Bibliothecae dioeceseos is-
landicae d. d.

Auctor H G Thordi

1816

P. TERENTII AFRI
COMOEDIAE
SEX,

Secundum Editionem Westerhovianam,
cum Notis VETERUM SCHOLIASTARUM,
WESTERHOVII & ALIORUM, selectis.

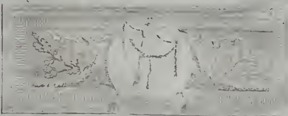
OPERA ET STUDIO

GUDMUNDI MAGNAEI, Islandi,

qui & multa de suo adjecit.

ACCEDIT

Index Verborum & Phrasium copiosus.

TOMUS PRIMUS.

Cum Privilegio Sacr. Reg. Majestatis.

HAVNIAE, MDCCLXXXVIII.
Sumtibus SEVERINI GYLDENDAL.

L. S.

PAUCULA quaedam, & parva quidem in se, verum quae mea & tua haud parum interesse arbitror, agere tecum volo, super hujus Editionis ratione.

Primum igitur omnium scias, omnem TERENTII Textum ad Exemplar Editionis ARN. HENR. WESTERHOVII, quae prodiit Hagae-Comitum An. MDCCXXVI. fideliter & accurate esse expressum: Sunt tamen loca perpauca, in quibus, sensu sic & Contextu postulantibus, interpunctionem mutavi. Sunt &, ubi nihil variavi quidem, sed, aliter tamen legi & distingvi posse commodius, in Nota monui. Ordinem Comoediarum discedere á vulgari, (nam eas omnes, quae ex Regis imperio in scholis publicis tradendae sunt, primo loco posui, ita ut continua se excipiant serie; Reliquis duabus ultimum locum adsignavi,) nemo, spero, improbabit; cum res eodem redeat, atque ego hoc consilio spectaverim commoditatem utentium. Quid, quod huic meae dispositioni quodam modo favet PETITUS, de ordine Comoediarum TERENTII? qui EUNUCHUM & ADELPHOS editas esse demum post istas Quatuor, quas praemisi; sed ita tamen ut HECYRA secundum, HEAUTONTIMORUMENOS tertium locum occuparit, plausibilibus monstrat argumentis.

Notas subjeci Textui, DONATI & WESTERHOVII in primis suo merito collocandas, selectas a me diligenter; In quibus tamen non uno modo versatus sum: Nam interdum, idque saepius, ipsa eorum verba expressi, sive integram Notam sive partem ejus tantum adferrem; atque hoc eo consilio feci, ut Lectorem me fraudarem fructu Latinitatis, qui ex utriusque stilo capi potest haud aspernandus: Interdum autem sententias modo eorum proposui meis verbis, non subnotatis eorum nominibus, quae alias semper notavi vel literis initialibus D. & V. vel plenius Donat. & Vest. EUGRAPHII & CALPHURNII notas parcius adtuli, ipsis tamen plerumque eorum verbis, & adscriptis nominibus. Uterque horum Scholiastarum, ut aetate, ita auctoritate quoque & utilitate longe infra DONATUM positus est; quamquam CALPHURNIUS, si non DONATI Commentarium in HEAUTONT. hodie nusquam inveniundum excerpsit, seu compilavit, certe suo, in hanc TERENTII Fabulam, ob subtilissimam & implicatissimam Epitasin, & defectum Donatianae facis, omnium Terentianarum ad intelligendum longe difficillimam, suo, inquam, in hanc Commentario monstravit, se in Veterum Scholiastarum, saltem DONATI Lectione haud mediocriter esse versatum, ejusque stilum & methodum commentandi imitari conatum. EUGRAPHIUS maximam partem operae sumsit in Terentii Fabulis ad antiqua praecepta oratoria examinandis & exigendis; quae res parum est ex usu hodierno; atque ego adeo pleraque id genus de industria omisi, cetera, quae explicando Poëtae esse viderentur, excerpens.

Eadem

Eadem temperantia adhibui Notas LINDENBROGII, five ut WESTERHOVIUS eum vocitare folet, LINDENBRUCHII; quae integrae poft Eugraphianas ad calcem Editionis Wefterhovii erant excufae. Scio equidem hafce Viris Doctis in magno effe pretio; fed id quî, nefcio. Doctum fuiffe hominem fateor; at Doctrinam magis fuam, & Lectionem in fcriptoribus Graecis & Latinis maxime aetatis Ferreae, fuo in Terentium Commentario oftentaviffe, quam Terentium explicuiffe, mecum fatebitur, quifquis rem recto penfitaverit examine. Quae tamen pauca in hoc Commentatore ex ufu fore Lectoribus Terentii arbitrabar, ea nomine ejus fubfcripta in Notas Textui fubditas intuli. Commodius id aliquantò, fpero, Lectori, quam Wefterhovius fecerat in fua Editione.

FAERNI porro, BOECLERI, & TANAQUILLI FABRI Notas ex Editione Hackiana excerptas hic vifere eft hac illac interfperfas: & Faerni quidem aliquod meritum cenfetur in Textu TERENTII ex Mff. concinnando, verfibus dimetiendis, Varietatibus Lectionum adnotandis, phrafibus autem raro neque id optime exponendis. BOECLERI tamen meritum in Varietatibus Lectionum colligendis, Oeconomia Comica & Artificiis Comicis acute obfervandis & luculenter monftrandis, tum locis aliquot obfcurioribus & intricatioribus, illuftrandis ac enodandis multo eft infignius. Tanaquillus Faber homo fuit Doctus & Elegans, fed ad carpendum alios & fuam fententiam venditandam, tum etiam ad Textum Auctorum interdum ex fuo ingenio mutantum, praeter neceffitatem, aliquanto proclivior. Verumtamen quaedam

Terentii loca dextre expoſuit, & Dictiones idoneis Auctorum exemplis adſtruxit.

Verum, cum TERENTIUS bonâ ſui parte deſtinatus eſſet in uſum rudiorum, &, ut aliorum modo memoratorum Notas taceam, ne DONATI quidem ipſius & WESTERHOVII Notae, quantumvis in ſe praeclarae, huic fini facere viderentur ſatis; imo multa occurrerent in TERENTIO, quae morarentur ambiguitate ſua, & ſuper vero ſenſu ſuſpenſos tenerent, vel eos qui aliquanto longius in his literis eſſent progreſſi, (quam ego, ut id ingenue fatear, de me cepi conjecturam: nam mihi haerenti ad pluſcula, dictis Interpretibus vel prorſus omiſſa, vel non ſatis apte expoſita, veniebat in mentem, idem aliis etiam poſſe venire); Cum ergo ita res eſſet, viſum erat mihi operae pretium, Interpretes etiam Minorum Gentium in ſubſidium vocare, qui quanquam non doctrina, certe utilitate, ſuarum Notarum, praedictis illis Majorum Gentium Interpretibus, comprehenſis etiam eo nomine, quos in ſua Praefatione longo ordine recenſet WESTERHOVIUS, dubiam, meo quidem animo, palmam faciunt. Iſti autem, quos Minorum Gentium voco, ſunt FARNABIUS, ejusque morte intercepti Notarum in Terentium continuator MERICUS CASAUBONUS, tum JO. MINELLIUS, & N. CAMUS, qui Terentii Editionem in Uſum Delphini concinnavit, & qui mihi a praecipua Operis ſui parte PARAPHRASTES DELPHINI appellatur. Horum igitur Notas & Paraphraſin ſaepicule advocavi non diſſimulatis Nominibus, (niſi tamen in Andria quandoque invenire eſt Minelliana ſine nominis mentione; ſed nondum

dum etiam certam inieram rationem, quomodo id genus Interpretibus vellem uti; ejus autem quam poftea cepi, non poenitet.) nonnumquam etiam in exponendo Auctoris fenfu errâffe oftendi. Minellium praefertim & Farnabium quod attinet, vera in utramque partem de eorum Notis in Auctores judicaffe mihi videtur Vir maximi judicii CHR. AUG. HEUMANNUS in Confpectu Reip. Liter. pag. 303. quo harum contemtores vel finiftros cenfores ablego. Paraphraftae Delphini minus quidem eft meritum, verum is tamen nonnulla Terentii loca dubia feliciter expedivit, e. gr. Heaut. IV. 5. 50.

Quod autem praeter Laudatos Interpretes, nonnunquam allegavi etiam AUSON. POPMAM, in Libro *de Differentiis Verborum*, ANTONIUM SCHORUM, *de Phrafibus Linguae Latinae*, & JAC. PERIZONIUM, *Annotationibus ad Sanctii Minervam*, eô me ab nemine malam gratiam fpero inivifle. Neque Danis praefertim & Islandis hominibus ingratum fore credo, ficubi *Phrafeologiam Terentianam Danicam*, quae, Superiore ut videtur Seculo, auctore nefcio quo, non illepide concinnata eft, eam in partes adduxi.

Meae ipfius Annotationes, ubi res id exigit, ab Ceterorum diftinctae funt, vel Afterifco (*) vel, in prima parte Libri, figno Parenthefeos five duobus femicirculis, quibus Eorum notae includuntur. In his autem meis Annotationibus ftrictim exponuntur Voces (ne Interjectionibus quidem neglectis) & Phrafes; quarumdam ufus minus vulgaris, pondus & vis ad rem vivide fignificandam apta, elegantiaque non protrita indicatur, & ad imitandum commendatur: Adferuntur quaedam adverfus Criticos

justo morosiores: Monentur de paucis juniores, ne iis temere utantur, quod obscurae sint aut ambiguae, & de quarum sensu nondum certi quicquam decretum sit: Figurae, quandoque Alii id facere neglexerunt, ostenduntur. Loca Poëtae sensus difficilioris ventilantur sedulò, & variae eorum intelligendorum rationes ex conjectura proponuntur: Aliorum Interpretum sententiae sub examen vocatae, prout suadere visa est ratio, vel adprobantur vel reprobantur: Artificia Comica Poëtae, & Decorum Comicum, quod servat Poëta in Personarum Verbis & actionibus, characteri earum congruenter, subinde monstrantur: Denique per omnia, pro tenui meo ingenio & eruditione, in eo a me elaboratur, ut, quantum ejus fieri potest, intelligi queat Poëta, & quam maximam ex ejus Lectione utilitatem & jucunditatem capiant harum literarum studiosi amatores. Ceterà, quid in universum praestiterim, toto hoc opere, cum dilectu alienarum Annotationum, tum meis propriis, id vero res & tempus docebunt.

Bono & utili consilio WESTESHOVIUS dederat notulas in Donatum & alios Veteres Interpretes Terentii; qua eos vel corrigit, vel illustrat, vel Auctorum Classicorum, sicubi ab iis allegantur, loca indicat. Idem ego institutum sequutus, ejusmodi cum Ipsius tum Meas animadversiunculas, aut uncinulis clausas exhibui inter Ipsas Veterum Interpretum Notas, statim ante vel post verbum, séntentiamve, quò pertinent: Aut talibus Veteris Interpretis sententiis antepusui Asteriscum (unum, vel duos, prout res postulabat), rescribens eundem Asteriscum, postquam Nota Vet. Interpr. erat perscripta,

ſcripta, & tum demum ei obſervationem, quam deſignare debebat, adponens. Quod te admonendum duxi, Mi Lector, ne neſcius eſſes, quid ſibi iſtae Interpoſitiones aut ſigna vellent, atque ita inter legendum Notas turbarere. Leviculum a me errorem fateor eſſe admiſſum in ſcriptione nominis WESTERHOVII per unum *V.* quod notum eſt in ore Germano valere *F.* ſed abreptus eram conſuetudine Latini Sermonis, qui duplum *V* (*W*) non agnoſcit, & noſtrorum hominum qui V. Latinorum eloquuntur, ut W. Germanorum, quod & ipſos Latinos feciſſe mihi non eſt dubium. Sed revertor ad inſtitutum:

A primo mihi conſilium erat (gratum fortaſſe quibusdam, at minus, ut arbitror, utile) TERENTIUM cum quam pauciſſimis & breviſſimis Annotationibus dare, quales ad ANDRIAM viſuntur; verum poſtquam in HEAUTONTIM. proceſſerat opus, monuit me Vir Illuſtris & Sapiens (quem hic nominare nihil attinet), Librum cum hiſce Notis inſervire nemini, atque adeo a nemine lectum iri aut expetitum, praeterquam pueris ſolos: dandum eſſe operam, uti Notae forent utiles & expetibiles omnibus, tam doctioribus, quam rudoribus. Rem veram, & juſtam, viſus eſt mihi diere; mutavi igitur rationem, neque mutatae poenitet: quamquam Liber hac ratione in aliquanto majorem molem excreverit; quod neminem mihi vitio vertere aequum eſt, cum omne genus Lectoribus aliter recte conſuli non quiverit. Cogitare autem deberent homines, quanto minoris molis mincifque pretii, atque adeo quanto parabilior, haecEditio ſit Weſterhovianâ, quam tamen ſi ubertateAnno-

tationum & utilitate non ſuperat, ſaltem aequiparat. Notarum vero Andrianarum defectus & jejunitas ſuppletur quadam tenus in Indice, ſicubi ejus rei data eſt occaſio; quò, quum quid deſiderabitur, recurrere ne graveris, Lector.

Index autem hic Verborum, Phraſium, & Sententiarum, complectitur, ſpero, omnia, quae in Terentio ſunt obſervatu digna, reſectis omnibus, quae ex nullo videbantur eſſe uſu, ceteris ſumma cum ſedulitate collectis, locis ubi exſtant accurate citatis. Ceterum profiteor, & prae me fero, in hoc Indice conſcribendo, perraro ſequutum eſſe me rationem WESTERHOVII, quantumvis praeclara illi viſa ſit, uti videre eſt ex ejus Praefatione. Nam quid, amabo te! refert, Nominum & Pronominum per omnes Caſus, Verborum per omnes Modos, Tempora, Perſonas, Numeros, conſarciriſſe farraginem, e. gr. *Pater, Patris, Patri, Do, Das, Damus?* &c. Iſta res ambigi poteſt, laborioſiorne ſit, an infructuoſior. Vocum varii ſignificatu, Variae inter ſe copulationes, varii poſitus, tum quicquid in *Terentio* ullam Sententiam aut Phraſin elegantiorem, rudioribus non ſtatim obſervabilem, ſapebat, ſolicite a me ſunt in hoc Indice conſignata Eum vero ordinem plerumque ſequor, ut primum ab ſimplicioribus, vulgarioribus, maxime propriis, vocum acceptionibus incipiam, ſenſim deſcendam ad uſus earum minus vulgares, & translatos. Et in ceteris laborem mihi aliquantum levavit *Syntaxis* WESTERHOVII, quam ſaepe ſeorſum abnectit Nominibus & Verbis, rarius Adverbiis, Pronominibus & aliis minoribus Particulis rariſſim; in quorum ultime memoratorum Indice, ex

ex meo instituto, utiliter consignando, quantum laboris exantlaverim, quantum molestiae devoraverim, ipse mihi optime sum conscius, & cordatus etiam quisque aliquam de iis incommodis capere poterit conjecturam. Distinctionis causa saepe in Indice explicui, uno verbo aut duobus, voces pro varia earum acceptione, & usu, non etiam numquam vim Verborum & Phrasium (cum in Indice,) tum etiam in ipsis Notis) exprimere conatus sum, Danico aut Islandico Sermone; quod ultimum neminem debet offendere cum Liber hic etiam sine dubio editus sit in usum Islandorum; Linguam autem Islandicam (puram illam veterem in primis dico) potius magnifacere deberent Homines Eruditi Dani & Germani, quam eam contemnere, cum sine ejus beneficio multa in suo patrio Sermone recte & solide nequeant intelligere.

Quod superest, vale, Mi Lector, hoc meo Labore tuo bono utere, meisque hallucinationibus, sicubi incidere possunt, ut sumus homines, humaniter ignosce. Correctionem Erratorum subtiliorum post Indicem pete. Scripsi Hafniae Prid. Id. Febr. An. MDCCLXXXVIII.

G. M.

PRAE-

PRAEFATIO
ARN. HENR. WESTERHOVII.

Qui P. TERENTII AFRI laudes exaeqvare verbis voluerit, nae, is fruſtra operam ſumſerit. Nunquam quidquam ita magnificè dicetur, id virtus ejus quin multis partibus ſuperet. Neque adeo vel olim florentibus literis Romanis, vel majorum noſtrorum aevo renatis, temere quiſquam ſcriptorum reperietur, qui ſummorum virorum admirationem, curam, induſtriam aeque meruerit; Ciceroni, ſeu Laelio *familiaris* dictus, Eraſmi quieſcentis, ut Ariſtophanes Chryſoſtomi, cervicibus ſubjectus, maxime proprii, elegantiſſimique ſermonis, tum Varrone teſte, in Etheſin ſibi palmam poſcens, atque e cujus theatro, ob ſanctiſſima ſapientiae monita, nunquam exiiſſe leguntur rigidi Catones. Quid quae-

quaeris? Usque adeo omnibus numeris absolutum exegit opus, ut quamlibet post se praeclara ingenia a simili scribendi genere deterruisse videatur. Hic igitur quum dudum mihi in deliciis esset, jamque per plusculos annos Adolescentibus in disciplinam meam traditis, exemplo insignium Decessorum, in quibus Cl. PETRUS NANNIUS facile familiam ducit, quamquam is, Miscell. Lib. II. cap. 6. dolet, sibi nunquam eam adfulsisse felicitatem, ut scriptum aliquem Terentium videret, exponeretur; ausus tandem sum vires meas, si quae eae sunt, periclitari, quodque multum legendo & indagando in Adversaria relatum servabam, ad ἀκριβέστερον examen revocare, atque in dias luminis auras mittere, ut ita & otii mei ratio constaret Amplissimis maxime Viris, quorum munere hasce partes sustineo, &, si quid possem, prodessem etiam publicè. Neque sane ausus fuissem, nisi auctoritas Clarissimi Viri, JACOBI PERIZONII, quo ante quatuor jam lustra harum Literarum Doctore uti mihi contigit, eodem anno, quo fato suo functus est, accessisset. Ex illo igitur tempore magis etiam attendere animum coepi, & quidquid TERENTIO illustrando facere videbatur, undique cum cura conquirere. Tum vero stimulabat me

b pror-

prorſus egregia illa Ciceronis vox, qua is A. Licinium Archiam defendens aliquando uſus, *Ego vero fateor*, inquit, *me his ſtudiis eſſe deditum: ceteros pudeat, ſi qui ita ſe literis abdiderunt; ut nihil poſſint ex his ad communem adferre fructum, neque in adſpectum, lucemque proferre.* Manifeſto autem in me injurius fuerit, qui eo me animo tantum moliri opus exiſtimaverit, ut Excellentiſſimorum in hoc doctrinae genere Virorum laudes obſcurare, aut cornicum, quod ajunt, oculos configere parem. Non ſum ita Suffenus. De memet modeſte, de Hominibus Eruditis ita uti par eſt, ſentio. Neque enim eorum mihi unquam placuit conſilium, qui in contumelia aliorum ſibi laudem eunt quaeſitum. Neque crediderim vel olim fuiſſe, vel eſſe nunc, qui omnia Terentiana ita a ſe eſſe conſiderata autumet, ut exhauſtam ſibi cunctam vim & venuſtatem vere gloriari audeat; nedum ut ego id de me praedicare ſuſtineam. Uſque adeo verum eſt, quod ROB. STEPHANUS in Praefat. ſuae Editionis cenſet: *Si quis hic omnia requiret exactiſſima, huic* DONATUS *ipſe, qui id praeſtet, a mortuis erit excitandus.*

Accipe nunc, Lector Erudite, quibus praeſidiis inſtructus ad Comicorum Latinorum Principem edendum acceſſerim. Primum

mum de Codicibus Mſſ. quos magno numero a me laudatos vides, exponam: poſt Editos, quibus maxime uſus ſum, commemorabo; tum, a quibus Interpretibus multum profecerim, profitebor: demum, quos vivos, ſicubi haeſitabam, conſuluerim, enarrabo. Quibus ordine expoſitis, de DONATO, CALPHURNIO, & EUGRAPHIO addam. Primum ſuo ſibi jure vindicant locum quinque Codices Mſſ. Leidenſes, quorum luſtrandorum mihi copia facta ab Illuſtribus Academiae illius Curatoribus, eorumque Collegis Ampliſſimis, Urbis Lugduno-Batavae Coſſ. Horum quidem Codicum incipit primus a verſu quarto & quinquageſimo, Act. I. Sc. 1. ANDRIAE; videturque manu pervetere exaratus, in membrana. Creditur autem olim fuiſſe Cl. Viri ANTONII OISELII. Paucae in eo ſunt vocum diſtinctiones, pauca ſcribendi compendia, pluſculae autem initiales literae omiſſae. Secundus variis figuris exornatus uſque ad mediam HEAUTONTIMORUMENON, in fine adſcriptum habet: *Calliopius recenſui. P. Terentii Afri Comoedia Phormionis Explicit. Amen.* Et hic Liber in membrana exaratus eſt, habetque diſtinctiones quamplurimas. Tertius eſt verſibus junctis, & morae proſae orationis ſcriptus, iti-

dem in veteri membrana. In hoc multae ſunt adſpirationes, ex. gr. *Holim*, *Hoſtium*, *Michi*, *Nichil*, tum benè multae vocum & ſyllabarum notae; Quartus eſt ſcriptus per Theodoricum de Palude An. MCCCCXLII, atque adeo naſcente jam Arte Typographica, etiam in membrana. Additum in fine:

Finito Libro ſit laus & gloria Chriſto.
Scripta autem ſunt omnia verſibus junctis. Quintus codex eſt antiquus in membrana, cui Titulus: *Liber Eographii Argumentatorii Commentarii Andriae.* Progreditur ad Phormionem, etſi folia ſint lacera, nec adpareat finis EUNUCHI, aut initium HEAUTONTIMORUMENI. Tum ſequitur TERENTIUS integer, cui additur in fine: *P. Terentii Afri Comoedia Phormio bono ſcolaſtico Explicit feliciter.* TERENTIUM Priſcianus excipit, De Metris Fabularum TERENTII, & aliorum Comicorum. Hujus tantum tria folia ſuperſunt. Idem hic liber in plures Scenas diſpeſcit nonnullos Actus, quam quidem fit vulgo. Qui vero JUSTI LIPSII fertur Codex Mſ. is a me excuſſus eſt antequam ex auctione publica addiceretur Leidenſi inſtructiſſimae Bibliothecae; cum parte Mſ. alterius, ejusdem Cl. Viri. Sequuntur Libri tres, duo priores Academiarum Trajectinae & Oxonienſis, hic quidem è Biblio-

theca

theca Thomae Bodleji Eqvitis, cum tertio Markiano, qui quadringentorum fere annorum aetatem praeferens è ſupellectile Libraria Excellentiſſimi Ehrencronii emptus a Nobiliſſimo Viro, Henr. Hadr. van der Mark, van Leur, JCto, antehac ad B. Mariae Ultrajectinae Canonico. Horum mihi Varias Lectiones ſuppeditarunt Clariſſimi atque Amiciſſimi Viri, CAROLUS ANDREAS DUKERUS, ABRAHAMUS GRONOVIUS, & EDUARDUS ZURKIUS. His acceſſerunt alteri tres, Typographorum meorum opera mihi conciliati, ſed paulo ſerius, & parte operis jam typis exſcripta. Horum Codicum primus, ut reliquos aetate, ita lectionis praeſtantia vincit. Medius forma eſt minima, primus & tertius maxima: omnes tamen in Membrana. Iſte antehac Illuſtris Graevii, viſus mihi ante aliquot annos apud Cl. Virum, JOH. THEOD. SCHALBRUCHIUM, Lycei Amſtelaedamenſis Profeſſorem, & Scholarum Rectorem, ſed uſibus meis negatus, demum poſt ejus fata in ſolidum mihi tributus: ille communicatus mecum a Nob. Viro, JOH. DE WIT, Ampliſſimi Viri JOH. DE WIT, urbi Dordracenae nuper a Secretis, Filio, Summorum quondam apud Batavos Virorum, JOH. & CORN. DE WIT Nepote: hic e Bibliotheca inſigni,

Viri Nobiliſſimi, THEODORI BOENDERMAKERI, Canonici S. Martini apud Ultrajectinos, coëmtus. De aliis Libris manu exaratis, quibus GABRIEL FAERNUS, PHILIPPUS PAREUS, FRANCISCUS GUYETUS, JOHANNES HENRICUS BOECLERUS, ſed & plures alii dudum ſunt uſi, quoſque partim in partes vocavi, dicere nihil attinet. Nolim tamen exiſtimes, ita religioſe a me excuſſam Librorum omnium, quos laudavi, ſcripturam, ut omnes apices perſequendo nihil, quod a vulgata lectione abiret, non obſervatum dimiſerim. Ea mihi, ut verum fatear, inanis futura opera, obſcuraque viſa eſt diligentia, incertiorem factura Lectorem, quam is fuerat dudum. Quid quod ridendos paſſim propinarem publice bonos cetera Codices, ſi ſingula, quae in manifeſto cubare mendo nemo ſanus negaverit, identidem exſcribere, atque ad nauſeam uſque repetere voluiſſem. Non igitur me ſeculi faſtidium, ſed certa deterruit ratio. Quod ne gratis dixiſſe videar, eorum, quae mihi potiora ſectanti ultro ſe ingeſſerunt, bonam partem Tecum hic communicare viſum eſt. En igitur abſurdas optimorum Codicum lectiones: AND. Act. I. 1. 138. *Sine ut eveniat.* Act. III. 3. 24. *Inſperatae nuptiae hoc atque invito Pamphilo.* Act. IV. 1. 59. *Hem*

Hem sed mane. Act. V. 1. 19. *Objurgantem ancillam.* EUN. Act. I. 2. 35. *Abreptam e Samo.* Act. II. 3. 7. *O fortunatum senem.* Ibidem 24. *Reddunt creatura junceas.* & 45. *Scilicet desine.* Act. III. 1. 6. *Est istuc datum profectum.* Act. III. 5. 37. *Dianae misisse.* Act. IV. 6. 31. *Animo potenti.* Act. V. 2. 8. *Miserrimus feci fugitando.* HEAUT. Act. II. 1. 16. *Quod deinde ei, recte est.* Act. III. 3. 31. *Quantum tibi operis Dî dant.* Act. V. 1. 1. *Idcirco scio.* ADELPH. Act. I. 2. 64. *Quum placeo.* Act. III. 2. 35. *Patrem ita obsecratum.* Act. III. 3. 23. *Congruum istum.* Act. IV. 2. 23. *Non puduit se.* & 28. *Referre non audebam.* Act. IV. 3. 14. *Et certo scio, quia nescis eas.* HEC. Prol. Alt. 17. *Et inde terendo.* Act. I. 2. 15. *Consilium contemplasse.* & 40. *Utcunque maxime.* Act. III. 3. 47. *Excitatum reddidit.* Act. IV. 4. 41. *Derelinquunt viri.* PHORM. Act. II. 1. 3. *Reverti saltem non pudore.* Act. III. 2. 39. *Quam addideras huic praeconstituta.* Act. IV. 1. 20. *Quod si scit, ut me excutiat.* Haec & sexcenta alia si singillatim suis locis adnotassem, enimvero vererer, ne operam lusisse me quis merito diceret. Neque tamen affirmare liquido ausim, nihil in tot Codicibus, tam difficilis saepe lectionis, quod quidem dignum fuerit observatu, meam industriam fugisse. Quamquam, ne id fieret,

me feciffe fedulo, id fcio. Sed &, ne Cl. DUKERI otio abuterer, fatis habui, fi, de quorum lectione addubitabam, quod commodo ipfius fieri poffet, ea loca ad Codicem Trajectinum, chartaceum illum, & Anno MCCCCLIV fcriptum, exigeret. Idque ultro mihi oblatum, fummaque fide praeftitum, grato memorique animo agnofco. Ubi porro minoris intereffe videbatur, fuppreffis nominibus, Mftorum tantum mentionem feci. Atque haec quidem de Mff. noftris bis fenis, cum parte tertii decimi dicta funto.

In Codicibus editis facile reliquis palmam praeripit princeps illa editio Anni MCCCCLXIX. triennio fuperans aetatem illius, quam Cl. Mich. Maittaire primam vocat. Hanc ego ufibus meis conceffam a capite ad calcem percenfui ante quam Illuftriffimo Sunderlandiae Comite ex auctione publica infano pretio addiceretur, atque in Angliam portaretur. Vidit ibi, ufusque eft Cl. Vir FRANCISCUS HARE, laudans in nupera fua TERENTII Editione. Sed miror, videre potuiffe, quod meam, pluriumque oculorum aciem fugerat, numerum illum, quem dixi, non typis impreffum, fed calamo adfcriptum fuiffe. Addit tamen, nefcire fe, an omnium princeps fit; certe quidem antiquiffimam effe fatetur. Librum hunc excipit

cipit Anonymus, pervetuſtus ille, cui nec Loci, nec Typographi nomen, neque adeo numerus anni eſt additus. Sequitur Editio Tarviſiana, impreſſa per Magiſtrum Paulum Ferari, & recognita per Magiſtrum Aluiſyum Strazarolum, An. MCCCCLXXXI. Sequuntur Venetae binae, Annorum MCCCCXC & MDXII. Argentina, Anni MCCCCXCIX. Baſileenſis ex officina Frobeniana, Anni MDXXVIII. Lugdunenſis MDXI. Pictavienſis, ſine anno adſcripto; Baſileenſis altera, Anni MDXLVIII. Pariſienſes duae, ex officina Rob. Stephani, quarum prior Anno MDXXXVI. in forma maxima, altera Anno MDXL in minima prodiit. Haec quidem rarior videtur, pauciſque, qui poſtea Terentium ediderunt, adhibita. Porro Lugdunenſis, more proſae ſcripta, Anni MDXX. Veneta, Anni MDLIX. apud Paulum Manutium, Aldi Fil. Rurſus Veneta, Anni MDXXI. ex officina Aldi; Antverpienſis, Anni MDLX. praeter Daventrienſem, Gryphii & Juntarum, cum nonnullis aliis. JOS. SCALIGERI Editionem diu fruſtra quaeſitam videre mihi non contigit; neque ſane quid compertum ſatis de ea habeo. Sunt, qui vidiſſe ſe, ſunt &, qui aliquando poſſediſſe mihi affirmarunt. Alii nunquam prodiiſſe contendunt. Plures tamen conſulere

ſupervacuum viſum, ne mole & numero obruerer.

Eorum autem, quotquot ſeu in integrum Comicum noſtrum, ſeu in ſelecta ejus capita commentati ſunt, ne quos non adhiberem in conſilium, cavi ſedulo. Neque enim faciendum exiſtumavi, ut omnes omnium Interpretum Animadverſiones denuo ederem; cum quod magna eorum pars non adeo rara ſit, ut merito deſiderari dicatur, tum quod ita pluſculae res plus vice ſimplici repetendae fuiſſent, noſtraque haec Editio nimia mole oneranda. Quamquam Hominibus Eruditis, qui aliter inſtituunt, quorundam integras, aliorum ſelectas Obſervationes edendo, nihil detractum volo. Ne de delectu quidem litem moveo; ne me Aedilitatem gerere ſine populi ſuffragio velle quis clamitet. Ut autem FR. LINDENBRUCHII Obſervationes integras in TERENTIUM & DONATUM ſeorſim ederem, non una me movit ratio. Oppido eruditas eſſe videbam, minus tamen, licet repetita Editione, vulgo obvias. Tum miſere nimis habitas, atque, ſi Auctores laudatos, eorumque verba ſpectes, peſſime editas dolebam. Viſum igitur fuit mihi faciundum, ut binas tanti interpretis Editiones inter ſe contenderem, quodque ab altera deerat,

erat, id adderem ex altera; ſed & ut loca perperam paſſim operarum errore citata, emendatius ederem. Egregiam in utraque re operam mecum navarunt Amiciſſimi Viri, ABR. WIELINGIUS, & ABR. DE ROW infra amplius laudandi. Porro autem inſigni mihi adjumento fuerunt, quae ſuis Codicibus adſcripſerant ſummi Viri, GERARDUS FALKENBURGIUS, JANUS GRUTERUS, FRANCISCUS GUYETUS, THEODORUS PULMANNUS: quos mihi Codices omnes, praeter primum, qui ex Editione MATTHIAE BERGII Brunsvicenſis prodiit Lipſiae, Anno MDLXXIV. & ſervatur in Bibliotheca publica Lugduno-Batava, indefeſſa cura conciliavit Vir optimus Thomas Johnſonius, Typographorum meorum alter. In iis enim non pauca minime vulgaria, certe ante hunc diem ἀνέκδοτα reperi. Licet enim BOECLERUS dudum ediderit GUYETIANA, multis tamen partibus plura ejusdem Eruditiſſimi Viri reliquit inedita. Uſum autem Boeclerum eodem hoc Codice, tanto magis mihi fit veriſimile, quod quae edidit, ita eadem ſunt cum gloſſis Mſſ. ut verbum de verbo expreſſum videatur. Quae edere neglexit, quaque nunc primum a me eduntur, ita erant minutis literulis ſcripta, ut mirandum non ſit, ſi tantus Vir,

ta-

tantisque negotiis diſtrictus, eorum ſenſui indagando ſuperſedit. Nunc vero foliorum margines ita putredine exeſi ſunt, ut aegre admodum literarum veſtigia vel ab acerrimo oculo ſatis deprehendantur. Quamquam, dicam enim, quoniam mentio de GUYETO incidit, acerbior ille mihi, licet cetera elegantioris literaturae, videtur Criticus, quam par eſt, & plus aequo moroſus Ariſtarchus, planeque immiſericors, delens atque expungens non jam voces verſusque ſingulos, ſed integras Scenas ita notans obelo, & decuſſatis lineis, in illo, quo uſus ſum, Codice perſtringens, uti in Editione Boecleriana transverſo illinendas calamo cenſet. BOECLERUS vero cum praeclara multa habet, tum in artificio Comico inveſtigando & aperiendo regnat. Quod de GUYETO dixi, is ob nimiam licentiam merito ab Elegantiſſima DACERIA vapulat, ad Phorm. V. 7. 29. Digna ſunt Doctiſſimae ANNAE verba, quae commemorentur. Ita illa: *Ces trois dernieres Scenes ſont peut-être les plus belles de tout le* PHORMION. *Cependant Mr. Guyet leur a declaré une ſi cruelle guerre, qu'il les retranche tout d'un coup, ſans faire quartier à un ſeul vers. On ne peut s'empecher de dire, que c'eſt-là un degout d'un homme malade, plutôt, que d'un Critique judicieux & delicat.* Quod

eſt:

eſt: *Poſſint tres hae noviſſimae Scenae fortaſſis haberi pro elegantiſſimis in omni* PHORMIONE. *Placuit tamen Guyeto bellum atrox illis indicere, atque ita omnes uno quaſi ictu reſecare, ut ne uni illarum verſui parceret. Id vero magis nauſeantis hominis, quam acris & elegantis Critici judicium eſt.* Redeo ad inſtitutum. Non neglexi etiam, quae rei Literariae facile Princeps, J. FR. GRONOVIUS in TERENTII Fabulas auditoribus ſuis in ſcholis privatis dictarat. Et mihi haec ſaepenumero multiplici uſui fuiſſe, nullus diffiteor. Parce tamen uſus ſum, neque commiſi, ut evulgando ejusmodi ſcripturae genus talis Viri fama quid detrimenti per me caperet. Excerpere igitur potiora malui, quam ſine diſcrimine omnia, etiam ea, quae inſignis ille Doctor, ſi etiam nunc per fata liceret, amplius conſideranda cenſeret, edere. Porro quaecunque ANTESIGNANUS, BARLANDUS, BARTHIUS, CASAUBONI, COLERUS, DACERIA, MARCELLUS DONATUS, ERASMUS, TANAQ. FABER, GEORG. & FRANC. FABRICII, FABRINI, FAERNUS, FARNABIUS, GLAREANUS, GOVEANUS, GRONOVII, GUIDO JUVENALIS, JANUS GUILIELMIUS, LAMBINUS, LATOMUS, MALLEOLUS, MARSUS, MURE-

RETUS, NANNIUS, PALMERIUS, PAREUS, PETITUS, PULMANNUS, RIVIUS, SCALIGERI, HENR. STEPHANUS, TURNEBUS, VICTORIUS, WEITZIUS, WILLICHIUS, ZWAARDECRONIUS, alii, aut pluribus verbis, aut ſtrictim ad Noſtrum obſervarunt, ita excuſſi, ut, ſi quid in commentarium meum conveniret, inde transferrem,utererque pro meo. Paſſim tamen mea mihi vineta caeſa deprehendent, quibus volupe erit, quidquid id eſt, quod obſervavi, cum doctiſſimorum Virorum, quos laudavi, ſcriptis contendere. Ita vero reddidiſſe me quod debebam, praeclariſſimis ingeniis opinor, ne me falſo quis furti crimine arguat, & aliorum laborem meam laudem facere dictitet, quod non identidem nominaverim, quos vel auctores, vel duces ſequutus ſim. Laudavi autem paſſim, quantum ſatis eſt. Accidit enim haud raro, ut dudum ante quid obſervaverim, quam ab aliis intelligerem occupatum. Segniter quid a me deſcriptum, aut aliunde repetitum ne quis vere diceret, neu in eorum numero me haberet, qui ubi vident, ſe cantando, quod lepide ait Varro in Menippea, ex ara excantare nihil poſſe, deripere incipiunt, operam dedi.

Plu-

Plufculas vero difficultates ad Illuftrem Ampliffimumque Virum, CORNELIUM VAN BYNCKERSHOEK, Supremae Hollandorum, Zelandorum & Frifiorum Curiae cum maxime Praefidem Splendidiffimum, meaque laude majorem, retuli. Atque is quidem Vir Summus, quae eft illius in Literarum Cultores propenfa voluntas; in me certe quidem prope fingularis, ad cuncta quam humaniter refpondit. Sicubi igitur ejus verba videbis interpofita, velim fcias, id effe factum auctoritatis gratia.

Quod in OBSERVATIONIBUS maxime ad DONATUM frequens vides ABRAHAMI WIELINGII nomen, hujus mihi Confultiffimi Amiciffimique Viri in DONATO fexcentis mendis obfito e conjectura reftituendo infignis opera fuit. Scilicet quum aliquando ad Ampliffimum Virum SAMUELEM HULSIUM, Haganae Civitatis Confularem, praedivitis & fane rarae Bibliothecae poffefforem inviferem, rogaremque, uti, fi quae praefidia meis ufibus apta haberet, ea mihi ne negare vellet, Μουσῶν θυρίδες ἄφθονοι, refpondit Vir Humaniffimus, luftrandorum Librorum copiam facit, moxque Catalogum percenfens praeftantiffimas quasdam Editiones mihi feponit. Ego interea cupide omnia circumfpiciens incidi

cidi in DONATI Codicem Mſſ. quantivis pretii. Et hujus mihi uſura eadem liberalitate facta, ut ſi quam inde veteri Interpreti opem ferre poſſem, id facerem. Ibi tum Erudititiſſimus Wielingius, cognito meo conſilio, quaecunque ſibi ad DONATUM obſervata eſſent, ultro mihi obtulit. Inde igitur non contemnenda OBSERVATIONIBUS noſtris acceſſio eſt facta. Sed & alterum ejusdem DONATI Librum nactus ſum, itidem manu exaratum, junctum Codici illi Mſ. Boendermakeri, quem laudavi ſupra. Haec ego κειμήλια quanti fecerim, faciamque, verbis exprimere non poſſum; tanto magis, quod nullum ſibi divitis Academiae Oxonienſis, aliosque Britannorum loculos perluſtranti repertum Donati ſcripti exemplum mihi affirmavit Doctiſſimus ABRAHAMUS GRONOVIUS. Atque o utinam integer ſupereſſet DONATUS! Ita vero multa in Comicorum Principe, quae etiam nunc quaſi in interiore angulo recondita latent, dudum illuſtrata cerneres. Verum, ut nunc eſt, contenti ſimus hoc Catone. Accidit nimirum optimo Interpreti, quod accidiſſe olim pluribus non peſſimae notae Scriptoribus merito dolent Eruditi, ut nimirum bona ſui parte mutilati ad nos pervenirent. Quid ERASMUS quidem de noſtro

ſtro hoc DONATO cenſuerit, vel Titulus Editionis Frobenianae indicat, in quo haec leguntur: *Habes hic, Amice Lector,* P. TERENTII *Comoedias, una cum Scholiis ex* DONATI, ASPERI & CORNUTI *Commentariis decerptis.* ASPERI quidem vel DONATUS, vel quicunque alius meminit ad Adelph. IV. 2. 20. ANNAEUS CELSUS & HELENIUS ACRON, Grammatici, qui TERENTII Interpretes fuerint, laudantur CHARISIO. De horum, ſed & de CAPRI, PROBI, aliorumque aetate dicere nihil habeo. Quid porro de judicio & auctoritate Grammaticorum ſtatuendum ſit, ediſſerit Illuſtriſſimus Scaliger ad Virgilii Copam. PETRUS vero NANNIUS Miſcell. Lib. I. c. 6. *Aliquis indoctus*, inquit, *indoctiſſimis verbis paraphraſin ſcripſit in* DONATUM. *Id jam mundo obtruditur pro* DONATO. Loquitur autem de Commentariis in Virgilii Aeneida. Idem vero alibi de Terentianis agens *indoctiſſimum nebulonem* vocat, *qui pro Aelio Donato ſe venditaverit.* Nihilo mitius de eo judicium tulit TANAQUILLUS FABER, ad Phaed. I. 4. *Dicam audacter, ſed vere, non magis Servium hodie habemus, quam* DONATI *in* TERENTIUM *Commentarios. Excerpta tantum ſuperſunt, & ſaepius a mala manu.* Temere loqui credis? *Quod demonſtrare,*

ſtrare, addit, *ſi quis ſibi poſtulet*, *tam equidem id poſſim facile, quam oſtendere*, δὶς δύο εἶναι τέτταρα. Quamquam eaedem res in DONATO nonnumquam bis terve repetitae, nonnumquam contrariae, ERASMI judicium firmare videntur. Ubi autem qui ante hunc diem prodierunt Libri, Commentarium DONATI turpiter & inſcite prorſus luxatum lancinatumque turbato ordine exhibebant, quod innumeris locis factum, qui volet, reperiet, emendatum nunc, reſtitutumque exhibeo.

JOANNES CALPHURNIUS ille BRIXIENSIS quisquis demum fuerit, LAURENTII VALLAE aetate, id eſt, Seculo quinto decimo, vixiſſe videtur, cujus diſerte meminit ad Heaut. IV. 5. 10. Hic cum praeter Commentariolum in unam illam Fabulam nihil Terentiani, quod ſciam, reliquerit, & haud raro quam proxime ad ipſum DONATUM accedere videatur, dignus mihi viſus eſt, qui junctim cum DONATO ederetur. Simul autem cavere volui, ne Latiniſſima TERENTII pars reliquis magis nuda prodiret publice. Si quis vero CALPHURNIUM poſſediſſe DONATUM etiam in HEAUTONTIMORUMENON contendat, non valde repugnaverim. Certe quidem pluſcula Donatiana in eo inveniri, plus ſemel

ſemel monui in OBSERVATIONIBUS. Ita NICOLAUM PEROTTUM, Sipontinum Pontificem, Phaedri elegantiſſimam Fabulam; cujus Lemma eſt; *Arbores in Deorum tutela*, olim pro ſua obtruſiſſe erudito orbi novimus. Alia de eodem ſive ex Paulo Jovio, ſive ex Henrico Stephano refert Vir Cl. TH. JANS. AB ALMELOVEEN in Syllabo Plagiariorum. Quod autem & in Mſ. Boend., & Editis quibusdam vetuſtiſſimis haud pauca offenderem addita illis, quae CALPHURNII feruntur in Editionibus Vulgatis, ita quaeque ſuis locis addidi, ut, qualiacunque haec ſint, aſteriſcis notata facile à reliquis diſcerni queant.

Ut porro ea, quae EUGRAPHIUS, ſive is EOGRAPHIUS vero nomine vocandus ſit, in Noſtrum vel notaverat, vel notanda diſcipulis praeceperat, huic Editioni quam maxime integra adderentur, operam dedi. Perpauca admodum, neque fere quidquam, praeterquam in Prologos Terentianos Fragmenta hujus Scriptoris, Decimi, ut videtur, id eſt, obſcuriſſimi Seculi, e ſuo Codice primus omnium dederat GABRIEL FAERNUS, nuper repetita, & novae Editioni Terentianae adjecta a FRANCISCO HARE. Haec vero bona parte poſt FAERNUM e Libro Mſ. auxit FRIDERICUS LINDEN-

BRUCHIUS. Sed vel ita ingentes lacunae, hiatus vasti restabant, HECYRA integra, praeter utrumque Prologum, integrae item Phormionis Scenae deerant. Cum id dolebam, neque unde suppetiae tam misere habito adfectoque Interpreti petendae essent, exputabam, commodum incidi in duplex exemplum, quod servatur in Bibliotheca Leidensi, lacerum alterum, alterum multis partibus integrius; illud quondam IS. VOSSII, hoc DIONYSII PETAVII. In illo legebatur: *Scī Petri Beluacensis.* In hujus fronte adscriptum erat: *Rufinus in Commentario de Metris Evanthium Sacerdotem in Terentium citat.* Porro autem: *Abbo Floriac. Abbas in Epistolis meminit Eugraphii.* Abbatem autem illum Floriacensem Seculo X. floruisse constat. Unde de Eugraphii aetate conjectura fit. Visum igitur fuit faciundum, ut ad utrumque illum Codicem & vulgatas Editiones exigerem, & quae ab his aberant, inde transscriberem. Fateor, vel sic multa in eo superesse, quae medicam manum desiderent; sed qualemcunque EUGRAPHIUM edere, quam nullum malui, maxime cum hujus instituti mei summos, quos laudavi, Viros, auctores haberem; ut, si tanti est EUGRAPHIUS, Eruditiorum conjecturae & emendationi locus esset.

Quae

Quae ipſe nonnunquam adſperſi leviora ſunt, quam quae magnopere laudari mereantur. Neque enim perpurgando illi Augiae ſtabulo otium ſuppetebat. Cum enim nullo diſcrimine Terentiana Eugraphianis miſta corruptiſſime legerentur, iis utcunque concinnandis ſatis moleſtiarum profligandum, ſatis taedii devorandum fuit. Unde nemo, ſpero, mirabitur, ea ad quae diutius adhaerebam, intacta a me fuiſſe relicta. Sicubi tamen Ciceronem, Virgilium, alios abs Eugraphio laudatos reperiebam, eundem ei honorem, quem DONATO & CALPHURNIO habui, loca ſubnotavi, novam acceſſionem uncinulis inſerui.

Sequitur, ut de INDICE VERBORUM ET PHRASIUM addam. Hunc nova prorſus methodo adornatum vides, ſed & ſolito copioſiorem. THESAURUM LATINITATIS TERENTIANAE eſſe volui. Quot poenarum facies hic unus labor habuerit, facile agnoſcent, quotquot unquam ſimile quid tentarunt. Vides hic in Nominibus & Pronominibus ita Generum & Caſuum ordinem ſervatum, eam in Verbis Modorum, Temporum, ſed & Numerorum & Perſonarum rationem habitam, ut quaevis dictio Terentiana facillima ſit inventu, & tantum non diverſitate literarum

ad primum intuitum ſemet ipſa oſtendat; hic porro THESAURUS ad exemplar Nizoliani illius in Ciceronem adornatus, praefiſcine dixerim, BOECLERI Chreſtomathiam, KOCKERTI Syllabum utilitatis ubertate multis partibus ſuperare videatur. Neque tamen diffiteor viam mihi muniiſſe ad hanc rationem inſtituendam Codicem quendam Mſ. perquam liberaliter uſibus meis ſuppeditatum ab Ampliſſimo Viro, ADRIANO MOERINGIO, Reip. Goudanae Sénatore, & cum maxime Collegio, quod Amſtelaedami eſt, rebus Indiarum Orientalium curandis Adſcripto, Excellentiſſimi Viri CORNELII MOERINGII, ejusdem Reip. dum fata ſinebant, Conſularis, & Foederatae Belgicae nomine ad Potentiſſimum Daniae Regem Legati Filio. Verum ita paſſim in eo Codice turbatus erat ordo, ita multa deerant, ita denique ſenſus plerumque laborabat, non Auctoris quidem, credo, ſed neſcio cujus, qui a manu fuerat, culpa; ut, niſi ἀκριβῶς a capite ad calcem recenſeretur, emendaretur, &, uti nunc quidem prodit, optima ſui parte augeretur ille INDEX, publice edendus non videretur. Quae vero meam curam, in tam vario argumento, ut fit, fugerant, ſumma ſua cura, & induſtria prorſus ſingulari, ex AU-

GU-

GUSTINO GAMBARELLIO, aliisque addidit Experientiſſimus Vir, ABRAHAMUS DE ROUW, Affinis conjunctiſſimus, Fratriſque loco mihi habitus & dilectus. Idem, qui ejus in me amor eſt, ſi quae in COMMENTARIO laudaveram Auctorum loca, quod uſu didiciſſet, facillimum in Libris Capitibuſque citandis eſſe lapſum, ſingula, quod ipſe prius feceram, denuo ad Scriptores ipſos excuſſit, & ſicubi me hallucinatum deprehenderet, reſtituit. Id publice fateri, hominis ingenui eſſe duxi. Et nullus dubito, quin velint vel primae claſſis hac noſtra aetate Viri, ſuis Operibus ſimilem operam ab amicis, rerumque gnaris hominibus navari: ita enim praeſtantiſſimos quoſque Libros emendatius multo, ſaltem quod ad hanc rem attinet, prodire cerneres. Illud igitur paullo poſt initium ANDRIAE coeptum, Editionem quidem noſtram hactenus multo curatiorem fecit.

De verbis autem ipſius TERENTII, ea maxime ad FAERNI Editiones exhibui; non ita tamen, ut, ubi ratio manifeſto aliud ſuadere videbatur, nunquam ſecus legendum edendumve exiſtumaverim. Ne quis credat, me GUYETI, Codices Mſſ. quibus uſus eſt FAERNUS, ad HEC. II. 2. 16. ſuggillantis auctoritate motum, a tanti Viri lec-

tione nonnunquam recessisse. Qui vero e tam grandi vetustissimorum Codicum, tamque varia confusorum versuum varietate verum & genuinum aliquando Terentium nobis daturus est, nae, is magnus Apollo fuerit. Nec Bembinus ille Liber, quamlibet prisci aevi, semper satis placet FAERNO. Quid quod GUYETUS ad EUN. I. 2. 20. Terentianas Fabulas jam ante Ciceronis aetatem, id est, proxime Terentii obitum, interpolatas ac depravatas fuisse censet? quodcunque fuerit, Ciceronem non longe adeo a TERENTII aetate remotum, corrupto jam exemplo usum esse, vero admodum fit simile.

Causas ignorantiae metricae in primis abolitam Romae sub Augusto antiquitatis memoriam vocat in *Senario* suo Cl. CHR. WASIUS, Tragicosque juxta ac Comicos veteres Bibliothecis in Urbe publicis dejectos; quando Auctores vero honore fraudatos denuo describere operae pretium non fuerit Librariis. Sed quum nec Lucilio Magni Pompeji magno avunculo parceretur, quum a Nova Poësi Ennii sterquilinium, Attii veternus, Pacuvii verrucae cum fastu repellerentur, & exoletorum verborum foetores procul furcillarentur, Terentiano saltem metro parcere debuerat fastidiosum seculum,

culum, & ſatis habere naſcentis Eloquentiae jam inde a primis incunabulis & vagitibus per ſingulas aetates incrementorum veſtigia confudiſſe. Habebit igitur, in quo ſe exerceat Vir Cl. RICHARDUS BENTLEIUS, ſi, quod ad Horat. Serm. II. 5. 79. pag. 513. profitetur, aliquando novam TERENTII Editionem ad priſcos numeros adornaturus eſt. Sane qui rationem metricam in Terentio certis legibus innixam adſtrictamque dare volet, TERENTIUM ipſum, forte & LAELIUM, & SCIPIONEM ab inferis excitet neceſſe eſt: Niſi crebras ſynaloephas, epiſynaloephas, colliſiones, eliſiones, ſexcentas licentias alias probe cognitas habeat, atque inde verſus catalecticos, acatalecticos, brachycatalecticos, hypercatalecticos conſtituat; niſi inter ſcribentis Poëtae, interque Hiſtrionum verba, ſed & Interpolatorum audaciam, demum inter innumera fere Variantium Lectionum divortia, a titubantis calami lapſibus orta, certiſſimum ubique, quod mihi quidem ἐν ἀδυνάτοις ſemper viſum fuit, diſcrimen indigitet, & quodnam potiſſimum iter inſiſtere oporteat, quaſi divinus Mercurius oſtendat, fruſtra futurus eſt, quicunque opus hoc moliri unquam volet. Fuerint haec olim apud ſeculum Comicum nota Latinis auribus; fuerint hae

 deli-

deliciae prolutis illis labris, Attico melli, Tuſco lepori adſuetis; enimvero alia noſtrae aetatis hominum ratio eſt; eſſetque alia, opinor, ſi maxime Scriptores Metricos, & περὶ τῶν ἐν ποιήμασι ταραχῶν, cum Graecos, tum Romanos longa dudum non deleviſſet dies. Dicam etiam amplius, facilius fuerit Taraxippo equorum in Hippodromo currentium pavores averruncare, quam ulli Scenico Numini Hiſtrionum offenſiones ſeu procurare, ſeu tollere. Aut igitur neſcio cui durae & caſcae licentiae indulgendum, aut bene multa ita in alias formas varianda, ut TERENTIUM in TERENTIO quaeras. Horum utrum minus neceſſe ſit, dicam quaſi a Cenſore rogatus, EX ANIMI SENTENTIA, Non video. Metri quidem mentionem facit DONATUS ad PHORM. I. 4. 48. & alibi nonnunquam; is vero, ſi GUYETUM ad AND. IV. 1. 3. audimus, *Rei metricae plane imperitus fuit.* Jam vero MURETUS ad AND. III. 2. 1. *Sunt hic aliquot,* inquit, *verſus, quorum dimenſionem explicare ex veteribus Libris non potui, ex ingenio nolui.* Idem, Var. Lect. III. 3. exiſtimat, Hiſtriones in recitandis Fabulis quaedam de ſuo addidiſſe, ut oratio quotidianae ſimilior videretur; atque hinc factum, ut verſus Terentiani ſaepe videantur metro laborare. PAL-

ME-

MERIUS autem ad PHORM. V. 7. 77. verſus quoſdam juſto longius excurrere cenſet, non ſine magna gratia, ut talia extra numerum cenſeantur. FAERNUS teſtatur, ſe verſum tertium & vigeſimum, Act. II. Sc. III. PHORMIONIS, tum verſum quartum & quadrageſimum Act. V. Sc. VII. ejusdem Fabulae pedibus metiri non poſſe. Alii ad alia adhaeſerunt. Neque P. ANTESIGNANI, ſingulis verſibus, tanquam proprios pedes ad oram adſcribentis, ſed inter Eraſmum & J. C. Scaligerum ſemper dubii & fluctuantis nimia diligentia rem ſatis expedivit. *Profecto tanta*, verba ſunt JAC. PERIZONII ad Sanct. Minerv. pag. 417. *invaluit licentia, ut vix inde quid certa ratione probare, vel refutare queas.* Et ſi, quod ſua jam aetate dicebat Cicero, Comicorum Senarii propter ſimilitudinem ſermonis ita abjecti ſunt, ut nonnunquam in his numerus & verſus vix intelligi poſſit, quid, amabo, aliis Carminum generibus, quibus Comoedia referta eſt, fiet? Viderunt id, qui temporibus Priſciani metra in TERENTII Comoediis eſſe negarunt. Quanquam quis id in univerſum affirmaverit? Neque tamen cum Quinctiliano plus gratiae habituras fuiſſe crediderim, ſi intra verſus trimetros ſtetiſſent. Grave enim videtur judicare de judicio talium Viro-

Virorum, ad quorum ſcientiam cum in Poëtica, tum in Latini ſermonis elegantia, quotquot tot quidem ſeculis poſt haſce Artes tractarunt, vel etiam nunc tractant, vix comparandi ſunt, ne quid gravius dicam. Ita igitur ſtatuo, & arcanum Artis Metricae priſci illius aevi dudum eſſe deperditum, & verſus Comicos omnino ita abjectos eo conſilio, ut a ſermone vulgari parum aut nihil abirent, eoque haud raro miſcerentur. Vitam enim imitati ſoluta oratione potius inter ſe confabulari, quam numeris adſtricta, videri voluerunt. Idem tamen Cicero Parad. III. 2. *Hiſtrio*, inquit, *ſi paullum ſe movit extra numerum, aut ſi verſus pronunciatus eſt ſyllaba una brevior aut longior, exſibilatur & exploditur.* Quod qui fieri potuerit in Scena Nova, ubi alternis tantum ſedibus Spondei recepti, vix intelligas; nedum, ſi de Veteri ſermo ſit, ubi Tragicos, Satyricoſque Jambis Trochaicisque verſibus plures immiſcuiſſe Spondeos novimus. Quid quod numeri rebus paſſim parum conveniunt, variumque Carminum genus in eodem, idem in diverſo negotio adhibetur? Si tamen ea Carmina ſunt, unde niſi diverſiſſima pedum & metrorum genera vix exſculpas. Neque ſemper, credo, dignitas nobis videtur in tardis Spondeis, neque exar-

de-

descens affectus in incitatioribus Dactylis. Illud confidenter dico, nisi quis multo maximam literarum partem Comicorum, & maxime PLAUTI & TERENTII aetate aliter scriptam, aliter pronunciatam, vel omnino in sermone suppressam, quod nunc Gallis & Britannis perquam familiare est, ostenderit; sed & quae illius corruptae pronunciationis ratio fuerit, examussim indicaverit, nequidquam Licentiae Comicae Regulas nobis concinnabit. Si enim promiscue syllabam contra quantitatis vulgatae, diphthongi & positionis naturam corripere fas sit, quod contendit Cl. HARE; si non, *Estis vos*, sed *éte vous*, cum hodiernis Gallis, *Yo* pro *Ego*, cum Hispanis dixisse priscos Latinos credimus cum Cl. WASIO, quid sonuerit viva Seculi Plautini & Terentiani vox, sane aegre ex ipsis per se literis confici posse patet. Et quotusquisque est, qui non videat, eadem ratione cuncta vel Ciceronis, cui in ipsis orationis fulminibus saepius jambi exciderunt, vel cujuscunque alterius Scriptoris opera ad metrum redigi posse? Adeo ardua res est, ad calculum revocare, quo pacto quid in veteri orchestra ad tibiam cantari & saltari sit solitum. Vidit id, & ingenue professa est Elegantissima ANNA, cujus verissima in fine Praefationis verba sunt:

ſunt: „ On pourroit faire beaucoup de remarques ſur l'arrangement de mots, qui aſſes ſouvent ſont autrement places dans ces Manuſcrits, que dans les imprimes; mais cela ſeroit ennuyeux; nous n'avons pas aujourd'hui l'oreille aſſes fine pour juger de cette difference. Et pour ce qui eſt de la meſure des Vers, il nous ſieroit mal de vouloir faire les delicats ſur une cadence, qui etoit tres peu ſenſible du temps meme de Ciceron, & que les plus grands connoiſſeurs ne demeloient qu'avec beaucoup de peine. „ Quod eſt: *Poſſint multa notari ſuper ſerie vocum, quae frequentiſſime alia eſt in his Mſſ. alia in Libris impreſſis; ſed id odioſum foret: non ſunt nobis nunc ſatis delicatae aures, quae ſtatuant de hoc diſcrimine. Et quod attinet ad menſuram verſuum, parum nos deceret, de numeris arbitrari velle, quorum cognitio jam inde a Ciceronis aetate vix ſatis cognita fuit, quoſque vel peritiſſimi Viri non niſi difficulter expediverunt.* Lucubrentur ſane, mordeant ungues, extricent, quam velint, Viri Docti, quibus otium eſt, tum demum vera eorum gloria praedicabitur, ubi utilitatem ejus, quod fecerint, adprobabunt, fortunaſque Graeciae in eo verti, demonſtrabunt publice. Enimvero tueatur quis rite ceteras partes, & facilis intricatiſſimi metri jactura

tura erit; satis se superque viva morum imagine, stilique elegantia commendabit TERENTIUS. Ego igitur ne quid adversus Legem Corneliam, quae est de Falso, committerem publice, meque turpiter darem, de Metro perparce disserui. Neque enim est nostrum, quae super eo argumento inter Erasmum, Scaligerum Patrem, Antesignanum, Glareanum, Goveanum, Scioppium, Tanaq. Fabrum, Joachimum Camerarium, Guyetum, alios, quanquam uti non aequales, ita nec per omnia pares, satis acriter sunt agitatae, componere lites. Quo saepius autem TERENTIUM lego, eo magis fit mihi verisimile, elegantissimum Scriptorem honestate verborum delectatum salebras versuum superare, quam quidquam de recto compositionis tramite deflectere maluisse. Et profecto, quantum decoris Virgilius ex Homeri imitatione consequutus est, tantum e Menandri expositione TERENTIUS, aut plus eo. Contra si qui sentiunt, nil sentiunt. Audiant haec vel Volcatii Sedigiti Manes, palmam Terentio debitam, Caecilio dantis. Ducatur sane huic laudi auctore Horatio, *gravitate* vicisse, modo de *Arte* lis nulla moveatur Nostro. Quanquam quis in Socco gravitatem Cothurni magnopere admiretur? Certe quidem tenuitatem sermonis

monis in Comoediis Graecis Quinctilianum laudasse novimus. Unde dubium nullum est, mansurum TERENTIO suum honorem, Latinis dum manebit pretium Literis.

Tum alterum est, quod mihi parum etiam expeditum usque adhuc videtur a Viris Eruditis, & vereor, ut unquam satis expediatur. Scilicet AFER noster ita e MENANDRO, APOLLODORO, DIPHILO, multa transtulit in suas Fabulas, ut veteris Graeciae mores passim notare videatur; ita Romanis Romane scripsit, ut Romanorum sui aevi instituta non raro tetigisse adpareat. Verum haec ubique qui certissimis argumentis discernere quiverit, videre me nondum memini. Est, ubi Donatus ipse dubitat, & nihil expedit.

*[*Quod hic* Westerhovius *monuit de Effigie* Terentii *in sua editione exhibita, omittere visum est.*]

Atque haec fere erant, quae Te antea scire volebam, Erudite & Benevole Lector, quam ad Comicum nostrum lustrandum accingereris. Ita in eo exponendo brevitati studui, ne quid perspicuitati decederet. Sicubi seorsim a Viris doctis sentiendum videbatur, eorum existimationi, uti par erat, consului. Si quae obscuriora, & usque adhuc non satis explicita, offendi, modeste sen-

ſententiam interpoſui. Quid in univerſum praeſtiterim, Eruditorum eſto judicium. Meliora ſi quis dederit, TERENTIO quidem gratulabor, mihi gaudebo. Magna dicendi copia eſſet, ſi id nunc agerem, qui pro levibus cauſis plumbeas eras geſſerint, liteſque acerbiſſimas exercuerint; ſed & qui de graviſſimis rebus amice inter ſe & perquam familiariter diſceptaverint. In his quidem ſi plures hodie ſua nomina profiterentur, non adeo illiberaliter praeſtantiſſimorum Virorum famam & exiſtimationem publice lacerari cerneres, &, quod merito indigneris, a puſillis quandoque & jejunis animis; multo autem melius rei conſuleretur Literariae. Quid enim tanta induſtria elaboratum vel abs peritiſſimis Hominibus reperietur unquam, in quo non aliquid vitii reſidere deprehenderint alii? Ad Protogenis tabulam pictam, ubi inerat effigies Jalyſi, integro ſeptennio abſoluta, primum quidem obſtupefactus dicitur Apelles, mox vero gratiam operis deſideraſſe. Idem Librorum ferme omnium, ſi a Sacris diſcedas, fatum eſt. Reprehendant igitur & me Viri Eruditi, quam velint, modo conviciis abſtineant, & erudiant ſimul. Licet enim neque indoctiſſimis ſcripſerim, neque doctiſſimis, non tamen recuſo, ut olim Lucilius, quo

minus omnes mea legant. Stili ne quando poenas publice darem, cautio fuit. Neque enim aegre feret, ſpero, JO. CLERICUS, Vir Clariſſimus, quod Criſi ſuae in TERENTIUM & DONATUM non acceſſerim. Plurima ejus merita lubens agnoſco, & mirans laudo. Hominem tamen ſe eſſe, quin meminerit, cui in tam vario ſtudiorum genere facile ſomnus obrepat, dubium mihi nullum eſt. Zoilos autem, Momos, Μωρoσόφες, homines moroſis & moris moribus moratos, qui ſuſpenſa nare, adducto ſupercilio ad aliena omnia nauſeant, quibuſque meliores carpere, in quovis loco vellicare, & turpi faſtu prae ſe contemnere, quin, ut ſapere videantur, coelum ipſum vituperare, id demum eruditionem ſuam oſtentare eſt, non moror; faſtidioſum genus hominum, nihil dignum ex ſeſe gignentium, aliorum laboribus inſidiantium, ſuo Genio relinquo, & faſtidio ultro; neque adeo contra eos aram mihi aut precatorem parabo.

PAEDA-

PAEDAGOGIS PHILIPPUS MELANCHTON

S. P. D.

Cum Typographus hic Terentii Comoedias recudere pararet, rogavit, ut ſe in optimo auctore edendo recognoſcendoque adjuvarem. Ego vero tametſi non ſatis inſtructus eſſem veteribus exemplis, quibus in tali re opus erat: tamen homini amico, in ſanctiſſimo negotio nolui deeſſe. Nam mihi quidem praeclare mereri de Repub. videntur, qui hoc genus auctoribus edendis, publicis ſtudiis conſulunt. Praeſertim autem hoc tempore, cum in perniciem literarum pene conſpiraſſe chalcographi videntur: non mediocris gratia debetur iis, qui nonnullo rei familiaris periculo in veteribus tranſſcribendis ſumptus faciunt. Paſſim enim novis & inſulſis libellis magno numero quotidie prodeuntibus, luculenta veterum ſcripta opprimuntur. Porro vix alius liber eſt, quem perinde omnium manibus teri referat, atque has Comoedias. Nam praeterquam quöd honeſtiſſima civilium morum exempla

hic proponuntur, ad parandam dicendi facultatem mirifice conducunt. Vincit enim proprietate ſermonis facile omnes Terentius, quae virtus in oratione citra controverſiam prima eſt. Deinde ea in exponendo ac narrando copia, ea diſpoſitio argumentorum, ea in ſententiis ac ſalibus venuſtas eſt prorſus, ut perfectius ne quidem ipſas Athenas, quas in hoc genere regnaſſe ferunt, quicquam facere potuiſſe credam. Quare hunc auctorem edentibus non inviti operam dedimus. — — . Me vero non poenitebit hujus operae, ſi qui me auctore magis amabunt Terentium. Chryſoſtomum ferunt tantopere delectatum eſſe Ariſtophanis lectione, ut ſemper in manibus haberet, dormiens etiam pro pulvino uteretur. Nec dubium eſt, quin alendae locupletandaeque facundiae cauſa tam ſedulo legerit. Quanto pluris Terentius fieri meretur, cujus Fabulae cum obſcoenitate vacant, tum ſunt aliquanto quam Ariſtophanicae, niſi valde fallor, ῥητορικωτέραι. *Proinde paedagogos omnes adhortor, ut hunc auctorem ſumma fide ſtudiis juventutis commendent. Nam & ad judicium formandum de communibus moribus, mihi quidem plus conferre, quam plerique Philoſophorum commentarii, videtur. Et non alius auctor loqui elegantius docebit, aut utiliore genere orationis puerilem linguam imbuet. Beatas Reſpublicas, ſi hoc genere literarum dedolata juventus, ad majo-*

majores res gerendas accesserit! Nunc cum nullae literae, nulla scientia neque religionis, neque virtutis sit in his, qui tenent Respublicas, videmus eorum inscitia, omnia sacra & profana, divina atque humana misceri.

EX

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI
DEDICATIONE.

NON *ex alio Scriptore [quam Terentio sc.] melius discitur Romani sermonis puritas; nec est alius lectu jucundior, aut puerorum ingeniis accommodatior. Caeterum id praestabit Ephorini praeceptoris dexteritas, ut & ad eloquentiam & ad mores sit utilis. Quemadmodum enim bona prudentiae pars est, nosse varios hominum mores & ingenium: ita decorum & tractatio affectuum, qui cumprimis adferunt jucunditatem orationi, Graeci vocant* ἤθη, *ex nullo Rhetorum melius discitur. Porro quum inter orationis partes praecipua sit argumentorum inventio, ad hanc quoque facultatem in omni causarum genere parandam, Terentiana lectio conducit plurimum. Nec enim sine causa Criticorum suffragia artem huic auctori tribuere.*

buere.

buere. Plus enim exacti judicii est in una Comoedia Terentiana, absit Nemesis dicto, quam in Plautinis omnibus. Sed in tali auctore, velut in tabula quapiam Apellis, magni refert, quis adsit commonstrator. Qui si contingat egregius artifex, haec lectio non solum valebit ad exhilarandum animum, non tantum ad emendate loquendum, non modo ad uberiorem dicendi facultatem, verum etiam non parum adferet philosophiae moralis, quam unam Socrates existimavit esse perdiscendam homini, qui cupiat beate vivere.

EX DEDICATIONE PETRI VICTORII AD C. BORROMEUM CARDINALEM.

IPSE *non parum hoc lepido nobilique Poëta* [Terentio] *delector: putoque ipsum valde utilem esse, & ad Latinam Linguam puriter perdiscendam, & ad vitam hominum suaviter excolendam. Nam quin accurata lectione Terentii mores emendentur & politiores integrioresque reddantur, si quis consilium illius finemque*

que

que attendat, corrigique se patiatur, dubitandum non est: sunt enim fabulae ipsius (quantum ratio ejus poëmatis fert) honestae ac graves, remotaeque ab omni turpitudine verborum factorumque: talem autem ipsum fuisse natura moribusque facile suspicari possumus: cujus rei etiam indicium est, quod ille usus est consuetudine sanctissimorum moderatissimorumque suae aetatis Virorum: qui non tantopere ipsum dilexissent, nec in amicitiam suam irrepere passi essent, nisi similis ipsis parque ingenio ac vita fuisset. Facit etiam (nisi fallor) ut merito ille hominibus gravibus carus atque jucundus esse debeat, quia proposuit sibi ad imitandum Menandrum: cunctasque suas Fabulas, una aut altera excepta, ex eo Poëta expressit: de cujus ingenii suavitate salibusque ita multa & doctissimi & honestissimi Viri memoriae prodiderunt, ut non mediocriter dolendum sit illum e manibus ereptum esse. — — — . Qui Menandrum probant, summisque laudibus in coelum efferunt, iidem manifesto Terentium commendant: illius enim Graeci Latinus hic imago simulacrumque est, vel potius ille ipse expressus, in aliumque sermonem (hoc enim fere tantum discriminis est) conversus. Quod intelligitur etiam testimonio quodam Ciceronis, versibus notato: legitur autem illud apud Donatum, in ipsius Poëtae vita. Nec tamen me fallit nonnulla in vertendo mutasse Terentium,

quibusdamque in rebus judicium quoddam suum adhibuisse: ut illud, quod e simplicibus duplices fere cunctas fabulas fecit. Qua in re cum placere voluerit spectatoribus, qui plerumque gemina compositione rerum, duobusque simul ad exitum perductis argumentis capiuntur, discessit non tantum a mente & quasi praescripto Menandri, verum etiam a sententia Aristotelis, arbitrantis alterum illud melius esse: judicantisque uno in argumento, unaque in persona manere Poëtas oportere: sive Tragoediam sive Comoediam scribant. Nam quaedam etiam ipsum variasse, instituta nonnulla ad consuetudinem moremque Romanorum hominum convertentem, apud eundem etiam veterem Grammaticum lectum est. Neque tamen hoc quin verum id sit quod diximus facit, nullo inquam alio in loco planius spectari posse lepores venustatesque Menandri, quam in Fabulis Terentianis. Ut taceam majores virtutes ab ipso acceptas: quemadmodum cum Graecus ille fingat in meretriciis amoribus adolescentium libidinem exerceri solitam, nec feminae ingenuae pudicitiam expugnatam arte ulla in scenam referri, si quando tamen virgini civi stuprum infertur, numquam non inde nuptias nasci solitas: ut ex principio illo malo turpique, res bona atque honesta proficiscatur. Quod accurate, ut apparet, servavit Terentius, neglectum ab recentioris memoriae

riae Poëtis, qui passim & his a bonis moribus alienis, & aliis turpioribus adhuc amoribus Comoediam inquinant, & ne dum vitam expoliant & corrigant, potius ipsam foedant, & omni dedecore contaminant. Est igitur omnibus his de causis, aliisque nonnullis minime obscuris, Terentius amandus, in sinuque frequenter habendus: ac profecto bene omnis opera ponitur, quae in ipso illustrando celebrandoque collocatur. — —. Ordo Fabularum communis pervulgatusque — fortasse verus non est, quod suspicari licet, etiam ex fastis. In Bembi certe libro ADELPHI *postremum locum tenent. — —. Perge igitur graviora illa studia colere, & disciplinam propriam Christiani hominis, summique Antistitis amplexari: nec tamen imaginem humanae vitae, accurate expressam a Terentio, & puram ipsius orationem, despice: putatoque cum ipsum legis, & si multo minores personas in fabulis his invenies, tenuesque demum homines, de rebus privatis humilibusque inter se loquentes, P. Scipionem, C. Laelium, L. Furium loquentes audire: qui (ut memoriae proditum est) a Poëta personam mutuati, quae domi luserant ipsi, otii honeste consumendi causa, in scenam Terentii nomine postea deferebant.*

PUB. TERENTII
AFRI CARTHAGINIENSIS
VITA.

Auctore SUETONIO TRANQUILLO, *aut, ut aliis videtur,* AELIO DONATO, V. C.

[*Cum Varietatibus lectionum* FRID. LINDENBROGII, *&* *Notulis* TANAQ. FABRI *selectis.*]

PUBLIUS TERENTIUS AFER, Carthagine natus, fervivit Romae Terentio Lucano Senatori: a quo ob ingenium & formam, non inftitutus modo liberaliter, fed & mature manumiffus eft. Quidam captum effe exiftimant: quod fieri nullo modo potuiffe *Feneftella* docet: quum inter finem fecundi belli Punici, & initium tertii (1) natus

(1) Ex calculo plaufibili Tanaquilli Fabri, cujus rationes longum eft huc tranffcribere, natus eft Terentius annó urbis Romanae DLX, id eft, novem annis ante mortem Plauti, totidem annis ante ortum Scipionis Aemiliani, undecim autem ante obitum Scipionis Majoris, qui, primus Africanus dictus eft.

tus fit, & mortuus: nec fi a Numidis aut Getulis captus fit, ad ducem Romanum pervenire potuiflet; nullo commercio inter Italicos & Afros, nifi poft deletam Carthaginem, coepto. Hic cum multis Nobilibus familiariter vixit: fed maxime cum (2) Scipione Africano, & C. Laelio: quibus etiam corporis gratia conciliatus exiftimatur. Quod & ipfum *Feneftella* arguit, contendens utroque majorem natu fuiffe. Quamvis & *Cornelius Nepos* aequales omnes fuiffe tradat, & *Porcius* fufpicionem de confuetudine per haec faciat:

(3) *Dum* (4) *lafciviam nobilium & fucofas laudes petit:*
Dum Africani vocem divinam inhiat avidis auribus:

Dum

(2) Tanaquillo Fabro recte intelligitur Scipio Minor, feu, Aemilianus, & ipfe Africanus deleta Carthagine appellatus, tefte Livio, Lib. XLIV. Idem Faber etiam cenfet, Laelium hic memoratum, effe prioris Laelii (Scipionis Majoris amici) filium.

(3) Verfus lepidiffimi funt, & fane digni qui & iterum & iterum legantur, & amentur diu. Ifte, profecto, Porcius, horum verfuum auctor, homo fuit fuaviffimi ingenii, & quem Gratiae nafcentem placide & amanter viderant; fed, malum, ille nobis periit, & tot hodie venena, peftes, & carcinomata Poëtarum fuperfunt. *Tanaqu. Faber.*

(4) Ne quis exiftimet *Lafciviam* hoc loco id effe quod in fermone noftro fonat; nam *Lafcivia*, hic quidem, nihil aliud fignificat quam lufus liberiores, jocos, convivia. *Tanaqu. Faber.*

Dum ad Furium se coenitare & Laelium pulcrum putat:
Dum se amari ab hisce credit, crebro in Albanum (5) *rapi*
Ob florem aetatis suae: ad summam inopiam redactus est.
Itaque e conspectu omnium abiit Graeciam in terram ultimam
Mortuus est in Stymphalo Arcadiae oppido: nihil Publius
Scipio profuit, nihil ei Laelius, nihil Furius:
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam:
Saltem ut esset, quo referret obitum domini servulus.

Scripsit Comoedias sex. Ex quibus primum *Andriam* cum Aedilibus daret, jussus ante *Caecilio* recitare. Ad coenantem cum venisset, dictus est, initium quidem Fabulae, quod erat contemptiore vestitu, subsellio juxta lectulum residens, legisse: post paucos

(5) *Rapi*, Absolutum est, neque ab alio verbo regitur; alioqui contra rationem faceret Poëta. *Rapi* autem est, rheda aut equo vehi; Horatius, ubi de illo suo itinere agit, Serm. 5. lib. 1.

Quatuor hinc rapimur viginti & millia rhedis. *Idem.* Potest tamen, ut *Rapi* hic regatur a, *Pulcrum putat*, & τὸ *Pulcrum* ad verbum *Credit* ex priori subaudiendum sit.

paucos vero verſus invitatus, ut accumberet, coenaſſe una, deinde caetera percurriſſe, non ſine magna Caecilii admiratione. Et hanc autem, & quinque reliquas aequaliter populo probavit. Quamvis *Volcatius* de enumeratione omnium ita ſcribat:

Sumitur Hecyra ſexta ex his fabula.

Eunuchus quidem bis die acta eſt: Meruitque pretium quantum nulla antea cujuſquam Comoedia, id eſt, octo millia nummum: propterea ſumma quoque (6) titulo adſcribitur. Nam *Adelphorum* principium *Varro* etiam praefert principio Menandri. Non obſcura fama eſt adjutum Terentium in ſcriptis a Laelio & Scipione, quibuſcum familiariter vixit. Eandem ipſe auxit: nunquam enim niſi leviter ſe tutari conatur, ut in Prologo Adelphorum:

Nam quod iſti dicunt malevoli, homines nobiles
Hunc adjutare, aſſidueque una ſcribere:
Quod illi maledictum vehemens exiſtimant,
Eam laudem hic ducit maximam: cum illis placet,
Qui vobis univerſis, & populo placent:
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quiſque tempore uſus eſt ſine ſuperbia.

Videtur

(6) *Titulus* hoc loco *Didaſcaliam* ſignificat. Ergo, ut hodie editur, mutila eſt. *Tanaq. Faber.*

Videtur autem ſe levius defendiſſe, quia ſciebat Laelio & Scipioni non ingratam eſſe hanc opinionem; quae tamen magis & uſque ad poſteriora tempora valuit.

Q. *Memmius* in oratione pro ſe ait: *Pub. Africanus, qui a Terentio perſonam mutuatus, quae domi luſerat ipſe, nomine illius in ſcenam detulit.* Nepos auctore certo comperiſſe ſe ait, C. Laelium quondam in Puteolano (7) Kal. Martiis admonitum ab uxore, temporius ut diſcumberet, petiiſſe ab ea ne interpellaretur: ſerius tandem ingreſſum triclinium, dixiſſe; non ſaepe in ſcribendo magis ſucceſſiſſe ſibi: Deinde rogatum ut ſcripta illa proferret, pronuntiaſſe verſus qui ſunt in Heautontimorumeno:

Satis pol proterve me Syri promiſſa huc induxerunt.

Santra Terentium exiſtimat, ſi modo in ſcribendo adjutoribus indiguerit, non tam (8) Scipione & Laelio uti potuiſſe, qui tunc adole-

(7) Cur Kalendis Martiis? quia eo die regnum matronarum erat. Vid. Ovid. in Faſtis, & Horatii Oden, cujus initium eſt:

Martiis coelebs quid agam Calendis. Idem.

(8) Et tamen *adoleſcentulus* ille annum jam tunc viceſimum agebat. Sed & Salluſtius ulterius multo adoleſcentiam produxit; qui Pontificatum Maximum Cajo Caeſari mandatum ait cum adhuc *adoleſcentulus eſſet.* Quot annos autem natus erat Caeſar? poteras dixiſſe XXXVI. & id oſtendet Manutius, ni credis. *Idem.*

adolefcentuli fuere: quam C. Sulpitio Gallo, homine docto, (9) & qui Confularibus Ludis initium fecerit fabularum dandarum: vel Q. Fabio Labeone, & M. Popilio, Confulari utroque, ac Poëta. Ideo ipfum non Juvenes defignaffe, qui fe adjuviffe dicerentur: fed viros, quorum operam & in bello, & in otio, & in negotio populus fit expertus. Poft editas Comoedias nondum quintum atque trigefimum egreffus annum, caufa evitandae opinionis, quia videbatur aliena pro fuis edere, feu percipiendi Graecorum inftituta morefque, quos perinde exprimeret in fcriptis, egreffus urbem eft, neque amplius rediit. De morte ejus *Volcatius* tradit:

Sed ut Afer fex populo dedit Comoedias,
Iter hinc in Afiam fecit. (10) *Navim cum femel*
Confcendit, vifus nunquam eft. Sic vita vacat.

(11) Q. *Confetius* redeuntem Graecia periiffe in mari dicit cum Centum & octo Fabulis con-

(9) Mf. Reg. *cujus confularibus.* Lindenbrog.

(10) Mf. Danielis. *Navim ut femel.* Idem.

(11) Lindenbrogius edidit *Q. Cofconius*, cum antea vulgo ederetur, *Confentius.* teftatur autem *Cofconium* laudari a Varrone de Lingu. Lat. lib. V. Porro Faber exiftimat has centum & octo Fabulas nunquam a Terentio fuiffe fcriptas; id enim, inquit, nec vitae tempus patitur, nec, fi vel feculum expleffet Terentius, centum & octo Fabulas e Menandro convertere potuiffet, nifi ab Orco Graecus Poëta remiffus fuiffet qui novas denuo faceret.

conversis e Menandro. Caeteri (12) mortuum esse in Arcadiae Stymphalo, sive Leucadia, tradunt, Cn. Cornelio Dolabella, M. Fulvio Nobiliore Coss. morbo implicitum acri, dolore ac taedio amissarum (13) fabularum, quas in navi praemiserat, ac simul fabularum quas novas fecerat. Fuisse dicitur mediocri statura, gracili corpore, colore fusco. Reliquit filiam, quae post Equiti Romano nupsit. Item hortulos XX. jugerum, via Appia ad Martis villam. Quo magis minor, *Porcium* scribere,

nihil Publius
Scipio profuit, nihil ei Laelius, nihil Furius:
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime.

Eorum

ceret. Nam ex his Comoediis, quae hodie leguntur, quatuor sunt Menandri: Menander autem, uti ex Suida & veteribus magistris constat, CVIII. aut ad summum CIX. quanquam alii CV. tantum prodiderunt, scripserat; at ex illis jam quatuor conversae fuerant a Terentio. Haec Faber.

(12) *Mortuum — in Arcadiae.*] Alii, *In Arcadiae Stymphali sinu.* Ausonius ad Ursulum, Epist. XVIII. vers. 15. de senario numero:

Protulit in scenam quot dramata fabellarum,
Arcadiae medio qui jacet qui jacet in gremio.

Lindenbrog. Ex rationibus autem Fabri mortuus est Terentius anno Urbis DXCIV. aetatis XXXV.

(13) Ante Lindenbrogium lectum fuerat, *Satyrarum,* quod ille ne titivilitii quidem putat; verissimam autem lectionem censet, *Sarcinarum*, quam omnes scripti codd. praeferant, excepto uno, in quo fuerit, *Fabularum.*

Eorum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam:
Saltem ut esset, quo referret obitum domini servulus.

Hunc *Afranius* quidem omnibus Comicis praefert, scribens in Compitalibus:

TERENTIO *non similem dices quempiam.*

Volcatius autem non solum Naevio, & Plauto, sed (14) Licinio quoque postponit. *Cicero* in (15) Limone hactenus laudat:

Tu quoque, qui solus lecto sermone, Terenti,
Conversum expressumque Latina voce Menandrum
(16) *In medio populi sedatis vocibus effers;*
(17) *Quidquid come loquens, ac omnia dulcia dicens.*

Item, C. CAESAR.

Tu quoque tu in summis, o dimidiate Menander,

e *Pone-*

(14) Mſ. *Livio.* Lindenbrog.

(15) Ego, quantum conjectura possum assequi, sic existimo; Hic M. Tullii Ciceronis liber nihil aliud continebat nisi Epigrammata in viros claros, quocunque in genere praestantiae sibi nomen parassent. Itaque cum de multis aliis prius dixisset Cicero, ab his verbis incepit: *Tu quoque.* At Julius Caesar, qui Ciceroni aemulabatur, idem argumentum aggressus est. Sic itaque & ipse incepit: *Tu quoque.* Sunt qui existimant hos versus a Grammaticis confictos olim fuisse; non arbitror: sunt enim nimium Latini, & nimium ingenui. *Tanaq. Faber.*

(16) Mſ. Dan. *In medium nobis sedatis* &c. Lindenbrog.

(17) Mſ. *Quiddam come.* Al. *Quidquod.* Idem.

Poneris, & merito, puri sermonis amator.
Lenibus atque utinam scriptis adjuncta foret vis
Comica, ut aequato virtus polleret honore
Cum Graecis, neque in hac (18) *despectus parte jaceres!*
Unum hoc maceror, & doleo tibi deesse, Terenti.

Haec *Suetonius Tranquillus.*

Nam duos Terentios Poëtas fuisse scribit *Metius*, quorum alter Fregellanus fuerit Terentius Libo, alter (19) libertinus Terentius Afer patria, de quo nunc loquimur. Scipionis Fabulas edidisse Terentium, *Valgius* in Actaeone ait:

Hae, quae vocantur Fabulae (20) *cujae sunt,*
Non has, qui jura populis (21) *recensens dabat,*
Honore summo affectus, fecit Fabulas?

Duae

(18) Mf. Dan. *Despecta.* Lindenbrog.

(19) Vides *libertum* & *libertinum* pro eodem sumi, quamvis alter ab altero distet uno gradu; Horat. *Namque est ille, pater quod erat meus.* Sed & sic locutus fuerat Plautus; quod, credo, Juris Interpretes annotaverunt. *Tanaqu. Faber.*

(20) Sic Lib. Dan. al. *Cujus.* Lindenbrog.

(21) Ita, ob sensum & metri rationem, ex quibusdam Libris scriptis legendum censet Faber, pro, *recensentibus. End' ibus* [i. e. *in iis*] edidit Lindenbrogius ex Mff. Danielis; notans tamen vulgo legi, *petentibus*, item, *recensentibus.*

Duae ab Apollodoro tranflatae eſſe dicuntur Comico, Phormio & Hecyra: quatuor reliquae a Menandro, ex quibus magno ſucceſſu & pretio ſtetit Eunuchus fabula: Hecyra ſaepe excluſa, vix acta eſt.

ELOGIA VETERUM DE PUB. TERENTIO.

VARRO, *Parmenone.* NONIUS *in Poſcere.*

In argumentis Caeçilius poſcit palmam; in ethefin Terentius; in ſermonibus Plautus.

CICERO *de optimo genere Oratorum cap.* I.

In re enim, quod optimum ſit, quaeritur: in homine dicitur, quod eſt. Itaque licet dicere, & Ennium ſummum Epicum Poëtam, ſi cui ita videtur; & Pacuvium Tragicum; & Caecilium fortaſſe Comicum. Oratorem genere non divido: perfectum enim quaero. Unum eſt autem genus perfecti, a quo qui abſunt, non genere differunt, ut ab Attio Terentius, ſed in eodem non ſunt pares.

Et infra, cap. 6.

Iidem Andriam & Synephebos, nec minus Terentium & Caecilium, quam Menandrum legunt.

Lib. VII. *Epist.* 3. *ad Attic.*

Secutus sum, non dico Caecilium, *Mane ut ex portu in Piraeeum;* (malus enim auctor Latinitatis est) sed Terentium, cujus fabellae propter elegantiam sermonis, putabantur a C. Laelio scribi:

Heri aliquot adolescentuli coimus in Piraeeum.
Et idem: *Mercator hoc addebat, captam e Sunio.*

In Laelio, ex persona Laelii.

Nescio quomodo verum est, quod in Andria familiaris meus [Terentius] dixit:

Obsequium amicos, veritas odium parit.

Et mox.

In obsequio autem, quoniam Terentiano verbo lubenter utimur, comitas adsit.

HORATIUS *lib.* II. *Epist. ad Augustum.*

Ambigitur quoties, uter utro sit prior; aufert
Pacuvius docti famam senis, Attius alti;
Dicitur Afrani toga convenisse Menandro;
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi;
Vincere Caecilius gravitate, Terentius arte:
Hos ediscit, & hos arto stipata theatro
Spectat Roma potens.

OVIDIUS *Trist.* II. 357.

Nec liber indicium est animi; sed honesta voluptas
Plurima mulcendis auribus apta ferens.

Accius esset atrox; conviva Terentius esset;
Essent pugnaces, qui fera bella canunt.

VOLCATIUS SEDIGITUS, *apud* A. GELL. *Lib.* XV. *cap.* 24.

Multos incertos certare hanc rem vidimus;
Palmam Poëtae Comico cui deferant.
Eum meo judicio errorem dissolvam tibi:
Ut contra si quis sentiat, nihil sentiat.
Caecilio palmam Statio do Comico.
Plautus secundus facile exsuperat ceteros.
Dein Naevius, qui servet pretium, tertiu' est.
Si erit, quod quarto detur, dabitur Licinio.
Post insequi Licinium facio Attilium.
In sexto sequitur hos loco Terentius.
Turpilius septimum, Trabea octavum obtinet.
Nono loco esse facile facio Luscium.
Decimum addo causa antiquitatis Ennium.

VELLEIUS PATERCULUS, *Lib.* I. *cap.* 17.

Dulcesque Latini leporis facetiae per Caecilium, Terentiumque & Afranium subpari aetate nituerunt.

FAB. QUINCTILIAN. *Lib.* X. *cap.* 1.

In Comoedia maxime claudicamus; licet Varro dicat, Musas, Aelii Stilonis sententia, Plautino sermone locuturas fuisse, si Latine loqui vellent: licet Caecilium veteres laudibus ferant: licet Terentii scripta ad Sci-

Scipionem Africanum referantur: quae tamen ſunt in hoc genere elegantiſſima, & plus adhuc habitura gratiae, ſi intra verſus trimetros ſtetiſſent.

Idem Declamat. IX. *ſive Gladiator.*

Terentium, quem inter ceteros captivos, ſecundo Punico bello, Scipio Africanus vinculis exſolverat, memoriae tradidere majores, inſigne receptae libertatis pileo teſtante in triumpho ducis eſſe conſpectum.

PLINIUS *lib.* I. *Epiſt.* 16.

Legit mihi nuper epiſtolas, quas uxoris eſſe dicebat, Plautum vel Terentium metro ſolutum legi credidi.

A. GELLIUS *lib.* VII. *cap.* 14.

Vera autem & propria hujuſcemodi formarum exempla in Latina lingua M. Varro eſſe dicit, ubertatis Pacuvium, gracilitatis Lucilium, mediocritatis Terentium.

Idem lib. XVII. *cap.* 21.

Neque magno intervallo poſtea Q. Ennius, & juxta Caecilius, & Terentius, ac ſubinde & Pacuvius, & Pacuvio jam ſene Accius, clariorque tunc in poëmatis eorum obtrectandis Lucilius fuit.

AUSONIUS *in Protreptico ad Nepotem.*

Tu quoque, qui Latium docto ſermone Terenti

Comis,

Comis, & adſtricto percurris pulpita ſocco,
Ad nova vix memorem diverbia coge ſe-
nectam.

LACTANT. *de Falſa Sap. cap.* 4.

Nemo enim poteſt de ſe recte judicare. Quod nobilis Poëta teſtatur:

Ita comparatam eſſe hominum naturam omnium,
Aliena ut melius videant, & dijudicent,
Quam ſua?

HIERONYM. *in Chronico, Olymp.* CLV. *ad an.* 3.

P. Terentius Carthaginienſis Comoediarum ſcriptor ob ingenium & formam libertate donatus, in Arcadia moritur: qui primam Andriam antequam Aedilibus venderet, Caecilio (Acilio) multum ſe miranti legit.

Idem: de optimo genere interpretandi.

Terentius Menandrum, Plautus & Caecilius veteres Comicos interpretati ſunt: numquid haerent in verbis? ac non decorem magis & elegantiam in tranſlatione conſervant, quam veritatem interpretationis?

Idem ad Suniam & Fretellam.

Hanc eſſe regulam boni Interpretis, ut idioma alterius linguae, ſuae linguae exprimat proprietate: quod quidem & Tullium

in Protagora Platonis, & in Oeconomico Xenophontis, & in Demosthenis contra Aeschinem oratione fecisse convincimus, & Plautum, Terentium, Caeciliumque, eruditissimos viros in Graecis Comoediis transferendis.

Idem ad Paulinum.

Habet unumquodque propositum principes suos. Romani duces imitentur Camillos, Fabricios, Regulos, Scipiones: Philosophi proponant sibi Pythagoram, Socratem, Platonem, Aristotelem: Poëtae aemulenter Homerum, Virgilium, Menandrum, Terentium.

PLAUTUS OROSIUS *lib.* IV. *cap.* 19.

Scipio jam tunc cognomento Africanus, triumphans Urbem ingressus est, quem Terentius, * qui postea Comicus, ex nobilibus Carthaginiensium captivis pileatus, quod indultae sibi libertatis insigne fuit, triumphantem post currum secutus est.

* Livius Lib. XXX. 45. non Comicum hunc intelligit, sed ad Q. Terentium Culeonem Senatorem Rom. refert, qui pileo capiti imposito secutus est Scipionem triumphantem. Certe de alterutro Quinctiliani etiam locus ex Declam. IX. intelligendus est. *Westerhov.* Ex rationibus Tanaquilli Fabri, prior Scipio anno Urbis DLII. triumphavit; at cum ab Aemiliano capta fuit Carthago, Poëta noster jam fato functus fuerat; sique adhuc in vivis erat, quod contra est, Romae tunc florere debuit. Hinc adeo, ut & ex auctoritate Livii modo allata, statuit Faber, hanc Orosii fabulam, quoque illam vertas, stare non posse.

SI-

SIDONIUS APOLLINAR. *Carm.* XX.

Quid vos eloquii canam Latini,
Arpinas, Patavine, Mantuane,
Et te, Comica qui doces, Terenti,
Et te, tempore qui ſatus ſevero,
Grajos, Plaute, ſales lepore tranſis?

RUFINUS *Grammaticus Antiochenſis.*

Agnovit metrum ſervatque Terentius artem;
Nam Prologos trimetro didicit componere verſu,
Scenarumque Actus primos pede claudit eodem.

SERVIUS *in illud lib.* I. *Aneid. Verſ.* 414.
Talibus incuſat.

Sciendum tamen eſt, Terentium propter ſolam proprietatem, omnibus Comicis eſſe praepoſitum; quibus eſt, quantum ad caetera ſpectat, inferior.

FL. SOSIPATER CHARISIUS *lib.* II.

Ἤθη, ut ait Varro de Latino ſermone lib. V. nulli alii ſervare convenit, quam Titinnio & Terentio. Πάθη vero Trabea, inquit, & Attilius, & Caecilius facile moverant.

ISIDOR. ORIGIN. *lib.* I. *cap.* 39.

Fabulas Poëtae quaſdam delectandi cauſa finxerunt, quaſdam ad naturas rerum, nonnullas ad mores hominum interpretati ſunt. De-

Delectandi causa fictas, ut eas quas vulgo dicunt, vel quas Plautus & Terentius composuerunt.

Ex TERENTII VITA, *quam e Codice Mſ. Oxonienſi deſcripſit* ABRAHAMUS GRONOVIUS.

Scripſit *Terentius* nitidiſſimo ſtylo ſex Fabulas, ex unaquaque unum librum determinans, quas licet multi negent [*deeſt fortaſſe:* verſibus ſcriptas eſſe], mentiuntur, teſte Priſciano, qui de Metris Terentianis loquitur, & inſuper in libro Grammaticae ſaepe dicit, cujus genere metri conſtat [*corr.* conſtet] exemplum, quod ponit, nec non etiam teſte Ruphino in eo libro, quem de Metris ſcripſit: ipſe quoque nihilominus in Prologis ſe Poëtam vocat. Omnes quidem ejus libri permaxime jambico metro conſtant, licet non uniformi. Prologi vero omnium librorum ternario jambico catalectico compoſiti ſunt, ſex pedibus pro tribus computatis. Nam diverſa ſunt genera jambici metri. Eſt enim monometrum, quod conſtat duobus jambis: eſt dimetrum, quod quatuor: eſt trimetrum, quod ſex: eſt tetrametrum, quod octo: eſt pentametrum, ſed raro invenitur: in quibus iſta lex obſervatur, ut ſemper duo jambi pro uno pede com-

computentur, ob celeritatem temporis, quam occupant, teste Horatio in libro Poëticae. — —. Illud etiam animadvertendum, has Fabulas non ab ipso recitatas esse in Senatu, sed a Calliopio clarissimo Viro, satisque erudito, [*advertenda reliqua, quamquam vix est, ut vera sint.*] cui ipse praecipue adhaerebat, cujusque ope sustentabatur, & auctoritate audiebatur.

Ex antiquo Cod. Ms. in Bibliotheca Regis Gall.
Natus in excelsis tectis Carthaginis altae
Romanis ducibus bellica praeda fui.
Descripsi mores hominum, juvenumque, senumque,
Qualiter & servi decipiant dominos:
Quid meretrix, quid leno doli confingat avarus;
Haec quicunque legit, sic, puto, cautus erit.

❖ ❖ ❖

DE AELIO DONATO.

HIERONYM. *in Chronico Olymp.* 284.

Victorinus Rhetor & Donatus Grammaticus praeceptor meus, Romae insignes habentur: e quibus Victorinus etiam statuam in foro Trajano meruit.

Idem

Idem Apolog. adversus Rufinum.

Puto quod puer legeris Aspri in Virgilium & Sallustium Commentarios: Vulcatii in Orationes Ciceronis: Victorini in Dialogos ejus, & in Terentii Comoedias praeceptoris mei Donati, aeque in Virgilium, & aliorum in alios; Plautum, Lucretium, Flaccum, Persium, atque Lucanum. Argue interpretationes eorum, quare non unam explanationem secuti sunt, & in eadem re quod vel sibi, vel aliis videatur enumerent.

HIERONYM. *in Eccles. cap.* I.

Comicus ait: *Nihil est dictum, quod non sit dictum prius:* unde & praeceptor meus Donatus, cum ipsum versiculum exponeret, *Pereant*, inquit, *qui ante nos nostra dixerunt.*

DE EUGRAPHIO.

*GERBERTUS *quondam Scholasticus ad Airardum Epist.* VII.

Petitionibus tuis annuimus: nostra ut exsequaris negotia, velut propria monemus. Plinius emendetur, Eugraphius recipiatur.

* Gerbertus hic postea P. P. factus, Sylvester dictus fuit, vixitque sub Othone II. Imp. circa A. C. DCCCCXCVIII. Vid. Fascicul. Tempor. Onuphrius Panvin. in Chron. Eccles. & alii. *Westerhov.*

P. TE-

P. TERENTII ANDRIA.

PERSONAE.

PROLOGUS.
BYRRHIA, *servus Charini.*
CHARINUS, *adolescens, amans Philumenam.*
CHREMES, *senex, pater Philumenae.*
CRITO, *hospes ex Andro.*
DAVUS, *servus Simonis.*
DROMO, *lorarius.*
GLYCERIUM, *quae & PASIBULA, amica Pamphili, filia Chremetis.*
LESBIA, *obstetrix Glycerii.*
MYSIS, *ancilla Glycerii.*
PAMPHILUS, *adolescens, filius Simonis.*
SIMO, *senex, pater Pamphili.*
SOSIA, *libertus Simonis.*

PERSONA MUTA.

ARCHILIS, *ancilla, adstetrix Glycerii.*

C. SULPITII APOLLINARIS
PERIOCHA
IN TERENTII ANDRIAM.

SOrorem falſo creditam meretriculae,
Genere Andriae, Glycerium vitiat Pamphilus;
Gravidaque facta, dat fidem, uxorem ſibi
Fore hanc; nam aliam pater ei deſponderat,
Gnatam Chremetis: atque ut amorem comperit,
Simulat futuras nuptias; cupiens, ſuus
Quid haberet animi filius, cognoſcere.
Davi ſuaſu non repugnat Pamphilus.
Sed ex Glycerio natum ut vidit puerulum
Chremes, recuſat nuptias, generum abdicat.
Mox filiam Glycerium inſperato agnitam
Hanc Pamphilo dat, aliam Charino conjugem.

AELII

AELII DONATI
V. C. ORATORIS URBIS ROMAE
ARGUMENTUM
IN P. TERENTII ANDRIAM.

Chremes Atticus, pater Pasibulae & Philumenae, cum ex his duabus se Pasibulam perdidisse falso crederet, relictam Athenis, nec visam postea multo tempore, tanquam unicam sibi putabat Philumenam: quam Charinus adolescens Atheniensis adamabat unice, & sibi petebat uxorem. Sed pater eam Pamphilo cuidam Simonis filio ultro desponderat: qui Pamphilus contra sororem Chrysidis, ac peregrinam tum creditam, Pasibulam supradictam, alteram Chremetis filiam, sub nomine Glycerii, latenter sic amavit, ut ex ea filium suscepisset inscio patre. Qua re intellecta, commotus Simo pater Pamphili, dum per falsas nuptias tentat animum Pamphili, multis modis a Davo ipse deluditur servo: periculoque Charini & Pamphilio motus error in Fabula, usque ad eum finem ductus est, dum Athenas veniens Andrius quidam Crito, rem aperiat, & nodum Fabulae solvat: per quem agnita Pasibula recipitur a parentibus, & traditur Pamphilo amanti: Philumena vero Charino despondetur, & traditur exoptanti. —— Primus Actus in Andria, narrationem Simonis apud Sosiam continet

tinet argumenti: quod populus hac occasione perdiscit: mox querelam apud se Davi de domino, & ejusdem cum domino verba, & rursus ejusdem servi deliberationem, quid rerum gerat. Secundi Actus haec sunt: Charini verba primo cum Byrrhia servo, & post cum ipso Pamphilo de nuptiis Philumenae: Davi interventus, & cum eo disputatio de nuptiis Pamphili: Pamphili sermo cum patre, dolo consentientis in nuptias: Byrrhiae verba: Davi callida oratio adversum senem. Tertio Actui haec attribuuntur: Mysidis cum obstetrice colloquium, Davo ac Simone audientibus: partus Glycerii suspectus seni: & Davi apud eum fraudulenta sermocinatio. Simonis verba cum Chremete de nuptiis: Davi perturbatio ac Pamphili. Quartum Actum per haec intelligimus. Prima Charini verba sunt, indignantis velut fidem sibi non servatam a Pamphilo: tum Mysidis verba apud Pamphilum, ejusdemque questus: Davi administratio doli adversus Chremetem. In quinto Actu: Simonis & Chremetis prope jurgium, disputatio; tum detectio fallaciarum Davi; tum indignatio patris adversus filium; tum Critonis interventus: & per eum cognitis rebus in tranquillum res acta, ducentibus uxores, quas concupiverant, Pamphilo & Charino.

PUB-

PUBLII TERENTII CARTHAGINIENSIS
ANDRIA.

PROLOGUS.

POETA, quum primum [1] animum ad ſcribendum appulit,
Id ſibi [2] negoti credidit ſolum dari,
Populo [3] ut placerent, quas feciſſet fabulas.
Verum [4] aliter evenire multo intelligit:
Nam in Prologis ſcribundis [5] operam abutitur; 5
Non [6] qui argumentum narret, ſed qui malevoli
[7] Veteris poëtae maledictis reſpondeat.

Nunc,

1. Comoedias ſcribere conſtituit.

2. Pro *negotii* propter metrum.

3. Ut quas feciſſet fabulas eae populo placerent. Figura Syllepſis.

4. Multo aliter evenire.

5. Archaice cum Accuſandi caſu; utitur ea alium in finem quam fas fuit & conſtituerat; quem finem mox ſubjungit.

6. *Qui* hic eſt pronomen, & habet vim Conjunctionis *ut*.

7. Lucii Lavinii, v. ut Daceria mavult Luſcii Lanuvini: *Veteris* dixit per contemtum.

Nunc, quam rem vitio dent, quaeso animum advortite.
[8] Menander fecit [9] *Andriam & Perinthiam:*
Qui [10] utramvis recte noverit, ambas noverit. 10
Non [11] ita dissimili sunt argumento, sed tamen
Dissimili [12] oratione sunt factae ac stilo.
Quae convenere in Andriam, ex Perinthia
Fatetur transtulisse, atque usum pro suis.
Id isti vituperant factum atque [13] in eo disputant, 15
[14] Contaminari non decere fabulas.
Faciunt, nae, intelligendo, ut nihil intelligant;
Qui cum hunc accusant [15] Naevium, Plautum, Ennium
Accusant, quos [16] hic noster auctores habet:
Quorum aemulari exoptat [17] negligentiam 20

Potius

8. Atheniensis poëta Comicorum princeps.

9. Andros insula in Aegaeo mari, Andria mulieris nomen inde ortae, & nomen Comoediae cui haec mulier occasionem dedit; Perinthus urbs Thraciae; hinc Perinthia nomen mulieris patronymicum, & Comoediae.

10. Alterutram.

11. *Ita* pro valde. Donatus.

12. Orationem in sententiis dicunt esse, stilum in verbis, argumentum in rebus. *D.*

13. Super eo struunt argumentum suum; v. sic ordina; disputant *in eo* id est *per id* contaminari &c.

14. Corrumpi vitiari.

15. Naevius poëta Rom. Comicus Plauti Syncronus; vide hunc in *Milite* A. II. Sc. II. 56. 57. & confer ibi notam Douzae. Plautus satis notus; Ennius vetustissimus poëta Rom. praeter Tragoedias & Comoedias historias quoque carmine scripsit; hujus vero operum nisi fragmenta non extant.

16. Terentius hos ita sibi praeeuntes habet, ut eorum vestigiis tuto possit insistere. Vesterhovius.

17. Liberum & solutum scribendi genus.

Potius quam [18] iſtorum obſcuram diligentiam.
Dehinc ut quieſcant, porro moneo, & deſinant
Maledicere, malefacta ne noſcant ſua.
Favete, adeſte aequo animo, & rem cognoſcite,
Ut pernoſcatis, [19] & quid ſpei ſit relliquum, 25
Poſthac [20] quas faciet * de integro Comoedias,
Spectandae, an [21] exigendae ſint vobis [22] prius.

18. Lucii & ſui ſimilium; quae careat auctoritate veterum *V.*
19. Etiam, ſimul quid in poſterum ſperandum ſit.
* Quod barbare dicunt, *de novo. V.*
20. Fig. Syllepſis ut ſupra.
21. Rejiciendae.
22. Potius.

ACTUS PRIMI

SCENA PRIMA.

SIMO. SOSIA.

Si. Vos iſthaec intro auferte: abite. Soſia,
Adeſdum: paucis te volo. *So.* dictum puta:
Nempe ut [1] curentur recte haec. *Si.* [2] immo aliud. *So.* Quid eſt,
Quod tibi mea [3] ars efficere [4] hoc poſſit amplius?
Si. Nihil [5] iſthac opus eſt arte ad hanc rem quam paro; 5
Sed

1. Diligenter coquantur *D.*
2. *Vocula corrigendi*; potius.
3. Virtus *D.* Peritia & induſtria.
4. Praeter hoc.
5. Iſthac arte i. coquinaria *V.*

Sed [6] iis quas femper in te intellexi fitas,
Fide & taciturnitate. *So.* exfpecto quid velis.
Si. Ego poftquam te emi, a parvulo ut femper tibi
Apud me jufta & [7] clemens fuerit fervitus
Scis. Feci, e fervo ut effes libertus mihi, 10
Propterea quod ferviebas liberaliter.
Quod habui fummum pretium, perfolvi tibi.
So. In memoria habeo. *Si.* [8] haud muto factum.
So. gaudeo:
Si tibi quid feci, aut facio, quod placeat, Simo,
Et id gratum fuiffe [9] advorfum te, [10] habeo gratiam. 15
Sed hoc mihi moleftum eft: nam ifthaec commemoratio,
[11] Quafi exprobatio eft immemoris beneficii.
Quin tu [12] uno verbo dic, quid eft, quod me velis.
Si. Ita faciam. Hoc primum in hac re [13] praedico tibi;
Quas credis effe has, non funt verae nuptiae. 20
So. Cur fimulas igitur? *Si.* rem omnem a principio audies;

Eo

6. Artibus fubauditur *D.* nota locutionem; *ars v. virtus fita eft in aliquo* pro ea praeditus eft.

7. *Clemens* non modo de homine fed & de conditione hominis dicitur *V. clemens fervitus;* in qua etiam de jufto multum remittitur. *D.*

8. Non poenitet me facti. poterat vero fi libertus ingratus fuiffet, eum in fervitutem retrahere. vide Val. Max. II. 6. 6. & Tacit. Annal. XIII. 26. *V.*

9. Tibi. *V.*

10. *Gratiam habemus* animo & voluntate

11. Quafi exprobrat mihi quod immemor fim beneficii. *V.*

12. Breviter, fine ambagibus.

13. Praedicantur non modo futura, fed & quae in dicendo praemittuntur.

Eo pacto & gnati vitam, & [14] consilium meum
Cognosces; & quid facere in hac re te velim.
[15] Nam is postquam excessit ex [16] ephebis, Sosia,
Liberius vivendi [17] fuit potestas: nam antea 25
Qui [18] scire posses, aut ingenium noscere,
Dum aetas, metus, magister prohibebant?
So. ita est.
Si. Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,
Ut animum ad aliquod studium adjungant; aut equos
[19] Alere, aut canes ad venandum, aut ad philosophos: [20] 30
[21] Horum ille nihil [22] egregie praeter caetera
Studebat; & tamen omnia haec [23] mediocriter.
Gaudebam. *So.* non injuria: nam id arbitror
Adprime in [24] vita esse utile, ut NE QUID NIMIS.[25] [35
Si. Sic vita erat: Facile omneis [26] perferre ac pati;
Cum quibus erat [27] cunque una, iis se [28] dedere;
Eorum

14. Propositum.

15. Vocula elegantem usum habet in transitione. *is* Pamphilus.

16. Ephebus, quasi ἐφ' ἥβης pubertati proximus.

17. Subauditur *ei*.

18. *Scimus* quod certum est; *noscimus* quod adhuc incertum desideramus (consideramus *corrigit* V.) D. *scire posses*, eleganter, pro *sciri posset* v. *scire posset quis*.

19. Pro alant v. alendum.

20. Subandi; itant, v. audiendum.

21. Subaud. quae nunc enumeravi.

22. *Egregium* dicitur quod ex grege eligitur; hic valde nimis D.

23. Temperate, cum modo & modestia.

24. Moribus; v. aetate id est in commercio humano inter homines.

25. Deest *agas*. D.

26. Enallage Infinitivi pro Imperf. Indicativi.

27. Tmesis, pro quibuscunque; quam & apud optimos prosaicos inveneris.

28. Totum se ad illorum nutum & arbitrium convertere.

Eorum [29] obſequi ſtudiis; Advorſus nemini:
Nunquam praeponens ſe illis. ita facillume
Sine invidia laudem [30] invenias, & amicos pares.
So. Sapienter vitam [31] inſtituit: namque hoc tempore 40
OBSEQUIUM AMICOS, VERITAS ODIUM PARIT,
Si. Interea mulier quaedam, abhinc triennium
Ex Andro commigravit [32] huc viciniae,
Inopia & [33] cognatorum negligentia
Coacta, egregia forma atque [34] aetate integra. 45
So. Hei vereor, ne quid Andria apportet mali.
Si. Primum haec pudice vitam, [35] parce, ac duriter
Agebat, [36] lana ac tela [37] victum [38] quaeritans.
Sed poſtquam amans acceſſit, pretium pollicens,
[39] Unus, & item alter; ita ut ingenium eſt omnium 50
Hominum ab labore proclive ad [40] lubidinem;
Accepit conditionem, dein [41] quaeſtum occipit.

Qui

29. Commodis inſervire.
30. Enallage perſonae vide v. 27.
31. Format attemperat.
32. In hanc viciniam.
33. Erat vero in legibus Atticis ut cognati curarent viduas & orbas V.
34. *Integra* eſt *aetas* quae in flore conſiſtit cui neque addendum iam ſit neque quicquam adhuc imminutum D. quid ſi notet pariter aetatem iudem & annos ſimplices V.
35. Frugaliter & laborioſe.
36. Lanificio.
37. Non modo cibum, ſed & caetera ad vitam neceſſaria.
38. Quotidie quaerendo vix inveniens D.
39. Plures D.
40. Otium & vitae jucunditatem.
41. Probavit quod offerebatur *Eugr. Conditionem* de Vitae genere (meretricio ſc.) intelligit V.
41. *Quaeſtus* artificium v. inſtitutum vitae, rei faciendae cauſa, (hic ut ſaepe meretricium quae ideo *mulieres quaeſtuoſae* & *quaeſtuariae* appellatae ſunt V.)

Qui tum illam amabant, forte, ita ut fit, filium
Perduxere illuc, secum ut una [42] esset, meum.
Egomet continuo mecum [43]; certe [44] captus est! 55
[45] Habet! Observabam mane illorum servulos
Venientes aut abeuntes: rogitabam, heus puer,
Dic sodes, quis heri Chrysidem [46] habuit? nam Andriae
Illi id erat nomen. *So.* teneo. *Si.* Phaedrum, aut Cliniam,
Dicebant, aut Niceratum; nam hi tres tum simul 60
Amabant. Eho, quid Pamphilus? [47] quid? [48] Symbolam
Dedit, coenavit. [49] gaudebam. Item alio die
Quaerebam: comperiebam, nihil ad Pamphilum
Quidquam attinere: enim vero [50] spectatum satis
Putabam, & magnum exemplum [51] continentiae: 65
Nam qui cum [52] ingeniis [53] conflictatur ejusmodi,

Ne-

42. Cibum caperet D. quidni? secum versaretur?

43. *Deest* volvebam D.

44. Irretitus tenetur ex translatione venatus D.

45. *Hoc habet* & *habet* vox propria in gladiatores vulneratos aut irretitos. vel insultantis adversarii v. vulgi acclamantis. D.

46. Consuevit cum illa.

47. Servus quasi absurda sit quaestio, eam repetit; quasi dicat; quid ille faceret?

48 Ita dicebatur pecunia, aut quicquid arrhae loco dabatur ab iis qui una erant coenaturi.

49. Gaudebat quod nihil ultra hoc, v. pejus fecisse filium audiebat.

50. Probatum D. Pamphilum.

51. Continentia est virtus qua quis affectus suos cohibere potest & solet V.

52. Intelligit meretrices ad illiciendum in fraudes, ingeniosas.

53. *Conflictari* quis dicitur v. cum adversariis hominibus v. cum fortuna seu re adversa. V.

Neque commovetur animus.[54] in ea re tamen,
Scias posse habere iam ipsum suae vitae [55] modum.
[56] Cum id mihi placebat, * tum uno ore omnes omnia
Bona dicere, [57] & laudare fortunas meas, 70
Qui gnatum haberem tali ingenio praeditum.
Quid verbis opus est? hac fama impulsus Chremes,
Ultro ad me venit, unicam gnatam suam
Cum dote summa filio uxorem ut daret.
Placuit; [58] despondi: hic nuptiis dictus est dies 75
So. Quid obstat, cur non verae fiant? *Si.* audies.
Fere [60] in diebus paucis, quibus haec acta sunt,
Chrysis vicina haec moritur. *So.* [61] O factum bene!
[62] Beasti; metui a Chryside. *Si.* Ibi tum filius
Cum illis, qui amabant Chrysidem, una aderat [63] frequens; 80
[64] Curabat una funus; tristis interim,
Nonnunquam conlacrumabat. Placuit tum id mihi:
Sic cogitabam; Hic, parvae [65] consuetudinis
Causa, hujus mortem tam fert [66] familiariter:
Quid, si ipse amasset? Quid hic mihi faciet, patri? 85

Haec

54. Conditione, statu.
55. Moderationem, regimen. D.
56. Praeter quam quod D.
* Etiam.
57. Mihi sc. felicissimum me praedicare.
58. Ex veteri more spondebat etiam petitoris pater D.
59. Consummentur.
60. Intra paucos dies.
61. Formula gaudentis & gratulantis. V.
62. Formula laetum nuntium accipientis.
63. Crebrò & assidue.
64. Corpus ad sepulturam praeparabat.
65. Intelligit id quod posterior aetas *conversationem* dixit. V.
66. Uti si ejusdem fuisset familiae (V.) vel intima familiaritas (amicitia) inter eos intercessisset.

Haec ego putabam esse omnia [67] humani ingeni,
Mansuetique animi officia. Quid multis moror?
Egomet quoque ejus causa [68] in funus prodeo,
Nihil suspicans [69] etiam mali. *So.* [70] hem, quid
est? *Si.* scies.
Effertur: imus. Interea inter mulieres, 90
Quae ibi aderant, forte [71] unam adspicio adolescentulam,
[72] Forma! *So.* bona fortasse. *Si.* & vultu, Sosia,
Adeo [73] modesto, adeo venusto, ut nihil supra.
Quia tum mihi lamentari [74] praeter caeteras
Visa est; & quia erat forma praeter caeteras 95
[75] Honesta & liberali; accedo ad pedisequas; [76]
Quae sit, rogo. Sororem esse aiunt Chrysidis.
Percussit [77] ilico animum. [78] At at! hoc illud est!
Hinc illae lacrimae [79]! haec illa 'st misericordia!
So. Quam timeo, quorsum [80] evadas! *Si.* Funus
interim: 100
Procedit: sequimur: ad [81] sepulcrum venimus:
In

67. Benignae indolis.

68. In pompam exequiarum D.

69. Adhuc D.

70. Perculsi ac metuentis D.

71. Quandam.

72. Eleganter; Simo quasi admirabundus vocem suspendit (**Forma* est immobilis & naturalis, *Vultus* movetur & fingitur D.)

73. *Modestus* adprobitatem vultus & morum pertinet; *venustus* ad naturam corporis D.

74. Plusquam caeterae D.

75. Decora & quae deceret virgines liberas ac honeste educatas V.

76. sc. Chrysidis V.

77. Subaud. suspicio D.

78. Interj. significat aliquid ex improviso deprehensum v. intellectum.

79. Subaud. Pamphili.

80. Pervenias oratione tua.

81. Manifeste notat ipsum locum ubi comburebatur cadaver; sequitur enim continuo, IN IGNEM &c. V.

In ignem imposita 'st: fletur. Interea haec soror,
Quam dixi, ad flammam [82] accessit imprudentius,
Satis cum periclo: Ibi tum [83] exanimatus Pamphilus
[84] Bene dissimulatum amorem & celatum indicat. 105
Adcurrit: mediam mulierem complectitur:
Mea [85] Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditum?
Tum illa, ut consuetum [86] facile amorem cerneres,
Rejecit se in eum, flens, [87] quam familiariter.
So. [88] Quid ais! *Si.* Redeo inde iratus, atque aegre ferens 110
Nec satis [89] ad objurgandum causae. diceret [90]
Quid feci? quid commerui, aut peccavi, pater?
Quae sese in ignem injicere voluit, [91] prohibui;
Servavi. honesta oratio est. *So.* Recte putas:
Nam si illum objurges, vitae qui auxilium tulit; 115
Quid facias illi, qui dederit damnum aut malum?
Si. Venit Chremes postridie ad me, [92] clamitans,
Indignum facinus! comperisse [93], Pamphilum
[94] Pro uxore habere [95] hanc peregrinam. ego illud sedulo

Negare

82. Ostendit affectum doloris.

83. Consternatus, perturbatus.

84. Multum; v. *bene indicat*, per ironiam propter instantes nuptias.

85. Nomen puellae Andriae.

86. Facile cerneres; Enallage.

87. Admodum familiariter rejecit se &c. vel *quam* hic vocula est admirantis & exclamantis.

88. Formula mirantis D.

89. Sub. erat ad eum objurg.

90. Nimirum filius.

91. *Deest* enim.

92 Indignantis est. D.

93. Se *add.*

94. Ut uxorem.

95. *Hanc* cum contemtu. D.

Negare factum: [96] ille instat factum. [97] denique 120
Ita tum discedo ab illo, ut [98] qui se filiam
Neget [99] daturum. *So.* Non tu ibi gnatum [100]?
Si. ne haec quidem
Satis [101] vehemens causa ad objurgandum.
So. Qui, cedo?
Si. [102] Tute ipse [103] his rebus finem [104] praescripsti, pater.
Prope adest [105], quum [106] alieno more vivendum 'st mihi: 125
Sine nunc meo me vivere interea [107] modo.
So. Quis igitur relictus est objurgandi locus?
Si. Si propter amorem uxorem nolit ducere;
Ea primum [108] ab illo animadvertenda injuria 'st
Et nunc [109] id operam do, ut per falsas nuptias 130
Vera objurgandi causa sit, si deneget.
Simul sceleratus Davus si quid [110] consili
Habet, ut [111] consumat nunc, cum nihil obsint doli:
Quem ego credo [112] manibus pedibusque obnixe omnia

Factu-

96. Chremes contendit, urget. V.

97. Valet, ut paucis dicam. V.

98. Pro *is.* v. *qui* abundat.

99. Subaud. Pamphilo in matrimonium.

100. *Deest* invasisti, objurgasti.

101. Gravis, valida.

102. Subaud. ita forsan dicturus erat Pamphilus.

103. Nimirum rebus amatoriis v. soluto vivendi genere adolescentis.

104. Praescripsisti sc. per matrimonium destinatum.

105. *Subaud.* tempus.

106. Uxoris arbitrio sc.

107. Arbitrio V.

108. *Pro* illius, ab illo profecta, castiganda est.

109. Propter id D.

110. Fallaciae.

111. Frustra exerceat.

112. Omnibus viribus, & summo conatu.

Facturum, magis [113] id adeo, mihi ut [114] incommodet, 135
Quam ut [115] obsequatur gnato. *So.* Quapropter? *Si.* Rogas? [116]
Mala mens, malus animus: Quem quidem ego si sensero [117]!
Sed [118] quid opus est verbis? Sin eveniat, quod volo,
[119] In Pamphilo ut nihil sit morae, [120] restat Chremes,
Qui mihi exorandus est; & spero [121] confore. 140
Nunc tuum est officium, has [122] bene ut adsimules nuptias:
Perterrefacias Davum: observes filium,
Quid agat, quid cum [123] illo consilii captet. *So.* Sat est.
Curabo. eamus iam nunc intro. *Si.* I prae, sequar.

113. Propter id D. ideo, eum in finem.

114. Incommodum afferat D.

115. Commodum afferat, gratam rem faciat.

116. *Subaud.* quasi nescias ut ei sit mala mens &c.

117. Figura Reticentiae; *subaud.* aliquid in hoc negotio moliri, gravissima poena afficiam.

118. Quasi dicat; tu facile poteris conjicere, quid Davo facturus sim.

119. Ut in Pamphilo.

120. Tamen resistit, cunctatur.

121. Hoc perfectum iri.

122. Probe, callide.

123. Davo.

AC-

ACTUS PRIMI
SCENA SECUNDA.

SIMO. DAVUS.

Si. Non dubium est quin uxorem [1] nolit filius:
Ita. Davum modo timere sensi, ubi nuptias
Futuras esse audivit. Sed ipse exit foras.
Da. Mirabar hoc si [2] sic abiret: & heri [3] semper lenitas
Verebar [4] quorsum evaderet. 5
Qui postquam audierat non datum iri filio uxorem suo,
Nunquam cuiquam nostrum [5] verbum fecit, neque id aegre tulit.
Si. At nunc [6] faciet, neque, ut opinor, sine tuo magno malo.
Da. Id voluit, nos sic nec opinantes [7] duci falso gaudio,
Sperantes jam, amoto metu; interea [8] oscitantes opprimi; 10
Ne esset spatium [9] cogitandi ad disturbandas nuptias. Astute!

1. *Deest* ducere.
2. Leviter, commode, placide finiret haec res, sc. amor Pamphili.
3. Ita ordinandum; *semper verebar quorsum h. l. evaderet.* V.
4. Ad quam partem erumperet D. quomodo se mutaret.
5. Stomachatus est. V.
6. Irascetur. D.
7. Notat in longam spem trahi, atque ita eludi. V.
8. Nihil providentes D. securos, nihil advertentes V.
9. Comminiscendi fallacias.

Aſtute! *Si.* Carnufex, quae loquitur. *Da.* herus eſt, neque [10] provideram.

Si. Dave. *Da.* hem, quid eſt? *Si.* ehodum ad me. *Da.* quid hic volt? *Si.* quid ais? *Da.* qua de re? *Si.* [11] rogas?

Meum gnatum rumor eſt amare. *Da.* [12] Id populus curat ſcilicet!

Si. [13] Hoccine agis, an non? *Da.* [14] ego vero iſtuc. *Si.* Sed [15] nunc ea me exquirere, 15

Jniqui patris eſt. Nam quod antehac fecit nihil ad me attinet.

Dum [16] tempus ad eam rem tulit, ſivi, [17] animum ut expleret ſuum:

Nunc hic dies aliam vitam adfert, alios mores poſtulat.

Dehinc poſtulo, [18] ſive aequum 'ſt, te [19] oro, Dave, ut redeat jam in viam.

Da. [20] Hoc quid ſit? *Si.* Omnes qui amant, graviter ſibi dari uxorem ferunt. 20

Da. [21] Ita ajunt. *Si.* Tum ſi quis [22] magiſtrum cepit ad eam rem improbum,

Ipſum

10. Antea videram.

11. Mirum quod rogas qua de re.

12. Quaſi vero amor filii populo curae ſit.

13. Audis tu quae dico, & ea conſideras an non? V.

14. Audio ſane.

15. Si nunc (inſtantibus nuptiis) ſeverius inquirere velim in liberos actus adoleſcentis, id iniqui patris eſt; forte per ironiam.

16. Tempus amorum & iberioris vitae permiſit. V.

17. Animi ſui lubidini ſatisfaceret.

18. Vel ſi V.

19. Servius ad Virg. Aen. VI. 116. *Major ad impetrandum vis eſt, eum rogare, qui poſſit jubere. V.*

20. Quid dicam hoc eſſe. V.

21. Formula non ex animo conſentientium, & cum contemtu. V

22 Conſultorem, conſilii auctorem. V.

Ipſum animum aegrotum [23] ad deteriorem partem plerumque applicat [24]

Da. Non hercle intelligo. *Si.* Non? hem.

Da. Non: Davus ſum non [25] Oedipus.

Si. Nempe ergo aperte vis, quae reſtant, me loqui?

Da. Sane quidem

Si. Si ſenſero hodie quidquam [26] in his te nuptiis 25

Fallaciae conari, [27] quo fiant minus:

Aut velle in ea re oſtendi, quam ſis callidus:

Verberibus caeſum te [28] Dave, in * piſtrinum dedam, usque ad necem;

Ea lege atque [29] omine, ut, ſi te inde exemerim, ego pro te molam.

Quid? hoc intellextin'? an nondum etiam ne hoc quidem? 30

Da. immo [30] callide:

Ita aperte ipſam rem modo locutus, [31] nihil circuitione uſus es.

Si.

23. Cupiditate & pravis affectibus.

24. ſc. is magiſter.

25. Oedipus Sphingis aenigma diſſolvit; innuit Davus lenis ſermonem ſibi eſſe obſcurum, ſe vero ſtultum ſervum eſſe, non conjectorem.

26. Circa has v. propter has.

27. Ne fiant.

28. To *usque ad necem* credo huc referendum, ideo comma ante id poſui.

* Ante molas inventas torrebatur frumentum, tum in pilum, ſeu vas ſaxeum injectum, *pinſebatur* h. e. contundebatur, inde *pinſores* poſtea *piſtores* (qui hoc factitabant) dicti ſunt, locus vero ipſe *piſtrinum*, ex Servio. V.

29. Conditione D. forſan effato vel voto.

30. Scienter probe intellexi.

31. Hellenismus pro non D.

Si. [32] Ubivis facilius [33] passus sim, quam in hac re, me deludier.

Da. [34] Bona verba quaeso. *Si.* Irrides? nihil me fallis. Sed dico tibi,

Ne [35] temere facias: neque tu [36] hoc dicas, tibi non praedictum. Cave.

32. In omni alia re.

33. Patiar.

34. Quasi dicat; meliora loquere, rogo te, per Ironiam D.

35. Calide, audacter V.

36. Quidam cum Donato; HAUD DICAS, graecissante locutione; asserentes, interdum apud Latinos, duas negationes non affirmare, sed fortius negare.

ACTUS PRIMI

SCENA TERTIA.

DAVUS.

Enimvero, Dave, nihil loci 'st segnitiae [1] neque socordiae, [2]

[3] Quantum intellexi modo senis sententiam de nuptiis.

Quae si non astu [4] providentur, me aut herum pessumdabunt.

Nec quid agam certum 'st: Pamphilumne adjutem: an auscultem seni:

Si [5] illum relinquo, ejus vitae timeo: sin opitulor [6], hujus minas; 5

Cui

1. Ad agendum. D.

2. Ad considerandum. D.

3. In quantum. D. *pro* eo ac.

4. Caventur.

5. Pamphilum.

6. *Subaud.* Pamphilo.

Cui verba dare difficile est, [7] primum iam de amore hoc comperit,
Me infensus servat, ne quam faciam in nuptiis fallaciam,
Si senserit, perii. aut si lubitum fuerit, [8] caussam ceperit:
[9] Quo jure quaque injuria [10] praecipitem me in pistrinum dabit.
Ad haec mala hoc mihi accedit etiam: haec Andria 10
Sive [11] ista uxor, sive amica est, gravida e Pamphilo est.
Audireque eorum [12] est operae pretium audaciam:
Nam [13] incoeptio est [14] amentium, haud amantium.
Quicquid peperisset, decreverunt * tollere.
Et [15] fingunt quandam inter se nunc fallaciam; 15
Civem Atticam esse [16] hanc: [17] Fuit olim quidam senex,
Mercator: navem is fregit apud Andrum insulam:
Is obiit mortem: ibi tum hanc ejectam [18] Chrysidis
Patrem recepisse, orbam, parvam; Fabulae!

Mihi

7. sc. haec prima est difficultas, quod *iam* &c. altera indicatur v. 10.

8. Praetextum. V.

9. sc. non cogitabit, jurene an injuria id faciat. V.

10. Cum impetu, indicta causa. V.

11. Hoc ait cum taedio quodam & indignatione. D.

12. Auditu digna, uti mirificum quid, est eorum audacia.

13. Quod facere constituerunt.

14. Paronomasia.

* Educare.

15. Pamphilus & Glycerium.

16. Glycerium.

17. Hac narratione fallacia eorum continetur.

18. E navi fracta.

Mihi quidem hercle non fit verisimile; [19] atqui ipsis commentum placet. 20

Sed Mysis [20] ab ea egreditur. Ego hinc me [21] ad forum, ut

Conveniam Pamphilum, ne de hac re pater [22] imprudentem opprimat.

19. Attamen.

20. Domo Glycerii.

21. *Deest* conferam.

22. Eum ignarum & imparatum offendat.

ACTUS PRIMI

SCENA QUARTA.

MYSIS.

Audivi, Archilis, iam dudum; Lesbiam adduci jubes.

Sane pol illa temulenta 'st mulier & [1] temeraria:

Nec satis digna cui committas [2] primo partu mulierem.

Tamen eam adducam. Importunitatem spectate [3] aniculae;

Quia compotrix ejus est [4]. Dì, date [5] facultatem, obsecro, 5

[6] Huic pariundi, atque [7] illi [8] in aliis potius [9] peccandi locum

Sed

1. Nimis inconsiderata.

2. Primi enim partus difficillimi & periculosissimi.

3. Vetulae Archilidis.

4. Ideo sc. Archilis vult Lesbiam accersi.

5. Facilitatem pariundi, facilem partum.

6. Glycerio.

7. Obstetrici Lesbiae.

8. Mulieribus sc.; vel aliis rebus.

9. Male agendi occasionem.

Sed quidnam Pamphilum [10] exanimatum video? vereor quid fiet.
Opperiar, ut sciam nunc, quidnam haec [11] turba [12] tristitiae adferat [13].

10. Perturbatum.
11. Commotio animi Pamphili.
12. Mali.
13. Nobis sc.

ACTUS PRIMI

SCENA QUINTA.

PAMPHILUS. MYSIS.

Hoccine 'st humanum factum aut inceptum! hoccine 'st officium patris!
My. Quid illud est? *Pa.* [1] proh Deum atque hominum fidem! Quid est, si non haec contumelia 'st?
Uxorem [2] decrerat dare sese mihi hodie. Nonne oportuit
Praescisse me ante? nonne prius communicatum [3] oportuit?
My. Miseram me! quod verbum audio? 5
Pa. [4] Quid Chremes? qui denegarat se commissurum mihi

Gna-

1. Exclamatio adhibetur in summa admiratione, sed & in re valde indigna & tristi. V.
2. *Decernere* est de magnis certam proferre sententiam. D.
3. sc. mecum.
4. Quid dicam de Chremete,

Gnatam suam uxorem; id mutavit quia me [5] immutatum videt?
Itane [6] obstinate operam dat, ut me a Glycerio miserum abstrahat?
Quod si fit, pereo funditus.
Adeon' [7] hominem esse [8] invenustum, aut infelicem quenquam, ut ego sum! 10
Proh Deum atque hominum fidem!
Nullon' ego Chremetis pacto adfinitatem effugere potero?
Quot modis contemptus, [9] spretus? Facta transacta omnia [10]. hem!
Repudiatus repetor. quam ob rem? nisi si id est quod suspicor.
[11] Aliquid monstri alunt: ea quoniam nemini obtrudi potest, 15
Itur ad me. *My.* Oratio haec me miseram exanimavit metu.
Pa. Nam quid ego nunc dicam de patre? ah?
Tantamne rem tam negligenter agere [12]? Praeteriens modo

Mihi

5. Immutabilem, constantem, in amore se. Glycerii.

6. Pertinaciter id facere conatur.

7. *Subaud.* credibile est.

8. *Invenusti* dicebantur quibus Venus in amoribus non faveret. V.

9. Rejectus ego iam eram.

10. Id vult, contractum de nuptiis suis cum Philumena penitus fuisse rescissum. V.

11. Vult Pamphilus clam (se) haberi turpissimam Philumenam, nec facile virum inventuram. V. potest & simpliciter hoc velle; Pater & Chremes aliquas mihi, i. e. amori meo, atroces insidias struunt.

12. *Subaud.* decet. Utuntur Infinitivo in admirationibus & indignationibus. V.

Mihi [13] apud forum, uxor tibi ducenda 'ſt, Pamphile, hodie, inquit, para [14];
Abi domum. Id mihi viſus eſt dicere, Abi cito, & ſuſpende te. 20
Obſtupui. [15] cenſen' ullum me verbum potuiſſe proloqui
Aut ullam [16] cauſam, ineptam ſaltem, falſam, iniquam? obmutui
Quod ſi ego reſciſſem id prius; quid facerem, ſi quis nunc me roget?
Aliquid facerem, ut hoc ne facerem [17]. Sed nunc quid primum exequar?
Tot me impediunt curae, quae meum animum [18] divorſe trahunt: 25
Amor, miſericordia hujus; [19] nuptiarum ſollicitudo:
Tum [20] patris pudor, qui me tam leni paſſus eſt animo usque adhuc,
Quae meo cunque animo lubitum 'ſt facere: [21] ein' ego ut advorſer? hei mihi!
Incertum 'ſt quid agam. *My.* Miſera timeo, incertum hoc [22] quorſum accidat.
Sed nunc peropus eſt, aut hunc cum ipſa, aut me aliquid de illa [23] advorſum hunc loqui. 30

Dum

13. *Pro* in foro. V.
14. ſc. te ad hoc.
15. Pro *cenſesne* v. *cenſetisne* ad ſpectatores. v. ſimpliciter, an credibile eſt?
16. Excuſationem allegare.
17. Uxorem non ducerem.
18. In diverſas ſententias.
19. Angor animi, propter tam ſubito inſtantes nuptias.
20. Reverentia erga patrem.
21. An aequum eſt vel committam ego ut ei repugnem?
22. Quam in partem ſe vertat haec incertitudo.
23. Coram hoc. V. apud hunc D.

Dum in dublo eſt animus, paulo [24] momento huc illuc impellitur

Pa. Quis hic loquitur? Myſis, ſalve. *My.* O ſalve, Pamphile. *Pa.* Quid agit?
My Rogas?

Laborat e dolore [25]; atque [26] ex hoc miſera ſollicita 'ſt die:

Quia olim in hunc ſunt conſtitutae nuptiae. [27] tum autem hoc timet,

Ne deſeras ſe. *Pa.* Hem, egone iſtuc conari queam? 35

Ego propter me illam decipi miſeram ſinam?

Quae mihi ſuum animum, atque omnem vitam [28] credidit;

Quam ego animo egregie caram pro uxore habuerim;

Bene & pudice ejus [29] doctum atque eductum ſinam

Coactum egeſtate ingenium [30] immutarier? 40

Non faciam. *My.* Haud vereor, ſi in te ſolo ſit ſitum:

Sed vim [31] ut queas ferre. *Pa.* Adeon' me [32] ignavum putas?

Ade-

24. Exiguo pondere, v. motu, in hanc vel illam ſententiam inducitur: tranſlatum a trutina.

25. Partus nempe, & ſollicitudinis ob nuptias Pamphili.

26. Rarior locutio, *pro* hujus diei cauſa; vulgati habent *diem* ante poſito Comm. & deleto colo. V.

27. Deinde, praeterea.

28. In meam fidem commiſit.

29. Inſtitutum & educatum.

30. Pro immutari; (Paragoge) ad turpem quaeſtum verti.

31. Patris ſc.

32. Timidum, animi infirmum.

Adeon' porro ingratum, aut inhumanum, aut [33] ferum,
Ut neque me [34] consuetudo, neque amor, neque [35] pudor
Commoveat, neque [36] commoneat, ut servem fidem? 45
My. Unum hoc scio, hanc meritam esse, ut memor esses sui
Pa. Memor essem? O Mysis, Mysis, etiam nunc mihi
Scripta illa dicta [37] sunt in animo Chrysidis
De Glycerio: jam ferme moriens me vocat:
Accessi; vos * semotae: nos soli: incipit [38] 50
Mi Pamphile, [39] hujus formam atque aetatem vides.
Nec clam te est, quam illi utraeque res nunc [40] utiles,
Et ad pudicitiam [41], & ad rem [42] tutandam sient.
[43] Quod ego te per hanc dextram [44] oro, & [45] ingenium tuum,
Per tuam fidem; perque hujus [46] solitudinem 55

Te

33. Saevum, immansuetum.
34. De illicitis & furtivis amoribus proprie dicitur. V.
35. Respicit ad *ingratum* quod ante dixit.
36. Paronomasia.
37 Chrysidis, huc referendum est.
* Discedere justae eratis.
38. sc. Chrysis fari.
39. Glycerii pulchritudinem & parvam aetatem.
40. Alii habent *inutiles*, sed eodem hoc redit, & quaedam inest ironia, etsi fatear hanc morienti non convenire.
41. Propter formam. D.
42. sc. familiarem; propter aetatem. D.
43. Propter quod. D. quam rem.
44. Fidei & foederis membrum. D.
45. Indolem bene moratam. Donatus testatur legi & *Genium*.
46. Orbitatem.

Te obteſtor, ne abs te hanc ſegreges, neu deſeras;
[47] Si te in germani fratris dilexi loco,
Sive haec te ſolum ſemper fecit maximi,
Seu tibi [48] morigera fuit in rebus omnibus
Te iſti virum [49] do, amicum, tutorem, patrem. 60
Bona noſtra haec tibi [50] permitto, & tuae mando
fidei.
Hanc mihi in manum dat. mors continuo ipſam [51]
occupat:
Accepi. acceptam ſervabo. *My.* Ita ſpero quidem.
Pa. Sed cur tu abis ab illa? *My.* Obſtetricem arceſſo. *Pa.* Propera.
Atque audin'? verbum unum cave [53] de nuptiis; 65
Ne ad morbum hoc etiam [54]. *My.* Teneo [55].

47. Utimur hac particula in obteſtationibus, cauſam dicturi quare quid petamus. V.

48. Κακέμφατον eſt; *morem gerere* dicitur mulier quando copiam ſui praebet. V.

49. Haec junctis (eorum) dextris dicit (Chryſis). D.

50. In poteſtatem do.

51. Arripit. (*Sub.* plura dicere conantem praevenit, opprimit. V.

53. *Dicas*; Ellipſis.

54. *Accedat*, Ellipſis.

55. Intelligo quid velis.

ACTUS SECUNDI

SCENA PRIMA.

CHARINUS. BYRRHIA. PAMPHILUS.

Ch. Quid ais, Byrrhia! daturne [1] illa Pamphilo hodie nuptum? *By.* Sic eſt.

Ch.

1. Philumena.

Ch. Qui [2] fcis? *By.* Apud forum modo e Davo audivi. *Ch.* Vae mifero mihi!
Ut animus in fpe atque in timore usque antehac [3] attentus fuit;
Ita, poftquam adempta fpes eft, laffus, [4] cura confectus, * ftupet.
By. [5] Quaefo, aedepol Charine; quoniam non poteft id fieri, quod vis, 5
Id velis quod poffit. *Ch.* Nihil volo aliud, nifi Philumenam.
By. Ah! quanto fatius eft, te id dare operam, [6] qui iftum amorem ex animo amoveas tuo,
Quam id loqui, quo magis [7] lubido fruftra incendatur tua?
Ch. Facile omnes, quum valemus, [8] recta consilia aegrotis damus.
Tu fi * hic fis, aliter fentias. *By.* Age, age ut lubet. *Ch.* Sed Pamphilum 10
Video. Omnia experiri certum 'ft prius quam pereo. *By.* Quid [9] hic agit?
Ch. Ipfum [10] hunc orabo: huic fupplicabo: amorem huic narrabo meum.
Credo, impetrabo, ut aliquot faltem [11] nuptiis prodat dies.

In-

2. Unde.
3. Diftentus a fpe & metu.
4. Sic percuffus follicitudine ut fanari non poffit.
* Senfu omni caret.
5. Oro te per aedem Pollucis; Formula jurantis.
6. *Pro* ut. D.
7 LUBIDO eft vocabulum medium, neque h. l. in vitio ponitur. V.
8. Salubria. V.
* HIC eft pronomen; femet indigitat Charinus. V.
9. Charinus.
10. Pamphilum.
11. Ad nuptias celebrandas differat.

Interea [12] fiet aliquid, ſpero. *By.* Id aliquid [13] nihil eſt. *Ch.* Byrrhia,
Quid tibi videtur? adeon' ad eum? *By.* Quidni? Si nihil impetres, 15
Ut te arbitretur ſibi paratum [14] moechum, ſi illam duxerit.
Pa. [15] Abin' hinc in malam rem cum ſuſpicione iſthac, [16] ſcelus.
Pa. Charinum video, ſalve. *Ch.* O ſalve, Pamphile
Ad te advenio, ſpem, ſalutem, auxilium, conſilium expetens.
Pa. Neque pol [17] conſilii locum habeo, neque auxilii copiam. [18] 20
Sed iſtuc quidnam 'ſt? *Ch.* Hodie uxorem ducis? *Pa.* Aiunt. *Ch.* Pamphile,
Si id facis, hodie poſtremum me vides. *Pa.* Quid ita? *Ch.* Hei mihi!
Vereor dicere. huic dic quaeſo, Byrrhia. *By.* Ego dicam. *Pa.* Quid eſt?
By. Sponſam hic tuam amat. *Pa.* [19] Nae iſte haud mecum ſentit. ehodum dic mihi
Num quidnam amplius [20] tibi cum illa fuit, [21] Charine? *Ch.* Ah, Pamphile, 25
Nihil. *Pa.* Quam vellem *! *Ch.* Nunc te per amicitiam, & per amorem obſecro,

Prin-

12. Formula temere ſperantium.

13. Oxymoron.

14. Adulterum, corrivalem.

15. Imprecatio irati.

16. Sceleſte.

17. Conſilii facultatem.

18. Uti miſer & inops ipſe.

19. Sane diſſentit a me, nam ego eam non amo.

20. Praeter amorem.

21 *Sub.* rei ſive conſuetudinis.

* ſc. ut fuiſſet, ita eſſet cauſa recuſandi illam.

Principio, ut ne ducas. *Pa.* Dabo equidem operam. *Ch.* Sed si id non potes: [22]
Aut tibi nuptiae hae sunt cordi. *Pa.* [23] Cordi? *Ch.* Saltem aliquot dies
Profer, dum proficiscor aliquo, ne videam. *Pa.* Audi nunc iam:
Ego, Charine, neutiquam officium [24] liberi esse hominis puto, 30
Cum is nihil promereat, postulare id [25] gratiae apponi sibi.
Nuptias effugere ego istas malo, quam tu adipiscier.
Ch. Reddidisti animum. *Pa.* Nunc si quid potes aut tu, aut hic Byrrhia,
Facite, fingite, invenite, efficite qui detur tibi.
Ego id agam [26] mihi qui ne detur. *Ch.* Sat habeo. *Pa.* Davum [27] optume 35
Video. hujus consilio fretus sum. *Ch.* At [28] tu hercle haud quidquam mihi,
Nisi ea quae nihil opus sunt scire. Fugin' hinc.
By. Ego [29] vero ac lubens.

22. *Sub.* quin facias; cogente sc. patre.

23. Repetitio hujus vocis indignationis signum est. V.

24. Honesti, & qui sit bonae existimationis.

25. Ut id pro beneficio habeatur.

26. In ea re laborabo ut ne &c.

27. Peropportune.

28. Videtur Byrrhia aliquas nugas nunc insusurrare hero, qui eas audire recusat V.

29. Sane & quidem lubens. (Voculae VERO elegans usus est in affirmando. V.)

A C-

ACTUS SECUNDI
SCENA SECUNDA.

DAVUS. CHARINUS. PAMPHILUS.

Da. Di boni, boni quid porto [1]! Sed ubi inveniam Pamphilum?
Ut metum, in quo nunc eſt, adimam: atque expleam animum * gaudio.
Ch. Laetus eſt, neſcio [2] quid. *Pa.* Nihil eſt: nondum haec reſcivit [3] mala.
Da. [4] Quem ego nunc credo, ſi jam audierit ſibi paratas nuptias.
Ch. Audin' tu illum. *Da.* Toto me oppido exanimatum quaerere. 5
Sed ubi quaeram? aut quo nunc primum intendam [5]? *Ch.* Ceſſas alloqui?
Da. Abeo. *Ch.* Dave: ades. [6] reſiſte. *Da.* Quiis homo 'ſt qui me [7]? O Pamphile,
Te ipſum quaero. euge, Charine. ambo opportune [8]. vos volo.
Ch. Dave, perii. *Da.* Quin tu hoc audi [9]. *Ch.* interii. *Da.* quid timeas ſcio.
Pa. Mea quidem [10] hercle certe in dubio vita 'ſt. *Da.* & quid [11] tu, ſcio. 10

Pa.

1 Quam bonam rem v. nuncium fero, Pamphilo ſc. (etiam animo *portamus* tam bona quam mala. D.)
* Pamphili.
2. Cur laetus ſit.
3. Paratas nuptias.
4. Pamphilum, ſervus ſecum loquitur.
5. *Sub.* curſum v. iter. V.
6. Subſiſte, mane.
7. Appellat *ſubaud.*
8. ſc. *adeſtis.*
9. Quod dicturus ſum.
10. Per Herculem; jurandi formula Veterum.
11. *Sub.* timeas.

Pa. Nuptiae mihi [12]. *Da.* Et id ſcio. *Pa.* Hodie. *Da.* Obtundis [*], tametſi intelligo.
Id paves, ne ducas tu illam. tu autem, ut ducas. *Ch.* Rem tenes.
Pa. Iſtuc ipſum. *Da.* Atque iſtuc ipſum nihil pericli eſt: [13] me vide.
Pa. Obſecro te, quam primum hoc me libera miſerum metu. *Da.* Hem,
Libero. uxorem tibi non dat jam Chremes. *Pa.* Quî ſcis. *Da.* Scio. 15
Tuus pater modo me [14] prehendit. ait tibi uxorem dare ſeſe
Hodie: item alia multa, quae nunc non eſt narrandi [15] locus.
Continuo ad te properans percurro ad forum, ut dicam tibi haec.
Ubi te non invenio, ibi adſcendo in quendam excelſum locum.
Circumſpicio. nusquam [16]. Forte ibi hujus [17] video Byrrhiam. 20
Rogo. negat [18] vidiſſe. mihi moleſtum [19]. quid agam, cogito
Redeunti interea ex ipſa re mihi [*] incidit ſuſpicio. hem,

Pau-

12. ſc. indictae a patre.
* ſc. aures mihi. V.
13. Formula fidejubendi, & ejus qui liberat alterum metu & ſollicitudine V.
14. Comprehendit quaſi vitantem & fugientem.
15. Tempus. D.
16. *Sub.* video te.
17. Charini ſervum.
18. Se vidiſſe te. (Mira brevitas & imitanda. D.)
19. Hoc reſponſum ſc. v. quod te non invenirem.
* In mentem venit.

Paululum obſoni [20]. Ipſus [21] triſtis. de improviſo nuptiae.
Non [22] cohaerent. *Pa.* Quorſum nam iſtuc? *Da.* Ego me continuo ad Chremem.
Quum illoc advenio: ſolitudo [23] ante oſtium. jam id gaudeo. 25
Ch. Recte dicis. *Pa.* Perge. *Da.* Maneo. interea introire neminem
Video, exire neminem: [24] matronam nullam. in aedibus
Nihil ornati, [25] nihil tumulti. acceſſi: intro adſpexi. *Pa.* Scio.
Magnum ſignum [26]. *Da.* Num videntur convenire haec nuptiis?
Pa. Non opinor, Dave. *Da.* [27] Opinor narras? non recte accipis. 30
Certa res eſt. [28] etiam puerum inde abiens conveni Chremis,
Olera & piſciculos minutos [29] ferre obolo in coenam ſeni.

Ch.

20. i. e. eduliorum quae cum pane comeduntur. V. *ſub.* apud Simonem praeparatum eſt.

21. i. e. Simo. ſcilicet ſervi heros, diſcipuli magiſtros vocabant *ipſos.* V.

22. Conveniunt inter ſe; ſc. quod nuptiae ſint futurae, & duo illa priora.

23. Nemo erat pro foribus Chremetis.

24. Intelligit pronubas, cognatas, vicinas. V.

25. Archaiſmus, pro *ornatus*, *tumultus.* nullum ſtrepitum currentium & recurrentium

26. Argumentum hoc eſt, Philumenam mihi non datum iri.

27. Quae opinamur incerta ſunt. D. ideo ſervus hoc repetit ut abſurdum quid.

28. Pro *praeterea.* D.

29. Pro *ferentem* vel *qui ferret*, OBOLO, viliſſimo pretio *ſub.* emtos.

Ch. Liberatus sum hodie, Dave, tua opera. *Da.* Ac [30] nullus quidem.

Ch. Quid ita? nempe huic prorsus illam non dat. *Da.* Ridiculum [31] caput!

Quasi necesse sit, si huic non dat, te illam ducere. 35

Nisi [32] vides, nisi senis amicos oras, [33] ambis. *Ch.* Bene mones.

Ibo, etsi hercle saepe iam me spes haec frustrata est. Vale.

30. Pro *non*. D.

31. Pro toto homine Synecdoche D.

32. Provides. V.

33. h. e. blandis verbis appellas, prensas: a Candidatorum consuetudine translata locutio. V.

ACTUS SECUNDI

SCENA TERTIA.

PAMPHILUS. DAVUS.

Pa. Quid igitur sibi volt pater? cur simulat? *Da.* Ego dicam tibi

Si [1] id succenseat nunc, quia non dat tibi uxorem Chremes,

Ipsus [2] sibi esse injurius videatur: neque id [3] injuria,

[4] Prius quam tuum, [5] ut sese habeat animum ad nuptias perspexerit.

Sed

1. Ideo iratus sit.

2. Sibi videatur esse in te injurius ɔ: ipse hoc de se judicaret.

3. Immerito.

4. Si sc. prius tibi irascatur quam &c.

5. Quomodo voluntas tua disposita sit ad nuptias.

Sed ſi tu negaris ducere, [6] ibi culpam in te transferet. 5

Tum illae [7] turbae fient. *Pa.* quidvis * patiar. *Da.* Pater eſt Pamphile.

Difficile eſt [8]. Tum haec [9] ſola eſt mulier. dictum ac factum [10]. invenerit [11]

Aliquam cauſam quam ob rem ejiciat [12] oppido. *Pa.* [13] ejiciat? *Da.* Cito.

Pa. Cedo igitur, quid faciam, Dave? *Da.* Dic te ducturum. *Pa.* Hem. *Da.* Quid eſt?

Pa. Egone dicam? *Da.* Cur non? *Pa.* Nunquam faciam. *Da.* Ne nega. 10

Pa. Svadere noli. *Da.* Ex ea re quid fiat, vide.

Pa. Ut [14] ab illa excludar, [15] huc concludar. *Da.* Non ita eſt.

Nempe hoc ſic eſſe opinor dicturum patrem:
Ducas volo hodie uxorem. tu, ducam inquies.
Cedo, quid jurgabit tecum? [16] hic reddes omnia, 15
Quae nunc certa ei conſilia, incerta ut fient,
Sine omni periclo. nam hocce haud dubium eſt quin Chremes
Tibi non det gnatam. nec tu ea cauſa [17] minueris
Haec, quae facis; ne [18] is mutet ſuam ſententiam.

Patri

6. Tum.

7. Rixae inter patrem & te.

* *Subaud.* malum, potius quam ducam Philumenam.

8. *Sub.* illi reſiſtere.

9. Nullos habet amicos tutores, defenſores.

10. Proverbium celeritatis, id eſt, cito. D.

11. ſc. Simo.

12. Philumenam.

13. Miratur (hoc) & ſtupet (Pamphilus). D.

14. Priver Glycerio.

15. Ad Philumenae nuptias cogar.

16. Hoc modo facies.

17. Neque propterea deſiſtes ab incepto amandi Philumenam. V.

18. Chremes. D.

Patri dic velle: ut cum velit tibi jure irasci, non queat. 20
[19] Nam quod tu speras, propulsabo facile. uxorem his moribus [20]
Dabit nemo. inveniet [21] inopem potius quam te corrumpi [22] sinat.
Sed si te aequo animo ferre [23] accipiet, negligentem feceris. [24]
Aliam [25] otiosus quaeret. interea aliquid acciderit boni.
Pa. Itan' credis? *Da.* Haud dubium id quidem est. *Pa.* Vide * quo me inducas. *Da.* Quin taces? 25
Pa. Dicam [26]. puerum autem ne resciscat mihi esse ex illa, [27] cautio est:
Nam pollicitus sum [28] suscepturum. *Da.* O facinus audax! *Pa.* [29] Hanc fidem
Sibi, me obsecravit, [30] qui se sciret non deserturum, ut darem.
Da. Curabitur. sed pater adest: cave te esse tristem sentiat.

19. Quod tu tibi persuades (*daturum esse filiam Chremetem*) facile refutabo.

20. sc. praedito. D.

21. sc. pater pauperculam uxorem tibi.

22. *Sub.* amore meretricio.

23. Intelliget.

24. Patrem sc. in perficiendis nuptiis.

25. Securus. D. per otium, lente.

* Impellas consilio tuo. V.

26. sc. eam me velle ducere.

27. Cavendum est (locutio Graecissans ubi Verbalia pro Gerundiis usurpantur V.)

28. Me educaturum esse puerum.

29. Ut firmiter promitterem hoc. Ordo est: Glycerium *obsecravit me, ut darem sibi hanc fidem.*

30. Qua fide sc. sciret me non deserturum se.

ACTUS SECUNDI
SCENA QUARTA.
SIMO. DAVUS. PAMPHILUS.

Si. [1] Reviso quid agant aut quid captent consilii. *Da.* Hic nunc non dubitat, quin te ducturum neges.
Venit [2] meditatus alicunde, [3] ex solo loco.
Orationem sperat invenisse se,
Qui [4] differat te. proin tu fac, [5] apud te ut sies. 5
Pa. [6] Modo ut possim, Dave. *Da.* Crede, inquam, hoc mihi, Pamphile,
Nunquam hodie [7] tecum commutaturum patrem
Unum esse verbum, si te dices ducere.

1. Redeo ut videam. D.
2. Postquam cogitando se exercuit.
3. Solitario. V.
4. Consilia disturbet tua (ita te perturbet ut vix consilium mente consistere queat. V.)
5. Praeparatus sis. D. tibi constes, animo ne vacilles.
6. *Sub.* metuo, ut possim esse apud me.
7. Ne minimum quidem (ne uno quidem verbo) esse jurgaturum.

ACTUS SECUNDI
SCENA QUINTA.
BYRRHIA. SIMO. DAVUS. PAMPHILUS.

By. [1] Herus me, [2] relictis rebus, jussit Pamphilum

Hodie

1. Servus secum loquitur.
2. Omnibus aliis negotiis praetermissis.

Hodie obfervare, ut, quid ageret de nuptiis,
Scirem. id propterea nunc hunc [3] venientem fequor.
[4] Ipfum adeo praefto video cum Davo. [5] hoc agam.
Si. Utrumque adeffe video. *Da.* Hem, ferva [6].
Si. Pamphile. 5
Da. Quafi de improvifo. refpice ad eum. *Pa.* Ehem pater.
Da. Probe. *Si.* Hodie uxorem ducas, ut dixi, volo.
By. Nunc noftrae timeo parti, quid hic refpondeat.
Pa. Neque [7] iftic, neque alibi tibi ufquam erit in me mora. *By.* Hem.
Da. Obmutuit. [8] *By.* Quid dixit! *Si.* Facis ut te decet, 10
Quum iftuc, quod poftulo, impetro [9] cum gratia.
Da. Sum [10] verus? *By.* Herus quantum audio, [11] uxore excidit.
Si. I nunc jam intro ne in mora, cum opus fit, fies.
Pa. Eo. *By.* Nullane in re effe homini cuiquam fidem [12]!
Verum illud [13] verbum eft vulgo quod dici folet, 15
OMNES SIBI MALLE MELIUS ESSE QUAM ALTERI.
Ego illam vidi virginem, forma! bona

Me-

3. Simonem, qui nunc propius venit, allocuturus Pamphilum. V.

4. Pamphilum certe.

5. Sedulo attendam.

6. fc. v. conftantiam v. praecepta a me tibi data; vel vultum meum, & geftus & muffitantia verba obferva. V.

7. In ea re, fc. nuptiis, neque ulla alia tibi repugnabo.

8. *Sub.* pater.

9. Absque contentione. (quum fponte facis ac lubens. V.)

10. Verax; hoc fervus tacite gloriatur.

11. Matrimonio Philumenae.

12. *Sub.* credibile eft. (talis Infinitivi ufus eft in re feu mira, feu iniqua. V)

13. Proverbium, fententia. D.

Memini [14] videre. quo aequior [15] fum Pamphilo,
Si fe illam [16] in fomnis, quam illum, amplecti maluit.
Renunciabo, ut pro hoc [17] malo mihi det malum [18]. 20

14. Providiffe. D. elegantior eft Latinitas quoties τὸ MEMINI jungitur Infinitivo praefenti. V.
15. Ideo minus irafcor, mitior judex fum Pamphilo.
16. Per noctem. D.
17. fc. nuntio.
18. Malo me ɔ: verberibus afficiat.

ACTUS SECUNDI

SCENA SEXTA.

DAVUS. SIMO.

Da. [1] Hic nunc me credit aliquam fibi fallaciam
Portare, & ea me hic reftitiffe gratia.
Si. Quid Davus narrat. *Da.* [2] Aeque quidquam nunc quidem.
Si. Nihil ne? hem. *Da.* Nihil prorfus. *Si.* Atqui exfpectabam quidem.
Da. [3] Praeter fpem evenit fentio: hoc male habet virum. 5
Si. [4] Potin' es mihi verum dicere? *Da.* Nihil facilius.
Si. Num illi moleftae quidpiam hae funt nuptiae,
Propter hujufce [5] hofpitae confuetudinem?

Da.

1. Simo. hoc fervus ad Spectatores. V.
2. Aeque nunc quidquam atque antea ɔ: nihil.
3. Praeter expectationem. V. contra fpem. D.
4. Potefne.
5. Peregrinae ɔ: Glycerii.

Da. Nihil hercle. aut, si [6] adeo, bidui est aut tridui
Haec solicitudo. nosti [7]? deinde desinet. 10
Etenim ipsus secum * eam rem recta reputavit [8] via.
Si. Laudo. *Da.* Dum licitum est ei, dumque aetas tulit,
Amavit: [9] tum id clam: cavit, ne unquam infamiae
Ea res sibi esset, ut virum [10] fortem decet.
Nunc uxore opus est: animum ad uxorem [11] appulit. 15
Si. Subtristis visus est esse aliquantulum mihi.
Da. Nihil propter hanc rem: sed est, [12] quod succenset tibi.
Si. Quidnam est? *Da.* Puerile est. *Si.* Quid est? *Da.* Nihil. *Si.* Quin dic quid est?
Da. Ait, nimium parce facere sumtum [13]. *Si.* Me ne? *Da.* Te.
Vix, inquit, [14] drachmis est obsonatus decem. 20
Num filio videtur uxorem dare?
Quem, inquit, ad coenam vocabo meorum aequalium

Po-

6. sc. quidem aliquantulum sint molestae.

7. *Alii* cum Donato habent nostin' i. e. nostine *sub. ingenium amantium*, aut tale quid.

* sc. consuetudinem hospitae.

8. Ratione, consilio. D.

9. Et hoc quidem clam.

10. Bonum & honestum. V.

11. Applicuit, adjunxit.

12. Desideratur *negotium* & particula *ob* v. *propter*. V.

13. sc. in nuptias.

14. Drachma conveniebat fere cum Romanorum denario. V.

Potiſſimum nunc? &, quod dicendum * hic ſiet,
Tu quoque perparce nimium [15], non laudo. *Si.* Tace.
Da. Commovi. * *Si.* Ego iſtaec, recte ut fiant,
[16] videro 25
Quidnam hoc rei eſt? quid hic volt [17] veterator ſibi?
Nam ſi hic mali eſt quidquam, hem [18] illic eſt
huic rei [19] caput.

* Quod mihi liceat inter nos dicere (HIC notare videtur *in hac re* ut mox v. 27. uti ſenſus ſit; *Si dicendum eſt quod* ad hanc rem *attinet.* V.)

15. *Sub.* ſumtum facis.

* ſc. *ſenem*; hoc ad Spectatores.

16. Curavero, providero. V.

17. Eſt Vetus in aſtutia, & qui in omni re callidus eſt. D.

18. Per Apocopen ab ILLICCE factum. V.

19. Auctor, cauſa, Davus eſt. V.

ACTUS TERTII

SCENA PRIMA.

MYSIS. SIMO. DAVUS. LESBIA. GLYCERIUM.

My. Ita [1] pol quidem res eſt, ut dixti, Lesbia:
Fidelem haud [2] ferme mulieri invenias
virum.
Si. [3] Ab Andria 'ſt ancilla haec? quid narras? *Da.*
Ita eſt.

My.

1. Per Pollucem: formula jurantis.

2. *Ferme* pro facile fuit. D.

3. Andriae eſt, illi favet. D. e domo Andriae eſt. V.

My. Sed hic Pamphilus. *Si.* Quid dicit? *My.* [4] Firmavit fidem. *Si.* Hem.

Da. Utinam aut [5] hic surdus, aut haec muta facta sit. 5

My. Nam quod peperisset jussit tolli. *Si.* O Jupiter!
Quid ego audio? [6] actum 'st, siquidem haec vera praedicat.

Le. Bonum [7] ingenium narras adolescentis. *My.* Optumum.
Sed sequere me intro ne in mora [8] illi sis. *Le.* Sequor.

Da. Quod remedium nunc huic malo inveniam? *Si.* Quid hoc? 10
Adeon' est demens [9] ex peregrina [10]? jam scio, ah!
Vix tandem sensi stolidus. *Da.* Quid hic sensisse ait?

Si. Haec primum adfertur mihi ab hoc fallacia;
Hanc simulant parere, quo Chremetem absterreant.

Gly. [11] Juno Lucina fer opem! [12] serva me, obsecro! 15

Si.

4. Sanctè promisit se illam nunquam deserturum (amplius quid est *firmare fidem*, quam *dare*: hoc enim verbis tantum, illud etiam re fit. V.)

5. Simo, ne scilicet audiat verba ancillae de Pamphilo: haec secum servus.

6 Formula desperationis, a judiciis orta, ubi lata semel sententia retractari non potest: innuit nullam amplius spem de filio esse.

7. Bonam naturam. D.

8. Glycerio parturienti.

9. *Sub.* filius.

10. *Sub. natum*, *uti suscipiat.* D.

11. Juno Lucina, Junonis filia, Graece εἰλείθυια. Latine Juno a juvando dicta. D. *Juno Lucina* Diana est, *Lucina* dicta, quod ejus opera partus in lucem prodeant.

12. Gemina vota sunt, ut & partus, & pariens servetur. D.

Si. Hui. tam cito? ridiculum. Poſtquam ante oſtium
Me audivit ſtare, adproperat [13]. non ſat commode
[14] Diviſa ſunt temporibus tibi, Dave, haec. *Da.* Mihin'?
Si. Num [15] immemores diſcipuli? *Ea.* Ego quid narr:s neſcio.
Si. Hiccine me ſi imparatum in veris nuptiis 20
Adortus eſſet, quos mihi [16] ludos redderet!
Nunc hujus periclo fit. Ego [17] in portu navigo.

13. ſc. Glycerium feſtinat puerperium ſimulare.

14. Digeſta, compoſita, diſtributa, per tempora. D. Sc. tu in his fallaciis inſtituendis non curaſti opportunitates temporum; v. ut unumquodque ſuo tempore ageretur.

15. Quaſi dicat; Si tu omnia commode dividiſti, *an ergo diſcipuli* tui (Pamphilus. Glycerium &c.) *immemores ſunt praeceptorum tuorum.* V.

16. quanto ut omnibus eſſem Spectaculo & ludibrio, feciſſet. V.

17. In tuto & tranquillo ſum.

ACTUS TERTII

SCENA SECUNDA.

LESBIA. SIMO. DAVUS.

Le. Adhuc, Archilis, quae adſolent, quaeque oportet
Signa eſſe ad ſalutem, omnia eſſe huic video.
Nunc primum fac, iſthaec [1] ut lavet: poſt deinde
Quod

1. *Iſthaec* quae ex puerperio ſordebant v. ipſa puerpera. D. vel Myſis, v. quaevis alia ancillarum puerum recens natum lavet. V.

Quod juſſi ei [2] dare bibere, & quantum imperavi,
Date. mox ego huc revertor. 5
[3] Per ecaſtor ſcitus puer eſt natus Pamphilo.
Deos quaeſo ut ſit [4] ſuperſtes, quandoquidem ipſe eſt ingenio bono.
Cumque huic veritus eſt optumae [5] adoleſcenti [6] facere injuriam.
Si. [7] Vel hoc quis non credat, qui norit te, abs te, eſſe ortum; *Da.* Quidnam id eſt?
Si. Non imperabat [8] coram, quid opus facto eſſet, puerperae: 10
Sed poſtquam egreſſa eſt, illis quae ſunt intus, clamat de via.
O Dave, itan' contemnor abs te? aut itane tandem [9] idoneus
Tibi videor eſſe, quem tam aperte fallere [10] incipias dolis?
Saltem [11] accurate, ut metui videar. [12] certe ſi reſciverim!

Da.

2. Alii DARI. Fortaſſe emendatius DATE; cujus repetitio Emphatica eſt. V.

3. Per Caſtorem & Pollucem: ornativa ſunt jurandi, apta foeminis. Diaereſis hic eſt & ordo talis, *perſcitus ecaſtor.* SCITUS elegans, pulcher. D.

4. Salvus. D. puer Pamphilo ſuperſtes, V.

5. Puellae v. juvenculae Glycerio.

6. Stuprum ipſum *injuriam* vocant ſed hic INJURIAM FACERE eſt, violatam deſerere.

7. Etiam hoc, *ſubaud.* exceptis ceteris. D.

8. Intus in praeſentia puerperae.

9. Dignus. V. aptus & ei rei natus. D. quod praeferendum.

10. Coneris vel moliaris. (*incipiendi* verbum eleganter abundat. V.)

11. Operam date ſc. tu & Pamphilus ut metui &c. V.

12. Per Apoſiopeſin addit CERTE SI RESCIVERIM *ſub.* mihi verba per vos dari. V.

Da. Certe hercle nunc hic se ipsus fallit, haud ego.
Si. Edixin' tibi? 15
Interminatus sum, ne faceres? num veritus? quid [13] rettulit?
Credon' tibi hoc, nunc peperisse hanc e Pamphilo?
Da. Teneo, quid erret: & quid agam habeo. *Si.* Quid taces?
Da. Quid credas? quasi non tibi [14] renuntiata sint haec, sic fore.
Si. Mihine quisquam? *Da.* Eho! an tute intellexti hoc assimulari? *Si.* Irrideor? 20
Da. Renuntiatum est. nam qui isthaec tibi incidit suspicio?
Si. Qui? quia te noram. *Da.* Quasi tu dicas factum id consilio meo.
Si. Certe enim scio. *Da.* Non satis me pernosti etiam, qualis sim, Simo.
Si. Egone te? *Da.* Sed si quid narrare occepi, continuò dari
Tibi verba censes. *Si.* [15] falso. *Da.* Itaque hercle nihil iam [16] mutire audeo. 25
Si. Hoc ego scio unum, neminem peperisse hic. *Da.* Intellexti.
Sed nihilo secius mox deferent puerum huc ante ostium:
Id ego jam nunc tibi renuntio, here, futurum, ut sis sciens.

Ne

13. Juvit, profuit. V.
14. Nuntiata. Compositum pro simplici. D.
15. Falso censeo. Ironice.
16. $\mu\tilde{v}$ est sonus canum antequam latrent, hinc *mutire* est vel minimam vocem mittere. V.

Ne tu hoc [17] mihi posterius dicas, Davi factum consilio, aut dolis.
Prorsus a me opinionem hanc tuam ego esse amotam volo. 30
Si. Unde id scis? *Da.* Audivi, & credo. multa concurrunt simul,
[18] Qui conjecturam hanc nunc facio. jam primum haec se e Pamphilo
Gravidam dixit esse: inventum est falsum. nunc postquam videt
Nuptias domi apparari, missa est ancilla ilico
Obstetricem arcessitum ad eam, & puerum ut adferret simul. 35
Hoc nisi fit, puerum ut tu videas, nihil [19] moventur nuptiae.
Si. Quid ais! cum intellexeras
Id consilii capere, cur non dixti extemplo Pamphilo?
Da. Quis igitur eum ab illa abstraxit nisi ego? nam omnes nos quidem
Scimus quam [20] misere hanc amarit. nunc sibi [21] uxorem expetit. 40

Postre-

17. MIHI non ad Davum referendum est; sed elegantiae inservit. Sic. Phorm. V. 8. 21.

Qui mihi, *ubi ad uxores ventum 'st, tum fiunt senes.* V.

18. Quapropter v. ex quibus.

19. Differuntur v perturbantur. D. Nisi tu videas puerum allatum, nuptiae illae, quas paras filio, nihil turbabuntur. V.

20. Valde, nimis. D.

21. Ambigue & facete; Servus vult a Simone intelligi de quavis alia virgine, ipse accipit de Glycerio. V.

Poſtremo id mihi da negoti. tu tamen [22] idem has nuptias
Perge facere ita, ut facis, & id ſpero adjuturos Deos.
Si. Imo abi intro: ibi mi opperire, & quod parato opus eſt, para.
Non impulit me, haec nunc omnino ut crederem.
Atque [23] haud ſcio, an, quae dixit, ſint vera omnia.
Sed parvi pendo. illud mihi multo maximum 'ſt, 45
Quod mihi pollicitus eſt ipſus gnatus. nunc Chremem
Conveniam. orabo gnato uxorem [24]: Si impetro
Quid [25] alias malim, quam hodie has fieri nuptias?
Nam [26] gnatus quod pollicitus eſt, haud dubium eſt mihi,
Si nolit, quin eum merito poſſim cogere
Atque adeo [27] in ipſo tempore [28] eccum ipſum obviam.

22. ſc. eodem ſtudio ac diligentia.

23. h. e. forte omnia ſunt vera. To AN enim poſt HAUD SCIO, & ſimilia, ponitur eo ſenſu, quo vulgo uſurpatur AN NON. V.

24. *Subaud. ut det.* D.

25. Alio tempore. D. ALIAS eſt proprie accuſat. plur. ſubaudita voce *horas*. V.

26. Ordo eſt: *Si nolit gnatus* (praeſtare) *quod pollicitus eſt*, haud dubium &c.

27. In ipſa oportunitate, ipſo articulo. D. oportune, tempeſtive.

28. Ecce eum ſc. Chremetem obv. venientem.

AC-

ACTUS TERTII
SCENA TERTIA.

SIMO. CHREMES.

Si. Jubeo Chremetem [1]. *Ch.* O! te ipſum quaerebam. *Si.* Et ego te. *Ch.* Optato advenis.
Aliquot me adiere ex te auditum qui ajebant, hodie filiam
Meam nubere tuo gnato: [2] id viſo, tun', an illi inſaniant.
Auſculta paucis: & quid ego te velim, & tu quod quaeris, ſcies.
Ch. Auſculto: loquere quid velis. 5
Si. [3] Per ego te Deos oro, & noſtram amicitiam, Chreme,
Quae incepta a parvis, cum aetate adcrevit ſimul:
Perque unicam gnatam tuam, & gnatum meum,
Cujus [4] tibi poteſtas ſumma ſervandi datur:
Ut me adjuves in hac re: atque ita, ut nuptiae 10
Fuerant futurae, fiant. *Ch.* Ah, ne me obſecra:
Quaſi hoc te orando a me impetrare [5] oporteat.
Alium eſſe cenſes nunc me, atque [6] olim quum [7] dabam?

Si

1. Sub. *ſalvere.* V.
2. Ob id viſo ſc. *te*, *ut comperiam*, tune &c.
3. Ordo eſt. Ego te per Deos oro. hanc obſecrandi formulam eodem ordine atque utitur noſter, etiam apud proſaicos uſurpari, ex Livio & Curtio probat Veſterhovius.
4. i. e. quem tu ſolus (ne illicito amore corrumpatur v. perdatur) per nuptias filiae ſervare potes.
5. Juſtum ſit, vel deceat.
6. Nota OLIM pro nuper. D.
7. Deſpondebam filiam tuo filio.

Si in rem est utrique, ut fiant, arcessi [8] jube.
Sed si ex ea re plus mali 'st, quam commodi 15
Utrique, id oro te, [9] in commune ut consulas:
Quasi illa tua sit, Pamphilique ego sim pater.
Si. Imo ita volo, itaque postulo, ut fiat, Chreme:
Neque postulem abs te nisi ipsa [10] res moneat.
Ch. Quid est?
Si. Irae sunt inter Glycerium & gnatum. *Ch.* [11] Audio. 20
Si. Ita magnae, ut sperem [12] posse avelli. *Ch.* Fabulae [13].
Si. Profecto sic est. *Ch.* Sic hercle ut dicam tibi:
AMANTIUM IRAE, AMORIS [14] INTEGRATIO 'ST.
Si. Hem, id te oro, ut [15] ante eamus, dum tempus datur,
Dumque [16] ejus libido occlusa 'st contumeliis: 25
Antequam harum [17] scelera, & lacrumae confictae dolis,
Reducant animum [18] aegrotum ad misericordiam.

Uxorem-

8. sc. sponsam domum tuam duci.

9. Provideas quod utrique sit utile.

10. Rei circumstantiae, occasio.

11. Formula cum risu respondentium ad ea quae dicuntur. V.

12. Pamphilum abstrahi a Glycerio.

13. i. e. nugae, sub. *a te narrantur.*

14. Instauratio. D. Novanda constructio, IRAE INTEGRATIO 'ST pro, suntV

15. Praeveniamus sc. amoris integrationem.

16. Pamphili amor cohibitus est, per convitia ultro citroque data, v. forsan; dum ejus animus non patet inhonestis amoribus Locus est obscurus, sed a D. & V. in medio relictus.

17. Sceleratae artes & fallaciae.

18. Infirmum, nondum bene ex amore sanatum.

Uxorem demus. ſpero conſuetudine
Ac conjugio liberali [19] devinctum, Chreme,
Dein facile ex illis [20] ſeſe emerſurum malis. 30
Ch. Tibi ita hoc videtur: at ego non poſſe arbitror,
Neque illum hanc perpetuo habere [21], neque me perpeti [22].
Si. Qui ſcis ergo iſtuc, niſi periculum feceris?
Ch. [23] At iſtuc periculum in filia fieri grave eſt.
Si. Nempe incommoditas [24] denique huc omnis redit: 35
Si eveniat, quod Dî prohibeant, [25] diſceſſio.
At ſi corrigitur [26], quot commoditates, vide.
Principio, amico filium reſtitueris:
Tibi generum firmum, & filiae invenies virum.
Ch. [27] Quid iſtuc? ſi ita [28] iſtuc animum induxti eſſe utile, 40
Nolo tibi ullum commodum in me [29] claudier.
Si. Merito te ſemper maxumi feci, Chreme.
Ch. Sed quid ais? *Si.* Quid? *Ch.* Qui ſcis eos nunc diſcordare inter ſe?

Si.

19. Domitum, coerci-tum, in ordinem redactum. niſi DEVINCTUM notet junctum ſimpliciter.

20. Dicitur & *emergere* ſe, & ſimpliciter emergere. V. translatum a natatoribus.

21. ſc. filiam meam in matrimonio.

22. Sub. vagos Pamphili amores. V.

23. Memorabile dictum, & id quod merito in proverbium ceſſerit. D.

24. Summatim.

25. Ita Simo molli verbo vocat divortium.

26. ſc. Pamphilus.

27. Formula concedentis poſt aliquam reluctationem. V. quaſi dicat; *quid refert tibi adverſari?*

28. Id tibi perſuaſiſti &c.

29. h. e. per me occluſum eſſe, quo minus eo potiri poſſis. V.

Si. Ipſus mihi Davus, qui [30] intimus eſt eorum conſiliis, dixit.
Et is mihi ſuadet, nuptias quantum queam, ut maturem. 45
Num cenſes faceret, filium niſi ſciret eadem haec velle?
Tute adeo jam ejus verba audies. heus, evocate huc Davom.
Atque [31] eccum: video ipſum foras exire.

30. Qui optime novit omnia eorum ſecreta (promiſcue dicitur, *intimus alicujus*, *alicui*, &, *apud aliquem*. V.)

31. Quaſi *ecce eum*. Veteres dixerunt *eccum*, *eccujus*, *ellum*, quod apertius ſignificat *ecce illum*. D.

ACTUS TERTII
SCENA QUARTA.

DAVUS. SIMO. CHREMES.

Da. Ad te ibam. *Si.* Quidnam eſt?
Da. Cur non arceſſitur? jam [1] adveſperaſcit. *Si.* Audin' tu illum?
Ego dudum nonnihil veritus ſum, Dave, [2] abs te, ne faceres idem,
Quod [3] vulgus ſervorum ſolet, dolis ut me deluderes,
Propterea quod amat filius. *Da.* Egon' iſtuc facerem? *Si.* Credidi. 5
Idque

1. Noctu uxor ducebatur domum.

2. Dicitur & *vereri aliquem* & *vereri ab aliquo*, uti ſupra I. 1. 64. *metui* à Chryſide.

3. Major pars: vel ſervi peioris notae.

Idque adeo metuens vos celavi, quod nunc dicam.
Da. Quid? *Si.* Scies.
Nam propemodum habeo tibi jam fidem. *Da.* Tandem cognosti qui siem.
Si. Non fuerant nuptiae futurae. *Da.* Quid? non? *Si.* Sed [4] ea gratia
Simulavi, vos ut pertentarem. *Da.* Quid ais! *Si.* Sic res est. *Da.* [5] Vide!
Nunquam istuc quivi ego intelligere: [6] vah! consilium callidum. 10
Si. Hoc audi. ut hinc te intro ire jussi, opportune [7] hic fit mihi obviam.
Da. [8] Hem! numnam periimus? *Si.* Narro huic, quae tu dudum narrasti mihi.
Da. Quidnam audio! *Si.* Gnatam ut det oro, vixque id exoro. *Da.* Occidi.
Si. Hem! quid dixti. *Da.* [9] Optume inquam factum! *Si.* Nunc per hunc nulla 'st mora.
Ch. Domum modo ibo, ut apparentur: dicam. atque huc [10] renuntio. 15
Si. Nunc te oro Dave, quoniam solus mihi effecisti has nuptias.

Da.

4. Pro causa. D.
5. Vocula admirantis.
6. Interjectio ex affectu admirantis vel indignantis. *Eugraphius.*
7. Chremes.
8. Haec Davus ad Spectatores conversus, V.
9. Senex videtur audisse servum dicere OCCIDI i. e. perii; nunc servus callidus, ne senex credat recte se audisse, hoc se dixisse afferit, nam utraque formula ab littera O incipit.
10. Utitur *praesenti* pro *futuro*, & ad certitudinem, & ad celeritatem indicandam.

Da. [11] Ego vero solus. *Si.* Corrigere mihi gnatum porro enitere.

Da. Faciam hercle sedulo. *Si.* Potes nunc, dum animus [12] irritatus est.

Da. Quiescas. *Si.* Age igitur: ubi nunc est ipsus? *Da.* [13] Mirum ni domi 'st.

Si. Ibo ad eum, atque eadem haec, quae tibi dixi, dicam itidem illi. *Da.* Nullus sum, 20

Quid [15] caussae 'st, quin hinc in pistrinum recta [16] proficiscar via?

Nihil est preci loci relictum. Jam pertubavi omnia.

Herum fefelli; in nuptias conjeci herilem filium;

Feci hodie ut fierent, insperante [17] hoc, atque invito Pamphilo.

Hem astutias! quod si quiessem, nihil evenisset mali. 25

Sed eccum ipsum video. Occidi.

Utinam mihi esset [18] aliquid hic, quo nunc me praecipitem darem.

11. Tristis haec respondet servus, damnans consilium suum, ita tamen ut Simoni gloriari videatur. V.

12. (sc. Pamphili) ira provocatus. Ducitur autem verbum a canibus, qui restrictis dentibus hanc literam R imitantur. D.

13. Particulae Comicis familiares, unde natum *nimirum*. valet autem, *sine dubio*. V.

14. EADEM valet eadem opera, eadem ratione, & est ellipsis comica. V.

15. Quae mihi excusatio est, quin eam &c.

16. Dicitur etiam de breviori itinere, ex aedibus ad aedes ejusdem urbis. V.

17. sc. Simone in quem domum abeuntem digitum intendit. V.

18. i. e. locus satis editus, ex quo me praecipitem &c. nisi forte *quo* pro *ut* positum. V.

AC-

ACTUS TERTII
SCENA QUINTA.
PAMPHILUS. DAVUS.

Pa. Ubi [1] illic est scelus, qui me perdidit?
Da. Perii. *Pa.* Atque hoc confiteor,
Jure mihi contigisse, quando quidem tam [2] iners, tam [3] nulli consilii.
Servon' fortunas meas [4] me commisisse [5] futili?
Ergo [6] pretium ob stultitiam fero: sed inultum nunquam id [7] auferet.
Da. Posthac [8] incolumem sat scio fore me, nunc si hoc devito malum. 5
Pa. Nam quid ego nunc dicam patri? negabon' velle me, modo
Qui sum pollicitus, ducere? qua fiducia id facere audeam?

Nec

1. i. e. ille scelestus: constructio respicit sensum, non verba. (& est Figura Syllepsis per genera. D.)
2. Imprudens, socors.
3. Archaice pro nullius.
4. *Sub.* fas erat, conveniebat.
5. i. e. levi. nam (derivatur) a vase, quod *futile* dicitur, quod non deponunt ministri sacrorum, quod est acuto fundo & patulo ore, eoque instabile est. D.
6. PRETIUM, est vox media, notans & poenam. V.
7. Dicitur AUFERRE quid, & FERRE qui impune discedit. V.
8. Sensus est, tam difficile est hinc evadere, ut qui hinc evaserit, videatur immortalis futurus. D.

Nec quid [9] me nunc faciam, ſcio. *Da.* Nec quid de me: atque [10] id ago ſedulo.
Dicam, aliquid jam inventurum, ut huic malo aliquam producam [11] moram.
Pa. Ohe. *Da.* Viſus ſum. *Pa.* Ehodum, bone vir, quid ais? viden' me tuis conſiliis 10
Miſerum [12] impeditum eſſe? *Da.* At jam expediam. *Pa.* Expedies? *Da.* Certe, Pamphile.
Pa. Nempe ut modo. *Da.* Immo melius, ſpero. *Pa.* Oh, tibi ego ut credam, [13] furcifer?
Tu rem impeditam & perditam reſtituas? hem! [14] quo fretus ſiem,
Qui me hodie ex tranquilliſſima re conjeciſti in nuptias.
An non dixi hoc eſſe futurum? *Da.* Dixti. *Pa.* Quid meritus? *Da.* Crucem. 15
Sed ſine paululum ad me [15] redeam: jam aliquid diſpiciam. *Pa.* Hei mihi.

Cur

9. Nota FACIAM cum Ablativo caſu. D.

10. *Subaud.* ut inveniam quid faciam.

11. Remorer hoc malum ſc. nuptias.

12. *Impeditus* proprie eſt, qui ita pedes habet illigatos, ut progredi non poſſit. ſed hic ad negotium rettulit. D.

13. *Furciferi* dicebantur qui ob leve delictum cogebantur a dominis, ignominiae magis, quam ſupplicii cauſa, circa vicinos furcam in collo ferre, ſubligatis ad eam manibus, & praedicare peccatum ſuum, ſimulque ſummonere caeteros, ne quid ſimile admitterent. D.

14. Quaſi dicat per Ironiam: tu nimirum dignus es cui confidam.

15. Recipiam & colligam animum perturbatum.

Cur non habeo [16] spatium, ut de te sumam supplicium, ut volo?
Namque hoc tempus, praecavere mihi me [17], haud te ulcisci, finit.

16. i. e. tempus. 17. *Sub.* jubet v. cogit.

ACTUS QUARTI.

SCENA PRIMA.

CHARINUS. PAMPHILUS. DAVUS.

Ch. Hoccin' est credibile, aut [1] memorabile,
Tanta [2] vecordia innata cuiquam ut siet,
Ut malis gaudeant, atque ex incommodis
Alterius sua ut [3] comparent commoda? ah!
Idne 'st verum? immo id est genus hominum pessimum. 5
In denegando modo [4] quîs pudor paululum adest:
Post ubi tempus promissa est jam perfici,
Tum [5] coacti, necessario se [6] aperiunt:
Et timent: & tamen [7] res cogit denegare.
Ibi tum eorum impudentissima oratio est, 10
Quis

1. Dignum quod verbis narretur, dignum fando.

2. Inhumanitas, animi malignitas.

3. Aestiment, metiantur. D.

4. Tantummodo suppudet eos, negare quod petitur.

5. Scil. ubi urgent, quibus promiserant.

6. i. e. quod clausum in pectore habuerant, manifestant. V.

7. Scil. ab ipsis petita, & quam cum commodo suo se praestare non posse existimant.

Quis tu es? quis [8] mihi es? cur meam [9] tibi?
Heus, [10] proximus ſum egomet mihi. Attamen ubi fides?
Si roges, nihil pudet. hic, ubi opus eſt,
Non verentur: illic, ubi nihil opus eſt, ibi verentur.
Sed quid agam? adeamne ad eum, & cum eo [11] injuriam hanc expoſtulem? 15
[12] Ingeram mala multa? atque aliquis dicat, nihil promoveris.
Multum: moleſtus certe ei fuero; atque [13] animo morem geſſero.

Pa. Charine, & me & te imprudens, niſi [14] quid Dî reſpiciunt, perdidi.

Ch. Itane, imprudens? tandem inventa 'ſt [15] cauſa. [16] ſolviſti fidem.

Pa. Quid tandem? *Ch.* Etiam nunc me ducere illis dictis poſtulas. 20

Pa. Quid iſtuc eſt? *Ch.* Poſtquam me amare dixi, complacita eſt tibi.
Heu me miſerum! qui tuum animum ex animo ſpectavi meo.

Pa.

8. Qua mihi junctus neceſſitudine?

9. *Sub.* amicam concederem.

10. Charior mihimet ipſi ſum quam quiſquam alienus. D.

11. Pro, de injuria. D. *Expoſtulatio* eſt (querela) adverſus eum quem incuſamus, *apud eum ipſum*. D. Quia talis *poſtulatio* paſſim cum jurgio fit, inde & *verbum* pro jurgari, rixari, ſumitur. V.

12. h. e. convicium faciam cum clamore maximo. V.

13. Iracundiae meae ſatisfecero.

14. Aliquo modo nobis faveant.

15. Excuſatio.

16. Ironice.

Pa. [17] Falſus es. *Ch.* Nonne tibi ſatis eſſe hoc viſum [18] ſolidum eſt gaudium,
Niſi me [19] lactaſſes amantem, & falſa ſpe [20] produceres?
Habeas [21]. *Pa.* Habeam? ah! neſcis quantis in malis verſer miſer, 25
Quantasque [22]. hic ſuis conſiliis mihi confecit ſollicitudines,
[23] Meus carnifex. *Ch.* Quid iſtuc tam mirum eſt, de te ſi exemplum capit?
Pa. Haud iſtuc dicas, ſi cognoris vel me, vel amorem meum.
Ch. Scio. cum patre altercaſti dudum: & is nunc propterea tibi
Succenſet: nec te quivit hodie cogere, illam ut duceres. 30
Pa. Immo etiam [24], [25] quo tu minus ſcis aerumnas meas:
Hae nuptiae non apparabantur mihi:
Nec poſtulabat nunc quisquam uxorem dare.

Ch.

17. Falleris, qui ſic de me cogites.

18. *Solida* ſunt quae conſtant ex una materia. SOLIDUM GAUDIUM, cui nullus dolor admixtus. V.

19. Allexiſſes blanditiis in fraudem (metaphora vel a nutricibus, vel ab aucupibus translata. V.)

20. Vana ſpe, de die in diem duceres.

21. Scil. Philumenam.

22. Davus ſc.

23. Id eſt, in me carnifex, qui me torſerit. D.

24. Deeſt *audi*. D. multo gravius malum eſt.

25. Ellipſis eſt; ita ſupplenda: *quia tu ignoras*, quod hae nuptiae non &c. *Ideo* ignoras etiam aerumnas meas, *qui dolis Davi, in has nuptias conjectus ſum.* Vel, quia *quo minus* valet *ne*, ideo forſan QUO MINUS SCIS hic poſitum fuerit pro *neſcis*.

Ch. Scio: tu coactus tua voluntate es. *Pa.* Mane.
Nondum scis. *Ch.* Scio equidem illam ducturum esse te. 35
Pa. Cur me [26] enicas? hoc audi: nunquam destitit
Instare, ut dicerem, me esse ducturum, patri:
Svadere, orare usque adeo donec [27] perpulit.
Ch. Quis homo istuc? *Pa.* Davos. *Ch.* Davos! *Pa.* Davos omnia [28].
Ch. Quamobrem? *Pa.* Nescio, mihi Deos satis 40
Scio fuisse iratos, qui auscultaverim.
Ch. Factum hoc est, Dave? *Da.* Factum. *Ch.* Hem! quid ais, scelus?
At tibi Dì dignum factis exitium [29] duint.
Eho, dic mihi, Si omnes hunc conjectum in nuptias
Inimici vellent, quod, nisi hoc, consilium darent? 45
Da. Deceptus sum, at non defatigatus. *Ch.* Scio.
Da. Hac non successit, alia aggrediemur via.
Nisi id putas, quia primo processit parum,
Non posse jam [30] ad salutem converti hoc malum.
Pa. [31] Immo etiam: Nam satis credo, si [32] advigilaveris, 50
Ex unis geminas mihi confeceris nuptias.

Da.

26. His dictis crucias. Eugr.
27. i. e. persuasit. Idem.
28. Sub. haec fecit.
29. Pro, dent; archaice.
30. Ad prosperitatem emendari.
31. Ironice; quasi dicat sane malum feceris amplius.
32. Industriam adhibueris.

Da. Ego, Pamphile, hoc tibi [33] pro servitio debeo,
Conari manibus, pedibus, noctesque & dies,
[34] Capitis periclum adire [35] dum prosim tibi.
Tuum 'st [36], si quid praeter spem evenit, mihi ignoscere. 55
Parum succedit quod ago, at facio sedulo.
Vel melius tute reperi [37]: me [38] missum face.
Pa. Cupio [39]: restitue, [40] in quem me accepisti, locum.
Da. Faciam. *Pa.* At [41] jam hoc opus est. *Da.* Hem! [42] st, mane: concrepuit [43] a Glycerio ostium.
Pa. Nihil ad te [44]. *Da.* Quaero. *Pa.* Hem! Nunccine demum [45]? *Da.* At jam hoc tibi [46] inventum dabo. 60

33. Quatenus servus tuus sum.

34. Mortis me periculo exponere.

35. Si modo, dummodo.

36. Sc. officium.

37. *Sub.* consilium.

38. Noli uti opera mea. D. Rejice me, & mea consilia.

39. *Sub.* te missum facere.

40. Restitue me in statum in quo eram, cum tu coepisti uti consulere.

41. Statim me restitue.

42. ST. silentii indicti nota passim apud Comicos. V.

43. Janua domus Glycerii.

44. *Sub.* attinet; quod concrepuerit ostium.

45. Sc. aliquid excogitasti.

46. Periphrasis Comica, pro, *inveniam.* V.

AC-

ACTUS QUARTI.

SCENA SECUNDA.

MYSIS. PAMPHILUS. CHARINUS. DAVUS.

My. [1] Jam, ubi ubi erit, inventum tibi curabo, & mecum adductum
Tuum Pamphilum: tu modo, [2] anime mi, noli te [3] macerare.
Pa. Myſis, quid eſt? *My.* Hem Pamphile, optume te mihi offers. *Pa.* Quid eſt?
My. Orare juſſit, ſi ſe ames, hera, jam ut ad ſe venias.
[4] Videre ait te cupere. *Pa.* Vah! perii: [5] hoc malum integraſcit: 5
Siccine me atque illam opera tua nunc miſeros [6] ſollicitarier:
Nam idcirco arceſſor, nuptias quod mihi apparari ſenſit.

Ch.

1. Haec inter exeundum, intus ad Glycerium loquitur ancilla.

2. Mollis oratio & foeminea. D.

3. Sollicitudine te adfligere. Metonymia effecti, pro cauſa efficiente: Sollicitudo enim animi, maciem (corporis) contrahit.

4. *Ait ſe cupere, videre te.*

5. Amor & ſollicitudo de nuptiis. Vide ſupra III. 2. 25. V. INTEGRASCIT, inſtauratur, renovatur.

6. Perturbari. D. *Sub.* oportet. (*Sollicitare* eſt movere, & quaſi ſolum ciere. Sic nauta *ſollicitat* aequora, arator terram. Hinc ad animum transfertur. V.)

Ch. [7] Quibus quidem quam facile potuerat quiesci, si hic quiesset.

Da. [8] Age, si hic non satis insanit sua sponte, instiga. *My.* Atque aedepol,

Ea res est [9]; proptereaque nunc misera in moerore est. *Pa.* Mysis, 10

Per omnes tibi adjuro Deos, nunquam eam me deserturum.

Non, [10] si capiundos mihi sciam esse inimicos omnes homines.

Hanc mihi expetivi, contigit: conveniunt mores. [11] valeant

Qui inter nos [12] discidium volunt: hanc, nisi mors, mihi adimet nemo.

Ch. [13] Resipisco. *Pa.* Non Apollinis magis verum, [14] atque hoc responsum est. 15

Si

7. A quibus nuptiis fuissemus quieti i. e. non fuerant futurae nuptiae.

8. Per Ironiam exprobrat Charino, quod animum Pamphili per se satis incensum (ira vel amore,) porro etiam suis querelis irritet. V.

9. Sc. quod sentit Glycerium nuptias tibi apparari.

10. *Si* post *non*, valet *etiamsi*. V.

11. Abeant, recedant; (hic, pro *pereant*): attende quam moderate loquatur pluraliter, cum significet patrem. D. vel forsan; *per me licet ut valeant*, qui &c. Sc. *nihil mali illis imprecabor*: sed hanc, nisi &c.

12. DISCIDIUM a *discindendo*, est separatio violenta. V.

13. Vires & animum recipio.

14. Quam hoc meum responsum. Apollinis autem oracula omnium verissima cluebant. (dicitur RESPONSUM proprie Deorum. V.).

Si poterit fieri, ut ne pater [15] per me ſtetiſſe credat,
Quo minus hae fierent nuptiae, volo. Sed ſi id
non poterit,
Id faciam, [16] in proclivi quod eſt, per me ſtetiſſe ut credat.
Quis videor? *Ch.* Miſer aeque, atque ego. *Da.* Conſilium quaero. *Ch.* Fortis.
Pa. Scio quid conere. *Da.* Hoc ego tibi profecto effectum reddam. 20
Pa. Jam hoc opus eſt. *Da.* Quin jam habeo [17]. *Ch.* Quid eſt, *Da.* Huic, non tibi habeo, [18] ne erres,
Ch. Sat habeo. *Pa.* Quid facies? cedo. *Da.* Dies mihi hic ut ſit ſatis vereor
Ad agendum: ne [19] vacuum eſſe me nunc ad narrandum credas.
Proinde hinc vos [20] amolimini: nam mihi impedimento eſtis.
Pa. Ego hanc viſam. *Da.* Quid tu? [21] quò hinc te agis? *Ch.* [22] Verum vis dicam? *Da.* [23] Immo etiam. 25

Narra-

15. Me in cauſa fuiſſe, *ne nuptiae* &c.

16. Pronum, facile. V.

17. *Sub.* conſilium.

18. Ne falſo hoc credas.

19. *Vacuus* eſt, cui otium ſupereſt. V.

20. *Amoliri* dicuntur ea, quae cum magna difficultate ſummoventur. *Amolitur* (ſe) qui vix recedit. Sic dixit quaſi odioſis & moleſtis. D.

21. Facete per hanc interrogationem Davus admonet Charinum, ut abſcedat.

22. Hoc eſt initium novae confabulationis, cui Charinus ſervum implicare conatur.

23. Qu. d. tantum abeſt ut abſcedat Charinus, ut etiam longae narrationis mihi incipiat initium.

Narrationis incipit mihi initium. *Ch.* Quid me fiet?

Da. Eho tu impudens, non satis habes, quod tibi [24] dieculam addo,

Quantum huic [25] promoveo nuptias? *Ch.* Dave, attamen. *Da.* Quid ergo?

Ch. Ut ducam [26]. *Da.* Ridiculum. *Ch.* Huc face ad me ut venias, si quid poteris.

Da. Quid veniam? nihil habeo. *Ch.* Attamen si quid. *Da.* [27] Age, veniam. *Ch.* Si quid, [28] 30

Domi ero. *Da.* Tu Mysis, dum [24] exeo, parumper operire me hic.

My. Quapropter? *Da.* Ita facto est opus. *My.* Matura. *Da.* Jam inquam hic adero.

24. Tempusculum, moram, & quasi parvam diem, in qua sc. ambias quantum poteris, ad ducendam Philumenam. D.

25. Differo. D.

26. Deest, *timeo* v. *fac.*

27. AGE, hic consentiendi vocula est.

28. Subaud. *habueris* vel *inveneris* in meam rem.

29. Redeo ex domo Glycerii, quo jam intro.

ACTUS QUARTI.

SCENA TERTIA.

MYSIS. DAVUS.

My. Nihilne esse [1] proprium cuiquam! Dî vostram fidem!

Summum

1. Perpetuum; ut Virgilius Aen. VI. 872 Propria *haec si dona fuissent.* D.

Summum bonum esse herae putavi hunc Pamphilum,
Amicum, amatorem, virum [2] in quovis loco
Paratum: verum [3] ex eo nunc misera quem capit,
Laborem! [4] Facile hic plus mali est quam illic boni. 5
Sed Davus exit. Mi homo, quid istuc obsecro 'st?
Quo portas puerum? *Da.* Mysis, nunc opus est tua
Mihi ad hanc rem [5] exprompta memoria atque astutia.
My. Quidnam incepturus? *Da.* Accipe a me hunc ocius,
Atque ante nostram januam adpone. *My.* Obsecro, 10
Humine? *Da.* [6] Ex ara hinc sume [7] verbenas tibi,
Atque eas substerne. *My.* Quamobrem id tute non facis?

Da.

2. Ubicunque res postularet.

3. Quantum concipit dolorem ejus causa.

4. Certe plus doloris est a metu amittendi Pamphili, quam fuit gaudium in voluptate & spe potiundi; *Farnabius.*

5. In medium prolata (exhibita) D. MEMORIA scil. ut memor esset verborum Davi, nec, praeterquam quod is rogabat, quidquam responderet. V.

6. Sc. Apollinis. D. Romanis omnibus mos est in atrio, hoc est, in vestibulo habere Vestam (quippe cum inde *Vestibulum* nominarint) cui sacrificium cotidie facerent. Illic ei fuerat collocata ara. Idcirco dictum est, *Ex ara*, &c. Eugr.

7. VERBENAE quasi *herbenae*, sunt omnes herbae frondesque festae, ad aras coronandas; (i. e. *rediminendas*) vel omnes herbae ex aliquo loco puro decerptae. D.

Da. Quia, si forte opus sit [8] ad herum jusjurandum mihi,
Non adposuisse, ut * liquido possim. *My.* Intelligo.
Nova nunc [9] religio in te isthaec incessit, cedo? 15
Da. Move ocius te, ut quid agam, porro intelligas.
Prô Juppiter! *My.* Quid est? *Da.* Sponsae pater intervenit,
[10] Repudio quod consilium primum intenderam.
My. Nescio quid narres. *Da.* Ego quoque hinc ab dextera
Venire me adsimulabo: tu, ut [11] subservias 20
Orationi, utcunque opus sit verbis, [12] vide.
My. Ego, quid agas, nihil intelligo: sed, si quid est,
[13] Quod mea opera opus sit vobis, aut tu plus vides,
[14] Manebo: ne [15] quod vostrum remorer commodum.

8. Pro coram hero. V. * Pure, syncere, serio, *subaud.* jusjurandum dare.

9. RELIGIO h. l. est idem, quod vulgo *scrupulus conscientiae* V. *sub.* ut falso jurare vereris.

10. Mitto, rejicio.

11. h. e. orationi meae tuam accommodes responsionem. Est & *Subservire orationi alicujus*, verba suppeditare alteri, memoria aliove vitio deficienti. V.

12. Cura, attenta sis. v. dispice, quibus maxime verbis opus sit.

13. Ad quod, vel in quo.

14. Hic expectabo.

15. Qua in re.

AC-

ACTUS QUARTI.

SCENA QUARTA.

CHREMES. MYSIS. DAVUS.

Ch. Revertor, poſtquam, quae opus fuere ad nuptias
Gnatae, paravi, ut jubeam [1] arceſſi. Sed quid hoc?
Puer hercle 'ſt. Mulier, tun' adpoſuiſti hunc? *My.* Ubi illic [2] eſt?
Ch. Non mihi reſpondes? *My.* Nuſquam eſt, vae miſerae mihi!
Reliquit me homo, atque abiit. *Da.* Dî voſtram fidem! 5
Quid turbae eſt apud forum! [3] quid illic hominum litigant!
Tum annona chara 'ſt. [4] quid dicam aliud, neſcio.
My. Cur tu obſecro hic me ſolam [5]? *Da.* Quae eſt haec [6] fabula?
Eho, Myſis, puer hic unde eſt? quisve huc attulit?
My. Satin' ſanus es, qui me id rogites? *Da.* Quem ego igitur rogem. 10

Qui

1. Deduci ſponſam ad Simonem.

2. Scil. Davus, qui nunc abſceſſit, ut de foro venire videatur.

3. Quanta multitudo eſt litigantium!

4. Hoc ad ſpectatores, Chremete non audiente.

5. *Sub.* reliquiſti.

6. *Fabulam* ſe dicit audire, qui rei principium & rationem ignorat. D. Videtur omnino ſenſus eſſe: *quid hoc eſt negotii.* V.

Qui hic neminem alium videam? *Ch.* [7] Miror, unde sit.

Da. Dicturan' es quod rogo? *My.* [8] Au. *Da.* Concede ad dexteram.

My. [9] Deliras? non tute ipse [10]? *Da.* Verbum si mihi

Unum, praeterquam quod te rogo, faxis, cave.

My. [11] Male dicis? *Da.* Unde 'st? dic [12] clare. *My.* A vobis. *Da.* Ha, ha, he. 15

[13] Mirum vero, impudenter mulier si facit meretrix?

Ch. Ab Andria 'st ancilla haec, quantum intelligo.

Da. Adeon' videmur vobis esse idonei,

In quibus sic illudatis? *Ch.* Veni in tempore.

Da. [14] Propera adeo puerum tollere hinc ab janua 20

Mane; cave quoquam est isthoc [15] excessis loco.

My. Dî te [16] eradicent: ita me miseram territas.

Pau-

7. MIROR cum UNDE, veteres pro *nescio* ponebant. Nam admiratio ab ignorantia descendit. D.

8. Interjectio consternatae mulieris. D.

9. Id est, insanis. Est vero *delirare* verbum rusticum, quoties aratrum extra liram vel sulcum aberrat. Inde ad animum transfertur. V.

10. *Sub.* ponere jussisti puerum.

11. Minoris vel conviciaris?

12. Vox *clara* est quae ab omnibus auditur. V.

13. Per Ironiam. D.

14. Hic versus clare dicitur, sequens, ne senex audiat, presse. D.

15. Pro excedas, ut *faxis* pro facias. D.

16. Funditus evellant perdant.

Da. [17] Tibi ego dico, an non? *My.* Quid vis? *Da.* An etiam rogas?
Cedo. Cujum puerum hic adpofuifti? dic mihi.
My. Tu nefcis? *Da.* Mitte id, quod fcio: dic, quod rogo. 25
My. Veftri. *Da.* Cujus veftri? *My.* Pamphili. *Da.* Hem! quid? Pamphili?
My. Eho, an non eft? *Ch.* Recte ego femper fugi has nuptias.
Da. O facinus [18] animadvertendum. *My.* Quid clamitas?
Da. [19] Quemne ego heri vidi ad vos adferri vefperi?
My. O hominem audacem! *Da.* Verum, vidi Cantharam 30
[20] Suffarcinatam. *My.* Dis pol habeo gratias,
[21] Cum in pariundo aliquot adfuerunt liberae.
Da. Nae [22] illa illum haud novit, cujus caufa haec incipit.
[23] Chremes, fi pofitum puerum ante aedes viderit

Suam

17. Formula indignantis, quotie, alter alias res agere (nihil attendere) videtur. V.

18. Puniendum. V.

19. Quafi ego non viderim eundem puerum *ad vos &c.* vel annon ille eft puer, *quem ego* &c.

20 *Suffertam onere*, quod fub axillis geftabat, v. vefte tegebat. Metaphora ab avibus translata; quae dum faginantur, ut pinguefcant, *farcinari* dicuntur. V.

21 Eo quod mulieres liberae (quae teftari poffunt partum non effe fuppofititium) adfuerunt dum pariebat Glycerium.

22. Glycerium, Chremetem.

23. Ita per μίμησιν cogitata Glycerii narrat.

Suam gnatam non dabit. [24] Tanto hercle magis dabit. 35
Ch. Non hercle faciet. *Da.* Nunc adeo, ut tu [25] sis sciens,
Nisi puerum tollis, jam ego hunc in mediam viam
Provolvam: teque ibidem pervolvam in luto.
My. Tu pol homo non es sobrius. *Da.* [26] Fallacia
Alia aliam trudit. Jam [27] susurrari audio 40
Civem Atticam esse hanc. *Ch.* Hem. *Da.* Coactus [28] legibus
Eam uxorem ducet. *My.* Au! obsecro; an non civis est?
Ch. [29] Jocularium in malum insciens pene incidi.
Da. Quis hic loquitur? O Chreme, [30] per tempus advenis,
Ausculta. *Ch.* Audivi jam omnia. *Da.* Anne tu omnia? 45
Ch. Audivi, inquam, a principio. *Da.* Audistin' obsecro?
Hem scelera! hanc jam oportet in cruciatum hinc abripi.
Hic [31] ille est! non te credas Davom ludere.
My. Me miseram! nihil, pol, falsi dixi, mi senex.
Ch.

24. Nunc dicit quid ipse sentiat.

25. Eloquenter, sic enim veteres pro *scias* dixere. D.

26. Dolus dolo succedit, connectitur.

27. Occulte dici.

28. Sc. Pamphilus.

29. Quod ludibrio me exposuisset.

30. Idem quod *in tempore*, *tempestive*. D.

31. Sensus est. Hic ille tantae potentiae est, ad cujus vel nutum tu publicae subjiciaris quaestioni. V.

Ch. Novi rem omnem. Eſt Simo intus? *Da.* Eſt. 50

My. [32] Ne me attingas, ſceleſte. Si pol Glycerio non omnia haec [33].

Da. Eho, [34] inepta, neſcis quid ſit actum? *My.* Qui ſciam?

Da. Hic ſocer eſt. Alio pacto haud poterat fieri,
Ut ſciret haec quae volumus. *My.* Hem, [35] praediceres.

Da. Paullum [36] intereſſe cenſes, [37] ex animo omnia 55
Ut fert natura, facias, an [38] de induſtria?

32. Jam Davus, ſolus cum ſola (Myſide) exiſtens, voluit ei ſubblandiri. V.

33. Interrupta a Davo, voluit dicere; *narravero*, *peream*. V.

34. Stulta, fatua.

35. Praedicere debueras. V.

36. Parum eſſe diſcriminis.

37. Simpliciter, ſerio, non ficte

38. Arte, conſilio. Et hoc vult. Fallaciae, quas fert ipſa rei conditio, caſus naturalis, vel circumſtantiae, multum praeſtant, & difficilius caventur, quam quae ſtudio finguntur.

ACTUS QUARTI.

SCENA QUINTA.

* *CRITO. MYSIS. DAVUS.*

Cr. In hac habitaſſe platea dictum 'ſt Chryſidem:

Quae

* Hujus perſonae adventus Cataſtrophen facit, ſolvitque errorem omnium. V.

Quae sese inhoneste optavit parere hic divitias
Potius, [1] quam in patria honeste pauper vivere.
[2] Ejus morte ea ad me lege redierunt bona.
Sed quos perconter? Video. Salvete. *My.* [3] Obsecro, 5
Quem video? estne hic Crito sobrinus Chrysidis?
Is est. *Cr.* O Mysis salve. *My.* Salve. *My.* Salvos sis Crito.
Cr. Itane Chrysis [4]? hem! *My.* Nos quidem pol miseras perdidit.
Cr. Quid vos, quo pacto hic? satin' recte [5]? *My.* Nosne? [6] sic.
Ut quimus, ajunt, quando ut volumus, non licet. 10
Cr. Quid Glycerium? jam hic suos parentes repperit?
My. Utinam. *Cr.* An nondum etiam? haud auspicato huc [7] me adtuli.
Nam pol, si id scissem, nunquam huc tetulissem pedem:

Semper

1. Nota quod tria dixit Crito contemsisse Chrysidem; patriam, honestatem & paupertatem. D.

2. Sensus est: Legitimus ejus haeros ego sum, etiam sine testamento defunctae. EA potest referri ad τὸ BONA quae scilicet Chrysis corpore quaesierat. V.

3. Est interdum formula sollicitae interrogationis; quasi per sacra rogo.

4. *Sub.* quod gemitu interrumpitur, *periit*.

5. Sub. *valetis*.

6. Particula haec nonnunquam valet *mediocriter*. Phorm. I. 2. 95. ubi vide Donatum. V.

7. Id est, veni. Virg. Aen. VIII. 477. *Fatis huc te poscentibus* affers. Eadem ratione *agere*, *facessere*, *ducere*, *penetrare*, *trajicere se* dixerunt. V.

Semper enim dicta 'ſt ejus, haec atque [8] habita 'ſt ſoror.
Quae illius fuerunt poſſidet. Nunc me hoſpitem
Lites [9] ſequi, quam hic mihi ſit [10] facile atque utile, 15
Aliorum exempla commonent. Simul arbitror,
Jam aliquem eſſe amicum & defenſorem ei: nam [11] fere
Grandiuſcula jam profecta 'ſt illinc. [12] Clamitent,
Me [13] ſycophantam, haereditates [14] perſequi, 20
Mendicum. tum, ipſam deſpoliare non libet.
My. O optume hoſpes, pol, Crito, [15] antiquum obtines.
Cr. Duc me ad eam, quando huc veni, ut videam. *My.* Maxume.
Da. Sequar hos: nolo me in tempore hoc videat ſenex.

8. Credita, exiſtimata. V.

9. Exercere.

10. Id eſt, difficile & inutile. Et eſt Comicum. D.

11. Adoleſcentula, fere adulta.

12. Pro *clamitabunt*.

13. Tanquam calumniatorem, v. callidum & malignum litigatorem. Cetera vocabulum de quovis impoſtore ſumitur. De etymo ejus videnda Lexica.

14. Juris praetextu, in judicio petere (ſequi donec adipiſcar. Sic Adelph. II. 1. 9. & II 2. 27. V.).

15. *Sub.* morem vel ingenium. Aut vult; Critonem nihil mutaviſſe de antiqua ſua probitate, aut antiquorum mores, i. e. fidem & probitatem, illum obtinere. (credebant antiquiſſima quaeque eſſe optima, utpote aureo illi ſeculo propiora. V.).

AC-

ACTUS QUINTI.

SCENA PRIMA.

CHREMES. SIMO.

Ch. Satis jam, ſatis, Simo, ſpectata erga te amicitia 'ſt mea:
Satis jam pericli coepi adire: orandi jam finem face.
Dum ſtudeo obſequi tibi, pene [1] illuſi vitam filiae.
Si. Immo etiam nunc quam maxime abs te poſtulo, atque oro, Chreme,
Ut beneficium verbis [2] initum dudum, nunc re comprobes. 5
Ch. Vide, quam iniquus ſis [3] prae ſtudio, dum efficias id quod cupis:
Neque modum benignitatis, neque, quid me ores, cogitas.
Nam ſi cogites, [4] remittas jam me onerare [5] injuriis.
Si. Quibus? *Ch.* Rogitas? perpuliſti me, ut homini adoleſcentulo,

In

1. Videtur ILLUSI VITAM ita dictum, quaſi, *luſi in vitam* atque adeo *ludendo* pene perdidi. V.

2. Coeptum. D. Quo me tibi per verba devinxiſti. (BENEFICIUM dicitur INITUM eadem ratione qua *gratia* iniri. V.).

3. Ob nimiam cupiditatem efficiendi, i. e. obtinendi *id* &c.

4. Ceſſares, deſineres.

5. Injuſtis petitionibus.

In alio occupato amore, abhorrenti ab [6] re uxoria 10
Filiam ut darem [7] in feditionem, atque incertas nuptias:
Ejus [8] labore, atque ejus dolore, gnato ut medicarer tuo.
Impetrafti: incoepi; dum res tetulit. nunc non fert, feras.
Illam hinc civem effe ajunt: puer eft natus. nos miffos face.
Si. Per ego te Deos oro, ut ne illis [9] animum inducas credere, 15
Quibus id maxime utile 'ft, illum effe quam deterrimum.
Nuptiarum caufa haec funt ficta, atque incepta omnia
Ubi [10] ea caufa, quamobrem haec faciunt, erit ademta his, defïnent.
Ch. Erras: cum Davo egomet vidi jurgantem ancillam. *Si.* Scio.
Ch. At [11] vero voltu; cum, ibi me adeffe, neuter tum praefenferat. 20

Si.

6. Dicitur *res uxoria* fimpliciter pro *uxore*. V. Quidni, quod propius eft, pro matrimonio, vel ftatu conjugali?

7. Rixas & jurgia; ac matrimonium divortio obnoxium.

8. Moleftiâ, aerumnâ, filiae.

9. Perfuadeas tibi, credendum effe. V.

10. Id vult. Ubi conjugio liberali erit devinctus Pamphilus, quas nuptias ut difturbent, hanc finxerunt fallaciam. V.

11. Naturali, non ficto, aut fimulato. V.

Si. Credo : & id facturas , Davos dudum praedixit mihi.
Et [12] nescio quid tibi sum oblitus hodie , [13] ac volui dicere.

12. Aliquid aliud. 13. AC pro contra quam. D.

ACTUS QUINTI.

SCENA SECUNDA.

DAVUS. CHREMES. SIMO. DROMO.

Da. Animo nunc jam [1] otioso esse impero *. *Ch.* Hem Davom tibi.
Si. Unde egreditur ? *Da.* Meo praesidio atque hospitis [2] . *Si.* Quid illud mali 'st ?
Da. Ego commodiorem hominem , adventum , tempus , non vidi. *Si.* Scelus ,
Quemnam hic laudat ? *Da.* Omnis res est jam [3] in vado. *Si.* Cesso adloqui ?
Da. Herus est. Quid agam ? *Si.* O salve bone vir. *Da.* Ehem Simo ! o [4] noster Chreme ! 5
Omnia apparata jam sunt intus. *Si.* Curasti probe.

Da.

1. Tranquillo securo. V. * Scil. tibi Glycerium & tuarum partium fautoribus. Haec dicit inter egrediendum a Glycerio.

2. Advenae (Critonis) subaud. *fretis* , vel *nixis*.

3. i. e. in tuto. Metaphora a natantibus sumta , qui salvi sunt ubi vadum contigerunt.

4. Blandiendi formula. Hic *subaud.* socer , amice , vel tale quid.

Da. Ubi voles, arcesse. *Si.* Bene sane: [5] id enim vero hic nunc abest.

Etiam tu hoc respondes? quid istic tibi negotii 'st? *Da.* Mihin'?

Si. Ita. *Da.* Mihine? *Si.* Tibi ergo. *Da.* Modo introii. *Si.* Quasi ego, quam dudum, rogem.

Da. Cum tuo gnato una. *Si.* Anne 'st intus Pamphilus? crucior miser. 10

Eho, non tu dixti esse inter illos inimicitias, carnufex?

Da. Sunt. *Si.* Cur igitur hic est? *Ch.* Quid illum censes [6]? cum illa litigat.

Da. Immo vero indignum, Chremes, jam facinus faxo ex me audias.

Nescio qui senex modo venit, [7] ellum, [8] confidens, [9] catus.

Quum faciem videas, videtur esse [10] quantivis pretii. 15

[11] Tristis severitas inest in voltu, atque in verbis [12] fides.

Si.

5. Ironia, sensus est: Ita omnia apparata sunt, ut nihil *desit*, nisi ut Philumena arcessatur. V.

6. *Sub.* intus agere: Ironice haec Chremes dicit, & partim ex narratione ipsius Simonis.

7. Ecce illum, scil. ex hac mea descriptione.

8. Constans (animi) non mala significatione. D.

9. Callidus, doctus, D. acuto ingenio.

10. Homo summae aestimationis. v. qui plurimi sit aestimandus.

11. Austera gravitas, integritatis index, quae alios ad ejus reverentiam flectat.

12. Intelligit persvadendi vim & argumenta. V.

Si. Quidnam adportas? *Da.* Nihil equidem niſi quod illum audivi dicere.

Si. Quid ait [13] tandem? *Da.* Glycerium ſe ſcire civem eſſe Atticam.

Si. [14] Hem, Dromo, Dromo. *Da.* Quid eſt? *Si.* Dromo. *Da.* Audi. *Si.* Verbum ſi addideris [15]. Dromo.

Da. Audi obſecro. *Dr.* Quid vis? *Si.* [16] Sublimem hunc intro rape, [17] quantum potes. 20

Dr. Quem? *Si.* Davom. *Da.* Quamobrem? *Si.* Quia lubet. rape, inquam. *Da.* Quid feci? *Si.* Rape.

Da. Si quidquam invenies me mentitum, occidito. *Si.* Nihil audio.

Ego jam [18] te commotum reddam. *Da.* Tamen etſi hoc verum eſt? *Si.* Tamen.

Cura adſervandum vinctum. Atque audin'? [19] quadrupedem conſtringito.

Age

13. *Tandem.* Indignantis ſignum eſt in interrogationibus. V.

14. Commotus ira nihil dicit, niſi quod lorarium repetendo ſaepius vocat D.

15. Subaud. *periiſti.*

16. Ita ſolebant (rapi); qui cum violentia quadam ita *abripiebantur*, ut terram non contingerent. Plautus eleganter ejusmodi hominem vocat *ſuperbum.* Amph. I. 1. 201. *Faciam ego hodie te* ſuperbum, *niſi hinc abis.* So. *Quonam modo?* Me. *Auferere, non abibis*, V.

17. Quam celerrime. D.

18. Commovebo, excitabo te, Dave, ſcil. in piſtrino.

19. Senſus eſt; manibus & pedibus conſtringito quaſi quadrupedem. Κυφωνισμὸν vocabant Attici id genus ſupplicii, quo colla ſervorum cippis peſſum incurvabantur, ut quadrupedum praeherent ſpeciem. V.

Age nunc jam, ego pol hodie, si vivo, tibi 25
Ostendam, herum quid sit pericli fallere, &
Illi [20], patrem. *Ch.* Ah, ne saevi tantopere.
Si. O Chreme,
Pietatem [21] gnati! nonne te miseret mei?
Tantum laborem capere ob talem filium?
Age, Pamphile, exi, Pamphile. ecquid te pudet? 30

20. Sc. Pamphilo ostendam, quantum periculum sit, *patrem fallere.*

21. Deest *vides*, aut quid tale; & est ironia. D.

ACTUS QUINTI.

SCENA TERTIA.

PAMPHILUS. SIMO. CHREMES.

Pa. Quis me volt? perii. Pater est. *Si.* Quid ais omnium [1]? *Ch.* Ah.
Rem potius ipsam dic, ac mitte male loqui.
Si. Quasi quidquam in hunc jam gravius [2] dici possiet.
Ain' tandem? civis Glycerium 'st? *Pa.* Ita praedicant.
Si. [3] Ita praedicant? O ingentem confidentiam! 5
Num cogitat quid dicat? num facti piget?

Num

1. Sub. *hominum* v. *adolescentum perditissime* (Aposiopesis irato familiaris cum pro dignitate (i. e. gravitate) peccati non inveniat convicium. D.

2. Sc. quam decet, aut par est. V.

3. Per iracundiam repetit verba, & ut filii impudentiam arguat. Signum quaestionis abesse mallem.

Num ejus color [4] pudoris signum usquam indicat?

Adeon' [5] impotenti esse animo, ut praeter civium
Morem atque legem, & sui voluntatem patris,
Tamen hanc [6] habere studeat cum summo [7] probro? 10

Pa. Me miserum! *Si.* Hem! modone id demum sensti, Pamphile?

Olim istuc, olim, cum ita animum induxti tuum,
Quod cuperes, aliquo pacto efficiundum tibi;
Eodem die istuc verbum [8] vere in te accidit.
Sed quid ego? cur me excrucio? cur me macero? 15
Cur meam senectutem hujus sollicito amentia? an
Ut pro hujus peccatis ego supplicium sufferam?
Immo [9] habeat: valeat: vivat cum illa. *Pa.* Mi pater.

Si. Quid, mi pater? quasi tu [10] hujus indigeas patris.

Domus,

4. Paterno animo dicit: namque patribus velle erubescere filios, pudentesque esse, familiare est. D.

5. IMPOTENTI ANIMO is esse dicitur, qui continere se nequit, quum (forte *quin*) faciat quaecunque impetus dictat, quique vult posse quod non potest. V.

6. Sc. servam, vel peregrinam in matrimonio *habere*.

7. *Probrum* est omne id, quod honesti viri dignitatem imminuit: plerumque notat *infamiam* ex libidine ortam. V.

8. Scil. MISER. ACCIDIT evenit. D. congruit, convenit tibi.

9. Formula invito animo concedentis. V.

10. HUJUS ostendens se dixit. D v. tam contemti a te. Vocula *hic* saepe per contemtum adhibetur.

Domus, uxor, liberi inventi invito patre. 20
Adducti, qui illam civem hinc dicant. [11] viceris.
Pa. Pater, licetne pauca? *Si.* Quid dices mihi?
Ch. Tamen, Simo, audi. *Si.* Ego audiam? quid audiam
Chreme? *Ch.* At tandem dicat fine. *Si.* Age dicat, fino.
Pa. Ego me amare hanc, fateor. Si id peccare 'ſt, fateor id quoque [12]. 25
Tibi, pater, me [13] dedo. Quidvis [14] oneris impone, impera.
Vis me uxorem ducere? hanc vis [15] amittere? ut potero, feram.
Hoc modo te obſecro, ut ne credas a me [16] allegatum hunc ſenem.
Sine me expurgem, atque illum huc coram adducam. *Si.* Adducas! *Pa.* Sine pater.
Ch. Aequum poſtulat. [17] Da veniam. *Pa.* Sine, [18] te hoc exorem. *Si.* Sino. 30

Quid

11. Formula irati, & aegre concedentis.

12. Sc. me peccare.

13. Dicuntur *dedere* ſe liberi parentibus, quoties ad eorum voluntatem ſe componunt. V.

14. Quantumvis grave, moleſtum, (officium) mihi injunge.

15. Me relinquere Glycerium.

16. Subornatum, ſubmiſſum. Sed & in bonam partem ſumitur, pro *mittere proxenetas*. V.

17. *Venia* proprie eſt facultas veniendi in patriam, aut in publicum, qualem noxii aut damnati non habent. Hinc ſumitur pro *remiſſione* damnationis aut poenae. Demum pro omni *conceſſione* rei deſideratae, uti hoc loco. V.

18. Impetrem hoc, ut me excuſem.

Quidvis cupio, dum ne ab hoc me falli [19] comperiar, Chreme.

Ch. Pro peccato magno [20] paullum supplicii satis est patri.

19. Deponens, pro *comperiam.*

20. i. e. parva poena; & SATIS EST intelligendum ita, uti verba jacent, non pro *esse debet.* Illud enim magis native exprimit affectum paternum.

ACTUS QUINTI.

SCENA QUARTA.

CRITO. CHREMES. SIMO. PAMPHILUS.

Cr. [1] Mitte orare. Una harum quaevis causa me, ut faciam, monet:

Vel tu, vel quod verum est, vel quod ipsi [2] cupio Glycerio.

Ch. Andrium ego Critonem video? certe is est. *Cr.* Salvos sis Chreme.

Ch. Quid tu Athenas, [3] insolens? *Cr.* Evenit. Sed hiccine 'st Simo?

Ch. Hic. *Si.* Men' quaeris? eho tu Glycerium hinc civem esse ais? 5

Cr.

1. Loquitur ad Pamphilum, qui fingitur orasse, ut, quae ad Glycerii agnitionem pertinerent, confidenter edissereret apud Simonem patrem. V.

2. Volo, faveo. V.

3. Prima & propria significatio pro *insueto*, *insolito*, fere in desuetudinem abiit. V.

Cr. Tu negas? *Si.* Itane huc [4] paratus advenis?
Cr. Qua de re? *Si.* Rogas?
Tune impune haec facias? tune hic homines adolescentulos,
Imperitos rerum, eductos libere, [5] in fraudem illicis?
Sollicitando & pollicitando eorum animos [6] lactas?
Cr. Sanusne es?
Si. Ac meretricios amores nuptiis [7] conglutinas? 10
Pa. Perii! metuo, ut [8] substet hospes. *Ch.* Si Simo hunc noris satis,
Haud ita arbitrere. Bonus est hic vir. *Si.* Hic vir sit bonus?
Itane [9] adtemperate venit hodie [10] in ipsis nuptiis
Ut veniret antehac nunquam? Est vero huic credendum, Chreme?
Pa. Ni metuam patrem, habeo [11] pro illa re illum quod moneam probe. 15

Si.

4. Subornatus, dolo compositus. D. Meditatus, dolis instructus. V.

5. *Fraudem* vocant damnum & malum. V.

6. *Lactare* est dulcedine aliqua tenere, ad persvasionem inducere. D.

7. Facis, ut furtivi amores, inter Pamphilum & Glycerium, nunc rati fiant legitimis nuptiis, *Conglutinandi* verbo in arcta amicitia & vinculo utuntur. Est vero locutio multum amata Ciceroni. V.

8. Sustineat contumelias patris.

9. Congrue, oportune.

10. In ipso articulo nuptiarum. D.

11. Quod convenire huic rei queat. V.

Si. [12] Sycophanta. *Cr.* Hem! *Ch.* Sic, Crito, est hic: mitte [13]. *Cr.* [14] Videat qui siet.

Si mihi pergit, quae volt, dicere; ea, quae non volt, audiet.

Ego isthaec [15] moveo, aut curo? non tu tuum malum aequo animo feres?

Nam, ego quae dico, vera an falsa audieris, jam sciri potest.

Atticus quidam olim navi fracta, apud Andrum ejectus est. 20

Et istaec una parva virgo. Tum ille egens, forte [16] applicat

Primum ad Chrysides patrem se. *Si.* Fabulam inceptat. *Ch.* Sine.

Cr. Itane vero obturbat [17]? *Ch.* Perge. *Cr.* [18] Tum is mihi cognatus fuit,

Qui eum recepit. Ibi ego audivi ex illo, sese esse Atticum.

Is ibi mortuus est. *Ch.* Ejus nomen? *Cr.* Nomen tam cito tibi [19]? Phania. 25

Ch.

12. Calumniator. Hoc verbum est ab his, qui apud Athenas accusabant eos, qui cum ficu frumenta extra civitatem ferebant. Eugr.

13. *Sub.* iram, minas, v. Simonem, qui natura talis est, non tam odio tui.

14. Ipse se noverit. Possit & esse; provideat qualis sit erga me.

15. Scil. quorum me insimulas. (*movere* dicitur qui primus quid dicit, facitve. V.).

16. *Applicant se* proprie pauperes ad patronos, implorantes eorum auxilium & fidem. V.

17. Sub. *narrationem*; vel *me narrantem*.

18. Ordo est; *Is, qui tum eum recepit, mihi cognatus fuit.*

19. Sub. *dici, cur vis?* vel *quid refert?*

Ch. Hem, perii. *Cr.* Verum hercle opinor fuisse
Phaniam: hoc certe scio
[20] Rhamnusium se ajebat esse. *Ch.* O Juppiter!
Cr Eadem haec, Chreme,
Multi alii in Andro tum audivere. *Ch.* Utinam id
sit, quod spero. Eho, dic mihi,
Quid eam tum? suamne esse ajebat. *Cr.* Non.
Ch. Cujam igitur? *Cr.* Fratris filiam.
Ch. Certe mea 'st. *Cr.* Quid ais? *Si.* Quid tu ais?
Pa. [21] Arrige aures, Pamphile. 30
Si. Quî credis. *Ch.* Phania ille frater meus fuit.
Si. Noram & scio.
Ch. Is hinc, bellum fugiens, meque in Asiam persequens, proficiscitur.
Tum illam relinquere hic est veritus; [22] postilla
nunc primum audio
Quid [23] illo sit factum. *Pa.* Vix sum [24] apud me,
ita animus commotus est metu,
Spe, gaudio, [25] mirando hoc tanto, tam repentino
bono. 35
Si. Nae istam [26] multimodis tuam inveniri gaudeo.
Pa. Credo, pater.

Ch.

20. Ex Rhamno Atticae oppido.

21. Uti bestiae subito strepitum audientes *arrigunt aures*, in metu *demittunt*, ita homo ad inexpectatae rei nuntium itidem *arrigere*; ubi vel excidit spe, vel subito metu corripitur, *demittere aures* dicitur. V.

22. Ex eo tempore (veteres junctim dixerunt, eodem sensu, quo *postea*. V.).

23. Quo devenerit, quid ei contigerit.

24. Mentis compos.

25. Dum miror *hoc tantum* &c. D.

26. Multis indiciis probari, quod tua, sc. *Chremetis* filia sit Glycerium.

Ch. At mihi unus [27] scrupulus [28] etiam restat, qui me male habet. *Pa.* Dignus es
[29] Cum tua religione, [30] odio. [31] Nodum in scirpo quaeris. *Cr.* Quid istuc est?
Ch. Nomen non convenit. *Cr.* Fuit hercle aliud huic parvae. *Ch.* Quod, Crito?
Numquid meministi. *Cr.* Id quaero. *Pa.* Egone hujus memoriam patiar meae 40
Voluptati obstare, cum egomet possim in hac re medicari mihi?
Non patiar. Heus Chreme: quod quaeris, Pasibula 'st. *Cr.* Ipsa 'st. *Ch.* Ea 'st.
Pa. Ex ipsa millies audivi. *Si.* Omneis nos gaudere hoc, Chreme,
Credo te, credere. *Ch.* Ita me Dî ament, credo. *Pa.* Quid restat, pater?
Si. [32] Jamdudum res reduxit [33] me ipsa in gratiam. *Pa.* O lepidum patrem! 45

De

27. Una parva difficultas.

28. *Pro*, adhuc. D.

29. Pro, ob tuam religionem. V. i. e. anxietatem.

30. ODIUM legit Donatus, quod valet vel homo odiose; & *malo* honeste reticetur. v. Terentius scripsit; *dignus odium*.

31. In re minime dubia dubitandi occasionem quaeris (*Scirpus* est levis junci species, sine nodo. D.).

32. Non notatur tempus, sed modus rei, valetque, *satis superque*. Vide Eun. III. 1. 57. V.

33. i. e. placavit me *tibi*. (qui prior succensuerat, *reduci* vel *redire* in gratiam dicitur. V.).

De uxore, [34] ita ut poſſedi, nihil mutat Chremes. *Ch.* Cauſa optuma 'ſt [35],

Niſi quid pater ait aliud. *Pa.* Nempe. *Si.* Id ſcilicet [36]. *Ch.* Dos Pamphile, eſt

Decem talenta. *Pa.* Accipio. *Ch.* Propero ad filiam. eho mecum, Crito:

Nam illam me credo haud noſſe. *Si.* Cur non illam huc transferri jubes?

Pa. Recte admones. Davo ego iſtuc dedam jam negoti. *Si.* Non poteſt. 50

Pa. Quî non poteſt? *Si.* Quia habet aliud [37] magis ex ſeſe, & majus. *Pa.* Quidnam? *Si.* Vinctus eſt.

Pa. Pater, non [38] recte vinctus eſt. *Si.* Haud ita iuſſi. *Pa.* Jube ſolvi, obſecro.

Si. Age fiat. *Pa.* At matura. *Si.* Eo intro. *Pa.* O fauſtum & felicem hunc diem.

34. Quam tamdiu uxoris loco habui.

35. Sub. *cur nihil mutem.* (Sic ſolebant εὐφημοῦντες quando *nullum* vel *nihil* dicere recuſarent. V.).

36. *Sub.* volo, non aliud. qu. d. Si vobis ſatis placet conditio, placet & mihi. V.

37. Magis ſibi proprium, ad ſe pertinens.

38. Id eſt, juſte. Pater vero ſic reſpondit, quaſi Pamphilus dixiſſet *non probe, diligenter.* Scil. juſſi *eum quadrupedem* i. e. probe, valide *conſtringi.* Hoc ipſo joco oſtendit, quam plene jam placatus ſit filio.

AC-

ACTUS QUINTI.

SCENA QUINTA.

CHARINUS. PAMPHILUS.

Ch. [1] Proviso quid agat Pamphilus, atque eccum. *Pa.* Aliquis forsan me putet,
Non putare hoc verum: at mihi nunc [2] esse hoc verum lubet.
Ego Deorum vitam propterea sempiternam esse arbitror,
Quod voluptates eorum [3] propriae sunt: [4] nam mihi immortalitas
Parta 'st, si nulla aegritudo huic gaudio [5] intercesserit. 5
Sed quem ego mihi potissimum optem nunc, cui haec narrem, dari?

Ch.

1. Prodeo ut videam.

2. Sensus est: Alii putent, ut volunt; ego autem verum esse confirmo, quod mihi lubet verum credere. D.

3. Perpetuae, constantes.

4. NAM, transeundi vim habet. V. Quasi dicat; hoc de me concludo, qui videor mihi esse immortalis, *si nulla* &c.

5. Istud interruperit, turbarit. (videtur INTERCEDENDI verbum a tribunis plebis petitum, qui *inter cedendo* vetabant Senatus consultum fieri. V.).

Ch. Quid illud gaudii est? *Pa.* Davom video: [6] nemo 'st quem mallem, omnium
Nam hunc scio mea solide solum gavisurum gaudia.

6. Ordo est: *nemo est quem mallem* sc. mihi dari, sive obvium fieri. *omnium*, i. e. ex omnibus,

ACTUS QUINTI.

SCENA SEXTA.

DAVUS. PAMPHILUS. CHARINUS.

Da. Pamphilus ubinam hic est? *Pa.* Dave. *Da.* Quis homo 'st? *Pa.* Ego sum. *Da.* O Pamphile.
Pa. Nescis quid mihi obtigerit. *Da.* Certe: sed quid mihi obtigerit, scio.
Pa. Et quidem ego. *Da.* More [1] hominum evenit, ut quod sim [2] nactus mali
Prius rescisceres tu, quam ego illud, quod tibi evenit boni.
Pa. Mea Glycerium suos parentes repperit. *Da.* [3] O factum bene! *Ch.* [4] Hem! 5

Pa.

1. *Hominum* abundat. D. Accidit, quod inter homines assolet.

2. *Nancisci* etiam usurpatur de rebus malis. Nepos. Attic. 21. nactus est *morbum*. Dicimur autem proprie nancisci res bonas aut laetas. V.

3. Formula approbantis, & gratulantis. V.

4. Interjectio hic est simul admirantis & gaudentis.

Pa. Pater amicus summus nobis. *Da.* Quis?
Pa. Chremes. *Da.* Narras probe.
Pa. Nec mora ulla 'st, quin eam uxorem ducam.
Ch. Num ille [5] somniat
Ea quae vigilans voluit? *Pa.* Tum de puero [6].
Dave? *Da.* Ah desine [7].
[8] Solus est quem diligunt Dî. *Ch.* Salvus sum, si
haec vera sunt.
Conloquar. *Pa.* Quis homo 'st? o Charine, in
tempore ipso mihi advenis. 10
Ch. Bene factum. *Pa.* Audistin'? *Ch.* Omnia.
Age, me in tuis secundis [9] respice.
[10] Tuus est nunc Chremes: facturum quae voles,
scio esse omnia.
Pa. Memini. Atque adeo longum est nos illum ex-
pectare dum exeat.
Sequere hac [11] me intus ad Glycerium nunc. Tu
Dave, abi domum:
Propere arcesse, hinc qui [12] auferant eam. Quid
stas? quid cessas? *Da.* Eo. 15

Ne

5. Per somnum sentit, vel sentire se putat. Quidam minus recte exponunt; per somnium narrat.

6. Sub. *quid fiet.* q. d. agniturusne eum pater, & passurus tolli pro nepote? V.

7. Sub. *de illo dicere*, vel *sollicitus esse.*

8. Is omnium est felicissimus.

9. Id est, quem praecedis felicitate, (ejus). non oblivisc mis. D.

10. Tibi faventissimus. V.

11. Sub. *via.*

12. Bene *auferant*, utpote ex recenti partu laborantem.

Ne expectetis, dum exeant huc. Intus [13] despondebitur,
Intus transigetur, si quid est, quod restet. Plaudite.

13. Fient sponsalia.

NB. In Editione Minellii, dicitur Andria edita fuisse, M. Marcello. & C. Sulpitio consulibus. Anno ab urbe condita IↃLXXXVI. Ante Christum natum CLXII. Quod antea praetermissum hic apponere visum fuit, omissis quae caetera Inscriptione continentur.

P. TE-

P. TERENTII
HEAUTONTIMORUMENOS.

ACTA [1] LUDIS MEGALENSIBUS, L. CORNELIO LENTULO L. VALERIO FLACCO AEDILIBUS [2] CURULIBUS. [3] EGERUNT L. AMBIVIUS TURPIO ET L. ATTILIUS PRAENESTINUS. [4] MODOS FECIT FLACCUS CLAUDII. GRAECA EST MENANDRU. ACTA PRIMUM

TIBIIS

1. Qui fiebant in honorem magnae matris Deûm, Cybeles.

2. CURULES dicti sunt, a solio eburneo in quo sedebant, vel a curru quo vehi solebant. Aedilium officium erat, sacra, annonam urbis, & ludos procurare.

3. Inter actores maxime conspicui fuerunt, vel primis partibus, in fabulae hujus actione, functi sunt; (non enim est dubium, quin plures egerint). Quidam exponunt; *actioni praefuerunt.*

4. *Modi* fuerunt harmoniae, quae a perito quodam Musico temperabantur.

TIBIIS [5] IMPARIBUS; DEINDE DUABUS [6] DEXTRIS. ACTA III. EDITA M. JUVENTIO ET M. SEMPRONIO COSS.

* ANNO AB URBE CONDITA DXCI. ANTE CHRISTUM NATUM CLXI.

5. Tibiae *pares* erant, quae uno ſpiritu ſimul animabantur, ut clare nos docet Apulejus Florid. I. *Primus Hyagnis in canendo manus diſcapedinavit, primus duas tibias uno ſpiritu animavit, primus laevis & dextris foraminibus, acuto ſinitu, gravi bombo, concentum muſicum miſcuit.* IMPARES TIBIAS Feſtus dicit, numero foraminum diſcretas. Servius ad Aeneid. XI. Tibiae *aut Serranae dicuntur, quae ſunt* pares, *& aequales habent cavernas: aut Phrygiae quae &* impares *ſunt, & inaequales habent cavernas.* Lindenbrog.

6. Varro Lib. I. c. 2. de R. R. Dextera tibia *alia quam ſiniſtra, ita ut tamen ſit quodammodo conjuncta, quod eſt* altera *ejusdem carminis* modorum incentiva, altera ſuccentiva. Lindenbrog. Sat's eſt hoc tenere, Dextras tibias uno fuiſſe foramine; Siniſtras duobus. De diverſis hiſce tibiarum generibus, Salmaſium, ad Carinum Vopiſci, & in Exercitationibus Plinianis, accuratiſſime diſputaſſe cenſent eruditi.

* Haec in Editione Minellii adjecta ſunt, calculo, ſine dubio ad fidem Faſtorum conſularium, inſtituto.

PER-

PERSONAE.

PROLOGUS.

ANTIPHILA, *amica Cliniae.*

BACCHIS, *amica Clitiphonis.*

CHREMES, *Clitiphonis pater.*

CLINIA, *Menedemi filius.*

CLITIPHO, *Chremetis filius.*

DROMO, *servus Menedemi.*

MENEDEMUS, *Cliniae pater.*

NUTRIX.

PHRYGIA, *ancilla.*

SOSTRATA, *Chremetis uxor.*

SYRUS, *servus Chremetis.*

PERSONAE MUTAE.

ARCHONIDES, *senex.*

CRITO, *senex.*

PHANIA, *senex.*

PHANOCRATES, *senex.*

PHILTERA, *anus.*

SIMUS, *senex.*

C. SUL-

C. SULPITII APOLLINARIS
PERIOCHA
IN TERENTII
HEAUTONTIMORUMENON.

In militiam proficiſci gnatum Cliniam
Amantem Antiphilam compulit durus pater:
Animique ſeſe angebat, facti poenitens.
Mox ut reverſus eſt, clam patrem divortitur
Ad Clitiphonem, is amabat ſcortum Bacchidem.
Cum arceſſeret cupitam Antiphilam Clinia,
Ut ejus Bacchis venit amica, ac ſervolae
Habitum gerens Antiphila, factum id, quo patrem
Suum celaret Clitipho: hic technis Syri,
Decem minas meretriculae aufert a ſene.
Antiphila Clitiphonis reperitur ſoror.
Hanc Clinia, aliam Clitipho uxorem accipit.

JO. CALPHURNII BRIXIENSIS VIRI CLARISSIMI IN P. SEXTI TERENTII HEAUTONTIMORUMENON.

PROLEGOMENA.

Haec fabula, Menandri Graeca: quae facta a Terentio Latina, nomen idem obſervavit, ne Graeci nominis euphoniam perderet: quod Terentius minus laudis exiſtimaret propria ſcribere, quam Graeca transferre. Nomen habet a ſene ſeipſum excruciante ob filii abſentiam: quem amantem, duritia ſua in militiam proficiſci compulerat: ἑαυτὸν τιμωρούμενος, Latine, ſe ipſum excrucians interpretatur. Illud animadvertendum, omnes Terentianas fabulas, ex utroque genere miſtas, praeter hanc. Nam Comoediae aut motoriae ſunt, aut ſtatariae, aut miſtae. Motoriae, turbulentae: Statariae, quietiores: Miſtae, ex utroque actu conſiſtentes. In hac,

 quae

quae plurimum delectat & actu & stilo, primae partes sunt Menedemi & Chremetis: secundae Cliniae & Clitiphonis: tertiae Syri: & sic deinceps. Haec etiam, ut caeterae, quinque actus habet, Prologum concitatum. Nam & se purgat, & in laedendis adversariis est occupatus. Argumentum quoque non simplicis negotii habet, nec unius adolescentis, ut in Hecyra: sed duorum, [1] ut in fabulis.

1. *Ut in fabulis.* Mf. & editi veteres, praeter Lindenbr. *Ut in ceteris fabulis.* Quae omnino vera videtur lectio. V.

PUB-

PUBLII TERENTII CARTHAGINIENSIS
HEAUTONTIMORUMENOS.

PROLOGUS.

Ne cui ſit veſtrum mirum, cur [1] parteis ſeni
Poeta dederit, quae ſunt adoleſcentium,
[2] Id primum dicam: deinde, quod veni, eloquar.
Ex [3] integra Graeca, integram comoediam
Hodie ſum acturus [4] Heautontimorumenon. 5
[5] Duplex quae ex argumento facta 'ſt ſimplici:
Novam eſſe oſtendi, & quae eſſet: nunc qui ſcripſerit,
Et cuja Graeca ſit, ni partem maximam
Exiſtimarem ſcire veſtrum, id dicerem.

 Nunc

1. Officium, ſc. Prologi. per *Senem* intelligit ſe ipſum.

2. Quicquid alii dicant, certe Hyſterologia hic eſt; niſi DEINDE τῶ DICAM, deleto colo, jungatur, ut ſit, *Id dicam deinde, cur poeta* &c. ita ſenſus erit, *hoc dicam demum poſt aliud*, i. e. ubi aliud praemiſerim. Sc. *cur venerim* &c.

3. A nullo tractata, nunquam e Graeco traducta. niſi mavis accipere pro *non contaminata* vid. Prolog. Andr. v. 16. forte, *ex una unam*, non miſtame duabus fabulis.

4. Explicat Cicero Tuſc. III. 27. *Quid ille Terentianus ipſe ſe puniens* ἑαυτὸν τιμωρούμενος? V.

5. Quia in ea omnes perſonae aut pleraeque geminantur, ut ſint duo ſenes, duo adoleſcentes, duae amicae. Iſta omnia ſimplicia erant in Menandro.

Nunc, quamobrem has partes didicerim, paucis [6] dabo. 10
[7] Oratorem voluit esse me, non Prologum.
[8] Vestrum judicium fecit: me [9] actorem dedit.
Sed hic actor tantum [10] poterit a facundia,
Quantum ille potuit [11] cogitare commode,
Qui orationem hanc scripsit, quam dicturus sum. 15
Nam [12] quod rumores distulerunt malevoli,
Multas contaminasse Graecas, dum facit
Paucas Latinas: factum hic esse id non negat,
Neque se id pigere: & deinde facturum [13] autumat.
Habet bonorum exemplum, [14] quo exemplo sibi 20
Licere id facere, quod illi fecerunt, putat.
Tum quod malevolus vetus poeta dictitat,
Repente ad studium hunc se applicasse [15] musicum [16] Ami-

6. Breviter exponam. Sunt autem elegantia *dandi*, *accipiendi*, & *habendi* verba in narratione rerum, Ciceroni amata. V.

7. Causae patronum V.

8. Causam suam vestro permisit arbitrio.

9. Destinavit me ad agendum contra calumniatores suos.

10. Eleganter dictum. Dicitur enim *posse*, de oratore ita eloquente, ut facile omnibus persuadeat. Reines. Inscript. III. 27. ORATORI POTENTISSIMO. Porro A FACUNDIA, valet *per facundiam*, quod ad facundiam attinet. V.

11. Meditari, invenire.

12. i. e. quantum attinet ad rumores quos &c.

13. Gell. XV. 3. Autumo *significat & dico*, *& opinor*, & *censeo*. Adde Nonium. v. *Autumo*. V.

14. Eleganter repetitur Substantivum cum ipso relativo Pronomine. Cic. Divinat. in Caecil. *Si quod tempus accidisset*, quo tempore *aliquid a me requirerent*. V.

15. STUDIUM MUSICUM, exercitium scribendi comoedias. (Ille apud Aristophanem dicit se *Musicam* nescire, praeter literas. *Musicam* appellat orbem doctrinae, *literas* prima elementa. CALPHURNIUS.)

[16] Amicûm ingenio fretum, haud natura sua:
Arbitrium vestrum, vestra [17] existimatio 25
Valebit. quamobrem omnes vos oratos volo,
Ne plus iniquûm possit, quam aequûm, oratio.
Facite aequi sitis: date [18] crescendi copiam;
Novarum qui spectandi faciunt copiam
Sine vitiis: ne ille pro se dictum existumet, 30
Qui nuper [19] fecit servo currenti in via
[20] Decesse populum: cur insano [21] serviat?
De illius peccatis plura dicet, cum dabit
Alias novas, nisi finem maledictis facit.
[22] Adeste aequo animo, date potestatem, mihi 35
[23] Statariam agere ut liceat per silentium.
Ne semper servus currens, iratus senex,
Edax parasitus, sycophanta autem impudens,

G 3 Avarus

16. Pro amicorum, videlicet Laelii & Scipionis. C.

17. Judicium. sic *existimare* pro judicare infra II. 3. 21. V.

18. Ordo est. *Date copiam crescendi* (iis poetis) *qui novarum* (Fabularum) *sine vitiis, faciunt copiam spectandi;* pro *spectandi novas* fabulas. Genitiv. pro Accusat. (*Crescere* dicuntur quorum fama & laus augetur. Virgil. Ecl. VII. 25. *Pastores, hedera* crescentem *ornate poetam.* V.)

19. In comoedia sua introduxit v. finxit.

20. Decessisse, v. decedere de via. Notatur Lavinius quod decorum personae non servaverit; quid enim magis praeter decorum, quam ut populus *servo in via decedat?*

21. Sub. *servo*, v. *poetae.* SERVIAT, se accommodet, obsecundet.

22. Intenti estote, & auxilium ferte, more advocati qui clienti *adest.* C.

23. Comoediam scilicet a Cui opponitur *Motoria.* ill. tranquilla, haec tumultuosior. V. Vide Prolegomena Calphurnii, & versus sequentes unde haec interpretatio confirmatur. confer. & 44. 45.

Avarus leno, adſidue agendi ſint mihi,
Clamore ſummo, cum labore maxumo. 40
Mea cauſa cauſam hanc juſtam eſſe animum inducite,
Ut aliqua pars laboris minuatur mihi.
Nam nunc novas qui ſcribunt, nihil parcunt ſeni:
[24] Si qua laborioſa 'ſt ad me curritur:
Sin lenis eſt, ad alium defertur gregem. 45
In hac eſt pura oratio, experimini,
In [25] utramque partem ingenium quid poſſit meum.
Si nunquam avare pretium ſtatui arti meae,
Et eum eſſe quaeſtum in animum induxi maximum,
Quam maxume ſervire veſtris commodis: 50
[26] Exemplum ſtatuite in me, ut adoleſcentuli
Vobis placere ſtudeant potius, quam ſibi.

24. Promiſcue dicitur *ſi qua*, & *ſi quae* V.

25. Quid ars mea poſſit utrobique, & in Motoria, & in ſtataria Comoedia.

26. Senſus eſt. Ut adoleſcentuli hiſtriones poſthac meo exemplo (incitati) potius ſtudeant ſervire veſtris commodis, quam ſuis. Eſt vero rarior locutio, *exemplum ſtatuite*, in meliori ſenſu accepto. V.

ACTUS PRIMI.

SCENA PRIMA.

CHREMES. MENEDEMUS.

Ch. Quanquam haec inter nos [1] nuper notitia [2] admodum 'ſt:
Inde

1. Alii, *nupera*.

2. Qu. dic. *ad medum* usque, quo res illa eſſe poteſt. V.

Inde [3] adeo, quod agrum in proximo hic mercatus es:
Nec rei fere ſane amplius quidquam fuit [4];
Tamen vel virtus tua [5] me, vel vicinitas,
[6] Quod ego in propinqua parte [7] amicitiae puto, 5
Facit, ut te audacter moneam & familiariter:
Quod mihi videre [8] praeter aetatem tuam
Facere, & praeter quam [9] res te adhortatur tua.
Nam proh Deûm atque hominum fidem! quid vis tibi?
Quid quaeris? annos ſexaginta natus es, 10
Aut plus eo, ut conjicio. agrum in his regionibus
Meliorem, neque pretii majoris, nemo habet:
Servos complureis: proinde quaſi nemo ſiet,
Ita tute attente illorum officia fungere.
Nunquam tam mane egredior, neque tam veſperi 15
Domum revortor, quin te in fundo conſpicer
Fodere, aut arare, aut aliquid ferre. denique
Nullum remittis tempus: neque [10] te reſpicis.
Haec non voluptati tibi eſſe, ſatis certò ſcio.

3. Cauſa notitiae adfertur: Vocula ADEO elegantiae inſervit majori quam ſi dixiſſet, *praecipue*. V.

4. Sub. *mihi tecum*.

5. *Me, ut te moneam*, pro *me te monere*. Sic mox in eadem hac ſcena. *Fac me ut ſciam*, pro *me ſcire*.

6. Quam rem.

7. AMICITIAE, Dandi caſûs eſſe videtur, ut ſenſus ſit, *quod amicitiae proximum eſſe puto*. PARTE enim pro *loco* dixit. V.

8. Aliter quam aetati tuae convenit.

9. Facultates tuae ſvadent.

10. Tui ullam rationem habes, neque tibi parcis. V.

At enim dices, me, quantum hic operis fiat,
[11] poenitet. 20
Quod in opere faciundo operae confumis tuae,
Si fumas in illis [12] exercendis, plus agas.
Me. Chreme, tantumne eft ab re tua otii tibi,
Aliena ut cures, eaque, nihil quae ad te pertinent?
Ch. [13] HOMO SUM: HUMANI NIHIL A ME ALIENUM PUTO.
Vel me monere hoc, vel percontari puta. [25
[14] Rectum eft, ego ut faciam: non eft, te ut deterream
Me. [15] Mihi fic eft ufus: tibi ut opus facto 'ft, face.
Ch. An cuiquam eft ufus homini, fe ut cruciet. *Me.* Mihi
Ch. Si quid [16] laboris eft, nollem. fed quid iftuc mali eft, 30
Quaefo? [17] quid de te tantum meruifti? *Me.* Eheu!
Ch. Ne lacruma: atque iftuc, quicquid eft, fac me ut fciam
Ne retice: ne verere: crede inquam mihi,

Aut

11. Parum videtur mihi quantulum operis, fc. ruftici &c. Vide Eun. V. 7. 12.

12. ILLIS fc. fervis. *Exerceri* dicitur qui fatigatur, & ad opus faciendum impellitur. V.

13. Oftendit, quia homo fit, ideo fe aliorum hominum utilitatem, aeque ac propriam curare debere. praeclara fententia.

14. Id videtur velle; *puta me hoc percontari ut*, fi *rectum eft*, quod facis; *ego* idem tecum faciam. *vel* puta *me hoc monere*, ut, fi *non eft* rectum, *te* inde *deterream*. Ceterum τὸ RECTUM EST, & NON EST, nefcio cur cum quaeftione expreffit Vefterhovius.

15. Mihi fic expedit: Eu.

16. Si quid in animo moleftiae eft, quod te male habet. NOLLEM fub. *factum*. Ufitata deprecandi formula. qu. dic. doleo vicem tuam. V.

17. Quid adverfus te ipfe peccafti quod tantas a te poenas fumis? V.

Aut consolando, aut consilio, aut re juvero.
Me. Scire hoc vis? *Ch.* Hac quidem causa, qua dixi tibi. 35
Me. Dicetur. *Ch.* At istos rastros interea tamen
Appone: [18] ne labora. *Me.* Minime [19]. *Ch.* Quam rem agis?
Me. Sine me, vacivum tempus ne quod duim mihi
Laboris. *Ch.* Non sinam, inquam. *Me.* Ah! non aequum facis.
Ch. Hui, tam graves hosce [20] quaeso? *Me.* Sic meritum 'st meum 40
Ch. Nunc loquere. *Me.* Filium unicum adolescentulum
Habeo. ah! quid dixi habere me? immo habui, Chreme:
Nunc habeam, necne, incertum est. *Ch.* Quid ita istuc? *Me.* Scies.
Est e Corintho hic advena anus paupercula:
Ejus filiam ille amare coepit perdite, 45
Prope jam ut pro uxore haberet. haec clam me omnia.
Ubi rem rescivi, coepi [21] non humanitus,
Neque ut animum decuit [22] aegrotum adolescentuli,
Tractare; sed vi, ac via pervolgata patrum.
Quotidie accusabam: hem, tibine haec diutius 50
Licere speras facere, me vivo patre,

G 5 Ami-

18. Vel hinc apparet, in ipso opere Chremem deprehendisse Menedemum. V.

19. Sc. cesso a labore, v. apponam rastra.

20. Sub. *rastros tractas* V.

21. Vesterhovius mavult NON HUMANITER i. e. duriter ac inclementer.

22. Amore laborantem, vel simpliciter, infirmum, debilem, propter aetatem; atque adeo leniter tractandum.

Amicam ut habeas prope jam in uxoris loco?
Erras, si id credis, & me ignoras, Clinia.
Ego te meum esse dici tantisper volo,
Dum [23] quod te dignum 'st facies: sed si id non facis, 55
Ego, quod me in te sit facere dignum, invenero.
Nulla adeo ex re istuc fit, nisi [24] ex nimio otio.
Ego [25] istuc aetatis, non amori operam dabam.
Sed in Asiam hinc abii propter pauperiem: atque ibi
Simul rem & [26] belli gloriam armis repperi. 60
Postremo adeo res rediit: adolescentulus
Saepe eadem, & [27] graviter audiendo, victus est
Et [28] aetate putavit me, & benevolentia
Plus scire & providere, quam se ipsum sibi
In Asiam ad [29] regem militatum abiit, Chreme. 65
Ch. Quid ais. *Me.* Clam me profectus menses treis abest.
Ch. Ambo accusandi: etsi illud inceptum [30] tamen
Animi est [31] pudentis signum, & non instrenui.

Me.

23. Quod te decet.

24. Desidiam nimiumque otium illicitos alere amores tralatitium est. Ovid. Remed. Amor. 136.
Fac monitis fugias otia prima meis:
Haec, ut ames, faciunt. V.

25. Tanta iam existens aetate. ut *hoc noctis* Plaut. Amph. I. 1. 2. h. e. tam multa nocte. V.

26. Laudem, per praeclara gesta in bello.

27. Aegre, & iniquo animo. V.

28. Propter aetatem, quia senex eram.

29. Intelligitur Rex Persarum, qui & βασιλεὺς, βασιλεὺς μεγας, βασιλεὺς βασιλέων dictus Eun. III. 1. 7. & 11. V.

30. Sub. *adolescentis*, sc. abeundi in militiam. το *Tamen* ad etsi referendum est, ut sit *Tamen etsi*, quod Noster amat itaque omisi comma, quod Vesterhovius voculae huic praeposuit.

31. Verecundi, honesti.

Me. Ubi comperi ex iis, qui ei fuere confcii,
Domum revortor moeftus, atque animo fere 70
Perturbato, atque incerto prae aegritudine:
Adfido, adcurrunt fervi, foccos detrahunt:
Video alios [32] feftinare, [33] lectos fternere,
Coenam apparare: [34] pro fe quisque fedulo
Faciebat, quo illam mihi lenirent miferiam. 75
Ubi video haec; coepi cogitare: Hem! tot mea
Solius follíciti fint caufa, ut me unum [35] expleant?
Ancillae tot me [36] veftiant? fumtus domi
Tantos ego folus faciam? Sed gnatum unicum,
Quem pariter uti his decuit, aut etiam amplius, 80
Quod illa aetas magis ad haec utenda idonea 'ft,
Eum ego hinc ejeci miferum injuftitia mea.
[37] Malo quidem me dignum quovis deputem,
Si id faciam. nam usque dum ille vitam iftam [38] colet
Inopem, carens patria ob meas injurias, 85
Interea usque [39] illi de me fupplicium dabo:
Laborans, quaerens [40], parcens, illi ferviens.

Ita

32. Trepide concurrère Adelph. III. 2. 25. Phaed. III. 19. 9. Plaut. Caf. IV. 1. 5 & fequ. V.

33. Lectulis ftratis antiqui coenitabant. Unde triclinium a tribus lectis dictum. C.

34. h. e. quantum quisque poterat. V.

35. Suis minifteriis, meis defideriis fatisfaciant.

36. H. e. veftibus mihi conficiendis occupatae fint, nendo & texendo. V.

37. Haec cohaerent cum iftis: SUMTUS DOMI TANTOS EGO SOLUS FACIAM? quae enim intermedia funt parenthefin efficiunt. V.

38. Deget. Plaut. Caf. II. 1. 11. *Faciam, uti, proinde ut eft dignus*, vitam colat. V.

39. Me illius caufa excruciabo.

40. Sub. *divitias*.

Ita facio prorſus: nihil relinquo in aedibus
Nec vas, nec [41] veſtimentum: conraſi omnia,
Ancillas, ſervos, niſi eos, qui opere ruſtico 90
Faciundo facile ſumtum [43] exercerent ſuum:
Omnes produxi [44] ac vendidi: [45] inſcripſi ilico
Aedeis mercede: [46] quaſi [47] talenta ad quindecim
[48] Coegi: agrum hunc mercatus ſum: hic me exerceo
[49] Decrevi tantiſper me minus injuriae, 95
Chreme, meo gnato facere, dum ſiam miſer;
Nec fas eſſe ulla me voluptate hic frui,
Niſi ubi ille huc ſalvos redierit meus [50] particeps.
Ch. Ingenio te eſſe in * liberos leni puto,
Et illum obſequentem, ſi quis recte aut commode 100
Tractaret. Verum neque tu illum ſatis noveras,

Nec

41. Non intelligendae ſolae veſtes proprie ſic dictae, ſed & veſtes ſtragulae, tapetes, & ſimilia. Infra V. I. 30. V.

42. Sub. ad vendendum.

43. Tantum quaeſtus mihi facerent, unde eos alere poſſem. V.

44. Venales ſc.

45. *Inſcribere* ſimpliciter eſt venales aut locandas ponere aedes. *Inſcribere mercede*, locandas dare; *inſcribere pretio*, Vendendas ponere. V.

46. Circiter. V.

47. Talentum Athenienſe parvum conſtat ex LX minis, ſeu libris. Talentum vero magnum conſtat ex octoginta tribus, & quatuor unciis. C.

48. Ex venditione collegi. V.

49. Mihi perſuaſi, ſentio, exiſtimo. Cic. Att. III. 15. *Quod aut in me ipſo ſatis conſilii eſſe decreras.* V.

50. Conſors. Reſpicit morem Romanum, quo patre vivo filius habebat jus bonorum, ſed mortuo demum poſſeſſionem. Unde filii paſſim apud Comicos audiunt *Heri minores*. V.

* Ita ſolent etiam de uno filio filiave Hec. II. 1. 15. V.

Nec te ille. [51] hocque fit, ubi non [52] vere vivitur.
Tu illum, nunquam ostendisti, quanti penderes,
Nec tibi ille 'st credere ausus, quae [53] est aequom patri.
Quod si esset factum, haec nunquam evenissent tibi. 105
Me. Ita res est, fateor: peccatum a me [54] maximum est.
Ch. Menedeme, at porro recte spero [55], & illum tibi
Salvom adfuturum esse hic, confido, propediem.
Me. Utinam ita Dì faxint! *Ch.* Facient, nunc si commodum est,
[56] Dionysia hic sunt hodie; [57] apud me sis volo. 110
Me. Non possum. *Ch.* Cur non? quaeso, tandem aliquantulum
Tibi parce: idem absens facere te hoc vult filius.
Me. Non convenit, qui illum ad laborem impulerim,

Nunc

51. Quidam cum Mureto: HOC UBI FIT, IBI NON &c. sensu planiore.

52. Recte, ut decet.

53. Sc. consilia, secreta: mox sub. *credere* i. e. committere.

54. Sensus erit expeditus, si MAXIMUM pro Adverbio sumtum valet MAXIME, ut *primum*, *postremum*, & similia. V.

55. Sub. *eventurum.* V.

56. h. e. Bacchanalia, Dionysii autem, qui & Bacchus dicitur, sacra, a plerisque Graeciae urbibus triennio quoque celebrabantur. C. Videtur sermo esse de iis Liberalibus, quae tempore vindemiae agebantur ruri. V.

57. Dicebant *esse apud aliquem*, & *cum aliquo*, pro coenare. Plaut. Stich. IV. 1. 11. *Cras apud me eritis, & tu & ille, cum vostris uxoribus.* V.

Nunc me ipſum fugere [58]. *Ch.* Siccine eſt ſententia?
Me. Sic. *Ch.* Bene vale. *Me.* Et tu. *Ch.* Lacrumas
excuſſit mihi, 115
Miſeretque me ejus. Sed [59] ut diei tempus eſt
Monere oportet me hunc vicinum Phaniam,
Ad coenam ut veniat. ibo, viſam ſi domi eſt.
Nihil opus fuit [60] monitore: jam dudum domi
Praeſto apud me eſſe ajunt. egomet convivas [61] moror. 120
Ibo adeo hinc intro. Sed quid crepuerunt fores
Hinc a me? quisnam egreditur? huc conceſſero.

58. Sub. *laborem.*

59 Prout nunc eſt hora diei, vel proceſſit dies.

60. Ob horologiorum defectum utebantur ſervis *monitoribus*, qui coena parata vocatos admonerent. Martial. VIII. 67. 1. *Horas quinque puer nondum tibi nunciat, & tu Jam conviva mihi, Caeciliane, venis.* V.

61. Facio eos me expectare.

ACTUS PRIMI
SCENA SECUNDA.
CLITIPHO. CHREMES.

Cl. Nihil adhuc eſt, quod vereare, Clinia: haudquaquam [1] etiam ceſſant:
Et illam ſimul, cum nuntio, tibi hic ego adfuturam
hodie ſcio:

Et

1. Nondum adventum differunt. C. Pareus Dromonem & Syrum intelligit: Guietus mulieres: ego Dromonem ſervulum Cliniae, cum Antiphila. Firmatur hoc verſu proxime ſequenti, ubi ILLA eſt Antiphila, NUNTIUS Dromo. V.

Proin tu ſollicitudinem iſtam falſam, quae te excruciat, mittas.

Ch. Quicum loquitur filius?

Cl. Pater adeſt, quem volui: adibo. pater, opportune advenis. 5

Ch. Quid id eſt? *Ch.* Hunc Menedemum noſtin', noſtrum vicinum? *Ch.* Probe.

Cl. Huic filium ſcis eſſe? *Ch.* Audivi, eſſe in Aſia. *Cl.* Non eſt, pater:

Apud nos eſt. *Ch.* Quid ais! *Cl.* Advenientem, e navi egredientem ilico

[2] Abduxi ad coenam: nam mihi magna cum eo jam inde usque a pueritia

Fuit ſemper familiaritas. *Ch.* Voluptatem magnam nuntias. 10

Quam vellem Menedemum invitatum, ut nobiscum eſſet hodie, [3] amplius:

Ut hanc laetitiam nec opinanti primus ei [4] objicerem domi.

Atque etiam nunc tempus eſt. *Cl.* Cave faxis, non opus eſt, pater.

Ch. Qua propter? *Cl.* Quia enim incertum 'ſt etiam, quid ſe faciat [5]: modo venit.

Timet omnia, patris iram & animum amicae, [6] ſe erga ut ſiet ſuae: 15

Eam

2. Amicis peregre redeuntibus coena dari ſolebat, apud veteres, quae *Adventitia* dicebatur. (Hoc fiebat die primo; poſtero munuſcula mittebantur. V.)

3. AMPLIUS ad *invitatum* referendum eſt: ut ſit ſenſus; majori cum ſtudio, vel effectu invitatum,

4. *Objicere* de re inopinata dicitur, & bona & mala Adelph. IV. 4. 1. V.

5. Sub. *Clinia*, quid incepturus, quam agendi, aut vivendi rationem initurus ſit.

6. Qualis erga ſe ſit.

Eam misere amat: propter eam haec turba, atque abitio evenit. *Ch.* Scio.

Cl. Nunc servolum ad eam in urbem misit, & ego nostrum una Syrum.

Ch. Quid narrat? *Cl.* Quid ille? se miserum esse. *Ch.* Miserum! [7] quem minus credere 'st!

Quid [8] reliqui 'st, quin habeat, quae quidem in homine dicuntur bona?

Parentes, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, divitias. 20

Atque haec perinde sunt, ut illius animus, qui ea possidet:

Qui uti scit, ei bona: illi, qui non utitur recte, mala.

Cl. Immo ille fuit senex importunus semper: & nunc nihil magis

Vereor, quam ne quid in illum iratus plus satis faxit, [9] pater.

Ch. Ille ne? sed reprimam me: nam in metu esse [10] hunc, illi est utile. 25

Cl. Quid tute tecum? *Ch.* Dicam. [11] ut ut erat, mansum tamen oportuit.

For-

7. Quis est homo, vel, vix est, qui minus miser illo existimandus sit. (QUEM-CREDERE EST. Hellenismus. Adelph. V. 3. 42. Plaut. Truc. II. 6. 20. *An me maleficio* vincere est? V.

8. Omissum est, deest; mox IN HOMINE pro homini, v. respectu hominis.

9. Vocandi casus est, quo Chremetem compellat Clitipho. V.

10. Sc. Cliniam (qui sane in metu erat, timens *omnia: patris iram*, &c.) ILLI, Clitiphoni, hoc erat *utile*. Unde mox Chremes: *Scitum est, periculum ex aliis facere, tibi quod* ex usu fiet. V.

11. Qualiscunque erat pater. V. MANSUM, pro mansisse, Cliniam sc.

Fortasse aliquantum iniquior erat [12] praeter ejus lubidinem.

Pateretur: nam quem ferret, si parentem non ferret suum?

Hunccine erat aequum ex illius more, an illum ex hujus vivere?

Et [13] quod illum insimulat durum, id non est. nam parentum [14] injuriae 30

Uniusmodi sunt ferme: [15] paullo qui est homo tolerabilis.

[16] Scortari crebro nolunt; nolunt crebro convivarier:

Praebent exigue sumtum. atque haec [17] sunt tamen ad virtutem omnia.

Verum ubi animus [18] semel se cupiditate devinxit mala,

[19] Necesse est, Clitipho, consilia consequi consimilia. hoc 35

Scitum

12. Contra vel plus quam placebat Cliniae. PATERETUR, pro pati debebat.

13. Anticipat objectionem filii. Nota elegantem usum vocula, *quod*, initio periodi; & in transitione ab uno ad aliud: & vide Perizonium ad Sanctii Minervam pag. 126. 127.

14. Loquitur ex mente adolescentum; qu. dic. injuriae sic dictae, vel actiones quae injustae habentur.

15. Erga filium, qui aliquatenus est tolerabilis. Ita ut vel *magis* subaudiatur; vel Positivus pro Comparativo stet. Alii, de patribus intelligunt per Enallagen Numeri. Locus sane non est liquidissimus.

16. Sc. hae sunt illae injuriae, quod (eos) *scortari* &c.

17. Valent, vel spectant *ad virtutem* adolescentibus insinuandam.

18. H. e. ita se devinxit, ut semel & in perpetuum devinctus maneat. V.

19. Non potest non fieri, ut inde sequantur talia incoepta, atque hoc Cliniae: nempe ut profugiant a parentibus &c.

Scitum eſt; [20] periculum ex aliis facere, tibi quod ex uſu fiet.

Cl. Ita credo. *Ch.* Ibo hinc intro, ut videam nobis quid coenae fiet.

Tu, ut [21] tempus eſt diei, vide ſis, ne quo hinc abeas longius.

20. Experimentum ſumere ex aliis, quod utile ſit ſumenti. Alieno ſapere periculo, praeclarum eſt.

21. Prout hora diei poſtulat. V.

ACTUS SECUNDI

SCENA PRIMA,

CLITIPHO.

Quam iniqui ſunt patres in omnes adoleſcentes judices!

Qui aequum eſſe cenſent, nos jam a pueris ilico naſci ſenes:

Neque illarum [1] affines eſſe rerum, quas fert adoleſcentia.

Ex ſua lubidine [2] moderantur, nunc quae eſt, non quae olim fuit.

Mihi ſi unquam filius erit, nae, ille [3] facili me utetur patre, 5

Nam

1. *Affines* proprie ſunt contermini in finibus agrorum. Unde & conſangvineos notant, & delictis obnoxios & vitiis. Affinis ſceleris, ſuſpicionis, turpitudini, culpae, facinori, Cicero dixit. V.

2 Regunt nos.

3. Leni, indulgenti.

Nam & [4] cognoscendi, & ignoscendi dabitur peccati locus.
Non ut meus [5], qui mihi [6] per alium ostendit suam sententiam.
* Perii! is mihi, ubi adbibit plus paullo, [7] sua quae narrat facinora!
Nunc ait: periculum ex aliis facito tibi quod ex usu fiet.
[8] Astutus! nae ille haud sit, quam mihi nunc surdo narret [9] fabulam. 10
Magis nunc me amicae dicta stimulant: [10] da mihi, atque affer mihi.
Cui quid respondeam nihil habeo: neque me quisquam est miserior.
Nam hic Clinia, etsi is quoque [11] suarum rerum satagit: attamen
Habet bene ac pudice eductam, ignaram artis meretriciae,

H 2 Mea

4 Illi dabitur facultas agnoscendi peccatum suum, sc. per benignam meam & mollem admonitionem, & simul mihi dabitur facultas agnoscenti ignoscendi. Fateor locum hunc mihi esse ambiguum. Ex annotatis Calphurnii videtur hic sensus sequi. Mihi dabitur facultas, & cognoscendi peccatum ejus, & ipsi ignoscendi; ut qui alios ipse erraverim.

5. Sub. *pater ero.*

6. In alio; nempe de Clinia judicans.

* Qu. dic. O me miserum qui tam iniquo utar patre.

7. Id vult Clitipho, patrem ipsum non abstinuisse iis rebus, quas nunc in se reprehendat. V.

8. Salsa Ironia. qualis illa Davi de hero And. I. 2. 12. V.

9. Irrita mihi det praecepta. V.

10. Haec verba sunt amicae. C.

11. Satis occupatus est rebus suis. Plaut. Bacchid. IV. 3. 23.

Nunc

Mea est [12] potens, [13] procax, [14] magnifica, sumtuosa, [15] nobilis. 15

[16] Tum, quod dem ei, recte est. nam nihil esse mihi, religio 'st dicere.

[17] Hoc ego mali non pridem inveni: neque etiamdum scit pater.

Nunc agitas sat *tute* tuarum rerum: *egone ut opem mihi Ferre putem posse inopem te?* V.

Laboris & curarum, perinde atque ego, ex suo amore habet satis.

12. Amatori imperans. V.

13. Petax, seu assidue petens. ab antiquo *procare*, quod poscere est teste Festo. V.

14. Splendori magnificentiaeque dedita.

15. Explicant de Famosa & omnibus nota: possit tamen & ad familiae splendorem referri. V.

16. Loci sensus dubius est. Ego sic intelligo: porro hoc miser sum, quod *recte* i. e. satis est mihi (in bonis patris) quod illi dem, adeoque illi optimo jure a me poscere licet; & *nihil esse mihi*, metuo dicere. Alii sic explicant: solum *quod illi dem*, τὸ RECTE est, (*Ja nok*, *ja vel*); donum meum in solo adsensu ad petitionem, & mero promisso, daturum me esse, consistit.

17. Dudum incidi in hoc malum, amorem hujus meretricis sc.

ACTUS SECUNDI
SCENA SECUNDA.
CLINIA. CLITIPHO.

Clin. Si mihi [1] secundae res [2] de amore meo essent, jam dudum scio

Ve-

1. Felices, faciles. *Secundum* a *sequendo* dictum. quae autem *sequuntur* facilia sunt. V.

2. Quod amorem meum attinet. quem usum voculae *de* nota.

3. Sc. servus & Antiphila. C.

Veniſſent [3]. Sed vereor ne mulier me abſente hic corrupta ſit.
Concurrunt multae opiniones, quae mihi [4] animum exaugeant
[5] Locus, occaſio, aetas, mater, cujus ſub imperio 'ſt, mala:
Cui nihil jam praeter [5] pretium dulce 'ſt. *Clit.* Clinia. *Clin.* Hei miſero mihi. 5
Clit. Etiam caves? ne videat forte hinc te a patre aliquis exiens.
Clin. Faciam: ſed neſcio quid profecto mihi animus praeſagit mali.
Clit. [6] Pergin' iſtuc prius dijudicare, quam ſcis, quid veri ſiet?
Clin. Si nihil mali eſſet, jam hic adeſſent. *Clit.* Jam aderunt. *Clin.* Quando iſtuc erit?
Clit. Non cogitas hinc longule eſſe? & noſti mores mulierum: 10
Dum [7] moliuntur, dum comuntur, [8] annus eſt. *Clin.* O Clitipho.

H 3 Timeo

4. Si ita ſcripſit Terentius, videtur ANIMUM intellexiſſe θυμὸν ſeu affectiones. quando id voluit Clinia, metum ſibi augeri. V.

5. LOCUS Athenas luxuria diffluentes deſignat. OCCASIO reſpicit ſolitudinem Antiphilae amantibus aptam. AETAS ita dixit, uti Chryſis ferme moriens de Glycerio And. I. 5. 51. V.

5. Lucrum, pecunias.

6. Id arbitrari tu perſeveras? Interrogatio haec reprehenſionis vim habet.

7. Inſtruuntur, finguntur, ornantur. **Moliri* eſt, magnum opus incipere: unde

Timeo. *Clit.* Refpira: eccum Dromonem cum Syro, una adfunt tibi.

de & *ftruere* notat. Poffint igitur videri fignificari faftigatae mulierum frontes. Juvenal. VI. 503.

Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Aedificat caput. V.

8. Hyperbolice, pro tempore longiffimo.

ACTUS SECUNDI.

SCENA TERTIA.

SYRUS. DROMO. CLITIPHO. CLINIA.

Sy. An' tu? *Dr.* Sic eft. *Sy.* Verum interea dum fermones [1] caedimus
Illae funt relictae. *Clit.* Mulier tibi adeft, audin' Clinia?
Clin. Ego vero audio nunc demum, & video, & valeo, Clitipho.
Dr. Minime mirum [2], adeo impeditae funt [3]: ancillarum gregem
Ducunt fecum. *Clin.* [4] Perii! unde illi funt ancillae? *Clit.* Men' rogas? 5

Sy.

1. Alternis loquimur, colloquimur. κόπτειν λόγους, ῥήματα dixiffe Graecos auctor eft Prifcianus Inftit. Lib. XVIII. Adde Non. Marcellum v. *caedere*. V.

2. Sc. mulieres effe rectas.

3. Sc. ipfo ancillarum grege, tum veftibus pretiofis. V.

4. Cliniae fufpicio, quod amica corrupta fit, ab ancillarum grege oritur, has enim ab aliis amatoribus effe putat. *Calph.*

Sy. Non oportuit [5] relictas: portant [6] quid rerum! *Clin.* Hei mihi!
Sy. [7] Aurum, vestem: & vesperascit, & non noverunt viam.
Factum a nobis stulte est. abi dum tu, Dromo, illis obviam.
Propera: quid stas? *Clin.* Vae misero mihi, quanta de spe decidi!
Clit. Quid istuc? quae res te sollicitat autem? *Clin.* Rogitas quid fiet? 10
[8] Viden' tu ancillas, aurum, vestem? quam ego cum una ancillula
Hic reliqui: unde ea [9] esse censes? *Clit.* Vah! nunc demum intelligo.
Sy. Dî boni [10] quid turbae est! aedes nostrae vix capient, scio,
[11] Quid comedent? quid ebibent? quid sene erit nostro miserius?
Sed video, eccos, quos volebam. *Clin.* O Jupiter! ubinam est fides? 15

5. i. e. *relinqui* mulieres. participium pro infinitivo.

6. Quantam copiam rerum portant secum! Andr. I. 2. 1. *Dî boni*, *boni* QUID *porto!*

7. Aurea mulierum ornamenta & vestes pretiosas. *aurum vestem*, per Hendyadin, pro vestibus auro distinctis, dici putat Vesterhov.

8. Loquitur per admirationem & indignationem de absente adhuc Antiphila. V.

9. Sub. *illi.*

10. Quanta est haec *mulierum* caterva.

11. Quantum cibi potusque absument. Mallem hic exclamationis, quam quaestionis signum esse.

Dum ego propter te [12] errans patria careo demens, tu interea [13] loci
Conlocupletasti te, Antiphila: & me in his deseruisti malis:
Propter quam in summa infamia sum, & meo patri minus obsequens
[14] Cujus nunc pudet me & miseret: qui [15] harum mores [16] cantabat mihi,
Monuisse frustra, neque potuisse unquam ab hac [17] me expellere. 20
Quod tamen nunc faciam [18]: tum, quum [19] gratum mihi esse potuit, nolui.
Nemo est miserior me. *Sy*. Hic [20] de nostris verbis errat videlicet,

Quae

12. Peregrinabundus, v. potius vagabundus.

13. *Loci* abundat per pleonasmum. Plaut. Men. III. 1. 1.
Plus annis triginta natus sum, quom interea loci
Nunquam quicquam facinus feci pejus,
Quam hodie.

14. Cum de patre cogito, pudore afficior, quod *frustra me monuerit*, *neque potuerit unquam* &c. vers. sequ.

15. Meretricum. HARUM dixit per contemtum, vel indignationem.

16. Frequenter dicebat. Antiqui *canere* pro *eloqui* dixerunt. Calph. CANTABAT. praedicebat. locutio ab oraculis desumta, quae & praedicebant & canebant simul. Justin. XL. 7. *Antiqua oracula* cecinisse. Plaut. Trin. II. 2. 10.
Haec dies noctesque tibi canto, *ut* caveas. V.

17. Ab ejus amore me abstrahere.

18. Sub. *ut possit* sc. me ab hac expellere, quod modo dixit. v. ipse nunc faciam, quod pater antea non potuit.

19. Cum gratiam patris meo obsequio demereri potui. Notandus usus τϐ GRATUM. Sic Phaedr. I. 22. 5. GRATUM *esset*, & *dedissem veniam supplici*. V.

20. Propter verba nostra, *de auro* &c., non recte intellecta, incidit in erroneam, de fide amicae, opinionem.

Quae hic ſumus locuti. Clinia, aliter tuum amorem, atque eſt [21] accipis:
Nam & vita [22] eſt eadem, & animus te erga idem, ac fuit:
Quantum [23] ex ipſa re conjecturam cepimus. 25
Clin. Quid eſt, obſecro? nam mihi nunc nihil rerum omnium 'ſt
Quod mâlim, quam me hoc falſò ſuſpicarier.
Sy. Hoc primum, ut ne quid [24] hujus rerum ignores, anus
Quae eſt dicta mater ei eſſe antehac, non fuit:
Ea obiit mortem: hoc ipſa in itinere [25] alterae 30
Dum narrat, forte audivi. * *Clin.* Quaenam eſt altera?
Sy. Mane: hoc, quod coepi, primum enarrem, Clitipho.
Poſt iſtuc veniam. *Clit.* Propera. *Sy.* Jam primum omnium,
Ubi ventum ad aedes [26] eſt, Dromo pultat fores:
Anus quaedam prodit: haec ubi aperuit oſtium, 35
Continuò hic [27] ſe conjecit intro: ego conſequor.
Anus foribus obdit peſſulum: ad lanam redit.

H 5 [28] Hinc

21. Judicas de eo aliter, quam re verâ eſt.

22. Antiphilae.

23. Ex ſignis quae dictu-rus eſt. Calph. (argumentis, ex ipſa conditione Antiphilae deſumtis, concludimus.

24. Rerum, quae ad Antiphilae conditionem & vitam pertinent.

25. ALTERAE antiquum eſt: nos *alteri* dicimus: Calph.

* Sine dubio Clitiphonis perſona hic reponenda, ut cui ſervus verſ. ſequ. reſpondet.

26. Antiphilae.

27. Magno cum impetu intro abiit. V. Non vero temere hac dictione utitur auctor, ſed ut inopinatum ſervi interventum exprimat.

[28] Hinc sciri potuit, aut nusquam alibi, Clinia,
Quo studio vitam suam te absente [29] exegerit,
Ubi de improviso [30] interventum est mulieri. 40
Nam ea res dedit tum [31] existumandi copiam,
Cotidianae vitae consuetudinem,
[32] Quae, cujusque ingenium ut sit, declarat maxume:
Texentem telam [33] studiose ipsam offendimus:
Mediocriter vestitam veste lugubri, 45
Ejus [34] anuis causa, opinor, quae erat mortua:
Sine auro, tum ornatam, ita uti quae ornantur [35]
sibi.

Nulla

28. Mſ. Bodl. apud Vesterhov. HIC, quod praeferrem, ut magis congruum τῷ *nusquam alibi*. valet autem; *hac in re*, *hac occasione*, aut *nulla alia*. innuit, exercitium Antiphilae, tam ex improviso deprehensae, multum valere ad demonstrandam ejus pudicitiam.

29. Transegerit, traduxerit.

30. *Intervenitur* proprie occupato & nec opinanti. Adelph. III. 4. 42. quales & *deprehendi*, & *opprimi* dicuntur. V.

31. Judicandi, quibus studiis quotidie (maxime) vacet Antiphila. (*Aestimare* est considerare. EXISTIMARE vero judicare. nam prius consideramus ea quae judicanda sunt. Calph.).

32. Sc. Consuetudo vitae quotidianae.

33. *Tela* dicitur id quod texitur, quasi *texilla* uti vexillum (per Syncopam) format *velum*, ab axilla est *ala* V. STUDIOSE. gnaviter, cum cura & diligentia.

34. Citat hunc versum Gellius IV. 16. plura ejus declinationis adferens exempla. & Priscianus Lib. VI. & VII. *V.*

35. In suam ipsarum gratiam; sibi ut placeant, non amatoribus. (Hieron. ad Gaudent. *φιλόκοσμον genus foeminarum est, multasque etiam insignis pudicitiae quamvis nulli virorum, tamen* SIBI *scimus libenter* ORNARI. Lindenbruch.)

Nulla [36] mala re esse expolitam muliebri:
[37] Capillus passus, prolixus, circum caput
Rejectus [38] negligenter: pax! *Clin.* Syre mi, obsecro, 50
Ne me in laetitiam frustra conjicias. *Sy.* Anus
[40] Subtemen nebat. praeterea una ancillula
Erat,

36. RES MULIEBRES vocat pigmenta & reliquas offucias, quibus mulieres sese ungere consueverunt, ut pulchriores videantur. Lindenbruch. (MALA. i. e. ficta fallaci: vel qua malae mulieres, h. e. meretrices uterentur. Alii Cod. *Malam* habent, id est maxillam: quod non video cur rejiciat Vesterhovius).

37. CAPILLUM dicit more suo crinem incultum. PASSUS, id est *sparsus*. Virgil. (Aeneid. I. 480.) *Crinibus Iliades* passis. Calph. Erat vero haec res vel primarium luctus indicium. Virgil. Aen. I. 480.
Crinibus Iliades passis, *peplumque ferebant*
Suppliciter tristes, & tunsae pectora palmis. V.

38. Incompositus, sine omni artificii vel elegantiae cura, per ipsius humeros effusus. Hoc est quod Ovidius dicit. Heroid. XV. 73. *Ecce* jacent collo *sparsi* sine lege *capilli*.

PROLIXUS modo ante, in longum demissus. PAX! Silentii sibi aliisve indicendi Interjectio est, valetque *st*. Bembino Codici adscriptum fuerat teste Faerno: *Tranquillantis, admirantis, & sollicitudinem adimentis.* V. Ad hunc Terentii locum omnino respexit Ausonius in Technopaegnio; dicens; *Totum opus hoc* sparsum,
crinis velut Antiphilae,
pax! Lindenbruch.

40. SUBTEGMEN. i. e. filum, quod in tela texenda stamen intercurrit. Calph. Tria sunt diversa in pannorum textura, scilicet *stamen*, *subtemen*, quod & substamen dixeris, & *trama*. In stamine & trama illud commune quod filo constant duriore, & magis retorto; subtemen molliore & minus retorto. Rem ipsam explicitam dedit Ovidius Metam. VI. 54.

Et

Erat, ea texebat una: pannis obſita,
[41] Neglecta, immunda illuvie. *Clit.* Si haec ſunt, Clinia,
Vera, uti credo, quis te eſt fortunatior? 55
Scin' tu [42] hanc, quam dicit [43] ſordidatam & ſordidam?
Magnum hoc quoque ſignum eſt, dominam eſſe extra noxiam,
Quum ejus tam [44] negliguntur internuntii:
Nam [45] diſciplina eſt eisdem, munerarier
Ancillas primum, ad dominas qui [46] affectant viam. 60
Clin.

Et gracili geminas intendunt ſtamine telas.
Tela jugo vincta eſt: ſtamen ſecernit arundo:
Inſeritur medium radiis ſubtemen acutis;
Quod digiti expediunt, atque inter ſtamina ductum
Percuſſo feriunt inſerti pectine dentes.
Adde Senec. Epiſt. XC. *V.*

41. Inculta, & ſordibus foeda.

42. Ita deſtinxerim: SCIN TU? HANC QUAM DICIT &c. Verborum ſenſus eſt: *Haec, quam dicit ſordidatam & ſordidam, magnum quoque ſignum eſt, dominam eſſe extra noxiam.* V.

43. Habitu SORDIDATAM & veſte, corpore SORDIDAM & illuvie. Calph.

44. Negligenter curantur, habentur. (INTERNUNTII. qui (vel quae) nuntia ferunt ad amatores, & referunt ad amatas. Calph.) Miniſtri & miniſtrae.

45. Mos & inſtitutum. Plaut Aſin. I. 3. 49.
Si aes habent, dant mercem, eadem nos diſciplina *utimur.*
Eandem diſciplinam praecipit Magiſter amorum, Arte Am. I. 351.
Sed prius ancillam captandae noſſe puellae
Cura ſit: acceſſus molliat illa tuos. ---
Hanc tu pollicitis, hanc tu corrumpe rogando, (corrumpito dando)
Quod petis, e facili, ſi volet illa, feres. V.

46. Magno conatu quaerunt. V.

Clin. Perge, obsecro te, & cave, ne falsam [47] gratiam
Studeas inire. quid ait, ubi me nominas?
Sy. Ubi dicimus rediisse te, & rogare uti
Veniret ad te: mulier telam [48] deserit
Continuo, & lacrumis [49] opplet os totum sibi: ut 65
Facile [50] scires, desiderio id fieri tuo.
Clin. Prae gaudio, ita me Dî ament, ubi sim nescio:
Ita timui. *Clit.* At ego nihil esse scibam, Clinia.
Agedum vicissim, Syre, dic quae illa'st altera?
Sy. Adducimus tuam Bacchidem. *Clit.* Hem! quid? Bacchidem? 70
[51] Eho scelestе, quo illam ducis? Quo illam ego? ad nos scilicet.
Clit. Ad patremne? *Sy.* Ad eum ipsum. *Clit.* O hominis impudentem audaciam!
Sy. Heus! NON FIT SINE PERICLO FACINUS MAGNUM ET MEMORABILE.
Clit. [52] Hoc vide! [53] in mea vita tu tibi laudem is quaesitum, scelus:

[54] Ubi

47. Mendacio meam benevolentiam captare.

48. Faernus & Guietus ex Cod. Bembino. DESINIT. quod forte elegantius. Cic. Fam. VII. 1. *Libenter*, *meherle*, artem desinerem. Virg. Ecl.VIII.61. Desine *Maenalios*, *iam* desine, *tibia* versus. V.

49. Nam ex nimio gaudio interdum lacrymae provenire solent. Calph. OS per Synecdochen pro facie.

50. Scire potuisses, vel potius, sciri posset.

51. Interjectio admonentis attentionem, &, ut sistatur gradus, poscentis. Calph.

52. Admirantium & indignantium formula. Vide Adelph. II. 2. 20. V.

53. Vitae meae periculo.

[54] Ubi si paululum modo quid te fugerit, ego perierim. 75
[55] Quid illo facias? *Sy.* At enim [56]. *Clit.* [57] Quid enim? *Sy.* Si sinas, dicam. *Clin.* Sine.
Clit. Sino. *Sy.* Ita res est haec nunc, quasi cum [58]. *Clit.* Quas, [59] malum, [60] ambages mihi
Narrare occipit? *Clin.* Syre, verum hic dicit; mitte: ad rem redi.
Sy. Enimvero reticere nequeo: multimodis injurius
Clitipho, es; neque ferri potis es. *Clin.* [61] Audiendum hercle est: tace. 80

Sy.

54. In qua re si minimum quidem erraveris, vel ea non plane ex sententia tua cesserit.

55. Hoc ad Cliniam conversus dicit Clitipho, Syrum innuens. V. Sensus est mihi ambiguus. aut rogat, quomodo in tam impudentem servum animadvertendum censeat. aut, quid effecturus sit boni, vel effectum iri putet, opera tam scelesti hominis.

56. Sermo interruptus ab irato Clitiphone; quem nihil adtinet supplere: veri tamen similiter, servus exponere vult rationes consilii sui, de adducenda Bacchide.

57. Quid tu mihi cum tuo ENIM dicere vis?

58. Mss. Bodl. suprascriptum habet. ALEIS LUDAS. V. Subintelligendum videtur, quod Clitipho velit compos esse voti sui sine periculo: quemadmodum si quis sine belli periculo velit consequi victoriam. Calph.

59. MALUM. Adverbium est interpositae indignationis. Idem.

60. Circuitiones verborum, tricas nihil ad rem attinentes.

61. Hic reprimit Clitiphonem, qui iterum obturbare velle videbatur: & sane reprehensio Syri in herum magis ad rem adtinebat, quam nescio quae comparatio, quam prius instituere occepit. ita Clinia non male sibi.

Sy. Vis amare, vis potiri [62]: vis, quod des illi, [63] effici;
Tuum esse in potiundo periclum non vis: [64] haud stulte sapis:
Siquidem id sapere 'st, velle te id, quod non potest contingere.
Aut [64] haec cum illis sunt habenda, aut illa cum his amittenda sunt.
Harum duarum [65] conditionum nunc utram malis, vide [66]: 85
Etsi consilium, quod cepi, rectum esse & tutum scio,
Nam tua apud patrem amica tecum sine metu ut sit, copia [67] 'st.
Tum, quod illi argentum es pollicitus, eadem hac inveniam via

Quod

sibi constat, quod putat Vesterhovius. Fac vero illum minus sibi constare; Quis miretur hoc in adolescente amatore?

62. Sub. *amata* cui & τὸ ILLI, quod mox sequitur, respondet.

63. Pecuniam tibi a me inveniri. Est autem *efficere*, ingenio & industria perficere. V.

63. Docte, magno cum judicio: HAUD STULTE addit, ad Ironiae vim intendendam.

64. Pericula pro emolumentis subeunda.

65. CONDITIO Est, inter plura eligenda, sortis oblata electio. *Conditionum*, id est optionum, electionum. Calph. Sc. aut cum periculo potiri amica, aut eam sine periculo amittere.

66. In quibusdam MSS. additum ex glossa, *cogita*, *examina*. V.

67. Occasio offertur.

Quod ut efficerem, orando [68] surdas jam aures reddideras mihi.

Quid [69] aliud tibi vis? *Clit.* Siquidem hoc fit. *Sy.* [70] Siquidem! experiundo scies. 90

Clit. Age, age, cedo istuc tuum consilium: quid id est? *Sy.* Adsimulabimus,

Tuam amicam hujus esse. *Clit.* Pulchre [71]. Cedo quid hic faciet sua?

An ea quoque dicetur hujus, si una haec [72] dedecori est parum?

Sy. Immo ad tuam matrem abducetur [73]. *Clit.* Quid eò? *Sy.* Longum 'st, Clitipho,

Si tibi narrem. Quamobrem id faciam; [74] vera causa est. *Clit.* Fabulae! 95

Nihil satis firmi video, quamobrem [75] accipere hunc mihi expediat metum.

Sy. Mane. habeo aliud, si istud metuis: quod ambo confiteamini

Sine periclo esse. *Clit.* Hujusmodi, obsecro, aliquid reperi. *Sy.* Maxume.

Ibo obviam [76] hine: dicam ut revortantur domum. *Clit.* Hem!

Quid

68. Ita solent de sermone molesto & saepius iterato. V.

69. Quid amplius optas? quam sc. argento & amica potiri.

70. Cum stomacho repetit verbum Clitiphonis, per quod videbatur adhuc dubitare.

71. Ironia: sub. *excogitasti.*

72. Turpe est habere unam amicam, nedum duas. Calph.

73. Sc. Antiphila.

74. Justa, idonea.

75. Hoc loco ACCIPERE de re mala usurpatur. uti apud Nep. in Con. I. *Calamitatem* accipere. V.

76. E vestigio obviam ibo mulieribus; ridicule elu-

Quid dixti? *Sy.* Ademtum tibi jam faxo omnem metum, 100
[77] In aurem utramvis otiose ut dormias.
Clit. Quid [78] ago nunc? *Clin.* Tune? [79] quod boni est. *Clit.* Syre, [80] dic modo
Verum. *Sy.* [81] Age modo, hodie sero, ac nequicquam voles,

Clin.

ludit Clitiphonem, qui tale consilium minime expectabat.

77. Loco proverbii, in eos, qui securi & otiosi vitam ducunt. Per aurem latus designat. Calph.

78. Praesens tempus pro futuro: (Formula est dubitantis & solliciti. V.)

79. Quod ad bonum, vel commodum tuum pertinet. hoc â Clitiphone abruptum, junge cum initio versus abhinc secundi; ubi DATUR, *offert se*, denotat: hoc vero BONI, vel *bonum*, erat *amica frui*. Muretus apud Vesterhovium sic continuat sermonem Cliniae interruptum: QUOD BONI DATUR MODO, FRUERE, DUM &c. Sed sic vocula EST prorsus vacat. Possit vero BONI EST, exponi per, *bono viro convenit:* Tum vero DATUR pro *dato* positum. Dato autem commodo frui, non modo licet, verum etiam oportet.

80. Alii hoc Syri personae tribuunt, qui reversus dominum, quid velit, roget: Tum Clitipho VERUM respondet, quasi vel incertus adhuc consilii, vel poenitens quod Syrum revocaverit. Personas nihil mutandas puto. Clitipho cupiens servum retinere, jubet eum quidvis dicere, dummodo verum dicat. vel rogat ut serio exponat sibi rationem consilii sui. *τo* VERUM, puncto ante posito, Vesterhovius putat Cliniae responderi a Clitiphone, q. d. *verum est quod dicis.*

81. Servus illudens herum, hortatur ut in suo perseveret consilio, de reducendis mulieribus; nunc enim sero & frustra eum velle

Clin. Datur: fruare dum licet, nam nefcias,
Ejus fit poteftas, pofthac, an nunquam tibi. 105
Clit. Syre, inquam. *Sy.* Perge porro [82], tamen iftuc ago.
Clit. [83] Verum hercle iftuc eft. Syre, Syre inquam, heus heus Syre.
Sy. [84] Concaluit. quid vis? *Clit.* Redi, redi. *Syr.* Adfum, dic quid eft?
Jam hoc quoque [85] negabis tibi placere? *Clit.* Immo, Syre,
Et me, & meum amorem, & famam [86] permitto tibi. 110
Tu es [87] judex: ne quid accufandus fis, vide.
Sy. Ridiculum eft, te iftuc me admonere, Clitipho:
Quafi iftic [88] minor mea res agatur, quam tua.
Hic fi quid nobis forte adverfi evenerit,

Tibi

velle amica cum periculo potiri. Poteft & exponi: Perge me revocare, hoc vefpere, fruftra perges.

82. Sc. me revocare, nihilominus meum perfequar propofitum, ut mulieribus dicam redire domum.

83. Hercle verum eft, quod ait, abit enim. V.

84. Hoc fecum fervus, vel ad fpectatores loquitur. Senfus eft: qui modo indignabatur adduci fibi fuam Bacchidem, nunc ardere incipit ejus amore. Sic Eun. I. 2. 5. V.

85. Sc. Confilium monendi mulieres de reditu: Interrogatio eft Ironica. V.

86. Tuo arbitrio, & curae committo, penitus trado.

87. Pro arbitrio, quodvis de me decernere potes.

88. Quafi mea minus interfit quam tua, negotium hoc minus cum meo periculo conjunctum fit, quam tuo V. Securius committimus his, ad quos non minus pertinet quod agendum, quam ad nos. Calph.

Tibi erunt parata [89] verba: huic homini verbera. 115
Quapropter haec rès neutiquam neglectui est mihi.
Sed istunc exora, ut suam esse adsimulet. *Clin.* [90] Scilicet
Facturum esse me, in eum jam res [91] rediit locum,
Ut sit necesse. *Clit.* [92] Amo te merito, Clinia.
Clin. Verum ne quid [93] titubet. *Sy.* [94] Perdocta 'st probe. 120
Clin. At hoc demiror, quî tam facile potueris

I 2 Per-

89. Phorm. I. 4. 42.
Tu jam lites *audies*;
Ego plectar pendens.
Dixit autem venuste & δεικτικῶς, HUIC HOMINI, se ipsum indigitans V. Nota mihi elegantem Paronomasiám τῶν VERBA, & VERBERA.

90. Scire licet, persuade tibi, facturum &c.

91. *Pro*, negotium in eum statum pervenit. (Effertur id varie; & omissa quidem voce RES. Adelph. II. 4. 8.
Penè in eum locum
Redisse,
Adelph. III. 2. 1.
Nunc illud est.
Sed, *Eò res adducta est*, *in eum locum res adducta est*, Ciceroniana sunt. V.)

92. Formula gratias agendi. Vide Eun. I. 2. 106. V.

93. Proprie de pedibus vacillantibus. Horat. Epist. I. 13. 19.
Vade, *vale*: *cave ne* titubes, *mandataque frangas.*
Unde adeo de quovis errore usurpatur Plaut. Menaechm. I. 2. 33.
Jam scio si quid (*) titubatum *est*, *ubi reliquias videro.* V. (*) A coquo peccatum in apparatu cibi; ut recte interpretatur Lambinus, quamquam Boxhornio ineptire videatur.

94. Hoc est. Fallaciis instructa, quantum sat est. Hec. II. 1. 6. V.

Persuadere illi, quae solet [95] quos spernere!
Sy. In tempore ad eam veni, [96] quod rerum omnium est
Primum. nam quemdam misere [97] offendi militem,
Ejus [98] noctem orantem: haec arte tractabat virum, 125
Ut illius animum cupidum [99] inopia incenderet:
Eademque [100] ut esset apud te ob hoc quam gratissima.
Sed heus tu!, vide sis, ne quid imprudens [101] ruas:
Patrem novisti, [102] ad has res quam sit perspicax:
Ego te autem novi, quam esse soleas [103] impotens: 130
[104] Inversa verba, [105] eversas cervices tuas,
[106] Ge-

95. Omnis Emphasis est in voce QUOS, h. e. quales, quantos, quam illustres Eun. I. 1. 21. & III. 5. 42. V.

96. Quod praecipue valet in rebus gerendis.

97. Sub. *constitutum*. Alii *τὸ misere* referunt ad ORANTEM vers. sequ. & exponunt, *vehementer*. (Quidam Mss. & edd. cum Calphurnio legunt, *Miserum*. V.)

98. Concubitum. Horat. Epod. XV. 13.
Non feret assiduas potiori te dare noctes.
Hinc noctes *puras* & *spurcas* dixerunt, quibus vel seorsim cubaretur, vel secus. V. NOCTEM, unius cum ea noctis consuetudinem.

99. Carentia sui, negatione noctis petitae.

100. EADEM dixit, pro, unà, simul, quod Plauto familiare. V. Mox Edd. Farnabii & Minellii, rejecto *ob*, legunt, HOC QUAM GRATISSIMUM: quam lectionem ex uno Cod. allegat Vesterhovius.

101. Inconsiderate & praecipitanter agas.

102. Circa res amatorias.

103. IMPOTENS dicitur, qui suis affectibus non potest modum adhibere, ac eos cohibere. Calph.

104. Id est, verba praepostere, & in contrarium pronunciata. Calph. Intelligit ea, quae a vera significatione ad alienam & fal-
sam

[106] Gemitus, ſcreatus, tuſſis, riſus, abſtine.
Clit. Laudabis [107]. *Sy.* Vide ſis. *Clit.* Tutemet
mirabere.
Sy. Sed [108] quam cito ſunt conſecutae mulieres!
Clit. Ubi ſunt? Cur retines [109]? *Sy.* Jam nunc
haec non eſt tua. 135
Clit. Scio, apud patrem [110]: at nunc interim [111].
Sy. Nihilo magis.

ſam traducuntur. Lucret. I. 643.
Inverſis *quae ſub* verbis *latitantia cernunt.*

Plaut. Aſin. IV. 1. 47. *verbum perplexabile* vocat. In codice Bemb. adſcriptum: INVERSA, *ambigua, figurata*. V.

105. Contrarium eſt, *erectas cervices*. & ſignificat illum flecti & domari ab amica. Calph. (Haec explicatio eo nititur, quod τὸ *evertere*, deſtruere vel proſternere ſignificat). EVERSAS. quod jactantis & ſuperbi eſt penitus. Eugr. Huic interpretationi favet quod *e* & *ex* interdum in compoſitione ſignificat ſurſum: ut in *ciatus*, erectus, *evadere* pro adſcendere. Tum hoc in ſtatum adoleſcentis quadrat, quod praeſentia amicae ſuperbiat. ſed obſtat uſus verbi *evertere*, quod vidiſſe viſus eſt Veſterhovius: qui *cervices retortas* intelligi cenſet. Sed quae ſunt *cervices retortae?* niſi in tergum, vel humeros rejectae, qui geſtus eſt ſuperbientis. Mihi videtur, in vocabulis INVERSA & EVERSAE, aliqua ineſſe Paronomaſia: ut *inverſa* ſint, quaſi *in ſe verſa*, implicita, intricata: EVERSAE extra ſitum ſuum naturalem verſae, vario, ad varios affectus ſignificandos, motu ultro citroque agitatae: quod non male convenit in adoleſcentem, qui quidem gauderet praeſentia amicae, ſed doleret ſimul, quod ejus conſuetudine libere ſibi frui non liceret: Denique poſſit ſignificari, geſtus intente, aut limis oculis intuentis, quod fit obliquato, i. e. in latus inflexo collo. Huc videtur facere, â Veſterhovio

in

Clit. Sine. *Sy.* Non ſinam, inquam. *Clit.* Quaeſo, pauliſper. *Sy.* Veto.
Clit. Saltem ſalutare. *Sy.* Abeas, ſi ſapis. *Clit.* Eo. Quid [112] iſtic? *Sy.* Manebit. *Clit.* O hominem felicem [113]! *Sy.* [114] Ambula.

in Addendis allegatus, locus Lucretii, I. 36. ad Venerem de Mavorte.

Atque ita ſuſpiciens tereti cervice repoſta.

Paſcit amore avidos, inhians in te, Dea, viſus.

106. Mihi omnes videntur Accuſativi plurales eſſe, & referendi ad τὸ ABSTINE. Juvat lectio quorundam librorum in quibus eſt, TUSSES. Neque tamen diſplicet ſententia Anteſignani, omnes hoc Accuſativos ad praecedens NOVI referentis, ABSTINE vero abſolute ponentis, diſtinctione praemiſſa. V.

107. Geſtus meos, vel abſtinentiam.

108. Hic animadvertit mulieres adeſſe, & miratur quod tam cito adſint.

109. Sc. *me*, ruentem jam in amplexum Bacchidis.

110. Sub. *non eſſe meam.*

111. Sub. *mea eſt.*

112. Pro iſte, ſc. Clinia.

113. Sc. quod maneat apud amicam meam.

114. Perge abire; hoc ad reſtantem dicit Clitiphonem.

ACTUS SECUNDI
SCENA QUARTA.

BACCHIS. ANTIPHILA. CLINIA. SYRUS.

Ba. Aedepol, mea te Antiphila, laudo, & fortunatam judico,
Id quum ſtuduiſti, [1] iſti formae ut mores conſimiles forent:

Mini-

1. Emphaticè, pro *tam praeclarae.* (eſt autem πα-ρέχησις in verbis, STUDUISTI, ISTI. V.

Minimeque, ita me Dì ament, miror, si te sibi quisque [2] expetit.

Nam mihi, quale ingenium haberes, fuit indicio [3] oratio.

Et quum egomet mecum in animo vitam tuam considero, 5

Omniumque adeo [4] vostrarum, [5] volgus quae abs se segregant:

Et vos esse istiusmodi, & nos non esse, haud mirabile 'st.

Nam expedit bonas esse [6] vobis: nos, [7] quibuscum est res, non sinunt.

Quippe forma impulsi nostra, nos [8] amatores colunt:

2. EXPETIT, proprie de rebus bonis & honestis, quales sunt uxores virginesque, non meretrices. And. IV. 2. 13. Phorm. V. 8. 35. V.

3. Quod dixeris cum uno velle aetatem traducere. Antiqui etiam pauca verba *orationem* dixerunt. Calph.

4. Pro vostrum. V. i. etui similium.

5. Multitudinem amatorum a sua consuetudine rejiciunt, neque promiscue quosvis recipiunt.

6. Quia cum solo vivitis. Nec potest esse verus amor nisi inter duos, qui sibi invicem fidem servent: juxta illud (Senecae in Agamemn. v. 259.) *Nec regna*, nec thedae *socium pati valent*. (Vesterhov. legit. *Nec regna socium ferre, nec taedae sciunt.*) Notanda est haec structura; *Mibi expedit esse bonum*, &, *esse bono*. Calph. Debetis servare bonitatem. Eugr.

7. Ii, cum quibus habemus commercium.

8. Bene Amatores. *Amator* fingere potest: *amans* vere amat. Calph. COLUNT. frequentant, in pretio habent.

Haec ubi [9] immutata eſt, illi ſuum animum [10] aliò conferunt. 10
Niſi ſi [11] proſpectum interea aliquid eſt, [12] deſertae vivimus.
Vobis cum uno ſemel ubi aetatem agere decretum 'ſt viro,
Cujus [13] mos maxume 'ſt conſimilis [14] voſtrum, [15] hi ſe ad vos applicant.
[16] Hoc beneficio [17] utrique ab utrisque vero devincimini;
Ut nunquam ulla amori veſtro [18] incidere poſſit calamitas. 15

An.

9. Veſterhov. teſtatur in Cod. Bembino eſſe, IMMINUTA. ſed & idem eſt in Edd. Farnab. & Minell. hoc ſenſu; ubi haec forma noſtra aliquid de ſuo nitore amiſit.

10. Ad alias adjiciunt amicas.

11. Senſus eſt: niſi interea rem ex quaeſtu fecerimus. V.

12. Derelictae, omnibus abjectae.

13. Vivendi modus.

14. Moribus veſtrum, pro *moribus veſtris*. Calph.

15. Enallage Numeri, qualis eſt ſupra. Prol. 2. V.

16. Quaſi diceret, ſi ambo obligatis vos mutuo beneficio intemeratae fidei ſervandae. Calph. Sic ſimplicius: Hac *verâ*, id eſt aequâ, aut juſtâ cauſa (morum ſc. ſimilitudine, ut exponit Veſterhov.) ad amandum invicem obligamini.

17. UTRIQUE AB UTRISQUE dixit uti Phorm. V. 3. 17.
Uterque utrique eſt *cordi* V. Laurentius affirmat ab oratoribus potius eſſe dicendum, *uterque* alteri *eſt* cordi. Calph.

18. Uſurpatur vox de malis & damnis quae ſubito contingunt. Ovid. Metam. *VII.* 523.
Dira lues ira populis *Junonis iniquae*
Incidit
Propert. *I.* 15. 28. *Si quid forte* tibi durius inciderit. *V.* Nota conſtructionem verbi hujus

An. Nescio alias [19]: me quidem semper scio fecisse
sedulò,
Ut ex [20] illius commodo meum [21] compararem commodum. *Cl.* [22] Ah!
Ergo, mea Antiphila, tu nunc sola [23] reducem
me in patriam facis:
Nam dum abs te [24] absum, omnes mihi labores
fuere, quos cepi, leves;
Praeterquam, [25] tui carendum quod erat. *Sy.* Credo. *Cl.* Syre, vix suffero. 20
[26] Hoccine me miserum non licere meo modo ingenium frui!

hujus cum Dandi casu; qua similiter usus est Cicero, Fam. Libr. *V.* Ep. XVII. *Multis optimis viris — tales casus incidisse.* Val. Maxim. *V.* Cap. 6. *Genucio Cipo praetori — novi & inauditi generis prodigium* incidit.

19. Sc. *Mulieres, quid faciant:* apta mulieri domi conclusae oratio.

20. Sc. Cliniae.

21. Vide notata ad illud Andr. *IV.* 1. 3. Ex incommodis *alterius sua ut* compararet commoda. Utroque tamen loco, τὸ COMPARARE, per *quaerere*, recte exponi posse existimo.

22. Clamosa interjectio hoc in loco ad gaudium spectat. Calph.

23. Fecisti ut incolumis in patriam redierim. (Nam ut Servius inquit, REDUCES dicuntur proprie qui pericula evadunt. Calph.)

24. Pro *absfui.* Enallage Praesentis Temporis pro Praeterito. Similiter Plautus *Sticho, IV.* 1. 23.
Quam dudum in portum venis?
Cas. *II.* 3. 9.
Postquam amo *Casinam.*
Virgil. Aen. III. 1. 3.
Postquam — Fumat-*Troja.*

25. Hellenismus, σȣ̃ ςηρητέον. V.

26. Nonne hôc miser sum, quod non licet mihi, meae voluntati morem gerere. Quidam cum Eugraphio haec sic exponunt; Estne hoc tolerandum,

Sy. Immo, ut patrem tuum vidi esse [27] habitum,
diu [28] etiam [29] duras dabit.

Ba. Quisnam hic adolescens est, qui [30] intuitur
nos? *An.* Ah! [31] retine me, obsecro

Ba. Amabo, quid tibi est? *An.* [32] Disperii! perii
misera! *Ba.* [33] Quid stupes

Antiphila? *An.* [34] Videon' Cliniam, an non? *Ba.*
Quem vides? 25

Cl. Salve, anime mi. *An.* O mi expectate, salve.
Cl. Ut vales?

An.

dum, non esse licitum me miserum frui hoc ingenio, id est muliere tali ingenio praeditâ? INGENIO in Mss. quibusdam, Editisque vetustissimis, esse testatur Vesterhov.

27. Affectum, dispositum.

28. Adhuc, porro.

29. Subintelligendum *lites* vel *partes*. In Eunucho *duras partes fratris praedicas*. Et *partes duras* μεταφορικῶς ab actoribus scenicis. Calph. Possit & *plagas* (quasi *castigationes*) subaudiri, ut metaphora sit a pugilibus desumta. V Sensus est; longas tibi facesset molestias, aut moras acerbas, priusquam amicae matrimonio queas potiri.

30. Ab eo, quod est intueor, intuetur, & intuor intuitur Calph. Sic Lucretius IV. 38. *In somnis, cum saepe figuras* contuimur *miras*. V.

31. Tene me, sustine me. (Ita solent amantes ad primum conspectum animo linqui; ut vix pedibus consistant. Ovid. Heroid. *II.* 130. *Linquor, & ancillis excipienda cado.* V)

32. Tota sum attonita & mei impos.

33. (Quamobrem) viribus deficeris, langues Andr. *II.* 1. 4. V.

34. Tanta laetitia erat Antiphilae, ut etsi amatorem agnosceret, de eo tamen dubitaret. Calph.

35. Ita solebant amici peregre redeuntes, sesque invicem amplexantes. Plaut. Rud. *I.* 4. 24.

Tu

An. Salvum adveniſſe gaudeo. *Cl.* [35] Teneone te,
Antiphila, maxume animo exoptata meo?
Sy. Ite intro: nam vos jamdudum expectat ſenex.

Tu facis me quidem ut vivere nunc velim,
Quando mihi te licet tangere: ut vix mihi
Credo ego hoc, te tenere! *obſecro amplectere.* V.

Alii cum Calphurnio exponunt; utrum es adhuc mea, fidemque mihi intemeratam conſervas?

ACTUS TERTII

SCENA PRIMA

CHREMES. MENEDEMUS.

Ch. [1] LUCISCIT [2] hoc jam: ceſſo pulſare oſtium
Vicini? primum ex me ut ſciat ſibi filium
Rediſſe; etſi adoleſcentem hoc nolle intelligo.
Verum

1. Mſſ. pluſculi, LUCESCIT. Quidam: LUCESCIT, HOC JAM CESSO &c. V.

2. Suſpiciens Chremes, & coelum quaquaverſum intuens δεικτικῶς inquit, HOC. Sic Plaut. Amph. *I.* 3. 45. *Eamus Amphitruo*, luciſcit hoc jam. Mil. *II.* 2. 63. *Lucet hoc.* Lucret. *V.* 319. *Denique jam tuere* hoc *circum, ſupraque, quod omnem Continet amplexu terram.* Mela *I.* 1. *Omne igitur* hoc, *quidquid eſt, cui mundi coelique nomen indidimus, unum id eſt, & uno ambitu ſe cunctaque complectitur.* Ubi vide notas Schotti, & Jac. Gronovii. Indigitatur autem voce Hoc, *ſublime candens*, quomodo coelum vocat Ennius. V.

Verum quum videam [3] miserum hunc tam excruciarier
Ejus abitu, [4] celem tam insperatum gaudium, 5
Cum illi pericli nihil ex indicio siet?
Haud faciam. nam [5] quod potero, adjutabo [6] senem;
Ita ut filium meum amico, atque aequali suo
Video inservire, & socium esse in negotiis:
Nos quoque senes est aequum senibus [7] obsequi. 10
Me. Aut ego profecto [8] ingenio [9] egregie ad miserias
[10] Natus sum: aut illud falsum est, quod vulgo audio
Dici, [11] DIEM ADIMERE AEGRITUDINEM HOMINIBUS.
Nam mihi quidem cotidie augescit magis
De filio aegritudo: & quanto diutius 15

Abest,

3. Patrem ejus Menedemum.

4. An celare debeam, num fas est ut celem: mox GAUDIUM Metonym. pro ipso casu vel re gaudium afferente.

5. Pro *quantum* Calph.

6. Plus habet affectus, quam si diceret Menedemum. Calph.

7. Operam navare.

8. H. e. naturâ. Calph.

9. Praeter ceteros. Utrumque conjunxit. And. I. 1. 31. V.

10. Dicitur quis NATUS ad rem, qui peculiari modo alicui rei est accommodatus, quomodo & *in rem*, &, *rei alicui* natus dicitur. Horat. Carm. I. 27. 1.
Natis in usum *laetitiae scyphis*
Pugnare, *Tracum est.*
Noster Adelph. *IV.* 2. 6.
Nisi me credo huic esse natum rei, ferundis miseriis. V.

11. *Dies* hic est longum tempus. Cicero Fam. VII. Ep. XXVIII. *Consolatur etiam* dies, *quae stultis quoque mederi solet.* Idem Lib. V. Ep. XVII. *Certe nos*, *quod* (ɔ: modum lugendi) *est* dies *allatura*, *id consilio anteferre debemus.*

Abeſt, magis cupio [12] tanto, & magis deſidero.
Ch. Sed ipſum foras egreſſum video: ibo, alloquar.
Menedeme, ſalve: nuntium apporto tibi,
Cujus maxume te fieri participem cupis.
Me. [13] Num quidnam de gnato meo audiſti, Chreme? 20
Ch. [14] Valet, atque vivit. *Me.* Ubinam eſt, quaeſo? *Ch.* Apud me domi.
Me. [15] Meus gnatus! *Ch.* Sic eſt. *Me.* Venit! *Ch.* Certe. *Me.* [16] Clinia
Meus venit! *Ch.* Dixi: *Me.* Eamus: duc me ad eum, obſecro.
Ch. Non vult te ſcire ſe rediſſe etiam, & tuum
Conſpectum [17] fugitat, propter peccatum: tum hoc timet, 25
Ne tibi duritia antiqua illa etiam adaucta ſit.

Me.

12. Sub. *ejus cauſâ*, quod Comicis eſt frequens. hoc eſt; eo magis amor ejus mihi creſcit. Niſi ſic explices, CUPIO prorſus abundat.

13. Quia omnis ejus ſollicitudo circa filium erat, idcirco ſtatim de eo ſuſpicatus eſt, nondum facta mentione. Calph.

14. Prothyſteron eſt. Si enim VALET, neceſſario VIVIT: non ſi vivit, valet. Ergo VIVIT & VALET dicendum erat. Calph. Temperavit primo nuncium ut creſceret gaudium. Nam primo *valet*, *atque vivit*, inquit. *Valemus*, cum integra ſalute ſumus. *Vivimus*, cum ſpiritum ducimus. Eugr. Utrumque dicit, quia teſte Martiale VI 70. 15. *Non eſt vivere, ſed valere, vita.* V.

15. Exprimit affectum animi. unde mox rurſus: CLINIA MEUS VENIT. V.

16. Addidit & nomen; quod fieri conſvevit in his quos diu optavimus, & nondum veniſſe credimus. Calph.

17. FUGITAT dixit, ut oſtendat filium vehementer timere. Calph.

Me. Non tu ei dixisti, [18] ut essem? *Ch.* Non. *Me.* Quamobrem Chreme?

Ch. Quia pessume istoc in te atque in illum [19] consulis,

Si te tam leni & [20] victo animo esse ostenderis.

Me. Non possum [21]: satis jam, [22] satis pater durus fui. *Ch.* [23] Ah! 30

[24] Vehemens in utramque partem, Menedeme, es nimis,

Aut largitate nimia aut parsimonia.

In eandem [25] fraudem ex [26] hac re, atque ex illa, incides.

Pri-

18. Qualis essem erga se. Vide Andr. V. 4. 16. V.

19. *Bene* vel *male consulere alicui*, &, *in aliquem*, est non tantum capere, sed & exsequi consilium, quod alteri vel prosit, vel obsit. Sall. Jug. 13. *Singulos ex Senatu ambiundo* nitebantur, *ne* gravius in eum consuleretur. V.

20. Fracto, dejecto; aut illi obnoxio, ut victus est victori.

21. Sub. *aliter facere* (Eleganter absolute dicitur, subaudito, *sufferre*, vel simili verbo. Sic infra V. 5. 18. V.)

22. Haec reduplicatio magnam habet vehementiam. Calph.

23. Interjectio objurgantis.

24. Bene dixit VEHEMENS, de eo qui non servaret modum. VEHEMENS á *mentis vi atque impetu dicitur*. (Gell. 16. 5.) Calph.

25. Sensus est. aeque damnosa tibi erit parsimonia, atque nimia largitas tua. Metaphora â feris, avibus, & piscibus translata, in retia incidentibus. Ovid. Halieut. 9.
Sic & scarus arte sub undis Incidit. V.

26. Nota, quod ordine inverso, HAC ad remotius, ILLA ad propius respondet. Sic Justin. XXII. Cap. 3.
Pro-

Primum: Olim potius, quam paterere filium
Commeare ad mulierculam, quae paululo 35
Tum erat contenta, cuique erant grata omnia,
[27] Proterruisti hinc. ea coacta ingratiis
Postilla coepit victum [28] volgò quaerere.
Nunc cum sine magno [29] intertrimento non potest
[30] Haberi, quiduis dare cupis. nam, ut tu scias, 40
Quam ea nunc [31] instructa pulchre ad perniciem fiet:

Pri-

Propter quod querelas Chartaginem Socii, non tam de Agathocle, quam de Hamilcare detulerunt. Hunc (Agathoclem) *ut dominum & tyrannum*, illum (Hamilcarem) *ut proditorem arguentes.* An hoc viderit Vesterhov. vide ex illius nota modo praescripta.

27. Ab ea, minis tuis & duritia, absterruisti. (Plaut. Trin. III. 2. 77.
Mea opera hinc proterritum te, meaque avaritia *autument.*
Imitatus Apul. Metam. IV. *Nam & facies ursae mediis aedibus discurrentis*, *ad* proterrendos, *si qui de familia forte vigilassent*, *videbatur opportuna.* Et Metam. VIII. *Facibus* proterrebant *feras.* ubi videtur proprie sumi. Quemadmodum ferae & aves clamore & vociferatione cum strepitu proterrentur & abiguntur. Similis formatio τοῦ *protelare* Phorm. I.4. 36.V.)

28. Vulgari modo, in propatulo; id est, exercere coepit artem meretriciam.

29. Id est, damno. Calph. Quoties ex metallis, quae conflantur & liquefiunt, quid perit, *Intertrimentum* proprie dicitur. Liv. XXXII. 2. *Id* (argentum) *quia probum non esse quaestores renunciaverant*, experientibusque pars quarta decocta erat, *pecunia Romae mutua sumta*, intertrimentum *argenti suppleverunt.* Inde porro pro quovis detrimento & damno sumitur. V.

30. Vide ad Andr. I. 1. 58. V.

31. Expressum e Plauto Bacchid. III. 1. 6.
Omnis ad perniciem instructa domus *opime atque opipare.* V.

Primum, jam ancillas secum adduxit plus decem,
Oneratas veste, atque auro: [32] Satrapes si fiet
Amator, nunquam sufferre [33] ejus sumtus queat,
[34] Nedum tu possis. *Me.* Estne ea intus [35]? *Ch.* Sit rogas? 45
[36] Sensi. Namque ei unam coenam atque ejus comitibus
Dedi: quod si iterum mihi sit danda, actum siet [37].
Nam ut alia omittam, [38] pytissando modo mihi

[39] Quid

32. SATRAPES vox Persica est, origine Hebraea, notans praesidem provinciae. Hi vero opulentissimi erant, & quasi Reguli in oriente. V.

33. In illam impendendos.

34. Multo minus tu, qui es homo privatus; Argumentum a majori ad minus. (Jam Chremes Bacchidem credit Cliniae esse amicam. Et observa Terentianam consuetudinem, qui inducit nihil sapere eos qui falluntur. Calph. Non fere aliter, quam ei quod minus est additur NEDUM, idque in sententia negante. V.

35. Sub *apud te.*

36. Sub. *quod ea sit apud me* (Hoc cum dolore dicere solemus in his, in quibus detrimentum ingens passi sumus. Calph.

37. Sub. *de me;* perierim.

38. Bene PYTISSANDO. nam *pytissare* proprie est parce vinum gustare, quasi tentandi gratia. PYTISSANDO. id est, expressis labris expuendo, dum saporem vini probat. Calph. A πυτίζω, quod est, πτύω, fit Tarentinorum dialecto πυτίσσω. Est autem *Pytissare* vinum gustandi caussa ore sumtum, postquam degustatum est, exspuere. Inde *Pytisma*, pro vino ore rejecto dixit Juvenalis. XI. 173. *Qui Lacedaemonium* pytismate *lubricat orbem.* Sermo est de divite, qui orbem ex marmore Laconico factum, ejiciendo ore vino, lubricum facit. V.

[39] Quid vini absumsit! [40] sic hoc, dicens; [41] asperum,
[42] Pater, hoc est, aliud lenius sodes [43] vide. 50
[44] Relevi dolia omnia, omnes serias,

Omnes

39. Quantum vini vide supra II. 3. 6. *portant* quid rerum!

40. Est mediocriter laudantis formula. Cicer. ad Att. XV. 13. Cautum Marcellum, *me* sic, *sed non tamen cautissimum*. V.

41. Acerbum, nec satis maturum. Cato R. R. 109. *Vinum* asperum *quod erit*, lene *& suave si voles facere, sic facito*. V.

42. Honorifica appellatio, ob aetatem provectam. Horat. Epist. I. 6. 54.
Frater, pater, *adde:*
Ut cuique est aetas, ita quemque facetus adopta.
Idem mos & olim pluscu-lis gentibus, & nunc familiaris. V.

43. Cura praeberi. Cic. Tusc. Quaest. III. 19. *Demus scutellam dulciculae potionis; aliquid* videamus *& cibi*. V.

44. RELINERE vasa, est, limo, pice, cera obturata ora (eorum) aperire. *Linere*, obturare. Horat. Carm. I. 10. 1.
Vile potabis modicis Sabinum
Cantharis, Graeca quod ego ipse testa
Conditum levi.
Et Carm. III. 8. 9.
Hic dies, anno redeunte, festus,
Corticem adstrictum pice dimovebit
Amphorae, *fumum bibere institutae*
Consule Tullo.
Est vero Emphasis in vocibus OMNIA & OMNES: Id enim vult Chremes, se etiam antiquissimos cados suae apothecae, atque adeo praestantissimi vini & optimae notae *dolia relevisse*. Erant porro *dolia* vasa majora, *seriae* minora. Vid. Varr. R. R. I. & Fest. & Baysium de Vasculis. V. SERIA dolium: & proprie vas fictile de limo oblongum. Persius (Sat. II. 10.)
Et o si
Sub rastro crepet argenti mihi seria dextro
Hercule!
Inde *seriola*. Persius (Sat. IV. 29.)
Seriolae veteris *metuens* deradere limum. Calph.

K

Omnes [45] ſollicitos habui: atque haec una nox.
Quid te futurum cenſes, [46] quem aſſidue exedent?
Sic me Dî amabunt, ut me tuarum miſeritum eſt,
Menedeme, fortunarum. *Me.* Faciat quod lubet: 55
[47] Sumat, conſumat, perdat, decretum 'ſt pati:
Dum illum modo habeam mecum. *Ch.* Si certum eſt tibi
Sic facere, illud permagni referre arbitror,
Ut ne [48] ſcientem ſentiat te id ſibi dare.
Me. Quid faciam? *Ch.* Quidvis potius, quam quod cogitas: 60
Per alium quemvis ut des: falli te ſinas
Technis per ſervulum. etſi [49] ſubſenſi id quoque
Illos [50] ibi eſſe, & id agere inter ſe clanculum.

Syrus

45. Commotos reddidi variisque miniſteriis diſtrictos. (omnes domeſticos) Plaut. Menaechm. IV. 2. 11.
Sollicitos *patronos* habent.
Et verſu 10.
Sicut me hodie nimis ſollicitum *cliens*
Quidam habuit. V.

46. Cujus fortunas omnes abſument. V.

47. Sc. *filius* SUMAT de meo, quaſi ſuum, eſt enim meus particeps. Dixitque notabili incremento ἐκ παραλλήλȣ, SUMAT, CONSUMAT, PERDAT. V.

48. Senſus eſt; ut ne ſentiat, te ſcientem id ſibi dare. V. Te de induſtria, dedita opera, pecuniam ſibi, in ſumtus profuſos, ſuppeditare.

49. Aliquatenus, leviter animadverti (Bene SUBSENSI. Nam SUB eſt temperamentum plenae pronuntiationis, ut *Subtriſtis*, *Subridet*: non ad plenum triſtis, aut ridet. Calph.

50. h. e. id agere. Sic infra V. 2. 30. & V. 5. 19. Plaut. Mil. I. 1. 28.
At indiligenter hic eram. Eadem ratione *Eſſe in aliqua re* quis dicitur, qui intentus eſt rei. Eun. IV. 7. 46. Horat. Epiſt. I. 1. 11.

Quid

Syrus cum illo veſtro [51] conſuſurrat: [52] conferunt
Conſilia adoleſcentes: & tibi perdere 65
Talentum [53] hoc pacto ſatius eſt, quam illo minam.
Non nunc [54] de pecunia agitur: ſed illud, quomodo
Minimo periclo [55] id demus adoleſcentulo.
Nam ſi ſemel tuum animum ille intellexerit,

K 2 Prius

Quid verum atque decens, curo & rogo, & omnis in hoc ſum.
Et Serm. I. 9. 2. *Neſcio quid meditans nugarum*, totus in illis. V. An ideo bis dixit Poeta, *id agere?* non credo. Itaque aut, τὸ IBI ESSE, id cogitare, meditari, propoſitum ſibi habere; aut, ID AGERE, de ea re tractare, ſignificat.

51. Sc. *ſervo Dromone*, ſuſurros communicat, ſecretos miſcet ſermones.

52. *Conferre* abſolute, & *conferre conſilia* dicuntur, qui de re quapiam inter ſe agunt. Plaut. Rud. II. 3. 8. *Verum omnes ſapientes decet* conferre *& fabulari*. Cic. Att. I. 20. *Si quid res feret, coram* inter nos conferemus. Idem Philipp. II. 15. *Cum illo aut ſermones, aut* conſilia contulit *ſaepius*. V.

53. Synecd. Finiti pro Infinito. (Melius eſt velut inſciens plurimum perdas, quam ſciens minimum. cum ex hoc filius quod licentiam agnoverit, iam ei lubebit majora committere. Eugr.)

54. Hic jactura pecuniae in conſiderationem non venit, aut venire non debet. (Editiones quaedam vetuſtae non agnoſcunt τὸ DE. Cic. pro L. Manil. 2. Agitur *populi Rom. gloria* — Agitur *ſalus ſociorum atque amicorum.* — Aguntur *certiſſima Populi Rom. vectigalia, & maxima* — Aguntur *bona multorum civium*. Sic Phorm. IV. 3. 16. V.

55. Sub. ejus corruptelae. ID ſc. argentum. dicendum erat *eam*, ſc. pecuniam: ſed noſter rem, non verba reſpexit.

Prius [56] proditurum te tuam vitam, & prius 70
Pecuniam omnem, quam [57] abs te amittas filium;
hui,
Quantam [58] fenestram [59] ad nequitiam patefeceris!
[60] Tibi autem porro ut non sit suave vivere.
NAM DETERIORES OMNES [61] SUMUS LICENTIA.
Quodcunque inciderit in mentem, volet: neque
id 75
[62] Putabit, pravum an rectum fiet, quod [63] petet.
Tu [64] rem perire, & ipsum, non poteris pati.
Dare denegaris; [65] ibit ad illud ilico,

Quo

56. Periculo expositurum. V.

57. Comicum est, *amittere*, &, *amittere a se*, pro dimittere. Phorm. III. 2. 22. V.

58. Occasionem ministraveris, januam patefeceris. Foramen in pariete seu muro Fenestram dixerunt. Virg. Aen. II. 482. *Lato dedit ore* fenestram. Juvenali I. 104. *Molles in aure fenestrae* sunt aurium foramina, gestandis inauribus. V.)

59. NEQUITIAM dixit pro nimia prodigalitate. unde in Interdicto praetoris erat haec formula: *Quia tu* nequitia *bona avita & paterna perdis*. Possit & pro ipsa libidine accipi. Ovid. Heroid. XVII. 29.
Quae tua nequitia *est*, *non his contenta fuisses*. V.
Nequitia est luxus vitae prodigus atque effusus. Ovid. (Fast. I. 414.)
Nequitia est, *quae te non sinit esse senem*. Calph.

60. Praeterea hoc efficis, ut ob talem filium, vita tibi fiat acerba.

61. *Nos homines*. subaud. vel est Enallage Primae personae, pro tertia.

62. Cogitabit, considerabit.

63. Appetet, cupiat.

64. Intelligit rem Familiarem. Plaut. Aul. II.4.21. *Suam* rem periisse, *seque eradicarier*. V.

65. Confugiet, recipiet se, ad illud consilium, institutum, vel remedium. Quidam, teste Vesterhovio, legunt. AD ILLUM QUI (*quem*) Sub. *morem*.

Quo maxume apud te se valere sentiet:
Abiturum se abs te esse ilico minabitur. 80
Me. Videre verum, atque ita uti res est, dicere.
Ch. [66] Somnum hercle ego hac nocte oculis non vidi meis,
Dum id [67] quaero, tibi [68] qui filium restituerem,
Me. [69] Cedo dextram: porro te [70] idem oro ut facias, Chreme.
Ch. Paratus sum. *Me.* Scin', quid nunc facere te volo? 85
Ch. Dic. *Me.* Quod sensisti illos me [71] incipere fallere,
Id ut [72] maturent [73] facere: Cupio illi dare,
Quod volt: cupio iam videre [74] *Ch.* Operam dabo.

K 3 Syrus

66. i. e. ne levissimum quidem somnum cepi. (Ovid. Heroid. XVIII. 27.
His ego, si vidi mulcentem pectora somnum
Noctibus.
Macrob. Saturn. VII. 3. *Vigilantissimus est consul noster, qui in consulatu suo somnum non vidit.* Aristoph. Vesp. 91.
ὕπνου δ' ὁρᾷ τῆς νυκτὸς
οὐδὲ πασπάλην.
Noctuque somni ne quidem ciccum vidi.
Non abhorret phrasis sacra, Gen. XXXI. 40. V.

67. Cogito, & in animo verso.

68. Quomodo. & est sermo Comicus. Calph.

69. Da, (porrige). Nos enim aut oraturi, aut confirmaturi quicquam alicui, ejus dextram poscere solemus. Calph.

70. Ut in posterum quoque studeas, filium mihi emendatum reddere.

71. Constituere, propositum habere, ut fallant me.

72. Quod celeriter, sed ordine fit, *maturatur*; quod tumultuose, *Festinatur*. Supra I. 1. 73. V.

73. i. e. curare, operam dare, te volo, ut id maturent.

74. Sc. Filium.

Syrus eſt [75] prehendendus, atque adhortandus mihi.
A me neſcio quis exit: concede hinc domum, 90
Ne nos inter nos [76] congruere ſentiant.
Paullum negoti mihi [77] obſtat: Simus & Crito
Vicini noſtri hic [78] ambigunt de finibus:
Me cepere [79] arbitrum: ibo, ac dicam, ut dixeram,
[80] Operam daturum me, hodie non poſſe his dare. 95
Continuo hic adero. *Me.* Ita, [81] quaeſo. Di voſtram fidem!
[82] ITA COMPARATAM ESSE HOMINUM NATURAM OMNIUM,
ALIENA UT MELIUS VIDEANT, ET DIJUDICENT,
QUAM SUA? an [83] eo fit, quia in re noſtra, aut gaudio

Sumus

75. Deeſt AD. Sed ideo praetermiſit, quia dicturus erat, ADHORTANDUS. Calph. Mſſ. & editi quidam APPREHENDENDUS. h. e. intercipiendus, appellandus. Sic And. II. 2. 16. Phorm. IV. 3. 15. V.

76. Concordare, conſpirare.

77. Impedit, quo minus operam tibi dare poſſim.

78. Controverſiam inter ſe habent: verbo Livius aliquoties utitur, hoc ſenſu. Minellius teſtatur, quosdam legere, Ambigui; i. e. litigantes.

79. Arbitri officium eſt judicare, non ex lege & ſtricto jure, ſed prout ipſe aequum eſſe exiſtimet. (Lites hae, Sc. *de limitibus agrorum*, raro deferebantur ad judicem, ſaepius ad arbitrum, i. e. vicinum, qui conſenſu utriusque partis *capiebatur*, h. e. eligebatur; quanquam alter proprie dicebatur *Ferre*, alter *capere* arbitrum. Adelph. I. 2. 43. V.)

80. Alia vice me negotio eorum vacaturum.

81. Oro ut ſic facias.

82. Sub. *Mirumne eſt? credibile eſt?* aut ſimile quid.

83. Ideo, ea de cauſa.

Sumus [84] praepediti nimio, aut [85] aegritudine? 100
Hic [86] mihi quanto nunc plus ſapit, quam egomet
mihi!

Ch. [87] Diſſolvi me, [88] otioſus operam ut tibi darem.

84. Impedimur, quo minus recte conſideremus, aut judicemus.

85. Sollicitudine, dolore animi.

86. In meum commodum.

87. Expedivi me hoc negotio. (Excuſavi; quaſi qui foret promiſſione ligatus ſua. Calph.)

88. i. e. ab omni alio labore vacuus.

ACTUS TERTII

SCENA SECUNDA.

SYRUS. CHREMES.

Sy. [1] Hac illac circumcurſa: inveniendum 'ſt [2] tamen
Argentum: [3] intendenda in ſenem eſt fallacia.

1. Hoc dicit ſeruus admonens ſe ipſum (Calph.)

2. Sc. quantumvis difficile ſit; quantocunque cum labore & moleſtia. (TAMEN valet *tandem*, hoc eſt; poſtquam omnia ſum expertus. V.)

3. Verbum a venatoribus tranſlatum, qui retia *intendunt* ad feras capiendas. Vel a ſagittis atque arcu. Calph. Proprie machinae bellicae *intenduntur* in arces & oppida oppugnanda. Fallaciam autem portare & verba dare ſeni difficile erat, ideo *intendenda in eum* videbatur *fallacia*. Unde & *expugnari* quis dicitur, a quo vix tandem quid obtinetur. Veſt.

Ch. Num me fefellit [4], hofce id ftruere? videlicet
Ille Cliniae fervus [5] tardiufculus eft:
Idcirco huic noftro tradita 'ft [6] provincia. 5
Sy. Quis hic loquitur? perii! numnam haec audivit? *Ch.* Syre, *Sy.* Hem!
Ch. Quid tu iftic [7]? *Sy.* [8] Recte equidem. fed te miror, Chreme,
Tam mane [9], heri qui tantum biberis. *Ch.* Nihil nimis [10].
Sy. Nihil narras? vifa vero 'ft, quod dici folet,
[11] Aquilae fenectus. *Ch.* Eia! *Sy.* Mulier [12] commoda, & 10

[13] Fa-

4. Sub. *opinio*. Vide verf. 62. Sc. praecedentis. Senex autem de Menedemo intelligit, quod fervus de ipfo loquitur.

5. Minus acri ingenio ad technas ftruendas. quidam exponunt; lentior in gerendis negotiis.

6. PROVINCIA dicitur onus cujuslibet rei gerendae Calph. Privatum etiam negotium *Provincia* dicitur. Plaut. Pfeud. I. 2. 25. *Te, cum fecuri, caudicali praeficio* provinciae. V.

7. Sub. *agis*. alii; *tecum loqueris*.

8. Recte ɔ: bene, *ago*; quafi dicat *valeo*. Donatus obfervat, ita loqui folere, qui fine injuria interrogantis aliquid reticent. Certe ita Adelp. IV. 5. 19. Hec. III. 2. 20. V.

9. Sub. *furrexiffe*, vel *prodire*.

10. Sub. *bibi*.

11. Plin. lib. X. Hift. Nat. de aquilis haec refert: *Oppetunt non fenio, nec aegritudine, fed fame, in tantum fuperiore accrefcente roftro, ut aduncitas aperiri non queat*. Igitur aquila, tantum in fenectute bibit, vel de praeda fanguinem fugit: ex quo *proverbium* in fenes, qui plus bibunt, quam comedunt. Calph. Erafmo in Chiliad. eft *vivida viridisque fenecta*. Sc. aquilae quafi renovare vires in fenectute

[13] Faceta, haec meretrix. *Ch.* Sane, idem visa 'st mihi.

Sy. Et quidem hercle forma [14] luculenta. *Ch.* [15] Sic satis.

Sy. [16] Ita non ut olim, sed uti nunc, sane bona:
Minimeque miror, Clinia hanc si deperit.
Sed habet patrem quemdam avidum, [17] miserum, atque aridum, 15
Vicinum hunc: nostin'? at quasi is non divitiis
Abundet, gnatus ejus [18] profugit inopia.
Scin' esse factum, ut dico. *Ch.* Quid ego nesciam?

K 5 [19] Ho-

te dicuntur. Vide Psalm. CIII. 5. & Esai. XL. 31. V.

12. *Commodus* est qui novit accommodare se alteri; cujus contrarium est *inhumanus*. Cicero pro Murena. 31. *Quenquamne existimas Catone — commodiorem, comiorem, moderatiorem fuisse, ad omnem rationem humanitatis?* V.

13. *Facetus* est, qui facit verbis quod vult. Potest etiam referri ad formam corporis. Calph.

14. Speciosa, splendida.

15. Mediocriter. (Quoties *Sic* additur alteri adverbio, ejus significatum quodammodo imminuit. V.)

16. Hic seni adulatur, utpote *laudatori temporis acti*, *se puero*, afirmat nempe puellam venustam esse, sed tamen non adeo venustam, ut quondam fuerint puellae.

17. MISER est (extreme sordidus) qui cum habeat (divitias), uti non audet. Horat. de Arte. 170.

Quaerit, & inventis miser abstinet, & timet uti.

ARIDUS est tenax nec ulli quicquam largiens Plaut. Aul. II. 4. 18.

Pumex non est aeque aridus, *atque hic est* senex. V.

ARIDUM) translatio a terra, quae nihil profert. Calph.

18. Hinc *Profugus* dictus proprie, qui procul a sedibus suis vagatur. Calph.

[19] Hominem pistrino dignum. *Sy.* [20] Quem? *Ch.* Istunc servolum
Dico adolescentis. *Sy.* Syre, tibi timui male. 20
Ch. Qui passus est id fieri. *Sy.* Quid faceret? *Ch.* Rogas?
Aliquid reperiret, fingeret fallacias,
Unde esset adolescenti, amicae quod daret:
Atque hunc [22] difficilem invitum servaret senem.
Sy. [23] Garris. *Ch.* Haec facta ab illo oportebant, Syre. 25
Sy. Eho! laudas quaeso, heros qui fallunt? *Ch.* [24] In loco
Ego vero laudo. *Sy.* Recte sane. *Ch.* Quippe quia
Magnarum saepe [25] id remedium aegritudinum 'st:
Huic jam mansisset unicus gnatus domi.
Sy. Jocon' an serio illaec dicat, nescio: 30
[26] Nisi mihi quidem addit animum, quo lubeat magis.
Ch.

19. Secum hoc loquitur, & Syrum intelligit, qui tam argute, & maligne senem descripserit.

20. Recte interrogat Syrus, poterat enim ambiguum videri, de Menedemo loqueretur, an de filio, an de alio quodam. Sic And. V. 2. 20.
Sublimem hunc intro rape, quantum potes.
Dr. Quem? h. e. Chremetemne, an Davum. V.

22. Morosi senis saluti consulere debebat, contra ipsius voluntatem; praevenire nempe, ne, quod nunc agit senex, continuis se laboribus excruciaret, & penitus perderet.

23. Non loqueris serio.

24. Oportuno tempore. Adelph. II. 2. 8. Cicero passim, Horat. Carm. IV. 12. 28.
Dulce est desipere in loco. V.

25. Fallacia ejusmodi magnis saepe medetur animi & corporis doloribus.

26. Hoc tantummodo scio, quod voluntatem mihi auget, ut nunc magis gestiam eum fallere. Dicit haec ad spectatores conversus.

Ch. Et nunc quid [27] exſpectat, Syre? an dum hinc denuo
Abeat, cum tolerare hujus ſumtus non queat?
Nonne [28] ad ſenem aliquam fabricam fingit? *Sy.* Stolidus eſt.
Ch. At te adjutare oportet adoleſcentuli 35
Cauſa. *Sy.* Facile equidem facere poſſum, ſi jubes:
Etenim quo pacto id fieri ſoleat, [29] calleo
Ch. [30] Tanto hercle melior. *Sy.* Non eſt mentiri meum.
Ch. Fac ergo. *Sy.* At heus tu! [31] Facito dum eadem haec memineris,
Si quid [32] hujus ſimile forte aliquando evenerit, 40

[33] Ut

27. Ita intellige: EXSPECTAT Dromo, ABEAT Clinia, HUJUS Bacchidis, QUEAT Menedemus. V.

28. Dolum, fallacias contra herum. Cic. Nat. Deor. III. 29.
Neque quo pacto fallam — Nec quem dolum ad eum *aut* machinam commoliar, *Scio quidquam.* Lepide autem Chremes dolis inſtruit ſervum contra ſeſe, quum Menedemo crederet inſidias fieri. Veſt. FABRICAM. Tranſlatio ab his, qui expugnaturi oppida, machinamenta belli ad id praeparant. Calph.

29. Longo uſu edoctus, ſcio.

30. Eo aptior ſervus es, qui dominis ſcias mederi. (Formula laudandi alterum. Plaut. Truc. V, 61. Phaed. III. 5. 3. Quinctil Inſtit. VIII. 2. Petron. 69. contrarium eſt; *Tanto nequior* Adelph. IV. 1. 12. V.)

31. Da modo operam, ut ipſe memineris ea, quae nunc me jubes. (jam providet fallaciae, quam ipſe conceperat, quo facilius mereatur veniam, ſi quid ſtruxerit in herum. Calph.)

32. Ordo & ſenſus eſt: Si forte aliquando evenerit, ut filius tuus faciat quid ſimile (hujus facti Cliniae), ut humanum * eſt, ſub amare. Veſt.

[33] Ut sunt humana, tuus ut faciat filius.
Ch. [34] Non usus veniet, spero. *Sy.* Spero hercle ego quoque.
Neque eo nunc dico, [35] quo quidquam illum senserim:
[36] Sed si quid, ne quid: quae sit ejus aetas, vides.
[37] Et nae ego te, si usus veniat, magnifice, Chreme, 45
Tractare possim. *Ch.* [38] De istoc, quum usus venerit,
Videbimus, quid opus sit: nunc istuc age.
Sy. Nunquam commodius unquam herum audivi loqui,

[39] Nec

33. Sententias loquitur carnifex. q. d. Idem, quod nunc Menedemo accidit, etiam tibi accidere potest. Id. * Haec posterior expositio verborum, UT SUNT HUMANA, videtur priori esse praeferenda.

34. Non hoc continget, neque fieri potest. Eugr.

35. Sensus est; Quo senserim, illum tuum quidquam ejusmodi parare in animo, aut semilem esse Cliniae Menedemi. Mf.Lipf. QUOD QUIDQUAM. *V.*

36. Sensus est; Si quid evenerit, ne quid succenseas. V.

37. Sane ego, si opus foret, tam egregium tibi officium possem praestare, quam tu nunc me jubes praestare Menedemo. *Tractare* non est fallere, neque id probavit Faber Soranus adductis exemplis. Sed per ambages tamen a servo hic innuitur fallacia, quam Senex antea probavit, tendens in emolumentum ejus, qui decipitur. Hinc nihil opus est cum Vesterhovio fingere quod servus haec, non ausus dicere hero praesenti, ad spectatores conversus falsе dixerit.

38. Sc. officio tuo, adversus me ɔ: quam egregie debeas me tractare.

[39] Nec quum male facerem, crederem mihi impunius
Licere. quisnam a nobis egreditur foras?

39. Nec sperare possem majorem mihi impunitatem, cum malefacere vellem. Ceterum alia lectio, MALEFACERE, quam Edit. in Usum Delphini; & Minellii praeferunt, aptior mihi, & sensus magis expediti, videtur.

ACTUS TERTII
SCENA TERTIA.
CHREMES. CLITIPHO. SYRUS.

Ch. Quid istuc, quaeso? qui istic mos est, Clitipho? itane fieri oportet?
Cl. Quid ego feci? *Ch.* Vidin' ego te modo manum in sinum huic meretrici
Inserere? *Sy.* [1] Acta haec res est. perii! *Cl.* Mene? *Ch.* [2] Hisce oculis, ne nega,
Facis adeo [3] indigne injuriam illi, qui non abstineas manum [4].

Nam

1. Verbum desperantis. Timebat enim Syrus, ne ob hoc, fallacia ejus detegeretur. Calph.

2. Ita solent, ubi se certo quid scire affirmant. Adelph. III. 2. 31. Hec. III. 3. 8. Plaut. Mil. II. 3. 19. *Sc. Profecto vidi, Pa. Tuten'? Sc.* Egomet duobus hisce oculis meis Namque, ut ait idem Truc. II. 6. 8.
Pluris est oculatus testis unus, quam auriti decem.
Qui audiunt, audita dicunt; qui vident, plane sciunt. V.

3. Inhumaniter, foede, turpiter.

4. Sc. ab attrectanda illius amica.

Nam iſtaec quidem [5] contumelia 'ſt : 5
Hominem amicum recipere ad te, atque ejus amicam [6] ſubagitare.
[7] Vel heri in vino, quam immodeſtus fuiſti! *Sy.* [8] Factum. *Ch.* Quam moleſtus!
[9]. Ut equidem, ita me Dî ament! metui, quid futurum denique eſſet.
Novi ego amantium animum: [10] advertunt graviter, quae non cenſeas.
Cl. At mihi fides apud hunc eſt, [11] nihil me iſtius facturum, pater. 10
Ch. Eſto: at certe concedas hinc aliquo [12] ab ore eorum aliquantiſper.
Multa [13] fert libido: ea prohibet facere tua praeſentia.

Ego

5. Turpis injuria.

6. SUBAGITARE eſt nequiter & per laſciviam attrectare. V.

7. Etiam. ɔ: ut cetera omittam. IN VINO. inter pocula; vel ſimpliciter, in convivio.

8. Teſtatur & hoc ſervus contra herilem filium, quo ſe inſinuet magis in gratiam heri.

9. UT pro quantum, Virgil. (Ecl. VIII. 41.) Ut vidi, ut perii. Calph.

10. Accurate obſervant ea, quae non putantur obſervare. Quidam explicant; *moleſte accipiunt.*

11. Utitur εὐφημισμῷ, quia verbum turpe pudet dicere, praeſente patre. Eun. V. 9. 40. V.

12. A conſpectu, & e praeſentia. Cic. pro Roſc. Amer. 6. *Erat ille Romae frequens: atque in foro, &* in ore *omnium quotidie verſabatur.* V.

13. Apportat, permittit. V. Ait multa libidinem velle, eamque ſub cujusque praeſentia ſe minus audere complere. Eugr. Itaque, *Tua* PRAESENTIA, hic idem valet, ac eujuscunque hominis praeſentia, quae amantes, familiariter inter ſe agere, impedit.

Ego de me facio conjecturam: nemo 'st meorum amicorum hodie

Apud quem [14] expromere omnia mea occulta, Clitipho, audeam.

Apud aliud prohibet [15] dignitas: apud alium ipsius facti pudet: 15

Ne [16] ineptus, ne protervos videar: quod [17] illum facere credito.

Sed nostrum 'st intelligere, [18] utcunque, atque ubicunque opus sit, obsequi.

Sy. Quid istic narrat? *Cl.* Perii! *Sy.* Clitipho, [19] haec ego praecipio tibi,

Hominis [20] frugi & temperantis functus officium. *Cl.* Tace sodes.

Sy. [21] Recte sane. *Ch.* Syre, pudet me. *Sy.* Credo, neque id injuria. 20

Quin

14. Detegere, exponere, arcana mea.

15. Auctoritas, gravitas ipsius.

16. INEPTUS quo ad dignitatem. Cicero in II. de Oratore. (Cap. 4.) *Nam qui aut, tempus quid postulet, non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut* eorum, quibuscum est, vel dignitatis, *vel commodi* rationem non habet, *aut denique in aliquo genere aut inconcinnus, aut multus est, is* INEPTUS *esse dicitur.* Calph.

17. Idem illi accidere. (h. e. Libertatem ejus impediri praesentia tua, ne faciat ea, quae fert animus, V.)

18. Quôcunque modo, & quâcunque in re.

19. Eadem ipsa quae pater. (PRAECIPIO, in praesenti utitur, ut ostendat perpetuam disciplinam. V.)

20. FRUGI, utilis & necessarius. Calph.

21. Ironia est. Id enim vult, *quid ego taceam?* Sic Andr. V. 2. 7. *Bene sane.* Eun. I. 2. 9. *Sane.* Phorm. V. 8. 19. *Recte sane.* V.

Quin [22] mihi molestum est. *Cl.* [23] Pergin' hercle?
Sy. [24] Verum, dico quod videtur.
Cl. Non accedam ad [25] illos. *Ch.* Eho! quaeso,
[26] una accedundi via 'st?
Sy. Actum 'st. hic prius [27] se indicârit, quam ego
argentum effecero.
Chreme, vin' tu homini stulto mihi [28] auscultare?
Ch. Quid faciam? *Sy.* Jube hunc
Abire hinc aliquò. *Cl.* Quò hinc abeam ego? *Sy.*
Quò? quò lubet: da illis locum. 25
[29] Abi deambulatum. *Cl.* Deambulatum! quò? *Sy.*
Vah! quasi desit locus [30].

Abi

22. MIHI habet emphasin. *Mihi*, qui non sum pater. Calph.

23. Ita solent qui iam tacere jusserant alterum. Sic supra II. 2. 8. V.

24. H. e. Ego vero pergo; dico enim, quod mihi videtur. vel, dico quod verum videtur. V.

25. Cliniam sc. ac Bacchidem, in aedibus Chremetis. Videtur vero haec quasi cum impotenti desiderio dicere Clitipho. Unde Syrus metuens, ne quid persentisceret Chremes, secum ait: ACTUM 'ST, HIC PRIUS SE INDICARIT, QUAM &c. V.

26. *An unica modo datur ratio amantes accedendi*, sc. illa tua importuna & proterva? qu. dic. Non impedio, quin eos accedas; sed houesta & commoda ratione id facias, volo.

27. Prodet amorem suum patri.

28. Obedire, consilium meum sequi. Caecilius Embono:

Audire, ignoti quod imperant, soleo, non auscultare.

Pacuvius Chryse:

Nam istis, qui linguam avium intelligunt
Plusque alieno jecore sapiunt, quam ex suo,
Magis audiendum, quam auscultandum *censeo*. V.

29. Ita solebant, ubi quem amotum vellent. Plaut. Pseud. I. 3. 29. *Ambula tu*. V.

30. Sub. *ubi spatiari possis*.

Abi sane [31] istac, istorsum, quò vis. *Ch.* Recte dicit. censeo.

Cl. [32] Dî te eradicent, Syre, qui me hinc extrudis. *Sy.* At tu pol tibi istas

Posthac [33] comprimito manus.

[34] Censen' vero? quid illum porro credis facturum, Chreme. 30

Nisi eum, quantum tibi opis Dî dant, [35] servas, castigas, mones.

Ch.

31. Ista viâ, in istam partem. δεικτικῶς hoc est intelligendum.

32. Funditus te evellant, & de medio tollant. Dum haec cum indignatione proferret, percussit Syrum. Calph. At hoc praeter rationem fingitur. nam Syrus mox jubet, non ut manus â verberibus, sed ab insinuatione in sinus meretricios, contineat herus.

33. Adelph. IV. 2. 26. *Nae ille* continebit posthac, *si sapiat*, manus.
Plautus ad linguam retulit. Amph. I. 1. 192.
Ego tibi istam hodie scelestam comprimam linguam,
Et I. 2. 34.
Orationem comprimam.
Noster Phorm. V. 6. 29.
Animam compressi. V.

34. Videntur Syri ad Chremetem verba. q. d. *Quid tibi tuus videtur filius? An haec de eo credideras?* Sic Eun. IV. 7. 33. Ain' vero. V. Posset subaudiri; *adolescentem esse impudentem;* qui sc. mihi, te praesente, pro dato salutari consilio, maledicat. Possint quoque verba servi insultantis, ad Clitiphonem esse; & subaudiri, *ita.* Sc. oportere ut manus comprimas.

35. Custodis & observas, utpote adultum, vitiisque magis quam antea obnoxium. Catull. Carm. XVIII. 15.
Et puella tenellulo delicatior haedo,
Asservanda *nigerrimis diligentius uvis*
Phaed. III. 10. 23.
Aetatem adultam servans *diligentius.* V.

I.

Ch. Ego istuc curabo. *Sy.* Atqui [36] nunc, here, hic tibi asservandus est.
Ch. Fiet. *Sy.* Si sapias: nam [37] mihi jam minus, minusque obtemperat.
Ch. [38] Quid tu? ecquid de illo, quod [39] dudum tecum egi, [40] egisti, Syre? aut
Repperisti, tibi quod placeat? an nondum etiam? *Sy.* De fallacia 35
Dicis? st! inveni nuper quandam. *Ch.* Frugi es. cedo quid est?
Sy. Dicam: [41] verum, ut aliud ex alio incidit. *Ch.* Quidnam, Syre?
Sy. Pessuma haec est meretrix. *Ch.* Ita videtur. *Sy.* Immo [42] si scias.

Vah!

36. Bene praesens tempus in metu ponit, ut ille sciat jam filium; nescio quid, moliri. Eugr.

37. Videtur Syrus fuisse paedagogus Clitiphonis. Vide Adelph. V. 9. 5. Vest.

38. Bene amoto filio de fallacia erga Menedemum exquirit. Calph.

39. Paulo ante.

40. Cogitasti, deliberasti tecum.

41. Sed dicam, quomodo insperata mihi fallacia, ex insperato eventu in mentem venit. Sic etiam explicari potest; Sed vide, vel, mirum est, quam diversi eventus in mundo se excipiunt: Bacchis nimirum, quam *commodam* putavimus *meretricem*, *pessima* est. Simplicissime autem ita exponeres; *Sed dicam, ut unum ex alio sequitur* ɔ: ordine; Fallaciam tibi, ex suis rationibus deductam, expediam. Eugraphio, haud injuriâ, locus est obscurus; sed ad secundam sententiam videtur inclinare. Vesterhovius nihil explicat; adducit tantum e Quinctiliano Instit. IX. 2. *Aliud ex alio succurrit mibi.*

42. Sensus est: *Immo magis dicas, quod dixisti, si scias.* V.

Vah! vide, quod [43] inceptet facinus. Fuit quaedam anus Corinthia
Hic: huic drachmarum argenti haec [44] mille dederat mutuum. 40
Ch. Quid tum? *Sy.* Ea mortua 'ſt.: reliquit filiam adoleſcentulam.
Ea relicta [45] huic arrhaboni eſt pro illo argento. *Ch.* Intelligo.
Sy. Hanc ſecum huc adduxit, [46] eaque eſt nunc ad uxorem tuam.
Ch. Quid tum? *Sy.* Cliniam orat [47]; ſibi uti id [48] nunc det, [49] illam illi [50] tamen
Poſt daturam [51]: mille [52] nummûm poſcit. *Ch.* Et poſcit [53] quidem! *Sy.* Hui! 45

 [54] Du-

43. * *Incipere* & *Inceptare*, magnorum eſt facinorum & audaciae. Calph. * & haec Donati ſunt, ad Eun. V. 8. 1. Veſt.

44. *Mille* hic, & mox verſu 45. eſt Subſtantivum Singularis numeri. Vide, de natura vocis *mille*, Celeb. Perizonium ad Sanctii Minervam, Lib. IV. Cap. IV. Not. 78. Drachmae apud Graecos valuerunt, quod apud Romanos denarii. Hic, per MILLE DRACHMARUM, decem minas, vel centum coronatos, intelligunt interpretes.

45. Sc. Bacchidi. *Arrhabo* & *arrha* eſt id, quod dari ſolet ad confirmationem contractus; aliquando idem quod *pignus*, ut hic ſumitur.

46. Sc. ita potuit cognoſci filia Chremetis. *V.* Mox AD valet *apud*. Sic Liv. Lib. IV. Dec. III. Ad *exercitum erat*, item; ad *regem remanſit*.

47. Sc. Bacchis. Veſt.

48. Argentum. Veſt.

49. Antiphilam adoleſcentulam. Veſt.

50. i. e. tandem. Veſt.

51. Id argentum. Sed haec (praecedentia) ita etiam capere poſſis. *Bacchidem poſt daturam eſſe Antiphilam Cliniae.* Veſt.

[54] Dubium id eſt? *Ch.* Ego ſic putavi. quid nunc facere cogitas?

Sy. Egone? ad Menedemum ibo: dicam hanc eſſe captam ex [55] Caria,

Ditem & nobilem: ſi redimat, magnum ineſſe in ea lucrum.

Ch. Erras. *Sy.* Quid ita? *Ch.* Pro Menedemo ego nunc tibi reſpondeo:

Non emo. quid ais [56]? *Sy.* [57] Optata loquere. *Ch.* Atqui non eſt opus [58]. 50

Sy. Non opus eſt? *Ch.* Non hercle vero. *Sy.* Quid iſtuc? miror. *Ch.* Jam ſcies.

[59] Mane, mane! quid eſt, quid tam [60] a nobis graviter crepuerunt fores?

52. Videntur ἰσοδύναμα eſſe *nummus* & *Drachma*, nec magis diverſa, quam genus & ſpecies. Certe quidem in lingua Latina *nummus* paſſim ſignificat pecuniam maxime uſitatam, qua uti ſolebant ad majores ſummas enunciandas, h. e. *ſeſtertium*: Sed in rebus Graecis *Drachmam*, per quas illi majores ſummas ſolebant efferre. Veſt.

53. Eſt formula mirantis & ſuſpenſi. Plaut. Bacchid. II. 2. 44.
Nam jam huc adveniet miles.
Ch. Et miles quidem! Veſt.

54. q. d. an mirum eſt, ſi impudenter poſcat mulier meretrix?

55. Provincia Minoris Aſiae inter Lyciam & Joniam: cujus incolae Cares vocabantur.

56. Quid opponis ad hanc reſponſionem Menedemi?

57. Bona verba dic; noli ſiniſtra nobis ominari.

58. Sc. *mihi emere illam*. Pergit ex perſona Menedemi.

59. Hic eſt ſilentium indicentis.

60. Quamobrem fores aedium noſtrarum tanto cum ſtrepitu aperiuntur?

AC-

*ACTUS QUARTI.

SCENA PRIMA.

SOSTRATA, CHREMES. NUTRIX. SYRUS.

So. Nisi me [1] animus fallit, hic profecto est annulus, quem ego suspicor:
Is, quîcum exposita est gnata. *Ch.* Quid volt sibi, Syre, haec oratio?
So. Quid est? isne tibi videtur? *Nu.* Dixi equidem, ubi mihi ostendisti, ilico,
Eum esse. *So.* At [2] ut satis [3] contemplata modo sis, mea Nutrix. *Nu.* Satis.
So. Abi jam nunc intro, atque [4] illa si [5] jam laverit, mihi nuntia: 5
Hic ego virum interea [6] opperibor. *Sy.* Te volt: videas, quid velit:

L 3 Nescio,

* Quum Chremes & Syrus in proscenio remanserint, non videtur Mureto hic novi Actus initium esse. Vest.

1. τὸ ANIMUS opinionem h. l. notat. Sic infra IV. 2. 1. Vest.

2. Sub. *vereor*, aut *vide.* (Sic dicimus in his rebus, de quibus addubitamus. Calph.)

3. CONTEMPLARI dictum est a *templo*, id est, loco qui ab omni parte aspici, vel ex quo omnis pars videri potest: quem antiqui *templum* nominabant. Calph.

4. Antiphila.

5. Hoc de balneo intelligendum, cujus etiam summo mane usus viguit. Adde Eun. III. 5. 24. seqq. *V.* subaud. *se.*

6. Antique, pro *opperiar.*

Nescio, quid tristis est: non * temere 'st: metuo, quid fiet. *Ch.* [7] Quid fiet!

Nae ista hercle magno jam conatu [8] magnas nugas dixerit!

So. [9] Ehem! mi vir. *Ch.* [10] Ehem! mea uxor. *So.* Te ipsum quaero. *Ch.* Loquere quid velis.

So. [11] Primum hoc te oro, ne quid me credas contra edictum tuum 10

Facere esse ausam. *Ch.* Vin' me istuc tibi, [12] etsi incredibile 'st, credere?

Credo. *Sy* Nescio quid peccati portet haec purgatio.

So. Meministin' me esse gravidam, & mihi te maxumopere dicere,

Si puellam parerem, nolle tolli. *Ch.* Scio quid feceris:

Sustulisti. *Sy.* Si sic factum est, domina, ergo [13] herus damno [14] auctus est. 15

So.

* Sine causa. Calph.

7. Cum stomacho pronuntiandum. Id.

8. Oxymori species est. Sic Eun. V. 3. 4. Phaed. II. 5. 2. de Ardelionum Romae natione

— *Occupata in otio*
Gratis anhelans, multa agendo nihil agens. Vest.

9. Interjectio blandientis.

10. Haec repetitio a simili, indignantis est. Calph.

11. Hoc exordium timentis est, & animi male sibi conscii.

12. Ita hoc concedit, ut salse simul perstringat immorigeram uxorum indolem.

13. Eugraphius intelligit herum minorem, sc. Clitiphonem, quod ei coheres puella venerit. Rectius intelligitur Chremes, cui *sumtus* per hunc casum, auctus sit, in dotanda gnata faciendus. 14.

So. Minime. ſed erat hic Corinthia anus, haud [15] impura: ei dedi
Exponendam. *Ch.* O Juppiter! tantamne eſſe in animo [16] inſcitiam!
So. Perii! quid ego feci? *Ch.* Rogitas? *So.* Si peccavi, mi Chreme,
Inſciens feci. *Ch.* Id equidem ego, ſi tu neges, certo ſcio
Te [17] inſcientem, atque imprudentem dicere, ac facere omnia: 20
Tot peccata in hac re oſtendis: nam, jam primum, ſi meum
Imperium exſequi voluiſſes, [18] interemtam oportuit.

14. Dicimus, *Ego ſum auctus damno*, &, *Damnum eſt auctum mihi.* Calph. Eugraphius hoc nove poſitum putat. Sed phraſis vetus eſt; *Mactare malo, damno*, Plautus dixit, Aul. III. 5. 61. — *Infortunio*, Noſter Phorm. V. 8. 39. MACTARE autem eſt *augere*. (Elegans ὀξύμωρον. Magis proprie Plautus. Perſ. IV. 3. 15.
Jam liberta auctus es.
Dicitur autem quis augeri liberis. Plaut. Truc. II. 6. 35.
Cum tu recte proveniſti, cumque es aucta liberis
Gratulor.
Cic. Att. I. Filiolo *me* auctum *ſcito*, *ſalva Terentia.* Unde *auctor generis* dictus. Veſt.)

15. IMPURUS eſt, aliquo vitio maculatus, & aliquando dicitur *improbus*. Calph.

16. Vocat INSCITIAM potius, quam *Inſcientiam*, quia ſcitum non eſt jus negligere, & de futuro ſocordem eſſe. Veſt.

17. INSCIENS dicitur, qui res ignorat, quas deberet cognoſcere. IMPRUDENS, qui non habet delectum bonorum & malorum.

18. Hinc ἄστοργοι Romani vocantur Paulo Apoſtolo in Epiſt. ad Rom. I. 31.

Quan-

Non ſimulare mortem verbis, re ipſa ſpem vitae dare.
At id omitto: miſericordia, animus maternus [19]: ſino.
Quam bene vero abs te proſpectum eſt! quid voluiſti? cogita. 25
Nempe anui illi [20] prodita abs te filia eſt planisſume,
[21] Per te vel uti [22] quaeſtum faceret, vel uti [23] veniret palam.
Credo id cogitaſti. [24] quidvis ſatis eſt, dum vivat modo.

Quid

Quanquam videtur Terentius manifeſtò notare morem Graecorum, apud quos licitum erat patri, vel alere partum, vel occidere. Teſte *Ariſtot.* de Republ, VII. 16. Quum contrarium obtineret Romae. Vide Dion. Halicarn. II. 15. ubi memoratur lex Romuli, jubentis prolem maſculam educari, ſed & filiam primogenitam, nec ullam prolem necari triennio minorem. In *XII. Tabb.* partus monſtroſus occidi jubetur, de aliis ſiletur. Jure Pandectarum pater tenetur agnoſcere partum, & alere. *L.* 5. §. 1. *L.* 5. pr. & §. 1. D. de Agnoſc. & Alend. libb. Veſt.

19. Sub. *impulerunt te.* Scilicet & major in pariundo labor, & partus certitudo majorem in matribus στοργὴν creat. Veſt.

20. Prodidiſti, vel etiam perdidiſti filiam, cum eam anui illi commiſiſti. (*Prodere*, Feſtus dicit, eſt dare & fallere. & bene hic capi poteſt eo modo Calph.)

21. Tua opera, quantum in te eſt. Veſt.

22. Intelligit quaeſtum meretricium. Veſt.

23. Publice venderetur in ſervitutem.

24. Quodcunque vitae genus eveniat filiae, id adprobandum eſt, dummodo &c.

Quid cum illis [25] agas, qui neque [26] jus, neque bonum atque aequum ſciunt?

[27] Melius pejus; proſit obſit: nihil vident, niſi quod lubet. 30

So. Mi Chreme, peccavi, fateor: [28] vincor. nunc hoc te obſecro:

Quanto tuus eſt animus [29] natu gravior, ignoſcentior, [30]

Ut mea ſtultitiae in juſtitia tua ſit aliquid praeſidî.

Ch. [31] Scilicet equidem iſtuc factum ignoſcam: verum, Soſtrata,

[32] Male docet te mea facilitas multa. Sed iſtuc quidquid eſt, 35

Qua [33] hoc occeptum 'ſt cauſa, loquere. *So.* Ut ſtultae & [34] miſere omnes ſumus

 Re-

25. Agat aliquis, vel agi poteſt. qu. d. non poteſt cum illis diſputari, non poſſunt erudiri: oblique autem uxoris deſignat inſcitiam, & obſtinatam voluntatem.

26. Quorum animus ab omni honeſtate, juſtitia & aequitate abhorret. Veſt.

27. *Quid* hic ad ſingula ſubauditur; & elegans Aſyndeton eſt, in ſermone ab irato homine fuſo.

28. Convicta ſum argumentis tuis.

29. Per aetatem provectam compoſitior, moderatior, in honeſto decoroque colendo conſtantior; vel etiam prudentior.

30. *Tanto ſit* ad ignoſcendum facilior.

31. Calphurnius vult ambas haſce particulas ad majorem comprobationem pertinere: mihi videntur innuere hominem, cum ambage aliqua, & difficultate ignoſcentem.

32. Parum inſervit, ad ingenium & mores tuos emendandos, mea indulgentia.

33. Sc. colloquium tuum de filia expoſita.

34. MISERE RELIGIOSAE. id eſt, nimis anxiae & providae: Adde Gell. IV. 9. Veſt. RELIGIOSAE. ſuperſtitioſae. Calph.

Religiofae; quum exponendam do illi, de digito annulum
Detraho: & [35] eum dico, ut una cum puella exponeret:
Si moreretur [36], ne expers partis effet de noftris bonis.
Ch. [37] Iftuc recte: confervafti te [38]; atque illam. *So.* Is hic eft annulus. 40
Ch. Unde habes? *So.* [39] Quam Bacchis fecum adduxit adolefcentulam. *Sy.* [40] Hem!

Ch.

35. Sollennis mos; cujus ratio continuo additur, SI MORERETUR (nimirum anus, quae fola natalium effe teftis poterat). Veft.

36. Eugraphius puellam intelligit; neque enim (ait) liberos, etiam mortuos, fas erat fraudari bonis. Hoc videtur velle; nefas habitum fuiffe, fi liberi decederent, nullâ, ex bonis parentum, portione accepta. Sane haec fententia ex verbis Auctoris videtur fequi. Calphurnius recte obfervat, in hoc conftitiffe fuperftitionem (antea memoratam). Scilicet vera caufa, cur cum infantibus exponerentur pretiofa, fuit, ut eo facilius recognofcerentur; at imperitiores hanc etiam potuerunt caufam fibi fingere; ne liberi bonis parentum, ad quae per ipfam nativitatem jus habebant, injufte fraudarentur. Vefterhovius hic, cum annulo fuo pronubo, nihil agit.

37. εἰρωνικῶς dictum. Calph.

38. Sc. ne quid contra religionem faceres.

39. Relativum Pronomen hic praeponitur eleganter; quo conftruendi modo faepe utitur Livius. Adde Ciceronem Epift. Fam. Libr. XI. Epift. XXII. *Ego enim, quae provideri poterunt, non fallar in iis: quae cautionem non habebunt, de his non ita valde laboro.* Demonftrativum EA, habes verfu fequenti: *Ea lavatum* &c.

40. Syrus timet, ne fibi praeripiatur auferendi argenti occafio, agnitione filiae; itaque ingemit. Calph.

Ch. Quid ea dicit? *So.* Ea lavatum dum it, [41] servandum mihi dedit.
Animum non advorti primum: sed postquam aspexi, ilieo
Cognovi: ad te exilui. *Ch.* Quid nunc suspicare, aut [42] invenis
De illa? *So.* Nescio; nisi ut ex ipsa quaeras, unde hunc habuerit, 45
Si [43] potis est reperiri. *Sy.* Interii! [44] plus spei video quam volo.
[45] Nostra est, ita si est. *Ch.* Vivitne illa, cui tu dederas? *So.* Nescio.
Ch. Quid [46] renuntiavit olim? *So.* Fecisse id quod jusseram.
Ch. Nomen mulieris cedo quod sit, ut quaeratur. *So.* Philtere.
Sy. Ipsa est: [47] mirum ni illa salva est, & ego perii. *Ch.* Sostrata, 50

Sequere

41. Sub. *annulum.* Ex solemni more, ne inter lavandum corrumperetur. Unde Ovid. Amor. II. 15.23. annulus loquitur.
Me gere, cum calidis perfunderis imbribus artus,
Damnaque sub gemma perfer euntis aquae.
Adde Kirchmannum de Annulis, XXII. Vest.

42. Cognoscis, compertum habes.

43. Res possit investigari.

44. Nolebat tam citò cognosci filiam, ne occasio praeriperetur auferendi argentum. Calph.

45. Si res ita est, ut Sostrata refert, haec Antiphila est filia nostra herilis. Haec servus trepidans secum.

46. Proprie de iis, qui jussi rem exsequi, quid gestum sit narrant. Vest.

47. Formula comica, pro *nimirum, procul dubio.*

Sequere me intro hac. *So.* [48] Ut praeter spem evenit! quam timui male,
Ne nunc animo ita esses [49] duro, ut olim [50] in tollenda, Chreme!
Ch. [51] NON LICET HOMINEM ESSE SAEPE ITA UT VOLT, SI RES NON SINIT.
Nunc ita [52] tempus est mihi, ut cupiam filiam: olim nihil minus [53].

48. UT, hoc loco, est admirandi particula, pro *quam*.

49. Per Charientismum, pro impio, vel inhumano.

50. Sc. in negotio de filia educanda. vel, *erga filiam*; ut sit Enallage casus. Notum illud Virgilii Aen. II. 541. *Talis* in hoste *fuit Priamo*.

51. Sic And. IV. 5. 10. Videtur autem olim res angustior non fuisse, ut illam aleret, quod nunc in re lauta, & bona parte aucta expetit. Vest. Sententia quidem a sene non optime adplicatur, ad impietatem suam palliandam: at re ipsa egregia est, & monet, non ultra cupiendum esse, quam facultates, vel conditio hominis, patiuntur.

52. Conditio, fortuna.

53. Sub. *cupiebam*. Vest.

ACTUS QUARTI

SCENA SECUNDA.

SYRUS.

Nisi me animus fallit, [1] haud multum a me aberit infortunium:

Ita

1. Sc. non longe. Eugr.

Ita hac re [2] in anguſtum [3] oppido nunc meae coguntur [4] copiae:
Niſi aliquid [5] video, ne eſſe amicam hanc gnati reſciſcat ſenex.
Nam quod de argento ſperem, aut poſſe [6] poſtulem me fallere,
Nihil eſt: [7] triumpho, ſi licet me [8] latere tecto abſcedere. 5

Crucior,

2. Id vult, ſe ad incitas fere eſſe redactum. Cic. De. Amic. 5. *Ita contracta res eſt, & adducta in anguſtum.* Eſt vero militaris ſermo & imperatorius, uti grandiloquentiam amat Syrus. Veſt.

3. OPPIDO, *valde* ſignificat. Eugr. Adverbium inde ortum, quod OPPIDO bonum vocarent ruſtici, h. e. urbi, omne magnum & excellens. Veſt.

4. Comice, per COPIAS, fallacias ſuas intelligit.

5. Invenio, excogito, *conſilium.* (Sic And. II. 2. 36. Veſt.)

6. Cupiam, vel praeſumam.

7. Summum gaudium eſt ſi tutus, ſine vulnere (aptius, *plagis*) diſcedam: hoc eſt *Latere tecto* & (corr. id eſt) cuſtodito. Eugr.

8. Nannius apud Veſterhovium exiſtimat, Syrum allegorice loqui de exercitu, qui rebus deſperatis pro victoria habet, ſi ſine clade ab hoſte diſcedere licet. Veſterhovius ait reſpici poenam ſervorum, qui nudi latera (mirum ni etiam tergum,) & pendentes caeſi fuerint flagris. Plautum adducit Epid. I. 1. 63.

Detegetur corium de tergo meo.

Parum feliciter hoc, ut opinor. Idem doctus vir rectius affert, *latus tegere* dictos eſſe gladiatores, defendentes, ne inferretur ictus, quod (id, ſc. latus ſiniſtrum) maxime peti conſueverit. Denique hac occaſione annotat, quod forte omnibus notum non eſt; *Latus claudere* alteri, eſſe, ad laevam incedere. advocat Horatium Sat. II. 5. 16.

ne tamen illi
Tu comes exterior, ſi poſtulet, ire recuſes.

Crucior, [9] bolum tantum mihi ereptum tam ſubito e faucibus.
Quid agam? aut quid comminiſcar? [10] ratio de integro ineunda 'ſt mihi.
NIHIL TAM DIFFICILE 'ST; QUIN QUAERENDO INVESTIGARI POSSIT.
[11] Quid, ſi hoc nunc ſic incipiam? nihil eſt. quid, ſi ſic? [12] tantundem egero.
At ſic [13] opinor. non poteſt. immo optume. euge! habeo optumam [14]. 10
[15] Retraham, hercle, opinor, ad me illud fugitivum [16] argentum tamen.

Utne tegam *ſpurco Damae* latus?
Et Sueton. Claud. 24. *Et in Capitolium eunti, & inde rurſus revertenti* latus texit.

9. Sc. praedam. Eugr. Eſt locutio metaphorica a feris & alitibus deſumta. Sed & (BOLUS) *rete jaculum* notat, ipſumque *jactum piſcatorium* inde adeo pro omni lucro ponitur. Veſt.

10. De novo excogitandum eſt conſilium.

11. Nunc incipit Syrus deliberare, & identidem proponit, & propoſita refellit. Calph.

12. Tantum proficiam in hoc faciendo, quantum in alio praecedenti, jamjam confutato. Calph.

13. Sub. *melius erit*, aut, *me aliquid effecturum*.

14. Sub. *ſtropham*, *viam*, *rationem*. Veſt.

15. Ridicule loquitur de argento, quod non poſſet adſequi, tanquam de ſervo fugitivo.

16. Hoc eſt mille illas drachmas ex venditione Antiphilae. Veſt.

AC-

ACTUS QUARTI

SCENA TERTIA.

CLINIA. SYRUS.

Cl. Nulla mihi res posthac potest jam [1] intervenire tanta,
Quae mihi aegritudinem adferat: tanta haec laetitia oborta est.
[2] Dedo patri me nunc jam, ut [3] frugalior sim, quam volt.
Sy. Nihil me fefellit: cognita est, quantum audio hujus [4] verba.
Istuc tibi [5] ex sententia tua obtigisse laetor. 5
Cl. O mi Syre audistin' obsecro? *Sy.* Quid ni? [6] usque una adfuerim.

Cl.

1. Obvenire, accidere. (*Nimia Cliniae laetitia exprimitur de recognita Antiphila.* Calph.

2. Vide And. V. 3. 26. Eun. V. 8. 2.

3. Modestior, temperantior. QUAM VOLT. mirè hic exprimit auctor indolem fervidi adolescentis, etiam circa virtutes modum tenere nescientis.

4. Sc. *Cliniae*. loquitur ad spectatores.

5. *Ex sententia* est, ex voto, quod familiare Nostro. Aliud est *ex animi sententia*, usitatum in formulis jurisjurandi, pro, *sincere, bona fide.* Sed, *ex alterius sententia* est, ut alter suadet. Quanquam id usitatius *de sententia* dicitur. Vest.

6. USQUE hic absolute & adverbialiter positum, pro perpetuò: nisi *ad finem* subaudiatur.

Cl. Cui aeque audisti [7] commodius quidquam evenisse? *Sy.* Nulli.

Cl. Atque ita me Dì ament, ut ego nunc non tam [8] meapte causa

Laetor, quam illius: quam ego scio esse honore quovis dignam.

Sy. Ita credo. sed nunc, Clinia, age, [9] da te mihi vicissim: 10

Nam amici quoque res est [10] videnda, in tuto ut collocetur.

[11] Ne quid de amica nunc senex. *Cl.* [12] O Juppiter! *Sy.* Quiesce.

Cl. Antiphila mea nubet mihi. *Sy.* Siccine [13] mihi interloquere?

Cl.

7. Alii legunt COMMODE; quidam, COMMODI. Mihi videtur, in sermone hominis, affectu abrepti, omnia non esse ad regulas Grammaticas exigenda. (Si ita scripsit Terentius, auctorem habuit Plautum. Capt. III. 5. 41. *Nec est quisquam mihi*, aeque melius *cui velim*. Vest.)

8. Cum Ablativo παρέλκον additum, ut *Nostrapte*. Cato tamen ponit *mihipte*, pro *mihi ipsi*. Calph.

9. Obsequere mihi contra, ut tibi sum obsecutus; fac quod peto.

10. Hoc, vers. 16. levi & eleganti variatione repetitur. Cic. Philipp. XIII. 5. Ut videatur a vobis *Cn. Pompeji filius* in patrimonio suo collocatus. Vest.

11. Ne quid Chremes de Bacchidis & Clitiphonis amoribus *rescirscat*. Vest.

12. Exclamatio gaudentis & simul gratulantis. Id.

13. Quasi *loqueris inter me* i. e. meum sermonem, illum interrumpendo. Calph. Alii, ME INTERLOQUERE? quod ex Festo probat Georg. Fabritius. Vest. Atque hoc modo videtur Calphurnius legisse.

Cl. Quid faciam, Syre mi? gaudeo. [14] fer me. *Sy.* Fero hercle [15] vero.
Cl. Deorum vitam [16] apti ſumus. *Sy.* Fruſtra operam, opinor, ſumo. 15
Cl. Loquere, audio. *Sy.* At jam [17] hoc non ages.
Cl. Agam. *Sy.* Videndum eſt, inquam,
Amici quoque res [18], Clinia, tui in tuto ut collocetur:
Nam ſi nunc a nobis abis, & Bacchidem hic relinquis,
Senex reſciſcet ilico, eſſe amicam hanc Clitiphonis:
Si abduxeris, [19] celabitur itidem, ut celata adhuc eſt. 20
Cl. At enim [20] iſtoc nihil eſt magis, Syre, meis nuptiis advorſum:
Nam quo [21] ore appellabo patrem? [22] tenes, quid dicam? *Sy.* Quid ni?

Cl.

14. Id eſt, *tolera.* Calph.

15. Per voculam *vero*, affirmat ſe quidem *illum ferre*, ſed *aegre*, & *invitum.* reſpondet noſtro, men.

16. Feliciſſimi ſumus, ego & Antiphila. (Vide ad And. V. 5. 4. Virgil. Ecl. IV. 15. *Ille Deûm vitam accipiet.* Eſt autem APTI ab *apiſcor*, uti ADEPTI ab *adipiſcor.* Veſt.)

17. Non attendes ad ea quae dicturus ſum. Vide ad Andr. I. 2. 15. Veſt.

18. Negotium Clitiphonis, ſc. amor.

19. Ignorabitur, ut huc uſque factum, quod Bacchis amica ſit Clitiphonis.

20. Iſta re, ſc. ſi abduxero Bacchidem.

21. Quo pudore. Sic *os ferreum*, *os durum*, *os nullum*, de homine inverecundo & impudente. Cic. pro Rabir. Poſtum. 12. *Quod habent* os? *quam audaciam?* Pompeio Magno ſpeciatim *os probum*, h. e. verecundum tribuit Plinius VII. 12. & XXXVII. 2. quod quoties in concionem veni-

 ret,

Cl. Quid dicam? quam caufam adferam? *Sy.* Quin nolo mentiare.
Aperte, ita ut res fefe habet, narrato. Cl. Quid ais? *Sy.* Jubeo [23].
* Illam te amare, & velle uxorem: hanc effe Clitiphonis. 25
Cl. [24] Bonam atque juftam rem oppido imperas, & factu facilem:
Et fcilicet jam me hoc voles patrem exorare, ut celet
Senem voftrum. *Sy.* Immo, ut [25] recta viâ rem narret ordine omnem. *Cl.* Hem!
Satin' fanus es, aut fobrius? tu quidem illum plane [26] prodis.

Nam

ret, etiam maximis rebus geftis, erubefceret. Veft. Qua fronte, quo vultu, qua confidentia rogabo, vel rogare poffim patrem, ut nuptias meas cum Antiphila procuret, cum ipfe meretricem ante oculos ipfi adducam?

22. Dilogia in hoc eft; aut enim ait; *nonne intelligis, quid dicam?* aut; *num tu fcis mihi fuggerere, quod patri dicere poffim?*

23. Haec fatis magnifice fervus: an fub. *ut dicas?* an vero fequentia cum τῷ NARRATO jungenda funt? hoc malim.

* ILLAM, Antiphilam. HANC, Bacchidem. Veft.

24. Calphurnius haec, ut & SCILICET, v. fequ. Ironice intelligenda cenfet. Mihi feriò dicta videntur, fervi confilium planam Cliniae patefecit viam, ad honeftam cum amica conjunctionem, neque hâctenus in Clitiphonis incommodum tendere videbatur, modò exoraretur Menedemus, ut amorem ejus celaret Chremetem.

25. Aperte, fine ambagibus.

26. PRODERE proprie ad parentes refertur: fed nonnunquam ad eum cui res alterius demandata eft, & cujus confilio alter regitur. Alii legunt PERDIS. Calph.

Nam qui ille poterit esse in tuto? dic mihi. 30

Sy. Huic equidem consilio [27] palmam do: hic me magnifice effero,

Qui [28] vim tantam in me, & potestatem habeam tantae astutiae,

Vera dicendo ut eos ambos fallam: ut quum narret senex

[29] Voster nostro, [30] istam esse amicam gnati, non credat tamen.

Cl. At enim spem istoc pacto rursum nuptiarum omnem eripis: 35

Nam dum amicam [31] hanc meam esse credet, non committet filiam.

Tu fortasse, quid mê fiat, parvi pendis, [32] dum illi consulas.

Sy. Quid? malum! me [33] aetatem censes velle id adsimularier?

M 2 Unus

27. ɔ: omnibus aliis consiliis meis id antefero. *Palma* est signum victoriae, & Metonym. ipsa victoria. Mox HIC, valet, hoc consilio.

28. VIM hic, per *efficaciam*, quidam exponunt. mihi non est sensu diversa â POTESTATE f. *facultate*. talis pleonasmus in orationem hominis gloriantis bene convenit.

29. Menedemus Chremeti. Omnis nimirum vis fallaciae â Chremetis incredulitate dependebat, sive â falsa ejus opinione, quod haec ad fallendum Menedemum essent efficta.

30. Bacchidem Clitiphonis.

31. Bacchidem Chremes.

32. Dummodo provideas Clitiphoni.

33. Diu, in perpetuum. adverbialiter, ut censet Donatus, ad ea Hec. V. 1. 20. *Nam neque ille hôc animô erit aetatem.* * In Centonibus Lucilianis haec sunt.

Namque videtis, uti multos mensesque diesque,
Non tamen aetatem *tempestate hac scelerosi.*
Laetentur. Vest.

Unus est dies, dum [34] argentum eripio. [35] pax! nihil amplius.

Cl. Tantum [36] sat habes? quid tum, quaeso, si hoc [37] pater resciverit? 40

Sy. [38] Quid si redeo ad illos, qui ajunt: quid si nunc coelum ruat?

Cl. [39] Metuo quid agam. *Sy.* Metuis? quasi non [40] ea potestas sit tua

Quo

34. Pecuniam, quam Clitipho promisit Bacchidi, Chremeti extorqueo.

35. Interjectio Comica silentium indicens origine Graeca. Unde Hesych. πὰξ ἐπὶ τῷ τὸ τέλος ἔχειν. Vest. Significat *tantum*. Calph.

36. H. e. Uno illô die, quem dicis, es contentus? Syri enim NIHIL AMPLIUS aequipollet Cliniae TANTUM. Ut adeo sensus sit: *satis habes, si nibil amplius uno die tibi detur, ad eripiendum argentum a patre* * *Menedemo.* Vest. * nonne, *a Chremete?*

37. Chremes, pater Clitiphonis. *Idem.*

38. Ut, quod sentio, dicam, parum mihi boni sensus esse videtur, seu legas, QUID SI REDEO, seu (cum Guyeto.) QUID SI RIDEO. Lego igitur, & distinguo: QUID SI? REDEO AD ILLOS, QUI AJUNT, QUID SI NUNC COELUM RUAT? Scilicet dixerat Clinia, QUID TUM, QUAESO, SI &c.? Syrus igitur indignabundus cum exprobratione repetit verba Cliniae, QUID SI? q. d. apage illud tuum QUID SI. Video mihi rem esse cum homine simili illis, qui metuunt ne coelum ruat. Insignis autem est locus Arriani Expedit. Alex. l. 4. narrantis, Celtas interrogatos ab Alexandro, quid in rebus humanis maxime extimescerent? respondisse: δεδιέναι, μήποτε ὁ οὐρανὸς αὐτοῖς ἐμπέσοι. *Vereri, ne coelum in ipsos ruat.* Quorum verborum sensus omnino videtur fuisse, se nihil quicquam vereri. Vest.

39. Incertus sum, dubito.

Quo velis in tempore, ut te [41] exſolvas: rem facias palam.

Cl. Age, age, traducatur Bacchis [42]. *Sy.* Optume: ipſa exit foras.

40. Eleganter dictum, pro, *id in tua poteſtate ſit.*

41. Liberes metu.

42. Sc. ad Menedemum, ut ibi celetur.

ACTUS QUARTI

SCENA QUARTA.

BACCHIS. CLINIA. SYRUS. DROMO. PHRYGIA.

Ba. Satis, pol, proterve me Syri promiſſa [1] huc induxerunt:

[2] Decem minas, quas mihi dare pollicitus eſt: quod ſi is nunc

1. *Inducitur* aliquis, cum verbis alterius decipitur. in Andria. *vide, quò me inducas.* Calph. Ad hoc negotium, ſc. cum Clitiphone, allexerunt.

2. Vulgò particulam *ob* volunt ſubaudiri. Guyetus appoſitive dictum vult per ἀντίπτωσιν, Sc. Syri promiſſa quae decem ſunt minae. Veſterhovius cenſet, aut reticeri quid, aut conſtructionem eſſe hanc: *Decem minae* (ſunt) *quas* (decem minas) *mihi dare pollicitus eſt.* Quin & ego fingam, pro *quas* reſcribendum eſſe *queis;* ſc. Promiſſa Syri, *queis* ɔ: quibus, v. per quae, *decem minas mihi* &c. Niſi mavis hoc tribuere artificio poetae, quod facit mulierem iratam talem ſtribliginem proferre.

Me deceperit, ſaepe obſecrans me, ut veniam, fruſtra [3] veniet.
Aut quum venturam dixero & [4] conſtituero; quum is certo
[5] Renuntiarit, Clitipho cum ſpe [6] pendebit animi: 5
Decipiam, ac non veniam: Syrus [7] mihi tergo poenas pendet.
Cl. Satis [8] ſcite [9] promittit tibi. *Sy.* Atqui tu [10] hanc jocari credis?
Faciet, niſi caveo. *Ba.* [11] Dormiunt: pol ego iſtos [12] commovebo.
Mea Phrygia, [13] audiſti, modo iſte homo quam villam demonſtravit

Charini?

3. Pulchra permutatio ejusdem verbi per tempora, quae convenit iratis. Calph.

4. Certum tempus dixero And. I. 5. 34. Eun. III. 4. 3. Hec. I. 2. 120. Veſt.

5. Rediens, ad herum, nuntiaverit me eſſe venturam.

6. Anxius me expectabit. multi legunt *in ſpe*.

7. In ultionem injuriae mihi illatae, dorſô poenas dabit, verberabitur enim ab hero, quod falſo retulerit, me eſſe venturam.

8. Lepide, ſpecioſe.

9. Minatur. Virg. Aen. II. 94. *Me, fors ſi qua tuliſſet*, promiſi ultorem.

10. HANC, & ad contemtum, & ad odium dixit. Habent enim iſta pronomina quandam emphaſin. Calph.

11. Otioſi ſunt & negligentes (ſc. Clitipho & Syrus, ad promiſſum mihi argentum praeſtandum) Calph. Securi ſunt, nec verba mea referunt ad animum (ſc. Clinia & Syrus). Sic Adelph. IV. 5. 59. Phorm. V. 8. 18. Coelius Ciceroni Fam. VIII. 17. *Vos dormitis, nec haec adhuc mihi videmini intelligere.* Veſt. Prior ſenſus mihi placet.

12. Sic And. V. 2. 25. Veſt.

13. Haec vafrè infert mete-

Charini? *Ph.* Audivi. *Ba.* Proximam esse huic fundo ad dextram? *Ph.* Memini. 10

Ba. [14] Curriculo percurre: apud eum miles [15] Dionysia agitat.

Sy. Quid haec inceptat? *Ba.* Dic me hic oppido esse invitam, atque adservari:

Verum aliquo pacto verba me his daturam esse, & venturam [16].

Sy. Perii hercle! Bacchis, mane, mane: quo mittis istanc? quaeso!

Jube, maneat. *Ba.* I. *Sy.* [17] Quin est paratum argentum. *Ba.* Quin ego [18] maneo. 15

Sy. Atqui jam dabitur. *Ba.* Ut lubet. [19] num ego insto? *Sy.* At scin' quid, [20] sodes?

M 4 *Ba.*

retrix, ad pavorem incutiendum Syro, ut eò magis properet argentum sibi invenire; adhuc tamen dissimulat, quod Syrum adesse sciat.

14. Hoc dicit uti Plaut. Aul. II. 2. 4.

Nunc domum properare propero..

Trin. IV. 4. 11.

Curre *in Pyraeeum, atque unum* curriculum *face.*

Est vero *curriculum*, quod cursoribus certantibus emetiendum spatium est praefixum. Unde *curriculo currere* maximam in currendo celeritatem notat. Barth. Adverf. XXI. 12. Vest.

15. Supra I. 1. 110. *Agitandi* autem verbo utuntur de diebus festis, & quibus genio indulgebant. Hec. I. 2. 18. Suet. Claud. 32. Convivia agitabat *& ampla & assidua.* De eodem autem *milite* jam mentio facta, supra II. 3. 124. Vest.

16. Sc. ad militem.

17. Pro *immo*, & hoc repetit Bacchis, ut mos est iratorum. Calph.

18. Hôc illudit Syro, qui ante dixerat, *mane, mane*, orans nempe ut cursum puellae sisteret.

19. Num urgeo argenti illius persolutionem. Vest.

20. Blandientis Adverbium. Calph.

Ba. Quid? *Sy.* Transeundum nunc tibi ad Menedemum est, & tua [21] pompa
Eo [22] traducenda est. *Ba.* [23] Quam rem agis? scelus. *Sy.* Egone? argentum [24] cudo,
Quod tibi dem. *Ba.* [25] Dignam me putas quam illudas? *Sy.* Non est temere [26].
Ba. Etiamne tecum res [27] hic mihi est? *Sy.* Minime: [28] tuum tibi reddo. 20
Ba. Eatur, *Sy.* Sequere hac. heus Dromo. *Dr.* Quis me volt? *Sy.* Syrus. *Dr.* Quid est rei?

Sy.

21. Magnifice dictum de ancillarum grege. Sic Plaut. Bacchid. I. 2. 5. de nimio ornatu & apparatu:
Quo nunc capressis te, hinc advorsa via
Cum tanta pompa?
Respicitur autem Romanorum pompa Circensis & Triumphalis. Vest.

22. Proprie de pompa. Cic. Att. V. 9. de turba proconsulari & apparatu triumphi; quem secum ex provincia adportabat: *Munus hoc extraordinarium* traducamus. Ovid. Metam. XIII. 699. *Cineri materno* ducere pompam. Vest.

23. Quid moliris, scelesse?

24. Joculariter dixit. *Cuditur* enim *pecunia* dum imprimitur. Calph.

25. Non temere id rogat meretrix; qui enim modo tanto hiatu dixerat: QUIN EST PARATUM ARGENTUM, &, ATQUI JAM DABITUR, nunc se *cudere* demum, i. e. inveniendo argento occupatum esse fatetur. Vest.

26. Sc. quod velim te transire ad Menedemum. Potest & falsa Dilogia inesse. qu. d. Hoc sine causa non putarem, nam digna est meretrix, ut illudatur.

27. *In hac re*, ut ad Menedemum traducar. Calph. Potest & exponi: Pergis hic ɔ: in platea molestus mihi esse?

28. H. e. Quod tu mutuum dederas anui illi Corinthiae, id paro, ut tibi reddatur. vide supra III. 3. 40. Vest.

Sy. Ancillas omnes Bacchidis traduce huc ad vos propere.
Dr. Quamobrem? *Sy.* Ne quaeras: efferant quae secum huc adtulerunt.
Sperabit sumtum sibi senex [29] levatum esse harum abitu.
Nae, ille haud scit, paullum lucri, quantum ei [30] damni apportet 25
Tu [31] nescis id, quod scis, Dromo, si sapies. *Dr.* Mutum me dices [32].

29. Dominus credet sibi * allevatum sumtum. Eugr. h. e. imminutum. * Dicunt autem promiscue, *Levare alicui onus*, & *Levare quem onere*. Cic. Fam. III. 12. *Leva me igitur hoc onere.* Vest.

30. Persolvet Chremes argentum ex fallacia Syri, quod erit majus *damnum*, quam si permansisset meretrix. Calph.

31. Id age ut nescisse videare. Eugr. In Eunucho, *Tu pol, si sapis, quod scis, nescis.* Non possumus *nescire* quod *scimus*: sed ita (hoc dicitur), ut *concordia discors*. Virg. (Aen. XI. 659.) *Sequiturque sequentem.* Calph.

32. Per ὑπερβολὴν Eugr. Adeo scilicet sum taciturus.

ACTUS QUARTI

SCENA QUINTA.

CHREMES. SYRUS.

Ch. [1] Ita me Di amabunt, ut nunc Menedemi vicem
Miseret me; tantum devenisse ad eum [2] mali.
Illanccine mulierem alere cum illa [3] familia [4]?
Etsi scio, [5] hosce aliquot dies non sentiet [6]:

Ita

1. Discedentibus ancillis senex ingemiscit, quod tanta ad Menedemum multitudo ventura sit: quam & ipse cum unam diem sustineret, magno se dixit affectum damno. Eugr.

2. Proprius dixisset *damni*: Nisi ad aegritudinem referas. Calph. Posset per *malum*, ipsam meretricem, & ejus catervam intelligere. Quicquid sit, *malum*, pro *damno*, satis Latine dicitur.

3. More antiquo FAMILIAM pro famulorum famularumque grege usurpat. Sallust. B. Catil. 50. *Cethegus autem per nuntios familiam, atque libertos suos — orabat, uti, grege facto, cum telis ad sese irrumperent.* Phaed. III. 19. 1. *Aesopus domino solus cum esset familia.* Sed & proprie ALERE dixit. Sic. And. I. 1. 30. de equis & canibus ad venandum. Horat. Serm. I. 3. 11.

* Alebat *saepe ducentos,*
Saepe decem servos:

* Baxter legit *habebat.* Ita in vulgato illo

σώματα πολλὰ τρέφειν, καὶ δώματα πολλ᾽ ἀνεγείρειν
ἄτραπος εἰς πενίην ἐστὶν ἑτοιμοτάτη.

Aedificare domos, & corpora pascere multa
Ad paupertatem proximus est aditus. Vest.

4. Sub. *quis possit?*

5. Pauculos dies, a filii reditu primos.

6. Sub. malum, vel damnum istud.

Ita magno [7] desiderio fuit ei filius: 5
Verum ubi videbit tantos sibi sumtus domi
Cotidianos fieri, nec fieri [8] modum,
Optabit rursum ut abeat ab se filius.
Syrum optimè eccum! *Sy.* Cesso hunc [9] adoriri?
Ch. Syre. *Sy.* Hem!
Ch. Quid est [10]? *Sy.* Te mihi ipsum jam dudum optabam dari [11]. 10
Ch. [12] Videre egisse jam nescio quid cum sene.
Sy. [13] De illo quod dudum? [14] dictum ac factum reddidi.
Ch. [15] Bonan' fide? *Sy.* Bona hercle. *Ch.* [16] Non possum pati,

Quin

7. Tantum desiderium filii absentis pater habuit. Eugr.

8. i. e. finem. Cic. Nat. Deor. III. 38.
Quinam Tantalidarum internecioni modus
Paretur? aut quaenam unquam ob mortem Myrtili
Poenis luendis dabitur satias supplicii?
Plaut. Menaech. II. 1. 8.
Mes. *Nam quid* modi *futurum est illum quaerere?*
Hic annus sextus, postquam illi rei operam damus
Qui locus pessime citatur in Thesauro Fabri, vertiturque: Auf welche Weise soll man ihn künftig suchen? Verti enim oportuerat, Wie lange soll man ihn suchen? Vest.

9. ADORIRI dicitur qui ex insidiis repente invadit. Dictum ab eo, quod corpora aggredientium exurgant subitò, atque increscant. Calph.

10. Sc. quod tam laetus es.

11. Sc. *Obviam*. vel occurrere.

12. Colligit hoc ex verbis Syri, a quo exoptaretur: credebat enim senex se a servo non optari, nisi gratia fallaciae in Menedemum. Calph.

13. Sub. *loqueris*.

14. Cum dixisses, factum continuò reddidi Eugr.

15. An sincere, seriò, loqueris. * Formulae speciem habet, Plaut. Aul. IV. 10. 42.

Eu-

Quin tibi caput [17] demulceam. accede huc, Syre:
[18] Faciam boni tibi aliquid pro ista re, ac lubens. 15
Sy. At si scias, quam [19] scite in mentem venerit.
Ch. Vah! [20] gloriare evenisse ex sententia?
Sy. Non hercle vero: verum dico. *Ch.* Dic, quid est?
Sy. Tui Clitiphonis esse amicam hanc Bacchidem,
Menedemo dixit Clinia: & ea gratia 20
Secum adduxisse, ne tu id persentisceres.

Ch.

Eu. *Dic* bona fide: *tu id aurum non surripuisti?*
Ly. Bona.
Eu. *Neque scis quis abstulerit?* Ly. *Istuc quoque* bona.
Capt. IV. 2. 110.
He. *Dic*, bonan' fide *tu mihi istaec verba dixisti?*
Er. Bona. Vest.

16. Elegans formula pro qua Eun. V. 2. 20. *Vix me contineo, quin.* Eodem sensu, *Facere non possum, quin*; *nequeo, quin; teneri non possum*, quin; *nequeo mihi temperare, quo minus*, Cicero, Apulejus, Plautus & Plinius dixerunt. Vide Eun. I. 1. 7. Idem.

17. Quod solet fieri his qui placent, ut manus per caput tractu ducta, quasi quaedam videatur esse laudatio. Eugr. Palladius Martio, Tit. XII. de domandis bobus: *Tunc appellationibus blandis & illecebris oblatorum ciborum, non a latere, neque* a tergo, *sed a fronte accedens bubulcus* admulceat, *naresque & terga pertractet, mero subinde conspergens.* Sed *demulcere aures* est demittere. Turneb. Adverf. XXI. 22. quod & *remulcere* dixit Virgilius Aen. XI. 812. de lupo:
Caudamque remulcens
Subjecit pavitantem utero, silvasque petivit. Vest.

18. Sic Adelph. V. 5. 5. & V. 6. 8. Idem. Non dicit quid: ut eum laetiorem reddat, & in spe magni boni detineat. Calph.

19. Ingeniose fallaciam commentus sim.

20. Ergo falsò antea jactabas, negotium esse confe-

Ch. Probe [21]. *Sy.* Dic ſodes [22]. *Ch.* Nimium [23], inquam. *Sy.* Immo ſi ſcias [24].
Sed porro auſculta, quod ſupereſt [25] fallaciae.
Seſe ipſe dicet tuam vidiſſe filiam:
Ejus ſibi complacitam formam, poſtquam adſpexerit [26]. 25
Hanc cupere uxorem. *Ch.* Modone quae inventa 'ſt? *Sy.* Eam.
Et quidem jubebit poſci [27]. *Ch.* Quamobrem iſtuc, Syre?
Nam prorſum [28] nihil intelligo. *Sy.* [29] Hui! tardus es.

Ch.

fectum, cum nunc tantum dicas, tibi in mentem veniſſe, quo pacto id fieri poſſit.

21. Sub. Factum eſt.

22. Servus ſimulat, ſe non audiſſe dictum Chremetis, ut eo majorem ſibi approbationem eliciat: quod ἦθος eſt hominis glorioſi.

23. Affectibus Theatri hoc gratificatur poeta, ut ſenex fraudes adverſus ſe paratas laudet, auctori gratias agat, miſera ignorantia alens augensque mala ſua. Boeclerus.

24. Sc. quantum hoc ad fallaciam valeat, tum magis diceres. Calphurnius & multi alii Veſterhovio citati, habent SIC SATIS, i. e. *mediocriter*: Quae lectio illi alteri videtur praeferenda, & bene in arrogantem congruit, qui minuit interdum merita ſua, ut alii illa majoribus laudibus efferant.

25. Reſpicit id, quod dixerat ſupra IV. 3. 33.
Vera dicendo, ut eos ambos fallam.
Haec eſt igitur, quam dicit, *fallacia*, & qua vera dicendo nunc fallit Chremetem. Veſt.

26. Scilicet, quia ἐκ τοῦ ὁρᾷν γίγνεται τὸ ἐρᾷν. Veſt.

27. Per hoc gratificatur hero, perſtringens ſimul impudentiam Cliniae, & indulgentiam Menedemi.

28. Apte, primum dubitat ſenex, in re quam dene-

Ch. Fortaſſe. *Sy.* Argentum dabitur [30] ei ad nuptias,
Aurum, atque veſtem, quî [31], teneſne? *Ch.* Comparet? 30
Sy. Id ipſum. *Ch.* At ego illi neque do, neque deſpondeo.
Sy. Non? quamobrem? *Ch.* Quamobrem? me rogas? homini [32]! *Sy.* Ut lubet.
Non ego dicebam, in perpetuum illam illi ut dares,
Verum ut ſimulares. *Ch.* Non mea 'ſt ſimulatio [33]:
Ita tu iſtaec tua [34] miſceto; ne me admiſceas. 35
Egon' [35] cui daturus non ſum, ut ei deſpondeam?
Sy. Credebam [36]. *Ch.* Minime. *Sy.* Scite poterat fieri:
Et ego hoc, quia dudum tu tantopere juſſeras,

[37] Eo

negaturus eſt, & per gradus veterator depellitur. Boecl.

29. Interjectio mirantis. & hoc cum geſtu ſervili, & leviori perſonae congrue dictum. Calph.

30. Cliniae a Menedemo Calph.

31. Apoſiopeſis, quam mox ſupplet Chremes.

32. Sub. in alieno amore occupato, & amanti Bacchidem. Ei ego filiam darem in ſeditionem atque incertas nuptias. Veſt. FUGITIVO DABO, legit Calphurnius; quod, rectius, ſubaudiri vult Farnabius.

33. Boni & ſapientis viri hic ſenſus eſt, ut nunquam audeat, quod nunquam ſit facturus, polliceri. Eugr.

34. Tu tibi habe conſarcinatas tuas technas, neque me iis admiſceas. Farnabius.

35. Sub. committam, vel animum inducam.

36. Sub. Te aſſimulaturum, & fore, ut facile id tibi perſuaderetur. Inſerviunt autem haec differendae Cataſtrophe. Veſt.

[37] Eo cepi *Ch.* Credo. *Sy.* Caeterum equidem iſtuc, Chreme,
Aequi bonique [38] facio. *Ch.* Atqui [39] cum maxume 40
Volo te dare operam, ut fiat, verum alia via.
Sy. Fiat [40]: quaeratur aliud. [41] ſed illud, quod tibi
Dixi de argento, quod [42] iſta debet Bacchidi,
Id nunc reddendum 'ſt illi. Neque tu ſcilicet
[43] Eò nunc confugies. quid mea? num datum mihi eſt?
Num juſſi? num illa oppignerare filiam 45

Meam,

37. Ideo cepi hoc conſilium.

38. Senſus & conſtructio eſt, Accipio id in partem aequi & boni. aeſtimo tanquam aequum & bonum. Adde C. V. Jac. Periz. ad Sanct. Min. IV. 7. 2. *V.* * Sed quaeritur qua de re ſervus loquatur? Forſan de propoſito Chremetis nihil in hac re ſimulandi, vel, ingenio ejus â ſimulatione alieno. Fallitur Paraphraſtes Delphini, qui poſt AEQUI BONIQUE, addidit, *cauſâ.*

39. ἔλλειψις. plene, *ita nunc, ut, eum maxime.* Adelph. IV. 1. 2. Phorm. I. 4. 27. Flor. IV. 1. 3. Gr. ὅτι μάλιστα. Priſcian. Inſtit. Grammat. Lib. XVIII. Veſt.

40. Aſtute & callide in omnibus aſſentitur hero: quia jam lenibus verbis extorquebit argentum. Calph.

41. Depulſus eo, quod agitaverat, conſilio, Syrus aliò vertit. Voluit enim poeta in hoc praecipue ſervo, extemporalitatem comminiſcendi ac fraudandi oſtendere. Sed in nova hac fraude, exceptiones juris, quibus uti poterat Chremes, occupat Syrus, atque adeo in hoc etiam calliditatis ſuae ſpecimen edit. Boeclerus.

42. Filia tua Antiphila.

43. Ad eas exceptiones; quas mox enumerat.

Meam, me invito, potuit? Verum illud [44], Chreme,
Dicunt, [45] *jus summum saepe summa* [46] *malitia est.*
Ch. [47] Haud faciam. *Sy.* Immo, aliis si licet [48], tibi non licet:
Omnes te [49] in lauta, & bene aucta parte putant. 50
Ch.

44. Sc. proverbium.

45. Nimius juris rigor saepe maxima est iniquitas. *Summum jus* dicitur, quando leges sine aliqua mitigatione observantur: *Aequitas*, mitigatio legum propter justam causam, sive summi juris remissio. * Columella in Prolog. Lib. VII. *Nec sane est vindicandum nobis quidquid licet: nam* summum jus *antiqui putabant* summam crucem. Hieronym. ad Innocent. de muliere septies icta: *& o vere* jus summum, summa malitia; post *tanta miracula adhuc faciunt leges.* Lindenbrog.

46. In aliis est, INJURIA, fortasse rectius ob vocum ἐναντίωσιν. MALITIA h. l. est asperior ac malitiosa juris interpretatio Gall. *chicane.* Caeteroquin versuta & fallax aliis nocendi ratio. Vesterhovius. Sequitur vir Doctissimus, in hac interpretatione, Tanaquillum Fabrum, subtiliorem saepe, quam feliciorem interpretem. Probat vero illam magna veri specie ex Menandro, & Cicerone Off. I. 10. & pro Caecina 23. Ego operae pretium non putabam haec loca transscribere; nam meô sensu, per talem interpretationem, humanissima sententia multum de vi sua amittit.

47. Non confugiam ad has exceptiones.

48. Sc. sequi juris rigorem.

49. Omnes te numerant inter lautos & locupletes. (ita ut, ad τὸ PARTE, subaudiatur *civium.*) Paraphrastes Delph. Phrasis integra, *esse in lauta parte*, suspecta est Boeclero. Mallim, si per Codd. liceret: OMNES TE IN LAUTA ET BENE AUCTA RE PUTANT. Sed fortasse τὸ PARTE queat notare haereditatem patrimonii, & bonorum partem divinitus Chremeti datam. Possit tamen & vera lectio videri:
OMNES

Ch. [50] Quin egomet jam ad eam deferam. *Sy.* Immo filium
Jube potius. *Ch.* Quamobrem? *Sy.* Quia enim in hunc [51] ſuſpicio 'ſt
Tranſlata amoris. *Ch.* Quid tum? *Sy.* Quia videbitur
Magis veriſimile id [52] eſſe, quum hic illi dabit:
Simul & [53] conficiam facilius ego, quod volo. 55
Ipſe adeo adeſt. abi: effer argentum. *Ch.* [54] Effero.

OMNES TE IN LAUTA ET BENE PER TE AUCTA RE PUTANT. Quae Conjectura eſt Cl. Viri Jac. Perizonii. Veſt.

50. Senex gloriae cupidus, adeo flectitur verbis Syri, ut ad meretricem cum argento feſtinare cupiat. Calph.

51. Clitiphonem, vide ſupra v. 20.

52. Sc. quod Clitipho amet Bacchidem.

53. Id eſt: facilius Menedemum decipiam, ſub ſpecie tui decipiendi. * Haec parum intellexit Chremes, caeteroquin (Si intellexiſſet) minime daturus argentum. Intellexit autem de Menedemo fallendo, quum Syrus paullum averſus ad ſpectatores id vellet, ſub ſpecie Menedemi fallendi decipiam Chremetem. Veſt.

54. Mox elaturus ſum. ut, *mox huc revertor*, & ſimilia. Boeclerus.

ACTUS QUARTI
SCENA SEXTA.
CLITIPHO. SYRUS.

Cl. Nulla est tam facilis res, quin difficilis fiet,
[1] Quam invitus facias: [2] vel me [3] haec deambulatio,
[4] Quam non laboriosa, [5] ad languorem dedit!
Nec quidquam magis nunc metuo, quam ne denuo
Miser aliquo extrudar hinc, ne accedam ad Bacchidem. 5
[6] Ut te quidem omnes Dii, Deaeque, quantum est [7], Syre,
[8] Cum tuo istoc invento, cumque incepto perduint!

Hujus-

1. Voluntas numeratur inter actionum principia, quâ propensa vel aversa redduntur labores graves vel leves. Farnab.

2. VEL, modo non est Disjunctiva conjunctio, sed pro *etiam* posita. ut apud Virgilium (Aen. XI. 259.) *Vel Priamo miseranda manus.* Calph. ex Donato ad And. III. 29. ut adnotat Vesterhov.

3. Respicit verba Syri, quibus â Bacchide fuerat exclusus, Supra III. 3. 24. Vesterh.

4. H. e. quam facilis. Vesterh.

5. Plane defessum reddidit. * Plaut. Asinar. III. 2. 28.
Ubi saepe ad languorem *tua duritia* dederis *octo*
Validos lictores. Lindenbrog.

6. Ad jurgium excitandum haec facta sunt. Haec enim Clitiphonem, dum ingreditur, dicentem Syrus audit, & mox invicem accusat. Boecl.

7. Sub. *illorum.* i. e. quotquot existunt.

8. Ob tuum inventum. Cic. Philipp. XIII. 18. *Conservandus civis* cum *tam pio, justoque foedere,* Vest.

Hujusmodi res semper comminiscere.
[9] Ubi me [10] excarnifices. *Sy.* [11] I tu hinc quò dignus es:
Quam pene tua me [12] perdidit [13] protervitas! 10
Cl. Vellem hercle factum [14]: ita meritus. *Sy.* [15] Meritus! quomodo?
Nae me istuc ex te prius audivisse gaudeo,
Quam argentum [16] haberes, quod daturus jam fui.
Cl. [17] Quid igitur dicam tibi, vis? [18] abiisti: mihi

N 2 Ami-

9. H. e. Quibus rebus me excarnifices. Scilicet solet τὸ UBI pro relativo usurpari; & ad praecedens substantivum referri. Sic Eun. II. 3. 20. III. 5. 36. Heaut. V. 1. 43. Plaut. Capt. Caterva versu 5.
Hujusmodi paucas poetae reperiunt Comoedias,
Ubi *boni meliores fiunt*.
Vid. Eun. III. 5. 36. Vest. Eodem modo & *Ibi* loco demonstrativi usurpatur. Vid. Sallust. Cat. V. 2.

10. Minutim excrucies. Farnab.

11. Syrus quidem imprecanti hero suum reddit, sed formulâ multo modestiori.

12. Sensus est; quam pene tua protervitas & manus in ontinentes consilia mea disturbassent, & me patris tui irae objecissent. Vest.

13. Importunitas Calph.

14. Sc. ut perdidisset te.

15. Egone meritus sum ut perirem, ut malo mactarer? vultu augetur sententia. Loquitur, qui conscius sibi est (forte; *ut* qui conscius sibi *sit*) magnorum in Clitiphonem meritorum. Itaque mox de mutando in posterum animo minas jacit: quasi beneficium interea Clitiphoni paratum, intercepturus ingrato. Boeclerus.

16. i. e. a me acciperes, eô potirere: ne beneficium in indignum conferretur.

17. Minus haec contumaciter, vultuque remissiore, per speciem tamen defensionis, dicit: quomodo igitur vis me loqui tecum, qui tantam mihi molestiam confeceris, dum eâdem ostentas amicam, & interdicis; meque ne praesentibus quidem bonis frui permittis? Boeclerus.

Amicam adduxti, quam non liceat tangere 15
Sy. Jam non sum iratus. Sed scin' ubi nunc sit [19] tibi
Tua Bacchis? *Cl.* Apud nos. *Sy.* [20] Non. *Cl.* Ubi ergo? *Sy.* Apud Cliniam.
Cl. Perii! *Sy.* Bono animo es: jam argentum ad eam deferes,
Quod ei pollicitus. *Cl.* [21] Garris. unde? *Sy.* A tuo patre.
Cl. [22] Ludis fortasse me. *Sy.* Ipsa re experibere [23]. 20
Cl. Nae ego fortunatus homo sum! [24] deamo te, Syre.
Sy. [25] Qua causa id fiat. obsecundato [26] in loco.

[27] Sed

18. Sc. ad Antiphilam ex urbe arcessendam. Vide supra I. 21. 17. Vest.

19. TIBI TUA, blande & suaviter.

20. Interponitur aliqua spei mora, comico invento, ut augeatur beneficii gratia. Boecl.

21. Nugaris. Metaphora ab avibus Farnab.

22. Ita solent, qui vix credunt rem laetam sibi nunciatam. Vest.

23. Sc. *qua causa id fiat*; quod, versu hinc secundo extat, atque ut Vesterhovius optimè observat, hic dicturus erat Syrus, nisi ab hero interpellatus fuisset.

24. DEAMO TE, grati animi vox est. Eun. I. 2. 106. Heaut. II. 3. 119. Adelph. V. 8. 23.

25. Nempe, cur Bacchis sit apud Cliniam; vel, cur argentum ei a patre deferas.

26. Sc. patri vel mihi. Simile praeceptum vide And. IV. 3. 20. est vero *obsecundare* omnia alicui secunda & subservientia dicere & facere. Sic Plaut. Truc. IV. 2. 3. *Tempus ei rei secundes.* Vest. IN LOCO. oportuno tempore, sicubi id opus fuerit, vel res postulaverit.

[27] Sed pater egreditur. cave quidquam admiratus sies [28]:
Quod imperabit facito: loquitor paucula [29].

27. Hunc versum praecedenti anteposuit Muretus, & multi eum secuti, praeter veterum Codicum auctoritatem, quod testatur Vesterhovius.

28. Sc. Quod pater tam facilem se praebeat, in argento tibi dando.

29. Ne ex sermonibus tuis nascatur ulla suspicio. Eugr.

ACTUS QUARTI

SCENA SEPTIMA.

CHREMES. CLITIPHO. SYRUS.

Ch. Ubi Clitipho nunc est? *Sy.* [1] Eccum me! inque. *Cl.* Eccum hic tibi!
Ch. Quid rei esset, dixti huic? *Sy.* Dixi pleraque omnia
Ch. Cape hoc argentum, ac defer. *Sy.* [2] Hei, quid stas? [3] Lapis!

N 3 Quin

1. Syrus subjicit verba Clitiphoni, quae patri respondeat. Calph.

2. Quidam legunt, I. sc. ad patrem. Caeterum Guietus parum accurate omnia haec, CAPE HOC ARGENTUM, AC DEFER. I, QUID STAS? LAPIS! QUIN ACCIPIS? Chremeti tribuit. Chremes enim, qui adhuc non commutaverat verbum unum cum filio, *Lapidem* eum diceret? Chremes juberet primum ire cum argento filium ad Bacchidem; mox demum a se accipere argentum? non cohaerent. Vest.

Quin Accipis? *Cl.* 4 Cedo fane. *Sy.* Sequere hac me ocius.
Tu hic nos, dum eximus, interea opperibere: 5
Nam 5 nihil eft, illic quod moremur diutius.
Ch. 6 Minas quidem jam decem habet a me filia.
Quas pro 7 alimentis effe nunc duco datas:
Hafce 8 ornamentis confequentur alterae.

Porro

Veft. Syro ideo certe haec tribuenda funt, ut admiratione cunctantem adolefcentem impellat, redigatque illi in memoriam praeceptum fuum; *Cave quicquam admiratus fies.*

3. Stupidum hominem & ftolidum *Lapidem* vocabant. Sic infra V. 1. 44. Hec. II. 1. 17. Plaut. Merc. III. 4. 46.

Egomet credidi
Homini docto rem mandare, *is* lapidi *mando maximo.*

Ariftoph. Nub. 1204. λίθοι. Ubi fcholia: τουτέστιν, ἠλίθιοι, ἀναίσθητοι, μεταφορικῶς. Veft. Poffit tamen, ex his circumftantiis, exponi per ignave, cunctator.

4. Immo nihil moror, illa modo argentum, pater.

5. Nulla caufa, ob quam *illic* &c. * Fingit autem haec fervus, ne fufpicio amoris fuboriatur Chremeti, fi diutius moraretur Clitipho in aedibus Menedemi cum Bacchide. Sufpicatur autem fibi fucum factum a Syro, infra V. 1. 9. Veft.

6. Inducitur tenax fenex circa rem follicitus, qui conqueritur de damno quod ei acciderat de inventa filia. Calph.

7. HORTAMENTIS legit Eugraphius, & exponit, nutrimentis; dici enim *hortatores* qui equos nutriant. Antefignanus, citante Vefterhovio, in Pharaphrafi habet: au lieu de ce qu'il m'eut cofte la faire nourrir. ɔ: *pro eo*, *quô mihi educatio ejus conftitiffet*, vel. *quod in eam infumendum fuiffet.*

8. *Pro* hic eft repetendum: Sed poteft etiam Dandi cafus effe; ut fit, *alterae* decem minae ad ornamenta, i. e. mundum muliebrem.

Porro [9] haec talenta dotis adposcunt duo. 10
Quam multa injusta ac prava fiunt [10] moribus!
Mihi nunc [11] relictis rebus, [12] inveniendus est
Aliquis, labore inventa mea cui dem bona [13].

9. Primum HAEC dictum pro HAE sub. *minae*. Phorm. V. 8. 23. Plaut. Aul. III. 58.
Haec *sunt atque aliae multae in magnis dotibus*
Incommoditates.
Tum ADPOSCUNT sub. sibi. quasi in eandem summam. Postremo DOTIS, est dotis nomine. Plaut. Cist. II. 3. 19.
Unde tibi talenta magna viginti pater
Det dotis.
Vir Cl. Jac. Perizonius ad Sanct. Min. II. 3. 7. exponit, *duo talenta*, *quibus constet dos*. & adducit illa Plauti Pers. III. 1. 66.
Dabuntur dotis *tibi inde sexcenti logi*.
Et Nep. Alcib. 9. *Ex quo quinquaginta talenta* vectigalis *capiebat*. Vest.

10. H., e. consuetudine. Guietus Eugraphium legisse autumat: QUAM MULTA JUSTA INJUSTA FIUNT MORIBUS. Retinendae autem vulgatae lectioni aptus videtur locus Plauti Stich. V. 1. 1.
More hoc fit, *atque stulte mea sententia*.
Uti enim Plautus, *hoc more fit atque stulte*, ita Terentius, *multa fiunt moribus injusta ac prava*. Plaut. Trin. IV. 3. 30.
Mores leges perduxerunt jam in potestatem suam.
Tangit autem corruptos mores sui temporis, respiciens tempora heroica, quibus filiae non adferebant dotes, sed emebantur a procis. Vid. Salmas. de Mod. Usur. pag. 138. & Ampl. Gisb. Cuperi Observ. I. 20. Vest.

11. Aliis negotiis posthabitis. * Sic And. II. 5. 1. Vest.

12. Quaerendus. Eugr.

13. Ut filiam meam ducat uxorem. Idem.

ACTUS QUARTI

SCENA OCTAVA.

MENEDEMUS. CHREMES.

Me. [1] Multo omnium nunc me fortunatissimum
Factum puto esse, gnate, quum te intelligo
[2] Resipisse. *Ch.* Ut errat! *Me.* Te ipsum quaerebam, Chreme:
Serva, [3] quod in te est, filium [4], & me, & [5] familiam.
Ch. Cedo, quid vis? faciam. *Me.* Invenisti hodie filiam. 5
Ch. Quid tum? *Me.* Hanc sibi uxorem dari volt Clinia.

Ch.

1. *Hic est jucunda expositio erroris senis de verbis Syri, qui Menedemum credit decipi, dum ipse decipitur.* Calph. Haec egrediens domo senex intro ad filium loquitur. MULTO ad FORTUNATISSIMUM refer.

2. Cum bona mente in gratiam rediisse. Plaut.Rud. IV. 1. 8. simili archaismo. *Pol magis* sapisset, *si dormivisset domi.*
Cicero Att. IV. 5. *Vix aliquando te auctore* resipui. Diversum significatum vide And. IV. 2. 15. Alii, RESIPISCERE. Vest.

3. Quantum in tua est potestate.

4. Filium prius nominavit, in quo omnis cura patris erat. Calph.

5. Eugraphius hoc de *posteritate* videtur intelligere. Quidam de *re familiari* intelligunt, quo sensu vocabulum infra V. 1. 36. usurpatur.

Ch. [6] Quaeſo, [7] quid tu hominis es? *Me.* Quid
  eſt? *Ch.* Jamne oblitus es,
Inter nos quid ſit dictum de fallacia [8]?
Ut ea via abs te argentum [9] auferretur. *Me.* Scio.
Ch. [10] Ea res nunc agitur ipſa. *Me.* Quid dixti,
  Chreme? 10
[11] Erravi. ſic res acta eſt. quanta ſpe decidi!

N 5 *Im-

6. Modo objurgatorium eſt. Calph.

7. Eſt cum contemtu dictum. Sic Hec. IV. 4. 21. *Sed quid mulieris uxorem habes?* Veſt.

8. Sub. tibi ſtruenda.

9. Phorm. III. 2. 28. V. 8. 49. Plaut. Moſtell. IV. 1. 23.
bene merens
Hoc pretium inde abſtuli.
Cic. Fam. IV, 12. *Perceleriter ſe* ablaturum *diploma.* Horat. Lib. II. Epiſt. 1.
aufert
Pacuvius docti famam ſenis,
Attius alti. Veſt.

* I. e. obtineretur, vel, reportaretur. Senſu non protritô, at eleganti.

10. Iſtud negotium, de argento tibi per fallaciam auferendo.

11. Hic verſus, teſte Veſterhovio, in quibusdam libris deſideratur: forte dedita opera excluſus, ut intellectu difficilis. Immo ſubdititium eſſe Faernus inde concludit, quod Menedemus denique v. 16. errorem ſuum agnoſcens, in haec prorumpat; *id eſt, profecto id amicae dabitur.* & interpoſito Chremetis aſſenſu, *Vah, fruſtra igitur gaviſus miſer.* Scilicet nihil eſt facilius, quam pro ſubdititio rejicere, quod ſtatim non intelligas. Multo hic melius Boeclerus, vir egregie de Terentio meritus, quem nunc audi. „ Si haec diſtinctio perſonarum ſervetur, tum accommodata moribus Menedemi oratione, oſtenditur quomodo ſe is in quamcunque partem trahi paſſus ſit: quando & ſtatim Chremetis ſuſpicioni credidit; * & cum ſubinde recordatus eſſet, quod de Clitiphonis amica Bacchide cognoviſſet, levi contradictione ceſſit cognitae poſſes-
ſione

* Immo haec quidem, quae apud te eſt, [12] Clitiphonis eſt
Amica. *Me.* [13] Ita ajunt. *Ch.* Et tu credis? *Me.* Omnia.
Ch. Et [14] illum ajunt velle uxorem, ut quum deſponderim;
Des quî aurum, ac veſtem, atque alia, quae opus ſunt, [15] comparet. 15
Me.

ſione veritatis. (* Nota, ut haec ultima intelligas, diverſam lectionem, ad verſum ſequ. adſcribendam). SIC RES ACTA EST, i. e. Actum eſt. quod in re perdita & mala dicitur. Alii ita diſtinguunt. (Inter hos eſt Veſterhovius).
Ch, *Ea res nunc agitur ipſa.*
Me. Quid dixti Chreme?
Ch. Erravi: ſic res acta eſt.
Me. Quanta ſpe decidi!
Ita illa verba; *erravi: ſic res acta eſt*, ἐπανορθωτικὴν διάνοιαν haberent. *Ea res nunc agitur ipſa*, &, quid dico agitur? *erravi:* jam *ſic res acta eſt.* Jam facta tranſacta omnia. „ Hactenus Boeclerus. Sed poſſent haec etiam ſic exponi. Memoria lapſus eram. certe illud negotium inter nos convenit, ſc. ut me paterer decipi. Veſterhovium audire noli, qui hunc verſum Syro, aucupanti ex occulto ſermonem ſenum, attribuendum proponit.

* Guietus, & Mſſ. Boecleri, in hoc verſu legunt ME, pro TE: & verſum integrum, ac illa ſequentis verſ., AMICA. ITA AJUNT, tribuunt Menedemo. quod miror Veſterhovium non obſervaſſe.

12. Seriò haec non dicit, ut qui neque ipſe credat, ſed tantum ut rideat credulitatem Menedemi.

13. ITA AJUNT. Eſt trepida confeſſio (Alii, forſan melius, *tepida confenſio*), & quaſi inviti reſponſio. Donatus ad And. I. 2. 21.

14. Cliniam, filium tuum eo fine nuptias filiae meae ambire, ajunt.

15. Proprie, pro *emat*. quod & *parare*, dicunt. Plaut. Poen. I. 2. 1. *Negotii*

Me. Id est profecto! id amicae dabitur. *Ch.* [16] Scilicet
Daturum. *Me.* Vah! frustra sum igitur gavisus miser [17].
Quidvis tamen jam malo, quam hunc amittere.
Quid nunc renuntiem abs te responsum [18], Chreme,
Ne sentiat me sensisse [19], atque aegre ferat? 20
Ch. [20] Aegre! nimium illi, Menedeme, [21] indulges. *Me.* Sine!
Inceptum est: perfice. hoc mihi [22] perpetuò, Chreme.

Cl.

gotii *sibi qui volet vim* parare, *Navem & mulierem, haec duc*, comparato. Phaed. IV. 4. 42. *ut ornatum* paret. Cic. Att. XII. 19. *Cogito interdum trans Tiberim hortos aliquos parare.* Vesterh.

16. H. e. Scire licet, Cliniam id argentum daturum esse amicae. Supra II. 3. 18. & infra V. 1. 19. Vest. Possit *te* subaudiri; hoc sensu; certum enim est, quod tu argentum sis daturus. Possit etiam Ironia esse, & *me*, subaudiri: ut sit; Quasi vero tam perdito adolescenti daturus sim filiam.

17. Sub. Filium meum Cliniam ad uxorem appulisse animum, & Antiphilam filiam tuam sibi in matrimonium petere. Vest.

18. Sc. de petitione uxoria.

19. Quod, sub specie nuptiarum, argentum mihi elicere intendat.

20. Haec repetitio corripientis est.

21. Sed & filius dicitur *indulgens* in patrem. Cic. Off. III. 31. *Qui* perindulgens in patrem, *idem acerbe* severus in filium. Vest.

22. Georg. Fabritius verè testatur, legi etiam *perpetuum*. quod praetulerim, ut ἐμφατικώτερον. id enim, quod inceptum erat (Sc. à Chremete, de filio illi restituendo), perpetuum & ratum fieri postulat. qu. d. beneficium verbis initum dudum, nunc re comproba. ex And. V. 1. 5. Vest.

Ch. Dic [23] conveniſſe; egiſſe te de nuptiis.
Me. Dicam. quid deinde? *Ch.* Me facturum eſſe omnia:
Generum placere. poſtremò etiam, ſi voles, 25
Deſponſam quoque eſſe dicito. *Me.* [24] Hem! iſtuc volueram.
Ch. [25] Tanto ocius te ut poſcat, & tu id, quod cupis,
Quam ociſſime ut des. *Me.* Cupio. *Ch.* Nae tu propediem,
[26] Ut iſtam rem video, [27] iſtius obſaturabere.
Sed haec [28] ita ut ſunt, cautim, & paulatim dabis, 30
Si

23. Senſus eſt, vel *nos conveniſſe*, vel, *te conveniſſe me*. Idem.

24. Modo Interjectio laetantis, alias iraſcentis. Calph. Mox τὸ Iſtuc, vel Pronomen eſt, vel Adverbium: Si hoc, ſenſus eſt, id quaerebam, expectabam.

25. Ut eo citius argentum ad nuptias abs te petat.

26. Quantum ego de hac re ſentio, exiſtimo; Scil. ſumtum tibi faciendum conſidero.

27. H. e. Satias te & taedium iſtius filii capiet. Hec. IV. 2. 18. Plaut. Stich. I. 1. 18.
Hae res vitae me, ſoror, ſaturant.
Porro vide ad Eun. III. 1. 13. Veſt.

28. Rivius & Fr. Fabritius defendunt, SED HAEC UT UT SUNT. h. e. qualiacunque ſunt atque ita eſt in Mſſ. nonnullis & editis. Veſt. I. e. prout hae res ſe habent. Videtur innuere conditionem Menedemi, quod nimirum in re magna non ſit, at, ex nimio amore, filio procaci ac diſſoluto obnoxius, h. e. quaſi ſervitute quadam illius arbitrio ſubjectus: Fore autem, ut filius, prima argenti ſumma dilapidata, iterum, & ſic porro, majorem etiam flagitet, atque ſic, brevi tempore, patrem ad egeſtatem redigat.

Si [29] sapies. *Me.* Faciam. *Ch.* Abi intro; vide, quid postulet.
Ego domi ero, si quid me voles. *Me.* Sane volo.
Nam te [30] sciente faciam quicquid egero.

29. Sapienter te gerere vis.

30. Conscio, vel, consultore.

ACTUS QUINTI
SCENA PRIMA.
MENEDEMUS. CHREMES.

Me. Ego, me non [1] tam astutum, neque ita perspicacem esse, id certò scio.
Sed hic [2] adjutor meus, & monitor, & [3] praemonstrator Chremes,
[4] Hôc mihi praestat in me quidvis harum [5] rerum convenit,

Quae

1. Est in verbis Menedemi mera διασυρτικὴ εἰρωνεία. Suis enim erroribus soluto vacat etiam ridere eum, a quo usque adhuc irrisus erat, & magistri rectorisque elogio honestare, qui sibi in alieno tantum sapere visus erat, incaute interim in fraudem illicitus. Vest. TAM hic non est particula comparationis, sed quantitatis, pro *valde*. Quidam tamen subaudiri volunt: *sicut opus est, sicut debebam* esse.

2. Cum risu haec (Singula Chremetis elogia) pronuncianda. ADJUTOR propriè in re bona, *impulsor* in re mala. Calph.

3. Doctor, praeceptor. * Plaut. Pers. I. 3. 68.
Praemonstra doctè, *praecipe astu filiae,*
Quid fabuletur, ubi se natam praedicet. Vest.

Quae ſunt dicta in ſtultum, [6] caudex, [7] ſtipes, [8] aſinus, plumbeus.

In illum nihil poteſt; nam exſuperat ejus [8b] ſtultitia haec omnia. 5

Ch. [9] Ohe! jam deſine Deos, uxor, [10] gratulando obtundere,

Tuam

4. Hâc re, i. e. ſtultitia & ſtupiditate, me antecedit.

5. RES hìc, per Helleniſmum, pro vocabulo, vel nomine. vel, HARUM RERUM: eſt Periphraſis τȣ *Horum*. Utrumlibet admittas, cenſebis auctorem verſ. ſequ. rectè dixiſſe; in genere Neutro, QUAE DICTA ſunt. (Editio autem Delphini habet, *quae dictae*.) Nimirum Scriptores veteres, in conſtructione ſua, magis quandoque reſpiciunt ſenſum, quam verba. Saluſt. Jug. XXI. 1. *Abundantia* earum rerum, quae prima *mortales ducunt*. Hanc figuram Syntheſin, ſeu Syneſin appellant.

6. Guyetus praefert CAUTES, Sc. quia ſequitur. v. 44. NI ESSEM LAPIS. Tum, quia CAUDEX & STIPES idem ſunt. Quî vero minus CAUDEX & STIPES jungantur, quam *Silex* & *Cautes* in illo Virgilii Aen. VI. 471. (corrige 466.)

Quam ſi dura ſilex, *aut ſtet Marpeſia* cautes. Veſt.

7. Cicero poſt reditum in Senatu. Cap. 6. *Cum hoc homine, an cum* ſtipite *Aethiope ſi in foro conſtitiſſes, nihil crederes intereſſe.* Plauto eadem ratione *Frutex* in convitiis eſt Moſt. I. 1. 12. Idem.

8. Sic Eun. III. 5. 50. Adelph. V. 8. 12. Idem.

8b. *Stultitiae* vox hic apta fuit, ad abſolvendum, inexpectata interpretatione, διασυρμόν. Boeclerus.

9. Ohe! Interjectio eſt, ſatietatem uſque ad faſtidium deſignans. Calph.

10. H. e. gratias agendo. Ennius Hecuba *Jupiter tibi ſumme tandem male re geſta* gratulor. Gell. IV. 18. *Eamus hinc protinus Jovi Opt. max.* gratulatum. Dixit autem OBTUNDERE, quod crederent Deos fatigari

Tuam esse inventam gnatam: nisi illos [11] ex tuo ingenio judicas,
Ut nihil credas intelligere, nisi dictum sit [12] centies.
[13] Sed interim, quid illic jam dudum gnatus cessat cum Syro?
Me. Quos ais homines, Chreme, cessare? *Ch.* Ehem! Menedeme, advenis? 10
Dic mihi; Cliniae, quae dixi, nuntiastin'? *Me.* Omnia.
Ch. Quid ait? *Me.* Gaudere adeo coepit, quasi qui cupiunt nuptias.
Ch. [14] Ha! ha! he! *Me.* Quid risisti? *Ch.* Servi venere in mentem Syri
Calliditates. *Me.* Itane? *Ch.* [15] Voltus quoque hominum fingit scelus.

Me.

ri precibus. Vest. *Obtundere.* Translatio est â fabris, qui saepe repetunt tundendo aliquid malleo, & idem *obtundunt* & hebetant. Calph.

11. Putas tibi esse similes, sc. stupiditate. * Turpilius apud Non. *Nunc me ex aliorum ingeniis judicat.* Vest.

12. Saepissime. Numerus certus, pro incerto.

13. Respicit ea, quae narrantur supra IV. 7. 3. seqq. Nunc autem demum subsentit sibi fucum factum Chremes. τὸ ILLIC autem valet, in domo Menedemi cum Bacchide. Vest.

14. Vox nimii cachinni, & accommodata Chremeti, qui credebat Menedemum decipi in filio, & assimulatè illum petere uxorem. Calph.

15. Scelestus ille Syrus, non se tantum, sed & alios, ut Cliniam, ita instituit ac format, ut vultum capiant, quem praemonstrat. * Caes. B. G. I. 39. *Hi neque vultum fingere, neque interdum lacrymas tenere poterant.* Ovid. Heroid. XVII. 15. *Si non est ficto vultus mihi tristis in ore.* Vest.

Me. Gnatus quod se adsimulat laetum, id dicis? *Ch.* Id. *Me.* Idem istuc mihi
Venit in mentem. *Ch.* [16] Veterator! *Me.* [17] Magis, si magis noris, putes,
Ita rem esse. *Ch.* Ain' tu? *Me.* Quin tu ausculta. *Ch.* Mane. hoc prius scire expeto,
[18] Quid perdideris: nam ubi desponsam nuntiasti filio,
Continuo injecisse verba tibi Dromonem [19], scilicet
Sponsae vestem, aurum, atque ancillas opus esse, argentum ut dares. 20
Me. Non. *Ch.* Quid? [20] non? *Me.* Non, inquam. *Ch.* Neque ipse gnatus? *Me.* Nihil prorsus, Chreme.
Magis [21] unum etiam instare, ut hodie conficerentur nuptiae.
Ch. Mira narras. quid Syrus meus? ne is quidem quicquam [22]? *Me.* Nihil.

Ch.

16. Vide ad And. II. 6. 26.

17. H. e. Nondum etiam ejus astutias bene nosti. Supra illae sunt, quam putas. Vest.

18. Quantum argenti tibi extorserit Syrus. Farnab.

19. Alii comma post *Scilicet* collocant; & ea videtur fuisse mens Vesterhovii, supra ad Act. IV. 8. 16., quam cur hic mutaverit, videant ejus admiratores, ego non video. Sensus autem, si vulgata interpunctione uti fas sit, hic erit: Non est dubium, quin Dromo, a Clinia & Syro ad hoc ipsum subornatus, statim subjecerit, suggesserit, proposuerit tibi, *ut dare*. &c.

20. Cum admiratione repetit NON. Calph.

21. Id solummodo urgebat, perseverabat postulare.

22. Sub. Verborum injecit. vel interpellavit te de argento.

Ch. Quamobrem? *Me.* Nescio equidem: sed te miror [23], qui alia tam plane scias.
Sed ille [24] tuus quoque Syrus idem mire [25] finxit filium, 25
Ut ne paullulum quidem suboleat, esse amicam hanc Cliniae.
Ch. [26] Quid ais! *Me.* Mitto jam osculari, atque amplexari [27]: id nihil puto.
Ch. Quid est, quod amplius simuletur [28]? *Me.* [29] Vah! *Ch.* Quid est? *Me.* Audi modo:

Est

23. Sub. nescire, quamobrem hoc fiat, qui tam clare perspicias omnia alia, vel praesertim, ea quae ad hoc negotium pertinent. Farnabius vehementer fallitur, in hujus & duor. seqq. versuum interpretatione. Vesterhovius tacet ferme, quod illi quandoque accidit in locis intricatis, qualis hic locus mihi videtur.

24. TUUS fortè dixit, quia Chremes ante, seriò an jocó? dixerat SYRUS MEUS. Ceteri, quos habeo, legunt TUUM, quod determinat, quo de filio sermo fit. Diceres Vesterhovium hoc rejecisse, ut sententia fieret implicatior.

25. Instruxit & informavit, ad Bacchidis amorem tantô artificiô simulandum, ut ne tantillum quidem sentiat quisquam, eam esse amicam Cliniae, quod tu affirmas. Ad haec verba; MIRE TUUM FINXIT FILIUM, Eugraphius adnotavit; *ut amicam ejus tu Bacchidem suspicari non possis.* Quod nullo pacto conciliari potest cum versu sequ. Nisi τὸ MIRE FINXIT Ironicè dictum sit; sc. ut stupidum esse oporteat, qui non sentiat, eum amare Bacchidem.

26. QUID AIS. Hoc loco metuentis est, non interrogantis. Calph.

27. Sub. uti Clitipho & Bacchis fecerunt.

28. Nempe, a Clitiphone & Bacc ide, ne tu eam suspiceris filii amicam esse.

Eſt mihi in [30] ultimis conclave aedibus quoddam, retro : (30

Huc eſt intro [31] latus lectus; veſtimentis ſtratus eſt.

Ch. Quid, poſtquam hoc eſt factum? *Me.* [32] Dictum factum huc abiit Clitipho.

Ch. Solus? *Me.* Solus. *Ch.* Timeo [33]. *Me.* Bacchis conſecuta 'ſt ilico.

Ch. Sola? *Me.* Sola. *Ch.* Perii! *Me.* Ubi abiere intro [34] operuere oſtium. *Ch.* [35] Hem!

Clinia haec fieri videbat? *Me.* Quidni? mecum una ſimul.

Ch. Filî eſt amica Bacchis, Menedeme. [36] occidi! 35

Me.

29. Hâc Interjectione ſignificat, adhuc majora eſſe reliqua, ignota Chremeti.

30. Dixit ULTIMIS AEDIBUS, pro, *ultima aedium parte.* Sic Phorm. I. 4. 38. Curt. IV. 10. *in ultimas terras trahi ſe querebantur.* Eun. IV. 2. 12. *extrema linea.* Cic. Fam. III. 6. *Te in prima provincia velle eſſe, ut quam primum decederes.* RETRO autem additur, ut notetur plane ultima pars aedium. unde & diviſim pronunciandum, contra ac fit vulgo. Veſterhov.

31. Hic annotant interpretos lectos olim fuiſſe exemtiles, & deportari potuiſſe ad alia atque alia loca.

32. Ovid. Metam. IV. 459. *Res dicta ſequuta eſt.* Vide ad And. II. 3. 7. *V.*

33. Ita ſolent in media, narratione, ubi quid mali ominantur. Sic And. I. 2. 46. & 100. Veſt.

34. Sicut *Aperio* ſignificat recludo, ſic *operio* interdum ſignificat claudo, uti hic Calph. OPERUERE OSTIUM. Ne ſcilicet deprehenderentur. Sic Eun. III. 5. 55. Veſt.

35. Interjectio indignantis.

36. Tandem ergo Chremes, veluti ſomno excuſſus, ſe & filium, & ſuam fortunam ſapientiamque agnoſcit. ἐμπαθῶς haec pronuntianda ſunt. Boeclerus.

Me. [37] Quamobrem? *Ch.* Decem dierum vix mihi eſt [38] familia.

Me. Quid? iſtuc times, quod ille operam amico dat ſuo?

Ch. Immo quod [39] amicae. *Me.* Si dat. *Ch.* An dubium id tibi eſt?

Quemquamne animo tam [40] communi eſſe, aut leni putas,

O 2 Qui

37. Menedemus hic, & in ſeqq. ſimulat, adhuc ſe credere filium amare Bacchidem; & illa a Clitiphone fieri ad verba ſibi danda. Hoc ipſo ſubtiliter deridet Chremetem.

38. Res familiaris ut ſenſus ſit. * *Tout mon bien ne durera pas dix jours.* vel vertente Daciería: *A peine ai-je du bien pour dix jours.* (* vix durabunt, ſuppetent, univerſae opes meae in decem dies. vix habeo opes ad decem dierum ſumtum ſuſtinendum.) Unde *herciſcere familiam* in veteri jure eſt dividere bona haereditaria. Quique patrimonio nondum diviſo in communibus etiam erant bonis, *herčto non cito* cohaeredes dicti. Gell. I. 9. *Citum* enim patrimonium diviſum eſt. Veſt.

39. Sub. *operam dat.* Atque in eo verſabatur jocus ex ambiguo. neque enim ex mente ſenum reprehendendus erat Clitipho, quod operam daret amico Cliniae, alludendo ad ejus amicam, dum verba daret patri Menedemo, verſu 41. Eſt vero *amicae operam dare* eodem ſenſu dictum, quo, *amori dari operam.* Sic Plaut. Trin. III. 2. 25. *In foro* amicis operam da, *haud in lecto* amicae. Veſt.

40. Senſus hoc loco eſt; Indole ſua tam commodum, humanum, facilem & promtum ad ſuum (bonum) cum aliis communicandum, eſſe. * In quibusdam Edd. antiquis eſt COMI. Vir Cl. J. G. Graevius ad Ciceron. Fam. IV. 9. haec notat. „COMMUNES latinis dicuntur *comes*, aliter *civiles*, qui nihil ſingulare ac praecipuum ſibi tribuunt prae aliis,

Qui ſe vidente amicam patiatur ſuam [41] ? 40
Me. Quidni ? quo verba facilius dentur mihi.
Ch. [42] Derides ? meritò mihi nunc ego ſuccenſeo:
Quot res dedere [43], [44] ubi poſſem perſentiſcere,

Niſi

aliis, qui non ſupra alios cives ſe extollunt, qui ſunt populares, modeſti, patientes juris legumque communium, qui non ſuo in omnibus utuntur conſilio, ſed & aliorum civium hominumve. „ (*Multa hic autorum loca adſcribit Graevius, quae ad ejus locum magis, quam ad noſtrum illuſtrandum ſunt, & pleraque in Fabri Theſauro viſuntur.) Haec Graevius. Cicero pro Balbo, Cap. 16. diſtinguit inter *Communiter* & *comiter*. Verba Ciceronis. *In quo erat accuſatoris interpretatio indigna reſponſione; qui ita dicebat*, comiter eſſe communiter. *quaſi vero priſcum verbum aliquod, aut inſolitum verbum interpretaretur, comes, benigni, faciles, ſuaves homnes eſſe dicuntur*, qui erranti comiter monſtrat viam, *benigne, & non gravate*: Communiter *quidem certe, non convenit.* Veſterh.

41. Eſt honeſta ἔλλειψις in re turpi. Virgilius (Ecl. III. 8.
Novimus & qui te. Calph.

42. Tam diu irridendus erat ſcilicet donec ſe irrideri animadverteret. Boecl.

43. Sub. *ſe.* Plaut. Bacchid. IV. 4. 25.
An neſciebas, quam ejusmodi homini raro tempus ſe daret?
Niſi forte ſenſus eſt: quot res Clitipho & Syrus fecere? quot indiciis eam rem prodidere? Sic fere Eun. III. 2. 4. Veſt.

44. UBI. H. e. ex quibus rebus. (*mallem in quibus, per quas.) Adverbium pro relativo. Sic Prudentius περὶ στεφ. de Caſſiano martyre 13.
Innumeri circum pueri miſerabile viſu,
Confoſſa parvis membra figebant ſtilis.
Unde *pugillares ſoliti percurrere ceras*
Scholare murmur annotantes ſcripſerant.

Ubi

Nisi essem [45] lapis? [46] quae vidi! vae misero mihi!
At, nae, illud haud inultum, [47] si vivo, [48] ferent: 45
[49] Nam jam! *Me.* Non tu te [50] cohibes? [51] non te respicis?
Non tibi ego exempli satis sum [52]? *Ch.* Prae iracundia,
Menedeme, [53] non sum apud me. *Me.* Tene [54] istuc loqui?

O 3 Nonne

Ubi τὸ *unde* valet, *quibus stilis.* Vid. Eun. III. 5. 36. Vesterh.

45. Vide supra IV. 7. 3. & Hec. II. 1. 17. Idem. Ni omni sensu fuissem destitutus, prorsus stupidus.

46. Quanta, & quam manifesta indicia hujus amoris, vidi!

47. Formula jurisjurandi, etiam ipsi Deo in sacris literis usitata. Vest.

48. HAUD IN ULTUM FERENT. Vide ad And. III. 5. 4. Idem.

49. NAM JAM ἀποσιώπησις. (irati); H. e. ex hoc tempore (statim) exhaeridabo eum (& servum verberabo usque ad necem), aut aliquid tale. Virg. (Aen. I. 135.) *Quos ego!* Calph.

50. Quod hic de iracundia, id Servius de maerore Ciceronis (Non sane; sed de indignatione, vel dolore, sui ipsius, super mortalitate, & aevo brevi, hominum), Fam. IV. 5. *Visne tu te, Servi*, cohibere? Vest.

51. Reponit Menedemus Chremeti dictum supra. I. 1. 18.
Neque te respicis. Idem.

52. Ne sc. irascendo nimium amoribus filii, aliquid facias, unde tibi cruciatum ipse paries, sicut mihi accidit. Boecler.

53. ἰσοδύναμα sunt perturbatum esse, &, non esse apud se. And. II. 4. 5. Hec. IV. 4. 85. Unde & *redire ad se* est colligere se. And. III. 5. 16. Adelph. V. 3. 8. παράλληλον est Adelph. III. 2. 12. *Vix sum compos animi, ita ardeo iracundia.* Vest.

Nonne id [55] flagitium 'ſt, te aliis conſilium dare,
[56] Foris ſapere; [57] tibi non poſſe auxiliarier? 50
Ch. Quid faciam? *Me.* Id quod me feciſſe ajebas
parum.
[58] Fac te patrem eſſe ſentiat: Fac ut audeat
Tibi credere omnia, abs te petere, & poſcere:
Ne quam [59] aliam quaerat copiam, ac te deſerat.
Ch. Immo [60] abeat [61] multo malo, quovis gentium, 55

Quam

54. Sub. decet. * Virgilius (Aen. I. 37.) *Mene incepto deſiſtere victam.* Calph.

55. Res pudenda, reprehenſione & convitio digna. vide infra annotanda.

56. I. e. in negotiis alienis, vel, in aliorum utilitatem. * Cic. Fam. VII. 6. *Qui ipſe ſibi ſapiens prodeſſe non quit, nequidquam ſapit.* Idem Fam. X. 26. *O mi Furni, quàm tu cauſam tuam non noſti, qui alienas tam facile diſcas!* Ennius apud Cic. de Div. I. 58.
Qui ſibi ſemitam non ſapiunt, alteri monſtrant viam V.

57. Guyeto in Gloſſis Mſſ. TIBI valet *intus*, & opponitur τῷ FORIS. Veſterh.

58. Reponit Chremeti ſuas monitiones, ſupra I. 1. 10. Idem.

59. Sc. abeundi facultatem. vel, aliam pecuniae inveniendae rationem ineat.

60. Hoc terribiliter pronuntiandum; & verba proprie rigidi & aſperi patris. GENTIUM, in fine ſuperflua adjectio, ſicut *interea loci*. dat tamen quandam αὔξησιν pronuntianti. Calphurn.

61. Alii, MULTO POTIUS. Rurſus alii, POTIUS MALO. Lectio, quam exhibeo, eſt Plauto familiaris. Moſtell. I. 3. 22. Poen. I. 2. 88. Sic Noſter Hec. I. 2. 35. Veſterhov. MULTO MALO elegans dictio eſt, & accurata, nam comparatio, *magis*, in verbo ineſt. In illa altera dictione eſt pleonaſmus, teſtatur autem Veſterhovius, eam etiam eſſe Plautinam.

Quam hic per [62] flagitium ad inopiam redigat patrem.

Nam ſi illi pergo ſuppeditare [63] ſumtibus,

Menedeme, mihi illaec vere [64] ad raſtros res redît.

Me. Quot [65] incommoditates in hac re accipies, niſi caves?

O 4 [66] Diſ-

62. FLAGITIUM more militari dicitur, res *flagitatione*, hoc eſt increpatione digna. nam *flagitare* eſt perſonare, inde *flamma* & *flagella*, quod haec non ſint ſine ſonitu ac crepitu Calph. ex Donato ad Eun. II. 3. 90 Ubi vide Veſterhovium. * Gloſſar. *Flagitium* ἀτόπημα, βία. ſignatè βια. Nimirum ut βιάζεσθαι ἐπ' αἰσχρῷ, quo ſignificatu hic *flagitium* intelligi poteſt. Inde *flagitare*. Apul. Metam. XI. *Nudatum ſupinatumque juvenem execrandis uredinibus flagitabant*. Lindenbrog.

63. I. e. ad ſumtus. Dativus, pro Accuſativo cum Praepoſitione *ad*, vel, *in*. Veſterhovio inſolens videtur conſtructio, ſive tertio, ſive ſexto caſu ponatur τὸ SUMTIBUS. Varia ideo conjicit, ſed, mea opinione, fruſtra; Putat autem (& id ſolum probabiliter) quod expeditiſſima conciliandi ratio ſit, levis mutatio interpunctationis, ita nempe: SI ILLI PERGO SUPPEDITARE (i. e. praebere affatim quaecunque poſcat), SUMTIBUS, (i. e. per eos ſumtus) MENEDEME, MIHI ILLAEC VERE AD RASTROS RES REDIIT.

64. Omnis Emphaſis eſt in τῷ VERE, q. d. *Mihi verè victus raſtris erit quaerendus* ob inopiam, non ut tibi, qui prae nimio dolore ob filii abſentiam raſtros uſque adhuc tractaſti. Veſt.

65. Alii. QUOT INCOMMODA TIBI IN HAC RE CAPIES. Sed pluſculae Edd. exhibent, ut edidi; atque haud ſcio, an melius, conſentientibus nonnullis Mſſ., Terentiana ſunt, COMMODITAS & INCOM-

[66] Difficilem oftendes te effe, & ignofces tamen 60
Poft; & id [67] ingratum. *Ch.* Ah! nefcis quàm doleam. *Me* [68]. Ut lubet.
Quid hoc, quod [69] volo, ut illa nubat noftro? [70] nifi quid eft,
Quod mavis. *Ch.* Immo & gener, & [71] affines placent.
Me. Quid dotis dicam te [72] dixiffe filio?
[73] Quid obticuifti? *Ch.* [74] Dotis! *Me.* Ita dico.
Ch. Ah! *Me.* Chreme, 65

[75] Ne

COMMODITAS, in contrahendis nuptiis. Sic And. III. 3. 35. & 37. Dixit autem INCOMMODITATES ACCIPERE, uti fupra II. 2. 96. *Accipere metum.* Veft.

66. Durum, malè exorabilem.

67. Eo parvam, aut nullam, a filio inis gratiam. Vide fupra Vefterhovium ad II. 3. 21.

68. Haec quoque refpondent fuperioribus I. 1. 114 & 115. *Ch. Siccine eft fentent Me Sic. Ch. Bene vale.* Boecler.

69. Sub. *te.* i. e. qua caufa te nunc adibam. * Robert. Stephanus, Aldus, cet. legunt, QUID HOC, QUOD ROGO. Eft autem VOLO vehementer cupio. Sic And. III. 3. 18. Heaut. V. 4. 4. Veft.

70. Eodem fenfu dixit And. V. 4. 47. *Nifi quid pater ait aliud.* Veft.

71. Per affines intelligit Menedemum, & alios cognatos Cliniae, qui, per has nuptias, filiae, atque adeo fibi, reddantur affines.

72. Proprium juris eft verbum, cum *dicitur dos (dicere dotem)* quod exprimitur. Eugraph. H. e. decreviffe dare. Ordo autem eft, QUID DOTIS DICAM FILIO, TE DIXISSE? Veft.

73. Deliberationem fignificat haec cunctatio, non tam de dote, quam de ratione (per hanc occafionem) emendandi & ad frugem revocandi filii. Boecler.

[75] Ne quid vereare, si minus: nihil nos dos [76] movet.
Ch. Duo talenta pro re nostra ego esse [77] decrevi satis.
Sed ita dictu opus est, [78] si me vis salvum esse, & rem, & filium,
Me mea omnia bona doti dixisse illi. *Me.* Quam rem agis?
Ch. Id mirari te simulato, & illum hoc rogitato simul, 70
Quamobrem id faciam. *Me.* Quin ego vero, quamobrem id facias, nescio.
Ch. Egone? ut ejus animum, qui nunc luxuria & [79] lascivia

O 5 Dif-

74. Scilicet loquebare de dote? Hoc cunctanter, & quasi aliud agens, pronuntiat Chremes, nimirum in deliberatione secum occupatus.

75. Noli vereri modicam dicere. vel noli vereri, ne displiceat nobis, si modicam dixeris dotem.

76. Ducit, allicit, ad ineundam tecum affinitatem. * Ita loquitur, quod esset in re lauta, & bene per se aucta Supra IV. 5. 50. Vest. (Ibi vero sermo est de Chremete, non Menedemo.)

77. Judicavi, existimavi.

78. Compromissa dote adjungit, *Si me vis salvum:* aliter enim filium corrigi non posse credit, nisi dotis nomine omnia bona filiae promisisse videatur, unde crederet filius exhaeredem se. Eugraph.

79. LASCIVIA designat quandam petulantiam & importunitatem, exsultando & delectando (se) in sua turpitudine. indifferenter tamen illis duobus (*Luxuria*, & *Lascivia*) utimur pro eodem significatu. Calph. LUXURIA ET LASCIVIA DIFFLUIT. Synonyma videntur. Gr. ἀσωτία. Cic. Lael. 15. *Non ergo erunt homines deliciis* diffluentes *audiendi.* Idem eadem metaphora *liquescere voluptate* dixit

Diffluit, [80] retundam: & redigam, ut, [81] quo ſe
vertat, neſciat.

Me. Quid agis? *Ch.* Mitte. ſine me in hac re gerere mihi morem. *Me.* Sino.

Itane vis? *Ch.* Ita. *Me.* Fiat. *Ch.* Age jam, uxorem ut arceſſat, paret [82].

[83] Hic, ita ut liberos eſt aequom, dictis [84] confutabitur.

Sed Syrum [85]! *Me.* Quid eum? *Ch.* Egone? ſi
vivo, adeo [86] exornatum dabo,

Adeo

xit Tuſc. Quaeſt. II. 22. Veſterhov. Vide omnino ad hunc locum Fabrum in Theſauro, vocibus *Luxuria*, & *diffluere*.

80. H. e. In ordinem cogam & contineam. Proprie de ferro, aliave materia acuta, quae hebetatur. Horat. Carm. I. 35. 38.

O utinam nova
Incude diffingas retuſum *in*
Maſſagetas Arabasque ferrum.

Inde ad animum transfertur. Cic. Att. XVI. 15. *Quanquam enim poſtea, in praeſentia belle iſte puer* retundit *Antonium.* Phaed. IV. 23. 21.

Satis profecto retudi *ſuperbiam.* Veſterhov.

81. H. e. Quid agat, quidve conſilii capiat. Idem.

82. Sc. Clinia tuus.

83. Intelligit Clitiphonem ſuum. Veſt.

84. Sic Phorm. III. 1. 13. Eſt vero *confutare* turbare, & impetum alicujus reprimere. Gell. VII. 3. *Injuriis atque imperioſis minationibus* confutare. Ibid. *quod noſtras* ſecundas *res* confutet. Illa Tironis liberti Ciceronis, haec Catonis verba; quae perperam Ciceroni tribuuntur in Fabri Theſauro. Hodie pro *leniter refellere* uſurpant. Confutat autem filium infra V. 2. 7. ſeqq Veſt.

85. Erudite Eugraphius. *Cum utique majora tormenta ſervo minitatus* (forte, *minaturus*) *ſit, iraſcentis more, quod eſſet facturus, exprimere non potuit.* Boeclerus.

Adeo [87] depexum, ut, dum vivat, meminerit semper mei :
Qui sibi me pro [88] ridiculo, ac delectamento putat.
Non, ita me Dì ament! auderet haec facere [89] viduae mulieri, 80
Quae in me fecit [90].

86. Id est, comptum, per εἰρωνείαν Eugraph. Verba Ornandi sumuntur quandoque in deteriorem partem. Sic Adelph. II. 1. 22. Vest.

87. H. e. Compositum poenis & tormentis. Eugraph. * at haec Paraphrasis melius conveniret in EXORNATUM, quod modo praecessit. ** DEPEXUM Loquitur κατ' ἀντίφρασιν, i. e. *comtum*, *ornatum*. Atilius apud Varronem L. L. VI. *Cape, caede Lyde, come, conde.* Guyetus in Notis Mss. legit, *caede, lide, come, tunde*, ut *lide* valeat, percute. Plaut. Menaechm. V. 7. 28. *Pecte pugnis.* Salse autem jocatur senex. sponsi enim ante nuptias *pecti* & ornari solebant. Juvenal. VI. 25.

Conventum tamen, & pactum, & sponsalia, nostra
Tempestate paras : jamque a tonsore magistro
Pecteris, & digito pignus fortasse dedisti.

Nonius Marcellus DEPEXUM interpretatur laceratum. De phrasi vide ad Phorm. V. 7. 81. Vest.

88. Qui putat me adeo esse stolidum, & imbecillum, ut liceat sibi me deridere, & in me fallendo se delectare.

89. Scilicet sequior sexus contumeliis magis expositus. Plaut. Milite II. 6. 6.

Non hercle hisce homines me marem, sed feminam
Vicini esse rentur servi militis:
Ita me ludificant. Vesterh. (confer. Bacchid. IV. 8. 4.) Quint. Decl. CCCXXXVIII. *Imbecilla res est* foemina *& affert infirmitati naturali non leve pondus*, *quod* vidua *est.* Lindenbrog.

90. In Ms. Boenderm. additum, TANTAS ILLUSIONES. Vest.

AC-

ACTUS QUINTI

SCENA SECUNDA.

CLITIPHO. MENEDEMUS. CHREMES. SYRUS.

Cl. [1] Itane tandem, quaeſo, Menedeme, ut pater
Tam in brevi ſpatio omnem de me [2] ejecerit animum patris?
Quodnam ob factum? quid ego tantum ſceleris admiſi miſer? [3]
Volgò faciunt [4]. *Me.* Scio tibi eſſe hoc gravius multô, ac durius,
Cui fit: verum ego haud minus aegre patior, [5] id qui, neſcio; 5
Nec rationem capio, niſi quod tibi bene ex animo volo.

Cl.

1. Hoccine eſt credibile, & memorabile? Nota quam ſignificet graviter τὸ TANDEM. Boecl. TANDEM hic expletiva conjunctio. Cicero. Cat. I. 1. *Quousque tandem abutere Catilina patientia noſtra?* Calphur. ITANE TANDEM. Ita ſolent cum indignatione interrogantes. Sic Phorm. II. 3. 26. Veſt.

2. Rarior locutio. Poſſit videri Metaphora tranſlata de iis quae evomendo ejiciuntur. * Cic. Fam. XIV. 7. Veſt. * Locus ille eſt elegans, ſed longior, quam huc transſcribi poſſit.

4. Sub. *adoleſcentes.* Sic Adelph. IV. 5. 54. De eadem culpa. *Fecere alii ſaepe, item boni.* Veſt.

5. Alii ſcribunt; PATIOR. ID QUI NESCIO. Alii etiam, PATIOR ID, QUI NESCIO. QUI valet

Cl. Hic patrem adſtare ajebas? *Me.* Eccum! *Ch.* [6] Quid me incuſas Clitipho?
Quidquid ego [7] hujus feci, tibi proſpexi, & [8] ſtultitiae tuae.
Ubi te vidi animo eſſe [9] omiſſo, &, ſuavia [10] in praeſentia
Quae eſſent, [11] prima habére, neque conſulere [12] in longitudinem: 10

[13] Cepi

let *quamobrem.* ut ſit ſenſus, cur pater id faciat, neſcio, neque eo cauſam, hujus facti, patris tui, intelligere, id ſolum ſcio, *quod tu* &c.

6. Vide mihi, quàm pater iratus hìc, & in ſeqq. cum filio loquatur moderate & leniter, ut oratio ejus magis querimonia, & commiſeratione, quam reprehenſione, aut poenae denuntiatione conſtet: atque haec ſane ratio multum valet, ad pudorem, & poenitentiam delictorum, in liberis excitandum. Confer omnino Boeclerum.

7. HUJUS abſolute: ut per ἔλλειψιν deſit *rei.* In Hecyra *N. quid fit* hujus *orc.* EGO. HUJUS. Semper gravis inceptio orationis, quae exordium ſumit a pronomine. Calph.

8. Intelligit STULTITIAE nomine ἀσωτίαν, Veſt.

9. Negligenti, incurioſo. Sic Adelph. V. 3. 45.

10. Ariſtot. Ethic. I. 3. ὁ νεανίσκος τοῖς πάθεσιν ἀκολουθητικός ἐστι, κατὰ πάθος γὰρ ζῇ, καὶ μάλιστα διώκει τὸ ἡδὺ αὐτῷ, καὶ τὸ παρόν. Sed & τὰ μαλακὰ dixere SUAVIA. *V.*

11. H. e. optima, praecipua. Vid. Eun. I. 1. 5. Salluſt. Catil. 36. *Quae* prima *mortales putant.* Jugurth. 41. *Quae* prima *mortales ducunt.* Veſt.

12. I. e. in tempus futurum non providere, nullam de futuris curam gerere, in diem vivere. * Tacit. Hiſt. II. 95. *Ipſe abunde*

[13] Cepi rationem, ut neque egeres, neque ut [14] haec posses perdere.

[15] Ubi, cui decuit primo, tibi non licuit per te mihi dare,

[16] Abii ad proximos, qui erant tibi, eis commisi, & credidi:

Ibi tuae [17] stultitiae semper erit praesidium, Clitipho:

[18] Victus, vestitus, [19] quo in tectum te receptes. *Cl.* Hei mihi! 15

Ch.

de ratus si praesentibus frueretur, *neve* in longius consultans *novies millies sestertium pauc issimis mensibus intervertisse creditur.* Vest.

13. H. e. inveni modum. Calph.

14. Sub. *bona mea*. PERDERE, absumere, dissipare.

15. UBI, postquam, vel, quoniam. Ordo est: *Ubi per te non licuit mihi dare tibi*, *cui primo decuit* sc. me dare, aut, decuit dari. PER TE. i. e. propter tuam luxuriam, & lasciviam, te ipso obstante. PRIMO ɔ: praecipuo, utpote filio familias.

16. Respicit jus Atticum & Romanum ubi furiosi & prodigi dabantur in tutelam proxime cognatis. Varro R. Rust. I. 2. *Mente est captus, atque ad agnatos & gentiles est deducendus.* Horat. Sat. II. 3. 217.

interdicto huic omne adimat jus
Praetor, & ad sanos redeat tutela propinquos. Vest.

Per PROXIMOS hic, soror & levir, intelliguntur.

17. Noli hic per *stultitiam*, intelligere *luxuriam*, uti versu 8. Sed intellige *furorem*, per figuram Litoten. Filio prodigo, & ob id, quasi furioso, a patrimonii possessione excluso, adsignat vitae tolerandae adjumenta apud proximos haeredes.

18. VICTUS olim distinctus a vestitu & habitatione, post utrumque complexus, praesertim Ictis. vid. L. 234. §. 2. 43. 44. 45. de verbor. signif. Vest.

Ch. Satius eſt, quam [20] te ipſo haerede haec poſſidere Bacchidem.

Sy. Diſperii! ſceleſtus quantas [21] turbas concivi inſciens!

Cl. [22] Emori cupio. *Ch.* Prius, quaeſo, diſce, quid ſit vivere [23]:

Ubi ſcies; ſi diſplicebit [24] vita, tum iſtoc [25] utitor.

Sy. Here, licetne? *Ch.* Loquere. *Sy.* [26] At tuto? *Ch.* Loquere. *Sy.* [27] Quae iſta 'ſt [28] pravitas 20

Quaeve

19. Locus qui domicilio tibi inſerviat, aliàs ſcilicet hoc difficulter inventuro.

20. Hìc tandem, ſed obliquè ſignificat, quod exhaeredatus ſit, & cur.

21. Quantos motus excitavi, per imprudentiam meam, vel, praeter meam intentionem!

22. Extremi taedii formula; congrua in eum, qui ſe credebat & patris charitate, & bonis, &, quod forſan illi graviſſimum, lubidine ſua, ſeu voluptate excidiſſe.

23. *Cum virtute & ratione*, ſubaudiri volunt interpretes; mihi ſermo videtur eſſe, de oneribus vitae, & moleſtiis, quas crudus, & delicatulus, adoleſcens adhuc parum noverat. meae ſententiae favere videtur τὸ DISPLICEBIT verſ. ſeq. Lactantius ab interpretibus ſtat, qui laudat hunc locum Lib. III. 18. Verba ejus, Obſervante Veſterhovio, haec ſunt: *De vita quereris: quaſi vixeris, aut unquam tibi ratio conſtiterit, cur omnino ſis natus. Nonne igitur tibi verus ille & communis omnium pater Terentianum illud jure increpaverit?* PRIUS DISCE, QUID SIT VIVERE: SI DISPLICEBIT VITA, TUM ISTOC UTITOR.

24. Calphurnius, & alii, hìc per VITAM intelligunt, *actus* & *mores:* malè, meâ ſententiâ.

25. Sub. *moriendi conſilio*, vel, *perfugio*.

Quaeve amentia est, quod peccavi ego; id obesse huic? *Ch.* [29] Ilicet.
Ne te admisce: nemo accusat, Syre, te; nec tu [30] aram tibi,
Nec [31] precatorem paràris. *Sy.* Quid agis? *Ch.* Nihil [32] succenseo,

Nec

26. Mſ. Bodl. AC TUTO? Sensus est, ne mihi fraudi sit, liberius si locutus fuero. Vest.

27. Servus iram domini in personam suam inclinare cupiens, ut adolescenti possit succurrere, interponit haec verba. Eugraph.

28. Comica αὐξήσει usurpata sunt haec vocabula, de ordine juris perverso, de praepostera ratione factorum. Boeclerus.

29. De voce ILICET vide ad Eun. I. 1. 9. Vest.

30. Praesidium. Miseri ad aram, ut tuti sint, confugere solent. Ovid. (Trist. IV. 5. 2.)
*Unica * praesidiis ara reperta meis.*
* Vesterhov. observat, legi *fortuni* Calph. Scilicet duo perfugia habebant servi, ARAM & PRECATOREM seu *deprecatorem.* De *ara* frequentia sunt apud Comicos exempla, & in jure de servis ad statuas confugientibus. Idem mos ad aras confugiendi ut in plusculatum gentium hominibus supplicium metuentibus fuit usitatus, ita antiquissimus. Virgil. Aen. II. 512. seqq. ubi vid Emmencls. Ovid. Pont. I. 2. 149. & maximè e sacris 1 Regum 1. 50. Hinc *Ara* pro defensore sumitur. De precatore vide infra versu 49. & Phorm. I. 2. 90. Vest.

31. *Precari* aliquando idem, quod *deprecari*, hoc est, a se crimen depellere. Calph. Ne, inquit, ut adsolent servi, velis & tu habere precatorem qui pro te roget. vobis enim non irascor, cum multa feceritis: ita aequum est & mihi vos (* ob hoc factum, erga filium) ne irascamini. Eugraph.

32. SUCCENSERE is dicitur, qui cum amare debeat, laesus irascitur. Calph. ex Donato ad Phorm. II. 3. 14. observante Vesterhovio.

Nec tibi, nec huic: nec vos eſt aequom, quod facio, mihi.

Sy. [33] Abiit; vah! rogaſſe vellem. *Cl.* Quid? *Sy.* Unde mihi [34] peterem cibum: 25

Ita nos [35] alienavit: tibi jam [36] eſſe ad ſororem intelligo.

Cl. Adeon' rem rediiſſe, ut periculum etiam [37] fame mihi ſit, Syre?

Sy. Modo liceat vivere; [38] eſt ſpes. *Cl.* Quae? *Sy.* [39] Nos eſurituros ſatis.

Cl. Irrides [40] in re tanta? neque me quidquam conſilio adjuvas?

Sy.

33. ABIIT. Quo facilius terreret, ſenex diſceſſit. Eugraph.

34. PETEREM CIBUM. Proprie de mendicis. Eun. III. 2. 38. Ovid. Ibid. (in Ibin.) III.

Exſul inops erres, alienaque limina luſtres

Exiguumque petas *ore tremente* cibum. Veſt.

35. ALIENAVIT. quaſi alienos ſegregavit. Cicero aliter, Fam. V. 8. *Te nonnunquam* a me alienaverunt. h. e. adduxerunt me apud te in invidiam. Quidam Mſſ. & Edd. ABALIENAVIT. Lindenbruchius citat è Mſ. ITA NOS ALIENAVIT SIBI, JAM ISSE AD SOROREM INTELLIGO. Veſterhov.

36. Senſus eſt, *tibi exheredato ſororis coenam eſſe captandam intelligo*, heredis ſcilicet bonorum patris ex aſſe. Veſterhov.

37. FAME. H. e. *Famis.* vid Gell. IX. 14. Alii, A FAME. Idem.

38. Apollod. ὀυδέποτ' ἀθυμεῖν τὸν κακῶς πράσσοντα ἄνδρα, τὰ βελτίω τε προσδοκᾶν ἀεί. Idem.

39. παρὰ προσδοκίαν, quando aliter reſpondemus quam expectatur. Calph. Vernile ἀπροσδόκητον, qualia *Subabſurda ridicula* vocat Cicero de Oratore II. 69. Veſterhov.

Sy. Immo & [41] ibi nunc ſum, & usque id egi [42] dudum, dum loquitur pater: 30
Et, quantum ego intelligere poſſum [43]. *Cl*. Quid? *Sy*. Non aberit longius [44].
Cl. Quid id ergo? *Sy*. [45] Sic eſt, non eſſe [46] horum te arbitror. *Cl*. Quid iſtuc, Syre?
Satin' ſanus es, *Sy*. Ego dicam, quod mihi in mentem [47]: tu dijudica.
Dum iſtis fuiſti ſolus [48], dum nulla alia delectatio,
Quae [49] propior eſſet, [50] te indulgebant, tibi dabant: nunc filia 35
Poſt-

40. Tam ſeriô & gravi negotio, vel, tanta calamitate. * Sic Cicero Att. XV. 9. *Rides* in talibus rebus? *V.*

41. IBI SUM. Vide ſupra III. 1. 63. Veſt.

42. Sc. ut conſilium meditarer, quo te adjuvarem.

43. Sermo ab impatiente adoleſcente interruptus. Alii tamen putant, hic ſtudiô reticere ſervum, ut magnam opinionem injiciat adoleſcenti, de conſilio, tam anxiè â ſe quaeſito, & hoc pacto ejus praeparet animum, ad illud admittendum, quod ipſi mox ſuggeſtum velit.

44. Veſterhovius ſubaudiri vult *conſilium*, quod ſervus, meditabundum fingens, jam tantum non ſe habere ſignificet: Quidam ſubaudiunt; *a vero mea conjectura*: Utrique recte; ille ex Clitiphonis, hi ex Syri ſententia, quae ex ſeqq. patet.

45. Servus, quaſi ſecum, SIC EST, ait. q. d. εὕρηκα, inveni conſilium. Veſt. Servus pergit in dilogia ſua, de qua nota praeced. mox, praeter expectationem Clitiphonis, pro *conſilio*, edit *conjecturam*.

46. HORUM. id cum contemtu pronuntiatum. Sic ſupra. II. 3. 19. Veſt. Sub. *verum filium*.

47. Alii addunt EST. Veſterh.

48. Sub. *liberorum*.

49. Hoc ideo dicit, quod filius ſubditus revera eſt alienus.

50. Vide Donatum ad Eun.

Poſtquam eſt inventa [51] vera, inventa eſt [52] cauſa,
quâ te expellerent.

Cl. Eſt veriſimile. *Sy.* An tu ob [53] peccatum hoc
eſſe illum iratum putas?

Cl. Non arbitror. *Sy.* Nunc aliud [54] ſpecta:
[55] matres omnes filiis

In peccato adjutrices, auxilio [56] in paterna injuria
Solent eſſe: id non fit [57]. *Cl.* [58] Verum dicis. quid
nunc faciam, Syre? 40

Sy. [59] Suſpicionem iſtanc ex illis quaere: rem pro-
fer palam:

Eun. II. 1. 16. Afranius Vopiſco: *Malè merentur de nobis heri*, *qui* nos *tantopere* indulgent in pueritia. Lucil. Iram indulget *nimis*. Vide omnino * Gotl. Cortium ad Salluſt. Catil. 2. n. 9. Veſterhov. * Ego' hujus viri notis meliores, nullas vidiſſe mihi videor.

51. VERA. cum emphaſi expreſſum, & oppoſitè ad Clitiphonem ſubditum ſcilicet. Veſt.

52. Sic And. II. 3. 8. Idem.

53. Intelligit ſcortationem cum Bacchide. Idem.

54. Sub. confidera *argumentum*, unde efficitur te eſſe ſubditum. Primum autem argumentum fuit, quod diligebant filium, antequam filia eſſet inventa, tum vero mox exheredabant.

55. Adjicit hoc argumentum, cum matres ſemper pro filiis intervenire conſueverint, nunc in iracundia non rogat mater. Eugraph.

56. Pro, *cum pater injurius eſt*.

57. Sub. Tibi. mater tibi, in hac tam atroci patris injuria, non eſt adjutrix.

58. VERUM DICIS. Amplius nunc dicit, quam paullo ante, EST VERISIMILE, paullatim enim fit, ut prorſus credat verbis Syri. Veſt.

59. SUSPICIONEM ISTANC. Ita citat Priſcianus Lib. XII. Veſt. Senſus eſt; Percontare ex parenti-

Si non eſt verum, ad miſericordiam ambos adduces [60] citò; aut
[61] Scibis, cujus ſis. *Cl.* Recte ſuades; faciam. *Sy.* [62] Sat recte hoc mihi
In mentem venit. namque adoleſcens [63] quam minima in ſpe ſitus erit,
Tam facillime patris [64] pacem in leges conficiet [65] ſuas. 45
Etiam haud ſcio, [66] an uxorem ducat [67]; ac Syro nihil [68] gratiae.

[69] Quod

tibus, rectene, an ſecus, te Subditum eſſe ſuſpiceris.

60. Quia parentes veri filiis citò ignoſcunt. Calph.

61. Tuos parentes facile cognoſces. Eugraph.

62. Jam reſtans in ſcena conſilium ſuum admiratur.

63. Cum enim in periculo majore poſitus fuerit filius, tum facile parentibus poteſt movere pietatem; vel pacem ab iracundo patre ſuſcipere. Eúgraph. Ex his apparet Eugraphium legiſſe, *cum*, *tum*, At illa, QUAM, TAM, hic ſtant pro *ut*, *ita*. Salluſt. Jugurth. XXXI. 14. Quam *quisque* peſſume *fecit*, tam maxume tutus *eſt*. Varro de R. R. Quam pauciſſimos *reliqueris*, tam optimi *in alendo fiunt*.

64. PACEM dixit veniam ut Virgilius. Aen. IV. 56. *Pacemque per aras exquirunt.* i. e. benevolentiam ac veniam. Eugraph. Plaut. Moſtell. V. 2. 5.

Nunc ego de ſodalitate ſolus ſum orator datus,
Qui a patre ejus conciliarem pacem. Veſt.

65. H. e. Secundum eas conditiones, quas dare patri voluerit in ea pace ineunda, ſuo arbitrio. Calph. Dixit LEGES (SUAS) pro conditionibus & pactis ſibi maxime placitis. Veſt.

66. Valet id, quod vulgo nunc dicat, *Haud ſcio, an non uxorem ducat.* Sic Adelph. IV. 5. 33.

Qui infelix haud ſcio an *illam miſere nunc amat.*

Eſt autem formula verècundè & timidè aſſeverantis. Vide ad And. III. 2. 45. Veſterh.

[69] Quid hoc autem? senex exit foras: ego fugio.
[70] Adhuc quod factum 'st,
Miror, continuo non jussisse abripi me [71]. ad Menedemum [72] hinc pergam:
Eum mihi precatorem parabo: seni nostro [73] fidei nihil habeo.

67. Sub. ex anteced. *in leges suas*, i. e. quam volet, nempe Bacchidem, aliamve. Calphurnius hoc intelligit de Chremete, patriam, cum uxore Sostrata, relicturo, & egregie fallitur.

68. I. e. veniae apud Chremetem. retributionis, praemii a Clitiphone, pro argento senibus erepto; secundum alios, & in his Vesterhov. sed vix rectè, ut opinor.

69. Formula subito casu attoniti.

70. Miror id, quod adhuc contigit (mihi) Sc. *continuo non jussisse* (Chremetem) &c. Alii ADHUC jungunt τῷ JUSSISSE, quod expeditum esset, nisi τὸ CONTINUO ibi adesset. Possis tamen & sic exponere; *cum considero antecedentia*, id est, *meum facinus*, *& senis ob id iram in filium*, miror &c.

71. Sub. ad poenam de me sumendam. Ceteri, quos habeo, legunt ARRIPI, ɔ: comprehendi.

72. Lindenbrogius legit HUNC, quod cum fastidio dictum videri poterit, in hominem, cujus in familiam jam transiturum erat patrimonium heri minoris.

73. Non credam seni quasi ignoscenti, itaque Menedemum precatorem parabo. Eugraph.

ACTUS QUINTI
SCENA TERTIA.
SOSTRATA. CHREMES.

So. Profecto, nisi caves, [1] tu homo, aliquid gnato conficies mali:
Idque adeo miror, quomodo
Tam [2] ineptum quidquam tibi in mentem venire, mi vir, potuerit.
Ch. Pergin', [3] mulier, odiosa esse? ullamne ego rem unquam in vita mea

Vo-

1. TU HOMO. cum contemtu & stomacho pronuntiandum. * Et dicit, TU HOMO, & postea subito mulierum naturâ redit ad lenitatem, discedente indignatione. Calph. Vesterhovius negat, TU HOMO stomachose dictum esse, propterea quod MI VIR continuò in eadem oratione sequatur, Blandientis autem esse, quoties τὸ MI, vel MEA addatur. Hoc verum est, sed potuitne mulier hâc blanditiâ uti, per amaram Ironiam ?

2. Stultum, absurdum, vel, indignum, sc. consilium de exhaeredando filio.

3. Vesterhovius ex Edd. Vet. allegat OH ! PERGIN' MULIER ESSE. Quod, in senem iratum, apprime videtur quadrare, quasi nihil gravius convitium in mulierem queat inveniri, quam, *mulier es*. Neque aliter legisse Calphurnium, apparet. En ejus verba; PERGIN' MULIER. *Ita solent mariti uxoribus dicere, cum illae adversantur. & est energia senilis. Sensus igitur est: Pergin' mulieris partes exercere & officium, quae semper vult loqui, & marito repugnare.*

Volui, quin in ea re mihi fueris * advorsatrix, Sostrata ? 5

At si rogitem jam: [4] quid est, quod peccem, aut quamobrem hoc faciam? nescias [5].

In qua re nunc tam [6] confidenter restas, stulta? *So.* [7] Ego nescio.

Ch. [8] Immo scis, potius quam quidem redeat ad integrum haec eadem oratio.

So. Oh! iniquus es, qui me tacere de re [9] tanta postules.

Ch. Non postulo: jam loquere: nihilo minus ego hoc faciam [10] tamen. 10

So. [11] Facies? *Ch.* Verum. *So.* Non vides quantum mali ex ea re excites?

* Naevius Agitatoria. *Quasi dedita opera, quae ego volo, ea tu non vis, quare ego nolo, ea cupis.* Idem Tereo. *Video ego te mulier, more mulierum utier, ut vim contendas tuam ad majestatem viri.* Vest.

4. Quomodo, aut qua de causa pecco? * Notat mulierum imprudentiam & imperitiam. Calph.

5. Sub. mihi respondere, v. causam, aut rem, in qua re tam impudenter restitis. Interpres Delph. hic Semicolon ponit, & post STULTA Exclamationem: quam interpunctionem lubens praeferrem Vesterhovianae.

6. *Confidentia* saepius in malam: *fiducia* vero in bonam partem accipitur. (vid. Donat. ad And. V. 3. 5.) Calph.

7. Sic lege, ut intelligas contrarium. Calph.

8. Imo concedam te scire, potius quam ut rixam hanc a principio redordiare. Iracunda concessio.

9. Scilicet in periculo filii. Calph.

10. Sc. exheredabo filium. TAMEN Stomachose & contumaciter additur.

11. Indignabunda repetit verbum.

[12] Subditum ſe ſuſpicatur. *Ch.* [13] Subditum! ain tu. *So.* Certe, inquam, mi vir.
Ch. [14] Confitere, tuum non eſſe. *So.* Au! obſecro te, [15] iſtuc inimicis fiet.

Egone

12. ὑποβολιμαῖον. Liv. XL. *Me ſubditum & pellice genitum appellant.* Idem *Subditicius* & *ſubditivus* dicitur Plauto. Suet. Ner. 7. *Ut* Subditivum *apud patrem arguere conatus eſt* Veſterh. Hic jam intelligendum, veniſſe adoleſcentem, & matri, hoc eſt, mitiori de parentibus, ſuam ſuſpicionem indicaſſe. Eugraph. * Recte hoc, niſi fallor Eugraphius; Potuit enim Clitipho, cum Scena priori a Syro abiret, e veſtigio ad matrem confugere, ac illi obiter aperire ſuſpicionem ſuam, imo rationem ſuſpicionis, ɔ: exhaeredationem. Mater autem, tantâ calamitate filii, & metu eum amittendi, attonita, veriſimiliter non exiſtimavit tempus perdendum, in pluribus ſuper hac ſuſpicione quaeſtionibus; itaque ad maritum confeſtim evolavit, uti eum, a tam acerbo in ſe, & in filium impio conſilio averteret. Tanaquillus Faber, & eum ſecuta Dacieria contrarium ſentiunt, eô quod Clitipho non adeat ad matrem, prius quam Sc ſequenti; atque Faber effert ſe, quod primus oſtendat, peccatum hìc graviter a Terentio eſſe contra oeconomiam Fabulae. Itaque legi malunt, SUSPICETUR, ɔ: *ſuſpicari poſſet.* at nondum credo talem ſuſpicionem, & mulieri, & matri, tam facile in mentem venire potuiſſe.

13. Cum admiratione, ſed ſevera, & contradicendi ſtudio excitata, dici haec, reſponſio matronae monſtrat magna aſſeveratione, *certe, inquam, mi vir.* Boeclerus.

14. Plus intelligi vult, quam dicere videtur: in aperto enim, tanquam ex facili dicere videtur; quandoquidem id movet filius, auge ejus opinionem, confitere ex te non eſſe natum. Occulte autem, ut ſequentia docent, contrarium εἰρωνεία penetrabili ſignatur.

Con-

Egone confitear meum non esse filium, qui sit meus?
Ch. Quid? metuis, ne non, quum velis, convincas esse illum tuum? 15
So. Quod filia est inventa [16]? *Ch* Non [17]: Sed quod magis credendum siet,
[18] Id quod est consimilis moribus,
Convinces facile ex te natum: nam [19] tui similis est probè:
[20] Nam illi nihil vitii est * relictum, quin sit & idem tibi.
Tum praeterea [21] talem, nisi tu, nulla pareret filium. 20

Confitere, si potes, filium tuum non esse, qui te ingenio & moribus prorsum refert. Boeclerus.

15. Haec imprecatio (rectius abominandi, vel infelicia deprecandi formula) sic usurpatur ab Ovidio ut illius propria sit. Calph. Plaut. Merc. I. 2. 25.
Ac. *Periimus.* Ch. *Principium inimicis dato.*
Virg. Georg. III. 513.
Di meliora piis, erroremque hostibus illum! Vest.

16. Quae sc. probet me non sterilem fuisse, neque adeo opus habuisse, ut de supponendo filio unquam cogitarem. Sumatur enim sensus qui est simplicior, & Sostratae ingenio accommodatior. Boecler.

17. Sub. *hoc dico:* at aliud habeo argumentum, quod multo fortius ad convincendum sit.

18. i. e. propter id, quod, eô quod.

19. SIMILIS dicimus cum genitivo, cum morum similitudinem, aut doctrinae, ostendimus. Calph.

20. Hic exprimit in quo consistat illa similitudo. NAM comicè iteratur.

* Quicquid est in ipso vitii, etiam in te cernitur. Boeclerus.

21, ɔ: tam vitiosum, sicut scena sequ. describitur. Boecler.

Sed ipse egreditur. quam severus! [22] rem, cum videas, censeas.

22. Sensus videtur esse. Si ex vultu judices, credas esse sincerum & gravem; sed si rem (ɔ: ingenium & mores hominis) penitus inspicias, apparet nullius esse frugi. Noster imitatus est Plautum Cas. III. 2. 32. *Sed eccum incedit, at* quum aspicias *tristem, frugi* censeas. Vesterhov.

ACTUS QUINTI

SCENA QUARTA.

CLITIPHO. SOSTRATA. CHREMES.

Cl. [1] Si unquam ullum fuit tempus, mater, quum ego voluptati tibi
Fuerim, dictus filius tuus [2] tua voluntate, obsecro,
Ejus ut memineris, atque [3] inopis nunc te misereſcat mei.
Quod peto, & [4] volo, parentes meos ut commonstres mihi.

So.

1. Ad commovendam pietatem commemorat praeteritos affectus. quò sic facilius possit agnosci Eugr. Preces ad muliebre ingenium & animum maternum maxime efficaces. Boecl.

2. Si non fui, tua certe voluntate dicebar esse, quae me pro filio tibi esse voluisti. Boecl.

3. Sine ope & auxilio. Adelph. II. 1. 2. Justin. XIX. 3. *Inter haec procedit* inops *e navi sua imperator.* Vesterh.

4. ɔ: cupio, desidero. ita enim saepius τὸ *velle* significat. Boecl.

So. Obſecro, mi gnate, ne iſtuc in animum inducas tuum, 5
[5] Alienum eſſe te. *Cl.* [6] Sum. *So.* Miſeram me! [7] hoccine quaeſiſti, obſecro?
Ita mihi atque huic ſies ſuperſtes [8], ut ex me atque ex [9] hoc natus es!
Et cave poſthac, ſi me amas, umquam iſtuc verbum [10] ex te audiam.
Ch. At ego [11], ſi me metuis, mores cave in te eſſe iſtos ſentiam.

Cl.

5. Non noſtrae familiae, Adelph. I. 2. 57. & III. 4. 6. Hec. IV. 4. 27. Liv. XXIX. 29. *Extitit quidam, Mezetulus nomine, non alienus ſangvine regibus.* Dicitur autem quis *alienus alicui, aliquo*, & *ab aliquo*. Veſt.

6. Haec vox ſimplex terribiliter pronuntiat. Calph.

7. Laudat Boeclerus Gallum interpretem, qui vertit: *N'as tu point honte d'avoir fait telle demande?* (Non pudet te ita interrogaſſe?) Errat autem uterque. Senſus enim eſt. *Hoccine voluiſti.* Sic Virg. IV. 675.
Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas?
Quanquam poſſunt haec videri verba Soſtratae ad Chremetem *, ſequentia ad filium. Veſterhov. * Ita ſane eſt, hôc ſc. ſenſu; *num hoc quaeſiſti, inhumano tuo facto, ut me filio orbares, illumque ac me, in ultimam deſperationem conjiceres.*

8. Jurisjurandi formula eſt, concepta per particulas, ITA, & UT Seneca. IX. Controv. 4. Ita *mihi ſuperſtite filio mori liceat*, ut ego *illum, qui mori maluit, parricidam vocavi.* Veſterhov. ὅρκος ἠθικὸς, ex ſolenni parentum voto. Apud Quintilianum ita effertur, Inſtit. Orat. IX. 2. *Ita mihi contingat haerede filio mori.* Boecl.

9. HOC, & modò ante HUIC, faſtidioſe de Chremete.

10. Sc. *Subditus ſum*, vel, *commonſtra mihi parentes meos.*

Cl. Quos? *Ch.* Si ſcire vis, ego dicam: [12] gerro,
[13] iners, [14] fraus, [15] heluo, 10
[16] Ganeo, [17] damnoſus! [18] crede, & noſtrum te
eſſe credito.

Cl.

11. Sub. *denuntio tibi.* vel, ſic ordina. *At, ſi me metuis, cave ego ſentiam iſtos in te mores eſſe.* EGO ad auctoritatem valet, initiô orationis poſitum. * Matri dat (poeta) verba ſuavia, patri vero aſpera. illa inquit, SI ME AMAS: Hic, SI ME METUIS. Calph. Veſterhovius cenſet dicendum fuiſſe, *mater*, *pater*: ſed fruſtra; nec enim cepit ſenſum Calphurnii.

12. Nugator. φλυαρός. ὑδαμινός. Unde Nonius Marcellus: CONGERRO, *qui easdem exercet nugas. V.*

13. Otioſus, ignavus, ſine arte & induſtria vivendi, ut vult *Servius.*, Calph.

14. Ponitur hic FRAUS pro fraudulento, ut alibi ſcelus pro ſceleſto. Calph. Idem ſatis doctè, quanquam ad hanc rem non pertineat, obſervat, ex *Ulpiano*, quod *fraus ſit ipſa noxa.* i. e. culpa, & quaſi quaedam praeparatio poenae. & ex *Servio*, quod interdum etiam ponatur, in jure, pro *poena:* Item pro *periculo*, ut, *erit illa res fraudi*, i. e. periculo.

15. HELUO Pompeio Feſto dicitur *immoderate bona ſua conſumens*, *ab* eluendo. *Cui aſpiratur* (ɔ: aſpiratio praeponitur); *ut aviditas magis exprobretur. fit enim vox incitatior.* Niſi forte ab antiquo *Helus*, h. e. holus, quod notat omnis generis dapes. Veſt.

16. Tabernis operam dans, & conviviis turpioribus. Eugr. Veteres *ganeum*, meretricum tabernam dixerunt, ἀπὸ τῆς γῆς, quod ipſa ſit in terra. Calph.

17. Prodigus. Inſanos ſumtus *damna* dixerunt. Suet. Ner. 31. *Non in alia re* damnoſior, *quam in aedificando.* Veſt.

18. Perſvadere tibi debes, quod omnes hi tituli bene, in te, & mores tuos, conveniant, adeoque audacter perſuade tibi & hoc, te, talibus ornatum titulis, noſtrum eſſe filium. Satis liquet haec per amaram Ironiam

Cl. Non ſunt haec [19] parentis dicta. *Ch.* [20] Non? ſi ex capite ſis meo
Natus item, ut * ajunt [21] Minervam eſſe ex Jove, ea cauſa magis
Patiar, Clitipho, flagitiis tuis me infamem fieri [22].
So. Dì iſtaec [23]. *Ch.* Deos neſcio [24]: ego quod potero, enitar [25] ſedulò. 15

Quae-

niam dicta eſſe. Veſterhovius ſeriò dicta eſſe ait, quod adoleſcens mox reſpondeat; NON SUNT HAEC PARENTIS DICTA. & Chremes deinde; QUAERIS ID QUOD HABES. Delph. Paraphraſtes exponit; *crede meis praeceptis*, *& ita credito te eſſe noſtrum filium*. minus, ut opinor, ad mentem Terentii.

19. Sub. convitia.

20. Stomachoſe repetit negationem Clitiphonis. * NON? ita diſtinxi ut gravior eſſet ſenſus. Vulgo ſine ulla interrogatione: NON, SI EX CAPITE SIS MEO — EA CAUSA MAGIS PATIAR &c. Malim, ſi per Codices liceret; NON? NON SI EX CAPITE MEO SIS NATUS. Veſt. NON? SI EX CAPITE SIS MEO. Haec ingenti clamore pronuntianda. Calph.

*Bene AJUNT, de re fabuloſa & ficta. Calph.

21. Fabulam vide apud Lucianum in Dialogo Jovis & Vulcani. Adde Mythologos. Senſus autem videtur eſſe: *Si tu maxime proprius me contingeres, quam humanos parentes contingunt filii, ea cauſa non magis paterer, me tuis flagitiis infamem fieri.* Ceterum hunc locum in animo fuiſſe apparet Horatio. Arte. 93.

Interdum tamen & vocem Comoedia tollit,
Iratusque Chremes tumido delitigat ore.

Videntur enim verba Chremetis grandiora quam pro ſtylo comico Veſterh.

22. Si hìc poneretur *nota quaeſtionis*, Veſterhovii *quaeſtio* ſupra, poſt NON poſita, melius ſe tueretur. Senſus autem hìc foret; *an magis ea cauſa conveniat*, v. *fas ſit*, *ut patiar?* &c.

Quaeris id, quod habes, parentes: quod abest [27], non quaeris, patri
Quomodo obsequare: & ut serves, quod labore invenerit.
Non [28] mihi per fallacias adducere ante oculos [29]? pudet

Dicere

23. Sub. *prohibeant* * Formula abominandi & deprecandi. Liv. VI. 18. *Bene facitis, quod abominamini:* Dii prohibeant haec. *Sed nunquam propter me de caelo descendent. Vobis dent mentem, oportet, ut prohibeatis.* Vesterhov.

24. Sc. quid facturi, an prohibituri sint? Sic supra II. 4. 16. *Nescio alias*, Sc. aliae mulieres quid faciant. * Crediderim sensum verborum Chremetis esse, *Non nunc de Diis agitur, neque adeo Deos in partes voco.* Unde continuò a Diis discedens, quid ipse hac in re facturus sit, addit. Sic Guido Juvenalis: NESCIO DEOS. *Modus loquendi iratorum, praecipuè qui Dei cogitationem* (malim *cognitionem*) non habent. Sallustius Catil. 52. *Non votis, neque suppliciis muliebribus auxilia Deorum parantur: vigilando, agendo, bene consulendo, prospere omnia cedunt. Ubi socordiae tete, atque ignaviae tradideris, nequicquam Deos implores; irati infestique sunt.* Plaut. Cistell. I. 53.
Gy. *Dî faxint.* Le. *Sine opera tua nihil Dî horunc facere possunt.* Vest.

25. ENITAR, ne infamis fiam. Calph.

27. Sc. *a te.* quo cares.

28. Quidam hic subaudiri volunt, *veritus es:* Certè, praeter id, quod in fine reticetur, aliquid hinc abest, quicquid demum sit: nisi velimus admittere Enallagen Modi, ut ADDUCERE positum sit pro *adducas*; at tum *quaestio* vix locum haberet, neque ea exstit in Edit. Minellii Hamburgensi. In opere tantae molis, ac pretii, atque hoc Vesterhovii est, debuerat hic locus illustrari. * Vide ad Eun. IV. 7. 24. Vest.

29. ἀποσιώπησις honesta. noluit dicere meretricem, praesente matre. Calph.

Dicere, hac praesente, [30] verbum turpe: at te id nullo modo
Puduit facere. *Cl.* Eheu, quam ego nunc totus displiceo mihi! 20
Quam pudet! neque quod principium inveniam ad placandum, scio.

30. Omnis emphasis est in τῷ DICERE, cui mox, ad exaggerandum Clitiphonis flagitium opponitur τὸ FACERE. Caeterum fuit quaedam sanctitas & majestas matronarum. De qua vide Plutarchum in Romulo. Juvenal. Sat. XI. 201.
Spectent hoc nuptae juxta recubante marito,
Quod pudeat narrasse aliquem praesentibus ipsis.
Intelligit autem *verba praetextata*. De quibus vide Suet. Vesp. 22. Gell. IX. 10. Vesterhov.

ACTUS QUINTI
SCENA QUINTA.

MENEDEMUS. CHREMES. CLITIPHO. SOSTRATA.

Me. [1] Enimvero Chremes nimis graviter cruciat adolescentulum,
Nimisque inhumanè. exeo ego, ut pacem conciliem. [2] optume
Ipsos

1. *Intervenit persona, cujus gratia pax concilietur: ita ut omnia tranquilla sint & composita, prouti Comoediae finis postulat.* ENIMVERO. hoc loquitur Menedemus solus apud se. Calph.

2. Perquam opportunè.

Ipſos video. *Ch.* [3] Ehem, Menedeme: cur non arceſſi jubes
Filiam, &, quod [4] dotis dixi, [5] firmas? *So.* Mi vir, te [6] obſecro,
Ne facias. *Cl.* Pater, obſecro, ut mihi ignoſcas. *Me.* Da veniam, Chreme: 5
Sine te exorem. *Ch.* Egon' [7] mea bona ut dem Bacchidi dono? [8] ſciens

Non

3. HEM. Interjectio percipientis eum, quem volebat. Calph.

4. De Dote ſupra IV. 7. 10. & V. 1. 67. Propriè autem *Dos dicitur*, h. e. promittitur. Ovid. Faſt. VI. 504.

Si vir es, i, dictas *exige* dotis opes.

Afranius, Fratriis:

Dat ruſtico neſcio cui vicino ſuo
Perpauperi, cui dicat dotis *paululum.*

Hinc *Doti dicere* Ictorum proprium. Sic Servius ad Virg. Georg. I. 31. Inde (τὸ *dicere*) ad alia transfertur Nepos Eumen. 2. *Hoc tempore data eſt Eumeni Cappodocia, ſive potius* dicta; *nam tum in hoſtium erat poteſtate.* Veſterhov. Nihil efficacius erat ad permovendum Clitiphonem, ut peteret veniam, (huc enim res deducta erat, ut aliter non poſſet finiri) quam injecta denuo mentio dotis, in qua exhaeredatio ipſius continebatur. Boecler.

5. Concludis, ratum & certum facis, pactum dotale; tabulis ſc. dotis conficiendis, vel, nuptiis celebrandis. Paraphraſtes Delph. *approbas & admittis dotem.* quod minus mihi placet.

6. OBSECRO. Nil ſignificantius. nam *orare*, eſt placidos petere. *Obſecrare* vero, iratos rogare. Calph.

7. Sub. *adducar, committam;* vel, *exorari poſſim.*

8. Similis ferè uſus τοῦ SCIENS, Adelph. IV. 5. 77. Veſterhov. Vel, voluntate meâ; vel, ſanae mentis dum ero.

Non faciam. *Me.* At id nos non finemus. *Cl.* Si me [9] vivum vis, pater,
Ignofce. *So.* Age, Chremes mi. *Me* Age, quaefo, ne tam [10] obfirma te, Chreme.
Ch. Quid iftic [11] ? video, non licere, ut coeperam, hoc [12] pertendere.
Me. Facis ut te decet [13]. *Ch.* Ea lege hoc adeo faciam, fi facit 10
Quod ego hunc [14] aequom cenfeo. *Cl.* Pater, omnia faciam: impera
Ch. Uxorem ut ducas. *Cl.* [15] Pater. *Ch.* Nihil audio. *Me.* [16] Ad me recipio:

Faciet.

9. Hoc folo verbo poterat placare patrem. nam pater filii vitam omnibus rebus anteponit. Calph.

10. I. e. noli te tam obftinatum oftendere. Ille enim dicitur fe *obfirmare* in aliquo propofito, qui obftinatè & pertinaciter in illo perfeverat. Calph. Pacuvius, Periboea:

Tamen animo obfirmato *mitefcit metus.* Veft.

11. Ufitata formula concedentium, qui expugnati tandem dicunt; *quid iftic?* fub. ago, refifto. Boecl. Ita ISTIC foret, *in ea re.* poteft autem & Pronomen effe, & fubaudiri, *vult fibi?* Sc. taediofus ille deprecator, Menedemus.

12. I. e. contendendo, five urgendo, ad effectum perducere meum propofitum: filium nempe exhaeredare.

13. Nempe, quod te pateris exorari.

14. Sub. facere.

15. Tantum dicit hoc verbum, non ftatim volens dare refponfum, tanquam prius deliberaturus. Calph. Chremes videtur hoc eò cepiffe, quafi rogare velit filius, ut liceat fibi, aut ducere Bacchidem; aut aliam, fuâ voluntate, fibi eligere uxorem; aut nuptias differre: aut omnino recufet eas, quafi abhorrens ab re uxoria. Tales ideo ambages, fta-

Faciet. *Ch.* Nihil etiam audio [17] ipſum. *Cl.* Perii!
So. An dubitas Clitipho [18]?
Ch. Immo, utrum volt *. *Me.* Faciet omnia. *So.*
Haec [19], dum incipias, gravia ſunt:
Dumque ignores: ubi cognoris, facilia. *Cl.* Faciam, pater. 15

So.

ſtatim praecidit, denuntiando, nihil ſe audire velle, quod contra hoc dicturus ſit filius.

16. Hoc dicendi genere ſaepius *Cicero* utitur in ſuis epiſtolis, & praecipuè commendatitiis. Calph. AD ME RECIPIO. Polliceor, me praeſtiturum, ut ille id faciat. Inde *Recipere* abſolutè, pro, polliceri. Phorm. V. 7. 9. Veſt.

17. Guietus ſubaudit; *Reſpondere* (ſc. Clitiphonem) *ad ea quae propoſui.* Daciería ſubaudit, *mihi polliceri.* Eſt autem vox indignantis, qualis ſupra, quando Clitipho audiens, uxorem ſibi eſſe ducendam, PATER, diceret, Chremetis reſponſio, NIHIL AUDIO. q. d. Non eſt quod nuptias iſtas effugere velis. Quod igitur hic filio, idem mox Menedemo inquit; NIHIL ETIAM AUDIO IPSUM. Unde videns Clitipho, ſe teneri, nec elabi poſſe, FACIAM, PATER, inquit. Veſterh. Videtur mihi loqui filio, de Menedemo: ut hic ſit ſenſus; *Neque ego ipſum hunc Menedemum audio, de tuo obſequio fidem ſuam interponentem*, vel *ſpondentem*, *quando tu haud obſcurè tergiverſationes oſtendis.*

18. Ducere ſc. uxorem, quod jubet pater.

* Sub. faciat, eligat; nihil ad me, nihil eum cogo. vel; aut uxorem ducat, aut exhaeredetur.

19. HAEC, quidam intelligunt de nuptiis in genere, utpote quae liberis hominum cervicibus jugum imponant. intelligerem ſtrictius, de nuptiis quae ab invito ineuntur, uti hae a Clitiphone.

So. Gnate mi, [20] ego pol tibi dabo illam lepidam, quam [21] facilè ames;
Filiam Phanocratae noſtri [22]. *Cl.* [23] Rufamne illam virginem,
[24] Caeſiam, [25] ſparſo ore, [26] adunco naſo? non poſſum; pater.

Q 2 *Ch.*

20. Hic illudit, ut joco triſtitia ſolvatur; cum promittit filiam neſcio cujus admodum foedam. Eugraph. Neque tamen putandum eſt matrem conſultò talem nominaſſe, quae illa (ſequenti) deſcriptione irrideri poſſet. Sed cum illa honeſtatem familiae, divitias, & talia ſpectaret in eligenda conditione: adoleſcens pro aetate & ingenio, formae primam ſibi rationem ducit habendam. Boecler.

21. Sine dubio, lubenter. Ita Cicero paſſim. Veſt.

22. Sub. amici, aut vicini.

23. Martialis XII. 54. Crine ruber, *niger ore, brevis pede, lumine laeſus, Rem magnam praeſtas, Zoile, ſi bonus es.*
Erat autem color crinium rufus inviſus. Veſt. atque etiamnum inviſus eſt multis, utpote index ſaevi ingenii & maligni.

24. Gellius in Secundo Noctium Atticarum (Cap. 26.) inquit. *Noſtris autem Latinis veteribus Caeſia dicta eſt, quae a Graecis* γλαυκῶπις *dicitur, ut Nigidius ait, de colore caeli, quaſi caelia.* Dantur caeſii oculi Minervae, coerulei Neptuno. Calph. CAESIAM. id eſt, oculis obtortis. vel caeſuras, id eſt, rugas habentem, aut lenticuloſam. Eugraph. Plautus itidem per contumeliam *Noctuinos oculos* vocat. Curc. I. 3. 35. ubi vide Turnebum. Veſt. Confer Hec. III. 4. 26. & ibi vide Donatum.

25. Vultu lentiginoſo; & hoc apte a poeta ſubjectum, cum antea dixerit RUFAM; conſtat enim, *Rufos* ferè lentiginoſos eſſe. Qui, SPARSO ORE, per *late diducto*, explicant, non ſunt audiendi.

26. Indecens naſus vituperatur, ſed magis in muliere.

Ch. * Heja! [27] ut elegans eſt! [28] credas animum ibi eſſe. *So.* Aliam dabo.

Cl. Quid iſtic [29]? quandoquidem ducenda eſt, egomet hrbeo propemodum, 20

Quam volo. : *So.* Nunc laudo te, gnate. *Cl.* Archonidi [30] hujus filiam.

So. [31] Perplacet. *Cl.* Pater; hoc nunc reſtat. *Ch.* Quid? *Cl.* Syro ignoſcas, volo,

[32] Quae mea cauſa fecit. *Ch.* Fiat. [33] Ω. Vos valete & [34] plaudite.

CALLIOPIUS RECENSUI.

liere. Calph. ADUNCO NASO. hunc in puero ſuo laudat Martialis IV. 4. 9. *Fons* (corr. *Frons*) *brevis*, *atque modus breviter ſit* naribus uncis.

Lego, *leviter*. ut *naribus leviter uncis* valeat *aduncis*. Petron. Cap. 126. *Nares paullulum inflexas.* Sidon. Lib. I. Epiſt. 2. *Naſus venuſtiſſime incurvus.* de Theodorico rege. Veſt.

* Interjectio, hoc loco, admirantis per Ironiam.

27. Id eſt, prudens in diſcernendis puellis. quia *ibi* id eſt, in hac electione totus eſt. Eugraph. Totum eſt ironicum. q, d. Quam faſtidioſus formarum arbiter! quem ſi ſpectes, credas animum ad uxorem adpulſurum eſſe. Qui enim tam profeſſum ageret formarum cenſorem niſi aliquam magno e numero electurus? Vide ad Eun. III. 5. 18. Veſterh.

28. CREDAS, ANIMUM IBI ESSE. Sic ſupra. V. 2. 30. Vide ad Eun. IV. 2. 46. Veſt.

29. Sub. *laboras*, *mater. immoremur*; aut ſimile quid.

30. Archonidi Hujus. δεικτικῶς de vicino. Veſt.

31. Sub. *Mihi nurus haec*, vel, *conditio*. * Cur tacet Chremes, cujus vel maximè requirebatur aſſenſus? Niſi dicas, ſponſalia, ubi patris concenſus requiritur, nondum celebrari, idque agi

agi ſolum, quo Clitiphonis animus ab amore meretricio ad uxorium transferatur. Quando τὸ PERPLACET matri ſuaſorias agenti non incommodè tribuetur. Veſterh.

32. Transfert in ſe crimen ſervi, dicens, *quod fecit*, *meâ cauſâ fecit*. Eugraph.

33. Non una eruditorum hominum de hac nota (Ω) eſt ſententia. Petitus ex duplo o o, id eſt ὁ ὄχλος, turba, caterva, quod in Graecis Comoediis fuerit appoſitum, τὸ ω natum eſſe autumat. Boeclerus uti non negat, τὸ PLAUDITE a toto hiſtrionum grege fuiſſe acclamatum, ita contendit, antiquitus non Ω, quod Faernus reperiſſe ſe in Codicibus vetuſtiſſimis ſcribit, ſed G ſcriptum fuiſſe, quo GREX fuerit notatus. Eugraphius medii aevi Grammaticus Calliopium facit recitatorem τȣ PLAUDITE. Hic vero nec egit Comoediam, nec modos fecit, ſed Critici munere functus Codices veteres recenſuit. Conſule omnino Barthium Adverſar. VI. 20. qui eum vero nomine Alcuinum magiſtrum Carolo Magno familiarem fecit, ob Philologiae & Poeſeos ſtudium Calliopium dictum, quod quaſi ab ipſa Calliope formatus videretur. Vide porro Dacieriam, quae τὸ Ω μέγα a librariis additum autumat, ut eſſet ſignum *finis*, quomodo elementum τȣ ἄλφα fuerit praemiſſum initiis operum. Qua de re conſulendi interpretes ad Apocalypſ. I. 8. Veſterhov. (Notam Ω item illud, CALLIOPIUS RECENSUI, non expreſſi ad finem Andriae; nam ſi expreſſiſſem, videbam mihi tum neceſſariò exſcribendam longam hancce annotationem: at nulli tunc rei, aeque ac brevitati, certis de cauſis, ſtudebam. Sunt & variae Edd. in quibus utrumque, aut certe alterutrum, horum deſideratur.)

34. Colliſis manibus approbationem veſtram ſignificate, ſub. *Spectatores*. * *Plaudere* verbum eſt textricum, Gr. σπαθᾶν vel κρέκειν: cum illae licium denſius inculcant, & cum plauſu colliduntur. Apul. Lib. I. Metamorph. *Dextra ſaeviente frontem replaudens*. i. e. repercutiens. Hoc verbum

bum in theatrum etiam migravit poſtea: eoque, peractis fabulis, ſpectatores dimittebantur. *Valere* enim & *plaudere* jubebantur in hunc modum, VALETE & PLAUDITE. Quae vel a GREGE, vel ab ea perſona, quae poſtrema in ſcenam introducebatur, pronuntiabantur. Quod in Terentii Comoediis perpetuum eſt, qui non tam latè ſe effundens in hac formula, quam Plautus, vel ſolo verbo PLAUDITE nonnunquam contentus eſt. Alluſerunt Ovidius 2. Triſt.

Plauditur, *& magno palma favore datur.*

Tertullian. Lib. I. adverſ. Valent. *Quod ſupereſt, inquam*, vos valete & plaudite. Apulejus Lib. 3. Florid. *Renunciavere, poetam dixiſſe rebus humanis* valere & plaudere, *ſuis vero familiaribus* dolere & plangere. Briſſonius.

P. TE-

P. TERENTII
HECYRA.

ACTA LUDIS MEGALENSIBUS, SEX. JUL. CAESARE, CN. CORNELIO DOLABELLA AEDIL. CURULIB. NON EST PERACTA. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI, TIBIIS PARIB. TOTA GRAECA APOLLODORU [1] FACTA EST. ACTA PRIMO SINE PROLOGO. DATA SECUNDO, CN. OCTAVIO, T. MANLIO COSS. RELATA EST L. [2] AEMILIO PAULO LUDIS FUNEBRIBUS. NON

 EST

1. Scripta, compoſita, Graecè ab Apollodoro.

2. In edit. Minellii eſt AEMILII PAULI. At hic dictum eſt, *Ludis Paulo*, pro Ludis in Pauli honorem editis. * *Ludi funebres* erant, qui in honorem defunctorum (illuſtrium) exhibebantur, quales Homerus memorat celebratos ab Achille in funere Patrocli; & Virgilius refert ab Aenea celebratos in honorem Anchiſae parentis. Paraphraſtes Delphini.

EST PLACITA. TERTIO RELATA EST. Q. FULVIO, L. MARCIO AEDILIB. CURULIB. EGIT L. AMBIVIUS TURPIO. PLACUIT. [3] ANNO AB URBE CONDITA DLXXXVIII. ANTE CHRISTUM NATUM CLXIII. ITERATA A. V. DLXXXIX.

3. Haec in editione Minellii adjiciuntur.

PER-

PERSONAE.

PROLOGUS.

BACCHIS, *meretrix, amica Pamphili.*

LACHES, *ſenex, pater Pamphili.*

MYRRHINA, *mater Philumenae.*

PAMPHILUS, *filius Lachetis & Soſtratae.*

PARMENO, *ſervus Soſtratae.*

PHIDIPPUS, *ſenex, pater Philumenae.*

PHILOTIS, *meretrix.*

SOSIA, *ſervus Pamphili.*

SOSTRATA, *mater Pamphili.*

SYRA, *anus, lena.*

PERSONAE MUTAE.

PHILUMENA, *puella, nupta Pamphilo.*

SCIRTUS, *Servulus.*

NUTRIX.

ANCILLAE *Bacchidis.*

C. SULPITII APOLLINARIS
PERIOCHA
IN TERENTII HECYRAM.

Uxorem duxit Pamphilus Philumenam,
Cui quondam ignorans virgini vitium obtulit:
Cujusque, per vim quem detraxit anulum,
Dederat amicae Bacchidi meretriculae.
Dein profectus in Imbrum est, nuptam haud attigit.
Hanc mater utero gravidam, ne id sciat socrus,
Ut aegram ad se transfert. revertit Pamphilus:
Deprehendit partum: celat: uxorem tamen
Recipere non volt. pater incusat Bacchidis
Amorem. dum se purgat Bacchis, anulum
Mater vitiatae forte agnoscit Myrrhina.
Uxorem recipit Pamphilus cum filio.

AELII

AELII DONATI,

V. C. ORATORIS URBIS ROMAE,

PRAEFATIO IN HECYRAM TERENTII.

Haec Fabula Apollodori eſſe dicitur Graeca: nam & ipſa & PHORMIO ab eodem dicuntur eſſe tranſlatae: quum reliquae quatuor ſint Menandri Comici. HECYRA autem dicitur, ideo, quia per ſocrus & ſoceros in ea aguntur multa. Nam & ἑκυρὸς & ἑκυρὰ, ſoceri nomen, ſocruſque ſignificant. Eſt autem mixta motoriis actibus ac ſtatariis: multumque ſententiarum & figurarum continet in toto ſtilo. Unde quum delectet plurimum; non minus utilitatis adfert ſpectatoribus. Atque in hac, primae partes ſunt Lachetis, ſecundae Pamphili, tertiae Phidippi, quartae Parmenonis: ac deinceps aliarum perſonarum, quae his adjunctae ſunt. Diviſa eſt autem, ut caeterae, quinque Actibus legitimis: quos in ſubditis diſtinguemus. In hac Prologus eſt & multiplex, & rhetoricus nimis, propterea quod ſaepe

faepe exclufa haec Comoedia, diligentiffima defenfione indigebat. Atque in hac Protafis turbulenta eft, Epitafis mollior, lenis Cataftrophe. Acta fane eft ludis Megalenfibus, Sexto Julio, C. Rabirio Aedilibus Curulibus: Egitque L. Ambivius. Modulatus eft eam Flaccus Claudius tibiis paribus. Tota Graeca eft, factaque & edita quinto loco, Cn. Octavio, T. Manlio Coff. Cantica & diverbia fummo in hac favore fufcepta funt. προτατικὰ in hac πρόσωπα, id eft, perfonae extra argumentum duae funt. Philotidis & Syrac. In tota Comoedia hoc agitur, ut res novae fiant, nec tamen abhorreant a confuetudine. Inducuntur enim benevolae focrus; verecunda nurus; leniffimus in uxorem maritus, & item deditus matri fuae, meretrix bona.

PUB-

PUBLII TERENTII CARTHAGINIENSIS

HECYRA.

PROLOGUS.

[1] HECYRA est huic nomen Fabulae. haec cum [2] data est
Nova, [3] novum intervenit vitium & calamitas,
Ut neque spectari, nequi [4] cognosci potuerit.
[5] Ita

1. HECYRA EST HUIC NOMEN FABULAE. Nominativo casu figuravit, quum in usu sit, ut dativo dicamus. quamvis praestò sint exempla, quibus veteres, per omnes fere casus (intellige nominativum, genitivum & dativum. Vest.) hoc genus locutionis enuntiabant. Donatus.

2. Ita dicitur, *Data est Fabula*, ut *data est coena*, *datum est prandium*. & *Dari* dicitur *Fabula*, quum agitur: *Stare*, quum placet. Donat.

3. NOVA, NOVUM Figura παρονομασία. Donat. Videtur Funambuli lusus non temere antea turbasse Comoedias. VITIUM petitum est ex augurali disciplina, CALAMITAS è re rustica. Quod vero augures & de coelo servantes VITIUM vocant, eandem obscenam tempestatem, quae frangit, & dejicit sata, & frustratur laborem agricolarum, rustici *calamitatem* dicunt. Eadem igitur utriusque est notio, sed diverso respectu. quanquam VITIUM omne infaustum omen notat. Vesterh.

4. Cognosci Fabulae nisi spectatae non possunt. Habent igitur haec (COGNOSCI, & SPECTARI) quasi συνωνυμίας speciem. Vesterhov.

[5] Ita populus [6] ſtudio ſtupidus in funambulo
Animum occuparat. nunc haec planè eſt [7] pro nova
Et is, qui ſcripſit hanc, [8] ob eam rem noluit
[9] Iterum referre, ut [10] iterum poſſit vendere.
Alias cognoſtis ejus: quaeſo hanc nunc noſcite.

5. ITA. Dicitur emphaticè pro adeo. Sic Prol. Alt. Verſ. 22. & And. Prolog. 11. Veſt.

6. Non quia mala, inquit, excluſa eſt. ſed quia populus funambuli admiratione obſtupuit. Stupidus pro ſtupens ut (Virgil. Ecl. VI. 20.) *Timidisque ſupervenit Aegle*. Donat. Scilicet σχοινοβάται ἐν θαυματοποιοῖς erant olim. Eleganter M. Manilius Lib. V. 652.

aut tenues auſus ſine limite greſſus
Certa per extentos ponit veſtigia funes,
Et coeli meditatus iter veſtigia perdet.
Et penè ut pendens populum ſuſpendit ab ipſo.

Prudent. Hamartig. 367.
Inde per aerium pendens audacia funem,
Ardua ſecuris ſcandit proſcenia plantis.

Unde & ἀεροβάται dicti funambuli. Meſſalla Corvinus primus nomen FUNAMBULO latinè fecit. Apulejo Florid. IV. *Funirepus* dicitur. STUPIDUS h. l. prae admiratione haerens eſt. Veſt.

7. Tanquam nova. Gaa got ſom ny. * quod nimirum data quidem, ſed nondum ſpectata, nedum cognita fuerat. Veſt.

8. Id eſt, ob eam cauſam. Donat.

9. Supervacuum eſt ITERUM. Donat. Si REFERRE hic ſignificet *proponere*, vel, *repraeſentare*, nihil eſt ſupervacui.

10. Aliis ludis. Maluit avarum poetam populo inducere, quam ſuo operi diffidentem. Donatus. Objectio avaritiae gratiam Comoediae conciliat; quia non emeretur denuo ab aedilibus dicam, an hiſtrionibus? niſi praeclarè de ea ſentirent. Veſt.

ALTER

ALTER PROLOGUS. *

[1] ORATOR ad vos venio ornatu prologi:
[2] Sinite [3] exorator ut fiem: eodem ut jure uti fenem

Liceat,

* Videtur editioni tertiae Prologus hic praefixus, uti fuperior fecundae. Veft. *Magna arte hic Prologus fcriptus eft, & nimis oratoriè. Nam toties expulfa Fabula, quomodo honefte revocari potuit in profcenium, nifi primo ipfa impudentia pro fiducia proferretur? Deinde actor peritiffimus ipfe Ambivius, probaret & Poetam & Comoediam, cujus auctoritas elucet ex verbis? Tum deinde fubtiliter novo Poetae, a vetufto & magnae auctoritatis* Caecilio, *peteretur exemplum, & peteretur ingeniofiffimè? Nam quod rudi* Terentio *contigit, accidiffe memoratur veteri* Caecilio: *quod huic femel, illi faepè, quod huic in aliis numquam, hoc illi ferè in omnibus. — His omnibus argumentis id actum eft, ut neque defperandum fit de Terentio, quod explofus* (Lib. Veter. omnes, *expulfus.* nifi fortè *exclufus.* Veft.) *eft: ut nihilominus illi tantum attribuendum fit, ut aut par* Caecilio, *magno tunc Poetae, aut ultrò melior etiam effe poffit.* Donatus.

1. ORATOR h. l. eft qui caufam agit Poetae & ejus Comoediae apud fpectatores, tanquam judices. Dacieria Donatum fequuta vertit *un Ambaffadeur* (Legatus) citans illud Ennii: Orator *fine pace redit, Regeique refert rem.* Mihi illa *Legati* fignificatio grandior h. l. videtur, quam par eft. Veft.

2. Verbum *finendi* propriam quafi fedem habet in precationibus. Sic infrâ 44. And. V. 3. 30. Eun. I. 2. 105. Heut. V. 5. 6. Adelph. V. 8. 13. Phorm. III. 2. 30. Plaut. Bacchid. V. 2. 51. Sine *hoc* exorare (an exorari?) *abs te* Vsft.

3. ORATOR, eft dum agit (Mff. & Edd. Veteres *rogat.* Veft.) EXORATOR, quum impetraverit. Ita illud, dicentis: hoc jam effecti fignificationem habet. Donatus.

Liceat, [4] quo jure ſum uſus adoleſcentior:
[5] Novas qui exactas feci ut [6] inveteraſcerent;
Ne cum poëta [7] ſcriptura evaneſceret. 5
In his, quas [8] primum [9] Caecilii didici novas,

[10] Par-

4. Eleganter repetitur τὸ JURE. Sic infra 22. Vide ad Heaut. Prol. 20. Veſterh.

5. Σύλληψις. Donat. Eſt in verbis Enallage accuſativi pro nominativo, comicis uſitata: ſed & ſcriptoribus Graecis. Senſus autem eſt. *Quidni ego, qui adoleſcentior ſaepius in ſcenam reduxi ſemel excluſas Fabulas, nunc uſu edoctus, quum vobis placeam, idem in Hecyra per ſtuporem populi neglecta experiar?* Veſt.

6. In conſuetudinem venirent. Donatus. Cic. Att. XIV. *Quae mihi videntur habitura etiam* vetuſtatem: i. e. in conſuetudinem abitura, utpote ſaepius committenda. Veſterhov.

7. Ne cum obitu ipſius poetae poema interiret. Ipſa Fabula paſſim in Prologis SCRIPTURA dicitur. Veſt.

8. PRIMUM ad aetatem L. Ambivii refero: q. d. Quum olim adoleſcens diſcendis & agendis Caecilii Comoediis operam dare inciperem. Veſt.

9. CAECILII. De eo ita Gellius IV. 20. *Statius autem ſervile nomen fuit. Caecilius quoque ille Comoediarum poeta inclutus ſervus fuit, & propterea nomen habuit Statius: ſed poſtea verſum eſt quaſi in cognomentum; appellatusque* Caecilius Statius. Idem Lib. XV. ex Vulcatio Sedigito, de Comicis Latinis judicium refert invidioſis verſibus conſcriptum: in quibus eſt hic:

Caecilio *palmam* Statio do Comico.

Malus auctor Latinitatis dicitur Ciceroni Att. VII. 3. Et in Bruto 74. *Caecilium & Pacuvium malè locutos videmus* Veſterhov. At multum ei tribuit Horatius, qui non temerè quenquam laudavit. Epiſt. II. 1. 57. 59. *Dicitur — vincere* Caecilius *gravitate.*

[10] Partim sum earum exactus: partim vix [11] steti.
Quia sciebam dubiam fortunam esse scenicam:
Spe incerta, [12] certum [13] mihi laborem sustuli.
[14] Easdem agere coepi, ut [15] ab eodem alias di-
scerem 10

Novas,

10. PARTIM, pro in aliis. Et simul splendida locutio est. PARTIM adverbium est. Partim exactae sunt *Caecilii* Fabulae, partim vix admissae. Et est sensus, aut displicui, inquit, aut in aliquibus vix placui. Donat. PARTIM SUM EARUM. De hac constructione vide Gellium X. 13. Cic. Tusc. Quaest. V. 13. Earum ipsarum partim *solivagas, partim congregatas*. Nep. Att. 7. Quorum partim *invictissimi castra sunt secuti*. Nisi forte PARTIM dixit pro PARTEM ἀρχαικῶς q. d. κατὰ μέρος. Vesterh.

11. STARE dicitur Fabula, quae ita placet, ut peragatur. Sed & *Cadere* & *excidere* histriones dicuntur, qui exploduntur. Respexit huc Cicero Fam. I. 4. *Cum in Senatu pulcherrimè* staremus. Est autem *standi* significatio a praeliis & certamine forensi deducta, ubi *stare* dicuntur victores. Idem.

12. INCERTA CERTUM. Honesta figura quae dicitur ἀντίθησις. Donatus.

13. MIHI SUSTULI ɔ: in me suscepi; subii. Translatio ab oneribus, vel sarcinis. Vesterhovius exponit; *Omisi certum laborem*: & procul dubio errat.

14. Exactas. Donatus,

15. AB EODEM, pro ejusdem. sub. Caecilii, Locutione Comica Vesterhov. Idem vir doctissimus hic aliquas nectit ambages, quas operae non est transcribere. Mihi facile intellectu, est, ideo retulisse histrionem Fabulas exactas, ut novas egregii ejus poetae ad discendum acciperet; id est, ut commodo suo consuleret. nam si exactae in perpetuum cecidissent, verendum erat omnino, ne, & animus poetae, ad plures Fabulas scribendas, & lucrum histrionis, caderet.

Novas, [16] studiosè; ne illum [17] ab studio abducerem.
[18] Perfeci ut spectarentur. ubi sunt cognitae;
[19] Placitae sunt. ita poetam [20] restitui in locum,
Prope jam [21] remotum injuriâ adversariûm
Ab studio, atque ab labore, atque [22] arte musica. 15
Quod si [23] scripturam sprevissem [24] in praesentia,

Et

16. I. e. accuratè, diligenter. * STUDIOSE; NE ILLUM AB STUDIO παρόμοιον. Donatus.

17. AB STUDIO ABDUCEREM dixit ita, uti mox versu 14. REMOTUM AB STUDIO. & Phorm. Prol. 2. *Retrahere ab studio.* & versu 18. *Hunc ab studio studuit rejicere.* Unde simul adparet *Studium* Terentio κατ' ἐξοχὴν de arte musica dictum. Vesterhov. sub. *mea inscitia, ignaviâ*, vel *inertia.* Interpretatio STUDII, quam dat Vesterhovius, nimis est subtilis, etiam versui 15. contraria, nisi dicamus auctorem ibi idem bis dicere.

18. Non *Feci* dixit, sed potius PERFECI: ut molem difficultatis ostenderet. Donatus.

19. Nota participium sine origine verbi (Sc. passivae Formae.) Idem.

20. Sic Phorm. Prol. 33. (De histrionum grege.)
Quem actoris virtus nobis restituit locum.
And. IV. 1. 58.
Restitue, in *quem me accepisti*, locum.
Ubi *locus* pro statu & conditione accipitur. Plaut. Milite III. 1. 108.
Haud facilè te in eundem *rursus* restitues locum. Vesterhov,

21. REMMOTUM. Geminavit M. secundum antiquos, qui omnes in verbis liquidas duplicabant. Donatus. REMOTUM. alienatum, aversum, deterritum.

22. Idem *studium musicum* dixit. Heaut. Prolog. 23. Vesterhov.

Et [25] in deterrendo voluiſſem operam ſumere,
Ut in otio eſſet potius, quam in negotio:
Deterruiſſem facile, ne alias ſcriberet.
Nunc quid petam, meâ cauſâ, aequô animô attendite. 20
Hecyram ad vos refero, quam mihi [26] per ſilentium
Numquam agere licitum eſt. ita eam oppreſſit [27] calamitas:
Eam calamitatem voſtra intelligentia
[28] Sedabit: ſi erit adjutrix [29] noſtrae induſtriae.
Quum primum eam agere coepi, [30] pugilum gloria, 25

23. Comoedias Caecilii ſecundum alios: Hecyram, ſecundum Veſterhovium, qui ait ſe Donatum ſequi.

24. Statim ut a populo ejiciebatur. Donatus.

25. Id deterrendo Mſſ. magna pars. Et Edit. 1469. Veſterhov. Sic ordo foret; *Id operam ſumere voluiſſem* ɔ: ſtuduiſſem, *deterrendo*, &c.

26. Cum faventi ſilentio, audientiâ, ſpectatorum.

27. Excluſionem vocat *calamitatem*. Veſterhov.

28. Eadem metaphora uſus eſt. Plautus Poen. V. 4. 93.
Multorum annorum miſerias nunc hac voluptate ſedo.
h. e. lenio, abſtergo. Idem.

29. VOSTRA INTELLIGENTIA — NOSTRAE INDUSTRIAE. Bene περιφράσει uſus eſt: ne diceret *vos nobis*. Donatus.

30. περίφρασις ἀντὶ τοῦ, pugiles etiam glorioſi: ut minus turpe ſit antelatos eos eſſe. *Pugil* dictus eſt a pugna, & *pugna* a pugno. Veteres namque ante uſum ferri & armorum, pugnis & calcibus, & morſibus, corporumque luctatione certabant. Donatus. Videtur ipſos pugiles, homines liberos, de gloria inter ſe certantes deſignare. Veſt.

Funambuli eòdem acceſſit [31] exſpectatio.
[32] Comitum conventus, * ſtrepitus, clamor [33] mulierum
Fecere, ut [34] ante tempus exirem foras.
[35] Vetere in nova coepi uti conſuetudine,

[36] In

31. Haec quaſi in παρενθέσει dicta. Dicitur autem EXSPECTATIO de re magna & ſingulari. Phaed. IV. 22. 2.
Eratque in terris maxima exſpectatio.
De monte parturiente. Idem V. 5. 15.
Silentium ipſa fecit exſpectatio.
Nep. Alcib. 6. *Tanta fuit omnium* exſpectatio *viſendi Alcibiadis, ut ad ejus triremem vulgus conflueret.* Veſterhov. EXSPECTATIO. Deſiderium. Don.

32. Utrum eos *Comites* dicit, qui ſunt pugilum affectatores? an ſervos, qui dominos ſequuntur? Donatus.

* STUDIUM Donatus legit, & exponit, per *Certamen diverſis faventium.* Ejus auctoritatem Fr. Fabritius & quidam alii ſequuntur.

33. Bene MULIERUM, non enim timet eas, quibus ſuffragari vel refragari non licet in theatro. Donatus. An quod tumultuante multitudine magis ſibi metuerent? Non licebat autem mulieribus intereſſe ludis ſcenicis, niſi maritorum, vel quorum in poteſtate erant, permiſſu. Unde, auctore Valerio Maximo, VI. 3. 12. *P. Sempronius Sophus conjugem repudii nota affècit, nihil aliud, quam ſe ignorante ludos auſam ſpectare.* Veſt.

34. Ante Fabulam peractam. Dicimus enim, *Ante tempus, in tempore, poſt tempus.* pro, citius quam oportet, opportunè, ſero. Veſterh. ANTE TEMPUS EXIREM FORAS. τῷ ἐξουθενισμῷ, ne gravem paſſus videatur injuriam. Donat.

35. Senſus eſt, coepi in nova hac Comoedia, nimirum Hecyra, uti vetere conſuetudine, qua olim uſus fueram in Caecilianis Comoediis. Veſterh.

[36] In experiundo ut essem. refero denuò. 30
Primo actu [37] placeo: quum interea rumor venit,
[38] Datum iri gladiatores: populus convolat:
Tumultuantur, clamant, [39] pugnant de loco:
Ego interea meum non potui tutari [40] locum.
Nunc [41] turba nulla est: [42] otium, & silentium
est: 35

36. H. e. Ut experirer denuo, an haec Comoedia esset placitura. Sic, *istic sum* i. e. sum in auscultando, infra I. 2. 39. Heut. V. 2. 30. Vest.

37. PLACEO dixit pro eo quod est; Fabula placet, aut *Terentius*. Et mirè, *non diu*, inquit, *pependit judicium*, *sed statim placuit*, (*placui* corrigit Vesterhov.): ut quod sequitur, non judiciô, sed perturbatione factum sit. Donatus.

38. Hoc abhorret â nostra consuetudine, verumtamen apud antiquos gladiatores in theatro spectabantur. Idem. DATUM IRI. Propriè de ludis & spectaculis. Vesterhov. I. e. Fore (id agi) ut ederetur spectaculum gladiatorium. Constructio haec non est vulgaris. At haud multum abludit hoc Ciceronis de Divin. I. Madefactum iri *minus triginta diebus* Graeciam *sanguine*. Confer. Sanctium in Minerva Lib. III. Cap. XI. Nunc diceremus nos semilatini *Datos fore*, v. *Dandos esse*. &c.

39. Quod nimirum in hoc spectaculo omnes promiscuè sederent, quemcunque locum occupâssent; quum in theatro (quando Fabulae agebantur) distincta essent subsellia ordinum. Plaut. Poen. Prol. 19. seqq. Vest.

40. Id est in theatro non potui permanere, vel; meo munere in hac Comoedia agenda perfungi; vel existimationem, quam primò actu mihi, & Fabulae, & poetae, conciliaveram, tueri. Mihi enim dubium non est, quin haec Dilogῶs dicta sint. Donatus observat LOCUM facetè repeti.

41. TURBA, id est θόρυβος. ἀνταπόδοσις πρὸς τὸ (αὐτὶ τοῦ) expressit Rob. Ste-

Agendi tempus [43] mihi datum eſt: vobis datur
Poteſtas [44] condecorandi [45] ludos ſcenicos.
Nolite ſinere per vos artem muſicam
Recidere ad paucos. facite, ut veſtra [47] auctoritas
[48] Meae auctoritati fautrix, adjutrixque ſit. 40
[49] Si nunquam avarè [50] pretium ſtatui arti meae;
Et

Stephanus) *tumultuantur.* Donatus.

42. OTIUM (i. e. pax, quies) πρὸς τὸ *pugnant.* *Idem.*

43. Ab Aedilibus ſcilicet. Idem. TEMPUS h. l. eſt καιρὸς, εὐκαιρία, opportunitas. Veſt.

44. I. e. Cohoneſtandi praeſentia & favore veſtro, vel potius, ſolemniter concelebrandi: vide mox Veſterhovium.

45. Intelligit feſtum ludorum publicorum, ſeu Megalenſium, de quibus in titulo hujus Fabulae. Veſt.

47. I. e. Veſtrum grave arbitrium, pondus veſtrae approbationis.

48. Quâ *Terentium* probo. Et eſt Figura ἀναλογία. Vult autem ſe eſſe ejus auctoritatis, ut & populo placere jam debeat, qui ipſi placet. Donatus. Oportet autem inſignis fuerit hiſtrio L. Ambivius Turpio, qui tantum in ſe fiduciae ſumſerit. Unde & Heaut. Prol. 13. idem de ſeſe:
Sed hic actor tantum poterit a facundia
Quantum ille potuit cogitare commodè. Veſterhov.

49. Hi tres verſus totidem verbis extant in Prol. Heauton. Oportet ut poetae & hiſtrioni, magnam in iis vim ad impetrandum ineſſe, viſum fuerit. * Cauſam adfert quare auxilium & favorem populi imploret: Eam enim vim habet τὸ SI. Vide And. I. 5. 57. Veſt.

50. Intelligit ὀπτήρια, τὰ τέλεσι τὰ ὑπὲρ τοῦ ἰδεῖν δῶρα. Idem Latinis *Lucar*, Graecis κωλεὶρ dictum, & μισθός. Fuiſſe autem pretium trium obolorum obſervat Bulengerus ex Chryſoſtomo Orat. de Statuis. Veſterhov.

Et eum quaeſtum, in animum induxi, [51] maximum,
Quam maximè ſervire voſtris commodis:
[52] Sinite impetrare me, qui [53] in tutelam meam
Studium ſuum, & ſe in voſtram commiſit fidem, 45
Ne eum circumventum [54] iniquè iniqui irrideant.
[55] Mea cauſa cauſam hanc [56] accipite, & date ſilentium,

51. MAXIMUM, QUAM MAXIME. (& deinde) INIQUE INIQUI. παρόμοιον. Don.

52. Ordo eſt, *Sinite impetrare me, ne eum circumventum iniquè iniqui irrideant, qui in tutelam meam ſtudium ſuum, & ſe in voſtram commiſit fidem.* Don.

53. Meae defenſioni exercitium ſuum poeticum, ſe autem ipſum veſtrae benevolentiae, & patrocinio, concredidit & commendavit.

54. INIQUE INIQUI IRRIDEANT. Solent ita ludere in ſimili vocabulo. Cato Cenſorius apud Gell. X. 3. *Eaue fieri bonis bono genere gnatis boni conſultis?* Plaut. Amph. Prol. 33.

Juſtam *rem & facilem eſſe oratum a vobis volo:*
Nam juſte *ab* juſtis juſtus *ſum orator datus.*
Nam injuſta *ab* juſtis *impetrare non decet:*
Juſta *autem ab* injuſtis *petere inſipientia 'ſt.*

Et. I. 1. 122.
Optumo optume optumam *operam das.*

Capt. IV. 1. 7.
Ita hic me amoenitate amoena amoenus *oneravit dies.*

Cicero pro P. Sext. 27. *Antiochum illum* magnum, majores *noſtri* magna *belli contentione terrâ, marique ſuperatum, intra montem Taurum regnare juſſerunt.* Veſterhov.

55. MEA CAUSA, CAUSAM παρονομασία. MEA CAUSA, CAUSAM HANC ACCIPITE. Hoc oratoriè. Sic enim fit, quum perſona pro perſona ad commendationem affertur. Donatus.

56. H. e. ſuſcipite. Plaut. Moſtell. V. 2. 23.
Accipito *hanc ad te litem.*

Ut libeat ſcribere [57] aliis, mihique ut [58] diſcere
Novas expediat, poſthac [59] pretio emtas meo.

Propriè autem Patroni & Cauſidici *cauſam* accipiunt. Veſterhov.

57. Haec vulgata Lectio eſt. Quidam tamen Codd. ALIAS praeferunt. ut ſenſus ſit: *Ut Terentio libeat dehinc alias ſcribere Fabulas.* Veſterh.

58. Propriè DISCERE; docet enim poeta, diſcit ſcenicus. Donat.

59. PRETIO EMTAS MEO. Aeſtimatione, a me facta, quantum Aediles darent: & proinde me periclitante, ſi abjectâ Fabulâ, â me pretium, quod poetae numeraverint, repetant. Ergo MEO, a me facto, a me ſtatuto. nam quomodo alibi dixit: *Poſtquam Aediles emerunt* PRETIO EMTAS MEO. Ut quidam volunt *Periculo*. Donatus. Quis (ita interpretanti) aſſentiatur Donato? Si enim Aediles ſemper emerunt Fabulas ab ipſo Poeta, ſi hiſtrio ſemper ſtatuit pretium quo emerentur, quid neceſſe fuit addere: PRETIO EMTAS MEO, quum nunquam aliter fieret? Tum quis *aeſtimationem pretii* ipſum pretium dixerit? Videntur igitur Fabulae aliae ab Aedilibus emtae, aliae ab Hiſtrionibus, atque in his Hecyra. Pareus exiſtimat Aediles a Poeta, Hiſtriones rurſus ab Aedilibus emiſſe Hecyram. Utcunque, liquet ſaltem, & Hiſtriones quandoque emiſſe Comoedias. Quanquam Daciera ſtat pro Donato, τὸ PRETIO non tantum *aeſtimatione* explicans, ſed & *periculo*. Veſt.

AC-

ACTUS PRIMI.

SCENA' PRIMA.

* *PHILOTIS. SYRA.*

Ph. [1] PER pol quam paucos [2] reperias meretricibus
Fideles [3] evenire amatores, Syra.

 [4] Vel

* *Novo genere hic utraque* προ[τα]τικὰ πρόσωπα *inducuntur. Nam & Philotis & Syra non pertinent ad argumentum Fabulae. Hoc autem maluit Terentius, quam aut per Prologum narraret argumentum; aut* θεὸν ἀπὸ μηχανῆς *induceret loqui.* Donatus.

1. Animadvertendum est in hac Fabula, *Terentium*, bonam meretricem inducturum, ne id contra morem videatur facere, etiam aliam meretricem non malam inducere, ut id exemplis fiat tritius, & usu verisimile. Ordo est, POL, PERQUAM PAUCOS. Nam PER POL non est Latinum. Sed καὶὰ τμῆσιν PERQUAM, id est, *nimio.* Donat. Eleganter per Tmesin τὸ PER separatur a suo adjectivo. Sic And. III. 2. 6. Cic. Att. I. 4. *Quod ad me de Hermathena scribis,* per *mihi* gratum *est.* Gell. II. 18. *Phaedon Elidensis ex c[o]horte illa Socratica fuit; Socratique & Platoni per fuit* familiaris. Itidem ab adverbio. Plaut. Cas. II. 6. 18. Per *pol* saepe *peccas.* Vest.

2. REPERIAS, aptum verbum ad raritatem. Et ideo non dixit *pauci sunt*, sed PAUCOS REPERIAS: quasi quaerens. Non autem *reperitur* nisi quod *quaeritur*; non quaeritur nisi quod *praesto non sit.* Donatus. REPERIAS, pro, *reperiat quis*, vel *quae*, *reperire liceat*, v. *contingat.*

3. Mirè, non *Esse*, sed EVENIRE dixit: ut non rationis, sed casus sit id, quod

[4] Vel hic Pamphilus jurabat quoties Bacchidi!
[5] Quam ſanctè! ut [6] quivis facilè poſſet credere,
Numquam illa viva ductūrum uxorem domum. 5
[7] Hem! duxit. *Sy.* [8] Ergo propterea te [9] ſedulò
Et [10] moneo, & hortor, ne cujusquam miſereat [11]:
[12] Quin ſpolies, mutiles, laceres, [13] quemquam nacta ſis.

[14] Utin'

quod rariſſimum eſt. FIDELES. *Fidi*, in maximis: FIDELES, in minoribus negotiis. Donatus.

4. VEL. nunc *veluti*; aut *ut* modò. alias Correptionem ſignificat: ut apud * *Ciceronem*, vel *optimam Meſſanae vitam*. Virgilius (Ecl. VIII. 69.)

Carmina vel *coelo possunt deducere lunam*. Donat.

* An e memoria laudavit locum, qui eſt Verr. IV. 2. *Hujus domus eſt* vel optima Meſſanae. Veſt. Autumo VEL apud auctorem ſignificare; *ut alia* exempla, vel, *alios* amatores *taceam*.

5. QUAM SANCTE. Propriè. ſanctum enim eſt jusjurandum. Infra II. 2. 26. & V. 1. 25. Plaut. Ciſtell. II. 3. 25.

Sanctè *adjurabat mibi*. Major erit emphaſis, ſi intendas & QUOTIES! & QUAM SANCTE! Veſt.

6. UT QUIVIS. Non modo Bacchis, quae amica erat. Donatus.

7. HEM! DUXIT. Pronuntia ut mirantem oſtendas. Hem! adverbium demonſtrantis eſt: ut * *Hem alter*. Donatus. * Videtur reſpicere locum Eun. III. 2. 6. *Hem alterum!* Veſt.

8. Modo ERGO affectum exprimit reprehendentis, tardè ſibi conſentientem. *Virgilius* (Aeneid. II. 707.) Ergo *age*, *chare pater*, *cervici imponere noſtrae*. Don.

9. SEDULO. inſtanter & ex animo; vel ſine dolo. Donatus.

10. *Monemus*, conſilio, *Hortamur*, impulſu. Don.

11. Deeſt *te*. Idem.

12. QUIN SPOLIES, MUTILES, LACERES.] QUIN, pro *quo minus*. Et magna perſuaſio eſt ad ma-

[14] Utin' eximium neminem habeam? *Sy.* Neminem:
Nam nemo illorum [15] quisquam, scito, ad te venit, 10

Quin

malefaciendum. *Spoliare* est, non minimam partem auferre. *Mutilare*, aliquid detrahere, sine quo res esse non possit. *Lacerare* autem, quum omnino non habeas, quod imminuas (ɔ: *habeat quis*, sc. violator reliquum, *quod imminuat*, vel, imminuere *possit*.) Don.

13. Alii QUEMQUE. Sic Plaut. Capt. IV. 2. 18. Mss. duo & edit Junt. QUEMQUEM. Sic Plaut. Truc. II. 1. 16.

Meretricem esse similem sentis condecet.
Quemquem *hominem attigerit, profectò aut malum aut damnum dari.*

Cl. Graevius QUEMQUE probat. Et sane ita *quandoque* pro *quandocunque* dixit Horatius, Arte 359. Vest.

14. Deest Censes, aut vis, aut mones; ut sit Censes ut eximium neminem habeam? EXIMIUM, separatum ex omnibus. *eximia pecora* dicuntur, quae a grege excepta sunt ad usus dominorum suorum: ut uberius pascantur. sed propriè *eximii* sunt porci majores, qui ad sacrificandum excepti liberius pascuntur. Etenim boves qui ad hoc electi sunt, *egregii* dicuntur: & *oves lectae*. Propriè *eximius porcus* est, exemtus a grege, atque signatus maculâ aut notâ. Donatus. EXIMIUM *inde dici coeptum, quod in sacrificiis optimum pecus e grege eximebatur, vel quod primum erat natum.* Festus. Sensus est. Itane amatores *lacerabo*, ut neminem *excipiam*, vel *praecipuum*, *praeter alios charum*, *habeam?* Si verba propriè sumuntur, ridiculum inest, & meretrix de amasiis loquitur, tanquam pecudibus.

15. παρέλκον tertium, nam abundat QUISQUAM. Benè additum est SCITO: & moraliter, & acutius pronunciandum. est enim verbum illorum, qui familiares corrigunt. Donatus.

Quin ita [16] paret se, [17] abs te ut blanditiis suis,
Quam minimo pretio suam [18] voluptatem expleat.
[19] Hiscine tu, amabo, non contra insidiabere?
Ph. Tamen pol [20] eandem injurium est esse omnibus.
Sy. Injurium [21] autem est ulcisci [22] adversarios? 15
Aut qua via te [23] captent, eadem ipsos capi?

[24] Eheu

16. Sic Eun. II. 2. 9. Vest. id est, constituat, propositum sibi habeat, ita instituat rationes suas.

17. ABS TE. pro *ex te.* Donat.

18. SUAM VOLUPTATEM EXPLEAT. Sic And. I. 2. 17. Propriè autem *voluptas* de συνεσιασμῶ. Plaut. Truc. II. 6. 38.

vim magni doloris per voluptatem tuam
Condidisti in corpus.

(Sermo ibi est de doloribus puerperae.) Vesterh.

19. HISCINE ἑρωτηματικῶς. id est talibus. Donat.

20. I. e. aequaliter me affectam esse erga omnes, eodem modo omnes tractare, iniquum est.

21. AUTEM hic significationem habet indignantis & vim adverbii, ut doctè adnotavit Minellius.

22. De more ADVERSARIOS mutato nomine posuit. durum enim fuerat, si *amatores* diceret. Don.

23. Studeant decipere. * Locutio translata est, a gladiatoribus, eorumque disciplina, quum alter alteri insidiatur, ad ictum inferendum. quod Plauto familiare Sic Mostell. V. 1. 22.

Doctè atque astutè mihi captandum est cum illoc

(at Heinsius aliter legit; cujus tamen levis hic est auctoritas, ut qui Plauti genium neutiquam possedisse videatur.) Sed & *Captandi* vox Ictis propria, de heredipetis; qui observantia & donis colunt divites senes & orbos, ita hereditates & legata ambientes. Martial. VI. 63.

Scis te captari: *scis hunc, qui* captat *avarum*
Et scis, qui captat, quid, Mariane, velit. Vest.

[24] Eheu me miseram! [25] cur non aut istaec mihi
Aetas & forma est, aut tibi [26] haec sententia.

24. EHEU ME MISERAM! Benè, quia non persuasit: sed affectum doloris expressit. Donat.

25. Horat. Carm. IV. 10. 7.
Quae mens est hodiè, cur eadem non puero fuit?
Vel cur his animis incolumes non redeunt genae?
Auson. Epigr. XIII. 5.
Nunc piget: & quereris, quod non aut ista voluntas
Tunc fuit, aut non est, nunc ea forma tibi. Vest.
Mirè è contrario descripta est deformitas lenae, & formam & voluntatem malam gerentis. Donat. ISTAEC, id est, *tua* vel *tuae similis.*

26. Haec. δεικτικῶς, i. e. mea.

ACTUS PRIMI

SCENA SECUNDA.

PARMENO. PHILOTIS. SYRA.

Pa. [1] SENEX si quaeret me, modò isse dicito
[2] Ad portum, [3] percontatum adventum [4] Pamphili.

[5] Audin'

1. Intelligit Lachetem, Pamphili patrem, herum suum. Vest.

2. De Pyraeeo Atheniensium portu vide ad Eun. III. 4. 1. Vest.

3. Et PERCUNCTATUM, & PERCONTATUM scribitur. sed PERCONTATUM a *conto* dicitur, quo nautae utuntur ad exploranda loca navibus opportuna. si vero PERCUNCTATUM, ab eo quod a *cunctis* perquiratur, dicitur. Donatus.

4. A Lachete patre in Imbrum missi ad petendam hereditatem. Infra vers. 96.

Dixit

[5] Audin', quid dicam', Scirte? si quaeret me, uti
Tum dicas: si non quaeret, [6] nullus dixeris:
Aliàs ut uti possim [7] causa hac integra. 5
[8] Sed videon' ego Philotium? unde haec advenit?
Philotis, salve multum. *Ph.* O salve Parmeno.
Sy. [9] Salve mecastor, Parmeno. *Pa.* Et tu aedepol
Syra.

[10] Dic

Dixit autem ADVENTUM pro reditu. Sic *venire* pro redire. Plaut. Curc. III. 67. Pseud. II. 2. 65. Vest.

5. *Audis:* modò, sentis, intelligis, ut *Virgilius* (Aen. I. 23.)

Progeniem sed enim Trojano a sangvine duci
Audierat. Item alibi (Georg. I. 514.
neque audit currus habenas.

AUDIN' QUID DICAM SCIRTE? *Audis*, modò pro advertis. SCIRTE. Convenit nomen servo puero. παρὰ τὸ σκιρτᾶν, quod est gestire & ludere. Donat.

6. Familiare est Plauto NULLUS pro, *non.* Unde Charisius adverbium h. l. vocat. Sed & ita Cicero. Sic And. II. 2. 33. Vest.

7. Praetextum intelligit & πρόφασιν, Plaut. Asin. IV. 1. 24.

Nolo habere illam causam, & votitam dicere.

H. e. Nolo illam habere hunc praetextum, ut dicat, se religione prohibitam. Vesterhov. INTEGRA, novâ, intactâ, antè non adhibitâ.

8. Mira inventa est causa narrandi ideo, quia peregre venit meretrix, alioquin si Athenis esset, omnia sciret. SED VIDEON' EGO PHILOTIUM. Sic solet dubitari (solent dubitare), advenientibus ipsis, quos post multum temporis intervallum vident. HAEC, cum quodam contemtu dicit Parmeno. Donat.

9. SALVE MECASTOR. Olim salutantes addebant jusjurandum, ut hoc sedulo facere viderentur. Donatus.

[10] Dic mihi, Philotis, ubi te [11] oblectasti tamdiu?
Ph. Minime equidem [12] me oblectavi, quae cum
milite 10
[13] Corinthum hinc sum profecta [14] inhumanissimo:
Biennium ibi perpetuum [15] misera illum tuli.
Pa. Aedepol te desiderium Athenarum arbitror,
Philotium [16] cepisse saepe: & te tuum
[17] Consilium contemsisse. *Ph.* Non dici potest, 15
Quam cupida eram huc redeundi, abeundi a milite,
Vosque hic videndi, antiqua ut consuetudine

[18] Agi-

10. DIC MIHI, PHILOTIS curiosè interrogat. Sic Graeci εἰπέ μοι. Vide ad And. IV. 1. 44. & Taubmannum ad Virg. Ecl. III. 1. Vest.

11. Facetè dictum meretrici: non, *ubi* fuisti? sed, UBI TE OBLECTASTI? Donat.

12. ME, acutius proferendum est: & respondet πρὸς τὸ TE. Idem.

13. Jam olim Scortorum numero infamis fuit Corinthus. Vide Lucian. in Ἑταίραις, & Erasm. Adag. *Non cuivis hominum contingit adire Corinthum.* V.

14. Quid potuit de milite dici, nisi in superlativo? namque omnis miles inhumanus: hic vero *inhumanissimus*. Donat.

15. Muliebris interpositio τὸ *misera*. ILLUM TULI. Non cum illo fui, sed TULI, adeo non ME OBLECTAVI. Donat. TULI ILLUM. id est mores ejus insuaves tolerare coacta sum. * TULI. Sic infra IV. 3. 4. Vest.

16. Ridiculè combinat voces similis soni, CEPISSE SAEPE. Dicitur & *Capio desiderium*, & *Capit me* desiderium, pro, *desiderio afficior*.

17. Poenitudine esse possessam. Donat. *Poenituisse*, *te esse profectam*; corrigit Vesterh. CONTEMSISSE. improbasse, repudiasse.

[18] Agitarem libere inter vos convivium.
Nam illic haud licebat, nisi [19] praefinito loqui,
Quae illi placerent. *Pa.* [20] haud opinor, [21] commode 20
Finem statuisse orationi [22] militem.

Ph.

18. Inter *Agere* & *agitare* hoc interest; quod *agere* est aliquid (*serium*) vel necessarium facere: *Agitare*, voluptarium. Donat. *Vivere*, & *victus*, & *victitare* epulis & comessationibus affinia sunt. Sic Eun. V. 9. 44. Plaut. Asin. V. 1. 7.
hoc agitemus convivium *Vino & sermone suavi.* Vest.

19. ὡρισμένως. Ut quasi fines & termini ponerentur, quousque liceret loqui, quae vellem (imo, quae vellet miles,) Vesterhovius. Duo dixit, & PRAEFINITO, & QUAE ILLI PLACERENT: ut neque quantum velles, neque quod velles, diceres. Donat. Hic vero auctor obliquè notat loquacitatem mulierum. Nullo enim alio argumento inhumanitatem militis ostendit meretricula, quam hôc, quod sermoni suo modum posuisset; quasi id illi maximè doluerit, eôque gravius nihil accidere possit mulieri.

20. And. I. 1. 24. Jocum captat servus ex ambiguitate verborum meretriculae, quasi illa conquesta fuisset, sibi quasi discipulae rhetoris cujusdam non licuisse, nisi ad legem & regulam, seu ad amussim praeceptorum rhetoricornm loqui; quam regulam non commodè praescripserit rudis miles, & ipse praeceptorum artis oratoriae non satis gnarus. Certè στρατιωτικὴ ἀλογία de homine nec diserto nec intelligente usurpatur. Vest.

21. COMMODE pro *blandè*, & *benè*. Donat. vel, *apte*, *scitè*, *doctè*, ex mente Vesterhovii; tangit auctor & mores importunos, & inscitiam militum.

22. *Miles* absolutè hic, & semper apud Comicos, quando pro uno homine sumitur, non autem exercitu, significat *praefectum militum*, sive superioris, sive inferioris dignitatis, non vero mi-

Ph. Sed quid hoc [23] negoti est, modo [24] quae narravit mihi
Hic intus Bacchis? [25] quod ego nunquam credidi
Fore, ut hac ille viva posset animum inducere [26]
Uxorem habere. *Pa.* Habere [27] autem? *Ph.* Eho tu, anne non habet? 25
Pa. Habet: sed [28] firmae hae vereor [29] ut sint nuptiae
Ph. Ita Di Deaeque faxint [30] si [31] in rem est Bacchidis.
Sed [32] qui istuc credam ita esse? dic mihi, Parmeno.
Pa. [33] Non est opus prolato: hoc percontarier

Desiste.

militem gregarium. Hoc in gratiam puerorum semel adnotâsse licuerit.

23. Bene addidit NEGOTI, ut augeret invidiam facti. Nam potuit dicere, *quid hoc est*? Sed, ut diximus, ad invidiam & magnitudinem rei. Donatus. Sic Adelph. IV. 5. 73. Vest.

24. QUAE, qualis scilicet, & quanta. Don.

25. Hoc totum cum invidia pronuntiandum est, ex animo meretricis, quae facinus indignum nuptias putat. Donat.

26. Quasi in rem duram & immanem. Donat.

27. AUTEM hic indignantis, vel corrigentis significationem habet. q. d. Quid tu dicis illum (Pamphilum) habere uxorem? propè est, ut non habeat.

28. Stabiles, ratae.

29. UT, ne non. Don.

30. Sc *ut infirmae sint* nuptiae Pamphili.

31. IN REM. pro, utilitatem: AB RE, contra utilitatem. Donat.

32. QUI. Quô pactô, qua ex ratione.

33. Non licet mihi idrevelare, vel, indicare. * Sic mox versu 32. & 78. Adelph. III. 2. 39. & 41. Heaut. V. 2. 41. Vest.

Desiste. *Ph.* Nempe ea causa [34], ut ne id fiat palam. 30
Ita me Di [35] amabunt, haud propterea te rogo,
Ut hoc [36] proferam: sed ut [37] tacita mecum gaudeam.
Pa. Numquam dices tam [38] commode: ut [39] tergum meum
Tuam in fidem committam. *Ph.* [40] Ah! noli, Parmeno.

[41] Quasi

34. Sub. *Non opus est prolato*, sc. ideo, ne &c.

35. Pro *ament*. Donat. Modus jurandi.

36. Prodam, Bacchidi scilicet, vel cuilibet. Don.

37. Taciturnitatis major est affectus (Sc. in gaudio, & tristitia), teste Servio ad Virg. Aen. I. 502. (corr. 506.)
Latonae tacitum pertentant gaudia pectus. Vesterh. Ut tacitam apud me voluptatem sentiam, in sinu gaudeam. * MECUM. intra me. Virgil. (Aen. I. 41.) *Haec* secum. Donat.

38. Verecundè, modestè, decenter, ex mente Vesterhovi; qui ex Nepote in Praefat. allegat, *Commodè scribere*, blandè, ex mente Donati ad vers. 20. * NUNQUAM DICES TAM COMMODE. Haec pronuntiatio ejusmodi esse debet, ut ex ea appareat propè delinitum Parmenonem, vix se posse continere, quin narret. Donatus.

39. Vernili oratione utitur, est enim, UT TERGUM MEUM TUAM IN FIDEM COMMITTAM, *ut, si tu fidem fallas, ego plectar pendens*, quando TERGUM maximè in discrimen veniebat. Heaut. IV. 4. 6. Unde Milphio servus apud Plautum, Poen. I. 2. 186.
quasi ostreatum tergum ulceribus gestito. Vest.

40. AH! NOLI, PARMENO. Artificiosè se fingit dire nolle, ut taciturna credatur, si audierit: quia curiositas signum est loquacitatis. Sic Horat. (Epist. I. 18. 69.)
Percontatorem fugito: nam garrulus idem est. Don.

Laudat

[41] Quaſi tu non multo malis narrare hoc mihi, 35
Quam ego, quae percontor, ſeire. *Pa.* [42] Vera haec praedicat:
Et illud mihi vitium 'ſt maximum. ſi mihi [43] fidem
Das, te tacituram, dicam. *Ph.* [44] Ad ingenium redis.
Fidem do: loquere. *Pa.* Auſculta. *Ph.* [45] Iſtic ſum. *Pa.* Hanc Bacchidem

S 2 Amabat,

Laudat Guyetum Boeclerus, *verbo & clarè explicantem haec verba*, quaſi dicat Philotis, ſed εἰρωνικως, *Noli committere tergum tuum in meam fidem.* Neque Donati artificium ſatis perſpicio, quod laudat Dacieria. Aliter mihi videtur, atque hic ſenſus eſſe verborum Philotii, AH! NOLI *de mea fide, tuo vero tergo ſollicitus eſſe, vel ſaltem id ſimulare.* Hunc enim ſenſum poſtulant, quae continuô ſequuntur. Veſterhov. Mihi Donati interpretatio placet; Nec illi obſtant ſequentia, quae magis ſunt *irridentis*, vel *exprobrantis*, quam *percontantis*.

41. Deeſt, *ita gravaris dicere*, aut, *ita negas te eſſe locuturum*. Donat.

42. Haec Servus ad Spectatores converſus dicit, quaſi non audiente Philotio. Veſterh.

43. I. e. Sanctè promittis. Hoc clarè dicit. * Animadverte his dilationibus etiam ſpectatorem ſuſpendi, quo libentius audiat. Don.

44. Quia a ſe diſceſſerat, ſi taceret. *Cicero, Redit ad ſe.* Donat. H. e. ad naturalem garrulitatem. Feſtivius erit, ſi cum Codicibus quibusdam legas, AD INGENIUM REDIT. ut itidem ad ſpectatores converſa Philotium haec dicat. q. d. *Dixine, ita eſſe futurum, ut mihi narraret, quae percontor; quoniam nihil continere poteſt.* Veſterh.

45. ɔ: ut operam tibi dem, auſcultem. * Sic Prol. 30. Heaut. III. 1. 63. Veſt.

Amabat, [46] ut cum maxume, tum Pamphilus, 40
Quum pater, uxorem ut ducat, [47] orare occipit:
Et haec, [48] communia omnium quae ſunt patrum,
[49] Seſe ſenem eſſe, dicere: illum autem unicum:
[50] Praeſidium velle ſe ſenectuti ſuae.
Ille primo ſe [51] negare. ſed poſtquam acrius 45
Pater inſtat, fecit [52] animi ut incertus foret;
[53] Pudorin', anne amori obſequeretur magis.

[54] Tun-

46. Ordo & ſenſus eſt. *Hunc Bacchidem tum amabat Pamphilus, ut cum maxume amabat, quum pater* &c. Donat. De hac locutione vide ad Adelph. IV. 1. 2. Veſterh.

47. ORARE: Maxima neceſſitas orans pater. Don.

48. Quae a patribus communiter dici ſolent.

49. Omnem cauſam adoleſcentis ſenex amputavit, pro ſuo ſenili commodo rogans. Donat.

50. Lenimen, auxilium: Nam liberi ſunt patri ſenio confecto, novum robur, & velut baculi ſenectutis, quibus innitatur, & greſſus firmet: πατρὶ γὰρ γηράσκοντι νέον σθένος υἱέες εἰσιν. Haec ſcitè Minellius.

51. Sub. *ducturum uxorem.*

52. Urgendo id tantum profecit, ut filius dubius redderetur, quid facto ſibi opus foret.

53. PUDORIN', ANNE AMORI. Solent haec ſibi invicem opponi in amantibus. *Pudor* reverentiam filii erga patrem propriè notat. Sic And. I. 5. 26. Adelph I. 1. 32. Quanquam & latius patet. Cic. Fam. XVI. 9. ad Tironem. *Quum* pudori *tuo maluiſti obſequi, quam* valetudini. Unde quod h.l. PUDORIN', ANNE AMORI OBSEQUERETUR MAGIS, dubitavit, infra III. 4. 34. decernit
Nam me parenti potius quam amori obſequi
Oportet.
Ovid. Metam. I. 618. Pudor *eſt qui ſuadeat illinc: hinc diſſuadet* amor. Veſt.

[54] Tundendo atque odio denique [55] effecit senex:
Despondit ei gnatam [56] hujus vicini proxumi.
[57] Usque illud visum est Pamphilo [58] neutiquam grave, 50
Donec jam in ipsis nuptiis [59]. postquam videt
* Paratas: nec moram ullam, quin ducat, dari:

S 3 Ibi

54. *Tundere* est saepius idem repetere: translatio a fabrorum malleo. ODIO. Assiduitate, instantia. Attendenda est difficultas uniuscujusque verbi. DENIQUE temporis longitudinem significat. *Efficimus* quod cum magno conatu & molimine facimus, vixque per nos finem accipit Donatus. TUNDENDO ATQUE ODIO. ἓν διὰ δυοῖν, pro, odiosè tundendo & instando. Suet. Vesp. 2. *Ea demum* extudit, *magis convicio quam precibus vel auctoritate*. Vesterh.

55. Sub. *id quod voluit;* vel, *ut obsequeretur sibi filius.*

56. δεικτικῶς haec pronuntiat, Phidippi aedes indigitans. Vest.

57. Pro, *usque eò*, aut *hactenus*. vel refer ad DONEC, initiò vers. sequentis.

58. Non nimis. Donatus.

59. Deest *positus constitutusque ita doluit, & aegre tulit*. Donatus. DONEC JAM IN IPSIS NUPTIIS. Distinctionem maximam posui post haec verba. Subauditur autem, *Visum illud est gravissimum*. Sic Virg. Aen. II. 100.

Donec Calchante ministro.

Dixit vero IN IPSIS NUPTIIS, pro, ipso nuptiarum die, seu deductione sponsae jamjam futura; vel, si mavis, Parmenonis verbis, POSTQUAM VIDET PARATAS, NEC MORAM ULLAM, QUIN DUCAT, DARI. Fere eodem sensu quo Nepos Milt. 7. *Quum jam in eo esset, ut oppido potiretur.* Vesterh.

* PARATAS Sic And. II. 2. 4. Idem.

Ibi demum ita aegre tulit, ut [60] ipsam Bacchidem,
Si adesset, credo, [61] ibi ejus commiserescerct.
Ubicunque datum erat [62] spatium solitudinis, 55
Ut colloqui mecum [63] una posset: [64] Parmeno,
Perii! quid ego egi? in quod me conjeci malum?
Non potero hoc ferre, [65] Parmeno. perii miser!
Ph. [66] At te Dì, Deaeque perduint, cum istoc [67] odio! Laches
Pa. Ut [68] ad pauca redeam, uxorem deducit domum. 60

Nocte

60. IPSAM BACCHIDEM — COMMISERESCERET. Hoc ὑπερβολικῶς ut *Virgilius*. (Aen. II. 6.)
quis talia fando,
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulyssei,
Temperet a lacrymis? Don. Emphasis omnis est in nomine Bacchidis, quia disciplina est meretricibus, *ne cujusquam misereat.* Supra I, 1. 7. Simile loquendi genus est apud Pacuvium, Duloreste:
Si. Priamus adesset, & ipse ejus commiseresceret. Vest.

61. IBI, pro *Tum*. Donatus.

62. Locus solitarius, secretus., * Facultas habendi me solum. Sic infra III. 3. 14. Vest.

63. Pro, *solo*. Antimeria.

64. Mirè interposuit nomen, ut affectum doloris ostenderet. Sic Virgilius (Aen. IV. 20.)
Anna, fatebor enim. Don.
Est h. l. μίμησις verborum Pamphili. Vest.

65. ἐν ἤθει repetit nomen. Donatus.

66. Obtinuit & persuasit servus. nam jam meretrix seni irascitur, non Pamphilo. Idem. Elegantiam & artificium aperit Donatus, quo magis inficetè Guyetus versum hunc expungit. Vest.

67. Instantia ac molestia. Donatus. Odiosa ac molesta instantiâ. Vide Adelph. IV. 6. 1. Vest.

68. I. e. Rem paucis complectar; seu ad pauca verba

Nocte illa prima [69] virginem non attigit.
Quae consecuta est nox, [70] eam nihilo magis.
Ph. Quid ais! cum virgine [71] una adolescens [72] cubuerit
[73] Plus potus, [74] illa se abstinere ut potuerit?
Non verisimile dicis: nec verum arbitror. 65
Pa. Credo ita videri tibi: nam nemo ad te venit,
Nisi [75] cupiens tui: ille invitus illam duxerat.
Ph. Quid deinde fit? *Pa.* Diebus sanè pauculis

S 4 Post,

verba redigam narrationem. * Sic Phorm. IV. 3. 43. Vesterh.

69. Quasi dicat, plenâ amoris & plena dulcedinis. ut mirum sit, quod infertur, *Non tactam virginem.* Donatus.

70. Subaud. *hac.* & fine versus, *attigit.*

71. UNA, id est, simul uno loco. Donatus.

72. Adelph. V. 3. 65. Plaut. Amph. II. 2. 103.
Immo mecum coenavisti, & mecum cubuisti.
Curc. I. 1. 57.
At ista est pudica, neque dum cubitat cum viris. Vest.

73. Majorem in modum inebriatus. Sic Heaut. II. 1. 8. Plautus pro hoc utitur *adpotus*, & *adpotus probè.* Amph. I. 1. 126. Curc. II. 3. 35. Rud. II. 7. 8. Allegante Vesterhovio.

74. Sic infra III. 3. 51. Caeteroquin *abstinentia* & *continentia* ita differunt, ut illa notet virtutem, qua quis habens occasionem locupletandi se ex publico, vel de alieno, ea tamen non utitur contra jus & fas. Unde passim potentibus tribuitur. Suet. Caes. 54. Oth. 3. Domit. 9. & 10. Haec vero qua quis continet suos affectus in amoribus & libidine. Versum hunc ita laudat Priscianus Grammat. Lib. XI. Turpilius, Pedio:
Ut ille hac sese abstineret, ego supersederem nuptiis.
Vesterhov.

75. Cupidus amator, seu, consuetudinis tuae cupidus.

Post, Pamphilus me solum [76] seducit foras:
Narratque ut virgo [77] ab se integra etiam tum
fiet: 70
Seque ante, quam eam uxorem duxisset domum,
Sperasse, eas [78] tolerare posse nuptias:
[79] Sed quam decrerim me non posse diutius
Habere, eam [80] ludibrio haberi, Parmeno,

[81] Quin

76. Ne testis quisquam & arbiter secretorum interveniat. Familiaris in servis jactantia de dominorum familiaritate. Donatus. Naevius, Praecone:

Ergo dedita opera, te, pater, solum foras
Seduxi.

Haec propria & vera *seducendi* notio. Plaut Asin. II. 2. 95.

Nam me hodie senex seduxit solum, *seorsum ab aedibus.* Curc. II. 3. 60.
Prehendit dextram, seducit. Phaed. III. 10. 11.
Seductus *in secretum.* Vest.

77. Plaut. Curc. I. 1. 51.
Tam a me pudica est, *quasi soror mea* sit: *nisi*
Si est osculando quisquam impudicior.
Eandem Lucilius *signatam virginem* dixit, quasi illaesam, inviolatam. Vest.

78. TOLERARE, verbum est malè patientis. Donatus.

79. SED QUAM DECRERIM. Quatuor hi versus mimesin verborum Pamphili continent; ex ejus enim persona loquitur servus. Vesterhov. DECRERIM. animum induxerim, existimarim. Vide infra IV. 1. 27. Heaut. I. 1. 95. V. 1. 67.

80. Honesto verbo & pudoris pleno usus est: & novè pro vitiari. Donatus. Ejus pudori illudere vitiô. Benè explicat Donatus. Idem Graecis est ἐντρυφᾶν, ὑβρίζειν, ἐμπαίζειν, καταπαίζειν. Sic Noster Phorm. II. 3. 66. Et Latini passim turpitudinis sensu *Ludibrio habere, illudere, ludificari, feminarum capitibus illudere,* dixerunt. Vest.

[81] Quin integram itidem reddam, ut accepi ab suis, 75
Neque [82] honestum mihi, neque utile ipsi virgini est.
Ph. [83] Pium ac pudicum ingenium narras Pamphili.
Pa. [84] Hoc ego proferre, incommodum mihi [85] esse arbitror:
Reddi patri autem, cui [86] tu nihil dicas [87] vitii,
Superbum est: sed illam spero, ubi hoc cognoverit, 80
Non posse se mecum esse, abituram denique.
Ph. Quid interea? ibatne ad Bacchidem? *Pa.* Cotidie.
Sed, ut fit, [88] postquam hunc [89] alienum ab sese videt,

 [90] Ma-

81. QUIN. quo minus. Donatus.

82. Decens, decorum. And. I. 1. 114. Hec. III. 3. 34. Vest.

83. An simul erga virginem & PIUM & PUDICUM? an PIUM erga meretricem, PUDICUM erga virginem? Donatus.

84. Amorem scilicet meretricis. Verba Pamphili sunt. Idem.

85. Ob rumorem sinistrum, & iram patris. Vest.

86. TU ɔ: ego maritus, qui repudio, *nihil dicam* &c. vel TU DICAS, pro *dicatur*, Enallage.

87. Nunc VITII, culpae uxoriae. Donatus. Sensus est: Quam nullius vitii insimules. Plaut. Asin. V. 2. 48.

faxo, ut scias,
Quid pericli sit, dotatae uxori vitium dicere.

Sic in Glossis Philoxeni *καταγινώσκω τοῦ κλέπτου, vitium furi dico*, est, furti insimulo. Vest.

88. POSTQUAM-VIDET. Nota *Postquam* indicativo junctum. Ita Salust. Catil. 57. *Catilina* postquam videt, *montibus atque copiis hostium sese clausum*. Vest.

89. I. e. alienatum; ut qui uxorem duxisset.

[90] Maligna multo, & magis [91] procax. facta ilico est.
Ph. Non aedepol mirum. *Pa.* Atqui ea res multo maxime 85
Disjunxit illum ab illa: postquam & ipse se,
Et [92] illam, & hanc, quae domi erat, cognovit satis,
[93] Ad exemplum ambarum mores earum existimans.
Haec, ita uti liberali esse ingenio decet,
[94] Pudens, modesta: incommoda atque injurias 90
Viri

90. Praeparatio Poëtae ad mores Bacchidis insinuandos, & ad jurisjurandi praestationem, quam facit in fine Comoediae. Vesterh. MALIGNA, difficilis ac superba. Donatus. MULTO insolitè additur positivo: potest vero huc revocari τὸ MAGIS; ut sit; *Multo magis maligna, & magis procax.*

91. PROCAX.] Dispolistrix & petax. * *Procare* enim est petere. *Virgilius.* (Aen. I. 536.) *Procacibus austrit.* id est, impudentibus. nam qui multum petit impudens est & PROCAX. Unde & *Proci* dicti sunt, qui filias alienas in matrimonium petierunt. Donatus. * Vide ad Heaut. II. I. 15. Vesterhov.

92. ILLAM.] meretricem malam. HANC, QUAE DOMI ERAT.] uxorem modestam. COGNOVIT. Diligentius & attentius consideravit. nam *Cognoscere*, est diligenter & attente considerare. Donatus.

93. AD EXEMPLUM. Quasi ad imaginem, & collationem, & speciem comparationis. EXISTIMANS. intelligens. Donatus. Metrum AESTIMANS poscit. Et solent haec verba passim inter se commutari. Locutio est elegans, licet rarior. q. d. mores utriusque ex comparatione mutua aestimans, & de utrisque ex hac comparatione judicans. Vest.

94. Haec contra vitia meretricis posuit. PUDENS haec, illa PROCAX: MODESTA haec, illa MALIGNA. reliqua vero super adduntur ornamenta uxoris

Viri omnes ferre, & [95] tegere [96] contumelias.
[97] Hic, animus partim uxoris [98] misericordia
[99] Devinctus, partim victus hujus [100] injuriis,
Paullatim [101] elapsu' est Bacchidi: atque [102] huc transtulit

Amorem,

rïs (Codd. veter. *uxoria*), matronaeque laudes. Callidè, laudata uxore, non repetit vitia meretricis apud meretricem; & simul contentus de uxoris laudibus, vitia meretricis intelligit. Donatus.

95. Plus dixit TEGERE, quam celare. TEGERE enim ad hoc dixit: ut non solum cuiquam non ediceret, sed & (allaboreret) ne quis sciret. Donatus.

96. Nempe eas, quibus a viro, meretricem amante adficiebatur: vel, absolutè, probrosos viri amores.

97. HIC, pro *Tum. Virgilius.* (Aen. XI. 246.)
Hic annis gravis, atque animi maturus Aletes.
ANIMUS. Oratorie. Non enim Pamphilum dixit, sed animum Pamphili. Don.

98. I. e. erga uxorem. * Rectè, quia ex misericordia amor nascitur. Don.

99. Sc. uxori, i. e. conciliatus, conjunctus.

100. Intelliguntur injuriae Pamphilo a Bacchide ortae. Vesterh.

101. Subduxit se Bacchidi. Vesterhov. Possit videri Hypallage, pro, *Bacchis elapsa est animo.* Illud tamen praeferendum, quod innuat, animum amantis Pamphili, quasi in vinculis apud meretricem fuisse.

102. HUC, in, vel, ad hanc. * Sic infra III. 1. 17.
Vix me illinc abstraxi, atque impeditum in ea expedivi animum meum
Vixque huc contuleram.
Heaut. II. 4. 10.
Illi suum animum aliò conferunt.
Gellius VII. 11. ex Ciceronis secunda Antoniana laudat haec: *Caput autem literarum hoc erat; sibi cum illa mima posthac nihil futurum: omnem se amorem ab jecisse illius, atque in hanc transfudisse.* Vesterh.

Amorem, postquam [103] par ingenium nactus est. 95
Interea in [104] Imbro moritur cognatus [105] senex
Horunc. ea ad hos redibat [106] lege haereditas.
Eò [107] amantem invitum Pamphilum [108] extrudit pater.
Relinquit cum matre hic uxorem. [109] nam senex
[110] Rus abdidit se. huc raro in urbem [111] commeat. 100

Ph.

103. PAR INGENIUM. Aut sibi par, aut uxori: id est liberali foeminae. PAR INGENIUM, eandem voluntatem. *Sallustius* (Catil. 20.) *Nam idem velle, atque idem nolle, ea demum firma amicitia est.* Donatus. De Pamphili ingenio vide supra versu 77. de Philumenae 89. 90. Vest.

104. Imbrus insula est juxta Thraciam. Vest.

105. Bene, quod ait SENEX: nam acerbum funus non conveniebat Fabulae. In Comoediis itaque apud Terentium, aut meretrix molesta*, aut ** ex duabus una uxor moritur, aut senex. Ita ex hujusmodi mortibus vel incommodum vitatur, vel lucrum insuper nascitur, ut non sit causa lugendi. Donatus. * Exemplo est Chrysis And. I. 1. 78. ** Phorm. V. 8. 30. Vesterhov.

106. Verbo juris usus est: ea enim legitima est haereditas, quae familiae debebatur. Donat. Sic And. IV. 5. 4. Vest.

107. AMANTEM. Modò jam uxorem: non enim amicam. Donatus.

108. Propriè *extrudere* dicitur qui manibus expellit. Sed hic translatione usus est, ut ostenderet, tantum importunitatis verbis senis fuisse, quantum impulsio manuum efficere potuisset. EXTRUDIT. verbum necessitatis & aptum importunitati. Don.

109. Donatus affirmat NAM hìc esse particulam inceptivam: Sed potest suô sensû vulgarî accipi, quod ex contextu liquet.

110. In agros, operandi gratia, se contulit, seorsum ab hominum consortio.

111. *Commeare* est abesse inde ubi te esse oporteat. Ergo

Ph. [112] Quid adhuc habent infirmitatio nuptiae?
Pa. [113] Nunc audies. primo dies complufculos
Bene conveniebat [114] fane inter eas. [115] interim
Miris modis odiffe coepit Softratam:
Neque [116] lites ullae inter eas, [117] poftulatio 105

Num-

go hoc dicto oftendit, quam raro ad urbem veniat fenex. quippe *Commeatus* eft ex aliqua commoratione temporalis abfceffus. Donatus. Hanc notionem τȣ̃ *commeare* debuerat exemplis adftruere, nam vereor ut vera fit. Minellius exponit; *redit*, *confert fe*, & ex Cicerone (locum pro folenni fuo negligens) hoc allegat; *Crebrò enim illius literae ab aliis ad nos* commeant, id eft, redeunt & redduntur. „ Probandum adhuc videtur, quod *Commeare* fignificet *redire*.

112. Bene usque adhuc fufpenfa narratio eft. Et in hac interrogatione quafi fubftomachatur Philotis decepta, quod nihil videat infirmitatis in nuptiis, quod optaverat. QUID ADHUC HABENT? Hoc triftior meretrix dicit. Donatus.

113. Sic ait, quafi jamdudum audire cupienti. vel quafi ad moleftam percontatricem. Don.

114. SANE, validè, quia qui fanus, idem & validus. Donatus. quafi dicat, *valde benè*, *optimè*. * CONVENIEBAT — INTER EAS. Plaut. Trin. III. 1. 22.
Nefcio quid non fatis inter eos convenit. Veft.

115. INTERIM. Modò repente. INTERIM MIRIS MODIS. Mirè ad finem Comoediae rerum explanatio refervatur. namque fi quaeras (i. e. *examines*), fallitur Parmeno, quum non odio focrus, fed pudore, fimultatem adverfus focrum Philumena fimulaverit. Donatus. Hanc annotationem non pigebit faepe in fequentibus attendiffe, multam enim lucem fabulae affundit.

116. Deeft *tamen*; imo nihil deeft: nam hic explicat, quod dixerat, ODIS, SE MIRIS MODIS; quip-

pe

Numquam. *Ph.* Quid igitur? *Pa.* Si quando ad eam accesserat
Confabulatum, [118] fugere e conspectu ilico:
[119] Videre nolle. denique, ubi non quit [120] pati,
Simulat

pe mira res est, odium muliebre, sine jurgio.

117. Expostulatio, querela, jurgium. Plaut. Bacchid. III. 3. 45.:

Acris postulatio *haec est, cum hujus dicta intelligo.*

Et *Postulare* pro expostulare. Mil. II. 6. 34.

ut nesciam,
Utrumne postulare *prius tecum aequum siet,*
An me expurgare. Vest.

POSTULATIO. querela, & quasi justa interpositio querelarum. Don.

118. Mirum, quum Sostrata & Philumena essent in unis aedibus. Non mansit igitur in gynaeceo Philumena; sed ex conclavi in conclave sese proripuit, celatura instantem partem (l. partum). Vest.

119. VIDERE NOLLE. Ignorantia Parmenonis apparet, qui argumentum odiorum credidit, quod Philumena neque videri vellet, neque videre. Donat. Haec si cohaerent superioribus, FUGERE E CONSPECTU, omnino legendum videtur, VIDERI NOLLE. Si vero VIDERE defendimus, sermo ita ordinandus videtur. *Si quando Sostrata accesserat ad Philumenam confabulatum, haec fugere e conspectu. si quando Philumena arcesseretur ad Sostratam confabulatum videre nolle. Denique ubi non quit pati* vel invisentem vel arcessentem socrum, *simulat se ad matrem arcessi.* Quo sensu VIDERE notat invisere. Vest.

120. PATI. & sustinere & sustineri (tolerare & tolerari): intelligi potest hoc loco, quia *Patior* commune est. nam *patior te*, & *a te*, dicimus. Donatus. Haec explicatio, propter auctoritatem Donati, attendenda, non vero praecise damnanda est, quod facit Minellius: Qui, & secutus eum Vesterhovius, PATI hic per durare, καρτερεῖν, exponunt. Vesterhovius advocat, Eun. I. 1. 9.
Ferre

Simulat se a matre arcessi ad [121] rem divinam. abiit.
Ubi ibi [122] est dies complures, arcessi jubet [123] 110
Dixere [124] caussam tunc, nescio quam. iterum jubet.
* Nemo remisit. postquam arcessunt [125] saepius,
** Aegram esse simulant mulierem. nostra ilico
[126]It visere ad eam. [127] admisit nemo. hoc ubi senex
[128] Re-

Ferre non posse.
Heaut. IV. 5. 13.
non possum pati.
Et Adelph. IV. 2. 15.
Non, hercle, hic quidem durare *quisquam, si sic fit, potest.*
Virg. Ecl. X. 52.
Certum est in sylvis, inter spelaea ferarum
Malle pati.
Et, NON QUIT PATI, absolute dictum affirmat.

121. Sacrificium faciendum, aut, sacrum celebrandum. * Sic Eun. III. 3. 7. Vesterhov.

122. EST eleganter, pro fuerat; vel verius, *esse perseverat.* * ἀρχαίως, DIES non *Diebus* dixit. Donatus.

123. Sc. Sostrata Philumenam.

124. I. e. praetextum, cur Philumena non rediret. * Ideo NESCIO QUAM, quia nullius momenti, & falsam. Donatus.

* Facetè dictum; pro, *neutiquam remissa est.* Huic simile mox; NEMO ADMISIT. * Hic jam apertius odium videtur, ubi nec jam fingitur caussa. Don.

125. Subauditur *Nostri*, id est, missi a socru. Don.

** AEGRAM manifeste de morbo corporis dicitur Infr. III. 2. 6. Nepos Miltiade Cap. 7.
Aeger *erat vulneribus.*
Ovid. Pont. I. 3. 90.
Nec juvet admota perditus aeger ope. Vesterh.

126. IT VISERE.] Ut (Virg. Aen. I. 527.)
populare penates
Venimus.
VISERE, officii est: *Videre* quaerentis aliquem (Vesterhovius junctim legendum suspicatur. VISERE, *officium est videre quaerentis aliquem.*) Donatus. * Sic infra II. 1. 40. III. 2. 4. & 6. Plaut Bacchid. III. 5. 4.
visam huc ad eam
Ovid. Amor. II. 2. 21.

Ibit

[128] Rescivit, heri [129] ea causa rure huc advenit: 115
Patrem continuo convenit Philumenae.
Quid egerint inter se, nondum [130] etiam scio:
Nisi sane curae est [131], quorsum eventurum hoc siet.
[132] Habes omnem rem. [133] pergam, quo coepi
hoc iter.

Ph.

Ibit ad *adfectam*, *quae non languebit*, amicam Visere. Vesterh.

127. Injuriosa etiam ipsa pronuntiatio est. Don.

128. *Scimus* quae ad nos deferuntur. *Rescimus* celata. Donatus. Explicat vocem Gellius II. 19. Vest.

129. Bene, EA CAUSA: quippe qui se ruriabdidisset. Don.

130. Rectè servavit reliquis partibus Fabulae pendulum & attentum spectatorem. Donatus. ETIAM: adhuc. vel est παρέλκον tertium, ut vult Donat.

131. Ἔλλειψις, Deest, *scire*: & est σύλληψις, SCIO, *scire*, cum ἀναβάσει. (Haec ad τὸ NONDUM ETIAM erant annotata; Sed felici conjecturâ huc restituit Vesterhovius.) CURAE EST, QUORSUM EVENTURUM. Bene; quia curiosus est Parmeno, & idem garrulus, nam per totam Fabulam talis inducitur. Don. QUORSUM EVENTURUM. Lepidè dictum, pro, *quem eventum*, *vel finem*, *habiturum*.

132. Quasi dicat, quam audire expetisti. Donatus. HABES OMNEM REM. Eun. III. 1. 11. Cic. Fam. I. 9. Habes *de Vatinio*, *accipe de Crasso*. Lucil. XXIX. Habes omnem rem. *timeo ne accuser*.
Citat Nonius, explicans *Habere*, *audire*. Vesterh.

133. Locutionem hanc, *Pergere iter*, contra I. Fr. Gronovium ad Tacit. Annal. I. 18. defendit Cl. Burmannus ad Val. Flacc. IV. 690. Pacuvius, Medo: *Ire si resto*, pergit iter. *jam si ire conor*, *prohibet betere*. Adde Gotl. Cortium ad Salluft. Jug. 79. & Taubm. ad Plaut. Pseud. V. 1. 4. Horat. Serm. II. 6. 99. *Ambo propositum* peragunt iter. Vesterh.

Ph. Et quidem ego: [134] nam constitui cum quodam hospite, 120
Me esse illam conventuram. *Pa.* [135] Di vortant bene,
[136] Quod agas! *Ph.* Vale. *Pa.* Et tu bene vale, Philotium.

134. Dicit causam, cur in reliqua Fabula non appareat persona hujus meretricis. *Constitui*, propriè. Nam de hujusmodi rebus dicitur convenire & *constituere*, de cujusmodi rebus apud extraneos meretrices agunt. Donatus. Haec non sunt liquidissima; nempe videtur rem turpem obscurè innuere. * CONSTITUI. Vide ad Heaut. IV. 4. 4. Titinnius apud Nonium, voce Toga: *Scorto rus* constituit. Vesterh.

135. Saepe enim res eveniunt aliter quam volumus: & ideo *Vertumnus* colitur, * qui praeest rebus vertentibus. Donatus. *. Vid. ad Adelph. IV. 7. 10. Quae conjectura hoc loco confirmatur. Vesterh.

136. Sc. negotium tuum apud hospitem: Jocosum votum h. l. immo ironicum.

ACTUS SECUNDI

SCENA PRIMA.

LACHES. SOSTRATA.

La. PRO Deûm atque hominum fidem! quod hoc genus [1] est? quae [2] haec est conjuratio? [3] Utin'

1. *Mulierum*, vel, *hominum* subauditur.

2. Vesterhovio, hoc & praecedens, dictum videtur per ἓν διὰ δυοῖν, pro, Quod hoc genus est conjurationis: Vereor ne contra mentem Terentii.

[3] Utin' omnes mulieres eadem [4] aeque ſtudeant, nolintque omnia?
Neque [5] declinatam quidquam ab aliarum ingenio ullam reperias?
Itaque [6] adeo [7] uno animo omnes [8] ſocrus oderunt nurus.

Viris

3. UTIN' OMNES.] Ita expreſſi ex Codd. Bembino & Victoriano, quod homini irato magis convenit, magisque commotum & fervidum eſt, quam vulgatum & Donati UT OMNES. Veſterh. UT quid ſit omnes hic intelligunt; UTIN', quando infarciebatur in contextum, debuerat explicari. Forſan NE hic ſit παρέλκον, & UTI, pro ut, poſitum? At quid ad me?

4. AEQUE STUDEANT. Sic Eun. Prol. 1. & 28. Phaedrus I. 27. 2. *Qui humiles nati dici locupletes* ſtudent.
I. e. ſumma ope nituntur. Salluſt. Cat. I. 1. Veſt.

5. Id eſt, flexam, vel inflexam: ne parum ſit, *diverſam* vel *diſſimilem* dixiſſe. Donatus. Ἀπὸ τῆς ἄλλων φύσεως ἐκκλίνουσαν. Unde Menander.

γυνὴ γυναικὸς πώποτ' οὐδὲν διαφέρει.
Nihil unquam differt mulier a muliere. Veſterh.

6. Planè, prorſus.

7. Ita, dictum, uti, *uno ore* ὁμοθυμαδόν. Veſt.

8. Conſultò ambiguè extuliſſe Terentium ait Hieronymus adverſus Jov. Lib. I. Verba Hieronymi: *In Lepta urbe ſemibarbara, poſita in ſolitudine, moris eſt, ut nurus altera die* (a nuptiis) *ſocrum ollam mutuam poſtulet; cui illa ſtatim negat, ut ſcias, illud verum eſſe Terentii, quod conſulto ambigue extulit*, QUID EST HOC? OMNES SOCRUS ODERUNT NURUS. Poſſit tamen ex perſona Lachetis nurum diligentis verus Terentii ſenſus elici, ut OMNES SOCRUS ſint caſus rectus, valeatque πᾶσαι ἑκυραί. Veſterh.

Viris esse advorsas, [9] aeque studium est: similis pertinacia est. 5
In eodemque omnes mihi [10] ludo videntur doctae ad malitiam.
Ei ludo, [11] si ullus est, magistram hanc esse satis certo scio.

9. AEQUE STUDIUM. Ita dixit pro *aequale*, uti mox, SIMILIS PERTINACIA. Scilicet solent adverbia passim pro adjectivis poni apud Plautum. Vide Parei Lex. Plaut. v. *Parum*, *plus*, *satis*, *nimis*. (Adde, apud Salustium: & consule Doctiss. Cortii Indicem hujus Authoris, in *Enallage Adverbii* pro *Adjectivo*). Adjectivorum tamen usus pro adverbiis multo frequentior. Junxit & Cicero, Academ. Quaest. Tusc. I. 12. *Non* pertinacia, *aut* studio *vincendi*. Vesterh. STUDIUM est voluntas hominis attentior atque impensior. Donatus.

10. Schola, gymnasio. Vesterh.

11. EI LUDO, SI ULLUS EST, MAGISTRAM.] Magna amplificatio criminis, dubitat an sit ludus malitiae, & magistram non dubitat Sostratam, sed, CERTO SCIO, inquit. Donatus. MAGISTRAM.] Elegans oppidò locus est apud Quinctilianum Instit. VI. 3. referentem verba Ciceronis in Pletorium Fonteji accusatorem: *Cujus matrem dixit, dum vixisset*, ludum, *postquam mortua esset*, magistros habuisse. In quibus verbis ipse Quinctilianus aenigma agnoscit. Acumen in eo consistit: *Ludum habere* dicuntur lanistae & scholarum magistri. Quorum autem bona, qui non sunt solvendo, sub hasta venduntur, (ii) *accipiunt magistros*, sub. auctionum, qui bonorum indicem faciunt, & auctioni praesunt. Quoniam igitur ad hanc foeminam vivam infames aliae mulieres convenisse dicebantur, ut pueri conveniunt ad ludimagistrum, inde *ludum habuisse* dicitur. Quia vero post mortem ejus bona erant diven-

So. Me miseram! quae nunc, quamobrem accuser,
[12] nescio. *La.* Hem!
Tu nescis? *So.* Non [13], ita me Di bene ament!
[14] mi Laches:
[15] Itaque una inter nos agere aetatem liceat. *La.*
Di mala prohibeant [16]! 10
So. Meque abs te immerito esse accusatam, postmodum rescisces. *La.* [17] Scio.

Te

vendita, iisque vendendis magistri erant constituti, inde post mortem dicebatur *habuisse magistros*. Vide quae e Turnebo laudat Cl. Burmannus. Vest.

12. Oratoriè pro se loquitur mulier, siquidem majoris innocentiae est nescire crimen, quam defendere. Donatus.

13. Sub. *scio*.

14. Modò MI LACHES non est blandientis, sed ejus qui periclitetur innoxius. Don.

15. Atque ita. INTER NOS, conjunctim, vel, conjunctis.

16. Sub. Ut una inter nos agamus aetatem. Donatus. Sed hoc durius videtur Vesterhovio, neque ex genio Comoediae Terentianae, quemquam uxori praesenti optare mortem. Quin potius crederet, eundem Lachetis, qui Sostratae verborum sensum esse, hanc bona precari, illum mala deprecari. Quasi vero, in verbis a sene stomachabundo fusis, omnia ad regulas decori sint exigenda? Immo nihil duri inest, ei mortem optare, quam modò dixerat *se certò scire ludo malitiae esse magistram*.

17. Hoc tantisper concedit, ut statim majori cum acerbitate refellat. Nihil decederet vi orationis, si punctum post SCIO, & interrogatio post IMMERITO abesset: talia vim suam a pronuntiatione, & vultu pronuntiantis, mutuantur. Vesterhovius locum non cepit, qui vocem SCIO in ore Lachetis si non absurdam esse, saltem languere pronuntiat; Sostrataeque ideo tribuendam opinatur.

Te immerito? [18] an quidquam pro istis factis [19]
dignum te dici potest?
Quae me, & te, & familiam [20] dedecoras: filio [21]
luctum paras.
Tum autem, [22] ex amicis inimici ut sint nobis adfines, facis:
Qui illum decrerunt [23] dignum, suos cui liberos
committerent. 15

T 3 Tu

18. Amarè παρὰ προσδοχίαν. Donatus. Quibus factis? Scilicet Sostrata anus susceperat inimicitias cum puella. Philumena impatiens injuriarum abierat. Hinc dedecus in familiam omnem, luctus Pamphilo filio paratus, affines ex amicis inimici. Quae omnia gravi exaggeratione recensentur. Vesterh.

19. I. e. Convitium quod crimina tua exaequet, sive, iis multo minus non sit. Possit hic esse Charientismus, DIGNUM, pro, *Indignum*.

20. *Dedecoratur*, quod honestum * est: *Turpatur*, quod honestum est corporale. Donatus. * Restituit Abr. Vielingius, *mente est: Turpatur, quod honestum est corpore.*

21. Phaed. I. 28. 6.
Ne tantum miserae luctum
importaret *sibi*.
Idem II. 4. 6.
pernicies, *ait*,
Tibi paratur, *forsan & miserae mihi*.
Vide Donatum ad And. IV. I. 32. & IV. 2. 7. Vest.

22. Eadem constructione dixit And. I. 1. 10.
feci, e servo ut esses libertus mihi.
Imitatus Caesar B. C. III. 104. *Plerumque in calamitate* ex amicis inimici *existunt*. Vest.

23. DIGNUM, SUOS CUI LIBEROS COMMITTERENT.] Multum sonanter, & accusatorio strepitu, nec masculinum genus, nec foemininum posuit: nec unam (filiam), sed LIBEROS. Sic *Cicero*, *En cui tuos liberos committas:* quum de uno ageret. Et,
ha

Tu sola [24] exorere, quae perturbes [25] haec, tua impudentia.

So. Egone? *La.* [26] Tu, inquam, mulier, quae me omnino [27] lapidem, non hominem putas.

An, quia ruri crebro esse soleo, nescire arbitramini
Quo quisque pacto hic vitam [28] vestrorum [29] exigat?

[30] Multo

habemus enim liberos: de puella. Sic dixit DIGNUM, ut honoris genus sit, accipere uxorem meruisse. Donatus. COMMITTERENT, Propriè. quia feminae in manus & potestatem viri tradebantur. Sic And. I. 5. 6. Quanquam non omnes uxores viri in manum conveniebant, sed solae matres familias. Per confarreationem enim nuptae, illa erant potestate exemtae; & solae per conventionem in manus, & usum virorum potestati suberant. Vest.

24. Emergis, reperiris. Verbum hoc impudentiam notat. *Cicero* (Orat. pro Dejot. 1.) *Exortus est servus, qui, quem in eculeo appellare non posset, eum accuset solutus.* EXORERE.] Existis. *Exoriri* dicitur, qui non exspectatus invadit in aliquem. Don.

25. HAEC. intelligit vincula, seu foedera, necessitudinis & amicitiae cum affinibus.

26. TU, MULIER, ἔμφασιν malitiae habet. Et omnino expressio consuetudinis est ad indignationem. Don.

27. LAPIDEM, stupidum & bardum. Infra. IV. 1. 9. Heaut. IV. 7. 3. & V. 1. 44. Plaut. Merc. III. 4. 46.

egomet credidi,
Homini docto rem mandare,
is lapidi *mando maxumo.*
Vesterhov.

28. VESTRORUM, pro *vestrum.* Sic veteres. Donatus. Codex Bembinus cum MSS. quibusdam aliis (adde edit. Minellii) VESTRARUM. Vesterh.

29. Agat, instituat. *Infra. III. 5. 40. Heaut. II. 3. 39. Lucil. apud Nonium v. exigere

Quum cognoveris, vitam *sine cura* exigas. Vesterh.

[30] Multo melius hic quae fiunt, quam illic, ubi ſum aſſidue, ſcio. 20
Ideo, quia; ut vos [31] mihi domi eritis, proinde ego ero [32] fama foris.
Jampridem equidem audivi cepiſſe odium tui Philumenam;
[33] Minimeque adeo mirum: &, ni id feciſſet, magis mirum foret.
Sed non credidi adeo [34], ut etiam totam hanc odisſet domum.
Quod ſi ſciſſem, [35] illa hic maneret potius, tu hinc iſſes [36] foras. 25

 [37] At

30. ὑπερβολῇ uſus eſt. ut in Adelphis, *An non prius totis ſex menſibus olfeciſſem?* Donat.

31. Bene MIHI: Quia commoditas familiae ad hunc redundatura eſt. Donatus. MIHI, eleganter παρέλκει, ut ſaepe alias. Veſt.

32. FAMA. i. e. de fama, quod ad famam. FORIS, apud vulgus. *EGO ERO FAMA, Ita dicitur, ut infra IV. 3. 14. *Nos jam fabula (fabulae*, ibi eſt) *ſumus.* (vereor ut ea ſimilitudo vera ſit) Goveanus, laudante Fr. Fabritio, delet τὸ FAMA (neque habet edit. Minellii) Veſterh.

33. Satis amarè; pro merito dicit odium, contra meritum amoremque: ſimul excuſat nurum, quae oderit talem ſocrum: & ſimul praevenit, *Quid ſi non laeſa eſt, ſed odio me habet.* Don.

34. Deeſt, *oſuram fuiſſe.* Idem.

35. Mſ. Mark. ILLA HINC, MANERET POTIUS. Ut poſſit videri παρὰ προσδοκίαν dictum.. Mſ. Lipſ. MANERET POTIS, ſupra ſcriptum *potens.* Veſterh.

36. Minatur formulam divortii, *Exi foras, mulier.* Martial. XI. 104. 1.

Uxor vade foras, aut moribus utere noſtris. Veſt.

[37] At vide, quam immerito aegritudo haec oritur
mihi abs te, Sostrata:
Rus habitatum abii, [38] concedens vobis, & [39] rei
serviens;
Sumtus vestros [40] otiumque ut nostra res [42] posset
[43] pati,
Meo labori haud parcens, [44] praeter aequom atque aetatem meam.

[45] Non

37. Ἠθικῶς post acrem invectionem, se ipsum miseratur, ut invidiam durae inclamationis in ipsam convertat. Donatus. VIDE, cogita, considera. AEGRITUDO, dolor, molestia. * ORITUR, & magnitudinem rei significat, & repentinum impetum, ut supra, *Tu sola exoreris*. Don.

38. E conspectu vestro secedens, vobis locum dans. (quasi molestus scilicet, dum aderam.) Plaut. Epid. V. 2. 16. *Num ab domo absum? num* oculis concessi *tuis?*
Amph. I. 1. 120.
neque nox quoquam concedit die.
h. e. diei. Vesterh.

39. Rei familiari servandae, vel augendae, studens. * *Res servit* divitibus, quia abundant: *Rei serviunt* pauperes, quia se coartant ad angustias rei. Ita ergo *res* pro qualitate * sua & *servit*, & *ei servitur*. HORATIUS (Epist. I. 10. 47.)
imperat aut servit collecta pecunia cuique. Donat.
* Immo qualitate utentis; neque alia videtur mens esse Horatii, in loco adducto. (Plaut. Truc. II. 3. 21. *Ut* rei servire *suave est*. Vest.)

40. Vitam otiosam.

42. Mediocris scilicet. Donatus.

43. Horat. Epist. I. 18. 28.
meae, contendere noli,
Stultitiam patiuntur opes:
tibi parvula res est.
Sensus est; Ego par sum, quos facio, sumtibus. Unde eadem *insomnia*, & *sumtus insani* dicuntur. Vesterh.

44. PRAETER AEQUOM ATQUE AETATEM.] Sic Heaut. I. 1. 7. Vesterhov. PRAETER modò *contra*, vel, *supra*.

[45] Non te pro his curasse rebus, ne quid aegre esset
mihi? 30
So. Non mea [46] opera, neque pol culpa evenit.
La. Immo maxume.
[48] Sola hic fuisti: in te omnis haeret culpa [49] sola,
Sostrata.
[50] Quae hic erant, curares: cum ego [51] vos solvi
curis caeteris.
Cum [52] puella anum [53] suscepisse inimicitias, non
pudet?

T 5 [54] Il-

45. Mirus sensus. PRO HIS, inquit, tot REBUS unam & facilem redderes, *Curares*, *Ne* QUID AEGRE ESSET MIHI. Et TE sic pronuntiandum, quasi dicat, *Etsi alii non curarent*, *(tu) curare debuisti*. Donatus. NON TE, pro, *nonne te oportebat*. AEGRE, Molestiae, a vobis scilicet.

46. Videtur unum dixisse OPERA & CULPA, & tamen non est idem. OPERA enim est, si scientes laeserimus: CULPA, si nescientes. quorum alterum sceleris, alterum stultitiae est. Donatus.

48. SOLA HIC FUISTI. Ratio. & deest *enim*. SOLA, quantum pertinet ad regendam domum. SOLA, sine me. Donat.

49. SOLA, SOSTRATA. Optimè geminavit SOLA more irascentium: nondum nomen posuit, & SOSTRATA additum ad amaritudinem inclamantis. Don.

50. Intelligit rem domesticam, quae matribus familiarum debet esse curae. Emphaticè legit Mf. Mark. SOLA, QUAE HIC ERANT, CURARES. Voce SOLA tertium repetita Vesterhov.

51. VOS pro *te*. ut (Virgil. Aen. XII. 60.) *Desiste manum committere Teucris*. (pro, Aeneae.) Donatus.

52. Ut *puellam* blande dixit, ita hanc cum amaritudine, ANUM. Donatus. PUELLA dicitur de femina juvene sed jam nupta. qua-
les

[54] Illius dices culpa factum. *So.* Haud equidem dico, [55] mi Laches. 35

La. Gaudeo, ita me Di ament! [56] gnati caussa. nam [57] de te quidem

Satis scio, peccando detrimenti nihil fieri potest,

So. Qui scis, an ea caussa, mi vir, me odisse assimulaverit,

Ut

les etiam infra IV. 3. 13. dicuntur *Adolescentulae*. Et sic Pamphilus jam maritus adolescens dicitur IV. 1. 41. Virg. Ecl. VI. 47.

Ah, virgo *infelix quae te dementia coepit?* (corr. *cepit.*)

De Pasiphae, matre Phaedrae, Ariadnes & Androgei. Neque fere aliter Belgae feminam nuptam appellatione vocis *juffrouw* designant. Vesterhov. Adde *Laborantes utero* puellas. apud Horat. Carm. III. 22. 2.

53. Quae scilicet, magis sapiens, & moderata, esse debueras. SUSCEPISSE. i. e. incepisse, contraxisse. Locutionem, *Suscipere*, *inimicitias*, ut & contrariam, *ponere*, *deponere*, *inimicitias*, Vesterhovius ex Cicerone confirmat.

54. Praevenit defensionem: & eam sic pronuntiavit ut crimen. Donatus.

55. MI LACHES modo dixit, quasi gravissimum accusatorem arguens, & quasi defatigata & delassata ejus inclamationibus. Non ergo blandientis est modo MI: sed invidiose rogitantis. Donatus.

56. Quod talem uxorem habeat, quam nec inimica accusare possit. Donat.

57. Sensus est, jam talis es, ut pejor fieri non possis. PECCANDO DETRIMENTI Servas, inquit, numerum peccatorum, nec fit ullum copiae detrimentum, — PECCANDO DETRIMENTI. Hic sensus obscurus est (imo constructio potius): Attamen hic, dum quantumcunque, inquit, sceleris admiseris, — nihil de tua existimatione minuitur, nihil de pudore derogatur, eadem es quae fuisti, quia peior fieri non potes. Donatus. * Guyetus apud Vesterhovium, DETE

Ut cum matre [57.2] plus una esset? *La.* Quid ais? non signi hoc sat est,
Quod heri nemo voluit visentem ad eam te [58] intro admittere? 40
So. [59] Enim lassam oppido tum esse ajebant: [60] eo ad eam non admissa sum.
La. [61] Tuos esse ego illi mores morbum magis, quam ullam aliam rem, arbitror.

Et

TE exponit, per, *quod ad te attinet*, &, ad τὸ POTEST, subaudit *tibi*. Vesterhovius opinatur huc respexisse Ciceronem ad Herenn. IV. 10. Verba Ciceronis. *Ubi enim iste vidisset scurram exhausto rubore, qui se putaret nihil habere, quod de existimatione perderet, ut* omnia sine famae detrimento facere *posset?*

57. PLUS ESSET, ἰδιωτικῶς dixit: id est, diu, ac majorem partem. Donatus. Dixit PLUS pro amplius, diutius, πλείω. Vesterhov.

58. Ita legendum, non INTROMITTERE, vel ex Act. III. 1. 49. patet. Vesterhov.

59. ENIM LASSAM OPPIDO. Pro, OPPIDO ENIM, dixit. — OPPIDO; valde. Translatio a rusticis, qui interrogati, quemadmodum fruges provenissent? respondebant, OPPIDO, id est, quae sibi & oppido sufficere potuissent. Donatus. LASSAM.] Guyetus in Scholis MSS. ἰσχυρῶς κεκοπιακυῖαν. *fort abbatue, & qui n'avoit point de repos.* Eodem autem sensu dictum, quo *laborare morbo.* Unde infra II, 2. 14. AEGRA exponitur. Vesterh.

60. EO, propterea, ideo. Donatus.

61. Acerbissime institit senex & accusationi uxoris, & defensioni nurus: siquidem hoc sensu dicat, nurum nec mendacii culpam incurrere, quae vere aegrotet ex moribus malae socrus. Donatus. MORBUM. Codices quidam AD MORBUM praeferunt. Vesterh.

Et merito adeo : nam [62] vostrarum nulla est, quin gnatum velit

Ducere uxorem : & quae vobis placita est [63] conditio, datur.

Ubi duxere impulsu vostro, vostro impulsu easdem [64] exigunt. 45

62. Pro *Vostrum*. Donatus.

63. CONDITIO, matrimonium, uxor. Gall. *le parti*. Phorm. IV. 1. 13. Plaut. Aul. III. 5. 1.
Narravi multis amicis consilium meum
De conditione *hac*; *Euclionis filiam*
Laudant.
Nepos Att. 12. *Nullius* conditionis *non haberet potestatem*. Suet. Galb. 5. *Remansit in coelibatu*: *neque sollicitari ulla* conditione *amplius potuit*. Vesterhov. Minellius secutus, ut videtur, Donatum. malè, per *optio*, *electio*, exponit.

64. Plenius Plautus Merc. IV. 6. 5.
Uxor viro si clam domo egressa est foras,
Viro fit causa, exigitur matrimonio.
Solitam tamen causam divortii addi, discas ex Cic. Philipp. II. 28. *Illam suam suas res sibi habere jussit*; *ex XII Tabulis causam addidit*, exegit. Vesterhov.

ACTUS SECUNDI
SCENA SECUNDA.
PHIDIPPUS. LACHES. SOSTRATA.

[1] *Ph.* ETSI scio ego, Philumena, meum jus esse, ut te cogam [2],

Quae

1. *In hac scena* (immo initio scenae) *moralis allocutio Phidippi est ad filiam, mitissimi patris * colorem ostendens* Donatus. * i. e. characterem, quod nota. Adloquitur autem filiam, quae intus manet.

2. Sub. Redire ad Sostratam socrum. And. III. 2. 51. Vest.

Quae ego imperem, facere: ego tamen patrio animo victus, [3] faciam,

Ut tibi concedam: neque tuae [4] libidini advorsabor.

La. Atque eccum Phidippum optume video. ex hoc jam scibo, [5] quid fiet.

Phidippe, etsi ego meis me omnibus scio esse [6] adprime obsequentem, 5

[7] Sed non adeo, ut mea facilitas corrumpat illorum animos:

Quod tu si idem faceres, magis in rem & nostram, & vostram id esset.

Nunc

3. Committam, eò descendam, vel adducar, id animum inducam. Vel potest, per periphrasin, seu dilatationem, optimis quibusque Veterum usitatam, dictum esse, pro *concedam* simpliciter: quae forsan est sententia Vesterhovii; Is advocat Cic. Philipp. III. 5. Faciundum *est igitur nobis, P. C. ut D. Bruti privatum consilium auctoritate publica* comprobemus. Fam. III. 8. 1. Faciundum *mihi putavi*, ut *tuis literis brevi* responderem.

4. LIBIDO est quaevis voluntas temere suscepta. — Etsi pro voluntate posuit *libidinem:* tamen subaccusavit hoc nomine. Donatus. LIBIDINI.] Simpliciter pro voluntate posuit. Unde, *Libido est*, Plauto familiare pro libet, lubet. Vest.

5. Utrum, quid sit rei? an quid fiet nurus? utrum innocens, an iniqua? Et videtur hoc Sostratae dicere. Donatus.

6. ADPRIME, Vehementissime. Donatus. OBSEQUENTEM, facilem, indulgentem.

7. Notanda locutio, qua SED usurpatur post ETSI, notatque *tamen*. Cic. Fam. XI. 16. 3. *Nam* etsi *non facile dijudicatur amor verus, & fictus, nisi aliquod incidat ejusmodi tempus, ut, quasi aurum igni, sic benevolentia fidelis periculo aliquo perspici possit; cetera sunt signa communia:* sed *ego uno utor argumento, quamobrem me* ex

Nunc video [8] in illarum potestate esse te. *Ph.* [9] Heja vero!

La. [10] Adii te heri de filia: [11] ut veni, itidem incertum amisti.

Haud [12] ita decet, si perpetuam vis esse adfinitatem hanc, 10

[13] Celare te iras. si quid est peccatum a nobis, profer:

Aut ea [14] refellendo, aut purgando: vobis corrigemus,

Te

ex animo verèque arbitrer dilixi. Vesterhov. *Tamen* deesse videtur Donato; eique hoc est ἀνακόλουθον tertium.

8. Emphasis est in vocibus ILLARUM & TE. Exprobrat igitur Laches Philippo, praeposteram vivendi rationem. Absurdum enim est, patremfamilias, patria potestate amissa, in potestate uxoris & filiae esse. Qualis maritomastix proprio nomine *domina* dicitur Juvenali Sat. VI. 30.
Ferre potes dominam, salvis tot restibus, ullam?
Cic. Fam. V. 4. 6. *Omnibus in rebus me* fore in tua potestate, tibi confirmo (ɔ: ut Cortius exponit, *tibi ad omnia obnoxium, quaecunque imperaveris*) Vesterhov.

9. HEJA VERO! Modo adverbium corripientis. HEJA VERO! παρέλκον. Donatus.

10. I. e. conveni. *Adire*, hoc significatu, protriti non est usus.

11. *Ut veni, amisisti itidem incertum. Incertus*, inquit, *veni*, *incertus a te* recessi. AMISTI, pro AMISISTI. συγκοπή. Donatus. Nota, *amittere*, pro, dimittere.

12. Bene additum est ITA. etsi enim celandae irae: non usque adeo tamen, ut discordiam pariant. Donatus.

13. CELARE IRAS.] Contra Plautus dixit. Pseud. I. 5. 34. *Iram in promtu gerere.* Vesterhov.

Te judice ipso. Sin ea est causa retinendi apud vos,
Quia aegra est: te mihi injuriam facere arbitror, Phidippe:
Si metuis, satis [15] ut meae domi curetur diligenter. 15
At, [16] ita me Di ament! haud tibi [17] hoc concedo, etsi illi pater es,
Ut tu illam salvam magis velis, quam ego. [18] id adeo gnati causa,
Quem ego intellexi illam haud minus, quam se ipsum, [19] magnificare.

[19] [2] Neque

14. *Refellit* qui negat; *purgat* qui fatetur, & sic defendit. — VOBIS CORRIGEMUS. plus dixit VOBIS, quam *Tibi*. Donat.

15. UT, ne non, & jungendum est, SATIS DILIGENTER. — Donatus. CURETUR, tractetur, habeatur, aut foveatur. * Cicero. Fam. XVI. 5. 3. *Ego omnem spem tui* diligenter *curandi in Curio habeo.* (Itidem de aegro.) Aliter paullo Eun. III. 2. 52. Vest.

16. Addidit jusjurandum; vix enim credibile est, tantum amare socerum, quantum patrem. Donatus.

17. Hac in re non feram Posteriores. Cic. Fam. IV. 3. 15. *A me vero sic diligitur, ut* tibi uni concedam, *praeterea nemini.* Et X. 29. 1. Nostrum imitatus; Nec his concedo, *quanquam sunt singulari in te benevolentia, ut te salvum malint, quam ego.* Virg. Ecl. II. 57.

Nec, si muneribus certes, concedat Iolas.

Eodem fere sensu inscriptio Lapidis Termini est: CONCEDO NULLI. Quod sibi symbolum adoptavit Erasmus. Vesterhov. ETSI ILLI PATER ES. Compendium attulit *Virgilius*. (Aen. II. 289.) *Heu fuge, nate Dea.* Hoc enim sentit, *Quanquam natus Dea sis, fuge tamen.* Donatus.

18. ID ADEO GNATI CAUSA. Honestè amori nurus rationem subjecit piam. Donatus.

[19] [a] Neque adeo clam me eſt, quam eſſe eum graviter laturum credam,
Hoc ſi reſcierit. [20] eo domum, ſtudeo haec, prius-quam ille, ut redeat. 20
Ph. Laches, & diligentiam voſtram, & benignitatem
Novi: & quae dicis, omnia eſſe, ut dicis, animum induco.
Et te hoc mihi cupio credere: illam ad vos redire [21] ſtudeo,
Si facere poſſim ullo modo. *La.* Quae res te facere id prohibet?

[22] Eho!

19. In quibusdam Codicibus eſt MAGNIFACERE. Ita & Donatus legit. Plaut. Pſeud. IV. 1. 34.
te amo, & metuo, & magnifico.
Stich. I. 2. 43.
pudicitia 'ſt, pater
Eos magnificare, *qui nos ſocias ſumſerunt ſibi.*
Lucil. ex incert. 164.
Magnificare *hos*, *his bene velle*, *his vivere amicum.*
Eſt vero MAGNIFICARE idem quod MAGNIFACERE. Male igitur vulgò pro *Laudare* uſurpant. quod & vetus interpres fecit, vertens verba Mariae in Evang. Luc. I. 46. μεγαλύνει ἡ ψυχή μȢ τὸν κυριον, Magnificat *anima mea dominum.* Veſt.

19. [a] Mira oratio, ut mihi videtur; CLAM ME NON EST, QUAM CREDAM EUM GRAVITER LATURUM, pro, *clam me non eſt*, *quam is graviter ſit laturus* QUAM autem jungitur, & τῷ GRAVITER, & τῷ CREDAM. Expono; *Sentio prorſus (itaque) quam (quantum) metuam, quam graviter is hoc laturus ſit*, *ſi* &c.

20. Ita diſtinxi, ut ordo & ſenſus ſit, EO STUDEO, UT HAEC PRIUS REDEAT DOMUM, QUAM ILLE. Sub. *redeat ex Imbro.* Veſterh.

21. I. e. vehementer cupio; aut, operam do.

[22] Eho! num quidnam accuſat virum? *Ph.* Minime. nam poſtquam [23] attendi 25
Magis, & vi coepi cogere, ut rediret, ſancte [24] adjurat,
[25] Non poſſe apud vos Pamphilo ſe abſente perdurare.
[26] Aliud fortaſſe aliis vitii eſt: ego ſum [27] animo leni natus.
Non poſſum advorſari meis. *La.* [28] Hem! Soſtrata. *So.* [29] Heu me miſeram!

La.

22. EHO! NUM QUIDNAM ACCUSAT VIRUM?] Geſticulatio quaedam, ſecretiora quaerentis. ſaepe enim de maritis puellae parentibus queri ſolent aliquid ejusmodi, quod ſolis ipſis committendum eſt. EHO, interjectio ponentis aurem propiorem. nam illa quaerit, quae ſolent de maritis puellae matribus queri. Donatus.

23. ATTENDI, inſtiti. & vide, num deſit *animum:* — Non enim (τὸ ATTENDI) plenum eſt, ſed nudum. Donatus.

24. ADJURAT. τὸ AD, nunc auctivum eſt: ſignificat enim *valde.* Donatus. Supra I. 1. 4. Veſt.

25. Ordo eſt; NON POSSE SE PERDURARE APUD VOS, PAMPHILO ABSENTE. Vide ad Adelph. IV. 2. 15. Veſterhov. PERDURARE, propriè & muliebriter dixit. Donatus.

26. Sic dixit, ne diceret, *Sed coge, ut redeat:* & mollius dixit ALIIS, quam ſi *tibi* dixiſſet. Donatus.

27. ANIMO LENI NATUS. Hoc eſt plenum. nam SUM ANIMO LENI quum dicimus, ἐλλειπτικῶς profertur. Donatus.

28. HEM! SOSTRATA.] Quae dixiſti, *Non mea opera, neque pol culpa evenit.* Donatus. Increpantis eſt, q. d. *Vide quid feceris.* Veſt.

29. Ad ſe rediri totiens, quaſi delaſſata, conqueritur. Donatus.

La. Certumne est istuc [30]? *Ph.* [31] Nunc quidem, ut videtur. sed numquid vis? 30
[32] Nam est, quod me transire ad forum jam oporteat. *La.* Eo tecum una.

30. Quod Philumena non redeat. Donatus.

31. Sensus est; Ut nunc est, non redibit. Certum est non redituram, donec absens erit Pamphilus: neque videtur persuaderi ei posse, ut ante redeat. Vesterhov. NUMQUID VIS? discedentis verbum. Donat.

32. NAM.] Rationem reddit, quare se absolvi & dimitti postulet. Unde quod de transitiva particula scribunt, non fit verisimile. Ita tamen And. I. 1. 24. Vest. EST, QUOD, pro, *est negotium*, *ob quod*. scitâ simplicitate, & imitandâ. *. TRANSIRE. cito ire. Donatus.

ACTUS SECUNDI

SCENA TERTIA.

SOSTRATA.

Aedepol nae nos sumus mulieres [1] inique aeque omnes invisae viris,

Propter

1. INIQUE AEQUE, Comicum παρόμοιον. Et vide sententiam, defensionem accusatarum socruum continentem: contra illud quod ait, ITAQUE UNO ANIMO OMNES SOCRUS ODEEUNT NURUS. Officium enim boni poetae est, nullum genus hominum specialiter laedere. *Virgilius* (Georg. III. 282. de veneno quodam.)

Quod

Propter paucas: quae omnes faciunt dignae ut videamur [2] malo.
Nam, [3] ita me Di ament! quod me accusat nunc vir, sum extra noxiam.
Sed non facile est [4] expurgatu: ita [5] animum induxerunt, socrus
Omnes esse iniquas [6]. haud pol me quidem [7]. nam nunquam secus 5
[8] Habui illam, ac si [9] ex me esset nata: nec, qui hoc mihi eveniat, scio.

U 2 [10] Nisi

Quod saepe malae legere novercae.
Id est, non omnes novercae, sed tantum malae. Donatus.

2. Miseriâ, infortunió; ent, ut malè tractemur, etiam cum innocentes sumus; quod nunc mihi accidit.

3. Bene jurat. nam sine jurejurando incredibile est, (quod) sit bona socrus. QUOD ME ACCUSAT.] Deest, *in eo.* — * An QUOD, propter quod. Donatus. * Quidni hoc? Attamen τὸ *in eo* rectè subauditur.

4. Plaut. Capt. III. 4. 87. *Sed hoc primum me expurgare tibi volo.* Mil. II. 6. 17. Sc. Expurgare *volo me.* Pe. *Tun' te* expurges *mihi.* Vest.

5. *Inducere animum* est ita tenere *, ut non amittant; id est, persuadere animo suo. Donatus. * Vesterhovio lectio est suspecta: Possit forsan subaudiri *opinionem*, vel, *sententiam.*

6. Intelligitur, *nuribus*: quia SOCRUS nomen est ad aliquid dictum. Donat.

7. Sub. *iniquam esse inducant animum.* Vesterhov. *Scio esse*, aut, *novi esse*, Donatus quoque subaudiendum suspicatur.

8. Tractavi; aut, fovi, complexa sum.

9. EX ME NATA, majorem videtur habere vim, quam, *mea nata.* * Mox, QUI, unde. Donatus.

[10] Nisi pol filium [11] multis modis jam exspecto, ut redeat domum.

10. NEC — SCIO. NISI. Similis locutio Heaut. III. 2. 30. 31. item IV. 1. 45. Plenum est: *neque illud* — scio. *Hoc scio sane, quod filium* &c.

11. MULTIS MODIS. Vehementer. Quia nihil mirum in matre est, exspectare ut filius redeat: idcirco additum MULTIS MODIS. Donatus. In paucis Codd. est MULTIMODIS. Vide Heaut. II. 3. 49. Cic. de Oratore III. 58. ex vetere poeta:
Multimodis *sum circumventus, morbo, exilio, atque inopia.*
Adde Gifan. Ind. Lucret. V. *Multimodis*. Vesterhov.

ACTUS TERTII

SCENA PRIMA.

PAMPHILUS. PARMENO. MYRRHINA.

Pa. Nemini ego plura [1] acerba esse credo ex amore homini umquam [2] oblata,
Quam mihi. heu me infelicem! hanccine ego vitam [3] parsi perdere?

Haccine

1. Acerba dupliciter evenerunt Pamphilo, ex praeterito, de meretrice: ex praesenti, de uxore. Donat.

2. OBLATA. H. e. evenisse. Dicitur igitur τὸ *Offerri* etiam de rebus malis. Sic infra III. 3. 10. atque ibi Donat. & V. 1. 13. Similis ferè sententia Plauti, Merc. II. 3. 1. Vesterh.

3. *Parco*, conservo, *parsi* facit: *Parco* veniam do, *peperci*. Modò ergo *continui*, *abstinui* significat. Donatus. Indignatur se in profectione tantam vitae curam egisse, cum

Haeccine causa ego eram tantopere cupidus redeundi domum?
Cui quanto fuerat praestabilius, [4] ubivis gentium agere aetatem,
Quam huc redire? atque haec ita esse miserum me [5] rescifcere? 5
Nam [6] nos omnes, quibus est [7] alicunde aliquis objectus labos,
Omne quod est interea tempus, priusquam id rescitum est, [8] lucro est.

cum satius fuisset in mari perire, quam hanc infelicitatem experiri.

4. Magna detestatio praesentis loci, eligere quasvis terras, vel quamvis gentem potius, quam eam, in qua est. Donatus.

5. RESCISCERE est vix (quidam corr. *id.*) reperire, quod de industria fuerat celatum. Donatus. Hoc non de nihilo addit, sed innuit hanc esse miseriam acerbissimam, miseriam suam resciscere. bene autem ab servo refutatur mox *v.* 8. ubi Donatus contrarias hasce sententias observat.

6. *Apud*, vel *penes*, Donato videtur deesse; aut NOS OMNES dici, pro, *nobis omnibus*. Fabrini interpres Italicus vult τὸ OMNES esse nominativum, loco dativi. Vesterhovius conjicit sensum esse: *Quod ad nos attinet*. Mihi Donati Ellipsis placet: aut *ita sumus* est subaudiendum.

7. ALICUNDE i. e. aliqua re, occasione, vel modo. * OBJECTUS LABOS. *Objiciendi* verbum μέσον est. De re tristi usurpatur. Adelph. IV. 4. 1. Phorm III. 2. 18. Plaut. Epid. I. 2. 58.

res subito haec objecta 'st mihi

De re laeta Heaut. I. 2. 12. Plaut. Curc. IV. 2. 45.

Quoi homini Dii sunt propitii, lucrum ei profecto objiciunt.

Est autem LABOS dolor, aerumna. Vesterh.

8. Vide Phorm. II. 1. 16. Vesterh.

Par. At [9] fic citius, qui te expedias his aerumnis' reperias.
Si non rediffes, hae irae [10] factae effent multo ampliores:
Sed nunc [11] adventum tuum ambas, Pamphile, fcio reverituras. 10
[12] Rem cognofces: [13] iram expedies: [14] rurfum in gratiam reftitues.
Levia funt haec, quae tu pergravia effe in animum induxti tuum.
Pa. [15] Quid confolare me? an quisquam [16] usquam gentium eft aeque mifer?

Prius-

9. SIC.] Hoc modo quod nimirum venifti (imino, refcivifti) tempeftive, ut hafce difcordias fedes. Vefterhov. EXPEDIAS, abfolvas. Et bene EXPEDIAS AERUMNIS. aut enim folvunt nos curae abeuntes, aut impediunt & ligant advenientes. Ut (Virg. Aen. I. 566.) *Solvite corde metum Teucri, fecludite curas.* Donatus.

10. Quae funt inter matrem & uxorem.

11. ADVENTUM TUUM REVERITURAS, i. e. reditus tui refpectum habituras, ita ut altera alteram accufare vereatur. *Paraphraftes Delphini.* Non male. Sed poffit etiam exponi: *ob te reducem*, vel, *in gratiam tui reducis, ab iris temperaturas.*

12. REM, negotium, caufam odii. * REM COGNOSCES. Vide ad And. Prol. 24. Vefterh.

13. Litem earum diffolves, compones.

14. πλεονάζει τὸ RURSUM, quod Comicis familiare. Sic Eun. IV. 2. 6. Phorm. V. 7. 29. Plaut. Poen. Prol. 79.
Reuortor rurfus denuo *Carthaginem.* Vefterh.
Imo & apud auctores profaicos tales pleonafmi inveniuntur. Vide Freinshemium in ad Florum indice, Formula *Rurfus redire.*

15. Ut folet in vero angore, ipfa confolatione aegrefcit dolor. Donatus.

Priusquam hanc uxorem duxi, habebam [17] alibi animum amori deditum:

Jam [18] in hac re, ut taceam, cuivis facile scitu est, quam fuerim miser: 15

Tamen numquam ausus sum recusare eam, quam mihi [19] obtrudit pater.

Vix me [20] illinc abstraxi, atque impeditum in ea [21] expedivi animum meum:

Vixque [22] huc contuleram; [23] hem! nova res orta 'st, porro ab hac quae me abstrahat.

U 4 [24] Tum

16. USQUAM abest in Mss. & edd. quibusdam Vesterhovio teste: At, illi videtur id non debere abesse, cum ob venustatis numeros, & metri rationem; tum, quod (sine dubio rectè) ἄκυρον putat, QUISQUAM GENIUM. Neque enim, ut ait, τὸ GENTIUM ferè aliter quam adverbiis jungitur.

17. Gravius dixit ALIBI, quam si *in meretrice* diceret. Et maluit ALIBI dicere, quam *ad meretricem*. Donatus.

18. ɔ: in amore Bacchidis: Vesterhovius etiam suspicatur, hoc capi posse de fluctuatione illa, in qua Pamphilus erat primo nuptiarum exordio, nunc Bacchidi, nunc uxori indulgentior.

19. OBTRUDIT. Sic And. I. 5. 15. Vesterh.

20. ILLINC, ab ea. confer And. I. 5. 8. & III. 2. 38. Mox nota locutionem, IMPEDITUM IN *qua* ANIMUM *habere*, pro, *amore alicujus*.

21. Curae, ut diximus, aut ligant, aut solvunt. ut *Virgilius* (Aen. IV. 479.) *Quae mihi reddat eum, vel eo me solvat amantem.* Amatoris (codd. quid. *amatoriae.*) enim curae vincula dicuntur. Donatus.

22. Ad uxorem converteram, adjunxeram. Vide supra I. 2. 94.

23. Interjectio dolentis. * PORRO, deinde. Et vim habet deinde, modo implicationem continuarum miseriarum referentis. Donatus.

POR-

[24] Tum matrem ex ea re me, aut uxorem in culpa inventurum arbitror.

Quod ita quum esse invenero, quid restat, nisi [25] porro ut fiam miser? 20

Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet.

Tum uxori [26] obnoxius sum; ita [27] olim [28] suo me ingenio pertulit.

[29] Tot meas injurias! [30] quae numquam in ullo patefecit loco.

[31] Sed

PORRO. H. e. insuper etiam ab uxore Antiphila. Vesterhov.

24. TUM, pro, porro, aut praeterea. EX EA RE, nempe dissensione quae orta est.

25. PORRO, postea, vel in postremum. Alii conjunctionem putant. Donatus.

26. OBNOXIUS. Hic simpliciter pro obligato & obstricto videtur sumi. Sumta locutione ex jure Civili, ubi *noxa* etiam damnum notat, adeoque ille OBNOXIUS proprie, qui de damno sarciendo tenetur. In L. Aquilia *noxa* culpam notat, seu potius damnum injuria datum. — Confer porro de origine & ratione vocabuli OBNOXIUS, Gell. VII. 17. — Inde porro notat eum, qui alteri quacunque in re morem gerit. Sallust. Catil. 23. *Minari interdum ferro, ni* obnoxia *foret.* Adde Parei Lexic. Plaut. *v. obnoxius.* Vesterhov.

27. OLIM, ad diuturnitatem retulit, non ad spatium praeteriti temporis. Donatus.

28. I. e. sua mansueta natura. * PERTULIT. Laudat hunc locum Schefferus ad Phaed. I. 2. 30. dicitque: PERFERRE, *non solum est ferre, sed cum aequabilitate animi ac constantia ferre.* Vesterhov.

29. Vide supra I. 2. 61. 62. & 82. Quae loca Donatus hic allegat.

30. QUAE. Non dixit *Quas*, sed QUAE, ut ad omnia, non ad INJURIAS referatur extrema conclusio. Do-

[31] Sed magnum neſcio quid neceſſe eſt eveniſſe, Parmeno,
Unde ira inter eas interceſſit, [32] quae tam permanſit diu. 25
Pa. [33] Haud quidem hercle parvom, ſi vis [34] vero veram rationem exſequi.
[35] Non maxumas, quae maxumae ſunt interdum irae, injurias

U 5 Faciunt.

Donatus. Qui junctim ediderunt, TOT MEAS INJURIAS QUAE NUMQUAM, iis τὸ QUAE videtur eſſe Philumena. Sed tu cogita, lector, quantum emphaſi decedat hoc pacto. Vide Donatum oppido eruditè haec expedientem. Veſterhov.

31. Bene de ambabus ſentiens, putat magnam cauſam eſſe, quae iram fecerit, & iram diuturnam. Donatus.

32. Forte θυμὸν ἐπίμονον καὶ πολυχρόνιον dixerat Apollodorus, *Memorem iram* vocat Virgilius Aen. I. 8. *Memores iras* Ovidius Metam. XII. 583. Veſterhov.

33. Mſſ. & editi veteres variè: HAUD QUIDEM HERCLE PARUM EST; (atque ita legit Donatus.)— AT QUIDEM HERCLE PARVOM. Quae lectio cum magis oppoſita eſt Pämphilo, tum magis conveniens ratiocinationi Paemenonis. Fortaſſe tamen locus diſtinctione poſſit juvari, ita: HAUD HERCLE QUIDEM. PARVOM EST, SI VIS & cet. ut ſenſus ſit, *Hercle quidem haud magnum neceſſe eſt eveniſſe.* Veſterhov.

34. VERO, vel nomen eſt, vel conjunctio, vel adverbium. Donatus. Videtur τὸ VERO vel pro ἀληθινῶς dictum, vel pro, *ex veritate* (Hoc procul dubio unicè verum): conjunctio minimè placet. Guyetus τὸ EXSEQUI interpretatur *narrare*, διηγεῖσθαι. Dubium autem nullum eſt, quin valeat *putare rationem*, *cogitatè meditari.* Sic Plautus Milite III. 3. 71. Livius ſaepius. Veſterh.

Faciunt. nam saepe [36] est, quibus in rebus alius ne iratus quidem est;

Quum [37] de eadem causa est [38] iracundus factus inimicissimus.

Pueri inter sese quam pro levibus [39] noxiis iras gerunt! 30

Qua-

35. Manifesta ὑπαλλαγὴ est, inverso rerum ac verborum ordine. Sensus est: NON MAXUMAS, QUAE MAXUMAE SUNT INTERDUM INJURIAE, IRAS FACIUNT. Quod & Donatus observavit. Unde adeo non placet, τὸ FACIUNT a Mer. Casaubono & Boeclero (quos sequitur Minellius) post Donatum verti per *ostendunt, factas arguunt*. INJURIAE FACIUNT IRAS simpliciter dictum, pro, *efficiunt*, *gignunt*, *conciliant*. Vesterh.

36. Ordo est; *Saepe est, cum, quibus in rebus alius ne iratus quidem est: de eadem causa iracundus factus est inimicissimus*. EST pro *evenit* dixit. Donat. QUIBUS IN REBUS; pro *quibus rebus*, *quibus de rebus*, vel, *quas ob res*, & notandus est hic usus praeposit. *In*. Item illa formula; SAEPE EST, CUM FACTUS EST, pro, *saepe evenit*, *ut fiat*.

37. Rectum erat si diceret, *cum in hisdem* (*de eisdem*). adjiciendo CAUSA obscuravit elocutionem suam. sed convenit servo haec humilitas orationis. Donatus. Imo, si per Donatum liceret, (cujus auctoritati plus tribuo, quam omnium interpretum recentiorum.) agnoscerem hic ingenium & ubertatem auctoris, cum unum idemque, in una eademque sententia, diverso modo effert.

38. IRATUS — est, qui ex aliqua re lacessitus irascitur. IRACUNDUS, qui ex parva nullave causa praecedente irascitur. Donatus. IRACUNDUS, πικρόχολος. Pronus in iram. Vesterhov.

39. NOXIS legit Donatus, & *injuriis*, *culpis* exponit.

Quapropter? quia [40] enim, qui eos gubernat animus, infirmunm gerunt.

Itidem [41] illae mulieres sunt ferme, ut pueri, levi sententia.

[40] Fortasse

nit. * Vide Eun. V. 2. 13. IRAS GERUNT. Plaut. Poen. III. 6. 16.

Verum ita sunt isti nostri divites:

Si quid bene facias, levior pluma est gratia:

Si quid peccatum 'st, plumbeas iras gerunt.

Cic. pro Deiot. II. Inimicitias *hominum more* gerere *poteratis*. Pro Coel. 13. *Neque enim muliebres umquam* inimicitias *mihi* gerendas *putavi*. Vesterhov. IRAS GERUNT, exercent. Paraphrastes Delphini: quod probo. at quod *Haat dragen* Belgarum, idem fit cum Nostri IRAS GERERE, quod observat Vesterhovius, de eo vero mihi dubitare liceat.

40. ENIM, hic pro *nimirum*. QUI EOS GUBERNAT. i. e. cui parent: quem regere, moderari, nesciunt: & mirè dictum; *Gubernat infirmus*: quando enim gubernat, necesse est ut infirmus non sit. Id autem vult, pueros esse infirmos ad moderandum affectibus. * Saluft. Catil. I. Animi imperio, *corporis servitio magis utimur*. INFIRMUM GERUNT, habent, possident. Infirmo animo praediti sunt. Ennius:

eo ego ingenio

Natu' sum, amicitiam atque inimicitiam in frontem gero.

Idem Fragment. Lib. IV.

Vos etenim juvenes animos geritis *muliebreis:*

Illa virago virei.

Plaut. Bacchid. III. 4. 21.

Satin' ego animum *mente sincera* gero?

Cic. Offic. III. 29. ex Euripide;

Juravi lingua, mentem *injuratam* gero.

Virg. Aen. I. 319.

Virginis os *habitumque* gerens, *& virginis arma.*

Curt. III. 3. 16. *Eminebant duo aurea simulacra cubitalia, quorum alterum Nini, alterum Beli* gerebat effigiem. Vesterhov.

41. ILLAE fastidiose, aut, per contemtum dictum.

* Le-

[42] Fortaſſe unum aliquod verbum inter eas iram hanc conciverit.

Pa. Abi, Parmeno, intro; ac [43] me veniſſe, nuntia. *Par.* Hem! quid hoc eſt? *Pa.* Tace.

[44] Trepidari ſentio, & curſari [45] rurſum prorſum. *Par.* Agedum, ad fores. 35

Accede

* *Levis ſententia* valet, incertum nec ſtabile conſilium. Sic Plaut. Epid. III. 4. 80. Moſtell. I. 3. 15. Milite, II. 1. 51. Veſterh.

42. FORTASSE — CONCIVERIT. CONCIVERIT, commoverit. Legitur & CONSCIVISSE. * Sic Plautus (loco incerto): *Fortaſſe te amare ſuſpicabere.* (Veſterhovius feliciter reſtituit, *ſuſpicarier.*) Nam veteres infinitivo modo adjungebant FORTASSE. (* Haec praecedebant quidem in Donati nota, at manifeſtò huc referenda ſunt). Et *rem conſciviſſe*, eſt rem novam feciſſe. CONCIVERIT, (corr. *Conſciverit.*) decreverit, fecerit. Donatus. Vox *Conciendi* de re magna, ſed triſti & infauſta uſurpatur. Plaut. Amph. I. 2. 14.

Amphitruo actutum uxori
turbas conciet.

Merc. V. 2. 36.

iſte omnes fluctus conciet.

Trin. II. 3. 8.

importunam tempeſtatem conciet.

Veſterh.

43. ME VENISSE, NUNTIA.] Ex more (Graecorum), quo peregre redeuntes, de adventu uxores primum per nuntium faciebant certiores. Plaut. Amph. I. 1. 40.

Me a portu praemiſit domum,
ut haec nuntiem uxori ſuae.

Vide electa Plautina Parei, Tit. *Perigrinationis.* — Romanorum dominae vel obviam procedebant, utpote multo quam Graecorum liberius habitae, liberioremque flantes ſpiritum. Veſt.

44. *Trepidatio*, ad vocem refertur loquentium · *Curſatio* ad ſonum pedum. — Donatus. TREPIDARI.] H. e. cum tumultu quodam pavitari, quod fit in periculo.

Accede propius. hem! fenfiftin'? *Pa.* Noli fabularier.

Prô Juppiter! clamorem audio. *Par.* [46] Tute loqueris: me vetas.

My. [47] Tace, obfecro, mea gnata. *Pa.* Matris [48] vox vifa 'ft Philumenae.

Nullus

culo. Adelph. III. 2. 25. Phaed. IV. 5. 3. de muribus in acie fugatis.

Fugerent, & artus circum trepidarent *cavos.*

Liv. I. 7. *Concurfu paftorum* trepidari. Vefterh.

45. RURSUM propriè *retro:* PRORSUM, ante fignificat. Donatus. Haec variè leguntur in Codd. Mff. & impreffis: SURSUM PRORSUM. RURSUM ORSUM. ORSUM SURSUM. SURSUM DEORSUM PRORSUM. SURSUM RURSUM PRORSUM. Sic Eun. II. 2. 47. Adelph. IV. 2. 35. Plaut. Amph. V. 1. 60.

Ego cunas receffim rurfum vorfum *trahere & ducere.*

Epid. II. 2. 63.

Coepi rurfum vorfum *ad illas pauxillatim accedere.*

Gr. πρόσσω καὶ ὀπίσσω. Gall. *avant & arriere.* Varro apud Nonium: *Mortales multi* rurfus ac prorfus *meant.* Vefterh.

46. TUTE LOQUERIS: ME VETAS? Mirè expreffus eft mos aufcultantium. Donatus. Suftuli interrogationem, ut magis fit indignantis. Vefterh.

47. Non folum hic Juno Lucina non inducitur, fed etiam filentium parturienti infuper imponitur: quia furtiva conceptio eft. Et tamen ejusmodi verba funt matris, ut dumtaxat argumentum fcientibus manifefta fint; Pamphilo vero & Parmenoni, tamquam aegram continentis filiam videntur. TACE — GNATA. Conceptum furtivum furtim convenit nafci. Donatus. Affirmat Vefterhovius Myrrhinam egreffam alloqui filiam parturientem in aedibus: & fallitur; nam fi egrederetur Myrrhina, Pamphilus non cunctaretur illam appellare, quod neque fit in hac fcena, neque in fequenti.

Nullus sum. *Par.* Qui dum? *Pa.* [49] Perii! *Par.* Quamobrem? *Pa.* Nescio quod magnum malum

Profecto, Parmeno, me [50] celas. *Par.* Uxorem Philumenam 40

[51] Pavitare, nescio quid, dixerunt [52]: id si forte est, [53] nescio.

Pa.

48. VOX VISA 'ST-] Omnia haec, quae sensu percipi possunt VISA dicimus. *Virgilius* (Aen. VI. 257.) *Visaeque canes ululare per umbram.* Donat.

49. QUIA PERII.] Satis amatorie. Donatus. Ita & Dacieria edidit, teste Vesterhovio. hic tamen censet, τὸ QUIA nihil juvare sensum, at versum impedire, neque stilum Terentianum sapere. Num stilum Terentii sapiat, nescio, at genium ejus sapit. amator enim perturbatus, praesertim in re incerta, satis nativè, i. e. *amatoriè*, ut Donatus loquitur, hanc reddit causam cur *nullus sit*, ɔ: nullam reddit, dum aliquam sibi videtur reddere.

50. Ut ut cum Vesterhovio existimem, Parmenonem solum incusari, *quod celet malum.* Tamen nihil absurdi habet illa altera lectio CELANT: si de Philumena & Myrrhina sermo sit, quas, confusus mente adolescens, non attendat, nondum se convenisse. imò ad fores earum constitutus, potest loqui de iis ut praesentibus.

51. PHILUMENAM PAVITARE.] PAVITARE Τῶ ἐξουθενισμῶ PAVITARE, NESCIO QUID.] *Pavere* & *Timere*, & ad corporis, & ad animi perturbationem veteres referebant. Plautus in Bacchidibus (I. 1. 73.) *Nam ut in mari vecta es, credo timida es.* Ergo, PAVITARE aegrotare: quia sic horruisse visa ac palpitare venis. Donatus.

52. Sc. Myrrhina, & domestici.

53. I. e. Fallor an, sine dubio, ob eam causam, ɔ: *morbum*, clamavit Philumena.

Pa. Interii! cur mihi id non dixti? *Par.* Quia non poteram una [54] omnia.
Pa. Quid morbi eſt? *Par.* Neſcio. *Pa.* Quid? nemon' medicum adduxit [55]? *Par.* Neſcio.
Pa. [56] Ceſſo hinc ire intro, ut hoc quamprimum, quidquid eſt, certum ſciam?
[57] Quonam modo, Philumena mea, nunc te offendam affectam? 45
[58] Nam ſi periculum ullum in te ineſt, periiſſe me una haud dubium eſt.

Par.

54. Cum ſtomacho pronuntiavit: & deeſt *dicere.* Donatus.

55. Scilicet ex quo ſcire poſſes. Donatus. Videtur id rogare ſollicitus de morbi ipſius gravitate, Phidippique & Myrrhinae cura & ſollicitudine de ſalute Philumenae. Donati expoſitio non placet. Veſterh.

56. In vultu proloquium. (Mſ. Hulſt. *Cultum proloquium.* Veſterhov.) Sic autem dixit Poeta, ut gravem morbum in uxore ſuſpectans maritus, protinus ingrediatur, & partum improviſus offendat. Donatus.

57. QUONAM MODO, PHILUMENA?] Amatoria ἀποστροφή. AFFECTAM, laſſam, poſſeſſamque morbo. ab eo quod eſt *affici:* unde *affectus* dicuntur, propter quos afficimur. Donatus. Pro *poſſeſſam* Veſterhovius conjicit defesſam: praeter neceſſitatem. * AFFECTAM. Propriè h. e. languentem. Celſus paſſim pulmonem *affici*, renes *affectos* dixit. Propert. II. 28. 1.
Juppiter, affectae *tandem miſerere puellae.* Veſterh. AFFICERE eſt vox media: itaque hic, QUONAM MODO AFFECTAM, commodè exponi poteſt, *quo in ſtatu.* Sin AFFECTAM ſignificat aegrotam, notam exclamationis, in fine verſus, mallem.

58. NAM SI PERICULUM ULLUM.] Non permiſit amor dicere *perituram:* Sed

Par. Non [59] usus facto est mihi nunc hunc intro sequi:
[60] Nam invisos omnes nos esse illis sentio.
Heri nemo voluit Sostratam intro admittere.
Si forte morbus amplior factus siet, 50
Quod sane nolim, maxume heri causa mei:
[61] Servom ilico introisse dicent Sostratae:
Aliquid tulisse [62] comminiscentur mali,
[63] Capiti atque aetati illorum! morbus qui auctus siet.

[64] Hera

Sed SI PERICULUM. Donatus. Aut hic est Hypallage, PERICULUM IN TE INEST, pro, *tu ines* vel, *es in periculo:* aut IN TE hic notat, *de te*, *quod ad te*, *tibi*.

59. Non utile. FACTO abundat. Donatus. Vide Heaut. I. 1. 29. Vesterhov.

60. Acutè ejusmodi caussam reperit, quae vel hominem curiosum contineret: quaeque non Parmenonem modo, sed mox etiam Sostratam arceat ab ingressu. Donatus. Sensus est: Sentio omnes e familia Sostratae invisos esse Myrrhinae & filiae ejus Vesterh.

61. SERVOM — SOSTRATAE.] Mirè, ut criminosius, suspiciosumque sit: non Lachetis aut Pamphili servum, sed Sostratae: nec Parmenonem saltem. Donatus.

62. COMMINISCENTUR. Dicent, * cum confinxerint. Donatus. * Ita Rob. Stephanus & Lindenbruchius. in vetustioribus libris est, *dicent*, *confinxerint*. Vesterh.

63. CAPITI ATQUE AETATI ILLORUM!] De vi & usu hujus sententiae vide ad Phorm. III. 2. 6. Memini autem observare e doctrina Cl. Perizonii, verba haec παρενθέσει non includenda, neque imprecandi vim habere. Quando sensus fuerit: *Qua re gravior factus sit morbus in caput & salutem atque in teneram aetatem Philumenae;* cujus nomen ominis causa non

64 Hera in crimen veniet, ego vero in magnum malum. 55

non fuerit nominatum. Vesterhov. Bene τῶ εὐφημισμῶ maluit ILLORUM, quam *puellae* dicere: quod utique intelligitur. Donatus. Ita & Boeclerus τὸ *Illorum* intelligit, seu per imprecationem dictum sit, seu secus. * QUI, unde. Donatus.

64. IN CRIMEN.] Sostrata in litem. IN MAGNUM MALUM.] In quaestionis tormenta. Donatus. LITEM, pro CRIMEN, in Mss. duobus, & multis Edd. esse testatur Vesterhov.

ACTUS TERTII

SCENA SECUNDA.

SOSTRATA. PARMENO. PAMPHILUS.

So. NESCIO quid jamdudum audio [1] hic tumultuari misera:
Male metuo, ne Philumenae magis morbus [2] adgravescat:

[3] Quod

1. HIC.] Quia nimis vicini sunt. Donatus. TUMULTUARI passivè, aut impersonaliter, pro, *tumultus*, aut *strepitus*, *fieri*, v. *esse*.

2. Gravior fiat, Proprie, quia morbi graves sunt dicti. — Sallust. (in Fragmentis) *Morbi graves ad incendiam insolita vescentibus*, Donatus. Cic. Tusc. III. 31.
Si quidem, qui tempestivam medicinam admovens,
Non adgravescens vulnus *illidat manus.*
Virg. Georg. III. 504.
Sin in processu coepit crudescere *morbus.* Vest.

[3] Quod te, [4] Aesculapi, & te, Salus, ne quid sit hujus, oro!

Nunc [5] ad eam visam. *Par.* Heus! Sostrata. *So.* [6] Ehem! *Par.* [7] Iterum istinc excludere.

So. [8] Ehem! Parmeno, [9] tun' hic eras? perii! quid faciam misera? 5

Non visam uxorem Pamphili, cum in proxumo hic sit aegra?

Par. Non visas [10]? ne mittas quidem visendi causa [11] quemquam.

Nam

3. Deest *propter*: ut sit, *propter quod*. Donatus.

4. Aesculapius ex Epidauro translatus est Romam, Apollinis filius, Coronei nepos. Vide Ovid. Metam. XV. 622. seqq. Ejus autem & Salutis, seu Ὑγιείας Numen junctim colebatur, junctis etiam statuis. Vesterhov. Aesculapius, medicinae Deus. Salus, sanitatis Dea.

5. Sic *Virgil.* (Aen VII. 454.) *Respice ad haec.* Donatus.

6. Hem! Interjectio est novas res audientis. Donatus.

7. Bene ITERUM ut illi pudorem incuteret repetitione injuriae. — Simul vide, quam vehementius ad injuriam sonet *Excludi*, quam *Non admitti.* Donat.

8. EHEM! Interjectio est ejus, quae commota sit nova re. Donatus.

9. TUN' HIC ERAS. Ita solent ad subitum conspectum ejus, quem videre vellent. Eun. I. 2. 6. Vest.

10. In Edd. Farnabii, Minellii, & in Usum Delphini comma est, loco interrogationis; & sic simplicior est, & magis aperta negatio Parmenonis. Donatus autem interrogationem agnovit: atque in ea ipsa latet negatio. q. d. servus: *potes tam inepte quaerere, nonne visere debeas ad inimicam tuam? Adeo non debes visere, ut ne mittere quidem quemquam, visendi causa, debeas.*

11. Bene, QUEMQUAM: ne aperte pro se loqui videatur. Donatus.

Nam [12] qui amat, cui odio ipsus est [13], bis facere stulte [14] duco:

[15] Laborem inanem ipsus capit, & [16] illi molestiam adfert.

[17] Tum autem filius introiit videre, ut venit, quid agat. 10

So. Quid ais! an venit Pamphilus? *Par*. Venit. *So*. Dis gratiam habeo.

[18] Hem! istoc verbo [19] animus mihi [20] rediit, & cura ex corde excessit.

X 2 *Par*.

12. Plaut. Trin. III. 2. 12.
Nullum beneficium esse duco id, quod, cui facias, non placet. Vesterh.

13. Deest *eam*, vel *eum*. Donatus. At hoc videtur post comma supplendum. BIS, duplici modo.

14. DUCO, puto, existimo.

15. Vanum, frustraneum, suscipit laborem: vel ipse sibi, abque ullo effectu, facessit molestiam.

16. ILLI MOLESTIAM ADFERT.] Bene hoc adjecit: ne qui amat, hoc dicat, *Laborem, dum promerear, quem amo*. Donat.

17. TUM, praeterea. * INTROIIT VIDERE, (pro, *ad videndum, ut videret, visum*,) Locutio Graeca. Supra I. 2. 114.
It visere *ad eam*.
Phorm. I. 2. 52.
Vultisne eamus visere?
Propert. I. 1. 12.
Ibat *& hirsutas ille* videre *feras*.
Plaut. Rud. I. 2. 6.
Nunc huc ad Veneris fanum venio visere. Vesterh.
VIDERE — QUID AGAT. Quod supra *Visere*. An *Visere* officii est apud aegros: *Videre*, cognitionis? & ideo additum, QUID AGAT. Donatus.
QUID AGAT, Quomodo se habeat, quomodo vivat. Sic & de aegra Adelph. IV. 4. 9.
Rogito, *Pamphila* quid agat?

18. HEM! Interjectio foeminina ac matronalis. Donatus.

19. Sc. *Pamphilus venit*.

Par. Jam ea [21] de caufa maxume nunc huc introire nolo.

Nam fi remittent quidpiam [22] Philumenae dolores,

Omnem rem narrabit, fcio, continuo [23] fola foli, 15

Quae inter vos intervenit, unde ortum eft initium irae.

Atque eccum video ipfum egredi, quam triftis eft!

So. [24] O mi gnate!

Pa. Mea mater, falve. *So.* [25] Gaudeo veniffe falvom. falvan' [26]

Philumena

20. Refecta ac recreata fum. Paraphraftes Delph. Plaut. Merc. III. 1. 32.
animus rediit,
Si mecum fervatur fides.
Epid. IV. 1. 42.
remigrat animus *nunc demum.*
Truc. II. 4. 15.
ah! afperfifti aquam,
Jam rediit animus.
Contra Plautus Amph. V. 1. 29.
ita mihi animus *etiam nunc* abeft. Veft.

21. *Te*, pro DE, ex Edd. Ald. R. Steph. & Junt. affert Vefterhovius: quod omnino praeferendum videtur.

22. Mff. quidam cum Edd. Juntarum, Aldi, Stephani Anni 1540. Anon. PHILUMENAM praeferunt. at altera lectio magis latina videtur. Celfo *dolor fe remittere* dicitur. Plato Legi. VIII. *καὶ ἐὰν μένσοι δρῶντι λωφᾶτι τὸ νόσημα. Si cum haec facias, morbus quippiam remittet.* Sic venti & imbres *remittere* dicuntur. Vefterhov.

23. Sic, SOLA SOLI, dicitur, quomodo *praefens praefenti.* Donatus.

24. Ordo eft, *O mi gnate, gaudeo te falvum veniffe:* fed intercedit Pamphilus triftis. Donatus. Malim hanc interruptionem nimio matris gaudio adfcribere.

25. Formula adventum gratulantis. Sic. Eun. V. 6. 6. Plaut. Epid. I. 1. 5.
Venire falvom gaudeo.
Et. I. 2. 25.
Salvom te gaudeo huc adveniffe. Vefterh.

Philumena eſt? *Pa.* [27] Meliuſcula eſt. *So.* [28] Utinam iſtuc ita Di faxint!
Quid tu igitur lacrumas? aut quid es tam triſtis? *Pa.* [29] Recte, mater. 20
So. Quid fuit [30] tumulti? dic mihi, an dolor repente [31] invaſit?

X 3 *Pa.*

26. Mirè obviam ſibi exeuntem filium nihil aliud, niſi de Philumena interrogavit: ut oſtenderet ejus morbum curae ſibi eſſe. Donatus.

27. Hoc & ad morbum, & ad eventum partitudinis verum eſt. ita non mentitur Pamphilus matri. Donatus. H. e. paullo melior. Cic. Fam. IX. 18. 3. *Ipſe melior fio, primum valetudine:* & XVI. 5. 2. *Volebam ad te Marionem remittere: quem, cum meliuſcule tibi eſſet, ad me mitteres.* Veſterhovius. Phraſis ſanè notanda eſt, *meliuſculum eſſe*, pro, paullulum levari morbo. *Valetudine* autem ſubauditur, quod docet nos prior locus, a Veſterhovio allegatus.

28. Diligentiore officio loquitur, ut rea apud filium ſocrus. Donatus.

29. RECTE, MATER.] Sic dicimus, cum fine injuria interrogantis aliquid reticemus. Et benè additum MATER; ut Duritia reticentiae blando nomine molliretur. Alii RECTE ſic accipiunt, ut intelligant, *Nihil eſt mali.* Donatus. Vide Heaut. III. 2. 7. & Adelph. IV. 5. 19. Veſterh.

30. Antiqui ſic declinaverunt, *tumulti*, *ſenati*. ut *Salluſtius* (Catil. 53. 1.) *Decretum ſenati fit.* DIC MIHI, verbum eſt inſtantis audire, & * curioſius interrogantis. *Virgilius*, (Ecl. III. 1.)

Dic mihi, Damoeta, cujum pecus? Donatus. * Vide And. IV. 1. 44. atque ibi Comment. Veſterhov.

31. Proprie INVASIT, quia repente. Donatus. Ita frequentius de Metu. Metaphora a ſubito impetu hoſtili tranſlata. Veſterhov. *Philumenam* ſubauditur, & DOLOR, pro morbo, vel *ſubita morbi acceſſione*, ſumitur; ne quis de dolore Pamphili dictum putet.

Pa. [32] Ita factum est. *So.* Quid morbi est? *Pa.* Febris. *So.* Cotidiana? *Pa.* [33] Ita ajunt.

[34] I, sodes, intro, consequar jam te, mea mater. *So.* [35] Fiat.

Pa. [36] Tu pueris curre, Parmeno, obviam, atque [37] his onera adjuta.

Par.

32. Moris est assentiri ad dicta interrogantium, qui quae vera sunt celant. Donatus. FACTUM EST, pro, accidit.

33. In hac tota interrogatione & responsione, (Autor) colorem induxit secretum, aegre objurgantis. AJUNT inquit (Pamphilus), ne ipse falsum dicere videretur. Donatus.

34. Metuit, ne ingrediatur mater ad soceros, & ideo dicit, I — INTRO. Et apparet INTRO dicentem manu annuere, ut domum redeat. — Necessariò additum: MEA MATER. & SODES; quia I INTRO, durum est. Donat.

35. FIAT.] Abiens dixit hoc mater. FIAT; ne omnino jussis alienis parere videatur. quasi imperemus & nos, quae nos ipsi facturi sumus. Donatus. Subtilis & elegans observatio; sed ordo verborum manifestè turbatus. paullo melior erit, si FIAT postponimus, post τὸ VIDEATUR.

36. Probabilis causa, qua ablegat etiam Parmenonem, — Et simul notandum, quod in hac Fabula ridicule vexatur usque ad ultimum servus & ablegatur, cum sit & piger & curiosus. Donatus. PUERIS, servis, famulis.

37. Locutio antiqua figurata & est ὑπαλλαγή (μετωνυμία legerunt Stephan. & Lindenbr. quod Vesterhovio minus placet) pro, ipsos onera portantes, eis onera adjuta. Donatus. Species ὑπαλλαγῆς, pro, *hos oneribus* sub. portandis *adjuta*. Sic Phorm. I. 2. 49. Gell. II. 19. *Roges, veniant, operamque mutuam dent*, & messem hanc nobis adjuvent. Vesterhov.

Par. [38] Quid? non sciunt ipsi viam, domum qua redeant? *Pa.* Cessas? [39]. 25

38. Jam vide, quomodo servetur Parmenoni persona loquacis, curiosi, pigri. Donatus.

39. De industria omnes ablegavit suos, ut non audirent quae intus post scenam sunt acta: quae tamen populo est narraturus. Donatus.

ACTUS TERTII

SCENA TERTIA.

PAMPHILUS. *

[1] NEQUEO mearum rerum initium ullum invenire idoneum,

[2] Unde exordiar narrare, quae nec opinanti accidunt:

Partim quae perspexi [3] his oculis, partim quae accepi auribus:

 [4] Qua

* *In hac Scena — tota oratio Pamphili ad argumentum spectans, amatoria magis, quam maritalis est. nam aliter non perveniretur ad ultimam cognitionem omnium rerum, nisi adolescens furtivum conceptum uxoris, & partum aliquanto lenius, quam conjugalis dolor expetit, toleravisset.* Donatus.

1. Haec est *Homerica* illa διαπόρησις (Odyss. IX. 14.) Τί πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξω. — Hoc principium magna διαπορήσει oneratur: ut ostendantur aerumnae & multae & graves. Donatus.

2. UNDE, a quo. Donatus.

3. HIS pertinet ad exprimendum, quam certò haec viderit, & audierit.

NEC

[4] Qua me propter exanimatum citius [5] eduxi foras.
Nam modo [6] me intro ut corripui timidus, alio suſpicans 5
Morbo me viſurum adfectam, ac [7] ſenſi eſſe uxorem: hei mihi!
[8] Poſtquam me adſpexere ancillae adveniſſe, ilico omnes ſimul
Laetae exclamant, [9] venit! id quod me repente adſpexerant.
Sed continuo [10] voltum earum ſenſi immutari omnium,

Quia

NEC OPINANTI, verſu priori, erat *non opinanti, nihil tale ſuſpicanti.* Feſtus in Schedis teſtatur, priſcos NEC pro *Non* uſurpaſſe.

4. Tmeſis, pro, *quapropter me.* * *Exanimatus,* eſt conterritus, conturbatus. Ut, (And. I. 4. 7.) *Sed quidnam Pamphilum exanimatum video.*
Et *Virgilius* (Aen. V. 805.) *Exanimata ſequens impingeret agmina muris.* Don.

5. Veſterhovius hic obſervat, quod EDUXI celeritatem abitus notet. Id vero mihi nondum probavit, locis quae adduxit. EDUXI ME, eſt ſimpliciter, *exii.*

6. Raptim ingreſſus ſum. TIMIDUS pro *timens.* nomen loco participii. Donatus. Contrarium videtur *proripere.* Virg. Ecl. III. 19. *quo nunc ſe proripit ille?* Non tamen ſemper. mox enim verſu 16. Corripui *ilico me inde.* Plaut. Merc. III. 4. 76. *Ut corripuit ſe repente, atque abiit!* Veſterb.

7. Percepi, intellexi.

8. I. e, cum viderunt reducem me.

9. VENIT. Exclamatio accommodata ad repentinum gaudium. Et bene reticetur nomen Pamphili, quia non exſpectabatur alter. Codd. quidam, VENIRE. Veſterhov. ID, *Propter id.* Cauſa (additur) cur laetae exclamaverint. Donatus.

10. Horat. Serm. II. 8. 84.

NA-

Quia tam incommode illis [11] fors obtulerat adventum meum. 10
Una illarum interea propere praecucurrit, nuntians,
Me venisse: ego [12] ejus videndi cupidus, recta consequor.
Postquam introii, extemplo ejus [13] morbum cognovi miser.
Nam neque ut celari posset, tempus [14] spatium ullum dabat:
Neque voce alia, ac [15] res monebat, ipsa poterat conqueri. 15
Postquam adspexi, [16] ô facinus indignum! inquam: & [17] corripui ilico

NASIDIENE, *redis* mutatae frontis.

Rationem explicat Cicero, de Oratore III. 57. *Omnis enim motus animi suum quendam a natura habet* vultum, *& sonum, & gestum: totumque corpus hominis, & ejus omnis* vultus, *omnesque voces, ut nervi in fidibus, ita sonant, ut a motu animi quoque sunt pulsae.* Vest.

11. FORS OBTULERAT.] *Offerri* dicuntur tam bona quam mala, si insperata objiciantur aspectibus (i. e. sensibus.) Donatus. FORS, i. e. fortuna.

12. Eam videndi, Philumenam scilicet. * Non erit plena vis repentini doloris, si aliquid praesentiens suspicatur. Et ideo addidit. EGO —RECTA CONSEQUOR. Donatus.

13. MORBUM mitiore animo, quam *vitium* dixit, aut probrum. Donatus.

14. SPATIUM, moram. Donatus.

15. Partus. Donatus. Sensus est; neque ipsa Philumena potuit gemitu suo alium adsimulare morbum, vel dolorem, quam revera erat,) parturientis.

16. Hoc non ad Philumenam, sed ad auctorem vitii refertur. Donatus. INDIGNUM, foedum, turpe.

17. Repetit *Corripiendi* verbum ex versu 5. ut notet, eadem celeritate se exisse, qua intraverat. Vest.

Me inde lacrumans, incredibili re, atque [18] atroci percitus.

Mater [19] consequitur. [20] jam ut limen exirem, [21] ad genua accidit

Lacrumans misera: miseritum est. profecto [22] hoc sic est, ut puto.

Omnibus nobis ut [23] res dant sese, ita [24] magni atque humiles sumus. 20

Hanc

18. Aspectu horrendâ commotus ac perturbatus. Paraphrastes Delph. ATROCI, vehementi. Donatus.

19. Actutum insequitur me, vestigiis meis inhaeret.

20. Videtur sensus esse, *Jam in eo eram, ut limen exirem. jamjam exiturus limen eram.* Vest.

21. In genibus misericordiæ sedem fixere. Unde Homericum illud: θεῶν ἐν γȣ́νασι κεῖται. Sed & inde libellos supplices Deorum genibus affigebant in templis. quod Juvenali Sat. X. dicitur,

genua incerare Deorum.

Suet. Caes. 20. *Lucullo — tantum calumniarum metum injecit, ut* ad genua *ultrò sibi* accideret. Virgil. Aen. III. 607.

Dixerat: & genua amplexus, genibusque volutans Haerebat.

Adi Plin. Hist. Nat. XI. 45. Sed, Ad pedes accidere, Ad pedes se subjicere, Ad pedes procumbere, Projicere se ad pedes, Ad pedes se provolvere, Procumbere ad genua, Ad pedes procidere, Provolvi genibus, Accidere genibus, Cicero, Caesar, Livius & Tacitus dixerunt. Vesterh.

22. Res eleganter dicitur *esse*, h. e. vera esse. Plaut. Epid. I. 1. 17.

Quid tibi vis dicam, nisi quod est?

Pseud. I. 5. 36.

Sint *illa*, *necne* sint.

Plura collegit Pareus Lexic. Plaut. *v. esse*. Vest.

23. DANT SESE ɔ: praebent, sub. *secundas, vel adversas*. vel, DANT SESE, obtingunt, eveniunt, sub. *benè aut secus*. Exempla hujus Phraseos a Vesterhovio

Hanc habere orationem mecum a principio [25] instititit.
[26] O mi Pamphile! abs te quamobrem haec abierit, causam vides.
Nam vitium est [27] oblatum virgini olim [28] ab nescio quo improbo.

Nunc

hovio allata, ad res tantum secundas spectant, adeo non sunt hujus loci. * In hanc cogitationem incidit (Pamphilus), ex Myrrhinae nobilis matronae miseranda specie, quae dignitatis suae oblita, ad pedes ejus se abjecerat. Mer. Casaubonus.

24. Ubi MAGNI & HUMILES sibi invicem opponuntur, illi sunt superbi, elatis animis, ὑπέρθυμοι, hi obscuri, abjecti & ignobiles. Plaut. Mil. IV. 2. 53.

Magnum ma faciam
Nunc, quoniam illaec me collaudat.

Unde *magnifica verba*, Eun. IV. 6. 3. & *magnificentia*, Phorm. V. 7. 73. Contra Phaedrus I. 30. 1.

Humiles *laborant, ubi potentes dissident.* Vesterh.

25. INSTITIT. Mss. Mark. & Traject. INSTITUIT. Edit. Anon. INSTRUIT. Cic. Fam. X. 16. *Flagitare senatus institit Cornutum.* Livius passim. Vesterhov. Quid ergo intelligit per INSTITIT? an cum Fabro in Thesauro, *ingressa est*, *instituit*, seu *Incepit* cum Minellio? Cur vero, si hic sit sensus verbi, A PRINCIPIO additum est? Fortè τὸ *a principio* referendum est ad ORATIONEM; ut sit, HANC ORATIONEM A PRINCIPIO subaud. *ad finem* MECUM &c. Quidni vero, INSTITIT, hoc loco sit *perseveravit?*

26. A nomine, & blandimento, mirè: quia secreta confitetur. Ut *Virgilius* (Aen. IV. 20.)

Anna, fatebor enim, miseri post fata Sichaei.

* A principio idem elaboravit, ut adversus pudorem conscientia & voce & confessione duraret. Donatus. * Haec videtur adnotasse Scholiastes ad ultima verba versus praecedentis.

Nunc huc confugit, te atque alios partum ut celaret suum.

[29] Sed cum orata ejus reminiscor, [30] nequeo, quin lacrumem miser. 25

[31] Quaequae fors fortuna est, inquit, nobis quae te hodie [32] obtulit,

Per eam te [33] obsecramus ambae, [34] si jus, si fas est, uti

[35] Ad-

27. OBLATUM.] ad repentina pertinere superius annotavimus. VIRGINI.] quasi quae falli posset. Don.

28. Mire contemsit personam, dicendo NESCIO QUO. Donatus. IMPROBO, flagitioso tenebrione. Paraphrastes Delph.

29. Bona παρένθεσις. Donatus. ORATA EJUS. Supplicis socrus verba. Sic infra IV. 1. 60. Vest.

30. Videtur quasi distillantes fletus detergere. NEQUEO. Deest *continere*. Donatus.

31. Ita ferè loquebantur, quoties laeti quidquam sibi obtigisset, & incerti essent, cui Deorum Dearumve id acceptum esset ferendum. Plaut. Rud. I. 4. 37.

quisquis est *Deus*, *veneror*.

Virgil. Aen. IV. 576.

sequimur te, *sancte Deorum*,

Quisquis es. Vesterh. FORS FORTUNA. Y'φεν. id est, subita fortuna. Et FORTUNA in incerto: FORS FORTUNA in bono ponitur. Donatus.

32. ɔ: insperatum attulit, adduxit, nobis.

33. Vesterhovius testatur, quosdam, cum Donato, habere OBTESTAMUR. Donatus observat, quod *obtestatio* sit precatio cum mentione earum rerum per quas petimus: & advocat hoc Virgilii, Aen. V. 798.

per eversae, *genitor*, *fumantia Trojae*

Excidia obtestor.

34. Utrum hoc invidiose, an quasi foemina quae leges nesciat? Donatus. Si

per

[35] Advorſa ejus per te tecta, tacitaque apud omnes fient.

[36] Si umquam erga te animo eſſe amico ſenſiſti eam, mi Pamphile.

[37] Sine labore [38] hanc gratiam, te, ut ſibi des pro illa, nunc rogat. 30

Caeterum [39] de reducenda id facias, quod in rem ſit tuam.

Parturire eam, neque gravidam eſſe ex te, [40] ſolus conſcius.

Nam ajunt tecum [41] poſt duobus concubuiſſe eam menſibus.

Tum

per jura humana divinaque licitum eſt. Paraphraſt. Delph. De uſu & vi vocis SI, vide And. I. 5. 56. Veſterh.

35. Mirè non *crimen*: ſed ADVORSA TECTA, ſi reducis: TACITA, ſi repudias ſub alia excuſatione. An idem ſignificant? an potius, *Neque re, neque verbo indices?* — TECTA ſint, ne haec alii ſciant: TACITA, ne ipſe indices. Donatus. Vide ſupra I. 2. 91. PER TE, exponunt, *tuo beneficio*. ſed poteſt & eſſe; *quantum in te eſt, quantum ad te attinet*.

36. Ab anteacta vita. Donatus.

37. Guyetus ridiculum vocat illud, SINE LABORE; non cogitans idem eſſe, quod, nullo negotio, facili opera, ſeu, quod commodo tuo facere poſſis. Veſterhov.

38. Id eſt, hoc beneficium, hanc gratiae relationem, ſeu, benevolentiam viciſſim praeſtandam: Sc. *ut tegas infortunia ſua.* * HANC GRATIAM UT SIBI DES PRO ILLA, Dixit uti Plaut. Capt. III. 5. 63. *Ergo ab eo petito* gratiam *iſtam*.

Pro beneficio nimirum, quod comitatur gratia. Veſt.

39. Sc. *domum*, ſeu, in matrimonium recipienda.

40. Hoc nomine oſtendit tacere eum poſſe, quod conſcius ſit ipſe ſolus (ſc. eam a ſe impraegnatam non eſſe) Donatus.

Tum, poſtquam ad te venit, menſis [42] agitur hic jam ſeptimus:
Quod te ſcire, ipſa indicat res [43]. nunc ſi potis eſt, Pamphile, 35
Maxume volo, doque operam, ut clam [44] eveniat partus patrem.
[45] Atque adeo omnes. ſed ſi fieri id non poteſt, quin ſentiant,
Dicam [46] abortum eſſe: ſcio, nemini [47] aliter ſuſpectum fore,

Quin,

41. POST DUOBUS, eſt ἀντιστροφὴ, pro, DUOBUS POST. id eſt, non ſtatim ut nupta ſit, ſed, poſtquam nupta eſt, poſt duos menſes nuptiarum: ut ſint reliqui quinque menſes. — Donatus. Hic eſt verſuum duorum ordo. *Nam poſtquam ad te venit, menſis agitur hic jam ſeptimus. Tum ajunt, tecum poſt duobus concubuiſſe eam menſibus* Veſterhov. Sed haec nimia eſt Synchyſis. TUM hic poſſit denotare *at*, *jam vero*.

42. I. e. currit, labitur, nondum etiam praeteriit.

43. Quia contriſtatus corripuiſti te foras. Donat.

44. Edatur proles, aut, partitudo fiat. PATREM, ſc. *Philumenae*, Phidippum. Nota *Clam* cum Accuſandi caſu, contra quosdam Grammaticos.

45. ATQUE ADEO, elegans intendendi formula, pro, *immo*, *quin immo*, & *quod plus eſt*. Cic. pro Planc. XIX. *Poſco* atque adeo *flagito*.

46. Deeſt *natum* vel *factum*, — Rationabiliter dixit, ſit enim abortus menſe ſeptimo ſine pernicie foeminae. Donatus. ABORTUM ESSE, pro, vel, *Abortivum eſſe*, ſc. *foetum*. uti Veſterhovio teſte in quibusdam Mſſ. & Edd. veteribus extat: vel, *abortatum eſſe*, ſeu *abortionem factam*. Notum eſt, verba deponentia, interdum paſſiva ſignificatione a priſcis uſurpari.

47. Aliam ſuſpicionem nemini orituram.

Quin, quod verisimile est, ex te [48] recte eum natum putent.
Continuo exponetur. hic tibi [49] nihil est quidquam incommodi: 40
Et illi miserae, [50] indigne factam injuriam contexeris.
[51] Pollicitus sum: & servare in eo certum 'st, quod [52] dixi, fidem.
Nam [53] de reducenda, id vero [54] neutiquam honestum esse arbitror:
Nec faciam: etsi amor me graviter, [55] consuetudoque ejus tenet.

[56] La-

48. Capiunt vulgo de septimo mense, qui *justus partus* nuncupetur legibus. Mihi ideo *recte natus* dicitur, quia non ex furtivis amoribus, sed legitimo matrimonio poterat videri conceptus, atque ex patre quem nuptiae demonstrabant. In eandem sententiam τὸ RECTE occurrit infra IV. 1. 16. Vesterhov. Novè dixit *Natum abortum*: quasi abortus nascatur. NATUM ergo pro facto conceptoque dixit. Donatus.

49. NIHIL — QUIDQUAM, est παρέλκον quartum: ut, *nihil vidi quidquam laetius*. Donatus.

50. Turpiter illatam contumeliam, stupri sc. Comma, post MISERAE, non est in Edd. Delph. & Minell. rectius ut opinor.

51. Plus quam *promisi*. Donatus.

52. DIXI, promisi. Donatus.

53. H. e. quod ad reducendam attinet. Plaut. Rud. IV. 7. 2.

de illo vidulo,
Si sapias, sapias: habeas quod Di danunt boni.

Cicero saepius. Vesterhov.

54. NEUTIQUAM, non est omnino negativum, sed aliquid assensionis habet. Est enim NEUTIQUAM, non nimis, non valde. Donatus.

55. Videtur per ἐν διὰ δυοῖν dictum, AMOR CON-

[56] Lacrumo, quae posthac futura 'st vita, quum in mentem venit, 45
[57] Solitudoque. [58] O fortuna, ut numquam perpetuo es bona!
Sed jam prior amor [59] me ad hanc rem exercitatum reddidit.
Quem ego tum [60] consilio missum feci: [61] idem nunc huic operam dabo.
Adest Parmeno cum pueris: hunc [62] minime 'st opus

In

CONSUETUDOQUE, pro, *amor consuetus.* Sic And. I. 1. 108.
ut consuetum *facile* amorem *cerneres.*
Possit & AMOR ad affectum maritalem referri, CONSUETUDO ad ipsam συνουσίαν. Vesterhov.

56. Ordo est, LACRUMO, CUM IN MENTEM VENIT. QUAE, modo vim pronominis non tenet, sed querelae. Donatus.

57. Societatis carentia, vita solitaria, coelibatus.

58. Hic *Fortunam* pro bona posuit. Legitur & (in extremo versu) DATA. Donatus. Ennius Annal. VIII.
Haud quaquam quemquam semper Fortuna sequuta 'st.
Stobaeus ἐκ τοῦ κιθαριστοῦ: ὡς ποικίλον πρᾶγμ' ἐστι, καὶ πλάνον τύχη! Dixit autem, UT NUMQUAM PERPETUO ES BONA! uti Propertius II. 33. 35.
Me miserum, ut *multo nihil est mutata Lyaeo!* Vest.

59. Sc. Bacchidis, quam invitus reliqui, adsuefecit me, ad hoc divortium cum Philumena, aequo animo ferendum.

60. De industria, ratione & prudentia.

61. Sensus est; Etiam id operam dabo huic amori, uti nimirum eum missum faciam And. I. 1. 130.
Et nunc id operam do. Vest.

62. Omnino non expedit, eum praesentem esse, dum parit Philumena, vel quicquam de ea re sentire.

In hac re adesse. nam olim soli credidi, 50
[63] Ea me abstinuisse in principio, cum data est.
Vereor, si clamorem ejus hic crebro audiat,
Ne parturire intelligat. Aliquo mihi est
Hinc [64] ablegandus, dum parit Philumena.

63. Vide supra I. 2. 70. quorum praesentia molesta
64. Ita solent de iis, est. Vesterh.

ACTUS TERTII
SCENA QUARTA.

PARMENO. SOSIA. PAMPHILUS.

Par. [1] AIN' tu, tibi hoc incommodum evenisse iter?
So. Non hercle verbis, Parmeno, dici potest
Tantum, quam re ipsa [2] navigare incommodum 'st.

Par.

1. *Alia ratio est, currentis ad argumenta: alia actuum Comicorum. Sed perfecti poetae est ita servire argumento, ut tamen spectator novis delectationibus teneatur. Nam in hac Scena, donec perveniat ad Pamphilum Parmeno; hoc εὕρημα inducitur, cum hoc ostenditur, quid mali sit navigatio.* Donatus. INCOMMODUM EVENISSE, molestum, aerumnosum fuisse. * AIN' TU? admirantis formula. Vide Parei Lexic. Plaut. ITER.] Intelligit navigationem. Unde mox, ES INGRESSUS MARE. Sed & *ire* pro navigare, & *cursus* pro navigatione passim usurpantur. Vesterhov.

2. Cicero Att. V. 12. *Negotium magnum est navigare.* Menander:
πῦρ, καὶ θάλασσα, καὶ γυνὴ, κακὰ τρία.

Par. Itane eſt? *So.* [3] O fortunate! neſcis quid mali

[4] Praeterieris, qui numquam [5] es ingreſſus mare. 5

Nam alias ut omittam [6] miſerias, unam hanc vide:

[7] Dies triginta, aut plus eo, in navi fui,

Cum interea [8] ſemper mortem expectabam miſer.

Ita [9] usque advorſa tempeſtate uſi ſumus.

Par. [10] Odioſum! *So.* [11] Haud clam me eſt. [12] denique hercle [13] aufugerim 10

Potius,

Naevius incerta Tragoedia.
Namque nullum pejus macerat humanum
Quamde mare ſaevum, vires cui ſunt magnae,
* *Topper confringent importunae undae.* Veſterh.
* Topper *citò*, *facilè*, interprete Feſto.

3. Bene majori affectu, dicens, O FORTUNATE! quam ſi reſponderet, *Ita.* Donatus.

4. Effugeris, evitaveris.

5. Proprie dixit, INGRESSUS. nam qui jam navigavit, *Egreſſus* dicitur. *Virgilius* (Aen. I. 176.)
Egreſſi optata potiuntur Troes arena Donatus.
Sic Plaut. Pſeud. IV. 2. 4. *Ingredere in viam.* Quinctil. Declam. VI. 21. *Ingreſſus eſt maria.* Veſterhov.

6. Calamitates navigationis.

7. Accuſativus caſus plenum numerum & continuationem rei ſignificat. Donatus.

8. Horis omnibus, cum continuatione triginta dierum. Donat. EXPECTARE de malis etiam dicitur. Quidam exponunt, *formidabam;* Quo nonnihil de vi ſententiae decedit. * Juvenal. Sat. XII. 57.
I nunc, & ventis animam committe, dolato
Confiſus ligno, digitis a morte remotus
Quattuor aut ſeptem, ſi ſit latiſſima taeda. Veſterh.

9. USQUE, vel *diu*, vel *valde*. Donat.

10. Sc. mortem tamdiu expectare. * Nomen pro adverbio poſuit. Donatus.

11. λίθοτης. pro, ego maxime intelligo, quam odioſum ſit. Donatus.

Potius, quam [14] redeam, si eo mihi redeundum fiet.
Par. Olim quidem te causae impellebant leves,
[15] Quod nunc minitare facere, ut faceres, Sosia.
Sed Pamphilum [16] ipsum video stare ante ostium.
Ite intro. ego hunc adibo, si quid me velit. 15
Here, etiam tu nunc hic stas? *Pa.* Equidem te exspecto. *Par.* Quid est?
Pa. [17] In arcem transcurso opus est. *Par.* [18] Cui homini? *Pa.* Tibi.

12. Ut uno verbo dicam.

13. Conjunctivum modum posuit pro indicativo futuro, vel, ut alii dicunt, permissivó. AUFUGERIM. Sic veteres, quod nos, *Fugerim.* Donatus. Aut hoc praeter expectationem dictum est comico more: aut poenam servorum fugitivorum atrocissimam fuisse oportet, cujus periculum hic cum malis navigationis in comparationem venire possit.

14. Iterum in Imbrum proficiscar. Paraphr. Delph. iterum ingrediar mare.

15. Ordo est; *ut faceres, quod nunc minitaris facere.* * Artificiosè. Et in Andria sic ait recusanti perjurium servo Mysis

Nova nunc relligio in te incessit.

FACERE, UT FACERES; Comicum est & Terentianum. Donatus.

16. IPSUM, a quo missus sum: vel dominum, ut Graeci dicunt αὐτόν. Donatus. Vide ad And. II. 2. 23. Vesterh.

17. IN ARCEM.] Videtur intelligere ἀκρόπολιν in medio urbis sitam. Si tamen Piraeeum portum intelligas, fiet Parmenoni via longior, quod quaerebat Pamphilus. Tum, quid Callidemidi tantum non (fortè, *quod*) advecto, in ipsa ἀκροπόλει? Et possit videri homo hospes subsedisse in portu, atque ibi mansisse adventum Pamphili. Vesterhov. TRANSCURSO OPUS EST, pro transcurrendum est.

18. Cum recusatione pronuntiandum. & est pigri responsio, laborem ad alium transferentis. Donatus.

Par. In arcem! quid eò? *Pa.* Callidemidem [19] hospitem

[20] Myconium, qui mecum una advectus est, conveni.

Par. Perii! [21] vovisse hunc dicam, si salvos domum 20

Rediisset umquam, ut [22] me ambulando rumperet.

Pa. Quid cessas? *Par.* Quid vis dicam [23]? an conveniam modo?

[24] Immo, quod constitui me hodie conventurum eum,

Non

19. Vel quod hospitii jus cum eo contraxisset Pamphilus, vel quod peregrinus esset. Posterius magis placet, quia caeteroquin ad coenam abducendus statim fuerat; Vesterhov.

20. Ex Mycone insula, Cycladum una, in mari Aegaeo. Vesterh.

21. Facetè dixit. More enim hoc fit eorum, qui longis itineribus maris periclitati, vovent aliquid si * pervenerint. Et convenit hoc Pamphilo: quem supra malè navigasse audierat. Donatus. * Vesterhovius legendum conjicit; *si salvi domum pervenerint.* Quidni autem *Pervenire* sit, ad optatum locum (quo tendas) venire. Multae dictiones in veteribus Scholiastis occurrunt, benè sine dubio latinae, at quas in Lexicis frustra quaesiveris. DICAM, pro, dicere ausim.

22. Ex nimia nimirum intentione virium in currendo. unde & porro RUMPERE, pro *interimere*, usurpatur. Liv. XXII. 10. *Si quis rumpet, occidetve insciens, ne fraus esto.* Vesterhov.

23. Non enim mandaverat quicquam, qui sine causa mittebat, — AN CONVENIAM MODO? εἰρωνικῶς dixit. Nam non hoc interrogantis simpliciter. Donatus.

24. Deest, *nuntia.* — Et sumitur a superiori sententia, qua dixit, *Quid vis dicam?* IMMO, QUOD CONSTITUI ME HODIE.] Apparet eum hanc .con-

Non posse; ne me frustra illic exspectet. [25] vola.
Par. [26] At non novi hominis faciem. *Pa.* At faciam, ut noveris. 25
[27] Magnus, rubicundus, crispus, crassus, caesius,
[28] Cadcverosa facie. *Par.* [29] Dii illum perduint!

Y 3 [30] Quid

conquisitam, & vix corrasam invenisse causam. Donatus.

25. ἠθικὴ ὑπερβολὴ usus est. Ita curras, ut volare magis, quam currere videaris. Donatus.

26. Moralis expressio pigritiae, in tot excusationibus posita est. — Stomachose pronuntiandum AT. quod & Pamphilus repetit dicens, AT FACIAM &c. Donatus. Plaut. Pseud. IV. 7. 99.

Quem ego hominem nullius coloris novi.

Apulej. Apolog. *Etiam libenter te, nuper usque, albus, an ater esses, ignoravi.* Vesterhov.

27. Properatio, συναθροισμός. Et acervo sine conjunctivo est usus. Imperite *Terentium* de Myconio *crispum* dixisse ajunt, cum Apollodorus *calvum* dixerit: quod proprium Myconis est. ut Lucilius, *Myconi calva omnis juventus.* — Sed ego *Terentium* puto scientem facetius Myconium *crispum* dixisse. CAESIUS, glaucis oculis quasi felis oculos habens. Donatus. Similis descriptio ad internoscendum hominem est Heaut. V. 5. 17. Cic. Herenn. IV. 49. *Hunc dico, judices, rubrum, brevem, incurvum, canum, subcrispum, caesium, cui sane magna est in mento cicatrix, si quomodo potest vobis in memoriam redire.* Pacuvius, Duloreste:

Amplus, rubicundo colore,
spectu protervo, ferox,
Voce suppressa, caperata fronte, vultu turbido.

Idem, Antiopa:

Capite brevi; cervice anguina, adspectu truci.

τὸ CRASSUS autem ad abdomen respicit. Gr. προγάστωρ. *Ventriosus* Plauto. Vesterhov.

28. Observat Vesterhovius in multis MSS. & Edd legi; CADAVEROSA FACIES

[30] Quid si non veniet? maneamne usque ad vesperam?

Pa. [31] Maneto. curre. *Par.* Non queo [32]: ita defessus sum.

Pa. Ille abiit [33], quid agam infelix? prorsus nescio, 30

Quo

CIES. & Parmenoni haec verba tribui. Atque illi videtur Parmeno ea optime intulisse; q. d. χαρίεις ὥσπερ νεκρός, seu non magis venustus, nec minus detestandus (ex descriptione sc. Pamphili), quam cadaver. Ejusmodi Gr. νεκρώδες, Plauto *Morticinus* dicitur Pers. II. 4. 12. eodem observante. Turnebus Adverf. XI. 12. ita: *Aliis sublivida est, & personata rubore & livore: aliis pulposa & crassa, quasi carnosa; quum caro proprie sit, quae anima caret.* (Utraque haec interpretatio est Donati) *Ego cadaverosam faciem foedam & turpem* interpretor. Barthio Adverf. XXIII. Cadaverosa facies *confectam aerumnis speciem* sonat. Joh. Theodorico Bellovaco notatur *facies immanis & saevitiam arguens, qualem sicarii prae se ferunt.* Denique Vesterhovii opinio est, *macilentam faciem* hic notari posse, quando magis etiam ridiculum videatur & ἀστεῖον, nimirum *homo crassus, macilenta facie.* Ad hanc sententiam accedo: ita tamen ut per FACIEM CADAVEROSAM, intelligi putem, *exsanguem, extremè pallidam*, seu, *luridam.* nec obstat, quod antea dixit, RUBICUNDUS, nam in hac ipsa contradictione ipsa vis Comica continetur.

29. More pigrorum, male optat ei, propter quem mittitur. Donatus.

30. Omnia dicit, ne eat. Idem. VENIET, *hospes* sc. *in arcem*, aut *Pyraeeum.*

31. Comicè haec duo, tam diversa, juncta sunt.

32. Hoc in gestu & spectaculo plus est: nam incessu & * auctor exprimit lassitudinem. Donatus * pro *auctor*, Vesterhovius reponendum opinatur, *anhelitu.* Alius, pro *Et*, legi mavult, *Ejus.* Frustrà utrique: Per

Et

Quo pacto hoc celem; quod me oravit Myrrhina,
[34] Suae gnatae partum. nam me miseret mulieris.
[35] Quod potero, faciam: tamen ut pietatem colam.
Nam me parenti potius, quam amori [36] obsequi
Oportet. [37] at at! eccum Phidippum, & patrem 35
Video. [38] horsum pergunt. quid dicam hisce? incertus sum.

Et intellige *etiam*, per *anctor*, *Terentius* intellige: ita sententia Grammatici bene habet.

33. Quasi dicat, Licet jam loqui. Donatus.

34. SUAE GNATAE PARTUM.] ἐπεξήγησις. Idem.

35. Promittit, se taciturum de vitio Philumacnae oblato, sed non reducturum domum; id enim pietas in matrem prohibere videbatur. Plaut. Asin. III. 1. 6.

Hoccine est pietatem colere, *matris imperium minuere?* Vesterhov. TAMEN.] pro *dumtaxat*, *ita tamen*. Donatus.

36. Scilicet uxoris. Donatus.

37. Interjectio est conterriti & conturbati. Donatus.

38. HORSUM, huc, hanc partem versus. *PERGUNT, modo pro *eunt*. alias *perseverant*. Donatus.

ACTUS TERTII

SCENA QUINTA.

LACHES. PHIDIPPUS. PAMPHILUS.

La. [1] DIXTIN' dudum, illam dixiſſe, ſeſe exſpectare filium?

Ph. [2] Factum. *La.* Veniſſe ajunt: redeat. *Pa.* Quam cauſam dicam patri,

[3] Quamobrem non reducam; neſcio. *La.* Quem ego hic audivi loqui?

Pa. Certum [4] obfirmare eſt viam me, quam decrevi perſequi.

La.

1. *Facetè principium eſt interrogantis ita, ut ſciat, quid ſibi reſponſurus ſit, quem interrogat. Illaturus eſt enim argumentum per* ἐπαγογήν. Donatus. DIXTIN' DUDUM.] Quia dixerat, *Sanctè adjurat, non poſſe (apud vos) Pamphilo ſe abſente perdurare* — Captioſa interrogatione coepit, dicturus, VENISSE AJUNT: REDEAT. Idem.

2. Id eſt, Dixiſſe illam, aut me. Donatus.

3. Habet cauſam: ſed non vult veram dicere, & praeterea non vult cum invidia matris ſuae loqui: ſi in illam conferat, ut uxorem non reducat domum. Donatus.

4. Adverſus omnia obſtinatè agere, id eſt, contra omnes. Donatus. OBFIRMARE VIAM.] Firmiter & pertinaciter inſiſtere viam (id eſt, propoſitum, conſilium.) quam mihi perſequendam propoſui. Paraphraſt. Delphini. Cic. Fam. IV. 13. 18. *Et certè omnes* vias perſequar, *quibus putabo ad id, quod volumus pervenire poſſe.* Veſterh. PERSEQUI, id eſt, urgere, inſiſtere dum perfecerim. OBFIRMARE hic poſſit eſſe, imperterrito animo ingredi, ſeu, capeſſere.

La. Ipsus est; de quo [5] hic agebam tecum. *Pa.* Salve, mi pater. 5
La. Gnate mi, salve. *Ph.* [6] Bene factum te advenisse, Pamphile:
Atque adeo, quod maximum 'st, salvom atque [7] validum. *Pa.* [8] Creditur.
La. Advenis modo? *Pa.* [9] Admodum. *La.* Cedo, quid reliquit Phania,
[10] Consobrinus noster? *Pa.* [11] Sane hercle homo voluptati obsequens
Fuit, dum vixit: & qui [12] sic sunt, [13] haud multum heredem juvant. 10

5. In plusculis libris est, HOC AGEBAM. Vesterh. i. e. tractabam, conferebam tecum sermonem.

6. Id est, prosperè contigit, te advenisse. Paraphrast. Delph. Formula adventum gratulantis. Sic infra V. 4. 17. Phorm. II. 1. 25. Vesterh.

7. αὔξησις ad salutem. *Validus*, namque robustus, & habitior corpore. Donatus.

8. Minus blande respondet, de repudio locuturus. Idem.

9. Non tantum igitur MODO, sed ADMODUM MODO. πάνυ ἀρτίως. κομιδῇ ἀρτίως ἦλθον. Vesterhov.

10. Quum ex fratre natus est alter, & alter ex sorore, *Consobrini*: quum ex fratribus, *patrueles* dicuntur. Donatus.

11. *Satis, validè.* nam qui sanus, & validus est. Donatus. VOLUPTATI OBSEQUENS, voluptatibus deditus, & deliciis incumbens. Paraph. Delph. Plaut. Pseud. V. 1. 26.

cordi atque animo *suo*
Obsequentes.

Bacchid. III. 3. 12:

est libido homini suo animo obsequi. Vest.

12. H. e. qui hujusmodi sunt morati moribus. Vide And. V. 4. 16. Vesterhov.

13. Parum consulunt heredi. Donatus.

Sibi vero hanc laudem relinquunt [14]: vixit, dum vixit, bene.

La. Tum tu igitur nihil adtulisti huc plus [15] una sententia?

Pa. [16] Quidquid est id, quod reliquit, [17] profuit. *La.* Immo [18] obfuit:

Nam illum vivom, & salvom vellem. *Ph.* [19] Impune optare istuc licet:

Ille reviviscet jam numquam. & tamen utrum malis, scio: 15

La. Heri Philumenam ad se arcessi [20] hic jussit. [21] dic jussisse te.

Ph.

14. Bene & facete; nihil heredi relinquunt, sibi vero relinquunt. — VIXIT, DUM VIXIT, BENE.] Hoc enim scilicet reliquit. Donat. Diversa significatione utitur τῷ VIXIT. Est enim BENE VIXIT, genio suo indulsit. Vide Eun. V. 9. 44. quae *Bona vita* dicitur Senecae Epist. 123. Vesterhov.

15. Expressit animum avari senis. Donatus.

16. QUIDQUID, & ad parvitatem refertur. Ut, *At enim id mihi satis est, quod est de me opinionis*, quidquid est. Donatus. QUIDQUID EST, Formula in re ambigua usurpata. Vest.

17. Compendium nobis & emolumentum attulit. Paraphrast. Delph. PROFUIT, Non est quod ejus poeniteat. Mer. Casaubonus.

18. Morem eorum expressit, quibus relinquitur: qui quum audierint sibi aliquid esse relictum tunc tristes se fingunt. Donatus. Tristitiam ob mortem alicujus, *Offi um doloris* appellat idem Grammaticus. OBFUIT, damnum attulit.

19. Sina damno. * Bene IMPUNE: quia heredi poena est mortuos reviviscere. — Si optata evenirent, numquam, inquit, optares, ut ille revivisceret. Donatus.

20. Loquitur Pamphilo, de Phidippo. * Et HERI, ET JUSSIT, bene: ut breve tempus sit, & coacta videatur exisse. Donatus.

Ph. Noli [22] fodere. juſſi. *La.* Sed eam jam remittet. *Ph.* Scilicet [23].

Pa. Omnem rem ſcio, ut ſit geſta: adveniens audivi omnia.

La. [24] At iſtos invidos Dì perdant! qui haec libenter nuntiant.

Pa. Ego me ſcio caviſſe, ne ulla [25] merito contumelia 20

Fieri a vobis [26] poſſet. idque ſi nunc memorare hic velim,

Quam fideli animo, & benigno in illam, & [27] clementi fui,

Vere

21. Haec Laches Phidippo in aurem dicit. Veſterh.

22. Et haec Phidippus Lacheti ſoli. Videbatur vero Laches Phidippum durius tundere ſeu digito, ſeu cubito. Bona pars Mſſ. & Edd. exhibet, FODERE LATUS. Cic. Philipp. II. 34. *Num exſpectas, dum te ſtimulis* fodiam? Veſterhov. *Fodere*, hic eſt latus alicujus manu vel pungere, vel tundere. quod facimus monendi gratia, & ſuggerendi, & impellendi. Horat. Epiſt. I. 6. 50.

*Mercemur ſervum, qui dictet nomina, * laevum*

Qui fodiat latus. Paraphraſt. Delph. * Baxter edidit, *ſaevum — fodicet.*

23. *Remiſſurum*, ſubauditur. i. e. certè remittam.

24. τὸ AT initio ſententiae abruptè poſitum indignationis & commoti animi ſignum eſt. Supra I. 2. 59. Virg. Aen. II. 535.

At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis. &c. V. INVIDOS, qui concordiae & amori conjugum invident. Paraphraſt. Delph.

25. Mirè addit MERITO. Non enim *cavere*, inquit, ne fieret ea potui. Igitur, ne merito fieret, quod in me fuit (*cavi.*) Donatus. Ne quidquam mihi a vobis contumelioſe exprobrari poſſet. Paraphraſt. Delph.

26. Parentes Philumenae videtur intelligere.

Vere possum: ni te ex ipsa haec magis velim rescifcere.
Namque eo pacto maxume apud te meo erit [28] ingenio fides,
Quum illa, quae nunc in me iniqua est, [29] aequa de me dixerit. 25
Neque mea culpa hoc [30] discidium evenisse, id testor Deos!
Sed quando sese esse [31] indignam deputat matri meae,
Cui

27. Leni, miti. * FUI, pro *fuerim*. indicativum pro conjunctivo posuit. Donat.

28. Credes, quod tali animo fuerim erga Philumenam.

29. INIQUA, AEQUA. παρωνομασίαι Terentianae. Et bonum argumentum. Nam & *Virgilius* (Aen. I. 629.),
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat.
inquit. Et Cicero, *Te ipso teste iniquo, atque improbo: verum ad hanc rem satis idoneo:* te, *inquam*, *teste dicam.* — Adversarii testimonium, si *contra se dicat*, tam grave est, quam vel boni viri. Donatus.

30. Discordiam, aut divortium.

31. Indignum se putat, eò usque se demittere &c. sc. ut matri meae obsecundet.) Mer. Casaubon. Se ipsam existimat tanti, ut nolit obsecundare matri meae, & rem indignam esse putat, si ei se submittat. Paraphrastès Delph. CUI CONCEDAT, Sensus: quae concedat matri meae. Syntaxis autem, INDIGNAM MATRE MEA, postularet. Sed antecedens hic sequitur casum relativi. Ut in Eunucho; *Eunuchum quem dedisti:* & Virgil. *Urbem quam statuo, vestra est.* & alibi non raro. Mer. Casaubonus. Jussu Vesterhovii sensus esse debet; *Sed quando sese esse indignam deputat matre mea, cui matri meae concedat.* Hic ἀπροσδιόνυσα vocat, quae Casaubonus huc attulit. De usu autem τῶν *dignus* & *indignus*, ad Commentarium suum in Eun. V. 2. 26. lectorem relegat.

Cui concedat, cujusque [32] mores toleret sua modestia;

Neque alio pacto componi potest inter eas [33] gratia;

[34] Segreganda aut mater a me est, Phidippe, aut Philumena. 30

Nunc me pietas [35] matris potius commodum suadet [36] sequi.

La. [37] Pamphile, haud invito ad aures sermo mihi [38] accessit tuus;

Quum

32. Bene MORES, ut aniculae: notat enim pravitatem. (forte, *gravitatem. Non enim pravitatem*, in libris suis omnibus ante Edit. Schrevelii invenit Vesterhovius.) unde senes Morosi appellantur: *Horatius*(Carm. I. 9. 17.)
Donec virenti canities abest Morosa.
— O temperamentum! MORES potius, quam *Injurias* dixit. Donat.

33. Conciliari amicitia. Dictio, *Componere gratiam*, rara est. neque Vesterhovius eam probavit exemplis adductis; quae agunt de *causa* vel *lite componenda*: alia quoque est ratio Phorm. IV. 3. 16. quem cum Minellio citavit. Nisi forsan GRATIA hic est ablativus; ut sit *amicabiliter*, vel, *amicabili transactione*, *bona voluntate*.

34. Mollius SEGREGANDA, quam *Excludenda*. Donatus.

35. Nihil mirum, uxorem parentibus posthaberi, ubi vulgò & de levissimis causis divortia fiebant. Qui vero jus conjugii sanctum & inviolatum esse jussit, aliter sanxit Deus Genes. II. 24. Vesterh.

36. Id quaerere, et studere, consulere. Sage bet.

37. Gravis oratio est, a nomine incoepta. Optime dictum, HAUD INVITO. non enim in totum volenti, quippe de discidio: sed tamen quia piè locutus est, mediocriter adprobavit. HAUD INVITO SERMO MIHI ACCESSIT TUUS. Senili loquacitate; pro, *Recte locutus es*. Donatus.

Quum te [39] postputasse [40] omnes res prae [41] parente intelligo.
[42] Verum vide; ne impulsus [43] ira, [44] prave insistas, Pamphile.
Pa. [45] Quibus iris impulsus nunc in illam iniquos siem? 35
Quae numquam quidquam erga me [46] commerita 'st, pater,

Quod

38. Accius Meleagro.
timide eliminor
Clamore; *simul ac agnita* vox ad aures *ejus* accidit. Cic. pro P. Sext. 50. *Nihil ut umquam videretur tam populare* ad *populi Romani* aures accidisse. Vesterhov.

39. POSTPUTAVIT — PRAE. Sic ADELPH. II. 3. 9. Vesterh. I. e. despexit, viles existimavit. POSTPUTAVIT PRAE, Oxymoron sapit.

40. OMNES RES, plus dixit, quam si *uxorem* diceret. Donatus. Quasi, cum uxorem *postputaris*, non sit dubium, quin omnia cetera *postputet*.

41. Bene PARENTE, quod nomen commune & cum patre est, & cum omnibus, quos haec necessitudo conjungit. Donatus. Callidè *pietatem erga matrem*, quae in sermone Pamphili elucebat, etiam ad se, *patrem*, applicat, dum generaliter dicit, PARENTE.

42. Leniter & suadenter. Donatus. VIDE, cave.

43. Non ergo judicio. Donatus.

44. Non enim *Incipere*, sed *insistere*, hic malum est. Donatus. Pravam insistas viam. * Inique in sententia tua permaneas. Paraphrastes Delph.

45. Non dixit, *qua ira*, ne superbe loqueretur, sed QUIBUS IRIS: ut hoc ipsum per εἰρωνείαν derideret, quod pater dixit, IMPULSUS IRA. — Recte, non vult *iram* esse, ne peccasse videatur uxor: Sic enim (ait) quasi nec ipsa peccaverit. QUIBUS IRIS. — Ne videatur unius irae causa mittere uxorem. Donatus.

46. Adverte, proprietatem expressit *commerendi* & merendi. Donatus. Fecit, commisit.

Quod nollem: & saepe quod vellem, [47] meritam
scio.
[48] Amoque, & laudo, & vehementer desidero.
Nam fuisse erga me [49] miro ingenio, expertus sum.
Illique exopto, ut [50] reliquam vitam exigat 40
Cum eo viro me qui sit fortunatior:
Quandoquidem illam a me [51] distrahit necessitas.
Ph. Tibi id [52] in manu est, ne fiat. *La.* Si [53]
sanus sies,
Jube illam redire. *Pa.* [54] Non est consilium, pater.
Matris

47. *Mereri* bona dicimus. *Commereri* mala: id est, delinquere, peccare. Ergo hic MERITAM, pro *Praestitisse* dixit. Donat.

48. Vide, amoris impulsus nimius hic est circa uxorem: & quasi oblitus suae matris, & vitiatae, loquitur. Sed tali opus est Pamphilo, ad ejusmodi argumentum, donec perveniat ad καταστροφὴν, in qua uxorem reduci necesse est. Donatus.

49. Mirifica (eximia) ingenii mansuetudine & benignitate erga me usam esse. Paraphrast. Delph.

50. Quod reliquum est vitae traducat. * *Virgilius* (Aen. I. 78.)
Omnes ut tecum, meritis pro talibus, annos Exigat. Donatus

51. Per vim separat, divellit. * Excusatio in necessitate, quae est inexorabilis. Et NECESSITAS, partus scilicet, — Sed modo vult necessitatem, matris videri iracundiam (*injuriam*, conjicit Vesterhov), quae a nuru ita offensa sit, Donatus.

52. Tui arbitrii res est. Infra IV. 4. 44. Plaut. Amph. II. 1. 14.
Istuc tibi est in manu.
Sallust. Jug. XIV. 4. *Neque* mihi in manu fuit, *Jugurtha qualis foret.* Sic Graeci ἐν χερσίν τι ἔχειν. Vesterhov.

53. Sanae mentis sis, sapias. consultum velis tibi.

54. I. e. Non est propositum meum reducere Philumenam. * Plaut. Mil. II. 3. 73. Con-

Matris [55] servibo commodis. *La.* Quo abis? mane; 45
Mane, inquam, quo abis? *Ph.* Quae haec est [56] pertinacia?
La. [57] Dixin', Phidippe, hanc rem aegre laturum esse eum?
Quamobrem * te orabam, filiam ut remitteres.
Ph. Non credidi aedepol adeo [58] inhumanum fore.
[59] Ita nunc is sibi me [60] supplicaturum putat? 50
Si [61] est, ut velit reducere uxorem, licet.

Sin

Consilium est, *ita facere.* Rud. IV. 2. 23.
Nunc sic faciam, sic consilium est.
Tacit. Annal. I. 1. *Inde consilium mihi, pauca de Augusto, & extrema tradere.* Vesterh.

55. Pro *serviam*; i. e. studebo, incumbam, operam navabo.

56. Mentis obstinatio, contumacia. * Subindignatur, quia coram sibi fit contumelia. Donatus.

57. Renovavit verba sua eidem personae. nam ita dixerat; *Neque adeo clam me est, quam esse eum graviter laturum credam; Hoc si rescisset.* Donatus.

* In libris quibusdam est, TECUM ORABAM.

Quod Comicum est, & Plautinum. Sic infra IV. 4. 64. Vesterhov.

58. Immitem & ferocem. Paraphrast. Delph. Pamphilum sc.

59. Scilicet, Ironicè. * SIBI & ME, magno pondere legendum est utrumque pronomen, ut, *Cantando tu illum?* (Virgil. Ecl. III. 25.) Id est, genero socerum; vel Pamphilo Phidippum, vel si quid tale inveneris. Donatus.

60. Humiliter se precaturum, ut sc. ignoscat Philumenae, & eam recipiat.

61. EST, in eo est. Paraphrastes Delph. Res, vel Pamphilus, ita est. Potest, & esse periphrasis, τȣ *Si vult*, quae non caret exemplis.

Sin alio est animo, [62] renumeret dotem huc; [63] eat! *La.* [64] Ecce autem! tu [65] quoque proterve iracundus es.

Ph.

62. Scilicet jure Romano, soluto per divortium matrimonio, pater repetebat dotem profectitiam, ipsa mulier adventitiam, nisi matrimonium solveretur ob adulterium mulieris; quando cessabat repetitio dotis. Uti autem maritus lucrabatur dotem, ob delictum uxoris; ita uxor donationem propter nuptias ex delicto mariti. Jure Graeco quoque renumerandam fuisse dotem, si maritus sine causa uxorem repudiasset, non est, cur dubitemus: Apulejus Apolog. *Nam quodcunque aliud in dotem acceperis, potes, cum libuit, ne sis beneficio obstrictus, omne, ut acceperis, renumerare, mancipia restituere, domo demigrare, praediis cedere. Sola virginitas cum semel accepta est, reddi nequitur: sola apud maritum ex rebus dotalibus remanet.* Est autem RENUMERET, reddat, restituat; ut *Numerare*, solvere. Adelph. III. 3. 15. & 25. — Cicero passim. Sed & δεικτικῶς dixit HUC, q. d. in hunc sinum, quem manu tangebat (* vel, quasi manum porrigens.) Vesterh.

63. EAT mirè dictum: quasi ipse projiciatur, qui jubetur ire. Et simul in hoc verbo quasi renuntiatio caritatis est. Terrorem repetendae dotis ostendit, quum dicit, RENUMERET DOTEM. Donatus.

64. ECCE AUTEM! Admirantis formula. Sic Eun. II. 3. 6. Plaut. Mostell. III. 1. 131.
Ecce autem, perii! Vest.

65. Addendo QUOQUE, nonnihil assensus est: quasi dicat, *Quomodo Pamphilus*. PROTERVE, immoderate & superbe, dictum est ideo, quod proterat alium, qui protervus est. Nam *Protervus* est, qui dum alius obvius est, proterit: quod faciunt & tauri in appetitu coitus foeminarum, in quas calent. Donatus.

Ph. [66] Percontumax rediſti huc nobis, Pamphile.
La. [67] Decedet jam ira haec: etſi meritò iratus
eſt. 55
Ph. Quia paullulum vobis [68] acceſſit pecuniae,
Sublati animi ſunt. *La.* [69] Etiam meum litigas?
Ph. Deliberet, renuntietque hodie mihi,
Velitne, an non: [70] ut alii, ſi huic non ſit, ſiet.

La.

66. Propriè *Contumax* dicitur contemtor potiorum. NOBIS, PAMPHILE, τῷ ἀττικισμῷ, nam aut abundat (NOBIS), aut ſignificatu adjuvat pronuntiationem (forte, *Significatum adjuvat pronuntiatione*). Magnae indignationis eſt, abſentes alloqui: ut alibi, O *Aeſchine, pol haud paternum iſtuc dediſti.* Donatus.

67. Sic infra V. 2. 15. Veſt. Tranſibit, evaneſcet; relinquet filium.

68. Plaut. Stich. II. 1. 28.
Secundas fortunas decent ſuperbiae.
Quod Germani ita efferunt: Gut macht Muth. Belgae: *Good macht Moed.* Proprie autem, ACCESSIT, quaſi ad priſtinam nummorum ſummam. Dixit porro SUBLATI ANIMI, uti Plautus Truc. II. 8. 10.
Poſtquam filiolum peperit, animos ſuſtulit.
Petron. 43. *Quod illius mentum ſuſtulit, hereditatem adeptus eſt.* Veſterhov. Pro *Elati*, SUBLATI dixit. Et hoc proprie ferarum eſt. ut (Virg. Aen. XII. 4.)
Attollitque animos. Poenorum qualis in arvis,
Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
Tum demum movet arma leo. Nam beſtiae pro animi qualitate vel erigunt corpora, vel deponunt, ut ait *Cicero.* Donatus.

69. Invidioſe, quaſi jam cum Pamphilo litigaverit. Donatus.

70. Magna fiducia conditionem filiae afferit: quoniam jam ſi Pamphilus nolit, paratum alterum dicit eſſe. SI HUIC NON EST. Subauditur *uxor*. Sed dura dictu reticuit, ut debebat.
Do-

La. [71] Phidippe, ades! audi paucis *. abiit. quid mea [72]? 60
[73] Postremo inter se transigant ipsi, ut lubet:
Quando nec gnatus, neque hic mihi quidquam obtemperant:
Quae dico parvi pendunt. [74] porto hoc jurgium
Ad uxorem, cujus haec fiunt [75] consilio omnia.
Atque in eam hoc omne, [76] quod mihi aegre 'st, evomam. 65

Donatus. Cic. Fam. II. 11. 4. *Quidquid erit*, tibi erit. Vesterhov.

71. Nomine appellat: quod facere solemus iratos mitigare conantes. Donatus.

* Sub. *dicturum*. vel, paucis verbis ausculta, attende.

72. Sub. *refert negotia*, hoc nempe discidium.

73. Non enim haec votiva sunt (forsan *munera*, vel *spectacula* intelligit), quibus interesse delectet. Donatus.

74. PORTO, quasi aliquid magnum. Donatus. Jam nunc defero, quasi munus gratum. Paraphrastes Delph.

75. CONSILIO, utrum dispositione: an εἰρωνεία est in male consulentem? Donatus. Prius mihi placet, ut sit, *quae omnium harum turbarum auctor est*, vel, *eas concitavit*.

76. Non, *quod irascor*, sed QUOD MIHI AEGRE EST, dixit. (* i. e. quod mihi dolet, quod me male habet, som kränker mig.) EVOMAM, Bene: quia aegritudinem solet, vomitus relevare. Sic *Cicero* in Catilinam (II. 1); quum dicit, *Quae quidem laetari mihi videtur, quod tantam pestem evomuerit, forasque projecerit.* Donatus. Vide Adelph. III. 2. 14. Vesterh.

ACTUS QUARTI

SCENA PRIMA.

MYRRHINA. PHIDIPPUS.

My. [1] PERII! [2] quid agam? quo me vertam? quid viro meo respondebo
Misera? nam audivisse vocem pueri visu' 'st [3] vagientis:
Ita [4] corripuit derepente [5] tacitus sese ad filiam.
[6] Quod si rescierit peperisse eam, [7] id qua causa [8] clam me habuisse
Dicam?

1. *Mirè in hac Scena iterum rixa est senis atque anus: & tamen varie & alio modo, ut mores inter se diversos, & tamen notos possimus agnoscere.* Donatus.

2. Figura διαπόρησις, apta turbatis. Donatus.

3. Proprie dixit VAGIENTIS; & infantium est. *Virgilius* (Aen. VI. 426.)
Continuo auditae voces, vagitus & ingens,
Infantumque animae flentes in limine primo. Donat.

4. Raptim intulit. Et DEREPENTE una pars orationis est, ut *Defessus*. adverbiis enim praepositiones separatim non adduntur. Donatus. Accius, Astyanacte:
Derepente *adspicio ex nemore pavidum & properantem egredi.*
Cic. pro Q. Ligar. 5. *Tu derepente irrupisses.* Eadem ratione *desubitò* dixerunt. Vesterhov.

5. TACITUS, nec mihi nec familiarium cuidam verbum ante faciens; & ita TACITUS, ne a quoquam introitu prohiberetur. Vesterhov.

6. QUOD, pro *Nam*, aut *Itaque*. Donat.

7. ID, hoc ipsum, peperisse eam. Idem.

8. Texisse, celasse. * Plaut. Merc. II. 3. 26.
Musca est meus pater, nihil potest clam illum haberi. Vesterhov.

Dicam? non aedepol ſcio. 5
Sed oſtium concrepuit! credo, ipſum ad me exire. nulla ſum!
Ph. Uxor ubi me ad filiam ire ſenſit, [9] ſe duxit foras.
Atque eccam video! quid ais Myrrhina? [10] heus! tibi dico. *My.* Mihine, mi vir?
Ph. [11] Vir ego tuus ſum? tun' virum me, [12] aut hominem deputas adeo eſſe?
Nam ſi [13] utrumvis horum, mulier, umquam tibi viſus forem, 10
Non ſic ludibrio tuis [14] factis habitus eſſem. *My.* [15] Quibus? *Ph.* [16] At rogitas?

9. SE DUXIT, pro *abiit.* Donatus. διεξήγαγεν αὑτήν. Cic. (Sive Aſinius Pollio.) Fam. X. 32. *Balbus quaeſtor, — magno auri pondere, majore argenti coacto, —* duxit ſe *a Gadibus.* Veſterhov. Subduxit ſe foras, clam abiit, elapſa eſt, ita ut non ſentiretur; ut latine expoſuit Minellius.

10. Oſtendit Myrrhinam avertentem ſe: quaſi nihil inveniat, quod dicat de filia. Donatus TIBI DICO, te appello, alloquor.

11. Haec ſtomachantis ſunt. * Plaut. Amph. II. 2. 180.

Al. *Obſecro, ecaſtor, cur iſtuc,* mi vir, *ex te audio?* Am. Vir ego tuus ſim? Veſterhov.

12. Αὔξησις perverſa. • ADEO autem abundat. Donatus. * Additum eſt ornatus & emphaſeos cauſa. poſſit vero per *ſaltem*, *dumtaxat*, exponi.

13. Vir aut homo. Acerbè MULIER: ut ſupra, *Tu, inquam, mulier, quae me omnino lapidem, non hominem putas.* Donatus. UTRUMVIS, unum ex his duobus.

14. Invidioſè, FACTIS; cum ſolam occultationem partus Philumenae intelligat.

Peperit filia: [17] hem! taces? ex quo? *My.* [18] Istuc patrem rogare est aequum?

[19] Perii! ex quo censes, [20] nisi ex illo, cui data est nuptum, obsecro?

Ph. [21] Credo: neque adeo arbitrari patris est aliter. sed [22] demiror,

Quid sit, quamobrem tantopere omnes nos celare volueris 15

Partum:

15. Callide mulier, & quasi nullius culpae conscia, QUIBUS, dixit. Donatus.

16. Bene irascitur interroganti. Nam interrogare quae scias, impudentiae est. Donatus.

17. HEM! TACES? Non *Taces* nunc: sed TACES, *celas*. Bene EX QUO, quia argumentum impudicitiae est, puerperium taciturnum. Donatus. TACES? Non placet Donati *celas*. Phidippus Myrrhinam interrogatam de filiae partu, sed nihil respondentem, increpat. Sic Eun. IV. 4. 28. *istam, quam habes,* unde habes, vestem? taces? *Monstrum hominis! non dicturus?* Vesterh.

18. Mira calliditas. Rea mulier hoc solo defenditur, quod accusat. — Ex sua interrogatione accusavit accusatorem. Donat.

19. Mirè additum ad affectum, PERII! Donatus. q. d. Enecasti me iniqua tua quaestione. Adeo ut Minellius non sit audiendus, qui ad spectatores conversam hoc dicere autumat.

20. Solutio criminis per fiduciam respondentis. Sallustius, * *Ita fiducia quam argumentis purgatior es.* Donatus. * Reperiuntur haec Sallustiana ad Phorm. I. 4. 28. Sed rectius ut videtur: *Ita — purgatiores, dimittuntur.* Sunt autem in Fragmentis. Vesterh.

21. Mollior factus, jam non irascitur sed miratur. Adeo vides Phidippum nulla re alia, quam mulieris correptione lenitum. Donatus. Ordo; *neque adeo patris est aliter arbitrari.* ADEO, sanè, quidem.

22. DEMIROR, *valde miror.* Donatus.

Partum: praesertim quum & [23] recte, & tempore suo pepererit.
Adeon' [24] pervicaci esse animo, ut puerum praeoptares perire,
Ex quo [25] firmiorem inter nos fore amicitiam posthac scires:
Potius, quam advorsum animi tui [26] lubidinem esset [27] cum illo nupta?

23. Attulit compendium mulieri credulitas senis semel correpti, ne aliter suspicetur. RECTE, ad illud pertinet, quod non monstrum peperit. TEMPORE SUO, ad spatium quo praegnantes esse consueverunt, id est ad mensium dinumerationem: quia & septimo mense (*Septimani*.Mf.Hulst.) nasci solent. Donatus. Existimat Phidippus septimestrem esse partum. post nuptias enim hic mensis agebatur septimus. Cic. Att. X. 18. *Tullia mea peperit XIV. Kal. Jun. puerum ἑπταμηνιαῖον, quod ηὐτόχησεν, gaudebam. quod quidem est natum, perimbecillum est.* Partus autem septimestris tempestivus habitus. Digest. Lib. I. Tit. 5. L. 12. Verba Pauli: *Septimo mense nasci perfectum partum, jam receptum est, propter auctoritatem doctissimi viri Hippocratis; & ideo credendum est, eum qui ex justis nuptiis septimo mense natus est, justum filium esse.* Vesterh.

24. Minellius subaudit, *decet*, *oportet*. Paraphrastes Delph. *potuisti*. Forsan, *credibile est*, aut, *putem te*, subauditur. * *Pervicax* est perseverans cum quadam vi. Donatus.

25. *Puero* scilicet. NOS, aut, *me* & *te*, aut, *nostram domum* & *Lachetis*. nam hoc ambiguè dictum est. prior sententia non est absurda: nam nepotes spectantur ut liberi; hi autem firmant amorem parentum mutuum. Certè virili prole caruisse videntur Phidippus & Myrrhina, ejus adeo vicem hic puer supplebat. Posterior sententia est Minellii, & Paraphrastae Delph. Ceteri silent. * SCIRES, Benè, quia

Ego [28] etiam illorum esse hanc culpam credidi, quae te est penes. 20

My. [29] Misera sum. *Ph.* Utinam sciam ita esse istuc [30]. sed nunc mih in mentem venit,

Ex [31] hac re, quod locuta es olim, quum illum generum [32] cepimus.

Nam negabas nuptam posse filiam tuam te pati

Cum

quia imprudentia in delicto veniam frequenter extorsit. Donatus.

26. I. e. voluntatem. * ANIMI TUI LUBIDINEM dixit, ut minima causa maximis sceleribus subjecta esset. Donatus.

27. Antiqui non *illi nupta*: sed CUM ILLO NUPTA. Ergo ambo sibi invicem nubunt. Donatus. Plautus Trin. I. 2. 20.

Dum quidem hercle tecum nupta *sit*

Stich. I. 2. 75.

Vosne ego patiar cum mendicis nuptas, *me vivo, viris*. Vesterh.

28. ETIAM ILLORUM. Ut commune peccatum fuerit. — An ETIAM, pro *Adhuc*, ut major sit dolor, qui nec opinanti acciderit. Donatus.

29. I. e. infelix, quae tam graviter accuser innocens.

30. Te miseram esse. — Miseros non nisi innocentes dicimus. Ille hoc respondet: *Utinam in hoc negotio miseram te, non scelestam reperiam.* Sic *Sallustius* (in Fragmentis.) *Atque ea cogentes, non coactos: scelestos magis, quam miseros distringi.* Donatus.

31. I. e. hoc casu, negotio praesenti. vel, ex moribus Pamphili, *quibus nunc quidem moratus est:* uti Vesterhovio placet; qui se primum, quod sciat, editorum omnium, κόμματος signum post haec verba (HAC RE,) ponere pronuntiat.

32. CEPIMUS. elegimus. *Virgilius* (Georg. II. 230.) *Ante locum capies oculis.* Donatus. Adscivimus, elegimus. Heaut. III. 1. 94. Plaut. Amph. Argum. 7. *Blepharo captus arbiter.* — *Locum castris capere* Sallustianum & Livianum est. Vesterhov.

Cum eo, qui meretricem amaret, qui [33] pernoctaret foris.

My. [34] Quamvis causam [35] hanc suspicari, quam [36] ipsam veram, mavolo. 25

Ph. Multo prius scivi, quam tu, illum amicam habere, Myrrhina:

Verum id vitium [37] numquam [38] decrevi esse ego [39] adolescentiae.

Nam [40] id omnibus innatum est. at pol [41] jam aderit, se quoque etiam quum oderit.

33. Nota, familiariter hoc verbum poni a Terentio. Sic in Adelphis, *Sed si hic pernocto, causae quid dicam? Syre.* Donatus. Totas noctes duceret extra domum. Paraphrastes Delph.

34. Notat *Quamcunque causam.* Martinus Hugenius in Ind. Terent. τὸ QUAMVIS * male conjunctionem facit. Vesterhov. * Non adeo male, si mox legatur HANC, ut Vesterhovius edidit. CAUSAM, celandi, vel, exponendi partus scilicet.

35. HUNC, habet Editio Delph. & aliae, quae ad manum mihi sunt, ignobiliores. Imo contextus sic requirit, & Vesterhovii interpretatio Notâ praecedenti.

36. Sc. stuprum filiae illatum. Haec autem omnia secum loquitur mulier, aut, ad spectatores conversa. Post SUSPICARI antea, *virum*, subauditur.

37. Exemplum disciplinae Atticae. Vide Adelph. I. 2. 21. Vesterhov. ID VITIUM, sc. *amicam habere.*

38. κέκρικα, judicavi, censui. Mer. Casaubonus.

39. In adolescentibus. * Melius dixit ADOLESCENTIAE, quam *Pamphili:* ut quod in aetate fuerat non timeret in ingenio Donatus.

40. Amare in adolescentia. Donatus.

41. Sensus est; *Brevi futurum, ut poeniteat eum facti*

Sed, ut olim te ostendisti [42], eadem esse, nihil cessavisti usque adhuc:

Ut filiam ab eo abduceres; neu, quod ego egissem, esset [43] ratum. 30

[44] Id nunc res indicium haec facit, quo pacto factum volueris.

My. Adeon' me esse [45] pervicacem censes, cui mater siem,

Ut eo essem animo, si [46] ex usu esset nostro hoc matrimonium?

Ph.

cti morumque suorum. Plautus Bacchid. III. 3. 12.
Paullisper, Lyde, est libido homini suo animo obsequi.
Jam aderit tempus, cum sese etiam ipse oderit: *morem* geras.
Dum caveatur, praeter aequum ne quid delinquat, sine. Vesterhov.

Donatus & Paraphr. Delph. JAM ADERIT, de veloci senectute accipiunt: quod Mer. Casaubono displicuit. *SE QUOQUE ODERIT: quasi dicat, *Non solum non amabit, sed & odio habebit: & non alienas mulieres modo, nec uxorem quoque, sed etiam se ipsum*. Plus ergo illatum, quam ratio deposcebat: Sed mirè ad affectum senis exprimendum. Donatus. QUOQUE ETIAM ex Plin. Lib. X. Epist. 97. defendit Vesterhovius, contra Guyetum qui tantummodò τὸ *Etiam* genuinum esse existimat. Tales pleonasmi interdum ad Emphasin valent.

42. Nempe adversatricem his nuptiis, antequam contraherentur.

43. Firmum & stabile. Paraphrast. Delph.

44. Duplex ordo: *Haec res nunc id indicium facit*, i. e. indicat. Vel potius, *Res haec nunc indicium facit, quo pacto id factum volueris*. Qui verus sensus esse videtur; quando post τὸ ID κόμματος signum ponendum, contra atque in omnibus, quas vidi editionibus factum animadverto. FACTUM VOLUERIS, desideraveris, optaveris, cupieris. Vesterhov.

45. Per vim agentem, perniciosam me esse censes. CUI. Deest *Ei*, vel *Circa eam*. Donatus.

Ph. [47] Tun' profpicere, aut judicare noftram in rem quod fit potes?

Audifti ex aliquo fortaffe, qui [48] vidiffe eum diceret 35

[49] Exeuntem, aut introeuntem ad amicam. * quid tum poftea?

Si [50] modefte ac rarò hoc fecit? nonne ea [51] diffimulare nos

Magis humanum eft, [52] quam dare operam, id fcire, qui nos oderit?

[53] Nam

46. EX USU NOSTRO. Modo *Utile*: fi pro noftra effet utilitate. Donatus.

47. TUN' cùm ftomacho, quafi muliercula imprudens. * Sic Adelph. I. 2. 47. *Tun' confulis quidquam?* Infra Verfu 46. *Aderam, cujus confilio ea par fuerat* profpici. Vefterh.

48. Deeft *fe.*

49. Syllepfis prima. Ut, *in Ludum ducere & reducere.* (Phorm. I. 2. 36.) —* σύλληψις διανοίας & mollis eft: quia luditur de fequentibus ad amicam. ἐξουθενισμὸς criminis de confuetudine. Donatus. * Hic Syllepfis cafus, nec enim dici poteft *Exeuntem ad amicam*: ergo diverfus cafus, *Ab amica*, in mente concipiendus eft. Ceterum hoc commodius per Ellipfin poterat exponi.

* Ι διωλισμὸς, quo contemnimus crimina leviora. Donatus.

50. MODESTE.] Adhibito modo: vel certe, cum pudore ac modeftia, ut celatum voluerit. Donatus.

51. Modò DISSIMULARE, eft ignorantiam fingere. Donatus.

52. Quam affectare nos id fcire; unde ipfius adverfum nos odium fufcipiamus. Paraphraft. Delph. QUI, *Unde*, vel *quamobrem.* Et recte; nemo enim dolens quod non ametur, id facit, quo magis odio fit. Donatus. Senfu nullo (haec accipit Donatus.) Id vult Phidippus, eum, qui oderit nos, id per nos nihil diffimu-

[53] Nam si is posset ab ea sese derepente [54] avellere,
Quicum tot consuêsset annos: non eum hominem ducerem, 40
Nec virum satis firmum gnatae. *My.* [56] Mitte adolescentem, obsecro,
Et quae me peccasse ais. abi: [57] solum solus conveni.

Roga,

mulantes scire. q. d. quam dare operam, ut proferatur, utque inimici nostri id sciant, & laetentur. Valet vero, QUI NOS ODERIT, idem atque illud infra. IV. 2. 14.

qui nobis maledictum velit. Vesterh.

Interpretatio hujus loci in Phraseologia Terent. Danica, cum Vesterhoviana convenit. Dacieria & Guyetus, Vesterhovio teste, Donatum sequuntur.

53. Oratoriè, non contentus defendisse Pamphilum, hoc ipso illum, quo accusatus est, laudat. Donatus.

54. Longam & jucundam cum Bacchide consuetudinem subitò abrumpere.

55 Non solum, inquit, homo non esset, id quod forsitan nihil nostra interrat: sed quod nobis maximum est, vir stabilis filiae esse non posset. VIR modò *maritus.* Donatus. Quod vero Grammaticus hic FIRMUM etiam intelligi posse ait, validum in officio coitus; allegans illud Horatii, Serm. II. 3. 216.

Fortique marito Destinat uxorem.

Id sanè h. l. ineptum est.

56. Omitte Pamphilum adolescentiae nomine, v. praetextu, defendere. MITTE — OBSECRO. His verbis solemus commentitia argumenta contemnere. ut (Phorm. II. 1. 63.)

Mitto omnia.

Addo istuc: imprudens timuit adolescens: sino.

Tu servus. Donatus.

At hoc loco videtur esse vafra concessio mulieris, quae nihil amplius habet, quod respondere possit, sed fateri non vult convictam se esse.

57. Secretò sine arbitris cum Pamphilo colloquere. Paraphrastes Delph. SOLUS

Roga, velitne, an non, uxorem. si [58] est, ut dicat velle se,
Redde. sin est autem, ut nolit, [59] recte ego consului meae.
Ph. Si quidem ille ipse non volt, & tu sensti [60] esse in eo, Myrrhina, 45
Peccatum: aderam, cujus [61] consilio ea par fuerat prospici.
Quamobrem incendor ira, esse ausam [62] facere haec te injussu meo.
Interdico, [63] ne extulisse extra aedes puerum usquam velis.
Sed ego [64] stultior, meis dictis parere hanc qui postulem.

Ibo

LUS SOLUM ideo (dicit), quia metuit, ne orata sua non servet Pamphilus: & ideo multi sciant. Donatus.

58. EST, contingit. Paraphrastes Delph. Sed vide me ad Versum 51. Sc. praeced. Ad VELITNE, modo ante supplent *recipere*, *reducere*; praeter necessitatem.

59. Formula sibi gratulantis. Sic And. IV. 4. 27. Vesterhov. MEAE suaviter, pro *filiae*. In eo autem *recte consuluisse* vult, quod eam cum viro nolente, & aliis amoribus dedito, passa non sit.

60. In eo culpam divortii inhaerere. Paraphrastes Delph.

61. Cujus auctoritate haec dissidia componi, vel, his incommodis occurri, aequum erat.

62. FACERE HAEC TE.] Abducere filiam, celare partum, exponere puerum. Donatus.

63. Ne efferri cures, aut, id agas ut efferatur. * Dixit EXTULISSE, pro efferri. jubens enim quid facere, ipse id facere dicitur & censetur. Evang. Joh. XIX. 1. Τότε οὖν ἔλαβεν

ὁ

Ibo intro, atque edicam servis ne quoquam efferri sinant. 50

My. Nullam pol credo mulierem me miseriorem vivere:

[65] Nam ut hic laturus hoc sit, si ipsam rem, ut siet, resciverit;

Non, aedepol, clam me est: quum hoc, quod levius est, tam animo iracundo tulit.

Nec, [67] qua via sententia ejus possit mutari, scio.

Hoc mihi unum ex pluribus miseriis [68] relliquum fuerat malum, 55

Si puerum, ut tollam cogit [69], cujus nos qui sit, nescimus, pater.

Nam quum compressa est gnata, forma [70] in tenebris nosci [71] non quita est:

Neque

ὁ Πιλάτος τον Ἰησοῦν, καὶ ἐμαστίγωσεν. Vesterhov. VELIS, audeas. Paraphrastes Delph.

64. Vel, hâc, sc. uxore stultior; vel, majorem in modum stultus. * HANC, quasi tam contumacem. Donatus.

65. Sic ostenditur causa, cur perpetuò celandum sit seni vitium virginis. NAM UT HIC. Quantum iracundiae habiturus sit, quantum furoris: hoc enim significat UT. Donatus.

67. Nescio quomodo ex iracundo placidus fiat. SENTENTIA EJUS. De puero non exponendo. Don.

68. I. e. restabat, supererat; aut, maximum fuerat, uti omnium miseriarum ultimum. utrumque hoc ex mente Donati. * Sic Eun. V. 6. 25. & Adelph. III. 3. 3. Vesterhov.

69. Sub. *vir meus.* Mox ordo: *Cujus pater qui sit, nos nescimus.* NOS, ego & gnata.

70. Sub. *stupratoris.*

71. Non quivit. Plaut. Fragm. Saturionis:
Retrahi nequitur, *quoquò progressa est semel.*

Sal-

Neque [72] detractum est ei quidquam, qui posset
post nosci, qui siet.
[73] Ipse eripuit vi, in digito quem habuit, virgini
abiens anulum.
Simul vereor [74] Pamphilum, ne orata nostra nequeat diutius 60
Celare, quum sciet [75] alienum puerum tolli pro suo.

Sallust. Jugurth. XXXI. 8. *Quidquid sine sanguine civium ulcisci* nequitur, *jure factum sit.* Vesterhov. Consule Gottl. Cortium ad hunc locum Sallustii.

72. NEQUE DETRACTUM. solet enim fieri. Donatus. Videtur innuere morem in nuptiis innuptis usitatum, ubi vel pignus relinquebat amator amicae compressae, vel vi ei eripiebatur. Vide Geneseos XXXVIII. 18. Vesterhov.

73. E contrario; inquit, factum est, ipsa ut non eriperet, sed ipsi eriperetur. Donatus.

74. Comica constructio in accusandi Casu. Edd. Minell. & Delph. habent PAMPHILUS Commate antepositо. ORATA NOSTRA. I. e. quae ego & gnata eum oravimus, ut celaret, vitium sc. gnatae oblatum.

75. ALIENUM PUERUM, proprie de notho. Heaut. V. 4. 6. Infra IV. 4. 27. Vesterhov. PRO SUO, loco sui filii; i. e. quasi suus filius sit. TOLLI, educari.

AC-

ACTUS QUARTI

SCENA SECUNDA.

SOSTRATA. PAMPHILUS.

So. [1] NON clam me eſt, gnate mi, tibi me eſſe ſuſpectam, uxorem tuam
Propter meos [2] mores hinc abiiſſe: etſi [3] ea diſſimulas ſedulo.
Verum, ita me Dî ament, [4] itaque obtingant ex te, quae exopto mihi,
[5] Ut numquam ſciens commerui, [6] merito ut caperet odium illa mei:

[7] Teque

1. Vero ordine a purgatione ſui incepit mater abitura: ne, quod diſcedat, iracundiae videatur. Don.

2. MORES, proprie ſenum dicuntur: unde *Senectus moroſa*, & *Moroſi homines*, qui ſui cujusdam moris ſunt. Donatus.

3. EA, id eſt, quae ſcio: & Ea, pro *eam rem*. Sed abſolutè occurrit ſupra latae ſententiae, & genere neutro. Et eſt ordo, *Etſi ea diſſimulas ſedulo*, *non clam me eſt*, &c. Donatus.

4. Pro ſe jurat, & ita rem Pamphilo probat, ut blanda ſit. ITAQUE. Duae partes orationis *(atque ita.)* Donatus. Ita voluptatem ex te capiam, id eſt ex tuis ſucceſſibus, & in me pietate.

5. UT &c. Hic ordo eſt jurisjurandi, ut quum praepoſuerit (melius, ut regula ſit generalis, *praepoſueris.*) ITA, ſequatur UT. *Cicero* (In Q. Caecil. Divinat. 13. Ubi vulgo editur ex lectione Aſconii Pediani: *illius diei*; obſervante Veſterhovio.) *Ita velim mihi Deos propitios, ut quum illius * temporis mihi venit in mentem.* &c. Donatus.

6. Bene dixit MERITO: nam ut nos immeritò quis non oderit, non eſt in noſtra manu. — *Plautus* in Trinummo, (I. 2. 68.)

Quin

7 Teque ante quam me amare rebar, ei rei firmasti fidem. 5

Nam mihi intus tuus pater narravit modo, quo pacto 8 me habueris

Prae-

Quin dicant, non est: merito ut ne dicant, id est. Don. Rara locutio est *Capere odium cujus*, pro, concipere odium in quem. fatte Had til een Vesterhovius adducit ex Cod. Bemb. & Edit. Dacieriae; UT CAPERET ODIUM ILLAM MEI: Quae locutio illi videtur magis Terentiana; allegat Nostrum supra II. 1. 22. sed frustrà: Rectè autem Eun. III. 1. 13.

tum sicubi eum *satias Hominum, aut negoti siquando* odium ceperat.

Quin ita etiam habent Edd. Minell. & Delph. & nihil hac locutione est vulgatius.

7. Deest *Tam*. Ut sit ordo: Et quam te amare me rebar, tantum firmasti fidem ei rei. — Ordo & sensus hic est: neque me fefellit quod ante rebar, te me amare. nam ei rei hodie firmasti fidem, id est, probationem attulisti. Donatus. Guyetus nihil expediens, versum hunc expungit. Alii variè laborant, neque sensum eruunt. Ordo autem omnino hic esse videtur: ET QUAM, i. e. quantopere, ANTE REBAR TE AMARE ME; EI REI &c. Vesterhov. Potest & ordo & sensus esse. ET ANTE QUAM i. e. priusquam, vel, supra quam REBAR TE AMARE ME, EI &c. Ostendisti prius, vel plus, quam opinabar, quod me amares; amore tuo opinionem meam praevenisti (superasti). potuit autem mulier timere filium sibi iratum esse, ob dissidium cum nuru. Vesterhovius tamen locum non infeliciter expedivit.

8. H. e. Praeposueris. Supra III. 5. 31. 33. Eodem fere sensu Plaut. Pseud. I. 3. 59.

quoniam pietatem amori video tuo praevortere.

Simili autem constructione dixit Cicero ad Q. Fr. III. 9. *Quod me hortaris ut absolvam*, habeo absolutum *suave, mihi quidem uti videtur*, ἔπος *ad Caesarem*. Ve-

 ster-

Praepofitam amori tuo. nunc tibi [9] me certum eft contra gratiam
Referre, ut [10] apud me praemium effe pofitum pietati fcias.
[11] Mi Pamphile, hoc & vobis, & meae commodum famae árbitror:
Ego rus abituram hinc cum tuo [12] me effe certo decrevi patre; 10
Ne mea praefentia obftet, neu caufa ulla reftet relliqua,
Quin tua Philumena ad te redeat. *Pa.* Quaefo, quid iftuc confilii eft?
Illius [13] ftultitia victa, ex urbe tu rus habitatum migres?

* Non

fterhov. Praetuleris pietatem in me amori erga uxorem.

9. ME CERTUM EST — REFERRE, pro, decrevi referre. Vide fupra III. 5. 4. * CONTRA, nunc *viciffim*. Donatus.

10. Mercedem pietati in me tuae apud me fervari, & recondi. Paraphraftes Delph. PIETATIS, legit Donatus, & idem affert Vefterhovius ex Edd. Aldi, Rob. Stephani, & aliis. at illi locutio expreffa latinior videtur, Similisque illi Prol. 41.

pretium ftatui arti meae.

Plaut. Poen. V. 4. 17.

Invictae praemium *ut effe fciam* pietati.

Virgil. Aen. I. 465.

funt. *hic etiam fua* praemia laudi.

POSITUM hoc loco putem abundare; Nifi per id velis, *conftitutum*, *defignatum*, intelligere. Salluftius Catil. XX. 14. *Fortuna omnia victoribus* praemia pofuit.

11. Rem duram dictura, vide quantis praeblanditur verbis, remque praemollit. Donatus.

12. Nota conftructionem, CERTO DECREVI, ME ESSE RUS ABITURAM, pro abire. * CERTO DECREVI; ut non audeat diffuadere filius. Donatus.

13. STULTITIA, imprudentia, VICTA, mora, im-

* Non facies: neque ſinam, ut, qui nobis, mater, [14] maledictum velit,
Mea [15] pertinacia eſſe dicat factum, haud tua modeſtia. 15
Tum [16] tuas amicas te, & cognatas deſerere, & feſtos dies,
Mea cauſa, nolo. *So.* Nihil pol jam [17] res iſtaec mihi voluptatis ferunt:

impulſa: at nunc omnia exaggerat, ut diſſuaſioni pondus addat.

* NON FACIES. Formula blande diſſuadentis. uti contra illud, *Poteris & facies*, Ciceroni in rogando familiare. Veſterhov. NON FACIES, non eſt interdicentis, ſed quaſi dicat, *Scio te non facturum rem tam pravam.* Donatus.

14. Injuſte conviciis proſciſſos. And. Prol. 23. Eun. IV. 7. 29. Phorm. Prol. 15. Quod *male loqui* dixit, Phorm. II. 3. 25. Veſterhov. Obtrectet. Paraphr. Delph. voluptatem capiat ex diffamatione noſtri.

15. Bene retinet, cum vult ſua intereſſe ne fiat. Donatus. PERTINACIA, Contumacia, perſeveranti importunitate.

16. Cic. ad Quirit. poſt Red. I. *Amicitiae, conſuetudines, vicinitates, clientelae, ludi denique* & dies feſti, *quid haberent voluptatis, carendo magis intellexi, quam fruendo.* Gravis autem exiſtimabatur diſceſſus e domo & patria, quod *feſti dies* deſiderarentur; idque adeo, quod ſinguli populi peculiaria & propria haberent ſacra: & diſcedens non eoſdem, quibus adſueverat, feriatos dies, alibi reperiebat. Vide Cic. loc cit. Veſterh.

17. ISTAEC RES, amicae, cognatae, dies feſti. Donatus. Ἀπὸ κοινοῦ, ISTHAEC RES, de mulieribus dictum, ideo quod de diebus feſtis ſimul erat ſermo. *Res* autem de *hominibus* recte dici, notabilis Caeſaris locus nos docet, B. Gall. l. 29. 1. quò lectorem relego. Veſterhovius contulit Eun, III. 5. 34. at diſco

Dum [18] aetas, tempus tulit, [19] perfuncta satis sum : [20] satias jam tenet
[21] Studiorum istorum. * haec mihi nunc cura est maxuma, ut ne cui meae
[22] Longinquitas aetatis [23] obstet, mortemve exspectet meam [24]. 20

Hic

dico cum Horatio; *Nil agis exemplum, litem quod lite resolvit. Ista res oblectat.* Paraphrastes Delph. minus rectè.

18. Alii, AETATIS TEMPUS, cum Donato. Vesterhov. Et id quidem magis perspicuum est. TEMPUS autem *Opportunitatem* h. l. significare videtur. * TULIT, pro passum est, permisit. Donatus.

19. Sufficienter usa sum, nempe festorum dierum cultu, & amicarum consuetudine. Vesterhovius ex Horatii Arte 224. advocat;

Inlecebris erat & grata novitate morandus
Spectator functusque sacris, *& potus, & exlex.*

20. SATIAS ME JAM TENET. Nimis materne atque aniliter. Donatus. SATIAS, satietas, taedium. * Sic Eun. V. 6. 3. Salluft. Jug. 31. *Vos dominationis eorum* satias tenet. Vesterh

21. STUDIORUM, exercitationum. Paraphrastes Delph. quod approbo. * STUDIORUM ISTORUM. H. e. amoenitatum (delectationum.) Plautus Merc. Prol. 40.

Principio atque animus ephebis aetate exiit,
Atque animus studio *amotus* puerili *est meus.*

Vesterhov. qui Fabrini Interpretis Italici, & Dacieriae versionem pro se allegat.

* Hoc nimis serio pronuntiandum. Et NE CUI odiose, — UT NE CUI — OBSTET, Hoc ad nurum, exspectationem ad filium refert. Hinc enim odio digni parentes, *Exspectati* appellantur. Donatus,

22. Non tantum de loco, sed & de tempore *Longinquum* & *longinquitatem* dixerunt. Liv. VII. 29. *Majora jam hinc bella, & viribus hostium*, & longinquitate, *vel regionum, vel* tempo-

Hic video [25] me esse invisam immerito: tempus est [26] concedere.

Sic optime, ut ego opinor, omnes causas [27] praecidam omnibus:

Et me [28] hac suspicione exsolvam, & illis [29] morem gessero.

A a 3 [30] Sine

porum, *quibus bellatum est, dicentur.* Caes. B. G. I. 47. 4. *Propter linguae Gallicae scientiam, qua multa jam Ariovistus*, longinqua consuetudine, *utebatur.* Idem Caesar B. C. III. 80. 3. Longinquam oppugnationem *sustinere non posse.* Nepos Themist. 4. *Majore cum labore*, & longinquiore tempore *bellum confecturum.* Gell. I. 1. ad ἡλικίαν transtulit. *Comprehensa autem mensura Herculani pedis, quanta* longinquitas corporis *ei mensurae conveniret, secundum naturalem membrorum omnium inter se competentiam, modificatus est.* Vesterh.

23. I. e. molesta, incommoda sit.

24. Sub. Quis. Sic Adelph. I. 2. 29. *ubi te* exspectatum *ejecisset* foras. Vesterh.

25. ME ESSE INVISAM. Menander:
Πικρόν ἐςι θρέμμα γέρων εν οἰκία μένων.

Unde & *Senium* pro odio & re molesta dixerunt. Vesterhov.

26. I. e. abire: vel potius, locum dare iis, quibus mea praesentia est incommodo.

27. Amputabo. Paraphr. Delph. Adimam. Cic. Verr. III. 64. *Postremo illa quidem certe* tibi praecisa *defensio est.* Idem *praecidere spem* passim dixit. Vesterh. Bene OMNIBUS, ne specialiter laesisset nurum. Donatus.

28. Quod nimirum oderim nurum. Sic infra V. 2. 26. Plin. Lib. I. Epist. 22. *Et medici quidem secunda nobis pollicentur superest, ut promissis Deus adnuat, tandemque me hac* sollicitudine exsolvat. Vesterhov.

29. MOREM GESSERO, acriter dictum: ut ostendat, hoc illos olim voluisse, ut expelleretur domo. ut si dicas, inimicum tibi morem gessisse, quod se suspenderit. Donatus.

[30] Sine me, obsecro, hoc effugere, [31] volgus quod male audit mulierum.

Pa. Quam fortunatus caeteris sum rebus, [32] absque una hac foret 25

[33] Hanc matrem habens talem, illam autem uxorem! *So.* Obsecro, mi Pamphile;

[34] Non tute incommodam rem, [35] ut quaeque est, in animum inducas pati?

Si

30. Potentissimum est ad extorquendum aliquod argumentum, quum illis quibus chari esse debemus, nostra causa potius, quam illorum, dicimus velle nos, aut nolle quod facimus. Donatus.

31. Propter quod genus mulierum vituperatur. Paraphrastes Delph. Respicit dictum Lachetis supra II. 1. 4. Vesterh.

32. ABSQUE, extra: Ut sit adverbium magis quam praepositio. Et UNA, *Res* subaudienda. Donatus. ABSQUE UNA HAC FORET. Sub. re. Phorm. I. 3. 17.

palam
Beatus, ni unum hoc desit.
Plaut. Bacch. III. 3. 8.
Nam absque te esset, *ego illum haberem rectum ad ingenium bonum.*
Junctae, Aldus, Rob. Stephanus, Fabrini ediderunt ABSQUF UNA HAEC FORET. Vesterhov. Quod firmat Donati sententiam, is tamen HAC legit.

33. Fortunatum se judicat, de matre & uxore, nisi quod huic indignè vitium autumat ab alio amatore oblatum. Vesterh.

34. NON TUTE — INDUCAS PATI? *Horatius* (Carm. l. 24. 19.)
Durum: sed levius fit patientia,
Quidquid corrigere est nefas.
Donatus.
Legendum est cum affectu hortantis ad patientiam, ut & tangere videtur Donatus. Faërnus. Sic. And. V. 4. 18.
non tu tuum malum aequo animo feres?
Dacieria, hunc versum à nemine adhuc satis rectè explicitum dicens, sensum hunc elicit. *Ut quaeque uxor est,*

Si [36] caetera sunt ita, ut vis, itaque ut esse ego illam existumo,

Mi gnate, [37] da veniam hanc mihi: reduce illam. *Pa.* [38] Vae misero mihi!

So. [39] Et mihi quidem! nam haec res non minus me male habet, quam te, gnate mi.

est, non tute inducas in animum te pati rem valde incommodam. Duriusculè, si quid video. — Ita vero respondet Sostrata Pamphilo, quasi is unum hoc desiderasset in Philumena, ut moribus socrus concederet. neque enim veram causam, quamobrem abierit, & quare Pamphilus reducere eam negaret, Sostrata etiam sciebat, vitium nimirum Philumenae ante nuptias oblatum. Vesterhov.

35. UT QUAEQUE EST sc. *res;* quasi dicat; nullam rem tam dari commodam quin aliquid admistum habeat incommodi: ita eum qui commodo velit frui, necessariò ferre debere illi conjunctum incommodum. Vel, UT QUAEQUE EST, valet, *qualescunque* (*utcunque moratae*) *sumus, ego & nurus.*

36. Benè, CAETERA, absque uno dicenti. Donatus. *Absque una dicente,* corrigit Vesterhovius, aptè, ut puto. * Si caetera tibi pro voto succedunt. Paraphrastes Delph.

37. Vide ad And. V. 3. 30. Vesterh.

38. Nec negat, nec promittit, sed intumescit, (Abr. Wielingius, apud Vesterhovium, legit *ingemescit.* at *Dolore* potest subaudiri) utpote qui penitus dolore commotus, aestum animi jam dissimulare non potest. — Nihil potuit pro rerum qualitate respondere, nisi ut ingemisceret. Donatus.

39. Immo vae miserae mihi! * NAM HAEC RES &c. Hic in lacrymas solvitur Sostrata, quae orationem absorbent. Boeclerus.

ACTUS QUARTI
SCENA TERTIA.
LACHES. SOSTRATA. PAMPHILUS.

La. * QUEM cum iſtoc ſermonem habueris, [1] procul hinc ſtans accepi, uxor.
[2] Iſtuc eſt ſapere, [3] qui, ubicumque opus ſit, animum poſſis flectere.

[4] Quod

* *In hoc colloquio reconciliatio ſenum eſt poſt jurgium, miſta diſputatione Pamphili de non reducenda uxore.* Donatus.

1. PROCUL, nunc *prope* *. ACCEPI, audivi. Et modo, UXOR, ante *Mulier.* Donatus. * Minellius deridet hanc expoſitionem: eô tamen ſenſu Virgilius, Ecl. VI. 16.

Serta procul *tantum capiti delapſa jacebant.*

Aen. X. 835.

procul *aerea ramis*
Dependet galea.

2. Etſi hic praecipuè laudatur facilitas mulieris, nurui concedentis; tamen ſententia eſſe poteſt generalis, quâ laudantur, qui ingenium tempori accommodare ſciunt, ſive, tempori cedere. Minellius dictum putat per Ironiam, & tamen pro generali ſententia ineptus accipit.

3. QUI pro *quae*, interdum abundat. Donatus. QUI notat h. l. *Qua ratione.* Et eſt integra conſtructio: *Si nunc feceris idem hoc quod faciendum ſit poſt fortaſſe, iſtuc eſt ſapere, qui poſſis flectere animum ubicumque opus ſit.* Ut adeo non duae ſint ſententiae, quod creditur, ſed unica. Et SAPERE eſt ſcire, intelligere. Plaut Pſeud. I. 5. 81. *recte ego meam rem* ſapio. Veſterhov. Per hanc interpretationem, & intricata & jejuna fit oratio. QUI poteſt valere *ut*, quemadmodum ſaepe apud Comicos.

[4] Quod faciundum fortasse sit post, idem hoc nunc si feceris.

So. [5] Fors fuat pol! *La.* [6] Abi rus ergo hinc: ibi ego te, & tu me, [7] feres.

So. Spero ecastor. *La.* I ergo intro, & [8] compone quae tecum simul 5

Ferantur. [9] dixi. *So.* Ita ut jubes; faciam. *Pa.* Pater.

La. Quid vis, Pamphile? *Pa.* Hinc abire matrem [10]? minume [11]. *La.* [12] Quid ita istuc vis?

4. Haec etiam sententia videri potest generalis: & deest *ad id:* ut sit, *flectere ad id quod faciundum.* Potest & absolute accipi QUOD, pro, quae res facienda sit. Donatus.

5. Fortuna faveat: quasi τῶ εὐφημισμῶ adversus triste dictum usa est. nam FORS fortuna bona est. Et FUAT, *sit* significat. Donatus. Q. d. Pollux fortunet. τῶ *Fuo* antiquissimi Scriptores passim usi pro *Sum.* unde *Fui* & *Futurus.* Exempla congesserunt Cerda & Emmenessius ad Virg. Aen. X. 108. *Tros Rutulusve fuat.* Vesterhov.

6. ABI RUS ERGO. Hortantis est ad celeritatem. *Virgilius* (Aen. II. 707.) Ergo *age*, *chare pater*, *cervici imponere nostrae.* Don.

7. Nos invicem feremus aequo animo mores nostros seniles.

8. H. e. ordina, para. Plaut. Mil. IV. 7. 21. *Omnia* composita *sunt*, *quae donavi*, *ut ferat.* Vest.

9. DIXI, Denuntiatio est confirmandae sententiae, nec mutandae: & translata est de foro & causidicis. *Cicero.* (Verr. II. 30.) *Praeco*, dixisse *pronuntiat.* Donatus.

10. Sub. *Oporteat;* aut, *sinam*, *velim.*

11. Sub. *Oportet;* aut id *volo*, ut sit quasi responsio ad illud supra, *Quid vis Pamphile.*

12. Quasi dicat, *Esto ut nolis, quid tantopere non vis?*

Do-

Pa. Quia [13]de uxore incertus ſum etiam, quid ſim factūrus. *La.* Quid eſt?
Quid vis facere, niſi reducere? *Pa.* Equidem [14] cupio: & vix contineor.
Sed [15] non minuam meum conſilium. ex uſu quod eſt, id [16] perſequar. 10
[17] Credo ea gratia concordes magis, ſi non reducam, fore.

La.

Donatus. QUID, quamobrem

13. Sc. *reducendi*: imo, DE UXORE, quod ad uxorem attinet: Qui uſus particulae *De* elegans eſt.

14. CUPIO: ET VIX CONTINEOR. Ut reducam ſcilicet. Donatus. VIX CONTINEOR. Mſſ. Traj. & Mark. VIX CONTINEO. Quod Guyetus, Eraſmum, Faërnum & Muretum ſequutus defendit, atque interpretatur: *Cupio*, ſub. rem aperire i. e. partum Philumenae, *& vix contineo*, ſub. me. Exiſtimat porro, Pamphilum, quid reſponderet, non habentem, ad ſpectatores ſe convertiſſe, & haec ſubmiſſe pronuntiaſſe. Si vero cum Donato legas, CONTINEOR, ſervabitur χαρακτὴρ Pamphili, deperientis Philumenam, ſed vitium ei oblatum ita aegre ferentis, ut amor pudorque animum ejus diverſum trahant. Plaut. Capt. III. 4. 60.
Enimvero jam nequeo contineri.
Rud. IV. 4. 128.
contineri, *quin complectar, non queo.* Veſt.

15. I. e. haudquaquam a meo propoſito, non reducendi Philumenam, declinabo. * SED NON MINUAM — CONSILIUM. Haec ſecum Pamphilus. ſequentia ad patrem. Vide ad And. II. 3. 18. Veſt.

16. Non *Sequar*, ſed PERSEQUAR ait, ut conſtantiam demonſtraret. Donatus.

17. Sententioſe dixit, tunc poſſe inter ſe concordare & congruere mulieres, quum & illa eſſe deſierit ſocrus, & illa nurus. haec enim inter illas eſt diſſidioſa conjunctio. Et ſatis ingenioſè dictum

La. [18] Nescias. verum [19] id tua refert nihil, utrum illae fecerint,
Quando [20] haec abierit. odiosa [21] haec est aetas adolescentulis.
[22] E medio aequom excedere est. [23] postremo [24] jam nos fabulae

Sumus,

ctum. Tolle enim inter mulieres proximitatem, & nulla causa discordiae est. Donatus. CONCORDES MAGIS. Intelligit Sostratam & Philumenam. Vest.

18. Fieri potest, ut haec opinio te fallat, nimirum ut maneant tamen irae, etsi sublatum sit omne inter eas commercium.

19. Id nihil ad te attinet, non est quod sollicitus sis, nihil ad tuam rem facit, utrum concordes an discordes futurae sint, quando mater abierit; imo quando uxor abs te repudiata discesserit: nam ultima verba etiam sic possunt intelligi, contra ac vulgò fit.

20. Intelligitur Sostrata. Vesterhov.

21. HAEC, cum gemitu pronuntiandum est. Donatus. Δεικ]ικῶς dixit, HAEC AETAS, Se & Sostratam (quae tamen antea videturè Scena exiisse) digito demonstrans Laches. q. d. nostrum senium. Dixit autem ADOLESCENTULIS, uti Heaut. III. 3. 41. Vest.

22. E MEDIO — EST. Utrum ex urbe rus: an ex vita in mortem? Et satis moraliter. nam *in Medio stare* dicitur supervacuus vel molestus. Et cum stomacho dixit senili. Donatus. Sanè major vis in verbis senis est, si ita Dilogῶs accipiantur. Vesterhovio autem nullum dubium videtur, quin de discessu è publico in locum secretum sermo sit: allegat contraria, ut, *in medio esse* Adelph. III. 5. 33. *in medium exire*. Plaut. Amph. I. 1. 68. Sed & *posita in medio* opponi *reconditis* Phorm. Prol 16. *de medio sumere* est ex iis rebus, quae sunt in promtu, & omnibus patent. Horat. Arte, 243. (citante Vesterhovio.) *Tantum* de medio sumtis *accedit honoris.*

Sumus, Pamphile, ſenex, atque anus. 15
Sed video Phidippum egredi [25] per tempus, accedamus.

23. Ad ſummam, ut verbo dicam quod ſentio.

24. JAM NOS FABULAE SUMUS, — SENEX ATQUE ANUS. Pronuntia SENEX ATQUE ANUS, quaſi initium fabulae. τῷ ἰδιωτισμῷ additum, PAMPHILE. Haec duo nomina (SENEX atque ANUS), ut poſita ſunt, caput indicant & inceptionem hujusmodi fabularum. Donatus. Ut ſit ſenſus; Nos jam, Pamphile, ego & mater tua, eò jam pervenimus aetatis, ut ad nihil ſimus utiles, praeterquam ad materiam dandam fabulis, quae pueris narrari ſolent. Veſterhovius ita adprobat Donati obſervationem, ut ſimul evolvat varias *Fabulae* ſignificationes, quas transſcribere non vacat; tandem vero ſuſpicatur, verba Lachetis intelligi poſſe de ludibrio, cui ſenes maxime ſint obnoxii. ut adeo FABULAE h. l. notent res ridiculas. obſervat ita vocabulum uſurpare Ovidium Arte Amandi II. 561.

Fabula *narratur toto notiſſima coelo;*
Mulciberis capti Marsque Venusque dolis.

25. I. e. in tempore, opportunè. Mox, *eum* ſubauditur.

ACTUS QUARTI

SCENA QUARTA.

PHIDIPPUS. LACHES. PAMPHILUS.

Ph. TIBI [1] quoque aedepol iratus ſum, Philumena,

[2] Gra-

1. Quaſi dicat, Non ſolum matri tuae, aut etiam ſocrui tuae. Donat.

[2] Graviter quidem: nam hercle abs te factum 'st turpiter [3].
Etsi tibi [4] causa est hac de re, mater [5] quae te impulit.
[6] Huic vero nulla nulla est. *La.* [7] Opportunè te mihi,
Phidippe, in ipso tempore [8] ostendis. *Ph.* Quid est? 5
Pa. [9] Quid respondebo his? aut quo pacto hoc [10] aperiam?

La

2. GRAVITER, vehementer, valde. Caecilius, Plotio.
Placere occoepit graviter, *postquam est mortua.*
Accius, Nyctegresia:
Id, quod facis, gratum & grave *est.*
Plaut. Cistell. I. 1. 87.
Ut me, quem ego amarem graviter, *sineret cum eo vivere.* Vesterhov.

3. Quod * abscesserit domo mariti. Donatus. * *Abscesseris*, mallet Vesterh.

4. *Causam* more suo pro defensione posuit. Sic in Phormione *Quid mihi dicent, aut quàm causam reperient? demiror.* Donatus.

5. Ex mente Vesterhovii, distinctio post MATER ponenda est; neque aliter se tuetur vocula QUAE, quam ex decem Mss. & multis Edd. edidit: Donatus vero & Rob. Stephanus omiserunt.

6. Ipsi matri scilicet. Donatus.

7. OPPORTUNE — IN IPSO TEMPORE. Utrum ταυτολογία est? an OPPORTUNE, quia volebam: & IN TEMPORE, quomodo volebam? Donatus. Commodè, & tempori. Paraphrastes Delph.

8. *Ostendere* se alteri, est inopinanti occurrere. Sic infra V. 1. 31.
nuptae mulieri se ostenderet.
Phorm. V. 6. 53.
Inde hisce ostendam *me.* Vesterhov.

9. Haec secum loquitur.

10. Si APERIAM legas, sensus erit, *Quo pacto illud potero indicare, sine magno Philumenae detrimento?* Nisi

La. Dic filiae [11], rus concessuram hinc Sostratam:
[12] Ne revertatur, [13] minus jam quo redeat domum.
Ph. Ah!
Nullam [14] de his rebus culpam [15] commeruit [16] tua:
A Myrrhina haec sunt mea uxore exorta omnia. 10
[17] Mutatio fit: [18] ea nos perturbat, Lache.
Pa. Dumne reducam, [19] turbent porro, quam velint.

Ph.

si fortè legendum, OPERIAM, i. e. occultabo. quod probant Rivius & Dacieria. Confer orata Myrrhinae, supra III. 3. 28. Vesterh.

11. Blandè non addidit *Tuae*: quasi dicat communi filiae. Donat.

12. Codd. quidam scripti & editi post an. 1469. Ne VEREATUR. Et videtur τὸ RE αὐξητικὸν, ut in *Reformido*. Vesterh.

13. MINUS JAM QUO REDEAT &c. Τμῆσις cum ἀναστροφῇ. ut sit ordo, *Quo minus (jam) redeant*. Donatus. QUO MINUS, pro *ne*, quod nequiit statim repetere. REDEAT, sc. Sostrata.

14. I. e. in his rebus, quod ad has res, ut saepius monui.

15. Admisit, contraxit.

16. TUA, * cum percussione audiendum est, ut subaudiatur *Uxor*, ab eo quod dicturus est uxore. Donat. * Vesterhovius suspicatur Interpretem scripsisse, *Cum percussione animi dicendum est.*

17. Intelligitur MUTATIO criminis. q. d. Culpa non amplius in tua domo haeret, sed in mea. An MUTATIO & καταστροφὴ rerum intelligitur? Videtur certè sumta locutio a Scena, quae toties *mutari* dicitur, quoties persona princeps mutatur. Existimat Dacieria, verba haec tribuenda Pamphilo tacitè secum mussitanti. Vesterhov. Et tribuuntur illi in Delph. & Minellii Edd.

18. EA, non ea mutatio, sed uxor, hoc est Myrrhina. Donatus.

19. TURBENT, errent, & tumultuentur, significat: vel *turbentur*. QUAM, quam

Ph. Ego, Pamphile, esse inter nos, si fieri potest,
Affinitatem hanc sane [20] perpetuam volo.
[21] Sin est, ut aliter tua fiet sententia,
[22] Accipias puerum. *Pa.* * Sensit peperisse. occidi.

15

La.

quantum. Donatus. TURBENT PORRO. Tumultuentur & litigent. Plaut. Mostell. III. 1. 15.

Pergam turbare *porro.*
Virgil. Ecl. I. 12.
Usque adeo turbatur *agris.*
Idem Aen. VI. 800.
Et septem gemini turbant *trepida ostia Nili.*
Adi Voss. Art. Grammat. VII. 2.
Nisi forte TURBENT, notat, intricent, impediant, rebus difficultatem addant. Vesterhov.

20. Nuptiarum quippe hoc votum est, aetatem eae ut durent, atque perpetuae sint. — Virg. Aeneid. I. 73.

Connubio jungam stabili propriamque dicabo:
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat.

Quinctilian. Declam. 376. *Uxor mihi socia thori, vitae consors, in omnem aetatem jungenda.* Ideo divortium matrimonii quaedam velut calamitas, qua interveniente societas haec dissolvitur. Lindenbrog.

21. SIN EST UT — SENTENTIA. Τῷ εὐφημισμῷ vitavit illud quod est ominosum, ne discidium diceret. Donatus.

22. Jure: quia * liberi patrem sequuntur. Donatus. * Pura, ex justis nuptiis procreati. — Canulejus Tribun. apud Livium Lib. IV. *Patrem sequuntur liberi.* Ex injustis vero quaesiti matrem sequuntur. Lindenbr.

* Haec secum Pamphilus, licet Phidippi sermo ad eum directus esset. Perturbatur autem, intelligens, partum Philumenae innotuisse Phidippo; quia socrus promiserat, se daturam esse operam, ut clam eveniret partus patrem, atque adeo omnes. Supra III. 3. 36. Vesterhov.

La. [23] Puerum! quem puerum? *Ph.* Natus eſt [24] nobis nepos.
Nam abducta a vobis [25] praegnans fuerat filia,
Neque fuiſſe [26] praegnantem umquam ante hunc ſcivi diem.
La. Benè, ita me Dì ament! nuncias: & gaudeo, 20
Natum illum, & tibi illam ſalvam. ſed [27] quid mulieris
Uxorem habes? aut quibus [28] moratam moribus?
Nosne [29] hoc celatos tamdiu? nequeo [30] ſatis

Quam

23. Moraliter primo dubitat quid audierit: deinde quaſi certus quid audierit, admiratur, dicendo, QUEM PUERUM? — Bene cum conſternatione animi, quod numquam fando acceperat. Donatus.

24. NATUS EST NOBIS, Benè, quia umbo avi. Donatus.

25. *Praegnans* eſt *ante gnatum*, vel *ante genetricem*: eſt enim *Prae*, ante. Donatus. Faërnus & Rivius PRAEGNAS defendunt ex Codd. Bemb. & Vaticano. Teſtis autem eſt Gregorius Holoander, in Pandectis Florentinis fere ſemper *Praegnas* legi. Eadem vox apud Probum in Catholicis reperitur. Et videtur Donatus ita legiſſe. Sed & ita eſt in edit. Heidelb. & Juntina. Eadem voce Plautus eſt uſus, Veſterhov.

26. Mſ. Graev. PRAEGNATAM. Sed & PRAEGNAS & PRAEGNATEM edidit Pareus. Veſterh.

27. QUID MULIERIS &c. Reprehenſio eſt cum contemtu. Sic &, * *Quid hominis!* ut *Virgilius* (Aen. I. 82.)
Tu mihi quodcunque hoc regni.
At contra cum honore ſic dicimus, *Quem hominem habes?* Donatus. * Reſpexit locum Eun. V. 1. 17. QUID ILLUC HOMINIS EST? Veſterh.

28. MORATAM. Id eſt, inſtitutam. Et eſt participium ſine verbo. Donatus.

29. HOC, praegnantem filiam fuiſſe. Donatus. Ad

NOS-

Quam hoc mihi videtur factum prave, proloqui.
Ph. Non tibi illud factum [31] minus placet, quam mihi, Laches. 25
Pa. Etsi dudum fuerat [32] ambiguum hoc mihi:
Nunc non est, quum eam [33] consequitur alienus puer.
La. Nulla tibi, Pamphile, [34] hic jam consultatio 'st.
Pa. Perii! *La.* Hunc [35] videre saepe optabamus diem,
Quum ex te esset aliquis, qui te appellaret patrem. 30

[36] Eve-

NOSNE supplendum est, *aequum fuit*, aut *oportuit*.

30. SATIS PROLOQUI. satis ampla oratione exprimere. PRAVE, Indecenter & perverse. Paraphrastes Delph.

31. I. e. magis displicet.

32. Dubium, incertum, sc. negotium de reducenda aut repudianda Philumena. * Quamdiu enim crediderat, partum fore celandum, puerumque exponendum, incertus fuerat, quid faceret de uxore. Nunc videns puerum tolli, quem alienum credebat, consilium cepit de non reducenda Philumena. Vesterhov.

33. CONSEQUITUR ALIENUS PUER. Μεταφορὰ a pecoribus, quae, ut mox nata fuerint, matres sequuntur. *Virgilius*, *
Atque ipsae memores redeunt in tecta, suosque
Deducunt. Donatus. * Georg. III. 316. ubi nunc *ducunt* legitur. Vest. ALIENUS, ab alio, non a me genitus. Ex injusta conjunctione natus, conditionem matris sequitur: ex justis nuptiis creati sequuntur patrem. Paraphrast. Delph.

34. HIC, in hac re, sc. de uxore reducenda. CONSULTATIO, addubitandi, deliberandi, potestas.

35. VIDERE DIEM. H. e. Vivere tam diu, donec dies ille illuxisset. Vide ad Adelph. III. 3. 30. Vesterhov.

[36] Evenit. habeo gratiam Dîs. *Pa.* [37] Nullus sum.
La. Reduc uxorem, ac noli advorsari mihi.
Pa. Pater, [38] si ex me illa liberos vellet sibi,
Aut se esse [39] mecum nuptam: satis certò scio,
Non [40] me clam haberet; quod celasse intelligo. 35
Nunc, quum ejus [41] alienum esse a me animum sentiam,
Nec [42] conventurum inter nos posthac esse arbitror:
Quamobrem reducam? *La.* Mater quod suasit [43] sua,
Adolescens mulier fecit. [44] mirandum id est?
Censen' te posse reperire ullam mulierem, 40

Quae

36. Proprie EVENIT: ideo & *bonorum eventus* dicitur. Donatus.

37. NULLUS SUM. Ipse sibi iterum (hoc dicit.) hoc ulterius est quam PERII: quia cum aliquis perit, reliquum vel cadaver est. Donatus.

38. Subinnuit stuprum volenti Philumenae illatum: ex probabili conjectura Vesterhovii.

39. Vetuste MECUM NUPTAM, dixit. Et recte: quia partus confirmat nuptias. Et melius, NUPTAM MECUM: quasi (Ms. Boend. & edd. veteres: *quam*) tectam & opertam uno cubiculo mecum. *Nubere* enim, est operiri tegique (*operire tegereque*.V.): Unde & *Nubes*, quod tegere solent coelum, dicuntur. *Virgilius* (Aen. XI. 77.) *arsurasque comas obnubit amictu*. Donatus.

40. Id est, non tacuisset, partumque celasset. Donat.

41. Aversum, abhorrentem.

42. Eleganter, pro, fore concordium.

43. SUA, pro *ejus:* ut (Virg. Aen. IV. 633.), *Namque suam patria antiqua cinis ater habebat.* Donatus.

44. Benè, MIRANDUM, non *Irâscendum*, dixit. Miramur enim magis, si amici peccaverint, quam irâscimur. Donatus.

Quae careat culpa? [45] an quia non delinquunt viri?
Ph. Vosmet [46] videte jam, Laches, & tu Pamphile,
[47] Remiſſan' opus ſit vobis, an [48] reducta domum.

45. Senſus eſt, an ita cenſes, mulieres debere eſſe vacuas omni culpa, quia viri non delinquunt? Ratio autem haec ironica eſt, & refutans illam ſententiam. Id enim vult, ſaepius etiam viros peccare; atque ideo non poſtulandum, ut mulieres extra omnem culpam ſint. Similis conſtructio eſt infra V. 2. 18.

Quid mibi iſtaec narras? an quia non *tute ipſe dudum audiſti,*
De hac re animus meus ut ſit, Laches? Veſterhov.

46. Conſiderate, deliberate, conſtituite. * VOSMET VIDETE JAM, LACHES. *Virgilius* (Aen. IX. 525.),
Vos, ô Calliope, precor, aſpirate canenti. Donat.

47. Quid ſit REMISSA, non convenit inter interpretes. Aliis *Remitti* eſt rurſus mitti Philumenam in domum Pamphili. Guyeto placet dictum pro *dimitti*, tranſlatione a militibus ſumta. Mālim reſpici ad emtiones & venditiones, ubi *remittere* eſt condonare emtori, reſciſſa venditione. Plaut. Moſtell. III. 2. 108.

Tr. *Senex ipſe te ante oſtium opperitur.*
Sed maeſtus eſt ſe baſce vendidiſſe.
Th. *Quid tandem?* Tr. *Orat ut ſuadeam Philolacheti,*
Ut iſtas remittat ſibi.

Idem mox *Redhibere* dixit. Veſterhov. Guyeti ſententia amplectenda eſt: Veſterhovius autem locum Plauti non recte cepiſſe videtur, nam ibi *Remittere* dictum eſt de emtore, qui poteſtatem facit venditori, à contractu venditionis reſiliendi, ſeu rem venditam recuperandi. Neque *Redhibere*, hoc loco Plauti, idem eſt ac *Remittere*, ſed male emtum, ſeu fraude venditum, reddere ſignificat. Fortaſſe tamen *Remittere* rectè dicitur de venditore emtori condonante: at loco adducto id non probatum eſt. REMISSAM, & mox REDUCTAM habent

[49] Uxor quid faciat, in manu non est mea:
[50] Neutra in re vobis difficultas a me erit. 45
Sed quid [51] faciemus puero? *La.* [52] Ridicule rogas:
Quidquid futurum 'st, huic [53] suum reddas scilicet;
Ut alamus [54] nostrum. *Pa.* Quem [55] ipse neglexit pater,

Ego

bent MSS. Graev. & Boend. Sed & Donatus, Nonius Marcellus, Diomedes, Gambarellus: observante Vesterhovio.

48. Edidi REDDUCTA, ob metrum. Lucret. Lib. IV. 989.

Vocesque repente
Mittunt & crebras redducunt *naribus auras.* Vesterh.

49. Ordo, *Uxor mea quid faciat, in manu non est:* deest *ejus.* ut sit, in manu ejus non est: sed in mea potestate positum est. Donatus. Recte censet Vesterhovius, planius hac Donati expositione esse illud, IN MANU (i. e. potestate.) NON EST MEA, QUID FACIAT UXOR. probat hoc ex versu sequenti, ubi uxori se opponit Phidippus, atque A ME per emphasin dicit. Manifestò autem, ut ait Vir doctissimus, respicitur vetus formula, qua uxor in manu esse mariti dicebatur, exceptis singularibus actionibus, quae in manu mariti non erant, a libera voluntate uxoris profectae. Fabrini sic interpretatur; *Nequeo vobis pro uxore mea spondere, nam eam cogere non possum.*

50. Nec in remissione, nec in reductione.

51. *Quid me fiet?* & *Quid fiet mihi?* dicitur. Donatus.

52. RIDICULE, vel adverbium esse potest, vel nomen: si nomen est, subdistingue REDICULE; & sic interroga, cum vi pronuntiationis. Donat.

53. Sc. Pamphilo; δεικτικῶς.

54. Scilicet Pamphili filium, nepotem meum, utrumque nostrum. Donat.

55. QUEM IPSE &c. Legitur & IPSA, & hoc est melius: ut sit PATER vocativus casus. Donatus. IPSA.

Ego alam? *La.* Quid dixti? eho! an non alemus, Pamphile?

[56] Prodemus, quaeso, potius? quae haec amentia est? 50

Enimvero prorsus jam tacere non queo:

Nam cogis ea, quae nolo, ut praesente [57] hoc loquar.

Ignarum censes tuarum [58] lacrumarum esse me?

Bb 3 Aut

SA: sc. mater. * QUEM IPSE NEGLEXIT PATER, &c. Ita quinque Mss. Leidenses & Graev. probavit lectionem Faërnus, & Pareus ex quatuor Mss. edidit. consentiunt Juntina, Aldina, Venetae, Lugdunensis, Anonyma, aliae. Et videtur sane ἐμφατικώτερον, si sensus sit, EGO ALAM, QUEM IPSE PATER NEGLEXIT? — Si vel maxime mater neglexisset, minus tamen idonea haec erat caussa Pamphilo non alendi pueri. — Ast dices, prodendum non erat secretum de partu Philumenae ex alieno viro, — quia fidem dederat Pamphilus Myrrhinae se taciturum: Sed neque haec ratio facit, ut IPSA legatur; potuit enim conversus ad spectatores haec dicere Pamphilus, quibus jam ante rem omnem elocutus fuerat. Ubi vero Laches postrema verba, EGO ALAM? audiret, quasi admirabundus, simulque indignatus respondet; QUID DIXTI? EHO! ANNON ALEMUS, PAMPHILE? Ms. Boenderm. & Bodl. legunt IPSA. Vesterhov. NEGLEXIT, pro derelicto habuit. Paraphrastes Delph.

56. Deferemus, projiciemus, porro dabimus. *Virgilius* (Aen. I. 255.)

unius ob iram

Prodimur.

Nam a quo defendendi sumus, si nos deserit pater? Donatus.

57. Phidippo, socero tuo.

58. Apparet illum a Sostrata hoc audivisse, nam ipse (corr. ipsa) filium deprehenderat flentem (Supra III. 2, 20.) Donatus.

Aut [59] quid sit id, quod sollicitere ad hunc modum?
Primum, hanc ubi dixti caufam, te propter tuam 55
Matrem non posse habere hanc uxorem domi:
Pollicita est ea, se concessuram ex aedibus.
Nunc, postquam ademtam hanc quoque tibi [60] caufam vides;
Puer quia clam te est natus, [61] nactus alteram es.
Erras, tui [62] animi si me esse ignarum putas. 60
[63] Aliquando tandem huc animum ut adjungas tuum,

Quam

59. QUID SIT ID, QUOD. Periphrasis τȣ̃ *quamobrem*. * SOLLICITERE, perturberis, commoveare. AD HUNC MODUM? Id est immoderatè. Donatus.

60. *Causam* dixit pro praetextu, ut saepius.

61. *Nancisci* proprie dicitur, qui paratus ad tenendum, ante quam possit reperire quod teneat, statim, quod occurrerit, prehendit. Donatus.

62. Tui propositi, tuarum cogitationum.

63. H. e. quamquam sero, aliquando tamen. Cic. pro Quintio 30. *Spes est, hunc miserum* — aliquando tandem *posse consistere*. Usitatius *Tandem aliquando*: Cic. Cat. II. initio; Tandem aliquando — *L. Catilinam — ejecimus*. Sed & ALIQUANDO solum valet *tandem*. Cic. Fil. Epist. Fam. XVI. 21. 1. *Cum vehementer exspectarem quotidie*, aliquando *venerunt post diem XL. & VI. quam a vobis discesserant*. * Mirè est * temporis invectio: Et ALIQUANDO TANDEM UT ADJUNGAS, deest *Fac*: sed plenum pronuntiatione est. Donatus. * Codd. Veteres ante Rob. Stephanum, *Temporis injectio*. alii, *interjectio*. Malim, *mirè*, *& est temporis inversio*. Dixit enim Laches, UT ADJUNGAS, pro, *adjungeres*. Vesterh. HUC, ad uxorem tuam. Minellius in fine versus punctum collocat; quod videtur cum Donato facere. Opinor dixisse Grammaticum *Tempori*

Quam longum ſpatium amandi amicam tibi dedi?
[64] Sumtus, quos feciſti in eam, quam animo aequo tuli?
[65] Egi, atque oravi tecum, uxorem ut duceres.
Tempus dixi eſſe. [66] impulſu duxiſti meo. 65
[67] Quae tum, obſecutus mihi, feciſti, ut decuerat;
[68] Nunc animum rurſum ad meretricem induxti tuum:

B b 4 Cui

poris invectio, pro, invectio in adoleſcentem, deſumta a diuturnitate temporis, quo ab uxore abhorruerit. Fortaſſe etiam HUC valet; *ad haec mea verba*, & ADJUNGAS, *attendas*. Senſus certè hujus verſus eſt ambiguus.

64. Recte hoc dixit: quia impetrabilior debet eſſe indulgentiſſimus pater. Donatus.

65. *Agit*, qui juſtam rem dicit. * *Orat*, qui animo demiſſo precatur, ut quaſi beneficium praeſtetur ſibi. Donatus. * Obſervat Doctiſſ. Abr. Wielingius, *orare* antiqua notione eſſe agere, cauſſam dicere, verba facere, ſed & *adorare*. Et ſanè ita eſt in XII Tabb. & Feſto. Vide Donatum infra ad verſum 95. EGI, ATQUE ORAVI TECUM. Vel trajectio eſt, qualis illa Adelph. V. 7. 19. vel ἀρχαϊκῶς & Plautino more dixit, ORAVI TECUM. Rud. III. 4. 68.

Scin' quid? tecum oro, *ſenex*,
Ut illas ſerves, vim defendas.

Aul. IV. 3. 7.

Fac mentionem cum avunculo.

Et alibi ſaepius. Vide Parei Lex. Plaut. v. *Mecum* & *Tecum*. Dixit autem EGI TECUM, quaſi de re grandi. Feſtus in v. *Cum*. Porro invidioſè addit Laches, ORAVI. neque enim aequum eſt, patrem orare filium rem aequam. Veſterhov.

66. IMPULSU DUXISTI MEO. Multum valet ad ſuadendum laudatio ejus, apud quem agimus: & ex ea parte laudatio, qua eum volumus inflecti. Donatus.

67. QUAE, pro *quod:* in plurali numero loquitur amplificationis ergo. * Ordo, *Quae feciſti tum*, *obſecutus mihi*, *ut decuerat*. Donatus.

Cui [69] tu obſecutus, facis huic adeo injuriam.
Nam in eandem [70] vitam te revolutum denuo
Video eſſe. *Pa.* [71] Mene? *La.* Te ipſum. Et facis injuriam, 70
* Quum fingis falſas cauſas ad diſcordiam [72],
Ut [73] cum illa vivas, [74] teſtem hanc quum abs te amoveris.
Senſitque adeo uxor: nam ei cauſa alia quae fuit,

Quam-

68. NUNC ANIMUM RURSUM AD MERETRICEM.] Hoc vultuoſe & demiſſo labro: ut appareat invitum adduci ad reprehendendum, qui laudaverit modo. Donatus. INDUXTI, adjunxiſti, appuliſti.

69. H. e. Dum tu obſequeris. HUIC ſc. uxori. ADEO, ſanè.

70. Parcius VITAM dixit, quam *flagitium atque* libidinem. Donatus. REVOLUTUM; quaſi in lutum ſuem, ex mente Veſterhovii, qui comparat Metaphoram ſacram, 2 Petr. II. 22.

71. MENE? Hoc genus interrogationis negativam habet ſignificationem. Donatus. IPSUM, cum ſtomachantis affectu. * INJURIAM, injuſtè. Donatus.

* Mſſ. & edit. quidam, *Confingis*. Veſterhov. FINGIS, comminiſceris, excogitas.

72. Sub. *movendam*, *inter vos*; non enim *inter affines*, quod vult Paraphraſt. Delphini.

73. Gravius eſt cum meretrice vivere, quam meretricem amare. Donatus. CUM illa VIVAS, aſſiduò verſeris, conſuetudinem habeas. * Sic Eun. V. 9. 43. Adelph. III. 4. 31. Veſt.

74. TESTEM HANC &c. Laudata eſt hic uxor modeſta, quum illam TESTEM, non *Impeditricem* appellet ſocer. Donatus. Uxorem tuam, teſtem (quamdiu domi tecum) tuae impudicitiae, & impuritatis. Mer. Caſaubonus. TESTEM in genere foeminino dixit; quod nota.

Quamobrem abs te abiret? *Ph.* Plane hic [75] divinat: nam id est.

Pa. [76] Dabo jusjurandum, nihil esse istorum, tibi. *La.* Ah! 75

Reduc uxorem: aut, quamobrem non opus sit [77], cedo.

Pa. [78] Non est nunc tempus. *La.* Puerum [79] accipias: [80] nam is quidem

Bb 5 In

75. DIVINAT dixit, pro, *verum dixit*. Et nota DIVINAT, de praeterito dictum. Unde proverbium, *Ajunt divinare sapientem.* quia qui dicit verum, divinus est. Donatus. DIVINAT.] quasi a Deo inspiratus verum dicit, quod caeteroqui ignorat. *Divinus* propriè vatem notat. Liv. I. 36. *Agedum*, inquit, *divine tu, inaugura, fierine possit, quod mente concipio.* Martial. III. 71. 2.

Non sum divinus, sed scio, quid facias.

Hinc *divinare* & *divinitus scire* est aliquid incerti vel obscuri per conjecturam invenire & dicere. Plaut. Curc. II. 1. 33.

Vah, solus hic homo 'st, qui sciat divinitus.

Unde *divinatio* dicitur judicium vel oratio, in qua res non argumentis certis, sed conjecturis probabilibus agitur. teste Asconio Pediano in Divinat. Cic. init. Vesterhov.

76. Jurejurando affirmabo tibi. Paraphrast. Delph. Ubi argumenta & testimonia deficiunt, ibi jurejurando opus est. & id est ἄτεχνος πίστις. Satis concinne dixit *Istorum*, ne in singulis commoraretur. Donatus. ESSE, verum esse.

77. Reducta scilicet. Donatus. I. e. cur non reducenda sit.

78. Quia socer adest. Et oratorie confugit ad deditionem, defensione titubante. Donatus. NON EST NUNC TEMPUS. Sub. Narrandi veram causam, cur Philumenam reducere non possim, si maxime velim. An ob praesentiam soceri, quod Donatus existimat; an forte ne fidem Myrrhinae datam fallat; an denique,

In culpa' non eſt. poſt [81] de matre videro.

Pa. [82] Omnibus modis miſer ſum: nec, quid agam, ſcio:

[83] Tot me nunc rebus miſerum concludit pater. 80
Abibo hinc, praeſens [84] quando promoveo parum:
Nam puerum [85] injuſſu, credo, non tollent meo;
Praeſertim [86] in ea re quum ſit mihi adjutrix ſocrus.
La. Fugis? hem! nec quidquam certi reſpondes mihi?
[87] Num

que, ne cauſatus vitium uxori oblatum, id ab utroque ſene diluatur, atque ipſe manifeſtò teneatur & concludatur? Veſterhov.

79. Saltem alendum accipe.

80. In hoc dicto eſt quaedam faceta irriſio ejus, qui nimis iracundus ſit. Donat.

81. Inquiram de culpa matris: aut, quid de ea faciendum ſit conſtituam: nam Dilogως dictum eſt. * Bene DE MATRE concedit, ut de puero extorqueat: quia ſcit parentum concordiam firmam eſſe per filios. Donatus.

82. Quid eſt OMNIBUS MODIS? Utrum & circa parentem, & circa uxorem? An & in reducenda, & in non reducenda? MISER SUM.] An MISER SUM, cui maxime obtruditur, quod maxime fugio, id eſt, puer? Donatus. Querela Pamphili ad ſpectatores. Paraphraſt. Delph.

83. Tot petitionibus (fortè, *tot modis*, aut *tantopere*) me urget, & circumdat pater. Paraphraſt. Delph. CONCLUDIT. Tranſlatio de fera indagata. Sic Cicero (Verr. III. 59.) *Circumdatos Verri cancellos* ait. Donatus. Vide ad And. II. 3. 12. Veſt.

84. QUANDO, quandoquidem, quoniam. PROMOVEO, proficio, efficio.

85. INJUSSU MEO, ſine conſenſu, & mandato meo. Paraphraſtes Delphini. TOLLENT, ſc. ſenes. * Si TOLLET legas cum nonnullis Codd. videtur reſpici Laches, cujus utpote avi in puero tollendo ſumma poteſtas erat. Veſterh.

86. De non tollendo puero. * ADJUTRIX SOCRUS. Quae dixit, *Continuo exponetur*. Donatus.

[87] Num tibi videtur esse apud sese? [88] sine. 85
Puerum, Phidippe, mihi [89] cedo; ego alam. *Ph.* Maxume.
Non mirum fecit uxor [90], si hoc aegre tulit.
[91] Amarae mulieres sunt: non facile [92] haec ferunt.

Propterea

87. NUM TIBI VIDETUR ESSE APUD SE? Utitur hac locutione Terentius de metu vel iracundia commotis & consternatis. Sic And. II. 4. 5. & V. 4. 34. Heaut. V. 1. 48. Phorm. I. 4. 27. Hoc loco videtur de insaniente dictum. Gr. Εἶναι ἐκτὸς ἑαυτοῦ. ἐκτὸς τῶν φρενῶν, vel ἐντός. Sic ἔμφρων & ἔκφρων. Vesterhov.

88. SINE, separatim accipe: quia vim habet comminantis. Donatus. SINE. Interminantis est. Sic Eun. I. 1. 20. IV. 6. 1. Unde adeo haud opus erat Guyeto dicere, Lachetem repentina ira percitum, & in filium abeuntem irruere gestientem, Phidippo retinenti hoc dixisse. Ndlla hic tanta Lachetis iracundia; quamquam is in Bacchidem meretricem iratus erat. Vide infra V. 1. 3. Vesterhov. Qu. d. *Pergat insanire, ego tamen filium, ut suum, suis ingratiis tollam.* Forsan etiam de abdicatione cogitavit.

89. CEDO, da, trade. MAXUME, libentissime.

90. *Mea* subauditur. SI, quod.

91. Amarulentae, ad iram pronae, morosae, severae. * Quasi vir, dixit *amaras mulieres*. Donatus. Georgius Falkenburgius suo Codici adscripserat Menandri illud:

Φύσει γυνὴ δυσήνιόν ἐστι καὶ πικρόν.

Natura amara mulier *atque effrenis est*. Ovid. Arte Am. II. 373.

Sed neque fulvus aper media tam saevus in ira,
Fulmineo rabidos cum rotat ore canes:
Nec lea, cum catulis lactentibus ubera praebet:
Nec brevis ignaro vipera laesa pede:
Femina quam, socii deprensa pellice lecti
Ardet: & in vultu pignora mentis habet. V-

Propterea haec ira 'st. nam [93] ipsa narravit mihi.
Id ego hoc praesente tibi nolebam dicere: 90
[94] Neque ei credebam primo: nunc [94 a] vero palam est.
Nam omnino abhorrere animum huic video a [95] nuptiis.

La. [96] Quid ergo agam, Phidippe? quid das consilii?

Ph. Quid agis? [97] meretricem hanc [98] primum adeundam censeo.

[99] Oremus

92. HAEC, Pellicatum, neque amorem aliarum in viris. Donatus.

93. IPSA, sc. uxor mea. Supra IV. 1. 23.

94. Quare non credebas? namque amarae ad hanc rem mulieres sunt, & saepe de nihilo suspiciosae. Et bene hoc addidit, ne timuisse generum videretur. Donatus.

94. [a] Sub. verum narrasse uxorem, de furtivis amoribus Pamphili. * Faërnus laudat lectionem Codicis Bembini, NUNC VERUM PALAM EST. Ut τὸ VERUM sit substantive dictum ἀντὶ τῦ VERITAS. Sed & ita ex Mss. quatuor edidit Pareus. Vesterhov.

95. Matrimonio, statu conjugali.

96. QUID ERGO AGAM, Phidippe?] Mire conturbatur pater, quasi res sua tantum agatur. Et vide quemadmodum Poëta latenter festinet ad rerum cognitionem. Donatus.

97. MERETRICEM HANC. Bene HANC, quasi eam quae interturbat. sic enim sumitur hoc pronomen: ut (Supra, III. 1. 2.)

hanccine ego vitam parsi perdere?

Et; (Virg. Aen. I. 102.)

tuaque animam hanc effundere dextra?

* Id est, malam. HANC. quasi dicat, quae nos perturbat. Donatus. * Vesterhovius legit: HANC. *id est, malam hanc, quasi dicat*, &c.

98. Bene PRIMUM: ut intelligamus, deinde Pamphilum. Donatus.

[99] Oremus, [100] accusemus gravius, denique 95
Minitemur, si cum illo * habuerit rem postea.
La. Faciam ut mones. [101] eho! puer, curre ad Bacchidem hanc
Vicinam nostram: huc evoca [102] verbis meis.
Et te oro porro in hac re adjutor sis mihi. *Ph.* Ah!
Jam dudum dixi, idemque nunc dico, Laches: 100
Manere affinitatem hanc inter nos volo,

Si

99. OREMUS. omni genere eloquii commoneamus: Unde *Oratores orare* & *perorare* dicuntur: & *Orator* nomen accepit. *Virgilius* (Aen. VI. 124.)
Talibus orabat dictis.
Nam qui *Orat*, accusaturus aut commoniturus orat. OREMUS. Id est, eloquamur. Potest intelligi & *Rogemus:* sed non convenit personae potiori, & causae, & ipsi verborum ordini. Donatus.

100. Objurgemus acerbè; non enim *prolixis insectemur*, ut exponit Paraphrastes Delphini, dum non cogitat gravitate senum hoc indignum esse, cum meretrice convitiari.

* HABUERIT REM, consueverit. Et nota quod nunc phrasin de muliere adhibet; de viris quidem vulgata est.

101. Laudat Agraetius: EO *est interjectio jubentis vel hortantis.* Terent. EO PUER, CURRE AD BACCHIDEM. Vesterhovius. BACCHIDEM HANC VICINAM NOSTRAM. Sic maluit, quam *meretricem* dicere: ne grave sit cum ea seni loqui, nisi supplendum fortè, HANC *dixit*,) quia vicina est. Donatus.

102. VERBIS MEIS. Meo nomine. Cic. Fam. V. 11. 2. *Cum Sura noster statim, — locutus sum, ut ei meis verbis diceret, ut quidquid opus esset, mihi denuntiaret.* Et passim alibi. Vesterhov: Bene servata sunt personis congruentia. Nam socerum (*Phidippum* sc.) monere hanc rem tantum decuit, non etiam facere: ut cum pellice filiae suae mitius sermocinaretur. HUC EVOCA, deest *eam.* Donatus.

Si ullo modo eſt ut poſſit [103], quod ſpero fore.
Sed [104] visne adeſſe me una dum iſtam convenis?
La. Immo vero abi: [105] aliquam puero nutricem para.

103. Manere ſcilicet, vel fieri ut maneat. Donatus.

104. Melius pronuntiaveris, ſi renitente & improbante hoc vultu, dicere acceperis Phidippum: quaſi non oporteat intereſſe ſocerum. Ideo mutat ſententiam Laches, & relegat eum in procurationem alterius rei. Donatus.

105. Paupertatis nota erat, ſi ipſae matres alerent liberos; quamquam id primum aliter obtinuit. Vide Claud. de Nutric. & Paedag. Cap. I. Veſterhov. PARA, pro, *quaere.* Donatus

ACTUS QUINTI

SCENA PRIMA.

BACCHIS. LACHES.

Ba. [1] NON hoc de nihilo 'ſt, quod Laches [2] me nunc conventam eſſe expetit:

[3] Nec

1. *Rarus vitae color in hac locutione miſcetur a Poëta. Nam meretrix loquitur & ſenex; & quod eſt mirabilius, bona meretrix, mitis ſenex. Ut intelligas laboraſſe Terentium, ut & a lege Comicorum recederet, & in actu tantum* (Forte, *tamen.* Veſterh.) *conſuetudinem retineret.* NON HOC DE NIHILO EST. Debet mirari meretrix, quum ad ſenem ducitur: debet timere, quum ad patrem: debet ſuſpicari aliquid, cujus amator jam maritus eſt. Donatus. Valet autem DE NIHILO, fruſtra, temerè, ſine cauſa. * Gr. ὀ πρὸς οὐδὲν. Veſt.

[3] Nec pol me multum fallit: quin, quod suspicor, sit, quod velit

La. [4] Videndum est, ne minus propter iram hanc [5] impetrem, quam possiem:

Aut [6] ne quid faciam plus, quod post me minus fecisse satius sit.

[7] Ag-

2. ME CONVENTAM ESSE EXPETIT. Locutio Plauto familiaris, Vesterhov. CONVENTAM ESSE, pro, convenire, compellare.

3. Ordo est: POL, NON MULTUM FALLIT ME, QUIN, QUOD VELIT, SIT, QUOD SUSPICOR. Sensus autem: Nisi me omnia fallunt, suspicor propemodum, quid velit. Suspicatur autem Bacchis id, quod res erat, de amore nimirum Pamphili se arcessitam. Sic infra V. 3. 29. Vesterhov.

4. Providendum, cavendum. Donatus. NE MINUS PROPTER IRAM. Quia non erat verisimile, bonum esse patrem meretrici interturbanti, reddit rationem senex cur agat mitius, ne videatur personae modus non esse servatus. Donatus.

5. IMPETREM. Perficiam, dictum a patrando: cujus rei difficultas, ob tarditatem complendarum nuptiarum, etiam ad alia negotia, quae sunt ardua, verbum hoc commodavit, ac dedit. Donatus. Qui IMPETREM hic exponunt per *obtineam*, errant, neque enim senex oraturus est Bacchidem. Ad Donati expositionem confirmandam faciunt haec Plauti Epid. I. 2. 27.

Quod ad me attinuit, ego curavi: quod mandasti mihi,
Impetratum *est.*

Et Poen. V. 2. 14.

Incipere multo est, quam impetrare *facilius.*

Ad quem locum vide Durandum.

6. NE QUID — PLUS, quod MINUS FECISSE &c. Poterat τὸ PLUS salva latinitate abesse, ut adeo MINUS notet, *non.* sed amavit locutionem Plautinam, Capt. V. 3. 18.

Cur ego plus minusque feci, *quam aequom fuit!*

Sic Phorm. III. 3. 21.

Ne

7 Aggrediar. Bacchis, salve! *Ba*. Salve, Laches!
La. 8 Credo, aedepol, te 5
Nonnihil mirari, Bacchis, quid sit 9, quapropter
te huc foras puerum evocare jussi.

Ba.

Ne quid plus minusve faxit, *quod nos post pigeat*. Aliter Heaut. I. 2. 24: *Plus satis*. Guyeto *Plus facere* valet violentius & superbius, *minus facere*, mitius & clementius facere. Unde ergo in ἀνεκδότοις legit: QUOM ME MINUS FECISSE SATIUS SIT. Vesterhov. QUOD POST ME MINUS FECISSE SATIUS SIT.] Satisfaciendo minuisse. — Si SIT pro *videatur* acceperis, erit sensus, *Ne quid faciam plus, quod post, dum poeniteat me, videatur satius minus fecisse*. Si SIT pro *erit* acceperis, erit sensus; *Videndum est, ne quid plus faciam: quod quum fecerim, postea satius sit, me non fecisse & satisfacere*. (Valet *satisfacere* h. l dolere ob factum, & iram alterius deprecari. Sic Suet. Tib. 27. Vesterhov.) Aut certe duas res significat, quibus inter utrumque temperandum esse demonstrat: ut per illud supra, lenitatem tenendam: per hoc infra, auctoritatem defendendam esse commoneat. An MINUS FECISSE, pro *poenitere*. Sic enim veteres dicebant, *mutu factum*, & *nolo factum*: * quum alicujus rei eos poenitebat. Donatus. * Vide Donatum ad And. I. 1. 13.

7. Adibo eam. * Bene AGGREDIAR, quasi rem, arduam & incongruam seni. vel, AGGREDIAR, ut meretricem circumveniam. *Virgilius* (Aen. IV. 92.),

Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis.

BACCHIS, SALVE! Non ita meretrici obsequitur (5: *blanditur*, *assentatur*) senex: quamquam vult adimere timorem personae suae. Donatus.

8. Ipsum prooemium mollius & lenius est, ut ostendat se non jurgaturum senex. Donatus.

9. Deest *rei*: ut sit, *Quid sit rei*. Donatus.

Ba. Ego, pol, [10] quoque etiam timida sum, quum venit mihi in mentem quae sim:
[11] Ne nomen mihi quaestus obstet apud te: nam [12] mores facile tutor.
La. Si vera dicis, nihil tibi est a me pericli, mulier:
Nam ea jam aetate sum, [13] ut non siet peccato mihi ignosci aequom. 10

Quo

10. QUOQUE ETIAM TIMIDA SUM.] Παρέλκον tertium. Ut (Virgil. Aen. I. 9.)
Multa quoque & *bello passus.* Et obsequenter posuit, non solum se mirari, sed etiam pavere. — Bene ETIAM: ut hoc dicat, *non solum miror, sed etiam timeo.* Donatus. QUOQUE ETIAM. Sic supra IV. 1. 28. Infra versu 35. Plaut. Asin. II. 4. 95.

atque etiam *tu* quoque *ipse.*

Pseud. I. 1. 120.
etiam *matrem* quoque.
Et passim alibi. Vesterhov.

11. NE NOMEN MIHI QUAESTUS.] Quem exerceo scilicet: id est, *Quod est quaestui mihi.* NE — QUAESTUS. Id est, quod meretrix sum. Legitur &, NOMEN MEO QUAESTUI OBSTET. Donatus.

NE — QUAESTUS OBSTET APUD TE. Pareus absurdè interpretatur: *Ne noctem a me petas.* Sensus autem est: *Ne nomen meretricis & quaestus meretricii sit mihi fraudi apud te, faciatque, ut minus mihi fidei habeas, quam velim, quamque aequum esse duco.* Quidam, pro OBSTET, OBSIET. Vesterhov.

12. Mores caeteros facile praestabo innoxios. Paraphrastes Delph. TUTOR, h. e. defendo & adprobo. V.

13. Ordo est, *ut non sit mihi aequum peccato ignosci.* — Aut SIT (positum est) pro *videatur*: aut PECCATO, pro *peccatorum*: aut PECCATO MIHI: pro *peccanti mihi*, aut *peccato meo.* aut deest *in*, ut sit, *in peccato.* Donatus. Vulgo interpretum τὸ PECCATO valet ἡμαρτηκέτι. Quomodo dixerunt, Plaut. Amph. I. 1. 281.

Cc Nam

Quo magis omnes res cautius, [14] ne temere faciam adcuro.

Nam si id facis, facturave es, bonas quod par est facere; [15] inscitum,.

[16] Offerre injuriam tibi me immerenti, iniquom est.

Ba.

Nam injurato, *scio*, *plus credet mihi*, *quam* jurato *tibi*.
Curc. II. 3. 75.
. *Postquam* coenati *atque* adpoti.

Plin. Paneg. 14. *Quum ferociam — Parthorum ex proximo* auditus, *magno terrore cohiberes*. (Ambigi autem potest, num *auditus* hic sit activae significationis). Possit tamen & esse ablativus absolutus, pro, si peccatum a me sit. Sic Cicero de Lege Agraria. II. 2. *Quae cum omnibus est difficilis*, *& magna ratia*, *tum vero mihi*, *praeter ceteros*; *cui* errato, *nulla venia*; *recte* facto, *exigua laus — proponitur*. Tacitus Annal. XI. 10. *In cujus* (*amnis*) *transgressu multum* certato; *pervicit Bardanes*. Adde Jac. Perizon. V. Cl. ad Sanctii Minerv. I. 15. 4. & IV. 6. 86. Vesterhov.

14. Seniliter additum post CAUTIUS, NE TEMERE FACIAM. Donatus. TEMERE, incogitanter, inconsultò. ADCURO, diligenter curo.

15. INSCITUM.] Me scilicet, si injuriam faciam. INSCITUM, inelegans, non bonum. Et bene non dixit *Durum*, aut quid tale, sed INSCITUM: quo verbo maxime mulieres & meretrices utuntur. *Scitum* enim dicunt quod placet: INSCITUM quod displicet. Ut, *Per ecastor scitus puer natus est Pamphilo*. Hoc tale est quod dixit INSCITUM ex abundanti: quale est apud *Virgilium* (Aen. XII. 185.)

nec post arma ulla rebelles
Aeneadae referent. Donat.

INSCITUM, quod sis mulier; INIQUUM, cum nihil sis commerita. ut bene Minellius.

16. *Offerimus* injuriam non merenti: *Reddimus* ei qui meretur. Donatus.

Ba. [17] Eſt magna, ecaſtor, gratia de iſtac re, quam tibi habeam.

Nam qui poſt factam injuriam ſe expurget, [18] parum mihi proſit. 15

Sed quid [19] iſtuc eſt? *La.* Meum [20] receptas filium ad te Pamphilum. *Ba.* [21] Ah!

La. Sine dicam. Uxorem [22] hanc prius quam duxit, * voſtrum amorem pertuli.

[23] Mane. nondum etiam dixi id, quod volui. [24] hic nunc uxorem habet:

 [25] Quaere

17. EST MAGNA, ECASTOR, GRATIA, DE ISTAC RE, QUAM TIBI HABEAM.] Imitatur hic & ſenile, & foemineum tardiloquium. Suffecerat enim, *Ago gratias.* Donatus. DE ISTAC RE, propter hanc rem, ſcilicet, *quod mihi offerre injuriam nolis.*

18. PARUM MIHI PROSIT.] Si ſic accipiatur ut ſcriptum eſt, λιτότης eſt, aut ταπείνωσις. Et ita intelligendum, quaſi dixerit, *multum mihi nocuerit, imo me everterit.* Donatus.

19. ISTUC, ſc. quod me conventam vis.

20. MEUM RECEPTAS FILIUM. Breviter propoſuit crimen, quod poſtea dilatatur. Et frequentativo uſus eſt verbo, quod non raro, ſed frequenter recеptet. Donatus. *Receptare* eſt hominem criminis publici reum, maxime autem furem apud ſe occultare. Veſterhov.

21. AH!] Quod falſum eſt, reclamavit meretrix ſtatim: & voluit contradicere, ſi permitteret ſenex. Don.

22. HANC quaſi moleſtam, & quae haec nolit pati. Donatus.

* VOSTRUM AMOREM PERTULI.] VOSTRUM, non ipſius Pamphili. Ergo blande (hoc dixit). & honorifice. Non enim *illius amorem*, & *tuum quaeſtum*: ſed AMOREM VOSTRUM. nihil poteſt dici familiarius. PERTULI autem, quantam vim patientiae habet, quantumque ponderis, ne laedi mereatur ulterius. Et quia multum diuque amaverit (Pamphilus),

PER-

[25] Quaere alium tibi amicum firmiorem, [26] dum tempus consulendi est.
Nam neque ille [27] hoc animo erit aetatem: neque pol tu eadem istac aetate. 20

Ba.

PERTULI dixit, quae est longi temporis significatio. Donatus.

23. MANE. Hoc dixit, quum Bacchis gestu indicaret, se plura dicturam, quam illud AH! seseque Lacheti expurgaturam. Sic And. IV. 1. 34. Phorm. III. 2. 4. Georg. Fabritius legit MANE, MANE. laudante Guyeto. Vesterhov.

24. HIC NUNC UXOREM HABET. Cum denuntiatione pronuntiandum est: quasi dicat, *alia res est.* Donatus.

25. QUAERE ALIUM TIBI &c. Magna moralitas in denuntiatione, magna proprietas. Sic enim dicimus, QUAERE TIBI. *Virgilius* (Aen. XI. 129.) *quaerat sibi foedera Turnus.* QUAERE — AMICUM FIRMIOREM. Oratorie senex quasi consulit meretrici, quam vocaverat incusandam. Donatus. AMICUM FIRMIOREM. Proprie. Amores & nuptiae vel *firmae* vel *infirmae* dicuntur. Supra I. 2. 26. & 101. Phorm. V. 1. 6. Vesterhov.

26. Sensus, Dum aetas in flore * posita est, facies vendibilis etiam nunc est. Et est ordo, *Dum tempus consulendi tibi.* Et bis subaudiendum est TIBI. Donatus. * *posita*, & *facies* &c. legendum esse conjicit Vesterhovius.

27. HOC ANIMO, nempe, in amorem tuum propenso. * AETATEM, pro, *tam diu quam longa est aetas.* NEQUE TU — ISTAC AETATE. Σχῆμα λόγου πλοκή. prius AETATEM adverbium, & posterius (AETATE) nomen. Donatus. AETATEM. Vide Donatum ad Eun. IV. 5. 8. Plaut. Asin. II. 2. 8.

Aetatem *velim servire.*
Monetque Nonius Marcellus, AETATEM adverbialiter dici, pro, *diu.* NEQUE POL TU EADEM ISTAC AETATE. Videtur δεικτικῶς dictum, habetque simul

Ba. [28] Quis id ait? *La.* Socrus. *Ba.* Mene?
La. Te ipsam: [29] & filiam abduxit suam:
[30] Puerumque ob eam rem clam voluit, natus qui est, * extinguere.

simul commendationem formae, quam luminibus tacitis pererrat Laches. Vesterh.

28. QUIS ID AIT?] Non interrogatio, sed firma negatio est. Et bene AIT, quasi vanum. Sic enim dicimus de rebus nugatoriis. QUIS ID AIT? Moraliter meretrix missa fecit omnia, quae in medium senex contulit: & soli intentioni (criminis), MEUM RECEPTAS FILIUM —: QUIS ID AIT? respondit. SOCRUS. Terribiliter, quasi quae maxime sciat, & quae maxime doleat. Ergo & oculis & labris pronuntiandum est. Donatus. MENE, sub. *receptare ait.* IPSAM addidit, ad vehementiam verbis conciliandam.

29. Addidit ad personam testis, & facta: quia minus idoneum videbatur socrum dixisse de pellice. Et simul ostendit quantopere hoc animadvertendum sit, ex quo tantae turbae sint concitatae. ABDUXIT, proprie. *Arcessi* enim dicitur ad maritum: *Abduci* a marito ad divortium. Sic *Virgilius* (Aen. X. 79.)

& gremiis abducere pactas?
Donatus.

Abduci dicuntur, quae a viris aut parentibus abstrahuntur, maxime tamen libidinis causa. Suet. Aug. 69. *M. Antonius super festinatas Liviae nuptias objecit, & feminam consularem è triclinio viri coram in cubiculum* abductam, *rursus in convivium, rubentibus auriculis, incomtiore capillo,* reductam. Justin. XXI. 2. *Conjuges Principum ad stuprum rapi jubebat; virgines ante nuptias* abductas, *stupratasque sponsis reddebat.* Vesterhov.

30. PUERUMQUE OB EAM REM: Hoc sic pronuntiat senex, quasi qui dicat, *Ecce quarum rerum tu causa.* Donatus. Fingit haec senex. Neque enim id factura erat Myrrhina; (immo factura. vide supra III. 3. 40.) neque, si maxime factura fuisset, innotescere id

Ba. [31] Aliud si scirem, [32] qui firmare meam apud vos possem fidem,
[33] Sanctius quam jusjurandum, [34] id pollicerer tibi, Lache,

[35] Me

Lacheti potuerat. Facit ergo haec narratio ad invidiam faciendam amoribus Pamphili & Bacchidis. Vesterhov.

* I. e. interficere. Et *extinguere* dixit secundum opinionem eorum, qui putabant animam esse ignem: annotante Minellio.

31. ALIUD SI SCIREM, QUI FIRMARE. Mirè, dum quaerit quo firmet fidem, fidem sibi acquisivit atque adscripsit. Donatus. Moribus fiebat, ut Iove non haberetur jusjurandum ultro oblatum. Unde & Lacheti satis fit, & ut Myrrhinae & Philumenae idem polliceatur, Bacchidi auctor est. Sic supra IV. 4. 75. & Adelph. II. 1. 11. & Hippolytus postquam jurejurando se expurgasset patri Theseo, accinit chorus;

Ἀρκοῦσαν εἶπας αἰτίας
ἀποστροφὴν,
ὅρκους παρασχὼν; πίστιν
οὐ σμικρὰν Θεῶν.

Sufficientem dixisti criminis defensionem,
Jusjurandum dans, non levem Deorum fidem.

Euripid. Hippol. 1036. Vesterhov.

32. Quo meae assertioni firmam fidem apud vos conciliare possim; id est, quo consequi possim, ut mihi credatis. * Sic And. III. 1. 4. Cicero Off. III. 31. *Nullum enim vinculum ad adstringendam fidem jurejurando majores arctius esse voluerunt. Id indicant leges in XII. Tabulis, indicant sacratae, indicant foedera, quibus etiam cum hoste devincitur fides; indicant notiones, animadversionesque Censorum; qui nulla de re diligentius, quam de jurejurando judicabant.* Vesterh. Bene VOS: quia & *Hic* dicit, & *Socrus.* Donatus.

33. SANCTIUS QUAM JUSJURANDUM.] Bene dum aliud agit, etiam personam commendat. nam non est levis, quae jurejurando nihi

[35] Me segregatum habuisse, uxorem ut duxit, a me Pamphilum. 25

La. [36] Lepida es. sed scin', quid volo potius, sodes, facias? *Ba.* Quid vis? cedo.

La. [37] Eas ad mulieres huc intro, atque [38] istuc jusjurandum idem

Polliceare illis: [39] exple animum iis, teque hoc crimine expedi.

nihil sanctius sciat. SANCTIUS, firmius. Donatus. Philo, citante Jac. Kockerto: ὅρκος τὸ πίστεως βεβαιότατον σύμβολον. Vesterh.

34. Scilicet ut nunc polliceor jusjurandum. *Polliceri jusjurandum alicui*, est offerre alicui se paratum esse jurejurando affirmare aliquid factum esse, vel non esse: exponente Minellio. POLLICERER, sponte promitterem.

35. ME SEGREGATUM HABUISSE. Bono significatu usa est: quasi ipsa fecerit. Et bene SEGREGATUM: * non enim *disjunctum* aut *repudiatum* propriè diceret. UT, adverbium est temporis, pro *Ex quo*. Donatus. * *Non enim disjunctum.* Confer Donat. infra V. 2. 30. ME SEGREGATUM HABUISSE, dixit, pro, *Segregasse*. Vid. suprà IV. 2. 6. Vesterhov. Id est, nihil cum Pamphilo consuetudinis habuisse.

36. LEPIDA ES.] Senex cum meretrice loquens, eo potius nomine laudavit eam, quo meretrices solent laudari; quam quo matresfamilias. Sic & supra, quum INSCITUM se diceret, rationem habuit, quae esset cum qua loqueretur. SODES, si audes, si vis. Donatus.

37. EAS AD MULIERES. Non dixit *ad socrum & ad uxorem*, terribilia nomina & inimica meretrici: sed quod facile est, AD MULIERES. Sic alibi *Mulier mulieri magis congruit.* Donatus. EAS, ut eas.

38. ISTUC, id est, quod mihi pollicebaris. Donatus.

39. EXPLE ANIMUM HIS, TEQUE — EXPEDI.]

Ba. Faciam: [40] quod pol, si esset alia ex hoc quaestu, haud faceret, scio,
Ut [41] de tali causa nuptae mulieri se ostenderet. 30
Sed

DI.] *Explere*, pro *Exinanire* Terentianum est. *Expedire* dicitur qui pedem retentum liberat. EXPLE ANIMUM. quod illis prosis. Donatus. Hanc autem Notam sic ordinat Vesterhovius; EXPLE ANIMUM HIS.] *Quo illi prosis.* Sub. Pamphilo. TEQUE — EXPEDI. *Expedire*, pro *Eximere*, *Terentianum est. Expedire dicitur, qui pedem* &c. EXPLE ANIMUM, satisfacito illis, exonera, libera animum harum mulierum sollicitudinis; interprete Minellio, secutô, ut videtur, ex parte Donatum. * *Explet animum* vel suum, vel alterius, qui desiderio vel vindictae satisfacit. Vide And. I. 2. 17. Infra V. 2. 19. Virg. Aen. I. 717.

Expleri *mentem nequit.*
Aen. II. 586.
animum*que* explesse *juvabit.*

Cicero pro Domo, 17. Explevi animos *invidorum.* Sensus autem est; *Exple mulieribus animum, scire cupientibus, receptesne etiam nunc Pamphilum, an minus.* Vesterhov.

40. QUOD POL, SI ESSET ALIA EX HOC QUAESTU.] Vigilanter Poëta, ne non verisimile videretur, id ullam fecisse meretricem, ipse lectorem praevenit. Et sic fere in omnibus *Terentius*, quae minus pervulgata sunt, quaeque abhorrent a consuetudine, agit. Donatus. EX HOC QUAESTU, pro, ex iis, quae hunc quaestum exercent. *Quaestus* modò, exercitium, certum vitae studium, victus vel opum quaerendarum causa; Handtering, Haandverk, Næring * EX HOC QUAESTU. Elegans usus praepositionis EX. Cic, pro Murena, 36. *Fuit eodem* ex studio *vir eruditus apud patres nostros.* Flor. I. 13. *Virgines* ex sacerdotio *Vestae.* Vesterhov.

41. DE TALI CAUSA.] Id est, de amore mariti ejus, & pellicatu. — SE OSTENDERET. Plus dixit, quam, *Nuptam alloqueretur.* Donatus.

Sed nolo [42] falsa fama esse gnatum suspectum tuum:
Nec [43] leviorem vobis, quibus est minime, aequom [44], viderier.
* Immerito. nam meritus de me est, quod queam, [45] illi ut commodem:
La. [46] Facilem benevolumque [47] lingua tua jam tibi me reddidit.

Cc 5 Nam

tus. SE OSTENDERET, in conspectum ejus uxoris veniret, nedum de hac re verba ei faceret. Paraphrast. Delph.

42. Falso rumore. * Bene, quo sit gratiosior, non propter se dicit, quod facit, facere. Donatus.

43. Quid LEVIOREM? an minus charum? ut contra *Gravis*, honore dignus, & charus intelligitur. *Virgilius*, (Aen. XII. 458.)

ferit ense gravem Thymbraeus Osirim. Don.

LEVIOREM, valde inconstantem, futilem, atque adeo vilem & abjectum: nam Dilogia inesse videtur.

44. Parentibus scilicet. Donatus.

* IMMERITO. Bona exceptio, hoc enim & cavere nobis, & praestare aliis possumus. IMMERITO. NAM MERITUS &c. Παρόμοιον. Donatus.

45. Commodum praestem, ei prosim, in ejus commodum faciam. * ILLI COMMODEM. Vox multum Ciceroni amata. Vide And. I. 1. 135. Inde *commodare quid alteri* est juvare, concedendo rem. Plaut. Rud. II. 4. 21.

Am. *Cur tu aquam gravare, amabo, quam hostis hosti* commodat?
Sc. *Cur tu operam gravare mihi, quam civis civi* commodat? Vesterhov.

Cic. Fam. XIII. 35. 3. *Peto igitur abs te, ut omnibus rebus, quod sine molestia tua facere possis*, ei commodes. Ibidem 41. 1. *Quae fecisti L. Lucceii caussa, scire te plane volo, te homini gratissimo* commodasse.

46. FACILEM ad peccatum, BENEVOLUM ad iracundiam retulit. Donatus. Neque hoc distincte satis: Benignum & benecupientem. Pa-

Nam non sunt solae arbitratae [48] hae: ego quoque etiam credidi. 35
Nunc quum ego te esse [49] praeter nostram opinionem comperi:
[50] Fac eadem ut sis porro; [51] nostra utere amicitia, ut voles.
[52] Aliter si facias. sed reprimam me; ne [53] aegre quidquam ex me audias.
Verum te hoc moneo unum: [54] qualis sim amicus, aut quid possiem,

Potius

Paraphrastes Delph. Non modo placatum & propitium, verum etiam benefacere tibi cupientem.

47. LINGUA TUA. Consuetudine magis, quam ratione dicit, TUA LINGVA. ergo pro homine ipso. Donatus. LINGUA TUA, Lepidus tuus sermo. Paraphrastes Delph. LINGUA TUA JAM.] Subdistingue JAM: ut appareat, Si *lingva tua jam*, quanto magis *facta*. Donatus.

48. HAE, Socrus & uxor. * QUOQUE & ETIAM supervacuè posita sunt: sed hic confirmationem ostendunt. Donatus.

49. PRAETER — OPINIONEM. Pro contra; hoc est, innoxiam. Donatus.

50. Hoc est, persevera purgata esse. Donatus. FAC EADEM &c. H. e. Iisdem morata moribus. Vesterhov.

51. I. & habebis nos amicos. Nepos in Attico, I. 2. *Patre usus est* diligente, indulgente. &c. Plancus Ciceroni, Fam. X. 21. 3. *Scripsi tibi* —, *confidere* me bono Lepido esse usurum-

52. ALITER SI FACIAS. Ἀποσιώπησις. Donatus. SED REPRIMAM ME. Formula ἀποσιωπήσεως. Heaut. I. 2. 28. Vesterhov.

53. Utrum AEGRE pro *malè?* an AEGRE pro *Invita?* Donatus. Ne molestè & acerbè quidquam tibi dicam. Paraphrastes Delph. Quid. legunt AEGRI, i. e. molesti: observante Minellio.

Potius quam inimicus, periculum facias. [55] *Ba.* Faciam sedulò. 40

54. QUALIS SIM AMICUS, AUT QUID POSSIEM.] In Secunda oratione Salluft. ad Jugurtham, *Nam vim magis quam benevolentiam ejus experire mallem.* — Hoc genus comminationis minus habet amaritudinis, fed plurimum gravitatis. Donatus. H. e. Quanti interfit, mea amicitia uti. POSSIEM, polleam, valeam. Ideo autem fuam amicitiam laudat, quia tefte Phaedro III. 9. 1.
Vulgare amici nomen, fed rara eft fides
Et Plauto Pfeud. I. 3. 156.
Pauci ex multis funt amici homini qui certi fient. V

55. BA. FACIAM SEDULO. Haec in multis Mff. & Edd. defiderantur, tefte Vefterhovio. Diligenter faciam quae mones. Paraphraftes Delphini.

ACTUS QUINTI

SCENA SECUNDA.

PHIDIPPUS. LACHES. BACCHIS.

Ph. [1] NIHIL apud me tibi
[2] Defieri patiar: quin, quod opus fit, [3] benigne praebeatur.

[4] Sed

1. *Verba nutricis fuiffe Poëta demonftrat, petentis ordine longo quae fibi praebenda fint. Unde quafi taedio fingulorum generaliter haec refpondit.* APUD ME, dixit pro, Apud eum, ubi futura es. Donatus.

2. Noluit dicere *Deeffe:* fed DEFIERI dixit, ut id quod minus ufitatum eft, magis delectet auditum. Donatus.

3. BENIGNE, largè. Donatus.

[4] Sed quum tu satura, atque ebria eris, puer ut satur sit, facito.

La. Noster [5] socer, video, venit: puero nutricem adduxit.

Phidippe, Bacchis [6] dejerat persancte. *Ph.* [7] Haeccine ea est? *La.* Haec est. 5

Ph. [8] Nec, pol, istae metuunt Deos: neque has respicere Deos opinor.

Ba.

4. QUUM TU SATURA, ATQUE EBRIA ERIS.] Hoc est in nutricibus non solum non turpe, sed etiam necessarium. Et, *Hic satur;* & *haec satura* fecit. Donatus. Licet impigri haustus commendari soleant nutricibus, & distenta plus lactis promant ubera, videtur tamen morem nutricum perstringere Phidippus, non laudare, quod existimat Donatus. Sensus est: ubi tu tuam cuticulam curaveris, quod soletis vos, facito, ne, quod satis sit, non suppetat puero; seu, ut Plauti verbis utar, ex Pseud. I. 2. 51. *Ubi tu tuum panticem madefeceris, puer ne siccus sit, facies.* — Dixit igitur, EBRIA ERIS, pro, satis vini biberis. Ut adeo satietas intelligatur, non ebrietas proprie dicta. Plaut. Capt. I. 1. 33.

Unde saturitate saepe ego exii ebrius. Vesterh.

5. SOCER, h. e. Consocer. Proprie enim Pamphili socer, Lachetis affinis erat Phidippus. Vesterhov. Ordo est, NOSTER SOCER VENIT: & deinde, VIDEO. Aut deest ut: ut sit, *Ut video.* Donatus.

6. DEJERAT. Deos jurat. ut (Virgil. Aen. VI. 351. ubi nunc, *Maria* aspera *juro.* Vest.)

Maria omnia juro.

Aut valde jurat. BACCHIS DEJERAT. Si correptè, DEJERAT, *Deos jurat:* si producte, *valde jurat.* Donatus.

7. HAECCINE EA EST? Imitanda irati contemplatio: quasi dicat, *Haec est, quam uxori Pamphilus antepOnit?* Donatus.

8. NEC, POL, ISTAE METUUNT DEOS.] Hoc ar-

Ba. [9] Ancillas dedo: [10] quo lubet cruciatu per me exquire.

[11] Haec

argumentum est, non illam vera jurare. Sanctum, ait, jusjurandum est, aut metu religioso, aut supplicio sacrilegorum. At vero nec religiosae sunt meretrices, inquit, nec daut poenas: quippe quae a Diis contemnuntur. Tale est apud *Virgilium* (Ecl. III. 8.) de violato luco, qui vindicatus non est:

Novimus & qui te, transversa tuentibus * *hirquis:*
Et quo, sed faciles, Nymphae risere sacello.

* Vulgo, *hircis*. sed & *hirquis* legit Servius pro oculorum angulis, in quos oculi ipsi retorti libidinem notant. Vesterhov.) NEQUE HAS RESPICERE DEOS OPINOR.] Et inferiores sunt, inquit, quam in quas Dii vindicent. — Nec merentur ut Diis poenas referant, quia nec curae Diis esse dignae sunt. Et est ἀμφιβολία, quae sensu manifesta est. Donatus. Ut ut ambigue dictum videri queat, sensus tamen est, *Neque opinor, Deos respicere has*. h. e. has respici a Diis. quod contumeliosius, & ad oppositionem melius. Plaut. Pers. IV. 4. 33.

generi lenonio
Nunquam ullus Deus tam benignus fuit, qui fuerit propitius. Vesterhov.

RESPICERE, vel praemiis vel poenis afficere, ut quas non omnino dignentur Dii sua cura & providentia. Nam malos extra Deorum providentiam esse putabant antiqui non pauci. Mer. Casaubonus.

9. Repudiato jurejurando, ad aliud transit firmius documentum. Donat. DEDO, trado in potestatem tuam. Paraphrastes Delph. Solebant maxime cubicularii servi & ancillae ad cruciatum dedi, quod secretorum maxime participes essent. Plaut. Mostell. V. 1. 38.

servos pollicitus est dare
Suos mihi omnes quaestioni.

Cicero pro S. Rosc. Amer. 28. *O Dii immortales! rem miseram & calamitosam. quod in tali crimine innocenti saluti esse solet, ut servos in quaestionem polliceatur, id Sex. Roscio facere non licet.*

Quin-

[11] Haec res hic agitur, [12] Pamphilo, me facere ut redeat uxor,
Oportet. quod ſi perficio, [13] non poenitet me famae,
[14] Solam feciſſe id, quod aliae meretrices facere fugitant. 10
La. Phidippe, noſtras mulieres ſuſpectas fuiſſe falſo
Nobis, [15] in re ipſa invenimus. porro hanc nunc experiamur.

Nam

Quinctil. Declam. 328. *Servum torſi, cubiculariumejus, qui occiſus eſt.* Apul. Metam. X. *Confeſtim cubiculariis mulieris attractis, vi tormentorum veritatem eruit.* Non cruciati tamen ſervi vel ancillae in dominos dominasve, L. 1. §. 20. de Quaeſtion. niſi in cauſa majeſtatis, paucisque aliis. Veſterhovius.

10. Quibuslibet quaeſtionum tormentis verum ex iis quaere. Paraphraſt. Delphini. PER ME, hoc eſt, me permittente. ut quod per legem tibi non licet, per me liceat. Donatus.

11. HAEC RES HIC AGITUR. Nempe ut mea opera Pamphilo redeat uxor: Et id in hac Fabula, hic in ſcena, agitur, id a Poëta intenditur, ut bona inducatur meretrix: Ut in verbis ſit ἀμφιβολία. * De hac re diſputatur, contenditur; exponente Minellio.

12. Ordo.; *Me facere* (*i.* e. operam dare) *oportet*, *Pamphilo* (ad Pamphilum) *ut redeat uxor*.

13. NON POENITET ME FAMAE.] Haec Figura λιτότης dicitur: minus enim dicit, quam ſignificat. Donatus. Satis contenta ſum eo, quod de me ſpargetur haec fama. Phorm. I. 3. 20. Hanc NOBILITATEM Laches vocat infra v. 31. Veſterhov.

14. Bene SOLAM: ne neſciſſe officium meretricis Poëta videretur. ID, QUOD ALIAE &c. Id eſt, reconciliaſſe uxorem marito. Donatus.

Nam si compererit [16] crimini tua se falso uxor credidisse,
[17] Missam iram faciet. Sin autem est ob eam rem iratus gnatus,
Quod peperit uxor clam, [18] cito ab eo haec ira abscedet. 15
[19] Profecto in hac re nihil mali est, quod sit discidio dignum.

Ph. Velim quidem hercle [20]. *La.* [21] Exquire: adest: quod satis sit, faciet ipsa.

Ph.

15. IN abundat. * HANC — EXPERIAMUR, utamur opera ejus. Donatus.

16. CRIMINI TUA SE FALSO UXOR CREDIDISSE.] *Crimen* proprie dicitur id quod factum est (*falsum est*, *fictum est*, habent Codd. Lindenbrogii.) *Cicero. Veruntamen, fac, tametsi criminosum id est.* Id est, falsa insimulatio est. CRIMINI. *Crimen* nunc pro falsa suspicione. *Virgilius* (Aen. XI. 407.)

Formidine crimen acerbat.
Et (Aen. XI. 122.)
semperque odiis, & crimine Drances
Infensus juveni Turno.
Id est, & quod eum odisse, & quod se illi odio esse suspicaretur. Donatus.

17. Cessabit irata esse Pamphilo.

18. CITO — ABSCEDET. Bene: in duabus enim personis causa videtur esse turbarum, socrus & Pamphili. Donatus. AB EO ABSCEDET, deseret eum. * Supra III. 5. 55. Vest.

19. PROFECTO &c. Moraliter, quasi quaerendo & discutiendo hoc intulit. Donatus. HAC RE, partus celatione. Paraphrastes Delph. DISCIDIO, divortio. Donatus. Edd. Hackiana, Delph. & Minellii, habent DISSIDIO, quod minus placet: haec autem vocabula crebrò confunduntur.

20. Ut nihil sit dignum: hoc est, non peccaverit Pamphilus. Donatus.

21. Explora sagaciter a Bacchide. Paraphrast. Delph. QUOD SATIS SIT, FACIET IPSA. Id est, quicquid

Ph [22] Quid mihi istaec narras? [23] an, quia non tute ipse dudum audisti,
De hac re [24] animus meus ut sit, Laches? [25] illis exple modo animum.
La. Quaeso, aedepol, Bacchis, [26] mihi quod es pollicita tute, ut serves. 10

Ba.

quid ad plenam ducit purgationem, faciet. Donatus.

22. QUID ISTAEC MIHI NARRAS?] Reprehensio est, quasi * longorum verborum Lachetis. Donatus. * Immo inutilium & inanium verborum. MIHI habet emphasin, qu. d. *mihi*, qui modo rejeci jusjurandum Bacchidis. vel *mihi*, homini leni, indulgenti & facilè exorabili; ut sit oppositio ad *Illis*, quod sequitur. vel denique MIHI, qui de meorum arbitrio pendeo, & *meis non possum adversari*, ut dixit alibi.

23. AN, QUIA NON TUTE IPSE DUDUM.] Correptio est. nam audivit, *Manere affinitatem hanc inter nos perpetuam volo.* — AUDISTI DUDUM, DE HAC RE ANIMUS MEUS UT SIT, LACHES? Utrum quia dixit, *Manere affinitatem — volo*: an quia apud uxorem defendit adolescentem in amore meretricis? (Hoc autem fecit supra, IV. 1. 27. 28. 37. 38.) Donatus. AN, QUIA NON — AUDISTI.] Sensus est: Certe quidem tute ipse dudum audisti. Sic supra IV. 4. 41.

an quia non delinquunt viri? Vesterhov.

24. ANIMUS, mens, sententia, voluntas. Vesterhovius confert Locum And. II. 3. 4.

25. ILLIS MODO EXPLE ANIMUM.] Quasi dicat, quae amarae sunt & molestae. Donatus. EXPLE. Faërnus & Georgius Fabritius mallent, EXPLETE, quasi ad Lachetem & Bacchidem simul dictum. Vesterhov.

26. MIHI QUOD ES &c. Id est, jusjurandum apud mulieres. Donatus.

Ba. Ob eam rem [27] vis ergo intro eam? *La.* I, atque [28] exple animum iis, ut credant.

Ba. Eo: etsi scio, pol, iis fore [29] meum conspectum invisum hodie:

[30] Nam nupta meretrici hostis est, a viro ubi segregata est.

La. At hae amicae erunt [31], ubi, quamobrem adveneris, rescifcent.

Ph. [32] At easdem amicas fore tibi promitto, rem ubi cognoverint. 25

Nam

27. VIS dicit: ut ostendat in ea re cunctationem suam. Donatus.

28. Ita illis persuade, ut credere tibi cogantur. Paraphrastes Delph.

29. MEUM CONSPECTUM, me aut meam personam coram conspicere. INVISUM, molestum, exosum. HODIE, pro *nunc*, *h. tempore*; Comice.

30. Caute etiam hoc praestruit Poëta, ne non verisimile videatur, potuisse meretricem (*nuptam*, censet legendum esse Vesterhovius) concorditer cum pellice (i. e. *aemula sua*, seu *amatoris sui conjuge*; ex mente Grammatici) agere. * Nam nupta meretrici hostis alia, (i, e. *hostis similis hostis instar*) scilicet inimica. Donatus. * Lego ope Codicum veterum. NAM NUPTA MERETRICI HOSTIS.] *Aliena seu inimica.* Scilicet respicit veterem notionem τȢ HOSTIS, pro peregrino seu alieno. Vide Varronem L. L. IV. init. & Ciceronem, Off. I. 12. Vesterhov. Id vult dicere: Semper quidem nupta mulier odit meretricem, vel meretrices, at cum a viro separata est, opera meretricis, ut Philumena nunc se esse autumat, tum vero hostili odio odit.

31. Sub. *Tibi*; tantum abest ut hostes tibi futurae sint, ut etiam futurae sint amicae.

32. AT EASDEM.] Repetit eundem sensum Lachetis Phidippus, ut adpareat, aeque utrique studium esse. ATQUI EASDEM, Go-

veu-

Nam illas errore, & [33] te simul suspicione exsolves.
Ba. Perii! [34] pudet Philumenae. [35] sequimini me huc intro ambae.
La. [36] Quid est, quod mihi malim, quam quod huic intelligo evenire:
[37] Ut gratiam ineat sine suo dispendio, & [38] mihi prosit?

Nam

veanus legit. Vesterh. REM, rei veritatem: sc. Pamphili innocentiam.

33. TE — SUSPICIONE EXSOLVES.] Hoc est quod supra dixit, *Crimen:* nos quoque suspicionem interpretati sumus. EXSOLVES, Expedies. Donatus. Sic supra V. 1. 28.

teque hoc crimine expedi. Vesterhov.

34. PUDET PHILUMENAE.] PUDET duo significat: sive ille peccarit quem pudet (ut hoc loco), sive ille cujus pudet (ut Adelph. III. 3. 38. *Fratris me quidem pudet.*) Et familiariter PHILUMENAE, tanquam notae ex Pamphilo. PUDET PHILUMENAE. Conscientia communis viri & pellicatus. Donatus. Nimirum ob pellicatus suspicionem. Vesterhov.

35. SEQUIMINI ME.] Facit ex more meretricum, quae in publicum prodeuntes habebant ancillas pedissequas. Sic Eun. 2. 53. Et testis est Guyetus, meretrices etiam nunc Romae ut minimum binas ancillas secum trahere. Vesterhov.

36. QUID EST, QUOD MIHI.] Sic hoc intulit pro novo. Mirandum est enim evenire potuisse, ut idem & seni & patri prosit, quod meretrici. QUID EST, QUOD MIHI MALIM. Ut amicitia mihi & sibi prosit. Donatus. Sensus est: *Idem mihi, quod Bacchidi evenit, evenire velim, ut ineam gratiam sine meo dispendio, & mihi prosim.* Donatus non cepit. Vesterhov.

37. UT GRATIAM INEAT SINE SUO DISPENDIO.] Recte. Difficile est enim gratiam inire sine damno. Donatus. UT GRATIAM INEAT. Sic Heaut. II. 3. 61. Adelph. V. 7. 16. Sed *inire gratiam ab*

Nam [39] si est, ut haec nunc Pamphilum vere [40] ab
se segregarit: 30
[41] Scit sibi nobilitatem ex eo, & [42] rem natam, &
gloriam esse:

 [43] Re-

ab aliquo, h. e. dato beneficio gratiam & amicitiam alterius mereri, Plautinum magis est. Vide Eun. III. 5. III. 5. 9. Vesterhov.

38. MIHI PROSIT.] Tanaquill. Faber, ejusque filia Anna Dacieria (legunt), SIBI PROSIT, scilicet ne Laches bis idem dicat, quasi vero qui gratiam ab altero init, eadem opera non sibi prosit. Vesterhov.

39. SI EST, UT.] Ita dixit more suo, pro, *si Pamphilum ab se segregarit.* Supra IV. 4. 15. Vesterh.

40. Proprie ab meretrice, *Segregari* dicitur: ab uxore, *Disjungi.* Donatus. Confer supra V. 1. 25.

41. SCIT perspicit, intelligit, sentit: i. e. Ideo eum segregavit ab se, quia perspicit *sibi nobilitatem* &c. * SCIT SIBI NOBILITATEM, EX EO, ET REM NATAM.] Quasi dicatur, *Ecce quam amavit Pamphilus!* Sed hoc sentire & dicere patris est, stulta pietate magnificantis filium. Et proprie NOBILITATEM dixit. nam & *meretrix* & *gladiator nobiles* dici solent. — EX EO. Utrum ex Pamphilo? an EX EO, ex ea re: id est, quod segregaverit vere ab se Pamphilum? & hoc est melius. nam nobilis meretricis est, non timere, ne alterum non inveniat. aut nobilis est, cognitam fieri etiam senibus. REM NATAM.] Ex patrocinio & amicitia senis. REM NATAM. Quia multa in eam contulit (Pamphilus). ET GLORIAM, (ɔ: laudem, honorem) ex facto raro in meretricibus. ET GLORIAM ESSE.] Quia defendit eum apud soceros & uxorem: — & quod marito meretrix conjugem reddit. Donatus. Manifestò notatur quid jam demum futurum sit, postquam abs se segregarat Bacchis Pamphilum. Si aliter accipias (sc. de re praeterita), non habet, cum quo cohaereat versus superior. Confer porro verba ipsius Bacchidis versu 8 seqq. — Dixit autem NOBILITATEM pro celebritate.

No-

[43] Referetque gratiam ei, unaque nos sibi [44] opera amicos junget.

Nobiles enim proprie dicti, quicunque in re aliqua excellunt. Unde & in deteriorem partem sumitur. Ovid. Trist. II. 384.
Nobilis *est Canace fratris amore sui.*
Cicero, de Petit. Consulat. dixit, *Vitiis* nobiles. Vide ad Eun. V. 7. 20. Sed & hinc *Nobiles* dicuntur illustribus majoribus orti: quod ii magis noti sint, quam plebeii. Dicitur enim *nobilis* a nosco, novi; uti *mobilis* a moveo, movi. Vesterhov.

42. REM NATAM, ET GLORIAM. Solent haec jungi. Heaut. I. 1. 60. Dubium autem videtur an *rem nascituram* dicat ab amatoribus (propter nobilitatem sc.), an potius a Myrrhinae & Philumenae (imo & ipsius Lachetis) munificentia. Vesterhov. REM NATAM, rem familiarem auctum iri. Paraphrast. Delphini. Rectius, opes eventuras, partas fore. nam ambigi potest, an *Nasci* significet *augeri.*

43. Reddet beneficium Pamphilo, bene de se merito. Vide supra V. 1. 33.

44. Libri quidam OPE. Vesterhov. JUNGET, conjunget, conciliabit.

ACTUS QUINTI

SCENA TERTIA.

PARMENO. BACCHIS.

Pa. [1] AEDEPOL nae meam herus esse operam deputat parvi pretii,

Qui

1. *In tota hac Fabula servus piger & curiosus inducitur: neque quidquam illi evenit ex sententia sua.* In hac Scena καταστροφὴ populo exponitur. AEDEPOL NAE MEAM.] Totum a sto·

Qui [2] ob rem nullam [3] misit, frustra ubi totum desedi diem,
[4] Myconium hospitem dum exspecto in arce Callidemidem.
Itaque [5] ineptus hodie dum illic sedeo, ut quisque venerat,

stomachante dicitur; quasi qui nunc maxime injuriam persenserit. DEPUTAT PARVI.] Quia sic scilicet abutitur. DEPUTAT PARVI eam, qui deputat eam in re nullius pretii consumendam. Donatus. Ordo; *Aedepol nae herus deputat, meam operam esse parvi pretii.* DEPUTAT, censet, existimat.

2. OB REM NULLAM, nullius momenti, vel propter nullam caussam

3. MISIT, deest *Illuc:* ut sit, *illuc, ubi frustra* &c. TOTUM DESEDI DIEM. Nota, accusativo casu usum esse. Donatus. DESEDI, otiosus sedi. Paraphrastes Delph. DESEDI DIEM, quasi, sedendo consumsi, perdidi. * TOTUM DESEDI DIEM.] Propriè (*Sedere*, & *Desidere*) de longiore mora. Plaut. Aul. I. 1. 33.

tum autem interdius
Quasi claudus sutor domi sedet totos dies.

Pseud. IV. 4. 7.

Quid tu intus, quaeso desedisti *tam diu?*

Phaed. II. 4. 21.

Ruinam metuens aquila ramis desidet.

Suet. Caes. 4. *Ne* desidere *in discrimine sociorum videretur.* Vesterh.

4. Memoriter & vigilanter servus MYCONIUM HOSPITEM & CALLIDEMIDEM (adde IN ARCE,) dixit: ne videretur negligentia, vel oblivione sua non invenisse, ad quem missus est. — Et ut videatur vere illusus, quum operam dederit. Donatus.

5. Moraliter additum INEPTUS, quasi inaptus. Donatus. Insipiens, fatuus.

Accedebam: [6] adolescens, dic dum, quaeso, es tu
Myconius? 5
Non sum. at Callidemides? non. * hospitem ecquem
Pamphilum
Hic habes? [7] omnes negabant. neque eum quem-
quam esse arbitror.
Denique hercle [8] jam pudebat. abii. sed, quid Bac-
chidem
[9] Ab nostro adfine exeuntem video? [10] quid huic
hic est rei?

Ba.

6. ADOLESCENS, DIC DUM, QUAESO.] Vernaliter & comicè se ipsum servus imitatur. Et est *μίμησις*. ES TU MYCONIUS?] Nam ut tria mandata sunt inquirenda, tria inquisita sunt ordine. Donatus.

* Aliquem amicum, quem & tu excipere hospitio soles, & ille te, qui vocetur Pamphilus.

7. OMNES NEGABANT.] Benè transit a *μιμητικῶ* ad *διηγηματικὸν*, & *συντόμως*. NEQUE ENIM QUEMQUAM ESSE ARBITROR.] Id est, non puto esse in mundo. Donatus. NEQUE EUM QUEMQUAM ESSE &c.] Neque arbitror esse usquam quemquam Callidemidem Myconium; vix credo vivere ullum mortalem isto nomine. Virg. Aen. I. 185.

Prospectum late pelago petit, Anthea si quem
Jactatum vento videat.

Εἴ τινά πῃ τε ἴδοι. εἰ ὄντα, εἰ ζῶντα ἴδοι. Vesterhov.

8. JAM PUDEBAT. Sedere, an interrogare? Donatus.

9. Satis moraliter inducitur servus dicere, AB NOSTRO ADFINE: quum domini ejus sit, non ipsius. Donatus. QUID HUIC HIC EST REI.] Rursus curiosus nihil sciturus est, & excursurus piger. Donatus. HUIC, meretrici: HIC, in honesta domo: REI, negotii. * Sic And. V. 2. 8. Adelph. IV. 5. 4. Vesterhov.

Ba. Parmeno, [11] opportune te offers. [12] propere curre ad Pamphilum. 10

Pa. Quid [13] eo? *Ba.* Dic me orare, ut veniat. *Pa.* [14] Ad te? *Ba.* [15] Immo ad Philumenam.

Pa. [16] Quid rei est? *Ba.* [17] Tua quod nihil refert, percontari desinas.

Dd 4 *Pa*

11. In ipso tempore mihi obviam venis.

12. Facete Poëta inde incipientem facit, quod ille minime vult, dicendo CURRE. Donatus.

13. EO, ad Pamphilum. Donatus. ORARE.] Pauci Libri, AMARE. Eodem fere sensu Plaut. Menaechm. II. 3. 71.
Sed scin', quid te amabo, ut facias? Vesterhov.
Idem Ibid. III. 3. 1.
amare *ait* te *multum Erotium*,
Ut *hoc nunc una opera ad aurificem* deferas.

14. AD TE? Vide curiosum non recusare laborem, quo causam sciat. AD TE? Non ad te conveniendam, sed domum, AD TE significat. Donatus.

15. Non vero ad me, sed ad Philumenam. Paraphrastes Delph.

16. QUID REI EST? Totum pro persona (curiosi). Donatus. Sub. *Cur venire debeat ad Philumenam?*

17. TUA QUOD NIHIL REFERT, &c.] Οἰκονομικῇ διανοίᾳ & eximie dixit, quasi minus sit injurium prohibere interrogare, quam interroganti non respondere, Et memento hanc esse cui in principio nihil celaverit Parmeno. (Wielingius mallet: *Quae in principio nihil celaverit Parmenonem.*) Donatus. Eodem sensu curiosius sciscitanti respondetur, Heaut. IV. 4. 23. *Ne quaeras.* Plautus Stich. II. 1. 28. *Tua quod nihil refert, ne cures.* Vesterhov. Plenum foret; *Quod nihil* ad *tua* negotia se *refert*, ɔ: spectat, attinet. DESINAS, cessa, desiste; seu noli. Nequeo assentiri Vesterhovio, qui τὸ

DE-

Pa. [18] Nihil aliud dicam? *Ba.* [19] Etiam: cognôsse anulum illum Myrrhinam
Gnatae suae fuisse, quem ipsus olim mihi dederat. *Pa.* Scio.
[20] Tantumne est? *Ba.* * Tantum. aderit continuò, hoc ubi ex te audierit. 15
[21] Sed cessas? *Pa.* Minime equidem: nam hodie mihi potestas haud data 'st;

[22] Ita

DESINAS ait παλεονάζειν: adducens ex Virg. Aen. IV. 360.
Desine, *meque tuis incendere, teque querelis.*
Et Phaed. III. 2. 18.
vos timere absistite.
Eandem porro rationem esse affirmat verbi *incipere.* & confert And. III. 2. 13. Totum autem hoc responsum Bacchidis sententiae proverbialis speciem habet.

18. NIHIL ALIUD DICAM?] Vult rem per mandata colligere. Donatus. Nota hic in verbis Grammatici *Mandata* esse, quae quis nunciare jubetur. DICAM? Sub. quam ut veniat ad Philumenam.

19. ETIAM adverbium est vel consentientis, vel reminiscentis: sed magis reminiscentis modò. Sic *Cicero* (Verr. II. 25.) *Etiam, quod penè praeteri., capella quaedam est, mire facta.* Donatus. ETIAM.] Boeclero & Guyeto in ἀνεκδότοις valet *Praeterea.* Potius affirmantis est particula. Vesterhov.

20. An hoc est totum, quod illi dicere debeo? * Nihil aliud habeo, quod illi mandem? Paraphrastes Delph. & Minellius. minus rectè, nisi *mandem* valeat *jubeam.* Alias in re *legationis* mandat qui mittit, non qui mittitur.

* TANTUM. Scilicet *est.* * Vide ad Eun. V. 6. 26. Vesterhov.

21. SED CESSAS? Hoc est, tardas & quiescis? urget autem cum (Mf. Boend. & Edd. vetust. *enim*) cursu. MINIME EQUIDEM.] *Cesso* subauditur. POTESTAS &c. *Cessandi* scilicet. Donatus. POTESTAS, facultas copia.

[22] Ita curſando, atque ambulando totum hunc [23] contrivi diem.

Ba. [24] Quantam obtuli adventu meo laetitiam Pamphilo hodie!

[25] Quot commodas res attuli! quot autem ademi curas!

22. ITA CURSANDO ATQUE AMBULANDO.] Eſt enim curſus & navigantis & equitantis. Donatus. Quid haec obſervatio ſibi vult? nempe hoc, *non navi, aut equo currendo, ſed quod magis delaſſat, pedibus currendo, totum hunc contrivi diem.* Poteſt autem eſſe Hyperbaton, ut ſit, *ambulando atque currendo*, Id eſt, *ambulando*, & quod plus eſt, *currendo*. Minellius exponit; *Frequenter currendo huc & illuc. id eſt, modo currendum modo ambulandum mihi fuit.* Conſentit Paraphraſtes Delph. niſi quod AMBULANDO reddit, *per huc & illuc commeando.* Neuter ſatis perſpicue.

23. CONTRIVI, conſumſi (nempe quaſi longam & taedioſam.) Paraphraſtes Delphini. CONTRIVI DIEM.] Plaut. Trin. III. 3. 66.

in hujusmodi negotio
Diem *ſermone* terere, *ſegnities mera 'ſt.*

Vide ad Adelph. V. 4. 15. Veſterhov.

24. QUANTAM OBTULI ADVENTU MEO.] Reliqua pars argumenti per μονῳδίαν narratur. Donatus. OBTULI, ex improviſo attuli. ADVENTU MEO, ad mulieres ſcilicet. * Plaut Epid. I. 1. 19.

Voluptabilem mihi nuntium tuo adventu attuliſti. Veſterhov.

25. QUOT COMMODAS RES ATTULI! QUOT AUTEM ADEMI CURAS!] QUOT, tam multas. (Veſterhovius legit, *quam multas.*) Et more ſuo ATTULI dixit. QUOT AUTEM CURAS! Sic ante, (And. II. 2. 2.) *Ut metum, in quo nunc eſt, adimam: atque expleam animum gaudio.* QUOT COMMODAS RES — &c. Haec omnia admirantis ſunt. ut *Virgilius.* (Aen. IV. 10. ubi in fine videtur collocanda nota exclamationis.)

[26] Gnatum ei reſtituo, qui pene [27] harum, ipſiusque opera periit: 20
Uxorem, quam numquam eſt ratus poſthac ſe habiturum, [28] reddo:
Qua [29] re ſuſpectus ſuo patri, & Phidippo fuit, exſolvi.
[30] Hic adeo his rebus anulus fuit initium inveniundis.

Nam

Quis novus hoc noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes? Donatus.

26. GNATUM EI RESTITUO.] Ἐξαρίθμησις. Donatus. RESTITUO, reddo, praeſto illi ſalvum & incolumem. Veſterhovius allegat And. III. 3. 38. Heaut. III. 1. 83. Plaut. Trin. I. 2. 79.

Quin tu adoleſcentem, quem eſſe corruptum vides,
Qui tuae mandatus eſt fidei & fiduciae,
Quin eum reſtituis? *quin ad frugem corrigis.*

Quae exempla minus huc conveniunt, nam agunt de de adoleſcentibus perditis ad mores ſaniores reducendis; hic autem locus de vita ſervata infantis, qui ad mortem erat exponendus: aliqua tamen ineſt ſimilitudo, Uti enim hic *phyſicè* perditus, ita illi *moraliter* perditi.

27. HARUM.] Δεικτικῶς. intelligit mulieres in aedibus, unde egreſſa erat. Veſterhov.

28. REDDO.] * *Redditur* nobis, quod noſtri cupidum eſt: *Reſtituitur* nobis, cujus cupidi ſumus. Bene ergo, *Gnatum reſtituo, uxorem reddo.* Donatus. * *Redditur nobis quod noſtri cupidum eſt.* Contrarium dixit (Donatus) ad Eun. IV. 6. 8. Veſterhov.

29. RE, per charientismum, pro *Crimine. Ea re* ante τὸ EXSOLVI ſubaudiendum eſt. * EXSOLVI. Variavit tempora, RESTITUO, REDDO, EXSOLVI. Donatus.

30. HIC ADEO. &c. Haec dicens oſtendit ipſum anu-

Nam memini, abhinc [31] menses decem fere, ad me nocte prima

[32] Confugere [33] anhelantem domum, sine comite, [34] vini plenum, 25

[35] Cum hoc anulo. extimui ilico. [36] mi Pamphile, inquam, amabo.

[37] Quid

anulum, quem in digito habet, neque Myrrhinae reliquit. Vesterhov. HIS REBUS, pro his commodis, quae affero. Pamphilo. INVENIUNDIS, comparandis, acquirendis, efficiendis. Forte autem REBUS INVENIUNDIS, pro viriratibus indagandis dixit. INITIUM, causa prima & praecipua, caput. Justin. XXXI. 8. 7. *Legio — initium victoriae fuit.* Minellius per *occasionem* exponit. In Edit. anni 1496. est INDICIUM; observante Vesterhovio.

31. MENSES DECEM rectè dixit, ut de hoc (ex Pamphilo Philumenam) peperisse demonstret. NOCTE PRIMA. Primis partibus noctis, vel primore (nocte) ut (Virgil. Aen. XI. 244.)

Vidimus obscuris primam *sub vallibus* urbem.

Donatus. Prima noctis parte: extremo crepusculo. quod & *prima face*, & *ad Lumina* dixerunt. Vide ad Heaut. V. 1. 29. Vesterh.

32. Vide signa conjecturalia (unde colligatur Pamphilum vitiasse virginem): Quod CONFUGERE vidit, timebat: quod ANHELANTEM, colluctatus fuerat (cum puella sc.) quod DOMUM, celari volebat: quod SINE COMITE, pudendum fuerat facinus: quod VINI PLENUM, temerarium: quod *anulum habebat*, raptum indicat. Vides igitur his indiciis, ut apparet virginem (*virginem, ut apparet*, legit Wielingius) vitiatam. Donatus.

33. Id est, aegre respirantem, ex cursu scilicet: non enim ex luctatone cum puella, ut post Donatum vult Minellius.

34. Vino oneratum, largiter inebriatum, effusè ebrium.

[37] Quid exanimatus es, obsecro? aut unde anulum istum nactus?

[38] Dic mihi. ille [39] alias res agere se simulare. postquam [40] video,

[41] Nescio quid suspicarier magis * cepi: [42] instare, ut dicat.

[43] Homo

35. Hunc anulum manu tenentem, quod patet ex versu sequenti.

36. MI PAMPHILE, — AMABO. Haec blandimenta sunt muliebria. Donatus.

37. QUID, quamobrem. *EXANIMATUS, Ita commotus, delassatus, & simul perturbatus, ut vix respirare posset. Scilicet spiritum & anhelitum *animam* dixerunt. Plaut. Merc. I. 2. 15.

Perii! animam nequeo vortere, nimis nihili tibicen siem.

Hinc EXANIMATUS, qui vel ex cursu, vel perturbatione anhelitum ferè perdidit. Gall. *hors d'haleine*. Belg. *die buiten zynen adem is.* (Dan. ut puto, udaf Aande.) And. I. 4. 7. Phorm. III. 3. 31. Supra III. 3. 4. Plautus saepius. Caes. B. G. II. 23. 1. *Cursu ac lassitudine* exanimatos. (Idem B. G. III. 19. 1. *Huc magno cursu contenderunt*, — exanimati*que pervenerunt*. B. C, III. 92. 2. *Fore, ut, duplicato cursu, Caesaris milites* exanimarentur.) Unde & nimium motum anhelitus exanimationis caussam dixit Cicero. Vesterh.

38. DIC MIHI. Blande interrogat. Vide ad And. IV. 1. 44. Vesterhov.

39. ALIAS RES AGERE SE SIMULARE.] Id est, *alias res agentem se fingere.* pudebat enim amicae de alterius stupro fateri: & ei amicae, quam tum deperibat. Donatus. ALIAS RES AGERE. Non attendere ad ea, quae dicerem aut rogarem. Vide ad And. I. 2. 15. & Eun. II. 3. 56. Vesterhov.

40. Pauci Codd. ID VIDEO. Vesterhov. Eum tergiversari & dissimulare animadverti.

41. NESCIO QUID, pro aliquid. Donatus.

[43] Homo ſe fatetur vi, [44] in via, [45] neſcio quam compreſſiſſe: 30
Dicitque ſeſe illi anulum, [46] dum luctat, [47] detraxiſſe.

Eum

* Edd. Hack. Delph. & Minell. habent COEPI. Forſitan hic ſimplex ſtat pro Compoſito *Incepi*.

42. INSTARE, &c Urgeo illum flagitans. Paraphraſtes Delph. Boeclerus *Fit* ſubaudit, ſed minus elegantem ellipſin vocat, ſenſui tamen aliter ſuccurri non poſſe. Mihi τὸ COEPI eleganter ſubaudiri videtur. Veſterhov.

43. Benè additum HOMO, Donatus. HOMO. Vide ad Eun. II. 2. 30. Veſterhov. vel HOMO, pro *ille*, vel per contemtum, aut miſerationem additum, Den ſtakkels Taaſſe. Vel abundat ad elegantiam.

44. IN VIA.] Quid Philumenae prima nocte in via ſine pediſſequis? Anfortè pervigilio Veneris fuit? ſed ſola de nocte incedens per viam ſequiorem de ſe ſuſpicionem praebuit. Unde anſa nata Pamphilo ejus vitiandae. Integer autem locus expreſſus è Plauto. Ciſtell. I. 3. 10.

Iſque hic compreſſit virginem adoleſcentulus,
Vinulentus, multa nocte, in via. Veſterhov.

45. Oratorie (additum), NESCIO QUAM. ex quo dicto omnis error eſt natus. Nam appone nomen, & nulla fabula eſt. NESCIO QUAM. Vel quia vere neſciebat: vel quia ſic dicendum fuit, ne amare illam videretur. Donatus. Mſſ. & Edd. quidam, NESCIO QUAM VIRGINEM. Quia vero NESCIO QUAM dixit, VIRGINEM fuiſſe, dicere commodè non poterat. Unde & ejecerunt hanc vocem Eraſmus, Goveanus, Glareanus, Faërnus, Georgius Fabritius. Veſterhov.

46. DUM LUCTAT. i. e. inter ipſum actum, aut dum illa obluctabatur vim inferenti. *Quamdiu luctatur cum virgine, quae ſuperari nolebat.* Minellius. LUCTAT. Citat hunc verſum Nonius Marcellus. In aliis eſt LUCTATUR. Plaut. Trin. IV. 1. 20.

Qui-

Eum [48] haec cognovit Myrrhina in digito modo [49] me habéntem.
Rogat, unde sit? narro omnia [50] haec. [51] inde 'st cognitio facta,
Philumenam compressam esse ab eo, & filium [52] inde hunc natum.
Haec tot [53] propter me [54] gaudia illi contigisse lactor. 35

[55] Etsi

Quibus aerumnis deluctavi, filio dum divitias quaero! Vesterhov.

47. DETRAXISSE.] Horat. Carm. I. 9. 23. *Pignusque* direptum *lacertis, Aut digito male pertinaci.* Vesterhov.

Dereptum, auctoritate Cruquiani Interpretis, & Opt. MSſ. edidit vir doctus & acutus Willielmus Baxter.

48. HAEC, Δεικ]ικῶς. q. d. Haec quae in illisce habitat aedibus. Vesterhov. Immo HAEC videtur dicere subſtomachans ei, propter quam perdit annulum suum.

49. ME HABENTEM.] Suspicabar legendum. ME HABENTE. Ut sensus sit: ME MODO HABENTE EUM IN DIGITO MYRRHINA HAEC COGNOVIT. Wielingius ita: EUM HAEC COGNOVIT MYRRHINA: IN DIGITO MODO ME HABENTEM ROGAT, UNDE SIT? Vesterhov. Non displicet distinctio Wielingii. Possit autem videri jocularis Hypallage, ad risum in sicca narratione movendum: aut certè est Metonymia Subjecti.

50. HAEC, sc. quae modò vobis narravi, Spectatores, ea tum narrabam mulieribus.

51. INDE, vel *deinde*; vel, *ex ipsa narratione*, vel *ex isto anulo* cognitum, compertum est, &c.

52. INDE, ex eo compressu. Paraphrastes Delph.

53. PROPTER ME, Mea opera, meo beneficio.

54. GAUDIA, res laetas, laetos eventus.

[55] Etsi hoc meretrices aliae nolunt. neque enim est [56] in rem nostram,
Ut quisquam amator [57] nuptiis laetetur. verum, ecastor,
[58] Numquam animum quaesti gratia * ad malas adducam partes:
Ego [59] dum illo licitum 'st, usa sum benigno, & lepido, & comi. [40
[60] Incommodè mihi nuptiis evenit. [61] factum fateor.

At,

55. ETSI HOC — NOLUNT.] Color necessarius a verisimili. Se enim alibi dixisse, *Bonas matronas facere, meretrices malas*, meminit. Donatus. Exaggerat suum in Pamphilum beneficium, a diverso meretricum ingenio. HOC, *ut scilicet quisquam amator nuptiis laetetur*.

56. IN REM, in utilitatem, id est, pro commodo. Donatus. Unde mox, versu 40. INCOMMODE MIHI NUPTIIS EVENIT. Vesterh.

57. Laetitiam ex nuptiis capiat, uxore contentus. Paraphrastes Delph.

58. Citat hunc versum Priscianus Instit. Grammat. Lib. VI. Ita eadem Bacchis supra V. 1. 8. *Mores facilè tutor.* ADDUCAM. Libri quidam INDUCAM. Vesterhov.

* Ad mala officia adducam. Id est, ego tamen nunquam propter turpe lucrum inhonesti quippiam commisero. Minellius. In scena *partes* dicuntur pensa personarum; atque inde translate quaevis officia denotant. Sed *partes* quoque dicuntur factiones, societates: Hinc sensus etiam esse potest: *Numquam adjungam animum ad malas societates; numquam adducar, ut malis me aggregem meretricibus, easve imiter.*

59. Ordo est; DUM LICITUM EST, USA ILLO SUM BENIGNO. Vesterhov. BENIGNO, largo. LEPIDO, jucundo & festivo. COMI, facili ac suavi. Interprete Minellio.

60. INCOMMODE MIHI — EVENIT. Sic dixit, quemadmodum dicimus,

At, pol, me [62] fecisse arbitror, [63] ne id merito mihi eveniret.

[64] Multa ex quo fuerint commoda, ejus incommoda aequom 'st ferre.

mus, *Ei malè evenit*, aut, *Bene ei contigit*. Et INCOMMODE pro incommodo (forte, *incommodum*). NUPTIIS. Deest *ex*. ut sit *Ex nuptiis*. Donatus. NUPTIIS. Mſ. Graev. DE NUPTIIS. Vesterhov.

61. FACTUM, Ita factum esse, accidisse, ita esse.

62. FECISSE, operam dedisse, studuisse, curâsse, sc. hisce meis erga Pamphilum benefactis. Mer. Casaubonus & Paraphrastes Delph. versum ita exponunt; *At id — nulla mea culpa quae eas* (sc. nuptias) *impedire non potui:* contra mentem, ut videtur, Authoris.

63. NE ID MERITO &c.] Ergo haec dolemus, quae merito contingunt. Donatus.

64. MULTA EX QUO FUERINT COMMODA, EJUS.] Ratio cur nova omnia fiant, & contra officium meretricis. MULTA EX QUO — EJUS INCOMMODA AEQUUM 'ST FERRE. Hoc eo tractu vocis, & ea aequanimitate dicendum, quale in Adelphis (II. 1. 52.)

quando eum quaestum occeperis,
Accipiunda & mussitanda injuria adolescentium est.

Donatus. Dixit EJUS INCOMMODA, pro, *Incommoda quae ex eo oriuntur.* Sic Phorm. V. 8. 27. Est autem sententia valde moralis, etiam sacris literis & civili jure celebrata. Vide Interpretes ad Hiob. II. 10. Vesterhov.

AC-

ACTUS QUINTI
SCENA QUARTA.
PAMPHILUS. PARMENO. BACCHIS.

Pa. [1] VIDE, mi Parmeno, [2] etiam sodes, ut mihi haec [3] certa & clara attuleris:
[4] Ne me in breve conjicias tempus, gaudio hoc falso frui.

Par.

1. VIDE — UT MIHI HAEC CERTA.] Bene * HAEC repetit. verum est enim, ut quod miserè cupimus, id etiam tardius credamus effectum. Sic & in Heautont. *Ego vereor magis.* Donatus. * Ita post Lindenbruchium vulgò editur; quasi emphasis sit in τῷ HAEC. Malim cum Rob. Stephano legere: *Bene haec repetit*; Ut omnia sint verba Donati, & respiciant integram sententiam Pamphili. Quia autem Pamphilus ETIAM SODES dicit, credidit Donatus, repetita esse ab eo eadem verba jam ante inter vias dicta. — *Sic & in* Heaut. *Ego vereor magis.*] Duplex ἁμάρτημα μνημονικόν. Vide Adelph. IV. 5. 64. Vesterhov.

2. ETIAM.] Videtur dictum, pro, *etiam atque etiam.* Ut sensus sit, *Vide etiam atque etiam*: quod Cicero plus semel dixit. Vesterhov.

3. CERTA ET CLARA, explorata, & manifesta. * Plaut. Perf. V. 2, 1. *Satin' haec tibi sunt* plana & certa?
Seneca, Ludo de morte Claudii, init. *Ab hoc ego quaecunque audivi*, certa & clara affero. Vesterhov.

4. NE ME IN BREVE CONJICIAS TEMPUS, GAUDIO HOC FALSO FRUI.] Mirificus verborum ordo & constructio. Sensus est: *Ne me conjicias in falsum & breve gaudium.* quomodo Heaut. II. 3. 51. *Ne me in laetitiam frustra conjicias.*

Par. [5] Visum est. *Pa.* Certen'? *Par.* Certe. *Pa.* [6] Deus sum, si hoc ita est. *Par.* Verum [7] reperies.

Pa.

Simplicissimum forte fuerit, statuere, rationem ordinis & constructionis esse, *ne me in breve conjicias tempus*, pro, *ne conjicias in breve gaudium*, & mox Graeca locutione, *frui hoc falso gaudio*, pro, *fruendi*, vel, *ut fruar*. — Ut adeo ὑπερβατὸν sit cum συλλήψει. Guyetus in Glossis ἀνεκδότοις ita ordinat: *Ne me conjicias frui hoc falso gaudio in breve tempus.* Intelligit autem BREVE TEMPUS, dum in aedes Phidippi intraret. Cic. Fam. VI. 12. *Non sum tam stultus, ut te usura falsi gaudii frui velim.* In quibus verbis manifesta imitatio Terentiana est. Vesterhov.

5. VISUM EST.] Dixerat Pamphilus, *Vide, mi Parmeno.* id est, cave diligenter, provide &c. respondet eodem verbo Parmeno, VISUM EST, i. e. cautum a me est, provisum diligenter, &c. ita mox, *Manedum*: *maneo.* Mer. Casaub.

6. DEUS SUM.] Deorum felicitate fruor. Paraphrastes Delph. Sic And. V. 5. 4.

mihi immortalitas
Parta 'st.

Heaut. IV. 3. 15.

Deorum vitam apti sumus

Plaut. Curc. I. 3. 11.

Sum Deus.

Cicero Att. II. 19. *Bibulus in caelo est.* Idem contra de Pompeio, Att. II. 21. *Nam, quia deciderat ex astris, lapsus, quam progressus potius videbatur.* De qua locutione vide Interpretes ad Apoc. VIII. 10. Καὶ ἔπεσεν ἐκ τῦ ὀρανῦ ἀςὴρ μέγας, καιόμενος ὡς λαμπάς. Vesterhov. Cic. II. de Orat. *In quo tu mihi Deus esse videris.* allegante Minellio.

7. Deprehendes, cognosces. Caesar B. G. I. 18. 2. *Eadem secretò ab aliis reperit esse vera.*

Pa. [8] Manedum, fodes. timeo ne aliud credam, atque aliud nunties.
Par. Maneo. *Pa.* [9] Sic te dixiffe, opinor, inveniffe Myrrhinam 5
Bacchidem anulum fuum habere. *Par.* [10] Factum.
Pa. Eum, quem olim ei dedi:
Eaque hoc te mihi nuntiare juffit. itane eft factum?
Par. [11] Ita, inquam.
Pa. Quis me eft fortunatior, [12] venuftatisque adeo plenior?
Egon' [13] te pro hoc nuntio quid donem? [14] quid? quid? nefcio.

8. MANEDUM.] DUM, abundat. Donatus.

9. SIC TE DIXISSE OPINOR.] Miro affectu inducitur, vix adduci ad credendum, quod gaudet Pamphilus. Donatus.

10. FACTUM.] Formula affirmandi. Eun. IV. 4. 41. Vefterhov.

11. ITA, INQUAM.] Quafi jam * ante faffus, dico. Donatus. * *Laffatus dicit.* reftituit Vefterhovius. ITA, INQUAM. De ufu τȣ INQUAM, vide ad And. V. 2. 21. Idem.

12. VENUSTATISQUE ADEO PLENIOR? Ob beneficia Veneris: cui contrarium *Invenuftus*; cui contra reciderit (*ceciderit.* Veft.) quod amat. Donatus. Jungitur (hic) felicitati venuftas. Contra And. I. 5. 10.

Adeon' hominem effe invenuftum, aut infelicem quemquam, ut ego fum!

Vide locum. Plaut. Poen. I. 2. 44.

Diem pulchrum, & celebrem, & venuftatis plenum.

Eft autem *Venuftas*, ἡ ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς εὐδαιμονία, (*felicitas in rebus amatoriis.*) Vefterhov. VENUSTATIS PLENIOR, Veneri gratior. Paraphraftes Delph. Feftivitatis, fuavitatis, gaudii plenior, amabilior apud homines. Minellius.

13. TE — QUID DONEM, pro, tibi aliquid prae-

Par. At ego scio [15]. *Pa.* Quid? *Par.* Nihil [16] enim. 10
Nam neque in nuntio, neque in [17] me ipso, tibi
boni quid sit, scio.
Pa. Egon', qui [18] ab Orco mortuum me reducem in
lucem feceris,
[19] Sinam sine munere a me abire? ah! nimium me
ingratum putas.

Sed

praemium donem. Nota constructionem verbi *Dono* cum duobus accusativis, personae & rei: nisi forsan TE, pro *tibi*, posuit. Mer. Casaubonus confert Phorm. V. 7. 54.
Argentum quod habes condonamus te.

14. QUID? QUID? Formula dubitantis & quaerentis. Vide Eun. II. 3. 51. Vesterhov. Donatus μελλησμόν appellat. * Hunc versum & omnes sequentes usque ad 39. in suo Codice una litura delevit Guyetus, Boeclero non valde invito, cui videntur esse in his (versibus), quae nemo quisquam hactenus explicaverit, aut explicaturus forte sit in posterum. Vesterh.

15. Sub. *Quid mihi dones.*

16. Equidem, scilicet; sub. *mihi dones*; aut, *donare debes.*

17. I. e. Operâ mea hac in re tibi praestita.

18. Ab inferno, vel a Plutone inferorum rege, quod eòdem abit. Secundum Minellium *Orcus* est fluvius inferorum, a Styge palude defluens: ab ὅρκος, quod est *juramentum*. Nam Dii per eum fluvium, & per Stygem paludem jurare solebant. * AB ORCO — ME REDUCEM &c. Summi beneficii praestiti formula. Cicero post Red. in Sen. *Qui me a morte ad vitam, — ab exitio ad salutem* revocavit. Virg. Aen. IV. 375. *Amissam classem, socios a morte reduxi.*
Nepos, Dion. 10. *Ut eum suo sanguine, si possent*, ab Acheronte *cuperent redimere.* Apulej. Metam. XI. *Ad meum festinant illico divinum*, reducemque ab Inferis *conspectum.* Vesterhov.

19. Ita Homerus Odyss. Z. 166.

Ω'

Sed Bacchidem, eccam, video ſtare ante oſtium!
Me exſpectat, credo: adibo. *Ba.* Salve, Pamphile 15
Pa. O Bacchis! ô mea Bacchis! ſervatrix mea.
Ba. [20] Bene factum, & volupe 'ſt. *Pa.* [21] Factis, ut credam, facis:
[22] Antiquamque adeo tuam venuſtatem obtines.
Ut voluptati [23] obitus, ſermo, adventus tuus, quocumque adveneris,

 Semper

Ὠ γέρον οὔτ' ἄρ' ἐγὼν εὐαγγέλιον τόδε τίσω.
O Senex, neque ego profecto boni nuntii munus hoc rependam.
Euſtathius ad verſum 152. δῶρον ὑπὲρ ἀγαθῆς ἀγγελίας dici ſcribit εὐαγγελίον. Veſterhov.

20. Rectè, proſpere evenit, *quod ſc. mea opera ſervatus es.*

21. Senſus eſt: *Per tua facta facis, ut credam, te ex animo dicere.* Veſterhov. Difficile enim erat credere, his rebus (id eſt, conjugio. ſterh.) gaudere meretricem. Donatus.

22. Sic mox verſu 20. MOREM ANTIQUOM ATQUE INGENIUM OBTINES. Vide And. IV. 5. 22. Veſterhov. VENUSTATEM, ſuavitatem, jucunditatem.

23. OBITUS occurſus: *Ob* enim ſignificat contra. Ergo OBITUS, aditus. Legitur & VOLUNTATE OBITUS. — Inter *Obitum*, & *Adventum* hoc intereſt: quod OBITUS eſt, quem caſus affert: ADVENTUS, quem voluntas & deſtinatus locus. Donatus. OBITUS.] Donatus ſibi non conſtat, O*bitum* modò *Aditum* dicens, quod & Feſtus facit; modo inter *Obitum* & *Adventum* diſtinguens. Nonius παράλληλα eſſe dicit. Videtur autem OBITUS dici conſuetudo, quam vulgò *converſationem* vocant circa aliquem. Gall. *rencontre* (i. e. *occurſus*, qui multum differt à *converſatione*) quam & συνουσίαν dixere Graeci. Bel-

Semper fiet. *Ba.* Ac tu, ecaftor morem antiquom, atque [24] ingenium obtines: 20
Ut [25] unus hominum homo te vivat nusquam quisquam blandior.
Pa. Ha! ha! he! [26] tun' mihi iftuc? *Ba.* [27] Recte amafti, Pamphile uxorem tuam:
Nam [28] numquam ante hunc diem meis oculis eam, quod noffem, videram.

[29] Per-

Belgae, *het byfyn (praefentia)*. Vefterhov. Adde Dan. Omeaut. & vehementer mihi placet haec expofitio Vefterhovii: quam tamen in Addendis mutavit: Haec annotans; *Vid. Donat.* ad Phorm. I. 2. 45. *Eft igitur* (Obitus) *idem quod* occurfus. *Quomodo* obire *pro* occurrere *dixiffe Lucretium*, I. 223. & 248. *obfervat Lambinus*.

24. Naturam, indolem; non enim *ingenii folertiam*, ut exponit Paraphraftes Delph. OBTINES, fervas, retines.

25. Magna librorum pars, UNUS OMNIUM. Vefterhov. HOMINUM, inter omnes homines, vel ex omnibus, VIVAT fignificantius dixit, quam *fit*.

26. TUN' MIHI ISTUC?] Quia blandimentum magis meretricium eft. Donatus. Q. d. TUNE, cui incommode evenit nuptiis meis; MIHI jam marito ISTUC de blando ingenio narras? Ut adeo emphafin habeant fingulae voces. Vefterhov.

27. RECTE AMASTI. Merito & jure. Sic And. IV. 4. 27.
recte ego femper fugi has nuptias. Vefterhov.

28. NUMQUAM — EAM, QUOD NOSSEM, VIDERAM.] Hoc eft, *Numquam fic videram; ut eam noffem*. QUOD NOSSEM.] Id eft. quod meminiffem, quod fcirem (fub. *effe eam*): ac per hoc numquam videram. ut alibi, * *Non equidem iftuc, quod fciam*. Donatus. * Legendum, *Non equidem iftas*. Vide Adelph. IV. 5, 7. Uti autem haec nota Donati videtur, ita fuperior minus videtur. Vefterhov.

[29] Perliberalis visa 'st. *Pa.* [30] Dic verum. *Ba.* Ita me Dî ament [31], Pamphile.
Pa. Dic mihi, [32] harum rerum numquid dixti jam patri? *Ba.* Nihil. *Pa.* [33] Neque opus est: 25
Adeo mutito: placet, [34] non fieri hoc itidem, ut in Comoediis:

29. PERLIBERALIS. Vide And. I. 1. 96. Phorm. V. 3. 32. Vesterhov. Perquam honesta, decora, forma & moribus. nam utrumque dicere videtur.

30. DIC VERUM.] Benè instanter ex meretrice quaerit, quid de forma uxoris sentiat. scit enim hanc judicem esse pulchritudinis posse: vel quod foemina, vel quod aemula. Donatus.

31. Sub. ut verum dico.

32. HARUM RERUM.] Plus in gestu, quam in verbis. Indigitat enim anulum in digito Bacchidis, & commercium stupri cum Philumena, quod utrumque latere volebat patrem & socerum, ne sibi ab iis convitium fieret. Vesterh. NUMQUID.] Num aliquid. acuendum ergo QUID. Donatus.

33. NEQUE OPUS EST: ADEO MUTITO.] Vel tenui dicto. Donatus. Si ita accipias legendum erit continuè. (Sc. deleto colo, quod non nisi turbat sententiam,) Ut sensus sit: *Neque sanè opus est vel minimo indicio.* Vide ad And. III. 2. 25. Ms. Graev. NEQUE OPUS EST ADEO IN TUTO. quae sequuntur, Bacchidi tribuuntur. Vesterhov. ADEO MUTITO.] Adeo ut satius sit te mussitare. Paraphrast. Delph. Neque aliter potest explicari, si praecedens colon servetur. *Mussitare* est dissimulandi causa tacere. Vide Donatum & Vesterhovium ad Adelph. II. 1. 53. NEQUE OPUS EST: sub. *dicere.* ADEO MUTITO. itaque de his rebus mutam te praebeto, eas intra labia tua contineto, & comprimito. In Fabri Thesauro hic locus male exponitur, ubi vide.

34. NON FIERI HOC ITIDEM, UT IN COMOE-

[35] Omnia omnes ubi rescifcunt: [36] hic, quos par fuerat rescifcere,
Sciunt: quos [37] non autem aequom 'ſt ſcire, [38] neque reſciſcent, neque ſcient.

Ba.

MOEDIIS.] Mire: quaſi haec Comoedia non ſit, ſed veritas. aut deeſt *Aliis*. UT IN COMOEDIIS. Deeſt *ſit*. Donatus. UT IN COMOEDIIS.] Plaut. Amph. III. 4. 3.

qui minus liceat Deo minitarier
Populo, ni decedat mihi, quam ſervulo in Comoediis?

Unde hic Terentii locus Donato non adeo mirus videri debebat, quum Plautum auctorem haberet, in ipſa Comoedia Comoediae mentionem facientem. Sed & ſolent ita eleganter ludere Scriptores Comici, perſonis ſuis ejusmodi verba tribuentes, quaſi non Comoediam agerent, ſed re ipſa & vera occuparentur. Afranius, Emancipato:

quam beatae ſcenicae
Videntur mihi mulieres, quae jurgio
Et benevolentia terrent deſubitò ſenes.

Plaut. Capt. IV. 1. 12.

Nunc res certa eſt, eodem pacto ut Comici ſervi ſolent,
Conjiciam in collum pallium.

Perſ. IV. 2. 4.

Sed ſatin' eſtis meditati? Sa. *Tragici & Comici*
Nunquam aeque ſunt meditati. Veſterhov.

35. OMNIA OMNES &c. In fine enim Comoediae nihil cuiquam celari ſolet. Donatus.

36. HIC, In hac Comoedia, aut in hac re. Donatus. HIC. Mſſ. quidam & edd. poſt an. 1469. HI. Veſterhov.

Ba. Immo etiam, hoc qui occultari [39] facilius credas, dabo.

Myrrhina ita Phidippo dixit, [40] jurijurando meo 30
Se fidem habuisse, & propterea [41] te sibi purgatum.

Pa. Optume 'st:

Speroque hanc rem esse eventuram nobis [42] ex sententia.

Ee 5 *Par.*

37. NON — AEQUOM EST, non commodum est, non convenit, non expedit.

38. *Rescifcunt* ad quos pertinet. Et *Resifcunt* qui nesciunt: *Sciunt* qui negligunt. Et *Rescifcimus* ex alio, *Scimus* etiam per nostram opinationem. *Rescire*, est recognoscere, & vix invenire quod quis nescierit. Donatus.

39. Pauci Mss. at multi Impr. addunt POSSE, notante Vesterhovio: sine necessitate, ut videtur. HOC, Compressum Philumenae ante nuptias. QUI, ut, DABO, *dicam*; ut vulgò interpretantur. aut forsan, *faciam*, *praestabo*.

40. JURIJURANDO.] Quod in libris quibusdam est JUREJURANDO, existimat Faërnus rectum ejus casum esse JUREJURANDUM. ἀκυρῶς. Vesterh.

41. TE SIBI PURGATUM.] Excusatum. Caesar B. G. I. 28. 1. *His, uti conquirerent, & reducerent, si sibi purgati esse vellent, imperavit.* Vesterhov. SIBI, apud se, de mea scilicet consuetudine.

42. *Ex sententia.* Vide ad Heaut. IV. 3. 5. Vesterhov. HANC REM ante, reductionem uxoris, & occultationem negotii. Minell.

Par. [45] Here, licetne ſcire ex te, hodie quid ſit, quod feci boni?

[44] Aut quid iſtuc eſt, quod vos agitis? *Pa.* Non licet. *Par.* Tamen ſuſpicor.

[45] Egone hunc ab Orco mortuum? quo pacto? *Pa.* [46] Neſcis, Parmeno, 35

Quantum hodie profueris mihi, & ex quanta aerumna extraxeris.

Par. [47] Immo vero ſcio, neque hoc imprudens feci. *Pa.* Ego iſtuc ſatis ſcio.

Par.

43. HERE, LICETNE SCIRE &c. Ridiculè inſtat ſcire ignoraturus Parmeno. Donatus. Ordo, *quid ſit quod boni hodie feci.*

44. AUT QUID ISTUC EST.] Ἀναχόλουθον, praeceſſit enim, QUID SIT. Veſterhov. Immo abſolutè interrogatur, neque dependet a ſuperiori. QUOD — AGITIS? de qua re ſecretum confertis ſermonem.

45. EGONE HUNC &c. Verba ſunt cogitantis. ideo & ἐλλειπτικῶς loquitur. Donatus. Libri quidam: EGO HUNC AB ORCO &c. Sub. *Reducem feci*, ex verſu 12. Veſterh.

46. NESCIS, PARMENO.] Addidit ſtimulos curioſitati ejus. Donatus.

47. IMMO VERO SCIO; NEQUE HOC &c.] Rectè. parvum enim beneficii meritum, ſi ab imprudente praeſtitum videatur. Donatus. Fingit ſe ſcire ſervus, quod revera ignorat; ſi fortè hoc pacto ſecretum reſciſcere queat. Veſterhov.

Par. An [48] temere quidquam Parmenonem praetereat, quod facto usus sit?

Pa. [49] Sequere me intro, Parmeno. *Par.* Sequor. [50] equidem plus hodie boni

Feci

48. TEMERE QUIDQUAM PARMENONEM PRAETEREAT?] Sibi ipsi hoc dicit, & se nominat. Ut, (Virg. Aen. II. 549.) *Degeneremque Neoptolemum narrare memento.* Et (Autor Phorm. V. 8. 38.) *Age nunc, Phormionem, qui volet, lacessito.* Donatus. Qui de cetero sensum hujus versus non est assecutus. *An facile Parmeno ignoret quidquam quod facere utile fuerit?* Paraphrastes Delphini. Servus vana jactantia sese effert, quasi probe sciens, quid rei geratur. licet id quamlibet curiosus penitus tamen ignoret. Unde mox ad spectatores conversus ignorantiam suam fatetur, dicens, EQUIDEM PLUS &c. Edit. an. 1469. QUO FACTO USUS SIT. Cicero Fam. I. 8. *Sed te non praeterit, quam difficile sit, sensum in republica — deponere.* Vesterhov.

49. SEQUERE ME INTRO, PARMENO.] Itane insalutata Bacchide scenam relinquit Pamphilus, vel Bacchis insalutato Parmenone (nonne, *Pamphilo*)? Potuit & haec esse ratio Guyeto, quare in suo Codice omnia à versu 9. usque ad 39. expungeret. Vest.

50. PLUS HODIE BONI FECI IMPRUDENS, QUAM SCIENS &c.] Quia non convenit servo scienti, recte facere, bene addidit, *imprudenti* sibi evenisse, ut bene faceret, quod prudens numquam fecerit. IMPRUDENS

Feci imprudens, quam sciens ante hunc diem umquam. Plaudite! 40

CALLIOPIUS RECENSUI.

DENS; QUAM SCIENS. Ἀντίθετον secundum. Nam * imprudentem scienti reddit, non prudentem (fortè, non *inscientem*.) Donatus. * Libri Rob. Stephano vetustiores rectius; *Imprudenti scientem*. Vesterhov. EQUIDEM PLUS &c.] Haec ad spectatores conversus dicit, fateturque ignorantiam suam. Expressa autem sunt è Plauto Capt. Prol. 43.

Reducemque faciet liberum in patriam ad patrem
Imprudens: itidemque ut saepe jam in multis locis
Plus insciens quis fecit, quam prudens boni. Vesterhov.

P. TE-

P. TERENTII
PHORMIO.

ACTA [1] LUDIS ROMANIS. L. POSTUMIO ALBINO, L. CORNELIO MERULA AEDILIB. CURULIB. [2] EGERE L. AMBIVIUS TURPIO, L. ATILIUS PRAENESTINUS. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI. TIBIIS IMPARIB. TOTA GRAECA APOL-

1. LUDI ROMANI sub regibus instituti sunt, *Magni*que appellati, auctore Asconio Pediano in Actionem I. in Verrem, quod magnis impensis (ut erant tempora) dati sunt: tunc enim primum ludis impensa sunt ducenta millia nummûm (haec summa valet quindecies millia Francatum librarum) ingentes pecuniae tunc temporis. Cicero Actione II. in Verrem ait; sibi designato Aedili ludos antiquissimos esse faciendos, qui primi Romani appellati sunt, Jovi, Junoni, & Minervae. Diversi sunt hi Ludi a Megalesiis, (Minellius eosdem esse censet.) — Porro quidam hic legendum censent, *Ludis Magalensibus*. Paraphrastes Delphini.

2. Hi erant magistri histrionum. Idem.

APOLLODORU [3] EPIDICAZOMENOS.

[4] FACTA EST [5] IV. C. FANNIO [6], M. VALERIO [7]. COSS. [8]. ANNO AB URBE CONDITA DXCIII. ANTE CHRISTUM NATUM CLIX.

3. *Qui vindicat rem suam.* exponente Minellio.

4. Edita, acta.

5. *Quartò*, ut clarius ediderunt Paraphrastes Delph. & Minellius.

6. *Strabone*, addunt Iid.

7. *Messala*, add. Iid.

8. Haec etiam adjecta sunt ab Iisdem.

PER-

PERSONAE.

PROLOGUS.

ANTIPHO, *adolescens, filius Demiphonis.*

CHREMES, *senex, frater Demiphonis.*

CRATINUS, *advocatus.*

CRITO, *advocatus.*

DAVUS, *servus incerti heri.*

DEMIPHO, *senex, frater Chremetis.*

DORIO, *leno.*

GETA, *servus Demiphonis.*

HEGIO, *advocatus.*

NAUSISTRATA, *matrona, uxor Chremetis.*

PHAEDRIA, *adolescens, filius Chremetis.*

PHORMIO, *parasitus.*

SOPHRONA, *nutrix Phanii.*

PERSONAE MUTAE.

DORCIUM, *ancilla*

PHANIUM, *adolescentula, filia Chremetis*

C. SUL-

C. SULPITII APOLLINARIS
PERIOCHA
IN TERENTII PHORMIONEM.

CHREMETIS frater aberat peregre Demipho,
Relicto Athenis Antiphone filio.
Chremes clam habebat Lemni uxorem, & filiam;
Athenis aliam conjugem: & amantem unice
Gnatum fidicinam. Mater e Lemno advenit
Athenas. moritur. Virgo sola (aberat Chremes)
Funus procurat. ibi eam visam Antipho
Quum amaret, opera Parasiti uxorem accipit.
Pater & Chremes reversi, fremere. dein minas
Triginta dant Parasito, ut illam conjugem
Haberet ipse. argento hoc emitur fidicina.
Uxorem retinet Antipho, a patruo agnitam.

AELII

AELII DONATI,

V. C. ORATORIS URBIS ROMAE,

PRAEFATIO IN PHORMIONEM TERENTII.

Hanc Comoediam, manifeſtum eſt, prius ab Apollodoro ſub alio nomine, hoc eſt, Ἐπιδικαζόμενον, Graece ſcriptam eſſe, quam Latine a Terentio PHORMIONEM. Quamobrem nulla dubitatio eſt, hanc ſolam eſſe cui nomen Poëta mutaverit: & errare eos, qui in hac Phormionem paraſitum putant a formula litis, quam intenderit, nominatum: quum Graeca lingua fiſcus ſparteus, & ſtramen nauticum ſic dicatur: a cujus rei vel capacitate, vel utilitate, etiam ab Apollodoro paraſitus Phormionis nomine nuncupatur. Haec igitur proprie tota motoria eſt, & in affectibus conſtitura pene majoribus, quam comicus ſtilus poſceret: niſi quod arte Poëtae omnia moderata ſunt. Primas in ea partes, ut ipſe Poëta profeſſus eſt, tenet Phormio; ſecundas Geta; tertias Demipho; ſubinde caeteri, prout cujuſque actus oſtendit. Prologus Phormionis nimis concitatus eſt, adeo ut ipſe ſemet veluti reprehendat ob hanc ipſam pervicaciam, & ſimul argumentum ſuae purgationis inducat. Atque in ea quum Protaſis, & Epitaſis, & Cataſtrophe magni moliminis & negotii ſint: ita variis leporibus aſperguntur, ut etiam rerum triſtium gravitatem

 Poëta

Poëta lepidus comica serenitate tranquillet. Haec acta est ludis Megalensibus, Lucio Cornelio Merula Aedili Curuli, & L. Posthumio Albino: agentibus L. Cassio Attilio, & L. Ambivio: modos faciente Flacco Claudii filio tibiis Serranis, totaque diverbiis facetissimis, & gestum desiderantibus scenicum, & suavissimis ornata canticis fuit. Editaque est quarto loco, M. Valerio, & C. Fannio Coss. Persona etiam in hujus Protasi non una est, sed duae: quarum altera extra argumentum posita est, cui narratur Fabula: altera in argumento, quae narrat Fabulam. Argumentum quoque non simplicis negotii habet: nec unius adolescentis, ut in HECYRA: sed duorum, ut in caeteris Fabulis. Scire autem convenit, uno die transigi PHORMIONEM: non, ut HEAUTONTIMORUMENON, duobus. Prologus correpte ἀπὸ τȣ͂ προλέγειν dicitur, non producte ἀπὸ τȣ͂ πρωτολογεῖν. Nam officium Prologi ante actionem quidem rei semper est: verumtamen & post principium Fabulae inducitur, ut apud Plautum in Milite Glorioso, & apud caeteros magnae auctoritatis veteres Poëtas.

PUB-

PUBLII TERENTII CARTHAGINIENSIS

PHORMIO.

PROLOGUS.

[1] POSTQUAM Poëta vetus poetam non poteſt
[2] Retrahere ab ſtudio, & [3] transdere hominem in otium,

 [4] Ma-

1. POSTQUAM &c.] *Hoc initium a deſtructione perſonae adverſarii ſumitur, conjunctum cum inſinuatione perſonae Terentianae.* POSTQUAM — NON POTEST. Nota, POSTQUAM apud veteres non praeterito modò, ſed etiam praeſenti tempori adjungi. Ut (Virg. Ecl. I. 31.),

Poſtquam *nos Amaryllis* habet, *Galatea reliquit.*

Quamquam ſunt, qui *Poſtquam* ſimpliciter, pro *Quoniam* accipi velint. (Vide ad Adelph. Prol. 1. Veſterh.) POETA VETUS, Qui jam diu eſt, non qui jam diu fuit. Ergo ut vinum, VETUS: non vetus, ut Ennius. POETA — POETAM. Jocunda repetitio. Ut (Virg. Aen. XII. 139.)

Diva Deam.

Et (Aen. I. 688.)

Notos pueri puer *indue vultus.*

POETA VETUS POETAM &c. Ἀντίθετον primum, per σύλληψιν primam, ita ut extrinſecus *Novum* audire oportеat. Donatus.

2. RETRAHERE AB STUDIO.] Sic loquitur, quaſi rem ſcenicam magis laedere voluerit Luſcius, quam Terentium. Donatus. RETRAHERE, quaſi cum vehementia quadam. Sic

And.

4 Maledictis deterrere, ne scribat, parat.
5 Qui ita dictitat, quas antehac fecit fabulas,
6 Tenui esse oratione, & scriptura levi:

7 Quia

And. I. 5. 8. & III. 2. 39. Adparet igitur, L. Lavinium, veterem Poëtam invidia tactum omni ope id egisse, ut ne Terentius scribendo inclaresceret, atque ipse interea loci obscuraretur. Verum nec arte Comica, nec ambitu, neque adeo gratia id consequi potuisse videtur, ut Poëta noster de palma non contenderet. Idem mox versu 19. AB STUDIO STUDUIT REJICERE. & Hec. Alt. Prol. 11. *Ne illum* ab studio *abducerem* dixit. Vesterhov. STUDIO, exercitio scribendarum Comoediarum.

3. TRANSDERE HOMINEM IN OTIUM. Eleganter, pro otiosum reddere, vel eò compellere, ut scribere desinat. * TRANSDERE veteres sonantius, quod nos lenius dicimus *Tradere* (Caesari hoc scribendi genus est familiarissimum): ut *Tralatum* nos *Translatum* e contrario. ET TRANSDERE HOMIMEM.] Comicè & venustè inseruit HOMINEM: Ut (Virg. Aen. V. 259.)

Levibus huic hamis consertam, auroque trilicem
Loricam: quam Demoleo detraxerat ipse
Victor, apud rapidum Simoënta sub Ilio alto:
Donat habere viro, *decus & tutamen in armis.* Donatus.

4. Sensus hic est: Ipse se, inquit, adversarius fatetur victum, qui a rebus exclusus, ad verba delapsus est. MALEDICTIS DETERRERE. Deest *Eum.* Ut (Virg. Aen. I. 76.),

Quarum, quae forma pulcherrima, Deïopeiam
Connubio jungam stabili, Donatus.

PARAT, studet, conatur.

5. Impudentiam ostendit per frequentativum verbum. Donatus. Sollicitat hanc lectionem Guyetus, legens in glossis ineditis, ITA DICTITANS, deleto QUI. sed praeter fidem Codicum. Similis constructio est And. Prol. 18. Vesterhov.

6. TENUI ESSE ORATIONE, ET SCRIPTURA LEVI.] Imperitum inducit

7 Quia nusquam insanum scripsit adolescentulum
8 Cervam videre fugere, sectari canes:

 9 Et

ducit criminatorem, qui hoc objiciat, quod proprium debet esse Comici stili. Donatus. TENUI exili, humili. * Sic Nepos. Praefat. de suo opere ex obtrectatorum judicio: *genus scripturae leve*. Quod vero h. l. ORATIONE, ET SCRIPTURA, idem And. Prol. 12. dixit, *Oratione*, *ac* stilo. (Ubi Donatum vide) Vesterhov. LEVI, vulgari, plebeio, proletario, nimis simplici.

7. QUIA NUSQUAM INSANUM SCRIPSIT &c.] Ideo videmur leves, tenuesque, inquit, quia non in Comoedia prodigia facta sunt, & Tragoedias concitavimus. Et callide hic, non solum errorem reprehendentis, (Mſ. Boend. & quidam editi ante Rob. Stephanum: Non solum *errori Luscii obviat* reprehendentis. Vest.) sed etiam imperitè scripsisse ipsum ostendit *Luscium Lavinium.* SCRIPSIT.] Legitur & FECIT (i. e. *induxit in Comoedia*) ADOLESCENTULUM.] Ut Comicam personam ostenderet, artificiose imminuit ADOLESCENTULUM, quo magis persona a sublimitate Comica discederet. Donat. Salsè perstringit veterem Poëtam, — utpote qui praeter morem Comicum scripserit amore insanum adolescentulum, credentem, se amicam suam mutatam in cervam videre fugere, canes autem eam insectari, cervam porro plorare, & orare, ut adolescens subveniat sibi. Optime haec Boeclerus disseruit. Possit tamen objici auctoritas Plauti, qui in Comoedia facit furentem Menaechmum. Menaechm. V. 2. 82. seqq. (Neque multum ab insania abest Mnesilochus adolescens, iram inter & amorem fluctuans, apud Eundem Bacchid. III. 4. Item Stalino senex amator, Casin. II. 6. 12. seqq.) Est vero VIDERE, φαντάζεσαι, neque opus VIDERI legere cum quibusdam. Vesterh.

8. CERVAM VIDERE FUGERE &c.] Hic affectus à Comoediis removendus est.

[9] Et eam plorare, orare; ut ſubveniat ſibi.
Quod ſi intelligeret, [10] quom ſtetit olim nova,
[11] Actoris opera magis ſtetiſſe, quam ſua: 10
[11] Minus

eſt. CERVAM VIDERE, — SECTARI CANES.] Ambiguitas per accuſativum caſum, perſeverans uſque ad ultimum, de induſtria, ut etiam ipſa perplexitas odioſa ſit. Donatus.

9. ET EAM PLORARE.] Lacrymae hominis ſunt proprie: tamen ex quadam ſimilitudine tribuuntur crocodilo & cervo. Paraphraſtes Delph. *Plorare* eſt voce flebili & querela dolorem oſtendere. Ennius in Annal.

Fientes, plorantes, *lacrumantes, ac miſerantes.*

Seneca ad Lucilium: *Lacrumandum eſt*, non plorandum. Popma. PLORARE, ORARE, UT SUBVENIAT SIBI.] Ajunt Phyſicorum filii, cervos a canibus agitatos auxilium hominum implorare. Ovid. Pont. II. 2. 39.

Nec ſe vicino dubitat committere tecto,
Quae fugit infeſtos territa cerva canes.

Mſſ. quidam, & editi veteres, ET SECTARI CANES, ET EAM PLORARE, ET ORARE. Et forte Polyſyndeton inſervit invidiae faciendae veteri Poëtae. In Mſ. Mark. & Hulſtiano Donati eſt SUBVENIANT. Veſterhov.

10. QUOM STETIT OLIM NOVA.] Bene hoc poſitum eſt. potuit enim reſponderi, *Cur igitur ſtetit, & non exacta eſt* a populo? Recte OLIM: quaſi dicat, *Quum adhuc Terentius non ſcriberet, penuria meliorum eſt probata.* Deinde quod ait NOVA, hoc ſignificat, omnia carmina novitate ipſa commendari, etiamſi nullius momenti ſint. Donatus. Intelligit Fabulam in qua Luſcius Lavinius fecerat inſanum illum adoleſcentem. Veſterhov. STETIT, vide Hec. Alt. Prol. 7. & ibi Veſterhovium. Horat. Epiſt. II. 1. 175. de Plauto;

Geſtit enim nummum in loculos demittere, poſt hoc
Securus cadat, an recto ſtet fabula *talo.*

Citante Paraphraſta Delph.

11. Unâ operâ & ſuffragium ſcenicorum comparat, &

[12] Minus multo audacter, quam nunc [13] laedit, laederet.
[14] Et magis placerent, quas fecisset fabulas.
[15] Nunc si quis est, qui hoc dicat, aut sic cogitet:
Vetus si Poëta non [16] lacessisset prior,
Nullum invenire [17] Prologum potuisset * novus, 15

& laedit adversarium. Donatus.

12. MINUS MULTO AUDACTER.] Ita citat hunc versum Priscianus Inst. Grammat. Lib. XV. Vesterhov. Donato novè dictum videtur.

13. Contumelias diceret Poëtae, vel poëtis.

14. Deletum hunc versum vellent, Faërnus, Tanaquill. Faber, Daciera: Credunt otiosè repetitum ex Prologo Andriae. Legeritne Donatus, an minus, incertum est, quia nihil ad eum notavit. Vesterhov.

15. NUNC SI QUIS EST, QUI HOC DICAT, AUT SIC COGITET.] Omne quod in mentem venit, aut cogitamus, aut dicimus. ut *Virgilius* (Aen. II. 124.)

& mihi jam multi crudele canebant
Artificis scelus, & taciti ventura videbant.

Hic sensus est (hujus & seqq. versuum), *Nunc si quis est, qui hoc dicat, aut censeat, Improbus est* Terentius *qui omnes prologos de maledictis facit: habeat is hoc responsum sibi, adversarium coegisse, qui provocaverit. Nam quid faceret* Terentius, *quum de palma artis musicae certandum videat esse sibi.* Donatus.

16. Aut LACESSISSET abundat, aut PRIOR. Donatus.

17. PROLOGUM modò, non hominem, sed verba (i. e. praefationem Fabulae in scena recitandam) significat. Donatus.

* NOVUS. Hic, quod supra (vers. 1.) praetermisit, veteri supposuit *novum*. Donatus. Vesterhovius mallet, *Opposuit*.

[18] Quem diceret, nisi [19] haberet, cui malediceret? Is sibi responsum hoc habeat: [20] in medio omnibus Palmam

18. QUEM DICERET, i. e. quem recitaret in scena per actorem: aut, qui recitatu dignus esset. *Quem aptè componeret.* Minell. *Quem scriberet.* ex mente Paraphrastae Delph. * Expungit hunc versum Guyetus. optime autem constare sensus videtur, si ita ordines: NUNC SI QUIS EST, QUI HOC DICAT: VETUS POETA SI NON LACESSISSET PRIOR, NULLUM INVENIRE PROLOGUM POTUISSET NOVUS; AUT SIC COGITET: QUEM (Prologum) DICERET, NISI HABERET, CUI MALEDICERET? Unde & interrogandi notam adposui; contra atque vulgò fit. Vesterhov. Atqui hic tractus verborum est insolens, & Terentio indignus; nisi forte de industria, ad invidiam scilicet obtrectatorum, voluit ita perplexam proponere objectionem.

19. Mirè HABERET: Quasi dubium non sit maledicendum esse *Luscio*. Donatus. *Luscio* in vetustioribus Codd. omnibus non adparet, & sane ex mente Donati abesse potest. Vesterh.

20. Sensus hic est, *Inveniret, inquit: sed maluit, quum de palma certandum sit, adversario respondere laedenti.* Verum oratorie, manifesta solvere non curavit, hoc est, *nullum invenire Prologum potuisse Terentium.* Et hoc enim objiciendum fuit omnibus & novis, & veteribus Poëtis. PALMAM pro causa certaminis posuit. Et ideo non est mirandum si pugnant, quibus causa certaminis praesto est. Donatus. IN MEDIO OMNIBUS PALMAM ESSE POSITAM.] Boecleri haec sunt in Chrestomathia, v. *Medius: Graecorum proverbium est,* κοινὸς ὁ ἄγων. *apud quos* ἐν μέσω κείμενα *sunt, quae parari possint, quae neminem arcent. Tacitus eruditè: Cetera* in communi *sita sunt.* Hist. IV. 74. i. e. *nobis & vobis ex aequo patent.* Inde ergo *in medio relinquere* rem, est unicuique liberum de re aliqua arbitrium

Palmam esse positam, [21] qui artem tractant musicam.
Ille [22] ad famem hunc ab studio studuit rejicere:

trium facere. — ἐν μέσῳ κείμενον, in medio positum. Ἐν μέσῳ θεῖον, in medio relinquendum. Virgil. Georg. IV. 157. de apibus: in medium *quaesita reponunt.*

Martial. de Spectaculis 29. 5.
Lex erat, ad digitum positâ *concurrere* palma.
Et versu 9.
Misit utrique rudes, & palmam Caesar utrique.
Est autem *palma* victoriae signum, unde & pro ipsa Victoria, & pro praemio ejus passim ponitur. Gell. III. 6. Vesterhov.

21. QUI ARTEM TRACTANT MUSICAM.] περιφραστικῶς, ἀντὶ τῶ, *qui Comoedias scribunt.* Donatus. Id *Studium Musicum* dixit Heaut. Prol. 23. — De ipsa locutione (*Tractare artem*) vide Tanaquill. Fabrum ad Justin. I. 3. 3. Tractanti*que lanam ferrum & arma portantes parere.* Vesterhov.

22. Lavinius Terentium ab artis suae exercitio abstrahere ingenti studio curavit (*allaboravit*), ut eum ad extremam inopiam & famem adigeret. Paraphrastes Delph. Hic maxime incipit solvere, quod sibi superius ipse proposuit. — Nunc quid est, inquit, Poetam vituperare, nisi AD FAMEM REJICERE? nam Poëtae probi suas vendebant Fabulas, & harum pretiis alebantur. Donatus. Si autem a fame periculum fuit Terentio, nisi Comoedias scribenti, quibus nec avare pretium se statuisse ait. Heaut. Prol. 48. (ibi autem de Terentio non est sermo, sed de histrione, ex ipsius Vesterhovii sententia) ergo verè de eo dixisse videtur Porcius (apud Suetonium in vita *Terentii.*)

nihil Publius
Scipio profuit, nihil ei Laelius, nihil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillime.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam,
Saltem ut esset, quò referret obitum domini servolus. V.

Hic respondere voluit, non lacessere. 20
[23] Benedictis si certasset, audisset bene.
[24] Quod ab ipso allatum est, id sibi esse rellatum
putet.
De illo jam finem faciam dicundi mihi,
[25] Peccandi quum ipse de se finem non facit.

Nunc

23. BENEDICTIS, benignis, & liberalibus verbis. * BENEDICTIS SI CERTASSET.] Quia supra dixit, IN MEDIO OMNIBUS PALMAM ESSE POSITAM. quasi dicat, quidquid in certamen venerit, in eo vincendos aemulos esse. CERTASSET ἀντὶ τοῦ *provocasset*: ab eo quod praecedit, id quod sequitur. *Virgilius* (Aen. I. 552.)

nec te certasse priorem
Poeniteat.

AUDISSET BENE.] *Bene audire*, est bene dici, laudari. Donatus. Plaut. Pseud. IV. 7. 77. *Contumeliam si dices, audies.* Hieronym. advers. Pelagian. *Cum dixeris quae volueris, audies quae nequaquam velis.* Homerus apud Eundem advers. Rufin.

Ὁποῖον κ' εἴπησθα ἔπος,
τοῖον κ' ἐπακούσεις.

Vide Quinctil. Lib. V. de iis qui latius evagantur. Lindenbrog. Vide And. V. 4. 17. Vesterhov.

24. QUOD AB IPSO ALLATUM EST, SIBI ESSE ID RELLATUM PUTET.] Proverbiale est, *Quod dedit, recepit.* Et geminavit *L.* Ut, (Virg. Aen. I. 34.) *relliquias Danaûm.* Donatus. Dixit ALLATUM & RELLATUM, uti Plautus Capt. IV. 2. 118.

He. *Spondeo*
Er. *At ego tuum tibi advenisse filium*, respondeo.

Ubi vide Interpretes. Adde Senecae Epistol. LXXXI. Est autem *ferre* & *referre*, quod Graeci φέρειν, ὑποφέρειν, & ἀντιφέρειν, Icti *objicere* & *replicare* vocant. Cic. pro A. Caecina, 29. *Ego enim tibi refero.* Et passim alibi. Vide porro ad Eun. Prol. 6. & Boecl. ad h. l. Vesterhov.

25. PECCANDI, maledicendi. *Prius*, inquit, *ego de illo finem faciam, quam ipse de se.* An. *Prius dicendi*

Nunc quid velim, [26] animum attendite. Adporto
novam, 25
[27] Epidicazomenon quam vocant Comoediam
Graeci: Latini [28] Phormionem nominant:

Quia

di ego faciam, quam ille peccandi finem. NON FACIT, pro, *non faciat*: Ut (Eun. II. 1. 25.) *Mirum, ni ego me turpiter hodie hic dabo.* Donatus. *Quum*, pro, quamvis. * DE SE, pro, de sua parte, quod ad se attinet; vel pro, ultro. Vesterhov.

26. *Quaeritis* subaudit. Donat.; praeter necessitatem NOVAM, Latinam dicit. Donatus.

27. EPIDICAZOMENON &c.] Hic manifestè errat *Terentius*. nam haec Fabula quam transtulit, EPIDICAZOMENE dicta est, a puella de qua judicium est: quum sit alia EPIDICAZOMENOS ejusdem Apollodori. Debuit ergo dicere EPIDICAZOMENEN GRAECI. Donatus. EPIDICAZOMENON.] Ita diserte est in Mss. quinque Leidensibus, Bodl. Graev. Traject. Lips. & Boenderm. Donati lectionem praefert Ms. Mark. & edit. Ven. anni 1490. Quidni vero Terentius, virique nobiles Terentium adjuvantes sciverint verum titulum Fabulae, quam vertebant ex Apollodoro. Est igitur hic Antipho Ἐπιδικαζόμενος, h. e. de quo in judicio contenditur inter Demiphonem patrem, & puellam Chremetis filiam. — Guyetus in glossis ineditis ait, videri sibi hunc Prologum non esse Terentii. Quod minime suspicatus fuit Donatus, cujus admodum diligens in eo exponendo fuit industria. Vesterhov.

28. Φόρμιον tegiculum dicunt Graeci quo insternitur pavimentum: Unde * PHORMIO correpta prima syllaba apud Apollodorum est. Non ergo à *formula*, ut quidam putant, dictum est. Ergo inde parasitus, vilissimae conditionis homo, nomen accepit. Donatus. Quem confer in Praefatione Fabulae. * PHORMIO *correpta prima syllaba.* &c.] In eandem sententiam Faërnus scri-

Quia [29] primas qui partes aget, is erit Phormio,
[30] Parasitus, [31] per quem res agetur maxume.

[32] Vo-

scribit infra II. 1. 77. Sed non video qui prima in Φορμίων corripi ab Apollodoro potuerit. nisi forte levi unius literae metathesi Phromionem legas. Et sane idem Guyetus in glossis MSS. ad loc. cit. suspicatur. Vesterhovius. Gloss. *Formio* Κόφινος. παρῆκται δὲ ἀπὸ τῦ Ἑλληνικῦ, ὡς ὁ Ἡσίοδος. Verba Hesiodi laudantur in Etymol. Magno, in voce Φορμίσκος; οἴσεις δὲ ἐν Φορμῷ. (Extant vero in *Oper.* & *Dieb.* 480.) Basil. Magn. in exercitationib. Φορμὸς ὁ καλαθίσκος. Ulpian. l. 12. §. 18, ff. de instr. & instr. *Formiones, & spongias, & amas, & scopas.* Lindenbr. ad praefationem Donati.

29. PRIMAS PARTES QUI AGET.] PRIMAS nunc, maximas, ad actorem enim retulit. *Cicero, saepe illum qui est secundarum aut tertiarum partium.* (vide Comment.) Donatus. PRIMAS, potissimas, primarias. Cic. Divin 15. *Ut in actoribus Graecis fieri videmus; saepe illum, qui est* secundarum *aut* tertiarum partium, *quum possit aliquanto clarius dicere, quam ipse* primarum, *multum summittere, ut ille Princeps quam maximè excellat.* Ubi Asconius Pedianus notat: *Comoedia quinque Actus habet, hoc est, quinquies ducitur in Scenam. Est ergo persona* primarum partium, *quae saepius Actu regreditur:* Secundarum, & tertiarum, *quae minus minusque procedunt.* Estque adeo idem, quod mox dicet, PER QUEM RES AGETUR MAXUME. Vesterh.

30. *Parasiti* erant genus hominum, qui scurrando, adulando, vapulando, victum quaeritabant: à παρὰ *praeter*, vel *apud*, & σῖτος *frumentum, commeatus.*

31. PER QUEM RES AGETUR MAXUME.] Quia primae partes etiam aliud significant. non ergo nunc primum actum dicit, sed summas partes. Et benè MAXUME? quia & per alios.

[32] Voluntas vestra si ad Poëtam accesserit, 30
[33] Date operam: [34] adeste aequo animo per silentium:
Ne simili utamur [35] fortuna, atque usi sumus,
[36] Quum per tumultum noster grex motus loco 'st.

[37] Quem

alios. Donatus. Rivius RES GERETUR defendit, quod est in quibusdam Codicibus. Editio anni 1469. RES GERITUR. Dicitur autem *agi* potius res in Comoedia, quam *geri*. Vest.

32. SI VOLUNTAS ACCESSERIT: pro, *si faveritis* (Poëtae). novè sic (*Cicero* add. Lindenbrog.) *Voluntatem* pro favore ponit. Donatus. Cic. Fam. IV. 13. Accedit *eòdem vulgi* voluntas, *vel potius consensus omnium*. Vesterhov.

33. I. e. auscultate; attendite ad recitationem Fabulae.

34. ADESTE AEQUO ANIMO.] Favor in Comoedia silentium spectatoris est. Rectè ergo addidit PER SILENTIUM. AEQUO ANIMO.] Nunc propositio est. Donatus. Sitis candidi judices. Minell.

35. FORTUNA.] Ne populum laederet, fortunam maluit accusare. Donatus.

36. QUUM PER TUMULTUM NOSTER.] Apparet Hecyram ante Phormionem actam esse, cui contigit, id quod queritur, populum subaccusans. NOSTER GREX MOTUS LOCO 'ST.] *Locus*, est distributio temporum, quae cuique in spectaculum venturo attribuuntur ab Aedilibus. Unde *loco motus* dicitur, qui * suas horas non obtinuerit inter praecedentes, & consecuturos. Ergo propriè. Sic & *Cicero* (Cat. II. 1.) *Loco ille motus est, quum est ab urbe pulsus*. Donatus. * Etiam in jure *suas horas obtinere* dicuntur actor & reus. Pedian. III. in Verr. Lindenbrog. MOTUS LOCO 'ST.] Simpliciter notat, quod alibi dicit, *non tutatus est locum; non stetit; exactus est*. sed & *loco moveri* est vinci. Virg. Aen. VII. 332.

ne noster honos, infractare cedat
Fama loco. Vesterhov.

[37] Quem actoris virtus nobis restituit locum;
[38] Bonitasque vostra adjutans, atque aequanimitas.

15

37. QUEM ACTORIS VIRTUS.] Ubique laudat *actorem*. est enim Poëtae utile. QUEM ACTORIS VIRTUS.] Qui exclusus toties, animum non abjecerit, sed perseveraverit agere. ideo VIRTUS. RESTITUIT LOCUM.] Benè repetivit LOCUM ut ἀμφιβολίαν vitaret: ne *quem tumultum* dicere videretur. Donatus. ACTORIS.] L. Ambivii Turpionis. Cujus virtute tandem recepta & commendata est. Hunc versum Guyetus (Donatô doctior scilicet) in glossis ineditis ex Pseudoprologo Hecyrae descriptum ait, innuens Alt. Prol. vers. 13. Sequentem autem versum ex verbis ultimis Prologi Adelph. *Facite, aequanimitas Poetae ad scribendum augeat industriam*, formatum ibidem dicit. Vesterhov.

38. BONITAS in omnibus rebus generaliter est: AEQUANIMITAS in spectando. An BONITAS in probandis his, quae bona sunt, AEQUANIMITAS in ignoscendis vitiis atque delictis? An ταυτολογία est? An BONITAS circa omnes: AEQUANIMITAS circa *Terentium?* BONITASQUE VOSTRA.] Ne totum actori tribuens, nihil populo praeter culpam reliquisse videretur, honoris causa hoc addidit. ADJUTANS.] Sic veteres dicere maluerunt, quam *adjuvans*. Donatus.

AC-

ACTUS PRIMI
SCENA PRIMA.
DAVUS.

[1] AMICUS summus meus, & popularis Geta,
Heri ad me venit: [2] erat ei de ratiuncula

Jam-

1. *Quod in omnibus fere* Comoediis, *in quibus perplexa argumenta sunt, fieri solet, id in hac quoque* Terentius *servat: ut* προτατικὸν πρόσωπον, *id est, personam extra argumentum, inducat: cui dum ob hoc ipsum, quod veluti aliena tota Fabula est, gesta res narratur, discat populus textum, ex continentia* (An, *&* continentiam? Vest.) *rerum, sitque instructus ad caetera.* — *In hac Scena, quae docendi atque instruendi spectatoris causa inducitur, mire extrinsecus lepores facetiaeque cernuntur & sales Comici. Id enim est artis Poeticae, ut quum narrationi argumenti detur opera: jam tamen res agi & Comoedia spectari videatur.* (Confer. Grammaticum ad Hec. III. 4. 1.) AMICUS SUMMUS MEUS.] Insinuatio personae ejus, quae inducitur ad audiendum argumentum. — AMICUS.] a voluntate. POPULARIS.] a fortuna. POPULARIS, ejusdem conditionis gentisque (Mſ. Boend. & edd. veteres *generisque*. Mſ. Lind. *gregisque*. Vest.) *Sallustius* (Cat. 22. 1.) *Popularis sui sceleris*. Et POPULARIS, populo amatus, & POPULARIS civis, & POPULARIS humilis, & POPULARIS vilis, è populoque factus; ut si quis dicat sordidum, *popularem civem*. AMICUS SUMMUS MEUS.] Davus extra duas familias inducitur, quae in hac sunt Fabula, alienus, ac per hoc ignarus, cui narret Geta argumentum. Donatus. POPULARIS.] Sic Eun. V. 9. 1. Adelph. II. 1. 1. (ubi Donatum vide.) Nisi ratio nominum Davi & Getae obstaret, possit videri συμπατριώτες intelligi.

Jampridem apud me relliquom pauxillulum

Num-

gi. Sic Plautus Poen. V. 2. 77. seqq. An δημότης intelligitur, & ejusdem δήμȣ, ut solent magnificè de sese servi loqui? Hi & *populares* & *tribules* dicti Romanis. Vesterhov.

2. HERI AD ME &c.] Propter cognationem *E* & *I* literarum, non dubitaverunt antiqui & HERE & HERI dicere, & *mane* & *mani*, & *vespere* & *vesperi*. ERAT EI DE RATIUNCULA.] Deest *nam:* sed mirè (i. e. *perquam eleganter*) subtractum est. — Opportuna diminutio in re servili RATIUNCULA, & PAUXILLULUM. Moraliter intulit, ERAT EI. magis enim facetum & Comicum est, quum ἀσυνδέτως infertur, quam si diceret, NAM ERAT EI. JAMPRIDEM APUD ME RELLIQUOM PAUXILLULUM.] De argumento sumitur causa colloquii. *Nam debui*, inquit, *Getae: & ille me exigit, ut muneretur domino ob nuptias factas* (*illemet exigit ut muneretur dominis* ex Mſ. Boend. & Impreſſ. vet. adfert Vesterhov.) PAUXILLULUM, Quartus gradus diminutionis, *paulum*, *paululum*, *pauxillum*, *pauxillulum*. Donatus. ERAT EI DE RATIUNCULA JAMPRIDEM APUD ME RELLIQUOM &c.] De tenui peculio sermonem esse, & RATIUNCULA, & *pauxillulum* indicio sunt. Sensus autem est: *Debebam ei nonnihil ex ratione antiqua.* RELLIQUUM autem & RELLIQUA κατ' ἐξοχὴν dicuntur, quae rationibus acceptisque debita remanent. Belg. *Achterstallige schulden.* Gall. *Reste de Compte.* Cic. Att. XVI. 3. *Maxime autem me angit* ratio reliquorum *meorum*: *quae quamquam explicata sunt*; *tamen*, *quod & Dolabellae nomen in iis est*, *& attributione mihi nomina ignota*, *conturbor.* In quibus verbis singulae voces propriae sunt & elegantes. — Eadem & *Residua* dixerunt. Hinc porro *Reliquari* dicitur & *Reliquator*, qui non persolvens ex asse & integro, *Reliqua* contrahit; seu apud quem Reliqua sunt. Paulus ff. Lib. XXVI. Tit. VII. L. *Reliqua-*

Nummorum: [3] id ut conficerem. confeci. adfero.
[4] Nam herilem filium ejus duxisse audio 5
Uxorem. [5] ei, credo, munus hoc corraditur.

[6] *Quam*

quationem dixit. Eadem locutione usus Plautus Mostell. I. 3. 141.
Etiam nunc decem minae apud te sunt: *vel rationem puta*. Id est, etiam nunc decem minas mihi debes. Vesterh.

3. ID UT CONFICEREM.] Ἔλλειψις prima. Et CONFICEREM propriè; nam *fieri pecunia* dicebatur. *Sallustius* (in Fragm.) *Quae pecunia ad Hispaniensè bellum Metello facta erat.* CONFICEREM. Quia in promtu non erat. Donatus. ID UT CONFICEREM.] Subaudi, monuit me. (imo ex versu praecedenti Sub. *Venit ad me*. Sic Hec. II. 2. 9. *Adii te heri de filia.*) Cic. Verr. II. 75. *Quantam pecuniam non solum numeratam, verum etiam hujusmodi in rebus positam*, confecerit. Idem in Fragment. ad Caesarem Juniorem: *In singulas tegulas impositis sexcentis, sexcenties* confici posse. In quibus verbis *Sexcenties* valet, sexcenties centena millia nummûm. Idem & *facere*, & *fieri* dixerunt. Plaut. Pseud. I. 3. 68.
Jam hercle vel ducentae fieri *possunt praesentes* minae. Nepos. Epam. 3. *Eamque summam quum* faceret. Vesterhov. CONFICEREM, Colligerem, compararem.

4. NAM HERILEM FILIUM.] Τρόφιμον Graeci dicunt. atque haud scio, an Latini quoque *alumnum* dicere potefant (*potuerint* Mf. Lindenbrog.), nisi hoc mallent. NAM HERILEM — DUXISSE AUDIO UXOREM.] Mirè se applicat argumento. Donatus. HERILEM FILIUM EJUS.] Ita dixit, pro, *Heri ejus filium*. Intelligit autem Antiphonem. Vesterhov.

5. EI CREDO MUNUS HOC CORRADITUR.] Mirè. Heri quidem fuerunt nuptiae, sed adhuc MUNUS CORRADITUR: quia in nuptiis etiam septimus dies instaurationem voti habet (Vide Barth. Adverf. II. 8. Vesterhov.), ut in funere nonus dies, quo parentalia concluduntur. EI CREDO, uxori scilicet,

HOC.

6 *Quam inique comparatum est! hi qui minus habent,*
7 *Ut semper aliquid addant divitioribus,*

8 Quod

HOC, pecuniae scilicet munus erit. Et est figura ἐπεξήγησις. CREDO, pro, verè scio. — CORRADITUR.] Apta in verbo difficultas. Ut in Adelphis (II. 2. 34.)
Minas decem corradet alicunde.
Et (Heaut. I. 1. 89.)
Corrasi omnia. Donatus.
Intelligit ἐπαύλια δῶρα. a quibus nec servi immunes erant. Seneca, Benef. VII. 4. *Numquid dubium est, quin servus cum peculio, domini sit? dat tamen domino suo* munus. Vesterhov.

6. Iniquè id — dispositum, ut semper pauperes ditioribus, hoc est, divitibus aliquid velint adhibere (i. e. *conferre*) dum munera eis mittunt, a quibus accipere ea debeant. Eugraphius. QUAM INIQUE COMPARATUM EST!] Miro ἰδιωτισμῷ morem pro lege conqueritur. COMPARATUM.] Constitutum est lege: Et, HI QUI MINUS HABENT, &, DIVITIORIBUS dixit: ne diceret, *servi dominis.* vult enim latius patere quod dicit, & generalem esse sententiam. — Garrulos servos & sententiosos amat Comoedia. Tristes & parcè loquentes Tragoedia. UT SEMPER ALIQUID ADDANT.] Mirè, non *Dent*, sed ADDANT: Et non *Aliquando*, sed SEMPER. DIVITIORIBUS, pro * *minus pauperibus.* Donatus. * Ergo Comparativus pro contrario positivi, cum MINUS. Curt. VI. 4. 18. *Mare Caspium* dulcius *caeteris.* i. e. *minus salsum.* QUAM INIQUE COMPARATUM EST!] Sic Heaut. III. 1. 97. Plaut. Amph. II. 2. 3.
ita cuique comparatum
Est in aetate hominum.
Cic. pro A. Cluent. 21. *Jam hoc quoque prope* iniquissime comparatum est. Vesterhov. COMPARATUM, institutum, constitutum. Cic. ad Herenn. *Benè majores nostri hoc* comparaverunt, *ut neminem regem, quem armis cepissent, vita privarent.* Idem, pro S. Rosc. *More majorum* comparatum est. Idem ad Att. *Praeclare legibus* comparatum est, ut &c. Laudante viro docto Antonio Schoro,

apud

[8] Quod ille unciatim vix de [9] demenso suo,

Gg 2 [10] Suum

apud quem plura videas. * HI QUI MINUS HABENT, — ADDANT DIVITIORIBUS.] Martialis, V. 18. 9.

Quoties amico diviti nihil donat,
O Quinctiane, liberalis est pauper

Et V. 81. 1.

Semper eris pauper, si pauper es, Aemiliane,
Dantur opes nulli nunc, nisi divitibus.

Uti vero Terentius DIVITIORIBUS, ita pariter Martialis, V, 31. 8.

Craeso divitior *licet fuissem, Iro pauperior forem, Carine.* Et Cicero Off. II. 17. *Homini* divitissimo dixit. Vesterhov. ADDANT, contribuant; vel ADDANT DITIORIBUS, i. e. ad opes divitum.

8. QUOD ILLE.] Docte ad singularem numerum transit a plurali. — Redit ad Getam. UNCIATIM.] Sic veteres, *Multa unciatim.* (Vesterhov. legit, *Sic veteres multa.* UNCIATIM.]) Cum expensa pecunia ferretur more veterum: non, ut nunc, annumeraretur: *Assis* libra erat: ejusque partes, *Unciae.* Rursus Unciae unius duodecima pars, *Libella* dicebatur. Merito ergo non per singulos sestertios, neque per singulos denarios, neque per singulos asses: sed id quod ὑπερβολικῶς minimum fuit, per singulas unicas, UNCIATIM dixit. Donatus. UNCIATIM.] Per uncias; atque adeo per minimas summulas. Pleraque autem integra *Assis* nomine veniebant, dividebanturque in duodecim partes, quarum *Deunx* continebat XI. *Dextans* X. *Dodrans* IX. *Bes* VIII. *Septuux* VII. *Semis* VI. *Quincunx* V. *Triens* IV. *Quadrans* III. *Sextans* II. *Uncia* I. Haec rursus divisa in binas *semuncias*, tres *duellas*, quatuor *sicilicos*, sex *sextulas*, quatuor & viginti *scriptula.* — Maxime Assis ejusque partium usus in hereditatibus solennis est. Ita *ex asse* heres est, qui integram hereditatem aufert; *ex uncia* heres, qui partem duodecimam. atque ita porro. Hinc denique petita *Usurarum* nomina. Ita *Centesimae Usurae* erant duodecim nummi annui, pro usu atque

[10] Suum defrudans genium, comparsit [11] miser, 10

Id

atque fructu centum nummorum foenore datorum; seu quod centesimo mense sortem aequarent usurae; seu quod centesima pars singulis mensibus penderetur. Ergo easdem Usuras tamquam Assem considerarunt. Unde *Usurae deunces*, vel simpliciter, *deunces* sunt, quae undecim dant in centum. Pers. Sat. V. 149.

Quid petis? ut nummi, quos hic quincunce *modesto*
Nutrierat, pergant avidos sudare deunces?

Respectu enim *deuncium* modicae modestaeque sunt usurae *quincunces*, quibus quinque dantur in centum. Cic. Att. IV. 15. *Foenus ex triente Idibus Quinct. factum erat* bessibus. id est, duplo majus; *trientes* enim quatuor in centum, *besses* octo exigunt. Dixit autem UNCIATIM COMPARSIT, uti Phaedrus IV. 19. 23. de avaro:

quadrantes aggerat patrimonio.

Et Servius ad Virg. Aen. X. 531.

Argenti atque auri memoras quae multa talenta,
Gnatis parce *tuis.*

notat, secundum antiquos Lucilium & Ennium *parce* esse, serva. Adi omnino Budaeum de Asse. Vesterh.

9. Servi quaternos modios accipiebant frumenti in mensem, & id *Demensum* dicebatur. Et utrum a *mense*, an a *metiendo*, incertum est. Donatus. Erat hoc frumentum, certa mensura vel pondere dari servis solitum quot-calendis. Gr. μέτρημα. ἀπομέτρημα. σιτομέτριον. Plaut. Stich. I. 2. 3.

Vos meministis quot-calendis petere demensum cibum.

In Graecia autem ultimo quoque mensium die. De mensura non convenit. Donatus *quaternos modios* memorat. Seneca, Epist. LXXX. *Servus est*, quinque *modios accipit:* Unde vel alter ex altero corrigendus, vel ratio temporis habenda. Translate (vocabulo, *Demensum*) usi Plautus & Cicero. Ille Menaechm. Prol. 14.

Nunc argumentum vobis demensum dabo,

Non

Id [12] illa universum abripiet: haud existumans

Gg 3 [13] Quanto

Non modio, neque trimodio, verum ipso horreo.
Tantum ad narrandum argumentum adest benignitas.
Hic Oratore, cap. 12. *Palam elaboratur, ut verba verbis quasi* demensa, *& paria respondeant.* Vide porro Parei Electa Plautina, Tit. *Servorum.* Vesterhov.

10. SUUM DEFRUDANS GENIUM.] Ut contra, **Genialia curare* dicitur, qui vivit lautè. Donatus. Legendum forte, *genium curare.* Horat. Carm. III. 17. 14.

cras genium *mero*
Curabis.

Genius, proprie apud veteres Deus natalis, qui simul cum homine nasci & mori credebatur; sumitur & pro animo, & ipsa natura hominis. * SUUM DEFRUDANS GENIUM.] Ita praeter Codd. numero plurimos etiam Nonius Marcellus citat, addens illud Lucilii Lib. XXIII. 18.

Curet aegrotum, sumtum homini praebeat, Genium suum defrudet, *alii parcat.*

Et antiquius videtur quam quorundam Librorum DEFRAUDANS. id est, cibum sibimet subducens. Plaut. Aul. IV. 9. 14.

egomet me defraudavi
Animumque meum, geniumque *meum.*

Truc. I. 2. 81.

isti, qui cum Geniis suis belligerant, parcipromi.

Contrarium est Pers. II. 3. 11.

Nunc & amico meo prospera bo, & genio meo multa bona faciam.

Et Stich. IV. 2. 42.

Nam hic quidem meliorem genium tuum non facies.

Phaed. III. 15. 8. de ove:

Fraudatque natos lacte, ne desit mihi.

De *Geniis* vide quae eruditè congessit Barthius, Advers. LII. 12. Vesterh.

11. MISER, ad postremum, *dixit;* ut iniquitas consuetudinis comploratione finiretur. Donatus.

12. ILLA, nupta scilicet. HAUD EXISTUMANS, vel intelligens, vel recogitans ac reputans. HAUD EXISTUMANS.] Pro, aestimans. *Sallustius* * *Si, Quirites, pacem existimaretis.* Donatus. * In Oratione Macri Licinii, Trib. pl.

[13] Quanto labore partum. porro autem Geta
[14] Ferietur alio munere, [15] ubi hera pepererit:
Porro autem alio, [16] ubi erit puero natalis dies:

[17] Ubi

pl. ad Plebem, ubi legendum: *Si, Quirites*, parum exiſtumaretis, *quid inter jus a majoribus relictum vobis, & hoc a Sulla paratum, ſervitium intereſſet, multis mihi differendum fuiſſet.* Sed & τὸ *Parum* eſt in Mſſ. Hulſt. & Lindenbr. Veſterhov.

13. QUANTO LABORE, ut (Virg. Aen. VII: 244.)
Relliquias Troja ex ardente receptas.
PARTUM.] Proprie dicitur PARTUM, de eo quod labore quaeſitum eſt: quia nullus partus ſine dolore eſt ac labore. Donatus.

14. Ad paupertatem retulit FERIETUR. nam & damnum *plaga*: & res, *ſanguis* noſter dicitur. Donatus. FERIETUR — MUNERE.] Cum hoc loco componit Lambinus illa Plauti, Trin. II. 1. 19. (ubi ſermo eſt de amica & amatore.)
ibi illa pendentem ferit.
Q. d. mulctat munere. Horat. Serm. II. 1. 60.
O puer, ut ſis
Vitalis metuo, & majorum ne quis amicus
Frigore te feriat.
Feritur igitur munere, non qui accipit, ſed qui invitus dat, damnum patitur. Pro eodem & *Tangere* & *Tangi* dicebant, argento, minis, & ſimili re. Vide. Parei Lex. Plaut. Veſterhov.

15. UBI HERA PEPERERIT.] Quinto nimirum a partu die κειμήλια mittebantur puerperis & obſtetricibus. Dies is Ἀμφιδρόμια dictus. Veſterhov. HERA, uxor filii herilis.

16. UBI ERIT PUERO NATALIS DIES.] Cum adjectione temporis (Sc. *anni*, *diei*, *horae*), cujuslibet NATALIS DIES (*Hanc vocem excludendam puto*) melius dicitur: ut *natalis locus*, & *natale aſtrum*. ſed *Virgilius* (Ecl. III. 76.) ſerviens perſonae ruſticae
meus eſt natalis, Jola.
inquit: nec addidit, *Dies.* Donatus. Semper *Natales* (fortè

[17] Ubi initiabunt. omne hoc [18] mater auferet: 15

Gg 4 [19] Puer

(fortè *Natalis*) cum suo tempore pronuntiant. Semper natalis dies, cum pueri initiantur. Eugraphius. [UBI ERIT PUERO &c.] Ubi puero natalis per singulos annos revertetur. Paraphrastes Delph. Taugit morem Martialis, VIII. 64. 1.

Ut poscas, Clyte, munus, exigasque,
Uno nasceris octies in anno.

Et IX. 54. 1.

Natali *tibi*, *Quincte*, *tuo* dare *parva volebam*
Munera.

Ovid. Amor. I. 8. 93.

Cum te deficient poscendi munera *causae*,
Natalem *libo testificare* tuum. Vesterhov.

17. UBI INITIABUNT.] Hoc vultuosè pronuntiandum. UBI INITIABUNT.] Ut quidam, *cibo & potu*: ut quidam, *sacris*. * Legitur apud *Varronem*, *initiari* (i. e. *offerri*, *consecrari*) pueros Eduliae, & Poticae, & Cubae, Divis edendi. & potandi, & cubandi: ubi primum a lacte & a cunis transierunt. quod *Virgilius* (Ecl. IV. 63.)

Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.

Hoc adnotavit Probus. Sed *Terentius Apollodorum* sequitur. apud quem legitur, in insula Samothracum a certo tempore pueros *initiari*, more Atheniensium; quod, ut in Palliata, probandum est magis. Donatus. * Nonius e Catone laudat: *Cum primores cibo & potione initiarent pueros, sacrificabantur ab edulibus Eduliae, & a potione Potinae nutrices. Ita cum fari inciperent, Fabulino, cum stare, Statulino.* Vesterhov. Arnob. advers. Gent. Lib. III. *Unctionibus superest Unxia, cingulorum Cinctia replicationi. Victa & Potua sanctissimae victui potuique procurant.* Lind. UBI INITIABITUR, *initiare* est ad cibum infantem instruere, qui & ipse *dies natalis* est quodammodo. Eugraphius. INITIABUNT, nomen dabunt. *Guietus.* Ablactabunt, & initium facient cibo & potu alendi puerum. Paraphrast. Delph. Quae interpretatio ex parte nititur auctoritate Donati, & ceteris videtur anteponenda. Idem mos etiam nunc in imperio Turcico obser-

[19] Puer causa erit mittundi. Sed videon' Getam?

servatur, Praesidibus provinciarum munera ad aulam mittentibus, quo die filius imperatoris circumciditur: observante Vesterhovio.

18. OMNE HOC MATER AUFERET] Hoc retulit ad offerentis irrisionem, qui putat se puero dare. Donatus. AUFERET, lucrabitur. *Paraphrast. Delph.* obtinebit, adipiscetur.

19. PUER CAUSA ERIT MITTUNDI.] Manifestò CAUSA h. l. est πρόφασις, seu] praetextus. Sic Hec. I. 2. 5. Vesterhov. Propriè dixit MITTUNDI, de muneribus. Donatus. MITTUNDI verbo de muneribus vel sexcenties unus Martialis est usus. quod observationem Donati firmat. Vesterhov.

ACTUS PRIMI

SCENA SECUNDA.

GETA. DAVUS.

Ge. [1] SI quis me quaeret rufus. *Da.* [2] Praesto est; [3] desine. *Ge.* [4] Oh!

At

1. *Mirè Poëta desideratum Getae ostendit Davum.* Don. Geta domo egrediens quemdam e conservis adloquitur. Et plura dicturus erat, vel, *se* (forte, *eum*) *a me quaeri.* vel, *modo exisse*, *confestim reversurum dicito*, vel simile. Vesterhov. Donato haec vocatur Ἀποσιώπησις secunda.

2. Tertia persona de se loquens usus est: quia ille nominativum (Mss. Hulst. & Boend. cum edd. vet. rectius; *Quia tale nomen*. Vest.) praetulit. Donatus. PRAESTO EST, adest, sub. *rufus ille*.

3. DESINE.] Elegantem usum habet in re explorata. Sic. Eun. II. 3. 56. Vesterhov.

At ego [5] obviam conabar tibi, Dave. *Da.* [6] Accipe. hem!
[7] Lectum est: [8] conveniet numerus, quantum debui.

4. Interjectio laetantis de inopinato occursu.

5. CONABAR, absolutè. An Ἔλλειψις est, ut desit *ire*? Donatus. OBVIAM CONABAR TIBI.] Eidem ellipsi inserviunt *cogito*, *paro*, *meditor*, cetera. Vesterhov.

6. ACCIPE.] Praevenit petitionem dicendo ACCIPE. & hoc cum gestu offerentis dicitur. Donatus. HEM, admonentis, aut demonstrantis, est.

7. LECTUM; bonum, vel splendidum: Ut, (Virg. Aen. X. 541.)

arma Serestus
Lecta refert humeris.

LECTUM EST: CONVENIET NUMERUS.] Ordinem servavit. prius enim qualitas, deinde numerus pecuniae spectari solet. Donatus. Videtur id velle, argentum esse integrum, non adulterinum, sed justi ponderis & pretii, quale *commodum* dici, Nonius auctor est. Sed & ita accipi volunt illa Plauti, Rud. V. 2. 31.

Talentum argenti commodum magnum inerat in crumina.

Asin. III. 3. 135.

Viginti argenti commodas minas.

Quas mox versu 144. *bonas* vocat. — Ceterum, si de bonitate argenti dubitaretur, *nummulario praesente comprobandum erat*, nequamne esset & adulterinum, an probum. Apulej. Metam. 10. Hos δοκιμαστὰς dictos *Spectatores pecuniae* testatur Donatus in Eun. III. 5. 18. Vesterhov.

8. Summa hujus argenti congruet ei summae, quae tibi apud me erat reliqua. * CONVENIET NUMERUS, QUANTUM DEBUI.] Ἀνακόλουθον, pro, Nummi, quos adfero, numero convenient iis, quos tibi debui. Eodem sensu Cic. Att. V. 21. *Rationes conferatis. assidunt; subducunt; ad nummum* convenit. Vesterhov

Ge. [9] Amo te, & [10] non neglexisse, habeo gratiam.
Da. [11] Praesertim ut nunc sunt mores: [12] adeo res redit: 5
Si quis [13] quid reddit, magna habenda 'st gratia.
[14] Sed quid tu es tristis? *Ge.* Egone? [15] nescis, quo in metu, &

Quanto

9. *Amat*, quod reddiderit pecuniam: *agit gratias*, quod diligenter. Et quare? utrum quia creditum (*condictum*. Lindenbrog. & Rob. Stephan. *dictum*. Mss. Hulst. & Boend.) non fefellerit? an quia lectum attulerit, & numero congruenti? Et recte dixit: nam redhibitio debiti (*redditio debita*. Edd. aliquot, & Ms. Boend.) hoc agit, ut etiam gratias agamus. Donatus. AMO TE.] Formula gaudentis ob dictum aut factum alterius. Plaut. Poen. I. 2. 42.
An. *Quiesco*. Ad. *Ergo* amo te.
Cic. Att. I. 3. Te multum amamus, *quod ea* (signa) *abs te diligenter, parvoque curata sunt*. Vide ad Eun. I. 2. 106. Uti ergo *amabo te* est rogantis, ita * AMO TE gratias agentis. Vesterhov. * Vide tamen Plaut. Menaechm. III. 3. 1.

10. NON NEGLEXISSE.] In Andria. *Et id gratum fuisse advorsum te, habeo gratiam.* Donatus. i. e. quod non fueris negligens, in conficiendo, & adferendo argento.

11. Praesertim grata tibi esse debet haec mea diligentia, si hodiernam morum perversitatem spectas: nam ADEO RES &c.

12. ADEO, pro *eò* simplici, eum in locum, statum. Infra. 3. 1. Adeone rem rediisse — *patrem ut extimescam*. cónfer Heaut. I. 1. 61. & V. 2. 27. * Proprè *Rediisse res*, dicitur, cum aliquid ** pejus expectatione contigit. Donatus. * * Vide infra ad I. 4. 24. Vesterhov.

13. QUID, quantumvis parvum, quantillum. REDDIT, sc. mutuum; aut creditum solvit; vel de mutuo, aut credito.

14. Hic admonemur omnem ab initio sermonem Getae, quasi satagentis & anxii

Quanto in periclo [16] simus. *Da.* Quid istuc est?
Ge. Scies:
[17] Modo ut tacere possis. *Da.* [18] Abi sis, insciens:
[19] Cujus tu fidem in pecunia perspexeris, 10

Verere

anxii pronuntiare (MSS. Hulst. & Boend. cum plerisque edd. veter. *pronuntiari*. Vesterhov.), accommodatis praesertim ad vultum verbis. Nam &,

Si quis me quaerit:

Et,

At ego obviam conabar tibi, Dave.

Et,

Amo te, & non neglexisse, habeo gratiam:

In se quoddam contractioris animi occupatique signum habent. SED QUID &c.] SED particula, transitum significat ad mentionem alterius rei. Donatus.

15. NESCIS, QUO IN METU.] Duae perturbationum bigae sunt: a malo una, ex cupitis altera. Ergo a mali bigis, praesentis temporis periculum esse dicimus, & futuri metum. NESCIS &c.] Pronuntiative magis quam percontative efferendum est. sic enim solemus de magnis rebus dicere. Donatus.

16. SIMUS, sc. herus & ego. SIM Donatus legit.

17. Subaudiendum est *Vide*; aut quid tale. MODO, pro, *tantummodo*: ut (Virg. Aen. III. 116.),

modo Jupiter adsit. Donatus.

MODO UT TACERE POSSIS.] Ita solebant cavere, secretum commissuri. Eun. I. 2. 21. Vesterh.)

18. I. e. apage te cum stultitia tua, v. inani tuo scrupulo. * ABI SIS, INSCIENS.] Formula molliter reprehendentis. Vesterhov. SIS, contractum, pro, si vis. & additur per speciem quamdam urbanitatis, atque ad molliendum duriusculum illud, ABI. ** INSCIENS, nunc pro *inscito* posuit. vel *Inscientem* modo *stultum* dicit, alias *ignarum*. Donatus.

19. CUJUS TU FIDEM &c.] Sententiose dixit: quasi in omnibus credendum sit, servaturum fidem

Verere [20] verba ei credere? ubi quid mihi lucri eſt,
Te fallere? *Ge.* [21] Ergo auſculta. *Da.* [22] Hanc operam tibi dico.
Ge. [23] Senis noſtri, Dave, fratrem majorem Chremem
Noſtin'? *Da* Quidni? *Ge.* Quid? ejus gnatum Phaedriam [24]?

Da.

dem eſſe eum, qui in pecunia ſervaverit. — Propriè locutus eſt de PECUNIA, & FIDEM dicendo, & CREDERE. Nam *fides*, eſt eorum, quibus datur: *Creditores* dicuntur ipſi qui dant. Donatus. IN PECUNIA, pro, quod attinet ad pecuniam; vel, in re pecuniaria.

20. VERBA cum pronuntiatione dicit, ut oſtendat, multum diſtare inter *pecuniam* & VERBA. UBI QUID MIHI LUCRI EST, &c?] Ab utili conjectura. Et bene: quia ſervus nihil de honeſto dicit. Significantius dixit *Quid*, quam ſi diceret, *nihil.* Donatus. UBI, in qua re, ſc. in ſecreto commiſſo.

21. ERGO nunc, velut increpatio tardè facientis eſt: Quia hic obloquendo impediverat narraturum. Sic *Virgilius* (Aen. II. 707.)

Ergo age, chare pater, cervici imponere noſtrae.
Donatus.

22. HANC OPERAM TIBI DICO.] Auſcultandi ſcilicet. Plus eſt DICO, quam *do. Dicatur* perpetuò: *Datur* ad tempus. Donatus. Sic Plaut. Bacchid. IV. 9. 72.

Ubi lubet, recita: aurium operam tibi dico.

Pſeud. I. 5. 146.

Pſ. *Sed te volo*
Domi uſque adeſſe. Si. *Quin* tibi hanc operam dico.

Locutione a rebus ſacris deſumta, quae propriè *dicari* & *dedicari* dicuntur. Veſt.

23. SENIS NOSTRI, heri mei majoris, ſc. Demiphonis. MAJOREM, ſub. *natu.* * Mirum compendium narrationis. quaſi per interrogationem fecit, ne ex alto repeteret. Sic *Virgilius* (Aen. II. 81.),

Fando

Da. [25] Tamquam tè. *Ge.* [26] Evenit, fenibus ambobus fimul 15
Iter, illi in [27] Lemnum, ut effet, noftro in Ciliciam
Ad [28] hofpitem antiquum. is fenem per [29] epiftolas
[30] Pellexit, [31] modo non montes auri pollicens.
Da. [32] Cui tanta erat res, & fupererat? *Ge.* [33] Defινas:

Sic

Fando aliquid, fi forte tuas pervenit ad aures,
Belidae nomen, Palamedis & inclyta fama. Donatus.

24. Deeft *nofti.* Donat.

25. TAMQUAM TE.] Sic Plaut. Trin. IV. 2. 68. *Vide homo, ut hominem noveris.* Sy. Tamquam me. Vult igitur, fe probe de facie noviffe fenis fratrem. de moribus & indole alia res eft. Sic Heaut. I. 1. 53. Vefterhov.

26. Non, EVENIT ITER: fed, EVENIT ITER UT ESSET. SIMUL, uno tempore. Donatus.

27. *Lemnus*, eft infula maris Aegaei. *Cilicia*, Afiae minoris regio, Syriae proxima.

28. I. e. hominem, quocum ei vetus (longa) hofpitii neceffitudo interceffit.

29. EPISTOLAS dicendo, oftendit eum non femel fcripfiffe. Donatus.

30. PELLEXIT, induxit. Sic *Virgilius* (Aen. II. 90.),
pellacis Ulyffei. Donatus. Blanditiis evocavit. Minell.

31. MODO NON MONTES AURI &c.] Expreffit Graecum, μόνον ἐ, μονονѯχί, Tantum non, ferme, propemodum. De ipfo Adagio vide Erafmi Chiliadas & Parei Lexic. Plaut. v. *Montes.* Vefterhov. Proverbialis ὑπερβολὴ facta per exceptionem, aut per fuperlationem, aut aequam collationem. Ejusmodi eft illud Demofthenis; μόνον ἐχὶ φονὴν ἀφιείς. *Salluftius*, (Catil. 23.) *Maria montesque polliceri coepit.* MODO NON MONTES &c.] More veterum: quia hofpites hofpitibus multa donabant. Donatus.

32. *Domnone tuo*, inquit, *pollicebatur haec, cui tanta res*

Sic est ingenium. *Da.* [34] Oh! regem me esse oportuit.

Ge.

res erat? CUI TANTA &c.] Deest, *eum:* ut sit, *Eum pellexit, cui tanta res erat?* Donatus. quem vulgo sequuntur Interpretes, & id quidem recte, ut videtur. Vesterhovius dissentit, & haec sic interpretatur, quasi Davus de *auri montibus* sermonem fieri audiens, & adagii illius ignarus, quis ille sit hospes antiquus, cui tanta res sit, & supersit, ad montes auri pollicendos, scire desideret. Sic plane esse illud Eun. II. 3. 61.

Quis est is tam potens, cum tanto munere hoc?

Getam autem responso suo hoc velle; *Desine percontari; sic meum est ingenium; sic soleo de rebus magnis loqui.*

33. DESINAS, sub. mirari. SIC EST INGENIUM, sub. *hominis*, sc. Demiphonis. Fabrini, citante Vesterhovio, generatim dictum capit, subaudiens *Hominum*; & hoc recte, nam avaritia cum opibus solet crescere. *Si Demiphonem intellexisset*, τὸ *Hominis addidisset*, ait Vesterhovius. quasi vero hoc non possit subaudiri? * DESINAS, SIC EST INGENIUM.] Necessaria est ad Fabulae ἐπίτασιν avaritia Demiphonis: ut majore periculo, illo absente duxerit filius indotatam. nam mox dicturus est, *Illene indotatam virginem, atque ignobilem daret illi?* Donatus. SIC EST INGENIUM.] Recte. non enim, inquit, fortuna avarus est, sed natura. SIC EST INGENIUM.] Omnium? an domini? sed magis domini. *Idem.*

34. OH! REGEM ME ESSE OPORTUIT.] Ostendit pauperum affectiones, qui se solos uti divitiis scire ajunt, si eas habeant. OH ME REGEM &c.] Acue *me.* Donatus. *Oh!* Interjectio bene de se sentientis. *Menelius.* Homines opulentos *Reges* dixerunt. Plaut. Capt. IV. 2. 45.

Non ego nunc parasitus sum, sed regum rex regalior.

Poen. I. 2. 60.

Propudium, quasi bella sit, quasi campse reges ductitent. Vesterhov.

Rex

Ge. Abeuntes ambo 35 hic tum senes, me filiis
Relinquunt 36 quasi magistrum. *Da*. 37 O Geta! provinciam

Cepisti

Rex saepius hac notione occurrit apud Horatium. Id autem dicit Davus. Merueram divitiis abundare, nam iis contentus viverem, neque incerti lucri causa, ut hic Demipho, periculo certo, puta navigationis, me objicerem.

35. HINC & HIC legitur. Et est ordo, *Hic relinquunt filiis*. Donatus.

36. Bene QUASI: qui non complevit hoc ipsum, nec vult esse. MAGISTRUM.] Sic Latini: quem Graeci παιδαγωγὸν appellant. Donatus. Quasi monitorem atque custodem. Eugraphius. Vide Adelph. V. 9. 5. Vesterhov. Vitae gubernatorem. Minell.

37. O GETA! PROVINCIAM CEPISTI DURAM.] Acquisitae bello longè ab Italia regiones, *Provinciae* dictae sunt, a *porro*, vel *procul*, & *vincendo*. ad quas quia Praetores cum officio mittebantur, Officia quoque *Provinciae* nominantur. O GETA! Provinciam.] Splendidè PROVINCIAM dixit. Donatus. Est *Provincia* primum munus ipsum summi Ducis in bello, dictum boni ominis causa a *porro vincendo*; dein notat regionem in qua bellum geritur, vel res administrantur. Unde passim Coss. *sortiri provinciam* dicuntur apud Livium. Porro notat regionem jam devictam & in provinciae formam redactam. Demum pro quovis munere sumitur. Magnificè vero munus curandorum filiorum PROVINCIAM vocat. Sic Plautus, ad aquae vel vini in convivio fundendi munus transtulit. Stich. V. 4. 16.

Vide, utram tibi libet etiamnum capere, cape provinciam.

Pseud. I. 2. 15. leno ad servos:

Atque heri ante dixeram omnibus, dederamque eas provincias.

Vide ad Heaut. II. 4. 22. & III. 2. 5. Vesterh.

Cepisti duram. *Ge.* [38] Mihi usus venit, hoc scio.
[39] Memini relinqui me, [40] Deo irato meo.

Coepi

38. Re ipsa expertus sum, sc. *duram esse provinciam.* * Mss. Bodl. & Mark. cum edit. anni 1469. USU. Eugraphius distinguit: MIHI USUS VENIT HOC: SCIO. Quod laudat Guyetus in ἀνεκδότοις. Vest.

39. Sic dixit, MEMINI RELINQUI, ut in Andria (vide ad And. II. 5. 18. Vest.) *Memini me videre.* Et, *Memini me fieri pavum,* *Ennius.* (Locus autem est in Annal. I. Vest.) Don.

40. RELINQUI ME, DEO IRATO MEO.] Sic *Virgilius* (Aen. XII. 539.),

nec Di texere Cupentum,
Aenea veniente, sui.

Hoc Asper. Sed mihi videtur ad hoc addidisse MEO, ne esset ἀμφίβολον, cui diceret, IRATO DEO. *Naevius* in Stalagmo, *Deo meo propitio, meus homo est.* DEO IRATO MEO.] *Domino* dixit, an verè DEO? Donatus. *Irato Deo meo*, vel domino, vel genio: vel certè Deo. Noster enim Deus est, qui favet nobis: qui si iratus fuerit, adversa omnia patimur. Ut Virgil. (Aen. II. 396.)

Vadimus immixti Danais,
haud numine nostro. Eugraphius.

Sunt Libri, in quibus distingvitur post ME, quando DEO IRATO MEO fuerint ablativi. Praestat vero continuè legere ut narret servus cui relictus sit. Herilem autem filium vocat *Deum* suum, ideo iratum quod jussus esset a patre obtemperare servo Getae. *Deorum* enim nomine venire solebant, qui summis beneficiis bearent alterum, vel qui alterius potirentur. (*Prior notio in vulgus nota est: posteriorem non probavit Vesterhovius, exemplis adductis, quae adeo huc transferibenda non putavi.*) An DEO IRATO MEO separatim inferendum, pro infeliciter? Sic Plaut. Poen. II. vers. 4.

Nam ego hodie infelix, Dis meis iratissimis,
Sex immolavi agnos.

Unde & *Diis iratis* nati infelices dicebantur. Phaed. IV. 19. 15.

Diis *est* iratis *natus qui est similis tibi.* Vesterhov.

His

Coepi advorsari [41] primo. Quid verbis opus est?
[42] Seni fidelis dum sum, [43] scapulas perdidi.
Da. [44] Venere in mentem mihi isthaec: nam [45] quae
inscitia est,

[46] Ad-

Hic sensus omnino est retinendus, usque dum probetur, *Deum* rectè dici latinè, pro, *dominum*, vel *herum*: & probetur sanè, tamen haec verba multum de vi sua & elegantia, me judice, perdiderint, si priori sensu acceperis. Nec satisfacit Paraphrastes Delph. ita exponens; *a genio irato me derelictum fuisse in memoria habeo.* RELINQUI enim hic sumitur eadem notione, quâ modò ante. Hoc dicit Geta; *Reminiscor adhuc, relictum me esse magistrum filiis, ad summum meum malum, quale solet evenire ei, cui Deus iratus est.*

41. Sub. lubidini adolescentum QUID VERB.S &c.] Quid multa dicam? Hoc repente, & satis moraliter infertur, inquit Donat.

42. Opportunè SENI dixit, ut ostendat quam stultum sit, seni adversus juvenes fidelem esse. *Fidus* est amicus: FIDELIS est servus. Bene retulit PERDIDI πρὸς τὸ FIDELIS. Fidelis enim officium est servare aliquid. Donatus.

43. Id vult, Scapulas suas plagis ita contusas, ut sensum omnem amiserint, & tantum non pro perditis habendae sint. Plaut. Casin. V. 3. 14.
Nam salus nulla est scapulis, *si domum redeo.*
Martial. XIV. 18.
Alea parva nuces, & non damnosa videntur:
Saepe tamen pueris abstulit illa nates.
Tangit autem Geta ferociam adolescentum in paedagogos; quam graphicè depingit Plautus, Bacchid. III. 3. 36. Vesterhov.

44. *Venire in mentem*, non ad recordationem tantum dicitur; sed ad reputationem & intelligentiam. Donatus. Facile intelligebam ita tibi eventurum fuisse.

45. Quanta stultitia. Priscianus citat: NAMQUE INSCITIA EST. Ita & Mss. Graev. & Boend.

[46] Advorſum ſtimulum calces? *Ge.* Coepi [47] iis omnia
Facere, obſequi quae vellent. *Da.* [48] Sciſti uti foro.

Ge.

& Faërno Donatus ita legiſſe videtur. Quando interrogatio nulla erit. Eun. V. 9. 41. Veſterhov.

46. ADVORSUM STIMULUM CALCES?] Παροιμία cum ἐλλείψει: deeſt enim *jactare*. STIMULUM pro *domino adoleſcente* poſuit. Modo CALCES, non partes plantae, ſed percuſſiones pedum plagasque ſignificat. Aliter *Virgilius* (Aen. V. 324.),

calcemque terit jam calce Diores, Donatus.

Vetus verbum eſt Graecorum: πρὸς τὰ κέντρα λακτίζειν. πρὸς κέντρα κῶλον ἐκτείνειν. Meminit ipſe Servator; Act. Apoſt. IX. 5. Plaut. Truc. IV. 2. 55.

Nugae ſunt, ſi ſtimulos *pugnis caedis, manibus plus dolet.*

De nihilo illi eſt iraſci, quae te non flocci facit.

Locutio a bubus arantibus aliisque jumentis deſumta, quae ſtimulis regebantur; contra quos ſi calcitrarent, gravius dolebat. Citat Priſcianus Inſtit. Grammat. Lib. XVIII. Adde Eraſm. Adag. Veſterhov.

47. *Omnia facere eorum arbitrio; morem quem vellent gerere.* Paraphraſtes Delph. Minellius aliter legit, & diſtingvit: COEPI HIS OMNIA FACERE OBSEQUI, QUAE VELLENT. ɔ: inſtitui iis concedere, indulgere, ut facerent omnia quae vellent. Vereor ut recte dicatur, *Facere alicui omnia*; pro, ad nutum, voluntatem alicujus, ut exponit Paraphraſtes: ambigo etiam de locutione OBSEQUI ALIQUID, pro, in aliqua re: Sed forte hic ex mente Paraphraſtae ſubaudiendum eſt, *in his*, ut ſit, OBSEQUI *in his* QUAE VELLENT. Interpretes ceteri tacent.

48. SCISTI UTI FORO.] Secundum illos negotiatores, qui ante locum commercii, non praeſcribunt quanti vendant, quae ad-

Ge. [49] Noster mali nihil quidquam primo. [50] hic Phaedria 30
[51] Continuo quamdam nactus est puellulam,
Citharistriam: hanc amare coepit [52] perditè.
[53] Ea serviebat lenoni impurissimo:
[54] Neque quod daretur quidquam, id curarant patres.
Hh 2 Restabat

advehunt: sed secundum annonam fori quam deprehenderint, consilium de vendendis & non vendendis mercibus sumunt. SCISTI UTI FORO.] *Forum* pro tribus intelligitur: loco, tempore; & persona. *Scisti*, inquit, *bis uti*. Et est vulgare proverbium. Sensus hic est, *Scisti*, inquit, *quod facere te oporteret*. Donatus. Cato, Praefat. Distich. *Foro pare.* ita restituit Illustriss. Jos. Scaliger, vulgo *Foro para*, *Foro te para*. Parent autem *foro*, ex mente Scaligeri, trapezitae & negotiatores, legem fori, non suam sequentes. Unde qui sub his legibus rem faciunt, FORO UTI dicuntur. Affinia sunt, *Servire temporibus. Parere tempori. Servire scenae.* Vesterhov.

49. NOSTER πρὸς ἀντιδιαστολὴν Phaedriae: qui non noster est. NIHIL QUIDQUAM.] Quartum παρέλκον. Ut in Hecyra: *Nam nemo illorum quisquam, scito, ad te venit.* Donatus. MALI, illiciti. sub. *fecit.*

50. HIC, quem nosti. vel cum stomacho dictum est, in eum, qui harum turbarum fuit initium.

51. Bene CONTINUO: quasi vix exspectaverit profectionem patris. Donatus.

52. PERDITE, Supra modum & rationem, ut homo perditus, cui nihil pensi quid agat, modo voti fiat compos. *Minell.* Utramque lectionem, PERDITUS & PERDITE, agnoscit Donatus.

53. EA SERVIEBAT LENONI IMPURISSIMO.] Magna praeparatio ad rerum difficultatem imminentium: *Puellula citharistria*, *Avarus leno*, *Amator perditus*, *Inopia.* Donatus. IMPURISSIMO, vel cum Donato, avarissimo, sordidissimo. vel turpissimo, improbissimo.

Reſtabat aliud nihil, 55 niſi oculos paſcere, 55
56 Sectari, 57 in ludum ducere, & reducere.

Nos

54. Hoc eſt, eam inopiam in domo reliquerat (reliquerant patres adoleſcentum), ut quod dari poſſet lenoni, non haberetur. curaverant ergo quadam diligentia, ac fecerant ne pecunia filiis relinqueretur in domo. *Eugraphius.*

55. NISI OCULOS PASCERE.] Hoc enim ſolum erat quod leno non venderet. Donatus. Idem *oculis epulas dare* dixit Plautus Poen. V. 4. 2. Lucret. II. 419.

oculos *qui* paſcere *poſſunt.*

De coloribus. Virg. Aen. I. 468.

animum *pictura* paſcit *inani.*

Cic. Philipp. XI, 3. *Atque in ejus corpore lacerando atque vexando, cum* animum ſatiare *non poſſet*, oculos paverat *ſuos.*

Martial. IX. 60. 3.

Inſpexit molles pueros, ocuque comedit.

Idem I. 97. 12. *Oculis devorantibus* dixit

Et IV. 77. 3.

Auro, non dapibus, oneratur menſa: miniſtri

Apponunt oculis plurima, pauca gulae.

Tunc ego: non oculos, *ſed* ventrem paſcere *veni:*

Aut appone dapes, Vare, vel aufer opes.

Videtur igitur locutio a coena & convivio deſumta, ſplendido quidem, ſed pauci cibi. Sic & Graeci βόσκειν & ἑστιᾶν pro *delectare* uſurpant. Adde Cic. in Verr. V. 26. Suet. Vitell. 14. Juſtin. XXI. 5. Veſterhov. OCULOS PASCERE, i. e. oblectare viſu puellae.

56. SECTARI.] Bene cavillatus eſt & jlocalariter in adoleſcentem, cui aetas ad ſectandos Philoſophos apta erat. Hinc etiam Philoſophorum ſectae. Sed SECTARI proprie eſt, ut taurus buculam, ut aries ovem. Donatus. SECTARI.] In obſcoenis amoribus paſſim eſt. Plaut. Caſ. II. 8. 25.

Solet hic barbatos ſane ſectari *ſenes*

Mil. II. 1. 13.

Ait, ſeſe ultro omnes mulieres ſectarier.

Vi-

[59] Nos otiosi operam dabamus Phaedriae.
In quo [60] haec discebat ludo, ex advorsum ei loco

H h 3 Ton-

Videtur a venatione translatum. Virg. Ecl. III. 75.

Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo?

Unde Plautus Mil. IV. 1. 43.

Viden' tu illam oculis venaturam facere, *& aucupium auribus?*

Phaed. IV. 4. 4.

Unam formosam, & oculis venantem *viros*.

Donati sententiae favet locus Plauti, Mil. IV. 3. 18.

tu quidem
Ad equas fuisti scitus admissarius
Qui consectare *qua mares, qua feminas.* Vesterhov.

57. IN LUDUM.] Sub. κιθαριστικόν. Sic Plaut. Rud. Prol. 43. adolescens virginem videt ire e ludo fidicino domum. ubi vide Dacieriam. Exercitia autem illorum ludorum erant psallere & commodè saltare. Vide Nep. in Praefat. Propriè *Ludus* appellabaturSchola gladiatorum. Hincfactum, ut scholae literarum etiam *Ludi* dicerentur. Sic *Ludus Literarius*, Tac. Annal. III. 66. Vide porro Sanctii Minerv. & ibi Perizon. p. 830 Vesterhov.

58. REDUCERE.] Σύλληψις, *a ludo* enim subauditur. Donatus.

59. NOS OTIOSI OPERAM DABAMUS PHAEDRIAE.] Videtur ὀξυμώρου species. Intelliguntur autem Geta & Antipho. Vesterhov. *Per otium Phaedriae obsequebamur.* Paraphrastes Delph. ex parte fultus auctoritate Donati. Tranquillo animo adjuvabamus hac in re Phaedriam. Minell. Quomodo autem adjuvabant? Malim, aliis rebus relictis Phaedriae aderamus, eum comitabamur.

60. HAEC, puella. * EX ADVORSUM EI LOCO.] Παρέλκον quartum. Donatus. Laudat Gellius VII. 7. EXADVERSUM LOCO. Sed Lucil. Lib. XXVIII.

Primum exadverso *si quod est coenaculum, quo recipiat te.*

Mss. Graev. Boend. &c. EX ADVORSO. Pareus edidit,

[61] Tonſtrina erat quaedam. hic ſolebamus [62] fere
Plerumque eam opperiri, dum inde iret domum. 40
Interea [63] dum ſedemus [64] illic, [65] intervenit
Adoleſcens

dit, EX ADVORSO ILICO. Veſterhov. Donatus quoque agnoſcit lectionem *Ilico*, i. e. rectà ſtatim. EX ADVORSUM, contra, e regione. *Ex adverſo* magis familiare eſt ſcriptoribus proſaicis.

61. TONSTRINA ERAT QUAEDAM.] Apta ſedes otioſis. Παρ΄λκον tertium QUAEDAM. Donatus. TONSTRINA]. Πωγωνοκȣρεῖα. Meminit Plautus, Amph. IV. 1. 5. & Epid. II. 2. 14. Apul. Metam. III. *Hunc juvenem, cum e balneis rediret ipſe, tonſtrinae reſidentem forte conſpexit.* Theophraſtus conventus hoſce ἄοινα συμπόσια (*abſtemia convivia*) dixit. Veſterhov.

62. Παρέλκον tertium, FERE PLERUMQUE. Donatus.

63. DUM SEDEMUS.] Proprie SEDEMUS, ut in tonſtrina. Donatus. Moramur & manemus Cithariſtriam. Vide ad Adelph. IV. 5. 38. Veſterh.

64. Praeter Donatum etiam Codex Bemb. ILLI (eodem ſenſu) Sed & ita Gambarellus, Pulmannus & Aldus ediderunt. Vox Plauto familiaris. Veſterh.

65. INTERVENIT, repente ſupervenit. * INTERVENIT ADOLESCENS &c.] *Apollodorus* tonſorem ipſum nuntium facit, qui dicat ſe nuper puellae * * comam ob luctum abſtuliſſe: quod ſcio mutaſſe *Terentium*, ne externis moribus ſpectatorem Romanum offenderet. Donatus. * * Bene de hoc ritu Theodoretus Quaeſt. in Deuteron. c. 18. Τινὲς μὲν τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν, τὰς τῆς κεφαλῆς ἀπεκείροντο τρίχας, καὶ ταύτας προσέφερον τοῖς νεκροῖς. τινὲς δὲ τὰς τῶν γενείων, ἄλλοι τὰς τῶν ὀφρύων, ταῦτα γίνεσθαι ὁ θεῖος ἀπηγόρευσε νόμος. Artemidor. Lib. I. cap. 27.
Ἔθος

Adolescens quidam lacrumans. [66] nos mirarier:
Rogamus, [67] quid sit? numquam aeque, inquit,
ac modò,
[68] Paupertas mihi onus visum est, & miserum, &
grave.
Modò [69] quamdam vidi virginem hic viciniae 45
Miseram, suam matrem lamentari mortuam.

Ἔθος γὰρ παλαιὸν, ἐπὶ πένθει τὰς ὀφρύας ψιλῶσαι. Ex hac mente quoque dixit Ovid. Metamorph. III. 505.

planxere sorores
Naiades: & sectos fratri posuere capillos. Lindenbr.

66. NOS MIRARIER.] i. e. mirabamur. * Ut (Virgil. Aen. IV. 421.)
solam nam perfidus ille
Te colere.
NOS MIRARIER.] Recte: mirum enim in adolescentibus lacrumae, ut contra, (Virg. Georg. III. 67.)
tristisque senectus. Don.

67. *Quid lacrumet.* Donatus.

68. Statim fit mentio paupertatis, ut sit causa fallaciae Phormionis. Donatus. PAUPERTAS ONUS VISUM.] Poterat & dicere ONUS VISA: sed maluit participium construere cum nomine posteriori. Sallust. Catil. LV. 3. *Est* locus *in carcere*, quod *Tullianum appellatur*. Cic. pro Sextio 42. *Tum* domicilia *conjuncta*, quas *urbes appellamus*. Quinctil. Instit. V. 9. Popularitas *signum est* existimatum. * PAUPERTAS MIHI ONUS &c.] Cato Distich. I. 41.
Paupertatis onus *patienter ferre memento.*
Cic. Senect. 5. *Ennius ita ferebat duo, quae maxima putantur* onera, paupertatem *& senectutem, ut eis penè delectari videretur.* Vesterh.

69. Bene QUAMDAM: ne ob familaritatem laudare videretur. HIC VICINIAE, adverbium in loco est. Cujus ad locum, HUC VICINIAE. Et statim proximitas insinuatur, ut sit spes & causa videndi. Donatus. HIC VICINIAE, pro, hic in vicinia, vel, vicino. Vide And. I. 1. 43.

[70] Fa ſita erat ex advorſum: [71] neque illi benevolens,
Neque notus, neque cognatus, extra unam [72] aniculam,
Quisquam aderat, [73] qui adjutaret funus. [74] miſeritum 'ſt.
Virgo ipſa facie egregia. [75] quid verbis opu' 'ſt? 50
[76] Com-

70. SITA, pro *poſita.* *Solinus* cum adjectione in H. (Fragmentis) *cum praedixero pontum inſulae.* Et hoc ei reciprocum eſt. Donatus. Refert adhuc Geta verba lacrumantis adoléſcentis. Propriè autem *Siti* dicuntur defuncti. Unde pro ipſis mortuis uſurpatur. Plaut. Mil. II. 4. 19.

ſcio, crucem futuram mibi ſepulcrum.
Ibi mei majores ſunt ſiti; *pater, avos, proavos, abavos.*

Mſſ. Graev. Boend. & Lipſ. cum edit. 1469. EX ADVORSO. Veſterhov. EA, mater mortua, ſeu corpus ejus. *Puella contra mortuam.* Paraphraſtes Delph. quod eòdem redit: niſi quod SITA magis convenit mortuae. *SITA EX ADVORSO, collocata pro more, in veſtibulo domus, verſis in portam pedibus. *Mer. Caſaubonus.*

71. Αὔξησις fit: quia res minuitur, creſcit ſententia. Donatus. Deſcriptio hominis peregrini & pauperis. Ita Thais de ſeſe, Eun. I. 2. 67.

ſola ſum: babeo bic neminem
Neque amicum, neque cognatum. Veſterhov.

72. Videtur haec fuiſſe nutrix virginis, in cujus tutelá quaſi fuerit ipſa virgo. Veſterhov.

73. Eam adjuvaret in curando funere. * Ipſum officium FUNUS dixit. Donatus. ADJUTARET FUNUS.] Sic Hec. III. 2. 24.

hic onera adjuta

Mſ. Boend. QUI ADJUVARET CURARE FUNUS. Ita autem dixit FUNUS, uti And. I. 1. 81. Veſterhov.

74. Hoc eſt, *miſertus ſum ejus.* Donatus.

[76] Commorat omnes nos. ibi continuo Antipho:
Voltisne [77] eamus visere? [78] alius: censeo.
Eamus. duc nos sodes. [79] Imus: venimus:
[80] Videmus. virgo pulchra! &, quo magis diceres,
Nihil [81] aderat adjumenti ad pulchritudinem. 55

75. Sic dicit *Terentius*, ubi ad effectum properat. Donatus. Dubium, an hoc ex sua persona, an ex adolescentis dicat Geta: mihi prius videtur.

76. Figura συγκοπὴ, pro *commoverat*. Donatus. sub. *ad commiserationem*. * Turpilius, Demetrio:
Vide mirum ingenium, & delenificam mulierem: commorat hominem lacrumis. Vesterhov.

77. EAMUS VISERE.] Ut Virg. Aen. I. 531.)
populare Penates
Venimus. Donatus.

78. ALIUS: CENSEO. EAMUS. DUC NOS SODES.] Haec omnia diversi dicunt. Et apparet tot esse homines, quot per μίμησιν ἀσύνδετα demonstrantur. Donatus. ALIUS, sub. *sodalium*, v. *praesentium*, *aixit*.

79. IMUS: VENIMUS: VIDEMUS: ἀσύνδετον primum per βραχυλογίαν, μετ' ἐνεργείας. Don.

80. *Bene* non dixit, *Videmus virginem pulchram* sed ὑπὸ τῆς καταπλήξεως, VIRGO PULCHRA! Illud enim frigidius, hoc concitatius. Et hoc magis demonstratur δράματι quam relatione. QUO MAGIS DICERES.] DICERES, * pro *crederes*. Ut *audacter dicito*. Saepe *Plautus*. Donatus. * Non tamen hic opus est ita accipere, nam commodè subaudiri potest, *pulchram esse*.

81. Propriè ADERAT. *Adest* enim id quod adjuvat. Donatus. Geminus huic locus est Heaut. II. 3. 45. Et est descriptio lugentium. Plaut. Mostell. I. 3. 116.
ecastor, mulier rectè olet, ubi nihil olet.
Et versu 134.
si pulcra est, nimis ornata est.

[82] Capillus passus, nudus pes, [83] ipsa horrida:
Lacrumae, vestitus turpis: ut, [84] ni vis boni

* In

Cicero μεταφορικῶς de scriptis Attici, Att. II. 1. *Sed tamen erant ornata hoc ipso, quod ornamenta neglexerant, &, ut mulieres, ideo bene olere, quia nihil olebant, videbantur*. Vesterhov. AD PULCHRITUDINEM, sc. conciliandam, aut commendandam.

82. Singularem numerum posuit, facetius, quam si pluraliter dixisset. Sic & alibi, *Capillus pexus, prolixus* &c. (immo *passus*. Vide Heaut. II. 3. 49.) *Virgilius* (Aen. V. 402.)

quibus acer Eryx in praelia suetus
Ferre manum.

PASSUS, temerè dispersus. Ut magna pars, a Graeca oratione profluxit haec dictio. Donatus. PASSUS, effusus in humeros. à *pando*.

83. IPSA HORRIDA. Quasi extra ipsam sit id quod dixit, CAPILLUS PASSUS, NUDUS PES. Tale est apud *Virgilium* (Georg. III. 387.)

Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,
Nigra subest udo tantum cui lingua palato,
Rejice.

Et alibi de arbore (Georg. II. 296.)

Tum fortes late ramos, & brachia tendens
Huc illuc, media ipsa *ingentem sustinet umbram.*

Et, (Aen. III. 618.)

domus sanie, dapibusque cruentis
Intus opaca, ingens: ipse arduus, *altaque pulsat*
Sidera.

IPSA HORRIDA & LACRUMAE ad luctum pertinent. NUDUS PES & VESTITUS TURPIS ad pauperiem. Donatus. CAPILLUS PASSUS, NUDUS PES, IPSA HORRIDA, — VESTITUS TURPIS.] Haec omnia summi luctus indicia. Papin. Stat. Thèb. IX. 572.

Crine dato passim, plantisque ex more solutis.

Omnia autem inculta atque incomta *horrida* & *horridula* dixere. Propriè aspera & hispida, ut dumeta & senticeta. Vesterhov. VESTITUS TURPIS, foedus, squalidus.

* In ipsa inesset forma, haec formam extinguerent.
Ille, qui [85] illam amabat fidicinam, [86] tantummodo

[87] Satis,

84. NI VIS BONI &c.] Intelligit δύναμιν τȣ̃ καλȣ̃ (*virtutem pulchritudinis*) Lucret. IV. 1165.
Sed tamen esto jam quantovis oris honore,
Quoi Veneris membris vis omnibus exoriatur.
Propert. I. 2. init.
Quid juvat ornato procedere, vita, capillo?
Et tenues Coa veste movere sinus?
Aut quid Orontea crines perfundere myrrha?
Teque peregrinis vendere muneribus?
Naturaeque decus mercato perdere cultu,
Nec sinere in propriis *membra nitere* bonis?
Crede mihi non ulla tuae medicina figurae est.
Nudus amor formae non amat artificem. Vest.
VIS BONI, exsuperantia pulchritudinis. *Mer. Casaubonus.*

* IN IPSA INESSET FORMA.] Veteres ignem & calorem quemdam, quasi fervorem, dixerunt *Formam.* (Videtur legendum *Fornum.* Non. Marcellus: Fornum & Fornaces *dicuntur à* Forno, *quod est calido.* Vest.) & ideo *Fornaces, forcipes, formam* & *formosos:* ex quibus ignis amoris exoritur. Laudandus est ergo *Terentius* proprietate servata; qui quum *formam* praetulisset, subjecit EXTINGUERENT. Ideo & *Virgilius* sic ait (Ecl. III. 66.)
At mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas.

IN IPSA INESSET FORMA, HAEC FORMAM &c.] Figura πλοκή. aliud enim supra (nempe *faciem*), aliud infra (sc. *pulchritudinem*); FORMA repetita significat. IN IPSA INESSET &c.] Geminavit praepositionem, ut alibi, In *amore haec omnia insunt vitia.* Benè EXTINGUERENT: quia ab igne & calore *forma* dicta est. Donatus.

85. Bene ILLAM: quia jam supra insinuavit personam Citharistriae. FIDICINAM.] Supra, Citharistriam, ergo indifferenter. Donatus.

[87] Satis, inquit, scita 'st. noster vero. *Da.* Jam scio : 60
Amare coepit. *Ge.* Scin' [88] quam? quò evadat, vide.
[89] Postridie ad anum recta pergit. obsecrat,
[90] Sibi ut ejus faciat copiam. [91] illa enim se negat:
Neque [92] eum aequum ait facere. [93] illam civem esse Atticam,

[94] Bonam,

86. Sensus est, Laudavit tantummodo, non etiam captus (Vesterhov. conjicit, *raptus*) est in amorem. Donatus.

87. SATIS — *scita.*] Magna laus formae: amanti aliam placuisse. SCITA, bella. ut in Andria (III. 2. 6. ubi tamen paullo aliter legitur.) Scitus *puer est natus è Pamphilo.* NOSTER. VERO.] Ἀποσιώπησις tertia: quae succurrit, quoties verba rebus minora sunt. Donatus. SATIS SCITA 'ST] Nec magnopere ejus formam laudat, neque adeo contemnit. quod & *sic satis* dicunt. Vesterhov. NOSTER, ɔ: filius herilis, Antipho.

88. QUAM, quantum. * EVADAT, perveniat. Nam *evadere* est pervenire. Donatus. Vide ad And. I. 1. 5. Vest. EVADAT, sub. *res*, aut *amor Antiphonis.*

89. Mſ. Graev. POSTERI DIE. Eadem ratione *die crastini* dicitur. Vesterhov. RECTA, quia non per nuntium. Donatus.

90. I. e. tradat sibi virginem in nuptias innuptas: quod ex sequentibus patet.

91. Mſ. Schalbr. ILLA ENIM EAM SE NEGAT. Emphasis est in ENIM, quod & *Vero*, & *Enimvero* eodem sensu. Vesterhov. *Copiam facturam* subauditur. Donatus.

92. Non quod amet, sed quod hoc petat. Donatus.

93. ILLAM cum ἐμφάσει dixit: quasi dicat, quam sic contemnat. Donatus. CIVEM — ATTICAM.] Propriè. Hominem enim *Athenienfem* etiam, mulierem tantum *Atticam* dixerunt

[94] Bonam, bonis prognatam [95] si uxorem velit, 65
[96] Lege id licere facere: sin aliter, negat.
Noster, quid ageret, nescire: & eam ducere [97]
Cupiebat, & metuebat, absentem patrem.
Da [98] Non, si redisset, ei pater veniam daret?
Ge. [99] Illene indotatam virginem atque ignobilem 70

[100] Daret

sunt. Turneb. Adverf.XIX. 14. *Vesterhov.*

94. Et ipsam ingenuam, & bonis parentibus natam. *Eugraphius.* BONAM, non vilem. *Donatus.* Duplex commendatio, a parentibus, & ipsius virginis ingenio. Horat. Carm. III. 24. 21. *Dos est magna parentium Virtus.* Vesterhov.

95. Recte subjunxit, SI UXOREM VELIT; postquam ea in virgine praetulit, quae solent ornare nuptias. Donatus.

96. SI UXOREM VELIT, LEGE ID LICERE &c. De distinctione dubitat Donatus. Cl. V. P. Burmannus ad Calpurn. Flacc. Declam. XXIII. distingvit, SI UXOREM VELIT LEGE, &c. h. e. legitime. Vesterhov. Et pudice anus, & tamen illecebrose, LICERE FACERE dixit, quod ille imprudentius petit, ut sibi ejus faciat copiam. *Donatus.* NEGAT, sub. *licere facere*, aut, *se facturam.*

97. DUCERE, Sub. *uxorem.* * METUEBAT proprie dixit. *Metuimus* enim eos qui nos amant: *Timemus* etiam inimicos, Donatus.

98. NON, SI REDISSET PATER, EI VENIAM &c.?] Bene interrogat Davus. hoc enim sperari si posset, non opus erat fraudibus Phormionis. SI, pro *postquam. Virgilius.* (Aen. V. 64.),

Praeterea, si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit. Donatus. Editio anni 1469. *Num*, SI. Libri quidam cum Donato, NON, SI REDISSET PATER, EI VENIAM &c.? *Vesterhov.* VENIAM DARET, ei parceret hanc culpam. i. e. *ignosceret.* Paraphrastes Delph. Malim, permitteret ſe. *eam habere uxorem.*

[100] Daret illi? numquam faceret. *Da.* Quid fit denique?

Ge. Quid fiat [102]? est parasitus quidam [103] Phormio, [104] Homo confidens: [105] qui, illum Dì omnes perduint!

Da.

99. ILLENE INDOTATAM VIRGINEM.] Ἐμφατικῶς ILLE, de quo dixerat, DESINAS: SIC EST INGENIUM: & qui propter spem lucri navigarat senex. Insinuandum igitur fuit. hic enim erit omne periculum Fabulae. Et ordine *Terentius* prius insinuavit personam senis, ut graviora fierent quae dirimebant nuptias. INDOTATAM VIRGINEM, ATQUE IGNOBILEM.] Duo dixit, & INDOTATAM, & IGNOBILEM. Haec enim duo principaliter petuntur, cum sint quatuor quae in sponsis quaeruntur: *forma*, *probitas*, *dos*, *nobilitas*, — VIRGINEM.] Simpliciter accipimus, VIRGINEM? An subaudimus, *Quamvis*: ut sit, *Quamvis virginem?* Donat.

100. Bono affectu dixit, DARET ILLI? Filius enim familiae, non tam ducit uxorem, quam a patre accipit: quippe cum patri committatur potius puella in ejusmodi conditionibus, quam marito. — Mirè DARET: ut ostenderet nihil esse potestatis in filio. Nota NUMQUAM pro *non*, in majorem negationis significationem poni semper. *Donatus*. Plaut. Asin. III. 3. 40.
Qui hodie numquam ad vesperum vivam. Vesterhov.

102. Deest, *Rogitas!* & est ἀποσιώπησις quarta. Donatus.

103. PHORMIO, non a formula, sed phormione dicitur sparteo, quem nos *Eronem* dicimus trivialiter, & pro consuetudine. *Donatus*.

104. HOMO comicè additum: nam quis ignoret parasitum hominem esse. CONFIDENS.] Hic CONFIDENS, pro improbo, audaci ac temerario posuit. Ut, *O ingentem confidentiam!* Donatus. Lucil. apud Non. v. *Confidentia*

Im-

Da. [106] Quid is fecit? *Ge.* Hoc consilium, quod dicam, dedit.

[107] Lex est, ut orbae, qui sunt genere proximi, 75
Eis

Improbu', confidens, *malus & nequam videatur.* Vest.

105. QUI, ILLUM.] QUI, *utinam* est. ut *Lucilius* in secundo., Qui *te Momentane malum jam caetera perdat.* Aut, QUI HOC CONSILIUM — DEDIT. QUI aut expletivum est, aut pronomen :- quo incipiens Phormionem describere, cohorruit considerationem ejus, & in hanc vocem, quasi confusus erupit. hoc autem (Sc. *Illum Di omnes perduint!*] certum genus est παρενθέσεως. Donat. QUI, ILLUM DI OMNES PERDUINT!] Cic. pro Dejot. 7. *Dii te perduint, fugitive.* Est vero idiotismus quo per iram quasi abrumpitur oratio imprecatione. Expressit praeclare Cic. Att. IV. 7. *De Apollonio quid scribis, qui illi Dii irati, homini Graeco, qui conturbare quidem putat sibi licere.* Ubi quin prius *qui* valeat, *utinam*, more Comicorum, dubium nullum est. Aliter se res habet in loco Getae, qui prae manibus est. — Dicturus enim erat continuè, QUI, HOC CONSILIUM, QUOD DICAM, DEDIT, nisi injecisset Davus, *Quid is fecit?* ut adeo illa, ILLUM DI OMNES PERDUINT, imprecandi formulam tantum contineant. Vesterhov.

106. QUID IS FECIT? Correxit interrogatione errantem ut rediret ad nominativum casum QUI, unde aberraverat, & ILLUM dixerat. Donatus. Immo sensus est, *Quid mali fecit? cui adeo maledicas?*

107. LEX, ut in Palliata, recte ponitur: nam Graecorum fuit. LEX EST.] Alia narratio interponitur. Et dicitur παρεξήγησις. UT ORBAE &c.] *Orba proximo nubat*, *Orbam proximus ducat*, Atticum jus est. Et ordo, *Lex est, ut orbae eis nubant, qui sint proximi.* Donatus. LEX EST.] *Ita sc. fari incipit Phormio ;* ex quorumdam sententia. ORBAE, sc. parentibus. * Vide ad Adelph.

Eis nubant: * & illos ducere eadem haec lex jubet.
[108] Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam:
[109] Paternum amicum me adsimulabo virginis:
Ad judices veniemus: [110] qui fuerit pater,
Quae mater; qui cognata sit tibi; [111] omnia haec so

Con-

delph. IV. 5. 18. & Meurs. Solone, cap. 16. Vesterh.

* ET ILLOS DUCERE &c.] Non duas res jubet haec una lex, sed puellis permittit nubere: cognatos cogit ducere. Donatus. *Puellis permittit* &c.] Vide de hac constructione ad And. III. 5. 18. Vesterhov.

108. EGO TE COGNATUM DICAM, ET TIBI SCRIBAM DICAM.] Ἀποστροφὴ & ἠθοποιΐα. Haec narratio est, quam dicit *Tullius* constitutam: Et ipse, *Tibi uni parcam*, inquit in Verrinis. repente enim transitur ad verba personarum, ab earum descriptione: sed hoc ipsum ad commovendos auditores valet plurimum. ET TIBI SCRIBAM DICAM.] *Cicero* (Verr. II. 15.) *Scribitur Heraclo dica*. DICAM supra, verbum: infra nomen est totidem literis, diverso accentu. Donatus. TIBI SCRIBAM DICAM.] H. e. actionem, litem. In jus te vocabo. Est vero hinc μίμησις, usque ad verba Davi. Sic infra II. 2. 15. & II. 3. 92. & IV. 3. 63. Plaut. Aul. IV. 10. 30.

Jam quidem hercle te ad praetorem rapiam, & tibi scribam dicam.

Poen. III. 6. 5.

cras subscribam *homini* dicam.

Locutio Graeca est. Unde & *Inscriptus* notat accusatum. Vide Barth. Advers. IV. 15. Vesterhov.

109. Hoc est, fingam me amicum fuisse patri virginis. *Potuit enim opponi*, Personam non habes, ut ait Donatus.

110. *Qui* hic pronomen est: infra, *quomodo* significat. Donatus.

111. OMNIA HAEC, non ex abundanti posuit: Sed oratoriè, quasi *tam multa*. Et est ἀρχαϊσμός. nam

Confingam: [112] quod erit mihi bonum, atque commodum,
Quum tu horum nihil [113] refelles, vincam scilicet.
[114] Pater aderit. mihi paratae lites. quid mea?
[115] Illa quidem nostra erit. *Da.* [116] Jocularem audaciam!

Ge.

nam post enumerationem veteres hoc dicebant. *Sallustius* Jugurtha (cap. 85.) *Haec omnia praesidio adjunt.* Donatus.

112. QUOD ERIT &c.] Tutò confingam. QUOD ERIT MIHI BONUM, ATQUE COMMODUM.] Εὐφημία. *Quod mihi*, inquit, *faustum ac felix erit:* hoc est, confingere atque mentiri. QUOD ERIT MIHI BONUM &c.] Totum jocolariter parasitus: quippe qui CONFINGAM dicens, non solum non erubuerit de falsiloquio, sed quasi praeclari facinoris inceptionem etiam auspicatus sit, omenque susceperit, dicendo, *Quod erit mihi bonum, atque commodum.* Sic enim veteres, *Quod faustum felixque sit*, dicebant, aliquid aggressuri. *Donatus.* Major vis Comica inest verbis parasiti, si ita cum Donato ea exposueris; Quam cum aliis & Vesterhovio, *Quatenus mihi erit bonum atque commodum.* Caeteroquin sensus esse possit; *quod mihi erit commodum*, ɔ: facile, *quia non refelles; & bonum, quia vincam, & gratiam a te inibo.*

113. REFELLES, refutabis, redargues. Nam prorsus *Refellere*, est redarguere falsitatem. *Donatus.* QUUM TU HORUM NIHIL REFELLES.] Sic Cic. Tusc. Quaest. I. 1. *Erat facile vincere non repugnantes.* Et in jure confessi pro *judicatis* habentur. Vesterhov.

114. PATER ADERIT: MIHI PARATAE LITES. QUID MEA?] Mirè ὁ συκοφάντης, quod maxime alter metueret, hoc pro ridicula re contemsit. Donatus. QUID MEA? sc. *attinet.* id vult, lites a patre tuo mihi intendendas, nihil moror, nihili aestimo.

115. ILLA, virgo. * Ἠθικῶς NOSTRA, quum

Ge. [117] Persuasit homini: factum est: [118] ventum est: vincimur : 85
Duxit. *Da.* [119] Quid narras! *Ge.* Hoc, quod audis. *Da.* [120] O Geta,
Quid te futurum est! *Ge.* [121] Nescio hercle. unum hoc scio:

[122] Quod

Antiphonis tantum esse debeat. Donatus.

116. Εἰρωνεία καὶ ἀντίφρασιν: hoc est, *minime jocularem.* Deest; *Audio ex te*, aut *Dicis*. Donatus. Quae joco & fabulae similior videtur, quam rei gestae & verae. *Minell.* Risu dignam. Paraphrastes Delph. Vesterhovius citat And. IV. 4. 43.

117. PERSUASIT HOMINI.] Codd. quidam, scripti & impressi, PERSUASUM EST HOMINI. Vesterhov. FACTUM EST.] Sc. a Phormione, quod dixerat, nempe utadsimularet sé necessarium virginis, & Antiphoni ut cognato dicam denegati conjugii scriberet. * FACTUM EST: VENTUM EST. VINCIMUR. DUXIT.] Ἀσύνδετον. Quod amat *Terentius* ut, *it*, *lavit*, *redit*. Et, *Imus*, *venimus*, *videmus*. Et, *Funus interim procedit: sequimur: ad sepulchrum venimus: in ignem posita est: fletur* — His (*in his.*) non modo brevis & comis narratio est: sed etiam auditoris animum, ad id quod restat, intendit. Donatus.

118. Sub. *in judicium.* VINCIMUR.] Victus in judicio est Antipho, non parasitus. at hoc sic ait ut supra, *Illa quidem nostra erit.* Nota *Vinci*; & prius *Vincere*, pro, *cadere lite*; *obtinere litem.* Controversiae forenses sunt bellum quoddam togatum.

119. QUID NARRAS! Admirantis vox est, non interrogantis. Donatus.

120. O GETA, QUID TE FUTURUM EST!] Sic pronuntia, quasi periturum contempleris Getam, & jam eum in certo interitu defleas. O GETA, QUID &c.] Scilicet qui magister relictus sis Antiphoni. Donatus.

[122] Quod fors feret, feremus aequo animo. *Da.* Placet [123] :

[124] Hem! iſtuc viri officium 'ſt. *Ge.* [125] In me omnis ſpes mihi eſt.

Da. Laudo. *Ge.* [126] Ad precatorem adeam, credo, qui [127] mihi 90

121. NESCIO HERCLE. UNUM HOC SCIO: QUOD FORS FERET, FEREMUS &c.] Ἠθικῶς deſperatione rerum, fortis eſt ſervus. Et ſimul vigilavit Poëta, ne ſi & hic ejularet, res tota migraret in tragoediam. Donatus.

122. P. Syrus mimus: 237.

Feras, non culpes, quod mutari non poteſt.

Virg. Aen. V. 710.

Quicquid erit: ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.

Cic. Off. I. 12. ex perſona Pyrrhi:

Voſne velit, an me regnare, hera quidve ferat fors

Virtute experiamur.

Idem Att. VII. 14. *Sed haec, ut* fors tulerit. Veſterhov. Hae graves ſententiae, ex perſona ſervorum quum dicuntur, ridiculae ſunt, & eo conſilio interponuntur. — Mirè meritum culpae ſuae ad fortunam retulit. Donatus. FERET, afferet. FERET, FEREMUS, Paronomaſia.

123. Sub. *mihi hoc reſponſum*, aut, *propoſitum tuum.*

124. HEM! ISTUC VIRI OFFICIUM 'ST.] Compendium conſolationis eſt, quod hic libenter accepit: & ideo ſtatim approbat. Donatus. HEM! Hic eſt applaudentis, aut, hortantis.

125. IN ME OMNIS SPES EST MIHI.] Quo modo? an ut ſtrenue ſe defendat? an ut fugiat? an ut patiens ſit plagarum? *Donatus.* Sic Eun. II. 2. 9. Salluſt. Jug. 85. *Mihi ſpes omnes in memet ſitae.* Veſterhov.

126. Heaut. V. 2. 23. Plaut. Aſin. II. 4. 8.

Siquidem hercle nunc ſummum Jovem te dicas detinuiſſe,

Atque is precator *adſiet, malam rem effugies numquam.*

Sic oret: [128] nunc amitte, quaeso, hunc. caeterum
[129] Posthac, si quidquam, nihil precor. [130] tantummodo

Non

Pseud. II. 2. 12.
precator & *patronus foribus processi foras.*
ADEAM.] Mss. Graev & Bodl. cum edit. 1469. ABEAM. CREDO.] Jocatur Geta, & εἰρωνικῶς hoc interserit. Vesterhov.

127. MIHI, id est, *pro me.* Donatus. Ita MIHI ORET dixit, uti Suetonius Tib. 11. *Tamen officii duxit, quantum in se esset, exorare filiae patrem frequentibus literis.* Vesterhov. Hic locus parum probat. MIHI est, *in meum bonum*, *meam gratiam.*

128. NUNC AMITTE, QUAESO, HUNC.] Μίμησις dicitur; ubi non verba modo, verum etiam gestum vocemque fingimus alienam. (*uti Geta hic deprecatoris fui.*) Hoc quod nos dicimus *Dimitte*, Antiqui etiam dicebant AMITTE. *Virgilius* (Aen. II. 148.)
amissos hinc jam obliviscere Grajos.
Et *Sallustius* (in Fragmentis) *Pactione amisso Publio legato.* Donatus. AMITTE.] Plaut. Bacchid, III. 2. 11.
Malefactorem amitti satius, quam relinqui beneficium. Vesterhov. Adde Plaut. Mostell. II. 2. 1.
Habeo, Neptune, magnam gratiam tibi,
Quum me amisisti *vix a te vivum modo.*
NUNC, hac saltem vice. HUNC, cum contemtu & fastidio dictum, ut appareat supinè orare precatorem.

129. POSTHAC SI QUIDQUAM, NIHIL PRECOR.] Facilè impetrat, qui non omnia extorquet. Ergo ars precatoria est, mitigare praesentia, futura permittere. SI QUIDQUAM.] Ut solet, eleganter per Ἔλλειψιν. Et simul, non si tantundem *peccaverit:* sed, si vel minimum. NIHIL PRECOR.] NIHIL, pro *non:* sed plena negatio, NIHIL. Donatus. Plura vide ad Eun. II. 13. & 14. Vesterhov.

130. I. e. *Dummodo:* quasi dicat, & sane praeclare fungeretur partibus precatoris, dummodo in illis subsisteret, neque hanc ad-

deret

Non addat: [131] ubi ego hinc abiero, vel occidito.
Da. [132] Quid paedagogus ille, qui Cithariſtriam?
[133] Quid rei gerit. *Ge.* [134] Sic, tenuiter. *Da.*
[135] Non multum habet, 95
Quod det, fortaſſe. *Ge.* Immo nihil, niſi [136] ſpem meram.

deret clauſulam; UBI EGO &c. Haec ſervus dicit ex perſona ſua, ſequentia ex perſona precatoris.

131. Hic oſtendit nullum precatorem ex animo poſtulare veniam ſervo. VEL, pro *etiam*. OCCIDITO (q. d.) Tu tantum caedere volebas: ego dico, *Etiam occidito*. Donatus.

132. PAEDAGOGUS, Phaedria ſc. quia *puellulam ſectabatur*, *in ludum ducebat & reducebat*: ut ſupra dictum eſt. Ob ſervante Veſterhovio, hic adoleſcens amans lepidè PAEDAGOGUS dicitur. Nam paedagogi antiquo aevo a praeceptoribus diſtincti, in ludum comitabantur liberos ingenuos, iisque quaſi cuſtodes additi erant, praeceptoribus artes & ſcientias docentibus. Petron. 94. *Ego paedagogus, & cuſtos, etiam quo non juſſeris, ſequar.* Mallet autem Vir doctiſſimus, ſic, diſtinguere; QUID? PAEDAGOGUS ILLE, QUI CITHARISTIAM, QUID REI GERIT? Sic mox, verſu 97.
quid? ſenem
Quoad exſpectatis voſtrum?
* QUI CITHARISTRIAM.] Ἔλλειψις. *Sectatur*, *amat*, vel quid tale ſubaudiendum eſt. Donat.

133. Quomodo vivit: nam ſic propter ſequentia capiendum eſt.

134. SIC, TENUITER.] Δεικτικῶς. SIC dicendum eſt, cum aliquo geſtu. *Donatus.* SIC, TENUITER.] Diſtinxi has voculas, poſt paucas editiones: idque monente Donato. Vide ad Heaut. III. 1. 49. Veſterhov.

135. NON MULTUM HABET, &c.] Cum commiſeratione amatoris adoleſcentis pronuntiandum eſt. Donatus.

136. Bene SPEM: quia amat. nemo enim ſine ſpe amat.

Da. Pater ejus rediit, an non? *Ge.* Nondum. *Da.* [137] Quid? ſenem
[138] Quoad exſpectatis voſtrum? *Ge.* Non certum ſcio:
[139] Sed epiſtolam ab eo adlatam eſſe audivi modo,
[140] Et ad portitores eſſe delatam. hanc petam. 100
Da. [141] Numquid, Geta, aliud me vis? *Ge.* [142] Ut bene ſit tibi!

Puer,

amat. MERAM, ſolam. *Donatus.* SPEM MERAM.] Intelligit eam ſpem munerum, quam adoleſcens jactat puellae. Donatus non cepit. Vide II. 1. 16. Veſterhov.

137. QUID? SENEM &c.] Animadvertite, QUID ſecundum morem quotidianum tum dici, quum fit tranſitus a mentione alterius rei ad alteram. Sic & ſupra, *Quid paedagogus ille?* Don.

138. QUOAD, *quamdiu.* Et recte locutus eſt: quia adventus finis eſt exſpectationis. *Donatus.* QUOAD.]. Quod ad, ſub. *tempus*, ſeu, quando. Veſterhov.

139. SED EPISTOLAM AB EO &c.] Mire paratur inopinatus ſubito adventus ſenis, nam ipſe veniet, cujus epiſtolam ſperat. Donatus.

140. ET AD PORTITORES &c.] More veterum magiſtri tributorum, id eſt, publicani, operam in portu dabant, inferendarum rerum & efferendarum vectigal exigentes. *Donat.* PORTITORES.] Hi Nonio teſte dicuntur *Telonarii, qui portum obſidentes omnia ſciſcitarentur, ut ex eo vectigal accipiant.* Quo reſpiciens Menaechmus & nimis curioſam uxorem objurgans ait, apud Plaut. Menaechm. I. 2. 5.

Nam quoties foras ire volo, me retines; revocas:
Rogitas, quo eam? quam rem agam? quid negotii geram?
Quid petam? quid feram? quid foris egerim?
Portitorem *domum duxi. ita omnem mihi*
Rem neceſſe loqui eſt, quidquid egi, atque ago. Veſterhov.

141. NUMQUID, GETA, ALIUD ME VIS?] Abs-

Puer, heus! nemon' huc prodit? cape, da hoc
[143] Dorcio.

Absque illo argento, quo tibi a me opus fuit. Donatus. Formula discedentium. Vide ad Eun. I. 2. 111. Vesterhov.

142. UT BENE SIT TIBI.] Ἀρχαϊσμὸς, pro * *Nihil.* Donatus. * Sub. *aliud te volo.* Est enim formula discedentium. *Bene tibi sit*, pro, *vale*. Vesterh.

143. DORCIO.] *Dorcium* foemininum nomen est, ut *Planesium*, *Glycerium*. Donatus. DORCIO.] Δόρκιον ὑποκοριστικὸν videtur τοῦ Δορκάς. Videtur vel Getae uxor, vel quaevis alia mulier ancilla intelligi. Vesterhov. DA HOC.] *Argentum* scilicet *trade*.

ACTUS PRIMI

SCENA TERTIA.

ANTIPHO. PHAEDRIA.

An. [1] ADEON' rem rediisse, [2] ut qui mihi consultum optume velit esse,

1. *In hac Scena color vitae est eorum qui id, quod immodicè concupierint, spernunt postquam evenerit. Quod apertiore sententia ostendit Poëta, dicendo*, NOSTRI NOSMET POENITET. *Comparativa qualitas in Scena est, inter Antiphonis vitam, & Phaedriae. Genus causae demonstrativum. Contendunt autem uter magis miser sit.* Don. ADEON' REM REDISSE.] Sic supra I. 2. 5. infra I. 4. 24. Heaut. I. 1. 61. Vesterhov. Sub. *Credibile* aut *possibile est*.

2. UT QUI MIHI CONSULTUM OPTUME VELIT ESSE, PHAEDRIA.] *Mira sententia, qua ostendit* ado-

Phaedria, [3] patrem ut extimescam, [4] ubi in mentem
ejus adventi venit?

[5] Quod ni fuissem [6] incogitans, ita eum [7] exspectarem, ut par fuit.

Ph.

adolescentulos in peccatis neminem magis metuere, quam eos a quibus maxime diliguntur. Simulque inducitur rerum imminentium praestructio, in qua sic audax inducitur Phaedria, ut defensor futurus sit: sic timidus Antipho, ut fugiturus sit. Ferienda (i. e. *intendenda, tollenda.* Vesterhov.) pronuntiatio in eo, quod ait, QUI MIHI CONSULTUM OPTUME VELIT ESSE. hoc enim magis mirum est, ideo patrem timeri, quia CONSULTUM OPTUME VELIT. Donatus. Hoc est, quod ICti dicunt: Pater praesumitur optimum consilium capere pro liberis suis. *Vesterhov.*

3. PATREM UT EXTIMESCAM.] Ita plerique Mss. & editi veteres. Alii, PATREM EXTIMESCAM. Quod revocavit Guyetus, & post eum recentiores quidam, scilicet quia versu 1. τὸ UT jam scriptum fuerat. A Ms. Witt. utrumque UT abest. Defendit tamen J. Fr. Gronov. ad Plaut. Bacch. IV. 6. 18. Vide porro ejus notas ad Liv. XXIII. 11. & XXVIII. 9. Vesterhov. EXTIMESCAM. vehementer formidem.

4. UBI IN MENTEM EJUS ADVENTI VENIT?] Nota, *venire in mentem veteres*, non recordationis causa tantum, sed etiam recogitationis considerationisque posuisse. (Vide ad vers. 27. Scen. praeced.) IN MENTEM EJUS ADVENTI VENIT.] Sic veteres genitivo casu proferebant. *Cicero.* (Verr. Act. I. 17.) *Fac tibi paternae legis Aciliae veniat in mentem.* ADVENTI VENIT?] Multipliciter declinatur, & ADVENTI & ADVENTUS. Sic & in Andria, *Nihil* ornati, *nihil* tumulti. VENIT.] Legitur & ADVENIT. Donatus. Cicero de Oratore II. 61. *Quotiescumque gradum feceris, toties* tibi *tuarum* virtutum veniat in mentem. Vesterhov.

5. QUOD NI.] Παρέλκει

Ph. [8] Quid istuc est? *An.* Rogitas? [9] qui tam audacis facinoris mihi conscius sis?
[10] Quod utinam ne Phormioni id suadere [11] in mentem incidisset; 5

και τὸ QUOD. Cic. Att. XIII. 45. Quod nisi *me Torquati causa teneret, satis erat dierum*, &c. Virgil. Georg. I. 155.
Quod nisi *& assiduis terram insectabere rastris.*
Sallust. Catil. 18. Quod ni *Catilina maturasset pro curia signum sociis dare; eo die, post conditam urbem Romam, pessimum scelus patratum foret.* Vesterhov.

6. INCOGITANS, temerarius. *Donatus.* Auson. Periandro 15.
Incogitantes *fors, non consilium regit.* Vesterhov.

7. EXSPECTAREM, nunc *opperirer:* alias, *sperarem.* Donatus. Cupidè exspectarem, ut aequum & conveniens fuit. *Paraphrast. Delph.* Exspectassem, (per Enallagen temporis) sicut decuit probum & obedientem filium eum exspectare. q. d. Nequaquam duxissem uxorem, absente patre, adversando ejus voluntati. Minell.

8. QUID ISTUC EST?] Haec interrogatio stomachosa est, extenuare volentis metum fratris: diversa enim sentit ob diversum amoris eventum. Donatus.

9. QUI TAM AUDACIS FACINORIS MIHI CONSCIUS SIS.] Propriè ad terrorem, qui de facinore loquitur, *Conscium* dixit. *Donatus.* AUDAX propriè de homine dicitur: nunc Metonymicè de facinore. Sic Virg. Aen. IX. 625.
Juppiter omnipotens audacibus *annue* coeptis.
CONSCIUS SIS.] CONSCIUS SIM. *Linacer.* notante Vesterhovio.

10. QUOD UTINAM NE PHORMIONI.] Gratissime non Phormioni succenset, sed Phormionis invento. Et vide, ut & ipse se culpae subtrahat. QUOD UTINAM.] Et familiare est, initia rerum accusare eos, quos alicujus negotii poenitet. Vetus elocutio UTINAM NE. *Ennius* in Medea,

[12] Neu me cupidum eò impulisset, [13] quod mihi principium est mali.

[14] Non potitus essem: [15] fuisset tum illos mihi aegre aliquot dies:

[16] At

Utinam ne *in nemore Pelio securibus*,
Caesa cecidisset abiegna ad terram trabes.
Et NE, *non*, accipiendum. *Donatus.* QUOD UTINAM.] Παρέλκει τὸ QUOD. Cic. Fam. XIV. 4. Quod utinam *minus vitae cupidi fuissemus*. Virg. Aen. X. 631.
quod ut ô *potius formidine falsa*
Ludar.
Nisi forte πλεονάζει τὸ ID: quomodo *id quod* pro simplici relativo dicitur. Vesterhov.

11. IN MENTEM INCIDISSET.] Sic Heaut. III. 1. 75. *Idem.*

12. NEU ME CUPIDUM EO COMPULISSET.] EO, ad uxorem ducendam. an EO in tantum? *Donatus.* IMPULISSET.] Ita plerique Mss. & Edd. Sic And. I. 5. 31. In aliis est, COMPULISSET. Vesterhov. IMPULISSET, instigasset; aut etiam praecipitasset, utpote in malum.

13. QUOD MIHI PRINCIPIUM EST MALI.] Bene, quasi caput mali non in amore sit, sed in nuptiis. *Donatus.* Virgil. Aen. II. 97.
Hinc mihi prima mali labes. Vesterhov.

14. NON POTITUS ESSEM.] i. e. *At tu mihi dices, non factus esses compos virginis, nisi per nuptias.* ὑποφορά: cui mox subjicit ἀνθυποφοράν: q. d. *fac sane ita eventurum fuisse; quid tum?* MIHI nempe AEGRE FUISSET ILLOS ALIQUOT DIES. Virgilius Aen. IV. 603.
Verum anceps pugnae fuerat fortuna? fuisset.
citante Donato.

15. FUISSET TUM ILLOS MIHI AEGRE ALIQUOT DIES.] More hominum loquitur: credit enim ex sequenti satietate, se potuisse abstinere amoribus suis. *Donatus* ad proxime praecedentia. Sed plane videntur huc pertinere. AE-

GRE

[16] At non quotidiana cura haec angeret animum.
Ph. * Audio,
An. Dum [17] exspecto, quam mox veniat, qui adimat hanc mihi consuetudinem.

Ph.

GRE FUISSET.] doluisset, molestum fuisset, sc. eâ carere. * MSS. Leidenses duo, cum Pulmanni tribus, FUISSET TUM ILLUD MIHI AEGRE. And. II. 6. 9.
bidui est aut tridui
Haec sollicitudo.
Adelph. I. 2. 57.
Aegre 'st. Vesterhov.

16. AT NON QUOTIDIANA CURA HAEC &c.] Hoc dicit: facilius fuisse abstinere virgine intacta, quam ea cum qua jam consueverit. Et ideo subjungit, DUM EXSPECTO QUAM MOX VENIAT, QUI ADIMAT HANC MIHI CONSUETUDINEM. *Donatus.*

* AUDIO per εἰρωνείαν dicitur modo, a contemnente dictum Antiphonis. Est ergo pro *Non audio*, hoc est, Nihil dicis. *Donatus:* Ita solent, qui assensum non praebent, neque tamen contradicere volunt. Infra V. 7. 54. Aliter Eun. II. 3. 79. Vesterhov.

17. EXSPECTO, h. l. timeo. Sallust. Jug. XIV. 11. *Nihil minus, quam vim, aut bellum exspectantem, — inopem & coopertum miseriis effecit, ut ubivis tutius, quam in meo regno essem.* * QUAM MOX VENIAT.] Non *Quando*, sed *Quam cito:* quia timet. *Donatus.* QUI ADIMAT &c.] Intelligit patrem Demiphonem. Ipsam autem συνουσίαν (conversationem) videtur CONSUETUDINEM vocare. *Vesterhov.* Nota proprietatem. nam *Consuetudo* specialiter de coitu dicitur. *Donatus.* Hoc quidem verum; at talis significatio non est hujus loci.

18. ALIIS, QUIA DEFIT, QUOD AMANT.] Magnificentius (*immo, majori cum stomacho*) ALIIS dixit, quam si diceret *Mihi.* Donatus. DEFIT, deest. Vide Hec. V. 2. 2. Virg. Ecl. II. 22.
Lac mihi non aestate novum, non frigore defit.
Noster, Eun. II. 2. 12.
Nihil cum est, nihil defit *tamen.*

* QUOD

Ph. [18] Aliis, quia defit, quod amant, aegre 'ſt: [19] tibi, quia ſupereſt, dolet. 10

[20] Amore abundas, Antipho.

[21] Nam tua quidem hercle certò vita haec expetenda optandaque eſt.

[22] Ita

* QUOD AMANT. Mſ. Witt. QUOD CUPIUNT. *Veſterhov.*

19. TIBI, QUIA SUPEREST, DOLET.] Laboravit, ut oſtenderet, plus eſſe DOLET, quam AEGRE EST. Et ideo inſanum ait Antiphonem; qui in ea fortuna poſitus, quae adverſa & contraria eſt (*horum* nempe *fortunae*, *quibus deſit quod amant*), idem patiatur quod miſer. Et eſt figura ὑπόζευξις. Nam ad utrumque, AEGRE EST, ſufficere potuit. TIBI, QUIA SUPEREST.] Id eſt, eo quod deſideras, abundas. *Donatus.*

20. AMORE ABUNDAS, ANTIPHO.] Sic hoc pronuntiandum, quemadmodum ſolet cum ſtomacho dici vituperanti cibum, *Non eſuris*, aut, *Pleno ventre es.* Vult enim oſtendere, ſatietatis hoc eſſe, non ratiocinationis, quod nunc queritur Antipho. *Abundare* dicitur, qui ſucceſſu proſpero affluit. *Lucilius* libro tertio,

ille alter abundans
Cum ſeptem incolumis pinnis redit; ac recipit ſe. Donatus.

Intelligit gaudia & ſucceſſum amoris. *Veſterhov.*

21. NAM TUA.] Hinc jam extra jocum, & ſerio loqui incipit. *Veſterhov.* TUA QUIDEM HERCLE CERTO VITA HAEC EXPETENDA.] Benè CERTO: quia ſupra omnia cum εἰρωνεία dixit. VITA dixit, ut oſtenderet, etiamſi non felicitas, ſed VITA dicatur, optandam eſſe. VITA autem & mores ſignificat, & animam, & alimentum, & ſpatium vivendi, & fortunam accidentem viventibus: ut modò. Propriè dixit EXPETENDA OPTANDAQUE. Omnia enim quae amamus, aut induſtria, aut voto proveniunt: hoc eſt, aut in nobis ſunt, aut in fortuna poſita. Donatus.

[22] Ita me Dì bene ament, ut mihi liceat [23] tam diu, quod amo, frui;
[24] Jam depecisci morte cupio. [25] tu conjicito caetera;

[26] Quid

22. ITA ME DI BENE AMENT, &c.] Necessario jurat: quiá quod dicturus est, solis amatoribus videtur esse credendum. *Donatus.* BENE, multum: aut est Antimeria; BENE pro *boni*, ɔ: benigni, propitii.

23. TAM DIU, QUOD AMO, FRUI.] Quamdiu uxore fruitur Antipho. An TAM DIU, δεικτικῶς? TAM DIU.] Tantisper, hoc est, vel tantillo tempore. QUOD AMO FRUI.] Deest *Eo:* ut sit, *eo, quod amo, frui.* Donatus. TAM DIU.] Subaudi, *Quam tibi tuo amore frui datur; quamdiu tu tuo amore potitus es.* Vesterhov. QUOD AMO, suaviter & amatoriè, pro, *amica.*

24. JAM DEPECISCI MORTE CUPIO.] Pactionem transigere. *Donatus.* DEPECISCI MORTE.] Αὔξησα τεθνάναι. Cicero Att. IX. 7. *In quo non extimesco periculum. cum enim tot impendeant, cur non honestissimo depecisci velim?* Et citat Malaspina ad h. l. *depectum* ex Pandectis Florentinis; pro quo vulgo *depactum.* Virg. Aen. V. 230.

vitamque volunt pro laude pacisci

Aen. XII. 49.

lethumque sinas pro laude pacisci.

Quibus locis uti seu vita seu morte, eodem sensu & sententia, dicitur emenda laus, ita Phaedria h. l. optat, sibi fructum amoris vel ipsa morte emendum. Priscianus Lib. VIII. numerat verbum *Depeciscor* in iis quae *A* mutant. Vesterhov. MORTE.] Mer. Casaubonus, Paraphrastes Delph. & Minellius ediderunt, MORTEM, quod & rectum esse constat, ex locis Virgilii, a Vesterhavio modò adductis.

25. TU CONJICITO CAETERA; QUID EGO,— ET QUID TU EX HAC COPIA. Sensus est: T*ibi porro conjiciendum relinquo, quid molestiae ego capiam ex hac inopia mei, & quid tu voluptatis ex istac copia amoris tui percipias.* Vesterhov.

[26] Quid ego ex hac inopia nunc capiam; & quid tu ex hac copia 15
[27] Ut ne addam, quod [28] fine fumtu ingenuam, liberalem nactus es:
Quod habes, ita ut voluisti, uxorem [29] fine mala fama: [30] palam
Beatus: ni unum hoc desit, animus qui [31] modeste istaec ferat.

[32] Et

26. QUID — CAPIAM] Infortunium fcilicet: ET QUID TU EX ISTAC COPIA.] Fructum ac felicitatem. Donatus.

27. UT NE ADDAM.] Παράλειψις figura, in qua velut ex abundanti enumerantur adjecta. *Donatus.* Similem fententiam vide Eun. V. 4. 4. Vesterhov.

28. SINE SUMTU &c.] Ait desiderium Antiphonis nullo constitisse fumtu: fibi a lenone fuisse emendam puellam. INGENUAM, LIBERALEM NACTUS ES.] Hoc (Sc. INGENUAM) natalium, illud (LIBERALEM.) morum est. *Donatus.* INGENUAM, Liberam. LIBERALEM, honestam, honestae conditionis. *Contra autem, inquit, fervam fordidae conditionis fector.*

29. Honestae existimationis; quod non erat amica Phaedriae, quippe ferviens lenoni impurissimo.

30. PALAM, fine controversia. * BEATUS, NI UNUM HOC DESIT.] Virg. Georg. II. 458.

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas.

Ecl. VI. 45.

Et fortunatam, si numquam armenta fuissent,
Pasiphaen.

Vide ad Hec. IV. 2. 25. Vesterhov. BEATUS, sc. *es, tot tantisque bonis.*

31. MODESTE, moderate. *Sallustius* libro fecundo, *Modestus ad omnia alia, nisi dominationem* Donatus. MODESTE IST \EC FERAT.] Commoda quae tibi obtigerunt ferre possit, id est, qui his possit esse contentus, qui recte possit uti talibus bonis. *Minellius.*

[32] Et si tibi res sit cum eo lenone, quocum | mihi est, tum [33] sentias.

Ita [34] *plerique ingenio sumus omnes*, [35] *nostri nosmet poenitet.* 20

An. At tu mihi contra nunc videre fortunatus, Phaedria,

[36] Cui

32. ET SI TIBI RES SIT &c.] ET modo non connexiva, sed inceptiva conjunctio est. *Donatus.* Plurimi Codices, QUOD SI. Vesterhov.

33. Sic alibi (Heaut. III. 1. 46.) *Sit rogas? sensi.* Donatus. SENTIAS, Sub. *te nunc revera beatum esse*, aut, *quantum sit molestiae illi, cui cum talibus est negotium.*

34. PLERIQUE OMNES.] Παρέλκον tertium (ut) in Andria, *Quod* plerique omnes *faciunt adolescentuli.* Et est ἀρχαϊσμὸς: ut, *Accede ad ignem hunc, jam calesces plus satis.* Donatus.

35. Poenitet eum, qui parum putat. ergo ipsi nos, inquit, nostra contemnimus. Sic & in Heautontimorumeno (I. 1. 20.) *At enim dices, me, quantum hic operis fiat*, poenitet. Donatus. Sensus est; *Sordet nobis sors nostra.* Plaut. Poen. I. 2. 71.

Heu ecastor, cum ornatum adspicio nostrum ambarum, poenitet,
Exornatae ut sumus.

Cic. Fam. VI. 1. *Etsi ea est perturbatio omnium rerum, ut* suae quemque fortunae *maxime* poeniteat. Horat. Serm. I. 1. 1,

Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors objecerit, illa
Contentus vivat; laudet diversa sequentes?

P. Syrus:

Aliena nobis, nostra plus aliis placent.

Quam sententiam ita Illustriss. Jos. Scaliger extulit:

Ἄλλοις ἀρέσκει τἀμὰ, καὶ τὰ τῶν δ' ἐμέ

Prudenter monet Cato:

Quum tibi displiceat rerum fortuna tuarum,
Alterius spectâ, quo sis discrimine peior. Vesterh.

[36] Cui de integro est potestas etiam consulendi, quid velis:
[37] Retinere, amare, amittere. ego [38] in eum incidi infelix locum,
Ut neque mihi [39] ejus sit [40] amittendi, neque retinendi copia.
Sed quid hoc est? videon' ego Getam currentem huc advenire? 25
Is est ipsus. [41] hei timeo miser, [42] quam hic nunc mihi nuntiet rem.

36. CUI DE INTEGRO &c.] Post, deinceps. An DE INTEGRO, id est, integris rebus? *Donatus.* DE INTEGRO.] H. e. Nuptiis nondum implicito. *Vesterhov.* CONSULENDI.] deliberandi, aut, statuendi, decernendi. POTESTAS est.] licet, liberum est.

37. Integrum erat Phaedriae, vel RETINERE amicam, clam & inscio patre, vel AMARE, quod ad amorem vagum referas, an ad eandem amicam, parum refert; vel denique AMITTERE amicam. Suet. Calig. 25. Matrimonia contraxerit *turpius*, *an* dimiserit, *an* tenuerit, *non est facile decernere.* Vesterh.

38. Eò redactus sum miser. *In eum statum conjectus sum.* Paraphrastes Delph.

39. EJUS, sub. *quod amo.* Sc. uxorem. * Pro EJUS Guyetus substituit JUS. Sed vincit τὸ EJUS cum Codicum numero, tum elegantia. Idem autem dicet Antipho infra III. 2. 22. *V.*

40. AMITTENDI.] propter amorem. RETINENDI.] propter patrem. *Don.*

41. HEI TIMEO MISER.] Quam recte jam timet: quia in metu semper est * praesaga mali mens. Et HEI interjectio ingemiscentis est. ut (Virgil. Aen. XI. 57.)

hei mihi, quantum
Praesidium, Ausonia, &
quantum tu perdis, Jule!

* Mallem, *conscia mali mens*, ɔ: culpae sibi conscia. Petronius Cap. 125. citante Lindenbrogio: *Quam male est extra legem viventibus! quidquid meruerunt, semper exspectant.*

42. I. e. ne aliquem mihi portet tristem nuntium.

AC-

ACTUS PRIMI

SCENA QUARTA.

GETA. ANTIPHO. PHAEDRIA.

Ge. [1] NULLUS es, Geta, niſi jam aliquod tibi conſilium [2] celere repperis:
Ita nunc [3] imparatum ſubito tanta [4] te impendent mala:
Quae neque uti [5] devitem, ſcio, neque quo modo me inde extraham.
Nam non poteſt celari [6] noſtra diutius jam audacia:

[7] Quae

1. Expreſſus hic locus ex Plauto, Epid. I. 1. 75.
quo in loco haec res ſit, vides,
Epidice: niſi quid tibi in tete auxilii eſt, abſumtus es.
Tantae in te impendent ruinae, niſi ſuſſulcis firmiter,
Non potes ſubſiſtere, itaque in te irruunt montes mali.
Neque ego nunc quomodo me expeditum ex impedito faciam,
Conſilium placet. Veſterhov.

2. CONSILIUM CELERE.] *Hoc celère* neutraliter dicitur. *Donatus.* Priſciano τὸ CELERE adverbium eſt. *Veſterh.*

3. I. e. nullis conſiliis aut praeſidiis inſtructum.

4. Accuſativo caſu IMPENDENT. aut ἀναστροφὴ, pro, *in te pendent mala.* Donatus. Lucil.
Nunc ad te redeo, ut quae res me impendet, *agatur.* Veſt.

5. Ruina aut vitanda eſt, aut extrahenda ſunt ex ea corpora, quae oppreſſerit. DEVITEM.] Ante quam irruant. INDE EXTRAHAM.] Quum irruerint. *Donatus.* Similis ſententia eſt Adelph. III. 2. 4. *Veſterhov.* INDE, ex iis. EXTRAHAM, expediam.

6. Benè NOSTRA: quia ipſe partem maximam culpae ſuſtinet, ut magi-

ſter.

[7] Quae si non astu providentur, me aut herum
[8] pessum dabunt. 5

An. Quidnam ille [9] commotus venit?

Ge. Tum, [10] temporis mihi punctum [11] ad hanc
rem est. herus adest. *An.* Quid istuc
mali 'st?

Ge.

ster. *Donatus.* AUDACIA, facinus audaciae plenum: nuptiae sc. Antiphonis.

7. Hic versus in Edit. Delph. non apparet: Totidem autem verbis habetur in Andria I. 3. 3. Ubi ita Donatus; *Provisio rerum duas significationes habet.* Providemus *enim nobis tam bonum, quam malum. Malum, sicuti si quis eminus veniens, telum providerit atque sic caverit. Ergo hic* Providentur, *caventur, vitantur.* QUAE, sc. mala imminentia. ASTU, per astum, astutè, callidè. Secundum Festum, *origo vocis* Astu, (rectius Astus); *ex Graeco ab ἄϛυ oppido deducitur: in quo qui conversati assiduè sint, cauti, atque acuti esse videantur.*

8. PESSUM DABUNT.] Pacuvins, Teucro:
Periere Danai, plera pars pessumdata est.

Parum refert conjunctim legatur, PESSUMDABUNT, an PESSUM DABUNT, nisi quod posterius magis Comicum videtur. *Vesterhov.* PESSUM DABUNT, perdent. Propriè autem *Pessum dare* notat demergere, ex mente Donati ad locum citatum.

9. Modo COMMOTUS perturbatus atque conterritus. *Donatus.* Confer And. V. 4. 34.

10. PUNCTUM, pro, momentum. Ut Lucilius in decimo quarto, *Puncto uno, hora * & qui quoque invasit.* PUNCTUM, angustissimum spatium. *Donatus.* Στιγμὴν χρόνȣ vocant Graeci. An a mathematicis desumta locutio, apud quos minima pars lineae *punctum* est? Id autem vult Geta, consilium sibi in ipsa quasi arena esse capiendum, quod jamjam domi adfuturus esset herus in portum appulsus. *Vesterh.*

Ge. [12] Quod quum audierit, quod ejus remedium inveniam iracundiae?

[13] Loquarne? [14] incendam. taceam? instigem. purgem me? [15] laterem lavem.

Kk 2 Eheu

11. AD HANC REM.] Ad deliberandum quod ago. HERUS ADEST.] Vultu tristi ac * superciliis arduis hoc dicendum est. *Donatus.* * Forte, *Superciliis adductis.* Vesteih.

12. QUOD, sc. uxorem duxisse Antiphonem. * QUOD EJUS REMEDIUM &c.] Plus est quam si diceret, *Nullum.* Propriè, REMEDIUM, quasi iracundia morbus sit. *Donatus.* REMEDIUM IRACUNDIAE, ɔ: ad placandam iracundiam senis. Neque tamen improbanda est Donati observatio, nam sic bella verbis inerit Dilogia.

13. LOQUARNE? INCENDAM. TACEAM? INSTIGEM.] Σχῆμα διαπόρησις. Duo sunt quae fieri in placando solent: aut *Loqui*, aut *tacere.* INCENDAM.] Quia iracundia ignis est. INSTIGEM.] *Instigari* propriè fera dicitur. *Donatus.* LOQUARNE &c.] Donato haec *perturbatae & servilis imperitaeque personae verba* sunt scilicet, quia mox addit, PURGEM ME? & quod idem sit *Loqui* & *purgare se.* Boeclerus igitur LOQUARNE? interpretatur de responsione servi ad interrogationem heri; TACEAM? de nihil respondendo; PURGEM ME? de amoliendo culpam & suspicionem. debebat addidisse, ultro. Mihi aptior hic sensus videtur: LOQUARNE? h. e. Indicabo Demiphoni de nuptiis Antiphonis. TACEAM? interrogatus de causa illarum nuptiarum. PURGEM ME? dicendo, me impulsore non esse contractas. *Vesterhov.* Mira & imitanda brevitas est in singulis: plena sic forent; *Loquarne? non: quia hoc modo incenderem.* & sic porro. Auctor scilicet accommodavit sermonem ad trepidationem, & tempus angustissimum, personae loquentis.

14. INCENDAM, faciam iracundia ardentem. Sic

Eheu me miserum! [16] quum mihi paveo, tum [17] Antipho me excruciat animi: 10

[18] Ejus

Sic Hec. IV. 1. 47. Phaed. III. 10. 18.
Incensus *ille falso uxoris crimine.*
Eundem usum *Accendendi* verbum habet *Vesterhov.*

15. LATEREM LAVEM.[Παροιμία, πλίνθον πλύνεις. *Donatus.* LATEREM LAVEM.] Qui non purior fit lavando, dum semper auget se stercus fricando. Tam enim non puriorem laterem lavando reddimus, quam ipsum laterem perdimus. *Eugraph.* LATEREM LAVEM.] Petrus Nannius Miscell. II. 17. intelligit de massa ex argilla vel luto, non igne, sed sole indurata; qualis quanto magis lavatur, tanto magis opera luditur, ipso latere in coenum resoluto. Quo sensu frequenter usus in Commentariis suis J. Caesar. Dacieria *une brique crue* vertit. Varro *Laterem crudum* vocat, qui diversus est a *cocto*. Etiam Vitruvio alius est *coctus*, alius *crudus later*. de Architect. I. 5. Adde II. 3. & Erasm. in Adag. Lucil. Sat. IX.

Nam laterem *qui ducit habet nihil amplius unquam.*
Quam commune lutum e paleis, coenumque acerosum.
Vesterhov.

Bene subjunxit LAVEM, cum praeposuerat PURGEM: & magis Comicum ac lepidum est haec ad verbum capere, sine ulla metaphora. Minellius exponit, *inanem operam sumam.*

16. QUUM, *praeterquam quod* significat modò. *Donatus.* Ita TUM, quod subjicit, significabit *etiam.*

17. ANTIPHO ME EXCRUCIAT ANIMI.] Τῷ ἰδιωτισμῷ, pro eo quod est, *propter Antiphonem me excrucio.* ME EXCRUCIAT ANIMI.] Sic in Hecyra, *Fecit, animi ut incertus foret.* Gamtivo enim casu veteres figurabant hanc locutionem. *Donatus.* Plaut. Mil. IV. 2.76.

quid illam miseram animi excrucias.

Sulpicius Apollinaris, Periocha Heaut. versu 3.
Animique sese angebat,

facti poenitens. Vesterh.

[18] Ejus me miſeret: ei nunc timeo: is nunc me retinet. nam [19] absque eo eſſet,
[20] Recte ego mihi vidiſſem, & [21] ſenis eſſem ultus iracundiam:
[22] Aliquid convaſaſſem, atque hinc me conjicerem [23] protinus in pedes.

18. EJUS ME MISERET &c.] MISERET, praeteritorum, TIMEO de futuris. Figura πολύπτωτον. EJUS, EI, IS. *Donatus.* RETINET, remoratur, alias nempe fugiturum.

19. ABSQUE EO ESSET.] Si ad eum res non pertineret: id eſt, ſi meum tantummodo peccatum eſſet hoc ipſum. *Donatus.* Vide ad Hec. IV. 2. 25. Linacer & Gambarellus: NAM ABSQUE EO ESSET RECTE. *Veſterbov.*

20. RECTE EGO MIHI VIDISSEM, &c.] Facetè ſervus occaſionem melioris conditionis eſſe exiſtimat fugae cauſam, tamquam ſibi per eam & libertatis genus praeſtare poſſet, & praedam. MIHI VIDISSEM.] Ut dicimus, *Vide tibi*, & *videte vobis*. Et rectè, VIDISSEM, ἀντὶ τοῦ *Providiſſem*. Donatus. RECTE, benè, probè, pulchrè. * Plaut. Moſtell. III. 3. 23.

Ego enim cavi recte.

Vide plura ad And. II. 6. 25. *Veſterbov.*

21. SENIS ESSEM ULTUS IRACUNDIAM.] SENIS maluit, quam *Domini*, dicere: ut in ipſo nomine & hortamentum impune fugiendi appareat. Et ſimul quia non *Iram*, ſed IRACUNDIAM dicturus erat. nam *Ira*, de cauſa: *Iracundia*, de moribus. (Vide ad And. I. 1. 121. & Adelph. IV. 7. 37. *Veſterbov.*) Non dixit *Evaſiſſem*, ſed ULTUS ESSEM. Faciunt enim ſervi fugiendo, ut dominos poeniteat iratos fuiſſe. *Donatus.*

22. ALIQUID CONVASASSEM.] Figuratum eſt a colligendis vaſis. *Donatus.* Videtur a militibus caſtra moventibus, praeſertim in fuga, translatum. id

An. [24] Quam hic fugam, aut furtum parat?
Ge. [25] Sed ubi Antiphonem [26] reperiam? aut qua quaerere insistam via? 15
Ph.

id συσκευάζειν & *vasa conclamare* dixerunt. Vide Coel. Rhodig. Lect. Ant. XXX. 29. Mſſ. Graev. & Witt. CONVASISSEM. quod & ex Mſſ. Bemb. & Basilican. laudat Faërnus. Mſſ. quidam, CORRASISSEM. quod forte inde natum. Loquitur autem Geta ex more servorum, qui aufugientes herum simul despoliabant. Vide ad Eun. IV. 3. 19. *Vesterhov.* Clam subripuissem, & cum sarcinulis collegissem. *Paraphrast. Delph.*

23. PROTINAM fuit: & sic *Nigidius* legit. *Donat.* (Item) Festus Pompejus & Nonius. Meminit & Varro L. L. VI. dicens, *Protinam a protinus continuitatem significans.* Adde Plaut. Curc. II. 3. 84. & Fragm. Astrabae. *Vesterhov.* HINC ME CONJECISSEM — IN PEDES, raptim aufugissem. * Vide Eun. V. 2. 5. *Vesterhov.*

24. QUAM HIC FUGAM.] πρὸς τὸ CONJICEREM IN PEDES. AUT FURTUM &c.] πρὸς τὸ ALIQUID CONVASASSEM. — * Secunda ἀπόδοσις. prius enim *furtum*; quam *fuga* occurrere debuit. *Donatus.* * Veteres quidam libri, *jocunda* ἀπόδοσις. Sed fortasse legendum; *notanda* μετάθεσις. *Vest.* AUT FURTUM &c.] Mſ. Graev. AUT QUOD FURTUM PARAT? *Vesterhov.* Est in textu Syllepsis generis.

25. SED, pro *ergo*. An SED, finis superioris sententiae est? ut *Sallustius* (in Fragm.), *Sed Metellus in ulteriore provincia.* Donatus.

26. REPERIAM?] Si alicubi cesset. QUA QUAERERE INSISTAM VIA.] Si alicubi ambulet. Omnis enim qui quaeritur, aut cessat (i. e. *manet uno in loco*), aut ambulat. *Donatus.* INSISTAM, aut incipiam, aut pergam. * Mſſ. quidam; QUAM QUAERERE INSISTAM VIAM? Sic Eun. II. 3. 3. Pacuvius, Atalanta:

Du-

Ph. Te nominat. *An.* [27] Nescio, quod magnum hoc nuntio exspecto malum.
Ph. Ah! sanusne es. *Ge.* [28] Domum ire pergam: ibi plurimum 'st. *Ph.* Revocemus.
[29] Hominem. *An.* [30] Sta ilico. *Ge.* Hem!
[31] Satis pro imperio! quisquis es. *An.* Geta.
Ge. [32] Ipse est, quem volui obviam [33].

Dubito, quam insistam viam. Vesterhov.

Hac lectione admissa, τὸ QUAERERE valeret, *inter quaerendum, ad quaerendum*, vel *quaesitum*, in supino.

27. Diserte locutus est, NESCIO, QUOD MAGNUM HOC NUNTIO EXSPECTO MALUM: pro eo quod est, *Nescio quod magnum malum hunc mihi nuntiaturum arbitror.* Donatus.

28. DOMUM IRE PERGAM.] Hoc nos ἐλλειπτικῶς dicimus, *Domum pergam.* IBI PLURIMUM EST.] Scilicet propter amorem uxoris suae. PLURIMUM.] τὸ πλεῖστον. Donatus. Assiduus domi est Antipho.

29. Comicè & moraliter addidit, HOMINEM. *Donatus.* Pro, *eum.*

30. Siste gradum, mane. HEM! nunc est indignantis.

31. SATIS PRO IMPERIO.] Id est, *imperiose.* Donatus. H. e. Satis imperiose loqueris. Mf. Witt. omittit τὸ SATIS. Liv. II. 56. *Nec illum ipsum submovere* pro imperio *posse more majorum.* Apulej. Metam. I. *Quem confestim* pro *aedilitatis* imperio *voce asperrima increpans.* Plautus Capt. IV. 2. 31.
Basilicas edictiones, atque imperiosas habet.
Idem eadem ratione dixit. Stich. V. 7. 6.
Nunc jam saltatum satis pro *vino 'st.* Vesterhov.

32. Sub. *mihi dari*, vel *venire.* Aut sic distingue: *Ipse obviam est*, ɔ: occurrit, *quem volui*, ɔ: convenire.

33. Mire expressit affectum de timore properantis. CEDO, QUID PORTAS, OB-

An. [33] Cedo, quid portas, obſecro? atque id ſi potes verbo expedi. 20

Ge. Faciam. *An.* Eloquere. *Ge.* [34] Modo apud portum. *An.* [35] Meumne? *Ge.* Intellexti. *An.* Occidi. [36] *Ge.* Hem!

An. [37] Quid agam? *Ph.* Quid ais? *Ge.* Hujus patrem vidiſſe me, patruum tuum.

An. [38] Nam quod ego huic nunc ſubito exitio remedium inveniam miſer!

[39] Quod

OBSECRO?] Ut (Virg. Aen. II. 161.)

ſi vera feram, ſi magna rependam.

Nam *Ferre* & *Portare*, de negotiis majoribus dicitur. VERBO EXPEDI.] Deeſt, *uno.* Donatus.

34. *Patrem vidi*, dicturus Geta praeventus eſt ab eo, quem timor intelligentem fecerat. *Donatus.* MODO APUD PORTUM.] Haec Antiphonem intuens ita dicit, ut is ſuſpicetur, Getam vidiſſe ſuum patrem, navigio appulſum. Unde adeo mox Antipho, ut certum faciat, MEUMNE? interrogat; & Geta rurſus, INTELLEXTI. *Veſterh.*

35. Sub. *Patrem.* quod delicti ſibi conſcius adoleſcens horret eloqui.

36. GE. HEM!] Mallem hoc tribuere Phaedriae, dicturo, HEM! QUID AIS? ſed Antiphone interrogante non dicit continuò. Guyetus Antiphoni tribuit, OCCIDI! HEM! QUID AGAM? *Veſterhov.* Tribuitur ſanè Phaedriae in Edd. Delph. & Miñell. Donatus haec adnotat; *Propria, & ſua cuique perſonae exhibuit: celeritatem ex praeſagio metuenti Antiphoni: & tarditatem intellectus quieti pectoris ſecuro Phaedriae.*

37. Jam flet Antipho, & adhuc non intelligit Phaedria. HUJUS PATREM VIDISSE ME, PATRUUM TUUM.] Mirè PoëtaAntiphoni minus quam oportet, & Phaedriae plus quam oportet, fecit loqui nuntium. Ille enim pene divinat ex metu: hunc tardum ſecuritas facit. *Donatus.*

38. NAM aut ſubjunctiva conjunctio eſt ſuperiori

[39] Quod ſi eo meae meae fortunae redeunt, [40] Phanium, abs te ut diſtrahar,

[41] Nulla 'ſt mihi vita expetunda. *Ge.* Ergo iſtaec quum ita ſint, Antipho, 25

Tanto magis te [42] advigilare aequom eſt. [43] *Fortis fortuna adjuvat.*

An. [44] Non ſum apud me. *Ge.* Atqui opus eſt nunc cum maxume ut ſis, Antipho.

 [45] Nam

ori dicto, quod ait, QUID AGAM? aut ἀναστροφὴ eſt. NAM QUOD, pro *Quodnam*. Donatùs.

39. QUOD SI EO MEAE FORTUNAE &c.] Tragicè amator hoc negotium *Fortunas* omnes dixit eſſe. FORTUNAE REDEUNT.] Bene REDEUNT: quaſi in pejus, & a proceſſu retro, & in deterius. *Donatus*.

40. PHANIUM, ABS TE UT DISTRAHAR.] Amatoria προσφώνησις per ἀποστροφήν. DISTRAHAR.] Vide verbum vim cohaerentis oſtendere. *Donatus*.

41. NULLA pro *non*: aut *nullius conditionis*. quaſi dicat, *Ne Deorum quidem vita mihi dulcis eſt ſine te*. Donatus.

42. ADVIGILARE.] AD, vim auctivam nunc habet: ut *Adlaudabile*, *Admirabile*. Donatus. TE ADVIGILARE AEQUUM EST.] Subaudi, ut pater tibi placetur, neque tu diſtraharis a Phanio. And. IV. I. 50. *Veſterhov*.

43. FORTIS FORTUNA ADJUVAT.] Παροιμία. Et FORTIS accuſativus pluralis eſt. *Donatus*. Menander:

Τολμῇ δικαίᾳ καὶ Θεὸς συλλαμβάνει.

Cic. Tuſc. II. 4. Fortes *enim non modo* fortuna adjuvat, *ut eſt in vetere proverbio, ſed multo magis ratio, quae quibusdam quaſi praeceptis confirmat vim fortitudinis.* Idem Fin. III. 4 *Sed* fortuna fortes. *quare conare, quaeſo.* Ennius Fragm. Lib. VII.

Fortibus eſt fortuna vireis data. Veſterhov.

[45] Nam si senserit te timidum pater esse, arbitrabitur
Commeruisse culpam. *Ph.* Hoc verum est. *An.*
[46] Non possum immutarier.
Ge. [47] Quid faceres, si aliud gravius tibi nunc faciundum foret? 30
An. [48] Quum hoc non possum, illud minus possem.
Ge. [49] Hoc nihil est, Phaedria: [50] ilicet.

[51] Quid

44. NON SUM APUD ME.] And. II. 4. 5. V. 4. 34. Heaut. V. 1. 48. Hec. IV. 4. 45. *Vesterhov.* Prae metu non sum compos animi. * CUM MAXUME.] Vide ad Adelph. IV. 1. 2. *Vesterhov.* UT SIS.] APUD TE, subauditur. *Donatus.*

45. NAM SI SENSERIT TE TIMIDUM &c.] Sic *Sallustius* in Historia, *Ita fiducia quam argumentis purgatiores, dimittuntur.* TIMIDUM, pro timentem. Ut,

Addit se sociam, timidisque supervenit Aegle.

Virgilius (Ecl. VI. 20.) COMMERUISSE CULPAM.] Pro *commisisse.* Donatus.

46. NON POSSUM IMMUTARIER.] Vim negantis hoc habet, quod ait IMMUTARIER: ostendit enim naturae suae timiditatem nullis adhortationibus ejici posse. *Donatus.* Sensus est; *non possum in audacem ex timido transmutari*, vel, *non possum adsimulare audacem, ubi sum timidus.*

47. QUID FACERES.] Versus hic hexameter est, si demas ultimam vocem. *Vesterhov.* FACERES, non apparet in Edd. Minell. Farnab. & Delph. *Quam fores animi & consilii inops, si aliquid majoris momenti & moliminis, quam hoc, animi fiduciam coram patre ostendere, faciendum tibi foret.* Paraphrastes Delph. exponit; *Quid faceres si major alia calamitas tibi incideret, & patiunda foret.*

48. QUUM HOC NON POSSUM, ILLUD MINUS POSSEM.] Hoc intulit παρὰ προσδοκίαν. Nam videbatur hac interrogatione adduci posse ad sententiam percontantis. Et

haec

[51] Quid hic conterimus operam frustra? [52] quin abeo? *Ph.* Et quidem ego. *An.* Obsecro: Quid

haec ars est dialectica contra ἐπαγωγὴν, quum malè respondendo, callide interrogantis interrumpimus argumentum. *Donatus.*

49. HOC NIHIL EST, PHAEDRIA.] Utrum HOC relativum? an HOC cum contemtu, pro, *Hic Antipho nihil est?* Sic *Cicero* in Verrinis, *Etsi hoc nescio, quid nugatorem sciebam?* pro *Hunc.* Donatus. HOC, sc. *apud se esse, non timidum esse*, NIHIL EST, *res levis, & nullius momenti est.* ex mente Vesterhovii; quae expositio multum praestare videtur Donati, & vulgatis. Distingvit autem Vesterhovius ita: *Ge.* HOC NIHIL EST. *Ph.* ILICET, QUID HIC CONTERIMUS OPERAM FRUSTRA? *Ge.* QUIN ABEO. &c.

50. ILICET.] Semper ILICET finem rei significat, ut *Actum est.* ILICET.] Per συγκοπήν. Sic judices de consilio (Corr. *concilio*) dimittebantur, * suprema dicta quum praeco pronuntiasset. ILICET, quod significat *Ire licet.* Donatus. * *Suprema dicta.*] Conjiciebam vel legendum esse, *sententia dicta*, vel τὸ *Suprema* materialiter usurpari, subaudito *tempestas*. Ut adeo Donatus videatur respexisse sollennia XII. Tabb. verba:

SOL OCASOS SOPREMAD TEMPESTAS ESTOD.

Quando ita distinguendum: SUPREMA *dicta, quum praeco pronuntiasset*, ILICET. Fuerit igitur mens Interpretis, praeconem pronuntiasse binas hasce voces, SUPREMA. ILICET. Adde Calph. ad Heaut. V. 2. 21. *Vesterhov.* ILICET.] Actum est de Antiphone, id est, nulla in eo spes salutis reliqua est, i. e. firmitatis, constantiae, frustra haec a nobis dicuntur. *Minellius.* Extemplo discedamus. *Paraphrastes Delph.*

51. QUID HIC CONTERIMUS OPERAM FRUSTRA.] Cicero Amicit. 27. *Nam quid ego de studiis dicam — ? in quibus remoti ab oculis populi, omne otiosum tempus* contrivimus. Vide

Quid si adsimulo [53]? [54] satin' est? *Ge.* Garris.
An. Voltum contemplamini: [55] hem!
Satin' sic est? *Ge.* Non. *An.* Quid si sic? *Ge.*
[56] Propemodum. *An.* Quid si sic? *Ge.*
Sat est.

Hem!

Vide Adelph. V. 4. 15. Heaut. IV. 3. 15. Hec. V. 3. 17. *Vesterhov.* I. e. operam inanem sumimus.

52. QUIN ABEO.] Hic terrore commovet Antiphonem. Et QUIN dicit, pro *Cur non.* Donatus.

53. Audacem scilicet. *Donatus.* Hoc dicens vultum & gestum ad audaciam componere tentat.

54. SATIN' EST?] Hic locus actoris magis, quam lectoris est. Ostenditur enim conari ad simulandam (forte, *adsimulandam*) audaciam, quo magis ridicula est, formidolosa persona. *Donatus.* SATIN' EST?] Antipho frontem exporrecturus, & vultum fingere ad hilaritatem parans, primo secum dixisse videtur, QUID SI ADSIMULO? subaudi, *me tranquillum esse ab animo.* Et continuo addidisse, SATIUS EST. Neque enim, antequam dixisset, VOLTUM CONTEMPLAMINI, commodè interrogare poterat, SATIN' EST? Unde enim id cognoscerent Phaedria & Geta? *Vesterhov.* Haec interpretatio, an fictio? quando τὸ SATIUS non est in Libris, admitti non potest: neque adeo necessaria est, nam quod mox ait, VOLTUM CONTEMPLAMINI, eô levi mutatione repetit illud prius, SATIN' EST, & hortatur ut attentè considerent, quomodo vultum fingat. GARRIS, nugaris: seu nugas agis, vultum fingendo.

55. HEM! nunc est, vel applaudentis sibi de successu adsimulationis; vel, ad attentionem hortantis.

56. Et hoc non plenae consensionis est, quod ait, PROPEMODUM. SAT EST.] Non dixit, *Bene est*, sed SAT EST. ET vide vix ad hoc ipsum esse perventum. *Donatus.*

Hem! [57] istuc serva: [58] & verbum verbo, par pari
ut respondeas, 35
Ne te [59] iratus suis [60] saevidicis dictis [61] protelet.
An. [62] Scio.

Ge.

57. Sensus est, *Serva istum vultum, quem nunc praefers, & cave, te tristem esse pater sentiat.* Vesterhov. HEM! h. l. approbantis est.

58. ET VERBUM VERBO, PAR PARI UT RESPONDEAS.] Editiones probatissimae quasi unum membrum exhibent, omisso κόμματος signo, contra Donati sententiam, quam sequutus sum. Res fiet clarior, si fingas hujusmodi sermonem mutuum inter patrem & filium: D. *Itane me absente uxorem duxisti?* A. *Duxi pater.* D. *Ceterum; factum id placet?* A. *Non, si queam mutare.* D. *Quis ergo impulit?* A. *Impulit quidem nemo.* D. *Quasi tu dicas coactum esse te.* A. *Scilicet, coactus.* D. *Credo, coactus tua voluntate es.* A. *Obsecro te, mi pater, ne in animum inducas id credere, me lubentem & volentem duxisse uxorem domum.* D. *Quis igitur coegit?* A. *Vi coactus sum, invitus, lege, judicio.* Plautinum est, Perf. II. 2. 42.

Par pari respondes dicto. Vide contentionem Demiphonis & Phaedriae, Scena seq. *Vesterhov. Vehementiam patris in sermone pari vehementia imitare, & similia verba similibus subjice.* Paraphrastes Delph. Giv lige Stykke for, Stykke. *Phraseolog. Dan.* ambiguè: mallem, Svar ham Ord til Ord, og pas paa du intet bliver ham skyldig, ɔ: at du jo immer svarer noget, til alt hvad han siger. Qu. d. Ne sine patrem continua oratione te accusare, sed ad singula accusationis momenta, singula subjice responsa, qualiacunque, modò ne taceas.

59. IRATUS.] Causalem vim habet quod ait hoc, IRATUS: hoc est, qui ob praesentem iram vehementius agat tecum. *Donatus.*

60. Mire variant Libri, SAEVIDICIS DICTIS, SAEVIS DICTIS, SAEVIDICTIS, SENIDICIS DICTIS exhibentes. Geminus autem huic est locus apud

Ge. [63] Vi coactum te esse invitum, lege, judicio. [64] tenes?

[65] Sed

apud Plautum, Aul. II. 1. 29.
mihi misero cerebrum excutiunt
Tua dicta, soror: lapides loqueris.
Idem Trin. III. 2. 14.
Nec tuis depellor dictis.
Dixit autem *Saevidica dicta*, uti Plautus *fallacias falsidicas*, Capt. III. 15. 13. SAEVIDICIS DICTIS tuetur Faërnus, quod & Donatus legit. Cic. Fam. IX. 21. *Ain' tandem? insanire tibi videris, quod imitere verborum meorum, ut scribis, fulmina?* Att. XV. 1. Δημοσθένους *fulmina.* Vesterhov.

61. PROTELET & *Protelum* a πρὸ & ἑλεῖν dictum est, quod est *ante* & *trahere*. Alii ab assiduo telorum jactu existimant dici. Ut *Lucretius* (II. 531. Vid. Gifan. ind. v. *Protelum*. Vest.)
Undique protelo plagarum continuato.
hoc est tenore. PROTELET.] Protrahat, praeveniat, exagitet. *Donatus*. PROTELET.] Lucil. apud Non. v. *Protelare:*
Quem neque Lucanis oriundi montibu' tauri
Ducere protelo *validis cervicibu' possent.*
Est autem *Protelare*, longe propellere, Festo Pompeio, percutere, perturbare, Nonio Marcello testibus, locutione translata a telis militum. E Sisenna laudat idem Nonius: *Romanos impetu suo* protelant, *prolectos* (an *projectos?*) *persequuntur*. Vide porro Car. Andr. Dukerum, in Opusc. Var. pag. 331. seq. *Vesterhov.*

62. SCIO.] Apparet hoc verbum eo vultu dici, ut manifestum sit, absenti animo esse eum, qui loquitur. *Donatus.*

63. VI COACTUM TE ESSE, INVITUM.] Mira brevitas, in qua tota defensio continetur. Et subauditur, *Fac respondeas*, aut quid tale. INVITUM.] Benè idem repetit, ad confirmandam memoriam trepidantis. non enim diversa sunt, sed repetuntur, ut teneri possit id, quod causae opus est. Nam VI COACTUM ESSE, idem signi-

[65] Sed quis hic est senex, quem video [66] in ultima
platea? *An.* [67] Ipsus est:
Non possum adesse. *Ge.* Ah! [68] quid agis? quo
abis, Antipho? [69] mane,

Mane,

cat quod INVITUM. An ideo VI COACTUM, INVITUM, jungendum est, quia interdum etiam ipsi nos cogimus propria voluntate? Ut ipse in Andria, *Tu coactus tua voluntate es.* Donatus. Poterat breviter dixisse, *Lex coegit.* Sed oratoriè rem in plura divisit. *Vesterhov.*

64. Exquisitè addidit, TENES? ut appareat, Antiphonem vultu ostendere, quod horum nihil perturbatus advertat. *Donatus.*

65. SED, ut diximus (Vide supra ad I. 2. 7.) transitum significat ad aliam rem, ab ea quae agebatur. *Donatus.*

66. Sic dixit ULTIMA PLATEA, quemadmodum *Virgilius* (Aen. II. 449.)

imas

Obsedere fores. Donatus.

IN ULTIMA PLATEA.] H. e. In ultima plateae parte. Suet. Caes. 33. *Extrema concio.* Vide porro ad Heaut. V. 1. 29. *Vesterhov.*

67. IPSUS, sc. *pater.* ADESSE, in hoc loco praesens manere ejus adventum. Et cum hoc dicto abire properat.

68. Ms. Mark. QUID? QUID? ABIS, ANTIPHO? Ms. Witt. QUID AIS? QUO ABIS, ANTIPHO? *Vesterhov.* HA! QUID AGIS? legit Donatus, Haec adnotans: *Perturbati intercessoris est dicere,* QUID AGIS? *Ut in Andria;* Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditum? QUO ABIS, ANTIPHO?] *Sic* Virgilius (Aen. X. 649.)

Quo fugis, Aenea?

Et (Aen. X. 369.)

Quo fugitis, socii?

Sic enim loquitur, qui vult ostendere conditionem locorum, in qua perverso modo alius petatur (sc. locus), *alius linquatur.*

69. MANE, MANE, INQUAM.] Omnia haec habent singularem vim in se revocantis. *Donatus.*

Mane, inquam. *An.* [70] Egomet me novi, & peccatum meum: 40
[71] Vobis commendo Phanium, & vitam meam.
Ph. [72] Geta, quid nunc fiet? *Ge.* [73] Tu jam lites audies:
[74] Ego plectar pendens, [75] nisi quid me fefellerit.

[76] Sed

70. Duo dixit; & *Hominem pavidum*, & *Peccatum grave*. Donatus.

71. Comicè, duobus duo retulit: ME ET PECCATUM MEUM, PHANIUM ET VITAM MEAM. Et animadverte, quod amator prius ponit PHANIUM, quam VITAM suam. *Donatus*.

72. GETA, QUID NUNC FIET?] Apparet, haec sic pronuntianda, quasi adhuc tuto (Codd. meliores & vetustiores habent, *a destituto*. Vest.) dicantur. *Donatus*.

73. TU JAM LITES AUDIES, &c.] Non intulit, quod quaerebatur: Sed verba sunt hominis omnia desperantis. — Tu audies, ego verberabor. ut alibi (Sc. Heaut. II. 3. 115. Ubi, *Huic homini*, legitur), *Tibi erunt parata verba: huic* demum *verbera*. Donatus. Vide Eun. V. 7. 20. & Heaut. II. 3. 115. *Vesterhov*. LITES, jurgia, increpationes.

74. EGO PLECTAR PENDENS.] PLECTAR, feriar: unde & *plectrum*, & *plagae* dictae. *Donatus*. PENDENS.] Servi olim pendentes vapulabant. Plaut. Amph. I. 1. 123. ex persona servi Sosiae:

Neque ego hac nocte longiorem me vidisse censeo:
Nisi item unam, verberatus *quam* pependi *perpetem*.

Alligabatur autem ad pedes pendentium pondus aliquod, ne inter vapulandum calcitrarent, pedibusve peterent eos, a quibus caedebantur. Observante Bosio ad Plaut. Asin. II. 2. 37.

75. NISI QUID ME FEFELLERIT.] Sic Heaut. IV. 1. 1. & IV. 2. 1. Infra V. 1. 8. Plaut. Bacch. II. 3. 64.
Non me fefellit, sensi. Vesterhov.

Sub-

[76] Sed quod modo hic nos Antiphonem monuimus,
Id nosmet ipsos facere oportet, Phaedria. 45
Ph. [77] Aufer mihi; oportet: [78] quin tu, quod faciam, impera.
Ge. [79] Meministin' olim ut fuerit vestra oratio,

[80] In

Subauditur itaque *animus*, aut *opinio*. QUID, aut est παρέλκον; aut valet, *aliquo modô*, *casu*, vel *aliqua ratione*. Haud absimile est illud And. IV. 1. 18. *Nisi quid Dî respiciunt*.

76. Deest *Tamen*; ut fit, *Sed tamen*. Donatus. Cic. Fam. VI. 1. *Sed tu illum animum nunc adhibe, quaeso, quo me tum esse oportere censebas*. Vesterhov.

77. Τῷ ἀττικισμῷ addidit MIHI. Sine hoc enim plena sententia est. *Donatus*. AUFER MIHI; OPORTET.] Formula reprehendendi & silentium jubendi. Infra V. 6. 18. Phaed. III. 6. 8.

aufer *frivolam insolentiam*. Horat. Serm. II. 7. 43.

aufer
Me voltu terrere.
Plaut. Pers. V. 2. 19.

Jurgium hinc auferas, si sapias.
Aul. IV. 4. 11.

aufer *cavillam*.
Cicero de Oratore II. 64.

Tanta confidentia estis? auferte *istam enim superbiam*. Eodem sensu Juvenalis dixit VI. 170.

Tolle *tuum*, *precor*, *Annibalem*, *victumque Syphacem In castris*. Vesterhov.

OPORTET, hic materialiter est accipiendum: bene itaque Paraphrastes Delphini, *Mitte hoc verbum*, Oportet. Subirascitur nempe Getae Phaedria, quasi officii se admonenti, & de sua animi praesentia dubitanti.

78. QUIN TU, QUOD FACIAM, IMPERA.] Mirè ad omnia paratum se indicat, qui IMPERA dicat servo. *Donatus*.

79. MEMINISTIN' OLIM UT FUERIT VOSTRA ORATIO.] Mirè & consilio & oratione compendiosus est: quo magis Phaedriam propriis consiliis & domesticis permoveret. — Ut magis excitaret, non *nostra* dixit, sed VOSTRA. *Donatus*. UT FUERIT

L l &c.

[80] In re incipiunda ad defendendam [81] noxiam.
[82] Juftam illam caufam, [83] facilem, [84] vincibilem, optumam [85]?

Ph.

&c. ɔ: quam fuerit, apta fcilicet & accommodata *ad defendendam noxiam.* aut UT FUERIT, quae fuerit & qualis, AD DEFENDENDAM, pro defendenda, vel in defendenda noxia.

80. IN RE INCIPIUNDA.] Senfus eft, *Quum inciperetis rem*, h. e. *nuptias*. Vefterhov. INCIPIUNDA propriè, quafi de re magna, dixit. Sic alibi, *Vide, quid inceptet facinus*. Donatus.

81. NOXIAM nunc *culpam*: alias *poenam*. * Et eft ἐπένθεσις, ab eo quod eft NOXAM: & hoc factum eft propter jambum. *Donatus*. * Improbat hoc Cl. Perizonius ad Sanct. Min. IV. 4. pag. 567. 568. Voce *culpa*. Vefterhov.

82. JUSTAM ILLAM CAUSAM, FACILEM, VINCIBILEM OPTUMAM.] Confidera fingula, & invenies & naturali ordine, & per αὔξησιν dicta. CAUSAM pro *defenfione* pofuit: & VINCIBILEM, quae facile vincat. *Donatus*. Habet hic verfus oratoriam amplificationem facilitatis caufae. *Vefterhov.*

83. FACILEM, h. e. *qua facile fit uti*: fi nempe CAUSAM pro defenfione, excufatione, praetextu, accipimus *Facilem ad defendendum*; fi CAUSAM, pro re de qua agitur & difceptatur, i. e. pro lite (een Sag) accipimus. * FACILEM.] Phormionis nempe in Antiphonem. *Vefterhov.* Quidni Antiphoni apud patrem?

84. VINCIBILEM.] H. e. *Quae facile vincat* (Ut adeo FACILEM, VINCIBILEM, fit Figura Hendiadys); tefte Donato. Sic *Orator impetrabilis*, qui facile impetrat quod vult. Plaut. Moftell. V. 2. 40. Ita Donatus ad Hec. IV. 4. 63. *Impetrabilior effe debet indulgentiffimus pater.* (Simili modo Virgilius dixit *Penetrabile frigus*. Georg. I. 93. & *Penetrabile telum*.

Ph. Memini *Ge.* Hem! [86] nunc ipsa 'ſt opus ea:
[87] aut, ſi quid poteſt, 50
[88] Meliore & callidiore. *Ph.* Fiet [89] ſedulo.

telum. Aen. X. 481.) Sed Guyetus in ἀνεκδότοις VINCIBILEM exponit, quae facile vinci poſſit, i. e. obtineri. addens: *Vincere cauſam, ut vincere bellum, apud Lucanum. Male Donatus exponit* VINCIBILEM, *quae facile vincat. Optime Columella: Terra gravis, & vix cultura ulla vincibilis. Senſu diverſo dicitur* victa cauſa *a Cicerone, i. e. perdita. Perdere litem, Horatius dixit.* τὸ vincere litem *quaerendum. Cur enim non dicatur? Suet. Aug. Quinquaginta millia nummum viciſſem. Idem:*

Poſtquam ſecundo victus naves perdidit,
Aliquando ut vincat, ludit aſſidue aleam.

τὸ Vincere *eſt vincendo lucrari. vincere cauſam. Cauſa vincibilis, i. e. lucrabilis, obtentu facilis.* Eutropius bifariam τῷ *favorabilis* utitur, active & paſſive. *Veſterhov.* Intereſt quid per CAUSAM intelligatur: ſi *defenſio*, Donati, ſi *Lis*, Guyeti ſententia vera eſt.

85. Sub. *eſſe dixiſtis.* Et hoc OPTIMAM, fuit quaſi generalis concluſio, quae alias omnes cauſae commoditates in ſe comprehendebat.

86. NUNC IPSA 'ST OPUS EA.] *Cauſa* ſcilicet. *Donatus.* Defenſione aut oratione.

87. AUT, SI QUID POTEST, MELIORE.] Sic Adelph. IV. 1. 5, Mſ. Witt. SI QUID POTES. *Veſterhov.* QUID, quo pacto, aut ratione, POTEST, fieri poteſt. Vel Ellipſis eſt, & ſubauditur, *ingenium tuum, ars tua.*

88. Bene MELIORE & CALLIDIORE: quia tunc proluſio fuit, nunc ipſum praelium. *Donatus.*

89. Παρέλκον SEDULO. nam ſuffecerat, FIET. *Donatus.* Studioſe, diligenter.

Ge. Nunc prior [90] adito tu; [91] ego in subsidiis hic ero
[92] Succenturiatus, [93] si quid deficies. *Ph.* [94] Age.

90. ADITO, quasi ad praelium. *Virgilius.* (Aen. V. 378.)
nec quisquam ex agmine tanto
Audet adire virum. Donat. Quasi terribilem adversarium.

91. EGO IN INSIDIIS HIC ERO.] Tota μεταφορὰ de re militari est. *Donatus.* IN INSIDIIS, i. e. occulto loco unde improvisus adoriar senem. Sunt autem *Insidiae* proprie, pars copiarum in occulto collocata, ut inde inopinato exoriens, hostem incautum opprimat. Caesar, B. G. VIII. 12. 1. *Silvestribus locis* insidias *disponunt.* III. 20. 4. *Insequentibus nostris, subito pedestres copias, quas in convalle* ex insidiis (Arnold. Montanus edidit, *in insidiis*) *collocaverant, ostenderunt.* Item locus, quo copiae ad hanc rem seponuntur, per metonymiam vocatur *Insidiae.* * INSIDIIS est in pluribus MSS. & Prisciano, Libro de Ponderibus & mensuris. *Vesterhov.*

92. *Succenturiati* dicuntur, qui explendae centuriae gratia, subjiciunt se ad supplementum ordinum; Et est translatio a re militari. *Donatus.* Gloss. Placidi: *Centurias dicimus partes exemtas, in centenos milites divisas; unde & qui his praesunt, centuriones dicuntur. Ergo Succenturiati sunt, non qui in prima, sed qui in secunda centuria sunt; quasi sub prima centuria. Tamen instructi etiam ipsi in speculis positi in bello sunt, ut si primi defecerint, isti quos subesse diximus laborantibus primis subveniant: unde & ad insidiandum ponitur succenturiatus, quasi armis dolosis instructus.* Lindenbrog. EGO IN SUBSIDIIS HIC ERO SUCCENTURIATUS, &c.] Sensus est, *Tuas partes suscipiam, tibique opem feram, quasi post primas militum centurias collocatus*, seu *post primam aciem. Succenturiati* enim propriè dicuntur, qui in centuriis militaribus, seu laborantibus seu occisis substituuntur. Hieron. contra Jo-

Jovin. *Habes praeterea in exercitu tuo plures* fuccenturiatos. *Habes fcurras & velites in praefidiis* Eleganti metaphora Phavorinus apud Gellium, XV. 8. *Praefecti popinae atque luxuriae negant, coenam lautam effe, nifi, quum libentiffime edis, tum auferatur, & alia efca melior atque amplior* fuccenturietur. Lufit Plautus, Curc. IV. 4. 29.

Miles pulcre centuriatus *eft expuncto in manipulo.*

(i. e. adfcriptus manipulo exauctoratorum.) Idem Pfeud. I. 5. 159.

Dum concenturio *in corde fycophantias.*

Et Trin. IV. 2. 160.

Nam epiftola illa mibi concenturiat *metum*
In corde.

Quibus locis ad centurias fuffragiorum refpici quidam putant. Caecilius, Triumpho:

Nunc meae malitiae aftutia opus eft fuccenturia.

Adde Feftum, v. *Succenturiare;* item Vegetium. Similis fere fententia eft, Plaut. Caf. II. 7. 13.

Hic ex infidiis hifce ego infidias dabo. Vefterhov.

IN SUBSIDIIS.] Auctore Fefto, Subfidium *dicebatur, quando milites fubfidebant in extrema acie, labentique aciei fuccurrebant.* Confer Fabri Thefaur. in hac voce.

93. I. e. Si vel minimum languefcas, ac vacilles in certamine: aut fi aliqua ex parte laborabis, five animorum defectu, five armorum, h. e. argumentorum.

94. AGE.] Potuit dicere *Vero*, aut *Ita*. Sed AGE dixit, quod verbum vim hortantis maximam praebet. *Donatus*. Eun. II. 3. 85. Virg. Georg. III.

en, age, *fegnes*
Rumpe moras. Vefterhov.

ACTUS SECUNDI
SCENA PRIMA.
DEMIPHO. GETA. PHAEDRIA.

De. [1] ITANE tandem uxorem duxit Antipho [2] injussu meo?
[3] Nec meum imperium: [4] age, mitto imperium: non [5] simultatem meam

[6] Reve-

1. *Hic exemplum vitae est: in quo spectatur, nullam esse tam justam, & gravem iracundiam patris, quae non & fiducia defensoris, & intervallo temporis evanescat.* ITANE TANDEM UXOREM DUXIT ANTIPHO &c.] Non potuit vehementius incipere, quam ut ipse crimen, quod objicit, miraretur. TANDEM, hic expletiva conjunctio: Ut (*Cicero*, Catil. I. 1.) *Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra.* — Hic totus versus in hoc est, an factum sit? quid factum sit? a quo factum sit? in cujus injuriam factum sit? *Donatus.* ITANE TANDEM.] Iracundiae & stomacho inservit τὸ TANDEM. Infra II 3. 16. Plaut. Truc. II. 7. 47. *ain' tandem? istuc primum experiar.* Vide ad And. V. 3. 4. *Vesterhov.*

2. INJUSSU MEO.] Loquitur pro potestate patria. Sic Hec. IV. 1. 47. Est autem INJUSSU, sine consensu. quomodo vox *jussus* a ICtis capitur in eadem materia, Pr. Inst. de Nupt. quoties nempe sermo est de consensu ejus, qui & jubendi potestatem habet. quamvis filium pater invitum uxori copulare non possit. Conf. And. I. 5. 4. *Vesterhov.*

3. NEC MEUM IMPERIUM.] Rara ἀποσιώπησις: nam non sequitur *Sed.* intulit enim AGE. subauditur autem REVERERI. Sic *Lucretius*, *Nonne videre.*

[6] Revereri saltem? [7] non pudere? ô facinus audax! ô Geta
[8] Monitor. *Ge.* [9] Vix tandem. *De.* [10] Quid mihi dicent? aut quam caussam reperient?

Ll 4 [11] De-

ve. * Donatus. Lucretius II. 16.

nonne videre
Nihil aliud sibi naturam latrare, nisi ut quoi
Corpore sejunctus dolor absit.

NEC MEUM IMPERIUM.] Citat Cicero Att. II. 19. *Sed mihi nihil est molestius, quam Statium manumissum.* NEC MEUM IMPERIUM? AC MITTO IMPERIUM: NON MEAM SIMULTATEM REVERERI SALTEM? *Vesterhov.* IMPERIUM, potestatem, auctoritatem, sc. patriam.

4. AGE, MITTO &c.] Legitur & TACEO. *Donatus.* Faërnus testatur Donatum h. l. dicere, *Legitur & JECI.* Putat autem legendum esse, *Legitur & AC.* additque ita esse in Codd. Bemb. & Victor. *Vesterhov.* AGE, modò particula concedentis. MITTO, omitto, transeo.

5. SIMULTATEM, jurgium, contentionem. *Donatus.* *Simultas* odium tectum & dissimulatum frequenter notat. *Vesterhov.*

6. Pro REVERERI Nonius Marcellus VERERI legit quomodo & Donatum in And. III. 2. 6. legere observant Rivius cum Georgio & Francisco Fabritiis. Ubi tamen Revereri in meis Codicibus legitur. *Vesterh.* Quicquid sit, Compositum hic stat pro Simplici. Confer Hec. IV. 4. 8. REVERERI, per Enallagen temporis, pro *Reveritum esse.* Vulgò exponunt, *Reveritus est.*

7. NON PUDERE?] Hoc absolutum est & nulli adnexum. *Donatus.*

8. MONITOR.] Titulus servi paedagogi. Vide omnino Barthium ad Stat. Theb. XII. 205.

Olim hic virginei custos, mo*nitorque pudoris.*

Horat. Arte Poët. 163.

monitoribus asper.

Videtur *Monitorum* notio e veteri militia essa nata. Symmachus Lib. III. Epist. 13. *Nullam Nestor tertio aevi sui seculo militiae vacationem* po-

[11] Demiror. *Ge.* Atqui reperi jam: [12] aliud cura.
De. [13] Anne hoc dicent mihi, 5
[14] In-

poposcit; nec Achilli excusavit aetatis suae frigus Phoenix monitor. Silius VIII. 372.
Hic Scaurus monitor.
Primis autem annis juventutis custodes, deinde cum res agenda erat, praeceptores & *monitores* adjungi solitos, ad Nep. Themist. 3. Observat Gebhardus. *Vesterhov.* O GETA MONITOR!] In hac exclamatione mixtae sunt indignatio & ironia.

9. VIX TANDEM.] Sub. *pervenit ad me, meminit mei.* Exspectaverat enim Geta, ut se, quasi hujus rei caput, in primis accusaret. * VIX TANDEM.] Haec aversus ad spectatores dicit. q. d. *Vix factum est ut fuerim monitor.* Vide supra I. 2. 25. Est autem Comicum, VIX TANDEM. And. III. 1. 12. Donatus non cepit. Cic. Fam. III. 9. Vix tandem *legi literas dignas Appio Clodio.* Virgil. Aen. II. 128.
Vix tandem *magnis Itaci clamoribus actus.* Vesterh.
Prior tamen interpretatio ex parte nititur auctoritate Donati, & videtur magis Comica, & magis rei praesenti conveniens.

10. QUID DICENT, si negare voluerint? QUAM CAUSAM REPERIENT, si purgare? Omne enim crimen a defensore aut negatur, aut purgatur. *Donatus.* *Causam*, excusationem, praetextum. ut saepe apud Nostrum.

11. DEMIROR.] Pro *nescio.* nam admirationem ignorantia facit. *Donatus.* Quem confer ad And. IV. 4. 11. Ubi hoc Plauti Aul. Prol. 1. allegat:
Ne quis miretur qui sim, paucis eloquar.
Vesterhovius remittit lectorem ad Barth. Adversf. XXXIV. 12. & Guyetum, Paraphrastes Delph. exponit, *dubito valde, quid acturi sint.*

12. ALIUD CURA.] Formula jubentis alterum mittere sollicitudinem. Sic Ulysses apud Homerum Odyss. H. 208.
Ἀλκίνο', ἄλλο τί τοι μελέτω φρεσίν.
Alcinoe, aliud quid tibi curae sit mentibus. Vesterh.

[14] Invitus feci: lex coegit? [15] audio, & fateor.
Ge. [16] Places.
De. Verum scientem, tacitum, [17] causam tradere advorsariis:
Etiamne id lex coegit? *Ph.* [18] Illud durum. *Ge.* Ego expediam: sine.
De. [19] Incertum est, quid agam: quia [20] praeter spem, atque incredibile hoc mihi obtigit:

13. ANNE HOC DICENT MIHI,] In paucis Libris est, DICET. *Vesterhov.* DICENT, Antipho, & socii ac defensores ejus facinoris.

14. INVITUS FECI: LEX COEGIT.] Benè Poëta jam scire facit senem, quid isti dicturi sint. ut videatur frangi posse, qui jam partem defensionis admittit. *Donatus.*

15. *Intelligo & assentior.* Paraphrast. Delph. Admitto excusationem tuam, & fateor eam esse probabilem.

16. PLACES.] Haec vox in MSS. quibusdam & editis post an. 1469. etiam Demiphoni tribuitur. In aliis est, PLACET. *Vesterhov.* PLACES, i. e. laudo aequitatem tuam, & indulgentiam.

17. CAUSAM TRADERE ADVERSARIIS.] Hoc cum majore exclamatione dicitur. non enim dixit, *concedere adversariis*, sed quod prius (*pejus*, legit *Vest.*) esset, CAUSAM TRADERE. *Donatus.* Id ICtis *Causam donare adversariis*, *causam prodere*, *praevaricari accusatori* dicitur. *Vesterhov.* Victoriam in causa offerre. *Minell.*

18. ILLUD, sc. *dictum*, aut *argumentum*: Alii *negotium* intelligunt. EXPEDIAM, dissolvam, diluam. SINE, *quiesce.* Paraphrast. Delph. aut sub. *me pro lubitu agere.*

19. Nonnihil jam fracta indignatio est. Nam in his verbis non jam ira, sed admodum moeror est. *Donatus.*

20. QUIA PRAETER SPEM; ATQUE INCREDIBILE HOC.] *Virgilius.* (Aen. IV. 419.)
Hunc ego si potui tantum sperare dolorem *Et*

Ita sum [21] inritatus, [22] animum ut nequeam ad cogitandum instituere.
Quamobrem [23] *omnes, quum secundae res sunt maxume, tum maxume*
Meditari secum oportet, quo pacto, [24] *advorsam aerumnam ferant,*

* Pericla,

Et perferre, soror, potero. Gravius est INCREDIBILE, quam PRAETER SPEM: & ideo posterius & in actu (*in auctu.* Quidam Codd.) est. OBTIGIT.] pro *accidit:* cujus reciprocum est, si quis bonum *accidisse* dicat, non *obtigisse.* *Donatus.*

21. INRITATUS, provocatus, in iram impulsus: hoc est commotus & perturbatus. *Donatus.*

22. ANIMUM UT NEQUEAM AD COGITANDUM INSTITUERE.] Benè INSTITUERE dixit: quo verbo quies ostenditur cogitativae mentis, quae nunc non adest. *Donatus.* Sic Heaut. V. 1. 47. Adelph. III. 2. 12. Id *argumenta in pectus instituere* dixit Plautus, Mostell. I. 2. 2. Scilicet Catone teste; *Impedit ira animum, ne possit cernere verum.* Vest. INSTITUERE, dirigere, accommodare, componere. *In eum statum disponere seu inducere, ut de eo, quod hic agendum sit, serio cogitare possim.* Minellius. Mireris autem, quod Poëta, tam perturbatum hominem, mox inducit, tam egregiè philosophari.

23. Cicero Tusc. III. 14. sententiam hanc ex Euripide, unde sumsit Terentius, Latinè convertit, e persona Thesei:

Nam, qui haec audita a docto meminissem viro,
Futuras mecum commentabar miserias:
Aut mortem acerbam, aut exsilii moestam fugam,
Aut semper aliquam molem meditabar mali:
Ut, si qua invecta diritas casu foret,
Ne me imparatum cura laceraret repens.

Paullo post subjungit hosce sex Terentii versus. Idem Philipp. XI. 3. *Est enim sapientis, quidquid homini acci-*

* Pericla, damna, [25] exilia. [26] peregre rediens semper cogitet,

* Aut

cidere possit, id praemeditari ferendum modicè esse, si advenerit. Majoris omnino est consilii, providere, ne quid tale accidat: sed non minoris, fortiter ferre, si evenerit. Pittaci illud fertur: Συνετῶν ἀνδρῶν ἐστι, πρὶν γενέσθαι τὰ δυσχερῆ, προνοῆσαι, μὴ γένηται: ἀνδρείων δὲ, γενόμενα εὖ θέσθαι. (i. e. *Prudentium virorum est, priusquam adversa contingant, providere ne veniant (praevidere an ventura sint): Fortium vero, quum illa contigerint, aequo animo ferre.*) Citat locum Terentii Ausonius in Periandro:

Ephyra creatus huc Periander prodeo,
Μελέτη τὸ πᾶν *qui dixi: & qui dictum probo,*
Meditationem id esse totum, quod geras:
Is quippe solus rei gerendae est efficax,
Meditatur omne qui prius negotium.
Adversa rerum, vel secunda praedicat
Meditanda cunctis Comicus Terentius.

Dicta autem haec sunt ex disciplina Stoicorum, providendo & cavendo tristitiam omnem amolientium. *Vesterhov.*

24. Abundat, ADVORSAM. *Donatus.*

* PERICLA, DAMNA, EXILIA PEREGRE REDIENS.] Superiora ἀσύνδετα sunt, inferiora intermistis conjunctionibus. *Sallustius* (in Fragmentis) *Nam quidem a Pyrrho, Hannibale, & aequore & terra. Donatus.* Epictetus, cap. 28. Θάνατος. καὶ φυγὴ, καὶ πάντα τὰ δεινὰ φαινόμενα, πρὸ ὀφθαλμῶν ἔστω σοι καθ' ἡμέραν. *Vesterh.*

25. EXILIA, non apparet apud Ciceronem, hosce versus citantem. In quibusdam Codd. legitur, EXITIA.

26. PEREGRE REDIENS SEMPER COGITET.] Mirè a genere ad speciem non semel transit. Nam

* Aut filii peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filiae.
[27] Communia esse haec: fieri posse: [28] ut ne quid animo sit novum. 15
Quidquid [29] praeter spem eveniat, [30] omne id deputare esse in lucro.

Ge.

Nam quum dicit, PEREGRE REDIENS, jam de sese loquitur, sed latenter. SEMPER COGITET.] A singulari ad pluralem (imo, *a plurali ad singularem*) transit. Supra dixit, OMNES: at nunc COGITET. Et est ordo, *Semper peregre rediens, quicumque peregre redit. Donatus* SEMPER SECUM COGITET, apud Ciceronem legitur.

* AUT FILII PECCATUM, AUT UXORIS MORTEM, &c.] Quamvis iratus filio, non potuit tamen dicere, *Filii mortem.* Convenit autem seni, UXORIS MORTEM non putare magnum incommodum. *Donatus.*

27. COMMUNIA ESSE HAEC: FIERI POSSE.] Ordo est, *Semper cogitet, communia esse, & fieri posse; peccatum filii, uxoris mortem, filiae morbum.*— *Commune* est, quod accidere omnibus potest. *Donatus*. P. Syrus:

Cuivis accidere, quod cuiquam potest. Vesterhov.
FIERI POSSE. UT, apud Ciceronem non legitur.

28. Cicero legit; NE QUID HORUM UMQUAM, ACCIDAT ANIMO NOVUM. ANIMO NOVUM.] id est improvisum, incogitatum.

29. PRAETER SPEM.] i. e. aliter, melius, quam exspectaverit. nempe si *filium innocentem*, *filiam incolumem* deprehenderit, & his similia.

30. Pro lucro aestimare, quicquid aliter evenerit. * OMNE ID DEPUTARE ESSE IN LUCRO.] Ms. Graev. DEPUTA. Sic Hec. III. 1. 7.
Omne, quod est interea tempus, priusquam id rescitum, 'st, lucro 'st.
Plaut. Merc. III. 2. 10.
id jam lucro est,
Quod vivis.
Horat. Carm. I. 9. 14.

Quem

Ge. O Phaedria, incredibile est, [31] quantum herum anteeo sapientia.

[32] Meditata mihi sunt omnia mea incommoda: herus si redierit, [33] Mo-

Quem fors dierum cunque dabit, lucro
Appone.

Cic. Fam. VII. 24. *Id ego in lucris pono, non ferre hominem pestilentiorem patria sua.* Et pro L. Flacco 17. *Quiescunt igitur, & me hoc in lucro ponere, atque aliud agere patiantur.* Cato:
Quum dubia incertis versetur vita periclis,
Pro lucro *tibi* pone *diem, quicumque sequetur.*
Quomodo legendum esse monet Illustr. Jos. Scaliger, quum vulgo legatur, *quicumque laboras*; Vesterhov.

31. MSS. Lips. & Mark. cum edit. an. 1469. QUANTO. HERUM ANTEEO SAPIENTIA.] Plaut. Bacchid. V. 1. 3.
Solus ego omnes longe antedeo *stultitia.*
Pers. V. 2. 2.
Solus ego omnibus antideo *facile, miserrimus hominum ut vivam* Vesterh.
Legitur & ANTEO: Sed pro conjunctivo pronuntiandum, ANTEEO pro *Anteeam.* Donatus. Hinc colligit Vesterhovius Terentium scripsisse ANTE EO, duabus vocibus.

32. MEDITATA MIHI SUNT OMNIA MEA INCOMMODA.] Nimis comice, non clades, aut aerumnas posuit servus, sed INCOMMODA: *Molere in pistrino, vapulare, habere compedes* & caetera: quum hoc nomen leve quiddam (*malum*) significet. Ut ipse in Eunucho: *Immo enimvero infeliciter: Nam incommoda alia sunt dicenda, Parmeno.* Donatus. MEDITATA MIHI &c.] Citat Priscianus Lib. VIII. & passive dictum ait, μεμελετημένα. Cic. Tusc. III. 14 *Quoniam multum potest provisio animi, & praeparatio ad minuendum dolorem, sint semper omnia homini humana meditata.* Idem de Senect. 26. *Sed hoc meditatum ab adolescentia debet esse, mortem ut negligamus.* Plaut. Pseud. IV. 1. 31.
meditati sunt *doli docte.*
Vesterhov.

33 Molendum 34 usque in piſtrino: vapulandum: 35 habendae compedes:
36 Opus ruri faciundum: horum 37 nihil quidquam accidet animo novum. 20
38 Quidquid praeter ſpem eveniet, omne id 39 deputabo eſſe in lucro.

Sed

33. MOLENDUM USQUE IN PISTRINO.] Facetè enumerat ſervus univerſa ſupplicia ſuae conditionis, excepta cruce & furca: quarum poenam verbis extenuare non potuit. *Donatus.*

34 Mſ. Mark. ESSE IN &c. Mſ. Lipſ. MIHI ESSE IN &c. Mſ. Graev. & edit anni 1469. MIHI EST USQUE IN. Mſ. Bodl. MIHI ESSE USQUE IN. Donatus & ESSE & USQUE legit, ſed diverſis Codicibus. De PISTRINO vide ad And. I, 3. 9. *Veſterhov.* USQUE, jugiter, ſine intermiſſione. Adelph. II. 2. 7.
qui hodie usque os praebui.
Virgil. Ecl. IX. 64.
Cantantes licet usque (*minus via laedet*) *eamus.*

35. HABENDAE COMPEDES.] Mſ. Trој. *Habendz.* quod valet HABENDUM. Sic in eodem Codice, *molendz* & *faciundz.* De re ipſa vide Parei Electa Plaut. Tit. *Servorum.* Et adde Boeclerum. *Veſterhov.* HABENDAE, portandae. *COMPEDES, catenae colligantes pedes. Servi enim vincti erant in ergaſtulis, ſed pedibus tantum. *Minell.*

36. I. e. ruſtico labori incumbendum. *Opus* ſpeciatim de agricultura dici, viri eruditi dudum obſervarunt.

37. NIHIL QUIDQUAM, παρέλκον quartum. HORUM NIHIL QUIDQUAM ACCIDET ANIMO NOVUM.] Tale eſt illud ſapientis Aeneae (Virg. Aen. VI. 103.):
non ulla laborum,
O virgo, nova mî facies inopinave ſurgit.
Et (Virg. Aen. XI. 18.
Arma parate, animis & ſpe praeſumite bellum. Donatus.

38. QUIDQUID PRAETER SPEM &c.] Todem

Sed quid cessas [40] hominem adire, & [41] blande in principio alloqui?

De. Phaedriam mei fratris video filium mihi ire obviam.

Ph. [42] Mi patrue, salve. *De.* [43] Salve. sed ubi est Antipho?

Ph.

dem verbis est usus, quot senex, ad irrisionem ejus. Sic & in Adelphis, *Postremò, tamquam in speculum, in patinas, Demea, Inspicere jubeo.* Donatus.

39. DEPUTABO &c.] Hoc idem senex oportere fieri dixit, quod hic facit: ergo sapientior Geta. *Donatus.*

40. Bene ADIRE, quasi terriblem & pugnaturum: Ut *Virgilius* (Vide supra I. 4. 52.)

Audet adire virum.

Et HOMINEM comicè addidit. *Donatus.*

41. ET BLANDE IN PRINCIPIO ALLOQUI?] Rectè monuit, non perpetuo BLANDE, sed IN PRINCIPIO agendum: secundum praeceptum Socratis, qui ait, Μηδὲ πρὸς τὰς τῶν πλησιαζόντων ὀργὰς τραχέως ἀπαντῶν, ἀλλὰ θυμουμένοις μὲν εἴκων αὐτοῖς, πεπαυμένοις καὶ τῆς ὀργῆς ἐπιπλήττων. *Donatus.* De exordiorum artificio vide Quinctil. Instit. Orat. IV. 1. *Vesterhov.*

42. MI, vim blandimenti habet: nam significat, *meus.* Donatus. Hinc colligi possit, saltem Donati aetate, vocativum *meus* fuisse usitatum; quamquam aliter praecipiant Grammatici recentiores.

43. SALVE. SED UBI EST ANTIPHO?] Bene expressit promtum animum ad litigandum, * partim addita salute, & potius ad jurgium praevertendo. *Donatus.* * Immo *Raptim.* quanquam Libri mei omnes vulgatam lectionem praeferunt. *Vesterhov.* *Partim*, ex parte, non plenè, reddita salute. Tum enim dixisset: *Salve mi nepos: quid agitur? ut vales?* aut simile quid.

Ph. [44] Salvom advenire. *De.* Credo. [45] hoc re-
spondе mihi. 25
Ph. [46] Valet. hic est. [47] sed satin' omnia ex sen-
tentia?
De. [48] Vellem quidem. *Ph.* [49] Quid istuc? *De.*
Rogitas, Phaedria?

[50] Bonas,

44. SALVOM ADVENIRE.] Ἔλλειψις vel ἀποσιώπησις secunda: *gaudeo* enim subauditur. — SALVOM ADVENIRE.] Iracundiam frangere conatur obsequio & mora. *Donatus.* Sub. *Te*, *gaudeo.* quod ne adderet, aestus interrumpentis Demiphonis fecit. — Respondere aliud atque interrogatus sis, Graecis est, τὰς ἐμὰς κολύμβους πλέκω. *Vesterhovius.* CREDO modò, est gratulationem de adventu cum contemtu accipientis. Confer Hec. III. 5. 7.

45. Emphasis est in τῷ HOC. q. d. Quod quaerebam de Antiphone, id scire expeto, ne tu me adventum gratulando obtundas. *Vesterhov.*

46. VALET.] Hic oratoriè dissimulat, atque ita respondet, quasi senex non iratus quaerat; sed de salute sollicitus sit Antiphonis. *Donatus.*

47. SED SATIN' OMNIA EX SENTENTIA?] Quod vulgò, *Omnia recte?* Et deest *Quaeris*, (fortè, *Quaero*,) aut quid tale. *Donatus.* Notanda Emphasis τοῦ SED; cujus elegans usus est, quoties ad aliam cogitationem flectere alterum studemus. Sic versu 24. Plaut. Asin. III. 3. 29. *Here, salve. sed num fumus est haec mulier quam amplexare?*
Tum ad illa, SATIN' OMNIA EX SENTENTIA? non λείπει *Quaeris*, quod vult Donatus, sed vel, *Quae vis*, vel *obtigerunt*, vel simile. Est autem formula, qualis illa Eun. V. 6. 8. *Satin' salve?* Vesterhov.
EX SENTENTIA, ex voto.

48. VELLEM QUIDEM.] Semper hoc verbum

[50] Bonas, me absentes hic [51] confecistis nuptias!
Ph. [52] Eho, an id succenses nunc illi? *Ge.* [53] O
artificem probum!
De. Egone illi non succenseam? ipsum [54] gestio 30
[55] Dari

bum dolentis est, ac negantis evenire, * quod voti sit. *Donatus.* * Fortè, *quod in votis sit.* Vesterhov.

49. QUID ISTUC?] Magnam vim habet contra iram hujusmodi interrogatio. *Donatus.* Bona Librorum pars, QUID ISTUC EST? *Vesterhov.*

50. BONAS, &c.] Mire consuetudinem expressit dicendo BONAS. *Donatus.* BONAS, per Antiphrasin, & ironiam, quae majorem habet vim Comicam, quam si dixisset *malas.*

51. CONFECISTIS NUPTIAS.] Sic And. IV. 1. 51. Heaut. V. 1. 22. *Vesterhov.* Conciliastis. *Minell.* Malim, *consummâstis*, *conclusistis.* | Ostendit ipsi quoque Phaedriae, ut facinoris conscio, iratum se esse.

52. EHO, interjectio admirantis. *Minell.* Huc tendebat interrogatio, ut tam integris rebus admiraretur irasci senem. *Donatus.* AN ID.] Codd. quidam: AN TU ID. *Vesterhov.* ID, ob id. ILLI, Antiphoni. & sic loquitur quasi haec culpa nihil ad se pertineat.

53. O non èst in Farnab. Delph. & Minell. Edd. Et sanè interdum subauditur. Cic. Fam. V. 2. 19. *Hominem gravem, & civem egregium!* ARTIFICEM, sc. simulandi, astutiarum magistrum, fallaciarum apprimè peritum. Virgil. Aen. II. 125.

Artificis scelus.

De Ulysse: quem Horatius Sat. II. 5. 3. *dolosi* epitheto ornat. * Revera Phaedriam laudat Geta, fronte ad severitatem compositâ, & verbis fidem facientibus causam patruelis defendentem (contra Donatum.) *Vesterhov.* Hoc Geta seorsim, ut Demipho non audiat. *Mer. Casaubon.*

54. GESTIO, vehementer cupio. *Minell.*

[55] Dari mihi in conſpectum, nunc ſua culpa ut ſciat
[56] Lenem patrem illum factum me eſſe acerrimum.
Ph. Atqui nihil fecit, patrue, [57] quod ſuccenſeas.
De. [58] Ecce autem ſimilia omnia: [59] omnes congruunt:
[60] Unum cognoris, omnes noris. *Ph.* [61] Haud ita 'ſt.

.35 *De.*

55. DARI MIHI IN CONSPECTUM.] Non dixit *Venire*, ut filium: Sed DARI, ut reum. *Donatus.* Sic Adelph. III. 2. 13. *Veſterhov.* Siſti coram me. *Paraphraſt. Delph.*

56. LENEM PATREM ILLUM.] O artificium Poëtae! in media patris ſaevitia mentionem lenitatis induxit, ut oſtendat, quam facilè placari poſſit. — Nota ἀντίθετον. non enim *leni aſperrimum*, ſed ACERRIMUM reddidit. Et mutavit gradum, poſitivo ſuperlativum opponens. LENEM PATREM ILLUM, FACTUM, &c.] *Virgilius* (Aen. II. 274.)

quantum mutatus ab illo Hectore! Donatus.

57. QUOD SUCCENSEAS, quamobrem vel leviter iraſcaris, nedum *acerrimus* illi fias.

58. ECCE AUTEM, Vox eſt apta his, quae nova & improviſa animo accidunt. Sic *Virgilius* (Aen. II. 403.)

Ecce autem *gemini à Tenedo tranquilla per alta.* Donatus.

59. More ſtomachantis OMNIA & OMNES, de his dicit quae ad duos pertinent. *Donatus.* CONGRUUNT.] Vide ad Heaut. III. 1. 91. *Veſterhov.* Concordant, bene conſentiunt, conveniunt, ὁμογνωμονοῦσι, συμφωνοῦσι. *Minell.*

60. UNUM COGNORIS, OMNES NORIS.] Sic ferè And. Prol. 10. *Veſterhov.* Iterum non *Duos* ſed OMNES. Et variè, COGNORIS, NORIS. Sic *Virgilius* (Aen. II. 65):

Accipe nunc Danaum inſidias, & crimine ab uno Diſce omnes. Donatus.

Si vel *Cum* ad COGNORIS eſt ſubaudiendum.

De. [62] Hic in noxa est, ille ad defendendum causam * adest.
[63] Quom ille est, hic praesto est: [64] tradunt operas mutuas

61. HAUD ITA 'ST.] Mallet Guyetus, HOC ITA 'ST, tribuens Getae, non Phaedriae. Tum duos, qui sequuntur, versus delet. Sunt autem versus elegantioris Latinitatis, & magis appositi, quam ut a Librariis credantur assuti. Tum laudat eos Asconius Pedianus ad Cic. Verr. II. 12. *Vesterhov.*

62. HIC IN NOXA EST: ILLE AD DEFENDENDUM &c.] Hoc Demipho non sine quadam delectatione dicit (sc. *ob Phaedriae fidem erga fratrem suum patruelem*): quam tamen premit * ob iram praesentem. *Donatus.* * Vix simul consistunt *delectatio* & *ira*. Lego igitur audacter, *ob Phaedriam praesentem.* Vesterhov. HIC IN NOXA EST.] Plaut. Cas. II. 8. 71.
Manifestò teneo in noxa *inimicos meos.*
Merc. IV. 3. 30.
Manifestò teneo, in noxa es. Editio anni 1469. NOXIA. *Vesterhov.* IN NOXA, pro, in crimine, criminis reus. HIC, — ILLE, unus, — alter. Et mirè HIC de absente, ILLE, de praesente. Nisi forsan *Si* ad HIC subaudiatur; Tunc enim HIC est Phaedria; ILLE, Antipho.
* ADEST, verbum proprium patronorum in caussis & litibus forensibus. quod mox, PRAESTO EST. Idem passim Cicero. *Vesterhov.*

63. QUOM ILLE EST, HIC PRAESTO EST.] Huic loco reddidit *Cicero* illum locum in Verrinis. (Locus est Verr. II. 12.) *Qui cives Romani erant, si Siculi essent, tum Siculos eorum legibus dari oporteret: qui Siculi, si cives Romani essent.* Nam subauditur ad *Qui cives Romani erant, judices dabantur*, ad, *Si Siculi essent*, subauditur *rei*. QUOM ILLE EST.] Ζεῦγμα secundum. nam & hic subaudiendum est, IN NOXA. HIC PRAESTO EST.] *Ad de-*

Ge. Probe horum facta [65] imprudens depinxit senex.
De. Nam ni haec ita essent, [66] cum illo haud stares, Phaedria.

Ph.

defendendam caussam, subauditur. *Donatus.* Minellius hic, praeter morem suum, laudat interpretationem Donati, & quod locum hunc illustraverit exemplo Ciceroniano plane convenienti. De interpretatione consentio, de illustratione non item; nam ingenue fateor nondum me intelligere verba Ciceronis, in quibus, consente Vesterhovio, αἰνιγματώδες est, cujus qualemcumque solutionem, ex mente Asconii Pediani, & crisin Lambini in verba Ciceronis, curiosi invenient apud Vesterhovium.

64. TRADUNT OPERAS MUTUAS.] Pro eo Varro apud Non. Marcellum in v. *Grallatores* dixit, *Mutuum muli scabunt.* Vide Bellum Literarium Perizonii & Francii; maxime *Demonstrationem Francianae Barbariei & Inscitiae.* Vesterhov, Mutuo se adjuvant, se vicissim in peccatis defendunt. Mulus mulum scabit. Translatum videtur ab agricolis vicinis, qui mutuam inter sese operam commodare solent. *Minellius.*

65. Ideo IMPRUDENS; quia nescit in amore Citharistriae esse Phaedriam. IMPRUDENS.] Modò *Inscicens.* Donatus. DEPINXIT.] Plaut. Asin. II. 3. 22.

Non potuit pictor rectius describere
ejus formam.

Haec ad Spectatores conversus inquit Geta. *Vesterhov.* Metaphora à pictoribus, qui coloribus exprimunt res ipsas. *Minell.*

66. CUM ILLO HAUD STARES.] CUM ILLO, ἀντὶ τοῦ *pro illo.* In ejus parte *stamus*, pro quo facimus. Sic *Virgilius*, (Aen. XII. 565. Ubi nunc, *hac stat.*)

Jupiter hic stat. Donat. Caussam illius haud defenderes, tamquam patronus & advocatus. Plaut. Menaechm. V. 2. 47.

Non equidem mihi te advocatum, pater, adduxi, sed viro.
Hinc stas, illinc caussam dicis.

Cas. III. 3. 4. con-

Ph. [67] Si est, patrue, culpam ut Antipho in se admiserit, 40

 [68] Ex

contrivi diem.
Dum asto advocatus *quoidam cognato meo.*
Phaedr. III. 10. 37.
stant patroni, *fortiter*
Causam tuentes innocentis feminae.
Horat. Sat. I. 9. 38.
intercam, si
Aut valeo stare, *aut novi civilia jura.*
Proprie autem de ducibus militibusque in bello dicitur: atque inde ad forum militiamque togatam transiit. Ceterum Servius PRO ILLO HAUD STARES legit, ad Virg. Aen. VIII. 653. Stabat pro templo, *& Capitolia celsa tenebat.*
Sed *stare ab aliquo* Ciceronianum est. Gr. πρὸς τινος εἶναι. *Vesterhov.*

67. Honesta locutio, SI EST, UT ADMISERIT: pro, *si admisit.* SI EST, PATRUE, CULPAM UT ANTIPHO.] Oratorium principium ἀπὸ τῆς ἐπιεικείας τοῦ αἰτοῦντος (*ab aequitate postulantis*). IN SE ADMISERIT.] Bono ornatu addidit, IN SE: quum & sine hoc plenum videri possit. Et hic est quem *Cicero* (Oratore, 23.) *succum orationis* appellat. *Donatus.* SI EST.] Codd. quidam. SI SIT. De locutione SI EST, UT ADMISERIT, pro, *Si admiserit.* Vide ad Adelph. III. 5. 4. CULPAM UT — IN SE ADMISERIT.] Recte notat Donatus, IN SE posse abesse. Plaut. Trin. I. 2. 44.
Ne admittam culpam.
Qui vero non *admittitur*, segregatur. Idem igitur de culpa. Plaut ibid. vers. 41.
omnes honos bonasque accurare addecet
Suspicionem & culpam ut abs se segregent.
Citat Priscianus Lib. XV. τὸ UT exponens per ὅτι. Pulchro autem artificio ea quae senex accusat, verbis placabilibus emollit defensor Phaedria. *Vesterhov.* CULPAM IN SE ADMISERIT, peccaverit. Horat. Epist. I. 16. 53.
Tu nihil admittes in te, *formidine poenae.*

Cae-

[68] Ex qua re minus [69] rei foret aut famae temperans:
[70] Non caufam dico, quin, quod meritus fit, ferat.
Sed

Caefar, B. G. III. 9. 3. *Quantum* in fe facinus admififfent, *intelligebant*. Conf. Adelph. IV. 5. 48. & infra, 3. 68.

68. EX QUA RE.] Haud venuftè infertum RE, cum praepofuiffet CULPAM. *Donatus*. Immo haud invenuftè, quod & forfan fcripfit Donatus. Hoc autem verbo mitigare videtur Phaedria, quod modò dixerat, CULPAM. EX QUA RE, quamobrem.

69. EX QUA RE MINUS REI FORET AUT FAMAE TEMPERANS.] Elegans πλοκὴ in vocibus RE & REI. Prius de *negotio*, pofterius de *re familiari*. Cic. Off. II. 24. Res *autem familiaris quaeri debet iis* rebus, *a quibus abeft turpitudo*. Vid. Aud. I. 5. 21. feq. *Vefterhov*. REI FORET AUT FAMAE.] Docuit, in negotio nuptiarum duabus rebus confuli, REI & FAMAE, hoc eft, facultatibus dotis, honeftatique natalium. MINUS REI FORET.] Quia pauperem (fub. *duxit*). FAMAE.] Quia ignobilem. TEMPERANS.] Confulens, providens, moderatus. Ut, (Virg. Georg. I. 360. ubi nunc, *a curvis*.)

Jam fibi tum curvis male temperat unda carinis. Donatus.

TEMPERANS, idem eft quod parcens, rei aut famae. Plaut. Moftell. IV. 2. 15.

tibi temperem, *quom tu mibi*
Nequeas?

Idem Trin. II. 2. 46.

Minus qui cautè & cogitatè fuam rem tractavit.

Salluft. Catil. 25. *Pecuniae, an famae minus parceret, haud facile difcerneres*. Vefterhov.

70. NON CAUSAM DICO.] *Non recufo*, non deprecor. QUIN QUOD MERITUS SIT, FERAT.] Rhetoricum θεώρημα in hujusmodi exceptionibus: quo uti folet, qui propofitae caufae fiduciam gerit. Si hoc aut illud, non oro veniam, non deprecor poenam. *Donatus*. NON CAUSAM DICO, QUIN &c.]
H.

Sed si quis [71] forte malitia fretus sua,
[72] Insidias nostrae fecit adolescentiae,
Ac [73] vicit: [74] nostrane ea culpa est, an judicum? 45

H. e. *Nullus intercedo, nec veto, quin poenas commeritas luat.* Plaut. Aul. IV. 10. 25.
Ergo quia sum tangere ausus.
haud causificor, quin *eam*
Ego habeam potissimum.
Capt. III. 4. 92.
Hoc si secus reperies, nullam
causam dico, quin *mihi*
Et parentum & libertatis apud te deliquio fiet.
Cas. V. 4. 23.
si ego umquam adeo posthac tale admisero,
Nulla causa est, quin *pendentem me, uxor, virgis verberes.*
Cic. L. Agrar. III. 1. Numquid est causae, *Quirites*, quin *illa criminatione, qua in me absentem usus est, non solum meam, sed etiam vestram diligentiam, prudentiamque despexerit?* Vesterhov.

71. FORTE, Quasi non defensurus, sed simul causam cogniturus advenerit. nec contendit verum esse quod dicit, ne sollicitum faciat ad credendum. *Donatus.* MALITIA, versutia & fraude. *Paraphrast. Delph.*

Plaut. in Milite, III. 3. 67.
Ubi facta erit collatio nostrarum maliciarum,
Haud vereor, ne nos subdola perfidia pervincamur.
Ibidem, IV. 4. 5.
nimis facetè, nimisque facundè mala *est.*
Minellius exponit, *malitiosa audacia*, quod minus placet.

72. Mirè INSIDIAS dixit: ut diu comparata causa, per ignorantiam dolosque capti videantur. NOSTRAE. Benè se adjungit ad crimen, ut elevet culpam. ADOLESCENTIAE.] Opportuna aetatis commemoratio. Πρὸς τὴν συγγώμην. *Donatus.*

73. VICIT.] Sub. *Nos, in judicio.* Supra I. 2. 82. & 85. & I. 4. 49. Infra IV. 3. 25. *Vesterhov.*

74. NOSTRANE EA CULPA EST, AN JUDICUM? Potentior facta sententia est τῇ ἐρωτήσει. Et oratoriè, NOSTRANE CULPA, AN JUDICUM?

Qui saepe [75] propter invidiam adimunt diviti,
Aut propter misericordiam addunt pauperi?
Ge. [76] Ni nossem causam, crederem vera hunc loqui.
De. [77] An quisquam judex est, qui possit noscere

[78] Tua

CUM? duplex μετάθεσις, altera in accusatorem, altera in judices. Et bene suam miscuit personam, ut reum sublevet, & suo merito & multitudine reorum. NOSTRAM ... AN JUDICUM?] Mirè assurrexit in fiduciam defensoris, nam quùm suprà de Antiphone dixerit, nunc intulit NOSTRA. *Donatus.* Cic. Philipp. XI. 5. *Sed haec judicum culpa, non mea est.* Vesterhov. AN JUDICUM? Ita cum signo quaestionis edidit Vesterhovius, Donatum secutus; sed Mer. Casaubonus, Paraphrastes Delphini & Minellius, distinctionem minimam posuere, quaestionem ad finem demum sententiae exhibentes, quod & ego, ni Donati revererer auctoritatem, praetulerim.

75. PROPTER INVIDIAM, invidia impulsi. ADIMUNT, jus suum detrahunt. PROPTER MISERICORDIAM, misericordia moti. ADDUNT, plus aequo attribuunt. *Paraphrastes Delph.* Per *pauperem* Phanium, per *Divitem* Antiphonem designat. Ea autem judicii pravitas etiam lege divina prohibita Exod. XXIII. 3. Levit. XIX. 15. *Vester hov.*

76. NI NOSSEM CAUSAM, CREDEREM VERA HUNC LOQUI.] Svavissime laudavit oratorem, qui omnia ad persvadendum idonea advocans, solum conscium non adduxit ad credendum. NI NOSSEM &c.] Obliquè Poëta se laudavit. *Donatus.* Satis laudavit orationem Phaedriae, siquidem tantam vim argumentorum duxit esse in oratione, uti crederet vera dici, ni ipse melius nosset veritatem. *Eugraphius.*

77. Apparet, jam persuasum seni esse, verum adversarium fuisse Phormionem, non subjectum atque appositum sycophantam. *Donatus.*

78 Tua justa: ubi tute 79 verbum non respondeas, 50
80 Ita ut ille fecit? *Ph.* 81 Functus adolescentuli est
Officium liberalis; 82 postquam ad judices

natus. Ita judices iniquitatis insimulatos purgat Demipho, ut secundum probata sententiam tulisse ostendat." Vide Boeclerum. *Vesterhov.*

78. TUA JUSTA, pro *tuum jus*, per Antimeriam, & Enallagen numeri. Et illud *disertè magis & absolute* dictum censet Donatus.

79. I. e. ne unum quidem verbum. RESPONDEAS, sub. *ad accusationem.*

80. ITA UT ILLE FECIT?] Unde scit? an illa Poëtae virtus est, quod omnia ante inducit cognovisse: ne in scena, haec ut nova audiens, tragicis moribus insaniret? *Donatus.*

81 FUNCTUS ADOLESCENTULI EST OFFICIUM.] Oratorie quod objectum est, non purgavit modo, sed etiam ad laudem convertit. quod Rhetores περίστασιν dicunt. Et hoc de Apollodoro. FUNCTUS — EST OFFICIUM LIBERALIS.] Ingeniosè non negavit hoc crimen, occasionem laudis de confessione sumturus. OFFICIUM LIBERALIS.] Potenter OFFICIUM nominat, quod ille *Crimen* appellat, Et nota FUNCTUS OFFICIUM, accusativo casu, quod nos ablativo. *Donatus.* I. e. fecit quod ingenuum decuit adolescentem, dum prae pudore tacebat. Cic. pro S. Rosc. 51. *Pudor ornat aetatem.*

82. POSTQUAM AD JUDICES VENTUM EST, NON POTUIT COGITATA PROLOQUI.] Haec apud Oratores μετάθεσις αἰτίας dicitur, hoc est translatio causae facti: quem vulgo *colorem* nominant. NON POTUIT COGITATA PROLOQUI.] Ergo quod cogitavit, industriae est: quod nihil dixit, pudoris. *Donatus.* COGITATA, quae praemeditatus fuerat ad defensionem. *Paraphrast. Delph.* COGITATA PROLOQUI.] Cic. Bruto 72. *Ac*, si cogitata praeclarè eloqui *possent*, *nonnulli studio & usu elaboraverunt. Vesterhov.*

Ventum eſt, non potuit cogitata proloqui:
Ita eum tum [83] timidum ibi obſtupefecit pudor.
Ge. [84] Laudo hunc. ſed ceſſo adire quam primum ſenem? 55
[85] Here, ſalve: ſalvom te adveniſſe gaudeo. *De.* [86] Ho!

Bone

83. TIMIDUM, perturbatum. Plautus *, *Nam ut ex mari timida es.* Et ipſe in Adelphis: *Me miſeram! quidnam eſt, quod ſic video timidum, & properantem Getam.* Donatus. * Forte reſpicitur locus, qui eſt Bacchid. I. 1. 74.
Nam ut in navi vecta es, credo timida es. Vèſterhov.
TIMIDUM IBI OBSTUPEFECIT PUDOR.] Probabilis narratio, ab exemplis aliorum. Id autem vult, Antiphonem juvenem pudentem vultus gravitatem in judicibus ferre non potuiſſe. *Veſterhov.* OBSTUPEFECIT, ſenſu & motu privavit. *Paraphraſtes Delph.* NON POTUIT COGITATA PROLOQUI: ITA EUM — OBSTUPEFÉCIT PUDOR.] *Infans* pudor, i. e. mutus dicitur Horatio, Sat. I. 6. 56. de ſe ipſo loquenti cum prima vice adiret Mecenatem:
Ut veni coram ſingultim pauca locutus,
Infans namque pudor prohibebat plura profari.
Bene autem TIMIDUM PUDOR, Ubi enim timor, ibi pudor ἵνα γὰρ δέος, ἔνθα καὶ αἰδώς. Plato L. I. de Leg.

84. LAUDO HUNC. SED CESSO ADIRE.] Satis defenſionis eſt, ubi Geta jam ADIRE non timeat dominum. *Donatus.* I. e. Mirificè mihi placet Orator Phaedria: quid autem ceſſo &c.?

85. HERE, SALVE: SALVUM TE ADVENISSE GAUDEO.] Principium a benevolentia. Et vide vernilitatem aptiſſimam ſervo callido. Credaſne hunc eſſe qui ſupra dixerit, *Herus ſi redierit, Molendum mibi in piſtrino, vapulandum*, & cetera. *Donatus.*

86. HO! BONE CUSTOS, SALVE.] Ab initio idem motus ſervatus eſt ſeni. nam idem hoc eſt quod ſupra dixit, *O Geta, moni-*

Bone custos, salve: [87] columen vero familiae,

[88] Cui

nitor. quam quam per αὔξησιν plus significat quod dicit, BONE CUSTOS: quam quod supra, *Monitor.* *Donatus.* OH, pro HO, ediderunt Mer. Casaubonus, Paraphrastes Delphini, & Minellius. Videtur autem esse interjectio exsultantis, & blandientis, per ironiam. uti Adelph. V. 5. 2. *O Syre noster, salve!* & ibidem V. 6. 3. O! *qui vocare?*

87. COLUMEN VERO FAMILIAE.] COLUMEN, culmen. an COLUMEN, columna? unde *Columellae apud* veteres, dicti servi majores domus. Lucil. XXII.

Servus neque infidus domino, neque inutilis cuiquam,
Lucili columella, hic situs Metrophanes.

(Eundem versum citat Martialis XI. 90. *Vesterhov.*) *Tubero: Hinc in millesimum annum eorum columine civitas continebitur. Horatius* contra pro columine columnam, (Carm. I. 35. 13.)

Injurioso ne pede proruas
Stantem columnam.

Ennius X. *Regni versatum, summamve columnam.* (Fr. Hesselius ita exhibet: *Regni versatum, summam vero columnam.* Vesterhov.) COLUMEN VERO FAMILIAE.] Sustentatio vel decus. unde *columnae* dictae. Et moralis αὔξησις ἐν εἰρωνείᾳ. *Donatus.* COLUMEN VERO FAMILIAE.] Citra jocum dixit de altero Geta servo. Adelph. III. 4. 35.

solus omnem familiam
Sustentat.

Virg. Aen. XII. 59.

in te omnis domus inclinata recumbit.

Simili vero ironia usus Plautus, Cas. III. 2. 6.

Sed eccum egreditur senati columen, *praesidium popli.*

Idem Epid. II. 2. 5.

senati *qui* columen *cluent.*

Sed & *audaciae columen* dixit, Amph. I. 1. 211. Cic. pro P. Sext. 7. *Unum aliquem te ex barbatis illis, exemplum imperii veteris, imaginem antiquitatis,* columen *reip. diceres intueri.* Citat Muretus e Charisio veteris poëtae versus:

Si nunc redire posset ad superos pater,
Qui te tutamen fore putarat familiae,

Do-

[88] Cui commendavi filium hinc abiens meum.
Ge. [89] Jam dudum te omnes nos accusare audio
Immeritò: & horum me omnium [90] immeritissimò. 60
Nam quid me [91] in hac re facere voluisti tibi? [92] Ser-

Domuique columen, *nonne putas sic diceret:*
Cur te dedecoras? familiam cur maculas tuam?
Cur rem dilapidas, quam miser exstruxit labos?
Vesterhov. Seriò Horatius de Maecenate, Carm. II. 17. 3.
Maecenas, mearum
Grande decus, columen*que rerum.*
Quod paullo aliter extulit, I. 1. 2.
O & praesidium, & dulce decus meum.
Et Epist. I. 1. 103.
rerum tutela mearum.
VERO ironiae inservit; Virg. Aen. IV. 93.
Egregiam vero laudem & spolia ampla refertis.

88. CUI COMMENDAVI &c.] Confer supra I. 2. 21. *Vesterhov.*

89. JAMDUDUM TE OMNES NOS ACCUSARE AUDIO IMMERITO.] Vide quam in his verbis etiam vultus quidam servi contumacis appareat, & versute mali. & hoc est, quod dixerat, *Ego in insidiis hic ero succenturiatus.* Donatus. JAMDUDUM, jamdiu. *Paraphrastes Delph.* OMNES NOS.] Antiphonem, Phaedriam, Phormionem, & me Getam. *Vesterhov.*

90. Legitur & IMMERITISSIMUM in plusculis Mss. & quibusdam Edd. sed Vesterhovius putat, post τὸ IMMERITO elegantius inferri IMMERITISSIMO; cui facilè assentior. * IMMERITISSIMO.] Ut *parvò, falsò*; de adverbiis est in O desinentibus, *Donatus.* Caecilius, Asoto: Meritissimo *hic me ejecit ex hac decuria.* Vesterhov.

91. IN HAC RE.] Bona exceptione locutus est, quasi in aliis omnia fecerit. — Quam contemnat iram domini, ut hoc ipso purgatior videatur, ex hoc apparet, quod addidit TIBI. Sic enim dicere solemus, *Quid tibi vis faciam?* quum (in) alieno negotio frustra nos ostendimus laborare. *Do-*

[92] Servom hominem [93] causam orare leges non sinunt:
[94] Neque testimonii dictio est. *De.* [95] Mitto omnia:
[96] Addo

Donatus. FACERE, praestare. *Paraphrastes Delph.*

92. SERVOM HOMINEM CAUSAM ORARE LEGES NON SINUNT.] Hoc enim (Codd. ante Rob. Stephanum habent, *non*, atque ita edidit Erasmus. *Vesterb.*) quasi ignoranti dicit: sed stomachose admonet, velut stultum, qui rem manifestam non cogitet. Venuste HOMINEM. *Sallustius* in Jugurtha (Cap. 12.) *Quum interim Hyempsal reperitur occultans se in tugurio mulieris ancillae.* — Mire extenuavit conditionem suam, dicendo non *Me*, sed SERVOM. Et addendo HOMINEM moraliter locutus est. Sic *Virgilius*, (Aen. X. 719.)
Venerat antiquis Coriti de finibus Acron
Grajus homo. Donatus.
Comicus apud Philon: Οὐ γὰρ μετεῖναι τῶν νόμων δούλοις ἔφυ. Imp. Constant. *Servi * rejiciant in jure personas: quia hujuscemodi conditionis hominibus causas orare fas non sit.*. Lindenbrog.

93. CAUSAM ORARE.] Non improprie. Sic Virgilius (Aen. VI. 849.),
Orabunt causas melius. Donatus.
Proprie CAUSAM ORARE dixit. Unde Cicero pro S. Rosc. 9. *Ameriam re inorata reverterunt.* Plura vide in Apparatu Nizolii. Phaed. I. 10. 7.
Uterque causam *cum* perorassent *suam.*
Liv. XLV. 36. *Integro sibi die ad* causam *eam* perorandam *opus esse.* Vide quae ex utroque jure huc congessit P. Petitus. *Vesterhov.*

94. NEQUE TESTIMONII DICTIO EST.] *Vis scire*, inquit, *quam non liceat servo pro domino dicere? nec testis loco produci potest.* NEQUE TESTIMONII DICTIO EST.] Varie: non enim dixit, *Neque testimonium dicere.* Donatus. NEQUE TESTIMONII &c.] Harmenopul. Lib.
I.

[96] Addo istuc; imprudens timuit adolescens: sino.
[97] Tu servos. verum [98] si cognata est maxume, 65
Non fuit necesse [99] habere: sed, [100] id quod lex
jubet,

Dotem

I. Tit. 6. §. 51. Δοῦλος οὐ μαρτυρεῖ. L. 13. C. Theod. de Fid. test. L. II. C. Just. de Testib. Novel. Justin. XC. cap. 6. Novel. Leon. XLIX. Servi tamen responso tum credendum est, cum alia probatio ad eruendam veritatem non est. Modestin. Lib. 3. Regul. L. 7. ff. de testib. *Lindenbrog.* NEQUE TESTIMONII DICTIO EST.] Hoc est, jus & potestas testimonii dicendi. Sic *causae dictio*, *juris dictio*, *legis actio*, *testamenti factio*, & similia. Quibus TESTIMONII DICTIO non erat, *intestabiles* dicti, jam inde ex XII Tabb. Eadem porro ratione *ambulatio* in jure notat jus ambulandi in alterius fundo. Et Suet. Caes. 26. *Ut absenti sibi quandoque imperii tempus expleri coepisset*, petitio *secundi consulatus daretur.* h. e. jus petendi. *Vesterhov.*

95. MITTO OMNIA.] Et jam hoc perdidit senex, quod videbatur validum ad accusationem. Ita gradatim illi singula subducuntur, & accusationis impetus evanescit — MITTO, SINO, vim habent contra voluntatem concedentis. *Donatus.*

96. Mallet Palmierius: ADDE ISTUCCE: PUDENS TIMUIT ADOLESCENS. ut respiciatur versus 54. Sed & MSS. quid. & edd. vet. legunt, ADDE ISTUC. *Vesterhov.*

97. TU SERVOS.] Sub. *es.* atque adeo & hoc sino, neque aegre fero te rem non impediisse orando causam, vel testimonium dicendo. *Vesterhov.*

98. SI COGNATA EST MAXUME.] H. e. Fac esse cognatam. *Vesterhov.* Cic. Verr. IV. 68. *Neque enim si maxime statuae dejectae essent, eas ego vobis possem jacentes ostendere.* Noster Eun. V. 2. 26.

nam etsi ego digna hac contumelia
Sum maxume; *at tu indignus, qui faceres, tamen.*

99. HABERE, Uxorem, ἔχειν γυναῖκα, id est, jure possidere. *Minell.*

Dotem daretis: [101] quaereret alium virum.
[102] Qua ratione potius inopem ducebat domum?
Ge. [103] Non ratio, verum argentum deerat. *De.* [104] Sumeret
Alicunde. *Ge.* [105] Alicunde! [106] nihil est dictu facilius. 70
De.

100. ID QUOD LEX JUBET, DOTEM DARETIS.] Vide supra I. 2. 75. *Vesterhov.* ID QUOD, eleganter pro simplici *Quod.* Ecl. III. 35. citante Donato:

Verum, id quod *multo tute ipse fatebere majus.*

DARETIS, dare debueratis. And. IV. 4. 54. *Hem*, praediceres.

101. QUAERERET, quam idoneum est ad significationem odiorum! *Virgilius* (Aen. XI. 129.),

quaerat sibi foedera Turnus. Donatus.

QUAERERET, invidiose dictum, quasi de viri appetente, at difficulter inventurâ.

102. QUA RATIONE INOPEM POTIUS DUCEBAT &c.] Magno sonitu intulit quod minus momenti habet adversus illos qui accusantur, quam illa superiora. — Non INOPEM POTIUS. sed POTIUS DUCEBAT subdistinguendum est. *Donatus.* Hoc illud est, quod Demiphoni exprobrat Phormio, infra II. 3. 10. *Vesterhov.* QUA RATIONE, quo consilio, quo jure, qua de causa. *Minell.* Dixit plenè DUCEBAT DOMUM, quomodo Graeci utrumque, ἄγειν γυναῖκα, & ἄγειν εἰς οἶκον. *Vesterb.*

103. Hoc ita ludibundus absolvit Geta, ut etiam quasi per jocum respondeat. *Donatus.* Plaut. Trin. II. 4. 17.

Ratio *quidem hercle apparet*, argentum οἴχεται.

Vesterhov.

104. I. e. debuerat ab aliquo mutuari argentum.

105. Repetit illud ALICUNDE ut absurdè dictum. Donatus vult Getam hoc pronuntiare *quasi subridentem, & averso a Demiphone vultu.* Sed enim magis ad contemtum valet, si pronuntiatur a servo herum intuente.

De. [107] Postremo, si nullo alio pacto, [108] foenore.
Ge. [109] Hui! dixti pulchre, [110] siquidem quisquam crederet

Te

106. NIHIL EST DICTU FACILIUS.] Mirè, ut solet, proverbio uno dissolvit totam senis intentionem. Ut in Heaut. *Quid si hoc pater rescivèrit? Quid si redeo ad illos, qui ajunt: quid si nunc coelum ruat?* Donatus. DICTU.] Faërnus ex Cod. Bemb. DICTO tuetur. *Vesterhov.* Et sanè ita legisse videtur Donatus, verba haec proverbialiter accipiens.

107. Ostendit se senex haec perdere: quum ab his ad alia transscendit exclusus. *Donatus.*

108. VEL FOENORE, legit Donatus, item Codd. quidam Mss. & Impr. post ann. 1469. quod non agnoscitur a Prisciano, citante hunc versum Lib. XV. teste Vesterhovio.

109. HUI! Ludentis est. *Minell.* DIXTI PULCHRE, &c.] Vide quam non laboret ad respondendum Geta: siquidem illi per εἰρωνείαν respondit. CREDERET.] pecuniam committeret. *Donatus.*

110. SIQUIDEM QUISQUAM CREDERET TE VIVO.] Alexander ab Alexandro, Genial. Dier. I. 7. testatur, vetus olim Senatusconsultum fuisse, quod primum a Solone sancitum ad Romanos deductum sit; quo cautum fuerit, patre vivente, filio, qui sub patris potestate est, credi pecuniam non licere: & qui credidisset, petitionem non habere, ne filiusfamilias aere innexus alieno, ut creditum redderet, vel necem patri machinaretur, aut aliunde eam inhonestius quaereret. Citat porro verba ex ipso SCto: *Placere, ne cui qui filio familias mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem parentis, cujus in potestate fuisset, actio petitioque daretur; ut scirent, qui pessimo exemplo foenerarent, nullius posse filiifamilias bonum nomen, inde exspectata patris sui morte fieri.* Et meminit Plautus Legis *quinae vicennariae*, Pseud. I. 3. 69. quae & Laetoria, vetans filiumfamilias minorem quinque

Te vivo. *De.* [111] Non, ſic futurum 'ſt: non poteſt.
[112] Egone illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?
[113] Nihil ſuave meritum 'ſt. [114] hominem commonſtrarier 75
Mihi

que & viginti annis ſpondendo obligari. Adde Plaut. Rud. V. 3. 25. ſeqq. *Veſterhov.*

111. NON, NON SIC FUTURUM 'ST: NON POTEST.] Hic jam palmae locus eſt debitae Poëtae, ſiquidem & omnia objecerit Demipho, & omnia ſolverit Geta: quibus actis ſola irrationabilis exclamatio relinquetur ſeni. NON, NON &c.] Moralis abnegatio frequenti repetitione firmata. *Donatus.* NON POTEST.] Sub. *ita eſſe;* nempe, *ut ratae maneant hae nuptiae* Minellius notat, τὸ POTEST, pro, *poſſibile eſt*, Terentio eſſe familiare. Heaut. IV. 2. 10. *At ſic opinor.* non poteſt. *immo optume.* Adelph. IV. 7. 25. & V. 7. 11. *Quantum* poteſt.

112. EGON' ILLAM CUM ILLO UT PATIAR NUPTAM &c.?] Hic eſt de quo ſupra dictum eſt, *Ille ne indotatam virginem atque ignobilem daret illi? numquam faceret.* Donatus. Sic Cic. Att. XV. 11. *Egone ut beneficium accepiſſe in contumeliam?* Sub. videar. Horat. Epod. XVII. 56.
Inultus ut tu riſeris Cotyttia Vulgata, ſacrum liberi Cupidinis? Veſterhov.

113. NIHIL SUAVE MERITUM 'ST.] Ordo & ſenſus hic eſt, *Nihil mihi mercedis ſuave eſt, ut ego illam cum illo nuptam feram.* SUAVE MERITUM enim, *ſuavem mercedem* ſignificat. *Donatus.* Luculenta ſatis haec interpretatio eſt; ita ut erret Tanaquillus Faber, qui dicit, excerptorem Donati, dum tanti hominis verba in compendium ſtudeat mittere, ipſius interpretationi tenebras offudiſſe. Apparet ita loqui Fabrum, ut laudem hujus loci explicati ſibi ſoli vindicet. Minellius autem dum annotationem Donati *plane ineptam* vocat, ipſe plane ineptus

 eſt:

Mihi istum volo, [115] aut, ubi habitet, demonstrarier.

Ge.

est: Ita autem exponit locum, Goveanum & Guyetum secutus (quos tamen Vesterhovius censet, temere mutâsse τὸ MERITUM 'ST, in MERITU' 'ST, *Meritus est*): *Antipho suis factis nihil suave a me, sed omnia acerba & dura meritus est*: vel, *Nihil mihi fecit Antipho suave, ut ei aliquid esse suave permittam.* Faber optime affert ex Plauti Poen. I. 3. 20. & seqq. *Ut non ego te hodie emittam manu,* non *herclè* meream, *quantum Acheronte 'st mortuorum, neque quantum aquae est in mari, neque nubis quantum, neque stellae in coelo.* Item, Menaechm. I. 3. 34.

Neque hodie ut te perdam, meream *Deûm divitias mihi.*

Horat. Epist. I. 18. 16. ex persona garruli disputatoris; *scilicet, ut non*
Sit mihi prima fides; & verè quod placet, ut non
Acriter elatrem, pretium aetas altera sordet.

Locum vero Terentii ita rectè explicat: *Quidquid possum merere, (quidquid a me mereri potest) quaecunque ad me utilitas ex tolerantia mea redire queat: totum id respuam, & longè asperner, nolim Deûm immortalitatem mereri, ea mihi sorderet.* Haec Faber; quem sequuta est filia Daciera, vertens; *Je ne le ferois pas pour un royaume.* Jeg giorde det ikke for eet Kongerige, ɔ: om jeg end skulle vinde eet heelt Kongerige derved. * Optime exponit ὁ πάνυ J. Fr. Gronovius Observ. in Script. Eccles. cap. 7. ex mente Donati; *Nihil merear, ut hoc patiar.* Ut totum compendii sermonis sit: NIHIL SUAVE MERITUM 'ST, ILLAM CUM ILLO UT PATIAR NUPTAM UNUM DIEM. Additque: *Hoc est, Nihil est tanti, nihil est pretii aut lucri tam magni, quod libens capiam, si habendum sit ea conditione, ut hoc feram.* Vesterhov. Qui etiam, post Fabrum, auctoritatem lectionis, NIHIL SUAVE MERITUM 'ST, ex MSS. suis universis, & praestantissimis Edd. asseruit.

114. HOMINEM COMMONSTRARIER.] Bono or-

Ge. Nempe Phormionem [116]? *De.* [117] Istum patronum mulieris.
Ge. Jam [118] faxo hic aderit. *De.* [119] Antipho ubi nunc est? [120] *Ph.* Foris.
De. [121] Abi, Phaedria: eum [122] require, atque adduce huc. *Ph.* [123] Eo

 Re-

ordine pervenit ad Phormionem: a quo magis confutabitur. *Donatus.* HOMINEM, cum contemtu dictum. COMMONSTRARIER, *praesentem ostendi.* Paraphrastes Delph. Benè *Commonstrari*, de *homine:* Sic Heaut. V. 4. 4. Parentes *meos ut* commonstres *mihi.*

115. AUT, UBI HABITET, DEMONSTRARIER.] Mirè ostendit, quam hic senex contemnat Phormionem modo, a quo mox superabitur. *Donatus. Demonstrari*, hic de domo, uti Heaut. IV. 4. 9. *Audisti, modò iste homo quam* villam demonstravit *Charini?*

116. Sub. *Dicis?* aut, *commonstrari vis sibi.*

117. ISTUM PATRONUM MULIERIS.] Hic & contemtum adversarii, & sui fiduciam monstrat. *Donat.*

118. FAXO HIC ADERIT.] Comicum videtur, τὸ FAXO jungere Futuris Indicativi. Eun. II. 2. 54. IV. 3. 21. Infra V. 8. 66. Plaut. Asin. IV. 1. 4.
Horrescet faxo *lena*, *leges quum audiet.*
Poen. I. 1. 34.
Utrumque faxo habebit.
Et versu 45.
at ego jam faxo scies. Vest.

119. ANTIPHO UBI NUNC EST? Mitius nunc quaerit, ubi sit Antipho. Et utrum amatae adhaereat subtiliter, quaerit. quod servus intelligens respondit, FORIS. *Donatus.*

120. PH. FORIS.] Hanc vocem Guyetus in glossis ineditis Getae tribuit. Quae lectio auctoritate non caret. primum enim diserte servi meminit Donatus, qui ita responderit. Tum Mſ. Boend. & Edit. quaed. Vet. exhibent, GE. FORIS. *Vesterhov.*

121. ABI, PHAEDRIA, &c.] Opportuna & apta simplicitas attribuitur

Recta via equidem illuc. *Ge.* [124] Nempe ad Pamphilam. 80
De. [125] At ego Deos Penates [126] hinc salutatum domum

De-

tur Demiphoni, nihil tale de Phaedria suspicanti. *Donatus.*

122. REQUIRE.] *Quaere, & cum eo colloquare.* Sallust. Catil. 40. *Uti legatos Allobrogum requirat.* S. Caesarius, Homil. 2. *Infirmos visitare, in carcere requirere, peregrinos excipere.* Vesterhov. REQUIRE, sedulò quaere. Dudum observatum est, *Re* interdum augere significatum. Paraphrastes Delph. simpliciter exponit, per *quaere:* quod nec improbo. Possit etiam Dilogως esse dictum, & sensu praegnanti, pro, *Quaere eum, & mentem ejus ac propositum explora.* Vesterhovius suam expositionem verbo tenus mutuatus est a Gottl. Cortio, ad locum Sallustii allatum. Sed enim ea mihi non ita placet.

123. EO RECTA VIA EQUIDEM ILLUC.] Et amatorem ostendit Phaedriam (*Terentius* sc.) & simul id agit, ne in conspectum patris veniat Antipho. *Donatus.* Ita hoc capere debet senex, quasi dicat se quaesitum ire Antiphonem.

124. NEMPE AD PAMPHILAM.] Nisi hoc Geta dixisset, non intelligerent spectatores quid dixisset Phaedria. *Donatus.* Lentè autem hoc dicit spectatoribus. PAMPHILAM.] Citharistriam nempe, amicam suam.

125. AT EGO DEOS PENATES HINC SALUTATUM DOMUM DEVORTAR.] Ex more scilicet quo peregre advenientes Deos salutare, iisque gratias agere solebant, antequam uxores amicosve convenirent. Plaut. Amph. I. 1. 25. Sosia ab exercitu rediens,

numero mihi in mentem fuit
Dis advenientem gratias pro meritis agere, atque alloqui.

Epid. III. 3. 33.

te pro filio
Factarum dixit rem esse divinam domi
Quia Thebis salvos redierit.

Mil.

Devortar: inde ibo ad forum, [127] atque aliquot mihi
N n 3 Amicos

Mil. II. 5. 1.
Inde ignem in aram, ut Ephesiae Dianae lauta laudes
Gratesque agam; eique ut Arabico fumificem odore amoene.
Quae me in locis Neptuniis templisque turbulentis
Servavit.
Stich. IV. 1. 29.
Deos salutatum *atque uxorem modo intro* devortar *domum*
Bacchid. II. 3. 113.
Deos *atque amicos iit* salutatum *ad forum.*
Sed & peregre abituri Lares Viales invocabant. Plaut. Merc. V. 2. 23. Charinus amicam peregre quaesiturus
invoco
Vos, Lares Viales, ut me bene juvetis.
Erant autem cuique civi ac patrifamilias Dii peculiares in aliqua parte domus, quos ipse cum familia sua privatim coleret. Hi vel PENATES, vel (Dii) Domestici, vel Lares familiares dicti. Adelph. IV. 5. 65. & 70. Cic. pro Domo 41. *Quid est sanctius? quid omni religione munitius, quam domus uniuscujusque civium? hic arae sunt, hic foci, hic Dii Penates, hic sacra, religiones, caerimoniae continentur.* Vesterhov. *Penates* plures erant: id quod Procopius indicat cum ait, in eorum numerum Janum bifrontem olim quoque relatum fuisse: Gothicor. Lib. I. pag. 205. Ὁ Ἴανος πρῶτος μὲν ἦν τῶν ἀρχαίων θεῶν, ὃς δὴ Ῥωμαῖοι γλώσσῃ τῇ σφετέρᾳ πένητας ἐκάλουν. Inde Penates familiares utriusque sexus nominantur in Inscriptione vet. Pag. 2. num. 9.

DIIS. DEABUS.
PENATIBUS.
FAMILIARIBUS.
ET. JOVI. CETERIS
VE DIIBUS.

Lindenbrog.

126. HINC, ab hoc loco. SALUTATUM, adoratum prima post reditum prece. Bene DEVORTAR, quasi de via. *Donatus.* DEOS SALUTATUM.] Elegans locutio *Deos salutare*, quam Servius etiam probat, Terentii hunc locum laudans, ad Virgil. Aen. XII. 257. *Augurium salutant.* Sic Livius Lib. XXXVIII. 51.

Amicos advocabo, [128] ad hanc rem qui adsient.
[129] Ut ne imparatus sim, si adveniat Phormio.

51. *Ego hinc extemplo in Capitolium, ad Jovem optimum maximum, Junonemque & Minervam. ceterosque* Deos, *qui Capitolio atque arci praesident*, salutandos *ibo*. Lindenbrog.

127. ATQUE ALIQUOT MIHI AMICOS ADVOCABO.] Jam praeparat ridiculam advocationem: quia (Plerique Libri Vet. *Qua*. Vesterhov.) plures adhibendo jurisconsultos incertior reddetur. AMICOS, & pro testibus, & pro advocatis veteres posuerunt. *Donatus.* Unde & FORUM memorat, ubi testium & advocatorum erat copia. *Vesterhov.*

128. AD HANC REM, in hac causa. *Paraphrastes Delph.* Propriè ADSIENT. *Adesse* enim dicuntur advocati. *Donatus.*

129. NE, pro *non*. Donatus. Dubitantis est SI, pro *si forte*. Plurimi Codices, QUUM ADVENIAT. *Vesterhov.*

ACTUS SECUNDI

SCENA SECUNDA.

PHORMIO. GETA.

Ph. [1] ITANE patris ais conspectum veritum hinc abisse? *Ge.* [2] Admodum.

Ph.

1. ITANE PATRIS AIS CONSPECTUM &c.?] *Adhuc narratur Fabula de Terentio & Ambivio ebrio: qui acturus hanc Fabulam, oscitans temulenter* (Ms. Hulst. *Et temulentus*. Vest.), *atque aurem minimo inscalpens digitulo* (Id superbi vel mollis hominis indicium esse, ex Cicerone, Apu-

Ph. Phanium relictam solam [3]? *Ge.* Sic. *Ph.* Et iratum senem?

Ge. [4] Oppido. *Ph.* [5] Ad te summa solum, Phormio, rerum redit.

Nn 4 [6] Tute

Apuleio, & Amm. Marcellino observat Lindenbrog. *Vest.*), *hos Terentio pronuntiavit versus. quibus auditis exclamaverit Poëta, se talem quum scriberet, cogitasse parasitum: & ex indignatione quod eum saturum potumque deprehenderat, delinitus statim sit.* Donatus. ITANE PATRIS AIS?] Haec & labia lingens, ut ebrius; & ructans, utpote satur, pronuntiavit Actor bonus. *Donatus.* Ordo est; Itane *ais patris conspectum veritum* &c. * VERITUM.] Antiphonem, fugientem conspectum patris Demiphonis. *Vesterhov.*

2. ADMODUM annuentis vim habet duntaxat modo: & subauditur VERITUM. *Donatus.* ADMODUM.] Simplex affirmatio est. Plaut. Pseud. IV. 7. 53.

Ba. *Herus tuus?* Ha. *Ita dico.* Ba. *Miles?* Ha. *Ita loquor.* Ba. *Macedonius?* Ha. Admodum, *inquam.*

Vesterhov.

3. Subauditur, AIS. *Donatus.*

4. OPPIDO.] Non AJO, sed *iratum* intellige. *Donatus.*

5. AD TE SUMMA SOLUM.] Hoc est, a te cuncta explicanda. *Eugraph.* AD TE SUMMA SOLUM, PHORMIO, RERUM REDIT.] Locutio translata ab iis, quibus aut reip. cura, aut bellorum est administratio. iis enim *summa rerum committi* dicebatur. Caes. B. C. III. 5. de M. Bibulo: *Ad hunc summa imperii respiciebat.* Hinc autem secum loqui Phormio incipit, nec ad Getam interloquentem attendit, usque ad versum 8. *Vesterhov.* I. e. Totius negotii moles tibi soli subeunda est. *Summa rerum* in specie est ipsa respublica, aut summum in republica imperium, principatus in reipublicae administratione: Flor. IV. 3. 5. *Ad Octavium Caesarem Augustum* summa rerum rediit.

Je-

[6] Tute hoc intristi: tibi omne est exedendum.
[7] accingere.
Ge. [8] Obsecro te. *Ph.* [9] Si rogabit? *Ge.* In te spes est. *Ph.* [10] Eccere. 5

[11] *Ph.*

Jejuna est expositio Paraphrastae Delphini; *Ad te unum tota haec res spectat.*

6. TUTE HOC INTRISTI: TIBI OMNE EST EXEDENDUM.] Παροιμία apta parasito, quae de cibo est. Hoc autem inter rusticos de alliato moretario dici solet. Et benè INTRISTI: propriè enim *Intrita*, dicitur hujusmodi cibus. *Donatus.* Rusticorum & servorum *Intritum*, quo hic maximè respici videtur, & *alliatum* dicebatur, & *moretum*, & *herbosum*: constabat enim ex allio, caepis, caseo & herbis olentibus. *Intrita* autem, seu *cibus intritus* etiam *collyrae* vocantur, h. e. panis juri immersus. Plaut. Pers. I. 3. 12. Toxilus servus parasitum Saturionem exspectans:

Collyrae facite ut madeant, & colliphia.

Graece ἐμβροχή. Phaed. I. 26. 7. de Ciconia:

Quae vulpem quum revocasset, intrito cibo
Plenam lagenam posuit.

Varro R. Rust. Lib. II. 9. de cibo canum: *Nec non ita panem hordeaceum dandum, ut non potius eum in lacte des* intritum. Apulejus Metam. X. in deliciis numerat: *Coquus qui sapidissimis intrimentis succuum pulmenta condita, vapore mollibat.* Eadem eidem *protrimenta* dicta. Simile autem adagium est: *Colo quod aptasti, ipsi tibi nendum est.* i. e. incipiundi auctor extitisti, nunc idem explices oportet. *Vesterhov.*

7. ACCINGERE.] Appara te, atque expedi. *Donatus.* Vide ad Eun. V. 9. 30. *Vesterhov.*

8. OBSECRO TE.] Duobus hisce versibus Getae quidem verba continuam orationem constituunt, OBSECRO TE. IN TE SPES EST. TU IMPULISTI. SUBVENI. Quae vero interloquitur Phormio cogitantis sunt, non respondentis. Bina autem consilia in corde suo instruit Phormio, nimirum quid acturus sit, si

[11] *Ph.* Quid ſi reddet? *Ge.* Tu impuliſti. *Ph.* Sic opinor. *Ge.* Subveni.

Ph. [12] Cedo ſenem! [13] jam inſtructa ſunt mihi in corde conſilia omnia.

N n 5 *Ge.*

ſi roget Demipho, qui cognata ſibi ſit Phanium, atque adeo ducenda fuerit Antiphoni, tum ſi reddat Phanium Phormioni, expulſam matrimonio filii. Ita intelligendum Phormionis ſermonem, argumentum ſequentis Scenae evincit. *Veſterhov.*

9. Ita ſermo Phormionis cohaeret, ut primum ſibi quaſi objiciat, SI ROGABIT. (Sc. *Demipho, unde ſibi Phanium cognata ſit?*) Reſpondet vero, ECCERE, i. e. Ecce habeo. Hem tibi; habeo quod reſpondeam. Sic Plautus eodem ſenſu mox *ecce*, mox *eccere* dixit. Mil. II. 2. 48. ſeqq. Pergit Phormio: QUID SI REDDET? Cui opponit, SIC OPINOR, ſub. me reſponſurum, & confutaturum ſenem verbis. Quanto magis ineptus eſt Guyetus, qui non exputans verum ſenſum *ineptos* vocat *hoſce duos verſus*, & *a ſtulto quodam intruſos.* Veſterhov.

10. Variant Mſſ. & editi veteres poſt an. 1469. in quibus eſt, ECCE. ECCE REM. ECCE RES. Feſtus Pompejus: ECCERE *jusjurandum eſt, ac ſi dicatur,* per Cererem, *ut ecaſtor, aedepol. Alii* ECCERE *pro* ECCE *poſitum accipiunt.* Videtur autem potius demonſtrandi eſſe particula. *Veſterhov.* Notante Donato, *Totum hoc quaſi alia agens loquitur paraſitus: ut ex hoc appareat, quid interſit inter audaciam ſycophantae improbi, & patrisfamilias perturbationem minimè litigioſi, nam ille in bona cauſa advocatos quaerit, & ipſe ſollicitus in toto actu eſt: hic in puncto temporis ſe ad calumniam praeparavit.*

11. Hoc eſt, *Quid ſi reſpondebit?* An, *Quid ſi mulierem reddet?* SIC OPINOR.] Non ad TU IMPULISTI hoc pertinet: ſed ad id quod ſecum tacitus volvit Phormio. *Donatus.* Sub. *Eludam ſenem.* Minell. Malim, *Id impediam, prohibebo.*

12. CEDO SENEM!] Hic

Ge. [14] Quid ages? *Ph.* Quid vis, nisi uti maneat Phanium, atque [15] ex crimine hoc
Antiphonem [16] eripiam, atque in me omnem [17] iram derivem senis?

Ge.

Hic alii exclusisse (Forte, *Excussisse*. Vest.) torporem somni inducunt parasitum. Alii transglutisse quod in ore mandebat: quasi hoc morae fuerit ad vincendum senem. CEDO SENEM!] Non parvi moliminis certamen impendet; quum senex dixerit, *Hominem commonstrarier mihi istum volo*: parasitus dicat, CEDO SENEM. *Donatus*. Siste modò senem ad disceptandum. *Paraphrast. Delph.* SENEM cum contemtu dixit; & nunc loquitur ad Getam. Aliter tamen sentit Vesterhovius supra n. 5.

13. Omnes modi, omnia argumenta, quibus senem illudam, sunt jam in corde meo parata. Metaphora sumta est ab exercitu. Q. d. Sic instruxi mea consilia, quasi aciem. *Minellius*. Expressus hic locus e Plauti Pseudolo, II. 3. 10.

Jam instituta, ornata, cuncta in ordine animo, ut volueram
Certa, deformata habebam.

Integrum locum laudat Cicero, Nat. Deor. III. 29. *Vesterhov*.

14. QUID AGES?]Non interrogantis, sed metuentis hoc dictum est. *Donatus*.

15. Sic dixit EX CRIMINE ERIPIAM, quasi ex incendio. Considera, trium rerum, quas promittit, gradus per αὔξησιν esse servatos. *Donatus*. Bona MSS. & edd. pars, A CRIMINE, & E CRIMINE. *Vesterhov*.

16. Bene ERIPIAM dixit: quo vim significat doli, pro eo qui jam teneatur oppressus. *Donatus*.

17. *Derivatio* dicitur inflexio criminis ab eo ad quem pertinebat, ad eum ad quem non pertinet. *Donatus*. DERIVEM.] Conferam, convertam. Cic. Att. IV. 3. *Id poterat inficiari; poterat* in alios derivare. *Vesterhov*. Transferam. *Minell.*

Ge. [18] O vir fortis, atque amicus! verum hoc [19] saepe, Phormio, 10
Vereor, [20] ne istaec fottitudo in nervum erumpat [21] denique. *Ph.* [22] Ah!

Non

18. O VIR FORTIS, ATQUE AMICUS!] Ordine laudavit. plus est enim AMICUS, quam VIR FORTIS. Et apparet adversum (Lego cum Erasmo & Stephano, *aversum*, sub. ad spectatores. *Vest.*) Getam exclamasse: quod majorem vim habet, quam si *Amice* dixisset. O — AMICUS!] Nominativum pro vocativo posuit. *Donatus.* FORTIS, magnanimus, generosus.

19. Benè SAEPE addidit, ut sententiam faceret, de speciali dicto. *Donatus.*

20. VEREOR, NE ISTAEC FOTITUDO IN NERVOM ERUMPAT.] Consuetudine Romana dixit: quia saepe in nervum conjiciebantur, ex aliquo maleficio in carcerem missi. An proverbium a sagittariis natum est: quod immoderatae plerumque vires, adducendo arcu non telum incitent, sed nervum rumpant? An ex eo, quod saepe fortius ferientes, nervum sibi aliquem laedant? Ergo fortitudine nimiâ saepe vinci, saepe decipi contigit. ISTAEC FORTITUDO.] Nimium audax scilicet. Ei convenit hoc dictum Getae; qui & supra dixerat, *Est parasitus quidam Phormio, Homo confidens.* Donatus. IN NERVOM ERUMPAT.] Sic Eun. IV. 4. 14. Adelph. III. 4. 63. 64. & infra IV. 4. 16. E tribus Donati explicationibus prima magis arridet, ut *Nervus* pro carcere & vinculis dictus sit; quod ex Festo observat Nannius. Sed & familiare est Plauto; (ut Asin. III. 2. 5. Rud. III. 6. 34. de lenone in carcerem ducendo;

> *melius est te* in nervom *correpere.*

Et versu 38.

Tu in nervom *rapere.*)

Quia autem virorum fortium est *erumpere*, seu eruptionem facere in hostem, vel ex obsidione erumpere, Geta κατ' ὀξύμωρον dixisse videtur; Est autem *Nervus* vin-

Non ita eſt: factum eſt [23] periclum: jam [24] pedum viſa 'ſt via.

[25] Quot

vinculi lignei genus, in quod pedes conjecti arctantur. Niſi forte de ipſo ſuſpendio intelligendum. De vinculo intelligenda verba XII. Tabb. AERIS. CONFESSI. REBUS. Q. JURE JUDICATIS. TRIGINTA DIES. JUSTI. SUNTO. POST DEINDE. MANUS. INJECTIO. ESTO. IN. JUS. DUCITO. NI. JUDICATUM. FACIT. AUT. QUIS. ENDO. EM. JURE. VINDICIT. SECUM. DUCITO. VINCITO. AUT. nervo. AUT. COMPEDIBUS. QUINDECIM. PONDO. NE. MINORE. AUT. SI. VOLET. MAJORE. VINCITO. SI. VOLET. SUO. VIVITO. NI. SUO. VIVIT. QUI. EM. VINCTUM. HABEBIT. LIBRAS. FARRIS. ENDO. DIES. DATO. SI. VOLET. PLUS. DATO. Refert Gellius, XX. 1. Cato apud Gellium XI. 18. *Fures privatorum furtorum in nervo atque in compedibus aetatem agunt: Fures publici in auro atque in purpura.* Veſterhov. Amplector quidem primam explicationem Donati: Sed neque duae poſteriores incommodum ſenſum pariunt, nempe; *Vereor*, inquit, *ne haec tanta audacia in tuum proprium malum evadat, tibi ipſi fiat exitio.*

21. IN NERVOM ERUMPAT DENIQUE.] DENIQUE, modo παρέλκον, * Terentiana conſuetudine qui hanc particulam in ultima ponit ſententia. *Donatus.* * Vide ſupra I. 2. 71. & Comment. ad Heaut I. 1. 17. *Veſterhov.* Intereſt quo modo ERUMPAT ſumatur; ſi pro *ruat*, *praecipitet ſe*, quod proprium eſt audaciae, DENIQUE non videtur παρέλκον: Si vero pro *evadat*, *exeat*, *deſinat*, παρέλκον videtur.

22. Hac interjectione oſtendit offendi ſe, & ſtomachari Getae ob ejus diffidentiam, & ſiniſtram de fortitudine ſua opinionem. NON ITA EST. Nihil eſt periculi; aut, *non eſt verendum*, *ne in nervum erumpat.*

[25] Quot me censes homines jam deverberasse usque ad necem?

[26] Ho-

23. PERICLUM, tentamentum, experimentum; *Sycophantiarum* scilicet, aut *similium audaciae facinorum*, *atque hoc est*. * PERICLUM πεῖραν intelligit. And. III. 3. 33. Eun. III. 2. 23. Hec. V. 1. 40. Infra V. 7. 40. *Vest.*

24. PEDUM pro *pedibus*. Et VISA ἀντὶ τοῦ *provisa*. Et totum μεταφορικῶς. *Donatus.* Vestigia quibus insistam nota sunt. *Paraphrastes. Delph.* Inveni viam, quâ mihi tutò in tali negotio licet procedere. * JAM PEDUM VISA EST VIA.] H. e. Perspecta jam ratio expediendi illud. Translatio a viatoribus, qui, viam videntes norunt, quà eundum sit. Id igitur velle videtur Phormio, se plus vice simplice idem fecisse, & hanc quasi viam instituisse. Distinguunt inter *Viam* & *Semitam*. Plaut. Rud. I. 3. 29.

Saltem aliquem velim, qui mihi ex his locis
Aut viam, *aut* semitam *monstret*.

(Idem, Cas. III. 5. 40. *De* via in semitam *degredere*. Id est, de via lata & recta degrederis in viam angustam & impeditam, h. e. te impedis. ut Lambinus interpretatur.) Ennius Telamone:

Qui sibei semitam *non sapiunt,*
alteri monstrant viam.

Cic. Verr. II. 23. *Jam intelligetis, hanc pecuniam, qua via modo visa est exire ab isto, eadem* semita *revertisse* h. e. quae palam erat ablata, occultè reddita est. quo loco promiscuè *via* & *semita* usurpantur. *Vesterh.*

25. QUOT ME CENSES HOMINES JAM DEVERBERASSE USQUE AD NECEM?] Parasitus totum translationibus loquitur. hujusmodi est enim vis umbraticorum hominum, scurrilis oratio. *Donat.* DEVERBERASSE USQUE AD NECEM? Credas, idem esse, quod dixit Adelph. I. 2. 10.

mulcavit usque ad necem.

Sed non est; notat enim, *per fraudem, & calumniam bonis evertisse, ac spoliâsse.* Quod Plautus ita extulit, Capt. III. 5. 12.

Qui me, meamque rem, quod in te uno fuit,
Tuis scelestis falsidicis fallaciis

Di-

[26] Hoſpites, tum cives? [27] quo magis novi, tanto ſaepius.
[28] Cedo dum, en umquam [29] injuriarum audiſti mihi ſcriptam dicam? 25

Ge.

Dilaceraviſti, deartuaviſtique opes
Confeciſti omnes res, ac rationes meas.
Conſule omnino Car. Andr. Dukerum, in Opuſc. Var. pag. 431. ſeqq. Quod vero idem V. C. *ſanguinem* nonnunquam pro *pecunia* ſumi obſervat ex Auguſtino, idem & ſervus Plautinus, ſenes argento emunčturus ita extulit Epid. II. 2. 4.
Jam ego me convortam in hirudinem,
Atque eorum exſugebo ſanguinem. *Veſterhov.*

26. HOSPITES, TUM CIVES.] Ἀνακόλουθον ſecundum: deëſt enim ſupra, *cum.* Et bene poſterius poſuit id quod majus eſt. *Donatus.* HOSPITES peregrinos.

27. Quô notior via, tantô plures quotidie perdo. Uſus promtum fecit: & quantum accedit peritiae, tantum & maleficiis. *Mer. Caſaubonus.* Poteſt & ſenſus eſſe: *Quo magis novi homines, tanto ſaepius deverberavi,* ut hoc dicat, plures ſe cives, quam hoſpites, feſelliſſe: quo mirè extollit confidentiam ſuam, & calumniandi artificium; Cives enim hoc modo, i. e. ſpecie juris fallere, & difficilius erat & periculoſius, nam & melius norant leges & inſtituta ſua, quam peregrini, & majoribus gaudebant juribus. Niſi ſimpliciter id vult; Non temere ſe intendere fallacias, niſi his, quorum ingenia probe noverit, & quos ſibi nihil male facturos ſciat. Veſterhovius hoc per ὑστερολογίαν dictum putat, pro, QUO SAEPIUS, TANTO MAGIS NOVI. Praeter morem & mentem Terentii, ut opinor.

28. CEDO DUM, EN UMQUAM &c.?] Plus eſt hoc per interrogationem intuliſſe, quam ſi diceret, *Numquam mihi ſcripta eſt injuriarum dica.* Donatus.

Ge. [30] Qui iſtuc? *Ph.* [31] Quia non rete accipitri tenditur, neque miluo,

Qui

CEDO DUM, Dic mihi, quaeſo. *Paraphraſtes Delph.* EN UMQUAM.] H. e. Umquam ne. Infra II. 3. 1. Plautus ſaepius. Virgil. Ecl. I. 68.

En umquam *patrios longo poſt tempore fines.* Veſt. In Phraſeolog. Terent. Dan. & Edit. Minell. legitur, AN UMQUAM. Veſterhovii interpretatio Servii auctoritate nititur. Liv. X. 8. En unquam *fando* audiſtis, *patritios primo eſſe factos, non de coelo demiſſos, ſed qui patrem ciere poſſent, id eſt, nihil ultra quam ingenuos?* Hic EN pro *Ne* poſitum non videtur, ſed tantum ad intendendam interrogationem.

29. INJURIARUM MIHI SCRIPTAM DICAM.] Ἀκυρολογία, ſic enim (fortè, *tamen.*) & *Tullius.* (Verr. II. 15.) *Scribitur Heraclio dica.* DICA.] *Dice* cauſa eſt Graecè, quae fit Latinè DICA: Ut *Acte Acta*, *Calliope Calliopa.* Donatus. I. e. Injuriarum nomine me in jus vocatum eſſe. *Paraphraſtes Delph.*

30. QUID ISTUC?] Interrogare fingitur Geta, ut paraſitica progrediatur oratio. *Donatus.* QUI, vel ut Alii cum Donato legunt, QUID, *quamobrem.*

31. QUIA NON RETE ACCIPITRI TENDITUR, NEQUE MILUO.] Rurſus per ἀλληγορίαν loquitur paraſitus: ut totum triviale ſit a conviviis eſcisque tranſlatum. *Donatus.* Optimè congruit in paraſitum Allegoria *Milui*, quem *rapaciſſimam & famelicam ſemper alitem* eſſe affirmat Plinius, Hiſt. Nat. X. 10. * Juvenal. II. 63.

Dat veniam corvis, vexat cenſura columbas.

Videtur autem omnino reſpicere *aucupia verborum & literarum tendiculas*, quarum rerum *in callido verſutoque jure* locum eſſe ait Cicero pro A. Caecina, 23. *Veſterhov.* TENDITUR.] Legitur & *Tennitur.* habet enim *N* litera cum *D* communionem. *Donat.* In Codd. quibusdam eſt, TENNITUR. ἀρχαϊκῶς. MI-

LUO

Qui [32] male faciunt nobis: [33] illis, qui nihil faciunt, tenditur.

[34] Quia enim in illis fructus est: [35] in illis opera luditur.

[36] Aliis.

LUO est in Mss. plurimis, & impressis optimis, non MILVIO, quod vulgo legitur, estque (MILUO,) vox trisyllaba. Vide Gifan. Ind. Lucret. V. *Reliquus*; & Interpp. ad Phaed. I. 33. 3.

Columbae saepe quum fugissent miluum. Vesterhov. Adde Horat. ex Edit. Baxtero-Gesneriana, Epist. I. 16. 50.

Cautus enim metuit foveam lupus, accipiterque
Suspectos laqueos, & opertum miluus *hamum.*

Tanaquillus Faber, & Faber Soranus, vocem *Milvius* in barbariem ablegant. Ceterum haec verba parasiti ex parte sunt falsa, magisque scomma satyricum, quam proverbialem sententiam in se continent.

32. MALEFACIUNT, nocent. * Ore & ungvibus scilicet. *Donatus.*

33. I. e. avibus innocuis.

34. QUIA ENIM &c.] Παρέλκον tertium: quo aut QUIA (& sic ENIM subjungatur) aut ipsum ENIM supervacuum est. *Donatus.* Sed ENIM hic potest *nimirum* denotare. IN ILLIS, *qui* nihil faciunt nobis male. Ita enim in Donato legendum est, pro *Quia.* * FRUCTUS.] Cibus: quia *frumen* dicitur tractus gulae, qua cibus in alvum demittitur. *Donatus.* Vide Fabri Thesaur. L. Lat. V. *Frumen.* Vesterhovius. FRUCTUS, emolumentum, commodum: aut praemium laboris, ut proxime sequenti opponatur.

35. IN ILLIS, Qui malefaciunt nobis. LUDITUR.] Exercetur (*quae explicatio nihili est.*) An *illuditur*; id est, frustratur, *Donatus.* Plaut. Cas. II. 7. 1.

Si nunc me suspendam, meam operam luserim. Vesterhov.

[36] Aliis aliunde est periclum, [37] unde aliquid abradi
potest :
Mihi sciunt [38] nihil esse. dices, [39] ducent damnatum
domum. 20

[40] Alere

36. H. e. Variis periculis expositi sunt divites, mille petuntur modis, ut aliquid ab iis auferri queat; i. e. nunc vi aperta, nunc occultis insidiis, nunc forensibus strophis, & calumniarum laqueis.

37. UNDE ALIQUID ABRADI POTEST.] Metaphora a ligno & dolabra. Cic. pro A. Caecina. 7. *Posteaquam videt nihil se ab A. Caecina posse litium terrore* abradere. Plin. Paneg. 37. *Destringi* aliquid *&* abradi *bonis.* MSS. Bodl. & Graev. ABRIPI. *Vesterhov.* ABRADI, per vim auferri. *Donatus.* Cur autem *per vim?* quasi vero aliae non sint viae, opes auferendi.

38. SCIUNT, Sub. *Adversarii mei*, vel, *quos injuriis affeci.* * NIHIL ESSE.] *Rei* scilicet. *Donatus.*

39. DUCENT DAMNATUM DOMUM.] Secundum jus scilicet, quo obaerati, quum solvendo non essent, ipsi manu capiebantur. DUCENT &c.] Miris usus est verbis ad extenuandam poenam, & rem ad commodum transferendam: nam quod obaeratis inimicum est, id parasitus maxime optat, duci ab aliquo donum. Addidit autem DAMNATUM quasi qui irrideat genus damnationis in qua victor pascere compellitur, & pascitur victus. *Donatus.* Iidem & *judicati*, & *addicti*, & *nexi* dicebantur. Consule Gronov. Obferv. II. 11. Respexit huc Peniculus itidem parasitus, apud Plaut. Menaechm. I. 1. 20.

Nam ego ad Menaechmum nunc eo, quo jam diu
Sum judicatus, *ultro eo ut me vinciat.*

Bacchid. V. 2. 87. Philoxenus senex de se & Nicobulo itidem sene Bacchides sequentibus:

ducite nos, quo lubet, tanquam qu.d.m addictos.

Senec. Benef. III. 8. *Pecuniam pro* addicto *dependit.*

 Fe-

[40] Alere nolunt hominem hominem edacem. & [41] sapiunt, mea quidem sententia,

[42] Pro maleficio si beneficium summum nolunt reddere.

Ge. Non potest satis pro merito [43] ab illo tibi referri gratia.

Ph. [44] Immo enim nemo satis pro merito [45] gratiam regi refert.

[46] Ten'

Festus Pompejus: Addicere *damnare est*. Damnati autem proprie *duci* dicebantur. Plin. Lib. X. Epist. 97. de Christianis: *Duci jussi*. Vesterhov. Objectio, Q. d. Dicere posses; quamvis injuriarum postulatus & damnatus, non habeam quod solvam, tamen astringi possum ad servitutem, ut qui non sum solvendo. *Minell.*

40. ALERE NOLUNT HOMINEM EDACEM.] Sensus est, *Sciunt edacem* (esse me), *& ideo nolunt alere*. Donatus. Scilicet Decemviri sanxerunt, *nexos*, ni suo viverent ali a creditoribus. *Vesterhov.*

41. SAPIUNT.] Sibi consulunt. *Donatus*. Sapienter agunt.

42. Parasiticè BENEFICIUM SUMMUM dixit ALERE. PRO MALEFICIO.] Pro injuria. REDDERE.] Retribuere, reponere. *Donatus*.

43. AB ILLO, Antiphone, pro quo ita laboras. * Multum promittit Geta parasito, quum dicat, nihil futurum, quod pro merito possit accipere. *Donatus*. GRATIA REFERRI, praemium reddi, aut, beneficium retribui, officium vicissim praestari.

44. IMMO ENIM hic est contradicentis, aut corrigentis: Bene ergo Paraphrastes Delph. *Contra ego sentio*, exponit. * IMMO ENIM NEMO SATIS PRO MERITO &c.] Bene parasitus, quidquid praestat, debere se dicit. *Donatus*.

45. GRATIAM.] Vicem. REGI.] *Rex* aliàs regnator, alias dominus, alias dives significat. *Donatus*. Praeter quas Donatus memorat notiones, *Rex* etiam convivii magister dictus, vocans invitansque alios.

Ve-

[46] Ten' [47] asymbolum venire! [48] unctum, atque lautum e balneis, 25

Oo 2 [49] Oti-

Vesterhov. REGI, convivatori, seu alumno, activo sensu. * Conqueritur de quinque horum versuum obscuritate Scaliger Poëtic. IV. I. Guyetus animosius recidit tres versus: duosque insequentes pro suspectis habet, *Boeclerus.*

46. Q. d. An non hoc summum beneficium dici debet? *Minell.* Sc. *te asymbolum venire*, & caetera. Obscuritas horum versuum non quidem in sensu, sed in contextu orationis, est: minor autem erit, si huc tantisper referas versum 30, & verba sic ordines; *Quum tu rationem ineas, quam sint suavia, & quam cara sint haec; Scilicet, te asymbolum venire*, & sic porro: *Quum, inquam, hanc rationem ineas, nonne hunc habeas planè praesentem Deum, en qui praebet?* Potest etiam ad haec, TEN' ASYMBOLUM VENIRE, subaudiri *Convenit*, vel, *aequum est*: quae videtur esse mens Vesterhovii, is enim ad vers. 31. ἀνακόλουθον statuit in verbis, NON TU HUNC HABEAS PLANE PRAESENTEM DEUM, pro, *Neque habere hunc plane praesentem Deum?* Et ea pendere ait a versu 25. Quod autem hic apposuit Vesterhovius signum exclamationis, id nihil aliud quam turbat contextum. Sane Edd. Hackii, Delph. & Minellii pro eo comma habent. Ceterum suaviter & comicè parasitus hic & in sequentibus de certa persona loquitur, Getâ nempe, quum tamen intelligat quemlibet alienae mensae affeclam: Et est enallage personae.

47. TEN' ASYMBOLUM VENIRE! UNCTUM, ATQUE LAUTUM E BALNEIS.] Haec non ab Apollodoro, sed e sexto Satyrarum Ennii translata sunt omnia:

Quippe sine cura, laetus, lautus, quom advenis,
** Infertis malis, & expedito brachio,*
Alacer, celsus, lupino exspectans impetu,
Mox dum alterius abligurias bona: quid

Cen-

[49] Otiofum ab animo: quum [50] ille & cura, & fumtu abfumitur,

[51] Dum

Cenfes dominis effe animi? pro Divûm fidem!
Ille triftis cibum dum fervat, tu ridens voras. Donatus.
* Libri quidam, *Infertis*, quomodo & Cl. Heffelius edidit. TEN' ASYMBOLUM.] Similis fere conftructio eft illa Horatii, Serm. II. 8. 67.

Tene, ut ego accipiar lautè, torquerier omni
Sollicitudine diftrictum; ne panis aduftus,
Ne male conditum jus apponatur; ut omnes
Praecincti rectè pueri comtique miniftrent?

Eft vero Ἀσύμβολος immunis, qui nil fymbolae loco confert in convivium. Cui contrarium aft And. I. 1. 61. *Symbolam dedit.* Unde eleganter Gellius VI. 13. *Quum domum fuam nos vocaret, ne omnino, ut dicitur, immunes & afymboli veniremus, conjectabamus ad coenulam non cupedias ciborum, fed argutias quaeftionum.* De differentia autem inter συμβολὰς & σύμβολα agit Cafaubonus, Animadverf. in Athen. Lib. III. cap. 31. Adde Herald. Digreff. I. 21. p. 243. ad Tertullian. Apolog. 39. *Weft.*

48. UNCTUM, ATQUE LAUTUM E BALNEIS.] Tangit morem & luxum veterum, quibus unctiones & lotiones quotidianae, non fine maximis fumtibus. Unde Plautus Rud. II. 7. 22.
Eluas te, an exungare, ciccum non interduim.
H. e. Lavando an ungendo bona dilapides. Idem Trin. II. 4, 5. (de argento.)
Comefum, expotum, exunctum, elotum in balneis.
Perf. I. 3. 10.
lautum, *credo*, a balneis
Jam hic affuturum.
Cic. pro Dejot. 6. *Huc te e balneo, priusquam accumberes, ducere volebat.* Et cap. 7. *Quid igitur caufae excogitari poteft, cur te lautum voluerit, coenatum noluerit occidere?* Balneae enim coenas antecedebant. Vefterhov. LAUTUM, lavatum; ut in loco Ciceronis pofteriore, quem adduxit Vefterhovius: & eft modò participium, non adjectivum. UNCTUM, ATQUE LAUTUM, per Hyfterologiam dixit:

[51] Dum tibi sit, quod placeat: [52] ille ringitur, tu rideas:

Oo 3 [53] Prior

dixit: Lotio enim praecedebat unctionem. Secundum Scholiasten Aristophanis, in Plut. 615. cujus verba Graecè adduxit Vesterhovius, *Veteres, postquam lavabant, totum corpus oleo perungebantur, ut* pori, *quos calor aperuerat, occluderentur, neque aërem extrinsecus acciperent.*

49. OTIOSUM AB ANIMO.] Πλεονασμός. Nam addidit AB, quum sufficeret ANIMO. *Donatus.* Aliter And. V. 2. 1. Animo *nunc jam* otioso *esse impero.*
Ad eundem modum dixit Plautus, Truc. IV. 3. 59. *Sive adeo caret temeto, tamen* ab ingenio *est* improbus. Sic Animo vacuum dixit Sallustius Jug. 52. *Vesterhov.* OTIOSUM &c. i. e. expertem omnium curarum.

50. Sensus est: *Ejus valetudo curâ, & ejus res sumtu, consumitur*: ILLE enim venustè nunc ponitur, & pro homine ipso, & pro ejus facultatibus, quas non uno loco *Substantiam* vocat Quinctilianus. *'CURA in apparando, SUMTU in coëmendo. *Donatus.* CURA ET SUMTU ABSUMITUR.] Conficitur. παράλληλον est Heaut. III. 2. 53. *Quem assiduè exedent* Liv. *Quos pestilentia absumsit.* Vesterhov.

51. Dummodo tibi sit bene, & ex sententia accipiaris. Horatius, Serm. II. 8. 3.
sic, ut mihi *numquam In vita* fuerit melius.
Laudante Vesterhovio. Potest & exponi, *Dummodo habeas.* FIT, i. e. paratur, ex Codd. Bemb. & Victor. & membran. quibusd. affert Vesterhovius. *Acuenda vox in eo, quod ait* TIBI, monente Donato.

52. Poëtico lepore & iisdem syllabis diversa significantia prope invicem posuit, RINGITUR ET RIDEAS. ILLE RINGITUR, TU RIDEAS.] Variè: nam pronuntiativo (i. e. *Indicativo*) conjunctivum miscuit. Non enim dixit, *Ringatur. Ringi* est stomachari tacitum. est enim translatio a canibus la-

53 Prior bibas, prior 54 decumbas: 55 coena dubia 56 apponitur?

Ge.

latraturis. *Donatus.* L. Pomponius, Pistore:
Fit desubito bilarus, tristis: saltat, ridens ringitur.
Cic. Att. IV. 5. *Si & ille libenter accipiet, & hi* subringentur, *qui villam me moleste ferunt habere.* Et Nonius Marcellus *irascitur* exponit. *Vesterhov.* Canes propriè dicuntur *Ringi*, cum irritati rictum diducunt, quasi latraturi, aut morsuri. Itaque *Ringi* dicitur, qui irascendo gestus & modos canum irascentium imitatur, ostendendo sc. dentes, crispando nasum, & corrugando frontem. *Minellius.* Hunc & quatuor versus sequentes Guyetus inficetè vocat insititios.

53. PRIOR BIBAS, &c.] Ὑστερολογια, pro, COENA DUBIA APPONITUR. PRIOR DECUMBAS: PRIOR BIBAS. non intellexerim autem de coena antecursoria Apuleji, Metam. IX. quae *Promulsis* dicitur Ciceroni, Fam. IX. 20. *Gustatio* Petronio. Vide P. Colvium ad Apulej. loc. cit. sed de ordine bibendi. uti enim prior decumbens honoratur prae ceteris, sic & prior bibens. *Vesterhov.* PRIOR, nempe ceteris convivis.

54. DECUMBAS.] H. e. Accumbas, discumbas, quomodo Eugraphius legit. Plaut. Asin. V. 1. 1.
Agedum, decumbamus *sis, pater.*
Et saepe alibi. *Vesterhov.* PRIOR DECUMBAS, I. e. in potiore, vel honoratiore parte lecti.

55. COENA DUBIA.] Imitatus Horatius, Serm. II. 2. 76.
vides, ut pallidus omnis
Coenâ *desurget* dubiâ?
Imitatus & Ausonius, Mosella, 102. de salmone pisce:
dubiae *facturus fercula* coenae.
Galli vocant, *un ambigu.* Sic *dies dubius*, pro multis gaudiis referto. Pacuvius apud Nonium: *O multimodis variè* dubium, *& prosperum copem* diem! In quibus verbis *prosperum* valet prosperorum, ut *copem*, copiosum. *Vesterhov.* Satis comicè redderemus; Eet twijfelagtig Maaltijd, vel, twijfelagtige Retter.

Ge. [57] Quid iſtuc verbi eſt? *Ph.* Ubi tu dubites, quid [58] ſumas [59] potiſſimum.

Oo 4 Haec

56. APPONITUR?] Triclinaria ſunt, παρατιθέναι & *apponere*. Plaut. Mil. III. 1. 163.
appoſitum *eſt ampliter.*
Pſeud. III. 2. 26.
Apponunt *rumicem, braſſicam, betam, blitum.*
Trin. II. 4. 69.
Appoſita *ſit* coena, *popularem quam vocant.*
Horat. Serm. II. 8. 16.
Albanum, Mecaenas, ſive Falernum (Sc. Vinum.)
Te magis appoſitis *delectat; habemus utrumque.*
Quod & *anteponere* dixit Plautus, Menaechm. II. 2. 1.
Bene obſonavi, atque ex mea ſententia:
Bonum anteponam *prandium pranſoribus.* Veſterhov.

57. QUID ISTUC VERBI EST?] Ut intelligat populus, idcirco non intelligit, & vult doceri Geta. Oſtendit autem Poëta, pro utraque re verba propria eſſe, neque communia cum iis, qui diverſi ſunt actus. *Donatus.* QUID ISTUC VERBI EST? &c.] Pari feſtivitate Plautus, Aul. III. 6. 25.
Eu. *Quo quidem agno, ſat ſcio,*
Magis curionem *uſquam eſſe ullam belluam.*
Me. *Volo ex te ſcire*, quid ſit agnus curio.
Eu. *Qui oſſa atque pellis totus eſt, ita cura macet.*
Quin exta inſpicere in ſole etiam vivo licet,
Ita is pollucet, quaſi laterna Punica. (Rectius, *pellucet.*)
Legendum enim *Curionem*, non *curioſum*, e Feſto Pompejo patet: Curionem agnum *Plautus pro macro dixit, quaſi curâ macruiſſet.* Veſt.

58. SUMAS.] Proprie de cibo & potu. Horat. Carm. I. 27. 9.
Vultis ſeveri me quoque ſumere
Partem Falerni?
Phaed. IV. 2. 4.
Nondum matura eſt, nolo acerbam ſumere.
Evang. Joh. XIX. 30. de Servatore: ὅτε οὖν ἔλαβε τὸ ὄξος. Veſterhov. Eligas. *Paraphraſtes Delph.*

59. Non *Potius*, ſed POTISSIMUM dixit: ut in re omni alia aliis monſtra-

Haec, quum [60] rationem ineas, [61] quam sint suavia, & quam cara sint. 30

[62] Ea qui praebet, non tu hunc habeas plane praesentem Deum?

Ge. Senex adest: [63] vide, quid agas. [64] prima coitio 'st acerrima.

Si.

straret potiora. *Plautus* (Menaechm. I. 1. 27.) *Standum est in lecto, si quid de summo petas.* Donatus. Priscianus Instit. Gramm. III. POTISSIMUM facit adjectivum & interpretatur, *Optimum.* Vesterhov.

60. Intelligas, aestimes. *Donatus.* Seriò tecum reputes. *Paraphrast. Delph.* Vide ad Heaut. IV. 2. 7. *Vesterhov.*

61. QUAM SINT SUAVIA, ET QUAM CARA SINT.] Nonnihil philosophatus est Poëta, ostendendo multis suavia esse quae cara sint. CARA.] Magni pretii. *Donatus.*

62. Hoc est, quod ait, IMMO ENIM NEMO SATIS PRO MERITO GRATIAM REGI REFERT. *Praesentes* Dii sunt, vel qui statim praestant: vel qui coluntur, & videntur, ut Sol & Luna. Alii PRAESENTEM pro potentissimo accipiunt. ut *Virgilius.* (Georg. II. 127.) *quo non praesentius ullum.* Donatus. Menander:

τὸ γὰρ τρέφον με, τοῦτ' ἐγὼ κρίνω Θεόν.

Virgil. Ecl. I. 42. *Nec tam* praesentes *alibi cognoscere* Divos.

(Ubi per *Praesentes* intelligi volunt faventes, propitios) Georg. I. 10. *Et vos, agrestum* praesentia numina, *Fauni.*

(Ubi vide Servium) Cic. Catil. II. 9. Deos praesentes *auxilium esse laturos.* Plin. Hist. Nat. II. 7. Deus *est mortali juvare mortalem.* Cl. Mamertinus, Paneg. Maximiano Herculeo dicta, cap. 2. *Qui te* praesentem *intuemur* Deum. Vesterhov. NON, nonne. HABEAS, habere debes, ɔ: reputare & colere tamquam Deum?

63. VIDE, QUID AGAS.] Non terrentis est, sed excitantis. *Donatus.*

Si eam sustinueris, [65] postilla jam, ut lubet, [66] ludas licet.

64. Translatio est a praelio. nam & congredi milites, & coire dicuntur. *Donatus.* Plaut. Amph. II. 2. 25. Primo coetu vicimus. * Primus impetus. *Mer. Casaubonus.* Sola tibi inceptio, & ingressus est arduus. *Eugraph.*

65. POSTILLA.] Sic And. V. 4. 33. Eun. I. 2. 47. Heaut. III. 1. 38. Plautus passim. Sunt autem Codd. MSS. & Vet. impressi, in quibus est, POST ILLAM (sc. *Coitionem*): sunt, in quibus est, POST ILLUM (sc. *senem.*) Vesterhov. JAM, mox. *. POSTILLA JAM, UT LUBET, LUDAS LICET.] In officio militari omne negotium vel pugna, vel ludus. *Donatus.*

66. LUDAS LICET.] Pro voluntate, ut videbitur, inludes. *Eugraph.* LUDAS.] Simplicissimus sensus est, Ludus erunt reliqua, jocusque, non praelium, non justa pugna. Quia vero Donatus etiam *Ludum* ad militare negotium retulit, possit videri intelligendum simulacrum illud pugnae, quo tirones exercentur. Unde illud Horatii, Arte 379.

Ludere *qui nescit, campestribus abstinet armis.*

Sed & inde *Ludus gladiatorius* dictus, Ut adeo Geta ambiguitate τῦ LUDAS queat videri elegantiam quaesivisse, q. d. Confligas quidem, sed ita, ut ludere potius, quam confligere videare. *Vesterhov.*

ACTUS SECUNDI
SCENA TERTIA.
DEMIPHO. GETA. PHORMIO.

De. [1] En umquam cuiquam [2] contumeliosius
Audistis factam injuriam, quam haec est mihi [3]?
[4] Adeste, quaeso. *Ge.* [5] Iratus est. *Ph.* [6] Quin tu hoc age. st!

[7] Jam

1. EN UMQUAM &c.?] *In hac Scena, ut Rhetoribus placet, veluti quaedam controversia est, quae uno tempore ex utraque parte tractatur. Ut si quis dicat, legem esse, ne de eadem re bis agatur: & item, ut orbam proximus ducat. Quidam absente patre sub hoc nomine uxorem coactus est ducere. vult illam pater adveniens ejicere matrimonio: contradicitur. Meminisse autem debemus, in omni contentione ea maxime dici, quae simplici patrifamilias & calumnioso sycophantae, improbissimoque parasito congruere, Poetae visa sunt.* EN UMQUAM — AUDISTIS &c.] Jam instructi sunt advocati: & recte. longum enim fuerat omnia haec post scenam (fortè, *in scena*) geri. EN UMQUAM.] EN vim habet indignationis post enarratam injuriam. *Donat.* EN.] Excitat ad considerandum rem magnam. Ipsum interrogationis σχῆμα rem attollit. cui ἀποςροφὴ ad similitudinem quiritationis facta pondus adjicit: ADESTE QUAESO. *Boeclerus.*

2. Majori cum contumelia.

3. *Facta injuria*, subauditur. *Donatus.*

4. ADESTE, QUAESO.] Interim advocati Demiphonem sequi inducuntur. Et ridiculè tacent prius (i. e. *dum agitur controversia, & eos loqui oportet*) postea locuturi. Et ADESTE propriè. *Adesse* enim cau-

[7] Jam ego hunc agitabo. Prô Deum immortalium [8]!

Negat Phanium [9] hanc sibi [10] cognatam Demipho? 5

[11] Hanc Demipho negat esse cognatam? *Ge.* [12] Negat.

Ph.

causae, propriè dicuntur patroni & amici. ADESTE, QUAESO.] Propriè advocatis *Adeste* dixit (Sic Eun. IV, 6. 26. *Vest.*) Et quia ipse properantius pergit, rogat ut assequerentur. *Donatus.*

5. Hoc ad excitandum Phormionem dicitur. *Donatus.*

6. Annuit ut taceat. ST significat silentium. *Donatus.* De Phrasi, HOC AGE, Vide ad And. I. 2. 15. & Eun. I. 2. 50. sic infra 88. *Vesterhov.*

7 Modò JAM celeritatis est signum. HUNC cum contemtu dixit. AGITABO, perturbabo. *Donatus.* AGITABO.] Exercebo, perterrefaciam, commotum reddam. Cic. pro Roscio Amer. 24. *Sua quemque fraus, & suus terror maxime vexat, suum quemque scelus* agitat. Virg. Aen. XI. 770.

Spumantemque agitabat *equum.*

Eodem sensu dixit And. V. 2. 23. & Adelph. IV. 2. 48. *Vesterhov.*

8. Ἔλλειψις, deest *Fidem*, aut quid tale. *Cicero* in Oeconomico, *Quid igitur, prô Deûm immortalium! primum eam docebas quaeso?* — Artificiose prior exclamat, ut Demipho qui injuriam passus est, ultro impetum accusationis incurrat. *Donatus.*

9. Additum pronomen est: quasi notam omnibus diceret. *Donatus.*

10. COGNATAM DEMIPHO?] Haec est flagitatio, quae etiam nomen tumultuosè persequitur atque exagitat. Ideo callidus sycophanta patrisfamilias proprium nomen non solum invidiose infert, sed etiam repetit. *Donatus.*

11. Ovid. *Et me mihi perfide prodis, Me mihi prodis*

Ph. Neque [13] ejus patrem se scire, qui fuerit? *Ge.* Negat.

De. Ipsum esse opinor, de quo [14] agebam. * sequimini.

Ph. [15] Nec Stilphonem ipsum scire, qui fuerit? *Ge.* Negat.

Ph. [16] Quia egens * relicta est misera, ignoratur [18] parens. 10

[19] Negli-

dis, *ait*. Repetitio testandae indignationis quasi justissimae. *Mer. Casaubon.*

12. NEGAT.] Una opera Geta in duplici versatur dolo. nam & audiente jam sene, se ejus defensorem tamquam absentis, assimulat: & irritat ad vociferationem Phormionem, qui clamandi ulterius causam non haberet, si taceret Geta. *Donatus.*

13. Sub. *Fatetur.* Vesterhovius confert Heaut. I. 1 12. Ubi Schottus doceat duas negationes, *Neque nemo*, affirmare. SCIRE, nôsse: Poteſt & PATREM comicâ Enallage posuisse, pro, *pater;* Ut Plautus, Cas. V. 1. 5.

Lubet Chalinum, quid agat scire, novom
Nuptum *cum novo marito.*

14. I. e. Loquebar, deliberabam vobiscum.

* SEQUIMINI.] Apparet, Demiphonem, ut paterfamilias, perturbari non mediocriter: quippe qui & advocatos conquisiverit adversus hominem sine advocatis agentem, & progredi non audeat, nisi illi sequantur. *Donatus.*

15. Tantundum, quod modo dixerat, *Neque ejus patrem scire:* nisi quod nunc nomen proprium patris infert, ad augendam Demiphonis invidiam, ut qui hominem nôsse dissimulet, quem ipse & alii tam probè noverint. * Haec asseveratio mentientis est, imitata veritatem. NEC STILPHONEM IPSUM SCIRE.] Quam multa calumniatores clamandi causa dicunt, & vociferandi: ut ipso strepitu terreant. *Donat.*

16. QUIA EGENS RELICTA EST MISERA &c.]

[19] Negligitur ipſa. [20] vide; avaritia quid facit!
Ge. Si herum [21] inſimulabis avaritiae, male audies [22].

De·

&c.] Communis locus avaritiae generalitate approbatior, facilius enim hoc de omnibus, quam de Demiphone credatur: & ideo IGNORATUR dixit, & NEGLIGITUR: non, *Ignora.*, nec, *Negligit Demipho.* Donatus. Menander:
Πενία δ' ἄτιμον καὶ τὸν
εὐγενῆ ποιεῖ.
Plaut. Stich. IV. 1. 16.
Ut cuique homini res parata eſt, firmi amici ſunt: ſi res laſſa labat,
Itidem amici collabaſcunt. Res amicos invenit.
Ennius, Alexandro:
Multei alii adventant, paupertas quorum obſcurat nomina Veſterhov. *RELICTA.] Propriè de orbis altero, vel utroque parente. Heaut. III. 3. 41. Veſterh.

* IGNORATUR.] Non agnoſcitur, ignorarique fingitur hoc enim ſignificat modo. *Donatus. Ignorare* eſt notitiam diſſimulare, atque adeo aſpernari. quo ſenſu h. l. explicat Janus Gulielmius in Amphitr. Quaeſt. cap. 6. Vide Donat. ad Eun. V. 9. 59. *Veſterhov.*

18. PARENS.] Pater. nam ut variaret, *Parentem dixit*, quem ſupra dixerat PATREM. *Donatus.*

19. NEGLIGITUR.] H. e. Non reſpicitur, contemnitur. Haec pauperiorum fortuna. Sic mox verſu 19. Adde And. I. 1. 44. & Adelph. IV. 3. 16. *Veſterhov.*

20. VIDE; AVARITIA QUID FACIT?] Haec converſus ad circulum & coronam circumſtantium dicit, & conqueritur. Nulla enim re magis populus concitatur, quam ſi quis egenum contemnat. Inde & *Salluſtius* (Catil. 37.), *Bonis invident, & malos extollunt.* VIDE; AVARITIA.] Propriè VIDE ſtomachantibus convenit, qui indignatione coguntur, quaſi cum aliquo colloqui. Sic in Adelphis (V. 1. 4.) *Illud ſis vide, exemplum diſciplinae!* Donatus.

21. *Inſimulare*, eſt crimen ingerere. — *Inſimulatio* eſt & falſi & veri criminis

De. [23] O audaciam! etiam me ultro accuſatum advenit?
Ph. [24] Nam jam adoleſcenti nihil eſt, quod ſuccenſeam,
[25] Si illum minus norat: [26] quippe homo jam grandior, 15
Pauper,

minis incuſatio. Sic *Cicero* (Catil. III. 5.) *Nihil eorum, quae Galli inſimulabant, negarunt.* Donatus. Plaut. Stich. I. 2. 19.
Quaſi numquam quidquam in *eas* ſimulem.
Per Tmeſin, pro, *eas inſimulem.* Idem alibi ſaepius. *Veſterhov.* Quod a Paraſito generaliter dictum videri poterat, id ſervus per ſpeciem defenſionis applicat ad herum, ſatis comicè. Quid. MSſ. & Impr. pro AVARITIAE, legunt MALITIAE. obſervante Veſterhovio.

22. Scilicet a me. *Donatus.* Imo ab omnibus. *Calumniator, & falſiloquus aeſtimaberis.* Paraphraſtes Delphini.

23. Hic jam oſtenditur, perſuaſum eſſe Demiphoni, vim adhibitam filio ſuo, uxorem ducere: uno, quum hunc *audacem* appellat: altero, quod dicit ETIAM. quae conjunctio & Antiphonem complectitur, & ſic (corr. *ſe*) accuſatum. *Donatus.*

24. NAM JAM ADOLESCENTI NIHIL EST, QUOD SUCCENSEAM.] Sic ſubtiliter ac latenter purgatur a Phormione apud patrem Antipho. nam quum dicit, NIHIL EST QUOD SUCCENSEAM ADOLESCENTI: oſtenditur, adhuc ſuccenſuiſſe, & inimico fuiſſe animo. Quum autem addit, SI ILLUM MINUS NORAT, oſtenditur contradixiſſe ſibi, & reſtitiſſe judiciô. — *Succenſere* dicemus eum, qui quum amare debeat, laeſus iraſcitur. Et vide, ut veteratoriè oſtendat, contradixiſſe adoleſcentem. *Donatus.*

25. Non dixit *Non norat:* ſed, MINUS NORAT: quaſi & ipſe noſſe debuerit. *Donatus.* ILLUM, Stilphonem.

26. QUIPPE HOMO JAM GRANDIOR &c.]
Ar-

Pauper, [27] cui opera vita erat, [28] ruri fere

Se

Argumentalis narratio dicitur, quae nunc ſubjecta eſt ad fidem faciendam, & conſtituendam perſonam defenſoris. JAM GRANDIOR.] Propriè *Grandis* ad ſpeciem refertur aetatis. ut *grandis puer*, & *grandis virgo*: *grandis natu*, ſenex dicitur. *Donatus*. Cujus ex mente, comparativus hic non differt ſignificatione a poſitivo: & adducit Virg. Aen. VI. 305.

Jam ſenior, *ſed cruda Deo viridisque ſenectus.*

De loco Virgilii ita res eſt; at Noſter GRANDIOR *dixit*, ad ſenectutem Stilphonis amplificandam, in majorem Demiphonis invidiam. Non tamen diſplicet, quod porro addit Donatus, GRANDIOR, non *grandis* dicere paraſitum, quaſi dicat, *qui grandior ſum, quam ut illum adoleſcens optime noſſe poſſet*. Adoleſcentes ſcilicet parum quaerunt notitiam ſenum.

27. OPERA ſexti caſus eſt, & VITA nominativi. *Donatus*. CUI OPERA VITA ERAT.] Ita citat Priſcianus, Inſtit. Grammat. Lib. XV. Senſus eſt, cui opus erat victus; ſeu, qui opus ruſticum faciendo vitam tolerabat, victumque quaeritabat. Expreſſum e Graeco: ᾧ τὸ ἔργον ἦν ὁ βίος. Plaut. Stich. III. 2. 9. (De muſtela murem auferente.)

illa vitam *repperit hodie ſibi.*

Trin. II. 4. 76.

Neque illi concedam quidquam de vita *mea*

(*De vita*, i. e. de victu. Interprete Beza, qui hunc Terentii locum advocat.) Enn. Annal. II.

nauteisque mari quaeſentibu' vitam

Ubi Columna laudat Antipatri illud:

ὁδ᾽ ἐκ πόντοιο ματεύων Ζωήν.

Evang. Luc. XV. 30. Ὁ καταφαγών σου τὸν βίον μετὰ πορνῶν. Eodem ſenſu Salluſtius Jug. 73. (6. De opificibus & agreſtibus) *Quorum res*, *fidesque* in manibus ſitae *erant*. Ovid. Metam. III. 588.

Ars illi ſua, cenſus erat.

Athen. Lib. I. Cap. 7.

Οὐ-

Se continebat: ibi agrum [29] de noſtro patre
Colendum habebat. [30] ſaepe interea mihi ſenex
Narrabat, ſe hunc negligere cognatum ſuum:
[31] At quem virum! quem ego viderim [32] in vita optumum. 20

Ge.

Οὐδὲν ὁ μάγειρος τοῦ ποιητοῦ διαφέρει,
ὁ νοῦς γάρ ἐστιν ἑκατέρω τούτων τέχνη.

Eſt igitur τὸ OPERA caſus rectus, contra ac ſentit Donatus. *Veſterhov.* Dè *Vitae* ſignificatu confer Donatum ſupra I. 3. 12.

28. RURI FERE SE CONTINEBAT.] FERE, plerumque. — Expreſſè oſtendit miſeriam hominis, qui in urbe natus interdixerat ſibi acceſſu ejus, ob pudorem inopiae. nam hoc ſignificat CONTINEBAT: unde *contenti* dicuntur in malis durantes. Hoc autem veteres faciebant nobiles, quum ad paupertatem redacti eſſent. *Donatus.*

29. DE, pro *ab.* NOSTRO PATRE, Demiphone, quicum haec mihi controverſia eſt. COLENDUM HABEBAT, mercede nempe conductum. Virgilius, Aen. XII. 520.

conductaque pater tellure ſerebat.

Citante Donato.

30. SAEPE INTEREA MIHI SENEX NARRABAT.] Miſerabiliter & invidioſè poſitum SENEX: & majore fide NARRABAT dixit, non *Querebatur*. Et vide congeſtionem argumentorum. *Donatus.* Ordo eſt: INTEREA SENEX (Stilpho) SAEPE NARRABAT MIHI, HUNC (Demiphonem) COGNATUM SUUM NEGLIGERE SE. *Veſt.*

31. AT QUEM VIRUM!] Qualitas injuriae a dignitate perſonae. multi enim tales fiunt, ut cognitione abdicandi ſint. *Donatus.* AT QUEM VIRUM.] Formula amplificandi. Sic Eun. III. 5. 42. Cic. Fam. IX. 20. *Habuiſſes enim non hoſpitem, ſed contubernalem.* At quem virum! *Non eum quem tu es ſolitus promulſide conficere. Integram famem ad ovum affero.* Et poſt pau-ca:

Ge. [33] Videas te, atque illum, ut narras. *Ph.* In malam crucem [34]!

Nam

ea: *Qua munditia homines! qua elegantia!* Vesterhov.

32. Modò IN VITA, in actu, in moribus. *Donatus.* Potius ad vitam Phormionis retulerim. q. d. *Optimum eorum, quos ego in vita mea viderim.* Vesterhov. Cui volens accedo.

33. VIDEAS TE, ATQUE ILLUM, UT NARRAS.] Hoc est, parentem (*parem*, feliciter conjecit Vesterhov.) te illi existimo, atque illum tibi. An potius servus, sciens hanc personam fingi, vel certe etiam mortuum hominem induci, male precatur parasito: ut etiam ipse, aut nusquam sit, ut fictus: aut pereat, ut mortuus. *Donatus.* Cujus reliquas interpretationes prudens omitto. Minellio τὸ VIDEAS aut est imperantis monentisque Phormionem, quasi dicat Geta; *Vide ut tu sis talis, qualem te nis vidisse illum;* id est, *Vir optimus.* quo pacto per consequentiam negabitur, Phormionem esse virum bonum. Aut est male precantis Phormioni, & optantis, ut se videat aeque miserum, pauperem, & ab omnibus relictum, quemadmodum ipsum Stilphonem se vidisse dixerat. Utrovis modo verba accipiantur, τὸ ATQUE hoc loco similitudinis esse putat, idem nempe quod *quemadmodum*, ὡς, ὥσπερ. Posterior interpretatio non caret sua probabilitate. *Haec, quae de te & illo narras, tibi sint curae; quid ad nos?* Paraphrastes Delph. *Fuerit ille & tu, quicquid vis; quid ad nos?* Dacieria. * Mihi id velle videtur Geta, *Crediderim, tui similem fuisse senem illum tuum, quem tantopere laudas, optimumque vocas.* Sensus igitur fuerit: VIDEAS TE, ATQUE ILLUM, sub. *Vides.* Simile fere illi, supra II. 1. 37. *Quum ille est, hic praesto est.* Mericus Casaubonus componit illud Eun. III. 2. 6.

bem alterum!
Ex homine hunc natum dicas.
Vesterhov.

Haec interpretatio sine dubio praestat ceteris: & Ironia valde amara verbis inest.

Nam ni [35] ita eum existumassem, [36] numquam tam graves
[37] Ob hanc [38] inimicitias caperem in nostram familiam,
[39] Quam is aspernatur nunc [40] tam illiberaliter.

Ge.

Tamen ne nihil quoque ego comminiscerer, putabam sensum esse posse: *Specta te atque illum, prout de moribus ejus narras, & vide quantum vos intercedat discrimen. illum optimum virum fuisse praedicas, tu pessimus es homuncio.*

34. Sub. *Abi*, *cum cavillis tuis*, vel, *convitiis*. * Gr. ἐς κόρακας. Minell.

35. Virum optimum judicassem.

36. NUMQUAM TAM GRAVES &c.] Hoc non quasi timidus, sed quasi religiosus & fidelis loquitur Phormio. *Donatus.*

37. OB HANC.] Tamquam praesens sit mulier, de qua lis est: sic demonstrativa particula usus est, dicendo HANC. OB HANC.] Id est, pro filia ipsius. *Donatus.*

38. *Capere* dicimus, quum id quod in nobis est, assumimus. unde *capere* pro eligendo ponitur. *Donatus.* NUMQUAM TAM GRAVES INIMICITIAS CAPEREM IN NOSTRAM FAMILIAM.] I. e. Me meamque familiam tam gravibus inimicitiis non objecissem. Quidam Codd. Vesterhovio observante praeferunt: IN VOSTRAM FAMILIAM. Et sanè ita est in Edd. Hackiana, Minell. & Delph. Tum vero IN significabit, *contra*. Prior Lectio cum raram suppeditat locutionem, *capere in se inimicitias*, pro, *ultrò subire*; tum quoad sensum plus habet ponderis, & admistam quoque ironiam in Demiphonem.

39. QUAM IS ASPERNATUR.] Intellige *puellam*. Cujus cognatum se non fingit Phormio, sed paternum amicum. Vide supra I. 2. 78. Mſ. Witt. IS DEMIPHO ASPERNATUR. *Vesterhov.* Nomen Proprium stomachose additur. * ASPERNATUR.] *Aspernari* (forte *Asperni*) est aver-

Ge. Pergin' hero abſenti [41] male loqui, impuriſſume. 25

Ph. [42] Dignum autem hoc illo eſt. *Ge.* [43] Ain' tandem? Carcer! *De.* Geta.

averti, non ſolum corpore, ſed etiam animo. *Aſpernari*, recuſare, avertere, non cognoſcere. Eſt autem dictum a *ſperno*. Donatus. Sanè *Sperno* antiquitus ſignificavit, *ſegrego*, *disjungo*. Plaut. Capt. III. 2. 2.

Nunc ſpes, opes auxiliaque a me *ſegregant*, ſpernuntque ſe.

Ubi Douza adduxit ex Ennio:

Jus atque aequum ſe a malis ſpernit *procul*.

40. TAM ILLIBERALITER.] Apud veteres ILLIBERALITER dicebant *factum*, ſi quis exceſſiſſet omne genus maleficii. Sic in Adelphis

factum a vobis duriter,
Immiſericorditerque: atque etiam, ſi eſt, pater,
Dicendum magis apertè, illiberaliter.

Vides more αὐξήσεως, *Illiberaliter* pro *magno* hic ultimum poni. *Donatus*. Ergo *inhumanè*, *turpiter*.

41. MALE LOQUI, pro *male dicere*. Et quaerit Probus, quis ante *Terentium* dixerit. Argutè HERO ABSENTI: Ut videatur fidelior, qui defendat abſentem: quod praeſtans argumentum eſt, id in animo habuiſſe Getam, etiam peregrinante domino. IMPURISSIME.] Improbiſſime. *Donatus*. HERO ABSENTI MALE LOQUI.] Quod Probus quaerebat, nec Donatus expediebat, ita ante Terentium dixit Plautus, Capt. III. 4. 31.

at etiam, furcifer,
Male mihi loqui *audes?*

Adde Menaechm. I. 2. 16. Poen. III. 3. 13. & 16. Truc. II. 2. 10. *Veſterhov.* HERO ABSENTI, i. e. in herum abſentem.

42. Meruit ſcilicet ut ei male diceretur. AUTEM hic aſſeverantis particula.

43. AIN'.] Ἀπόστροφος nota eſt, quae ſeparat E ab N, & intermittit S literae ſonum: eſt enim integrum, *aisne*. CARCER!] Non *carcerarium*, ſed *carcerem*

Ge. [44] Bonorum extortor, [45] legum contortor. *De.* Geta.
Ph. [46] Responde. *Ge.* [47] Quis homo eſt? ehem! *De.* Tace. *Ge.* [48] Abſenti tibi.

[49] Te

cerem aſperius appellavit. ſic *Lucilius.*
Carcer vix carcere dignus.
Et *Vix* pro *Non.* Donatus. τὸ Tandem hic eſt indignantis. Plaut. Truc. (II. 7. 47.) Ph. *Lubitum eſt.* Str. Ain' tandem? *Minell.* CARCER! O homo perpetuo carcere digniſſime. *Paraphraſtes Delph.* Integrum Lucilii verſum ex Merula reſtituit Nob. Douza: *Hic ſcurra: hic carcer: carcer vix carcere dignus.*
Vide (Donatum) ad And. I. 2. 12. *Veſterhov.*

44. BONORUM EXTORTOR.] Ingenioſè de ipſo negotio ſunt ficta convitia. *Donatus.* BONORUM, pecuniarum, facultatum. neque enim *bonorum hominum*, quod ſentire videntur Boeclerus & Veſterhovius, qui adducunt haec Ciceronis in L. Piſonem 27. *Age, Senatus odit te, quod eum tu facere jure concedis, afflictorem & perditorem, non modo dignitatis & auctoritatis, ſed omnino ordinis, ac nominis ſui.* EXTORTOR, raptor. *Paraphraſt. Delph.* ſcilicet per ſycophantias, & lites injuſtas. *Extorquet*, qui invito quomodocunque ſuum aufert. Phraſeolog. Dan. ex parte ad mentem Boecleri, Een ſom deler og prakker got Folk deres fra. Priſcianus Inſtit. Grammat. Lib. IX. citante Veſterhovio legit, BONORUM CONTORTOR, LEGUM DISTORTOR. Ubi BONORUM adjectivè ſumitur, CONTORTOR autem valet, vel *vexator*, vel *corruptor*.

45. LEGUM CONTORTOR.] Depravator, malignus interpretator. *Minell.* I. e. qui leges a vero detorques ſenſu, ſeu earum ſenſum pervertis, in tuum lucrum, aliorum damnum. Hi tituli, quibus nunc ornat Phormionem, non incommodè redderentur Danicè; Din Snyder, (Optrækker), Din Tingſtud.

46. Timuit Poëta, ne hujusmodi vociferatio Getae

[49] Te indignas, feque dignas contumelias
Numquam ceffavit dicere hodie. *De.* [50] Ohe! define. 30
[51] Adolefcens, primum abs te hoc [52] bona venia peto

tae, quafi veram difcordiam apud populum fingeret: & ideo facit jam a Phormione ipfum admoneri. *Donatus.* RESPONDE.] Hero nimirum Demiphoni. Dicit autem hoc clanculum, ne Demipho exaudiat. *Vefterhov.*

47. Mirè fervus finxit, fe non vidiffe fenem: ut ea quae dixerit, in Phormionem fincerè dixiffe credatur. Et mirâ diffimulatione addidit HOMO: ut videatur nihil de praefentia domini cogitaffe. *Donatus.* EHEM! Interjectio agnofcentis vocantem. *Minell.* fcilicet, quafi ex improvifo.

48. ABSENTI TIBI.] Tunc fidelis opera eft, fi abfens aliquis defendatur. hoc ergo confirmat, velut indicando. *Donatus.*

49. H. e. Te indecentes, fe vero decentes. Plaut. Curc. IV. 2. 27.

Indignis fi maledicitur, maledictum id effe dico.
Verum fi dignis dicitur, benedictum 'ft, meo quidem animo.

Val. Max. IX. 2. 1. ext. de Reguli cruciatibus. *Tormenti genus* haud dignum paffo, auctoribus digniffimum. Vide Eun. V. 2. 27. *Vefterhov.* SEQUE DIGNAS CONTUMELIAS.] Id eft, quas ipfe debet audire. *Donatus.* CONTUMELIAS, maledicta. Plaut. Pfeud. IV. 7. 77. citante Vefterhovio: Contumeliam *fi* dices, *audies.* * HODIE, modò. *Minell.*

50. OHE! DESINE.] Hac voce oftendit, plus jufto pro fe locutum videri Getam. Nam OHE interjectio eft, fatietatem ufque ad faftidium defignans. DESINE.] Imponit filentium Getae: quafi validiora dicturus fit. *Donatus.*

51. ADOLESCENS, &c.] Eft haec auctoritas in fenibus, ut qui minoris aetatis fuerint, illos appellatione pueri, vel adolefcentis, vel juvenis etiam oftendant; ut hoc de nomine illis quidem detrahant, fibi vero auctoritatem attribuant.

Si tibi placere [53] potis est, mihi ut respondeas:
[54] Quem amicum tuum ais fuisse istum? [55] explana mihi:
Et * qui cognatum me sibi esse diceret.
Ph. [56] Proinde [57] expiscare, quasi non nosses [58].
De. Nossem? *Ph.* Ita. 35
De. [59] Ego me nego: tu, qui ais, * redige in memoriam.

Ph.

ant. Sic *Virgilius* (Aen. XII. 19.)
O praestans animi juvenis, quantum ipse feroci Virtute exsuperas. Donatus. ADOLESCENS. Ita compellans Phormionem Demipho, addensque, BONA VENIA, mitis jam factus benevolentiam captat, simulque cavet, ne irâ impulsus pravè insistat, minusve impetret. *Vesterhov.*

52. BONA VENIA.] Sine ira, sine discordia. *Donatus.*

53. POTIS EST, pro *Potest.* Donatus.

54. Ordo est; *Quem ais fuisse istum amicum tuum.* * AIS dicimus de iis, qui vana loquuntur: *Dicere* autem dicimus de iis, qui validiora. *Donatus.*

55. EXPLANA.] Manifesta, expone. *Donatus.*

* QUI, quomodo, unde. *Donatus.*

56. PROINDE, ita. Similitudinis adverbium est modò, non conjunctio. Ut, *Proinde tona eloquio solitum tibi.* Donatus. Cujus verba quadam tenus emendavi, puncto post τὸ *Ita* posito. Vesterhovius minus feliciter integrum locum restituere tentavit: nisi quod pro *Proinde tona tibi*, substituit, PROINDE.] *tonat — sibi.* quasi sermo de Phormione sit, pro more suo garriente.

57. EXPISCARI, est diligentissime quaerere, ubinam pisces lateant: ergo verbum est tractum a piscatoribus. *Donatus.* EXPISCARE.] Exquiris, exploras. Cic. Fam. IX. 19. *Nescis me ab illo omnia expiscatum. Vesterhov.*

58. Sub. *Hominem*, & *ejus tecum cognationem.*

59. EGO ME NEGO: TU, QUI AIS.] Subaudi-

Ph. [60] Eho! tu fobrinum tuum non noras? *De.* [61] Enicas:
Dic nomen. *Ph.* [62] Nomen? maxume. *De.* [63] Quid nunc taces?
Ph. [64] Perii hercle! nomen perdidi. *De.* [65] Hem! quid ais? *Ph.* Geta,

Pp 4 Si

ditur ad omnia, *noffe*. Donatus.

* Reduc, revoca, fub. *mihi*. Cic. Fam. I. 9. *Quidque fibi is de me recepiffet*, in memoriam redegit. *Vefterhov.*

60. EHO! hic eft admirantis. * EHO! TU SOBRINUM TUUM.] Populari quadam, vulgarique fatigatione, utpote fcurra, refpondit. *Donatus.* Quem *cognatum* generatim dixerat, nunc SOBRINUM vocat, ut tanto magis iniquitatis & fuperbiae convincat Demiphonem, quippe qui tam arcta cognatione junctum fibi hominem ignorare fe diceret. *Vefterhov. Sobrinus* dicitur ex matris forore natus.

61. Excrucias me, fc. *dum has nugas identidem repetis, at id, quod quaero, dicere mihi non vis.* ENICAS, eft formula indignationem & taedium oftendentis.

62. NOMEN? MAXUME.] Falfa non habent memoriam. hic ergo deeft, *nefcio*, vel, *neceffarium eft*. Donatus. Immo deeft, *quaeris*. MAXUME hic eft affirmantis.

63. QUID NUNC TACES. Urget fenex, quia intelligit eum nomen nefcire. *Donatus.* QUID, cur.

64, PERII HERCLE! NOMEN PERDIDI.] Mirum, qui modò, verfu 9. Stilphonem vocaverit. Neque εἰρωνικῶς dici, quod exiftimat Pareus, argumento eft, quod Getam tacitè quaerit nomen, isque fuggerit, Demiphone non audiente. *Vefterhov.* Humanè hoc infertur, interdum enim oblivifcimur rem, in ipfo actu cogitationis, aliis nimirum rebus fubeuntibus, & illam obfcurantibus. Praeterea homo, qui totus in fingendo eft occupatus, qualis hic oftenditur Phormio, de vero parum cogitat, idque adeò facile negligit. Ri-
di-

Si meministi id quod * olim dictum est, [66] subjice. hem! 40
[67] Non dico. quasi non noris, tentatum advenis.
De. Egone [68] autem tento? *Ge.* Stilpho [69]. *Ph.* [70] Atque adeo quid mea?

Stilpho

diculè autem inducitur sycophanta memoriâ vacillans, quod sanè parum commodum est ejusmodi professionis hominibus.

65. HEM! Indignantis est modo; itemque versu sequenti.

* OLIM.] An perturbatis sensibus loquitur, qui, quod modò hac ipsa Scenâ dictum fuerat, OLIM dictum ait? *Vesterhov.* OLIM DICTUM, an *nuper a me;* an *pridem*, aut *aliquando, a Phanio*, intelligendum sit, ambiguum est.

66. SUBJICE.] Suggere. *Donatus.* Suggere, submone. Virgil. Aen. III. 314.
vix pauca furenti
Subjicio, *& raris torbatus vocibus hisco.* Vesterhov. Val. Maxim. VI. 4. Extern. 1. *Cujus mentio mihi sujicit, quod adversus D. Brutum — graviter dictum est, referre.*

67. NON DICO. &c.] Mirè: nam videtur arte celare id, quod invitus nesciebat. *Donatus*, Cic. Verr. I. 39. *Alia porro pecunia, ne accusaretur; data. Cui sit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror.* Ubi Asconius Pedianus citat hunc Terentii locum, EN, NON DICO. quod forte natum ex EM pro HEM. *Vesterhov.* QUASI NON NORIS, TENTATUM ADVENIS.] Repetit, quod supra dixerat; *Proinde expiscare, quasi non noris.* TENTATUM, vafrè ex me elicitum, quasi arcanum quoddam. Sic infra IV. 3. 14. *Visum est mihi, ut ejus tentarem sententiam. Me circumventum*, reddit Paraphrastes Delph. quod minus placet. Rectè *Phraseolog. Dan.* Du kommer, og vil føle din for

68. AUTEM, pro *scilicet.* Atque haec interrogatio tantundem valet ac negatio; caeterum longè venustior est.

69. Sub. *nomen cognati est.* hoc insusurrat Geta Phormioni.

Stilpho est. *De.* [71] Quem dixti? *Ph.* [72] Stilphonem, inquam, noveras?
De. Neque ego illum noram: neque mihi cognatus fuit
Quisquam illo nomine. *Ph.* Itane? non te [73] horum pudet? 45
At [74] si talentum rem reliquisset decem.
De. † Di tibi male faciant! *Ph.* Primus [75] esses, memoriter
[76] Progeniem vostram usque ab avo atque atavo proferens.

70. ATQUE ADEO, sanè, profectò. QUID MEA? sub. *refert*, *nomen celare.* quod malo, quam, cum Minellio, *nomen proferre.* Aut sic intellige, *Quid ad me, tantundem mihi est, utrum teneas, nec ne?*

71. Senex fingit se recte non audisse, ideo reposcit nomen. QUEM DIXTI? Quid nomen dixisti illi fuisse?

72. STILPHONEM, INQUAM, NOVERAS?] Quasi dicat, *Convincam, si neges.* Donatus.

73. HORUM, sub. *verborum.*

74. SI TALENTUM REM RELIQUISSET DECEM.] *Mille septingentos* (corr. septingentas) & *quinquaginta libras* interpretatur Adrianus | Barlandus. (Una vero Libra valuit X. coronatis.) Dixit autem TALENTUM REM, vel (pro *Talenta*), uti Phaedrus IV. 7. 4.

si qua res *esset* cibi.

Graecismo usitato. vel Rem valet οὐσίαν. Menander,

Τῶν εὐτυχούντων πάντες εἰσὶν συγγενεῖς. Vest.

* Haec seorsim loquitur senex: q. d. *Ita Di te perdant ut me bene nosti!*

75. ESSES PROFERENS, pro, proferres. Sic And. IV. 5. *Ut tu sis* sciens. i. e. *ut scias.* Mer. Casaubon.

76. PROGENIEM, stirpem, genus. Nepos in Age-

De. 77 Ita ut dicis. ego tum ** si advenissem, qui mihi
Cognata ea esset, 78 dicerem. itidem tu face.

Cedo;

gesilao, I. 2. *Qui principes ex progenie Herculis Spartae reges fuerunt.* * Attius, Erigona-
Assentio, age nunc tu tuam Progeniem *exordire.* Vest. AB AVO ET ATAVO, a remotissimis majoribus, prima origine. *Proferres*, recitares, recenseres.

77. ITA UT DICIS.] *Ita sum*, inquit, *ut dicis*, avarus & superbus. Et vide senem de injuria non agere: quia justae confidit & nititur causae. Plerumque enim hac constantia animi fulciuntur, qui juri confidunt. At contra, qui nullo jure freti sunt, litigant, & ad injurias prosiliunt: ut his saltem perturbent adversarium, qui jure non valent. *Condono igitur*, inquit, *tibi omne contumeliae genus.* Donatus. I. e. Fac ita esse, ut dicis. Lad saa være. I maa gierne have ret. Et prudenter hoc concedit senex, ne, si neget, Phormio etiam gravius in avaritiam suam invehatur. * Guyetus vertit; *Cela vous plait a dire.* (Det behager Jer saa at sige. Det ere Jeres Ord men ikke mine) quo sensu modeste a se Demipho amolitur dictum Phormionis. Daciëria: *Justement. comme vous dites.* (I har troffet det) quasi per ironiam. Alii simpliciter capiunt responsum, q. d. *Fateor, ita esse, ut dicis.* An scripsit Terentius, ITA TU DICIS. quae responsio aequipollet affirmanti. Plaut. Mil. III. 3. 33.

Ac. *Nempe ludificari militem tuum herum vis?* Pa. Elocuta es.

Neque sane aliter Servator rogatus a Pilato, essetne rex Judaeorum? respondit: Σὺ εἶπας. Matth. XXVI. 64. Luc. XXII. 70. Joh. XVIII. 37. *Vesterbov.*

** SI ADVENISSEM.] Deest *Ad judicium:* ut sit, quum ad judicium venissem. *Donatus.*

78. DICEREM, Dixissem, dicere debuissem. id est, probanda mihi cognatio fuerat. *Minell.*

Cedo, qui est cognata? *Ge.* [79] Eu, noster! recte: [80] heus tu! cave.

Ph. [81] Dilucide expedivi; quibus me oportuit [82].
Judicibus. tum, si [83] id falsum fuerat, filius
Cur non [84] refellit? *De.* * Filium narras mihi?
[85] Cujus de stultitia dici, ut dignum est, non potest.
Ph. [86] At tu, qui sapiens es, magistratus [87], adi;

[88] Ju-

79. EU, NOSTER! RECTE.] Plaudit sibi *Terentius* supposita persona: quasi recte dixisset. *Donatus.* EU NOSTER! RECTE.] Haec clare pronuntiat, quasi laudans senis constantiam. Sic Eun. I. 2. 74. & infra III. 1. 14. *Vesterhov.* EU Interjectio approbantis. NOSTER, sub. *Here*, v. *pater.* Aut subauditur, *es.* i. è. places mihi. Ꝭ er min Mand. Ꝭ er af mine Folk. Utcunque capiatur, ironicè a servo dictum est.

80. HEUS TU! CAVE.] Haec aversus Phormioni dicit. Sensus autem est, *Tu interim cave*, *ne herus argumentis te vincat.* Vesterhov.

81. Probavi. *Donatus.* Explanavi, quomodo vobis cognata esset Phanium. * Cic. Divin. I. 51. *Explicata dilucidè.* Liv. XXXIX. 47. *Nihil horum neque Demetrium* docere dilucidè, *nec se satis* liquidò discere *ab eo Senatus quum cerneret posse.* Vesterhov.

82. Sub. *Expedire.*

83. ID, quod dixi coram judicibus.

84. *Refellere*, est arguendo falsum ostendere. *Donatus.*

* FILIUM NARRAS MIHI?] Ita solent per contemtum vel admirationem loqui, aut stomachum. And. II. 2. 30. Heaut. III. 2. 9. Adelph. IV. 2. 18. *Vesterhov.*

85. Compendium conviciorum est, nihil dignum invenire, pro magna injuria, quod respondeas. *Donatus.*

86. TU, QUI SAPIENS ES.] Sarcasmus, qualis ille Cic. Philipp. II. 5. *Haec tu*, homo sapiens, *non solum eloquens apud eos, quorum consilio, sapientiaque gesta sunt, ausus es vitupe-* rare

[88] Judicium de eadem causa iterum ut reddant tibi:
[89] Quandoquidem solus regnas; & soli licet
[90] Hic de eadem causa bis [91] judicium adipiscier.

De.

rare? Forte ad hunc Terentii locum respexit Phaedrus, III. 14. 6. Ubi Aesopus ad delirum.

Heus, inquit, sapiens, expedi, quid fecerim. Vesterhov.

87. ADI — UT REDDANT TIBI.] I. e. *adi*, & *compella eos*, *coge eos.* Elegans & imitanda brevitas.

88. JUDICIUM DE EADEM CAUSA.] Juris axioma est: Lite semel terminata, de eadem re actio ne detur. L. 6. & tot. tit. ff. de except. rei judic. Demosth. contra Leptinen. Οἱ νόμοι οὐκ ἐῶσι δὶς πρὸς τὸν αὐτὸν ὑπὲρ τῶν αὐτῶν οὔτε δίκας, οὔτε εὐθύνας, οὔτε διαδικασίας, οὔτ' ἄλλο τοιοῦτο οὐδὲν εἶναι. *Lindenbrog.* Adde Donatum ad And. III. 1. 7. *Haec res secundum jus civile dicitur; in quo cavetur, ne quis rem actam apud judices repetat.* Hermogenes: laudante Pareo: Δὶς περὶ τῶν αὐτῶν δίκας μὴ εἶναι. *Vesterhov.* JUDICIUM REDDANT TIBI, permittant, ut, in tuam gratiam, causa jam semel acta iterum agatur. Alioquin *Reddere judicium* esse possit, *iterum ferre sententiam.* quod & ferè eòdem redit.

89. QUANDOQUIDEM SOLUS REGNAS.] Quoniam regnum solutum legibus est, & opprimens libertatem. Sic alibi, *Regnumne, Aeschine, hic tu possides? Donatus.* SOLUS REGNAS.] Haec dicit ad invidiam Demiphoni excitandam; quod Athenis aeque atque Romae odiosum esset in libera republica Regum & regnandi vocabulum. Vide ad Adelph. II. 1. 21. *Vesterhov.*

90. HIC, videlicet apud Athenas, ubi leges, ubi libertas omnibus communis est. *Donatus.*

91. JUDICIUM ADIPISCIER.] Jure experiri. *Paraphrastes Delph.* Non tamen credendum haec eadem esse, quanquam cognata sint. *Judicium adipiscitur*

De. Etsi mihi [92] facta injuria 'st, [93] verum tamen
Potius, quam [94] lites secter, aut quam [95] te audiam,
[96] Itidem ut cognata si sit, [97] id quod lex jubet
Dotem

tur scilicet, cujus lis in jus admittitur, ut ibi agatur, & decidatur. Vesterhovius contulit Plautum, in Rud. Prol. 16. de Jove:

Cotidie ille scit, quis hic quaerat malum.
Qui hic litem adipisci *postulant perjurio.*
Mali res falsas qui impetrant apud judicem:
Iterum ille eam rem judicatam judicat.

Locus per se est elegans, at hic minus aptus: aliud enim est *Litem adipisci*, aliud, *judicium*. Qui obtinet id quod per litem petit, seu, qui vincit litem, eam dicitur *adipisci*.

92. Scilicet a te & judicibus, cum hanc puellam, nescio quam, in familiam meam intrusistis, &, me insciente ac invito, uxorem filio obtrusistis. * ETSI MIHI FACTA INJURIA 'ST.] Ad mentionem de judicio secundo quum non haberet, quod reponeret Demipho, eò confugit, quod ex altera legis parte restare videbatur, de transactione, & dotanda potius, quam ducenda orba & paupere cogitans. *Vesterh.*

93. Nihilo tamen minus. * POTIUS, QUAM LITES SECTER, AUT QUAM TE AUDIAM.] Bis posuit QUAM. Quod genus figurae primo ζεύγματι contrarium est. Ut in Heautontimorumeno, *Propter quam in summa infamia sum, & meo patri minus obsequens.* Item; *Cepi rationem, ut neque egeres, neque ut haec posses perdere.* Donatus.

94. POTIUS, QUAM LITES SECTER. Sic And. IV. 5. 16. Adelph. II 2. 40. *Vesterhov.* Litibus vacem. *Paraphr. Delph.* Incumbam, operam dem.

95. TE, Convitia tua, & cavillationes.

96. ITIDEM UT COGNATA SI SIT.] Ὑστερολογία est in duobus hisce versibus. ita autem ordinandi: ACCIPE QUINQUE MINAS, ID QUOD LEX JUBET DOTEM DA-

Dotem dare, abduce hanc; [98] minas quinque accipe.
Ph. [99] Ha, ha, he! homo suavis. *De.* [100] Quid est? num iniquum postulo?
[101] An ne hoc quidem adipiscar ego, quod jus publicum est? 65

Ph.

DARE, ABDUCE HANC, ITIDEM UT COGNATA SI SIT. Delendum igitur est κόμμα]ος signum post LEX JUBET. *Vesterhov.* ITIDEM UT COGNATA SI SIT, i. e. *perinde quasi cognata sit mihi.* non enim *tibi*, sc. Phormioni: quod alicui in mentem venire posset, ex orationis serie, quam Vesterhovius exhibet: at enim ea non est opus, nisi quod ABDUCE HANC, videtur post MINAS QUINQUE ACCIPE, collocandum.

97. ID QUOD LEX JUBET DOTEM DARE.] ID, pro, *Ob id.* Donatus. Recte, & *Ob id quod* valet *quoniam.* Minellius DOTEM dictum putat, pro, *in dotem*, appositivè: aut, ad *Dotem dare*, subaudiri *Volo.* DOTEM *voluit* (*Lex* nempe) *custodem esse pudoris.* Verba sunt Donati, ad ea quae proxime sequuntur; sed manifestò videntur huc pertinere.

98. MINAS QUINQUE ACCIPE.] Intelligit dotales, videturque manu in sacculum inserta expromere hos nummos. Ex Harpocratione citat Meursius, Spicilegio ad Theocritum, Idyll. XVIII. Ἐπαναγκες δὲ ἦν τοῖς ἐγγιςα γένυς τὰς θῆσσας ἢ λαμβάνειν πρὸς γάμον, ἢ πέντε μνᾶς διδόναι. ὡς καὶ Ποσίδιππος πȣ ὁ κωμικός φησι. *Vesterhov.*

99. Hic risu destruxit, quod serio intendebat senex *Donatus.* HOMO SUAVIS! homo jucundus es, & festivus. *Paraphrastes Delph.* Nempe per ironiam sic dixit, pro, *insipidus*, *fatuus*, *ridiculè absurdus.*

100. Cur rides?

101. Mihine permittetur *illi dotem dare*, quod lege civili constitutum est?

Ph. [102]Itane tandem, quaeso? [103] item, ut meretricem, [104] ubi abusus sis,
[105] Mercedem dare lex jubet ei, atque [106] amittere? an
Ut

102. ITANE TANDEM, QUAESO?] Majora argumenta sunt, quae per interrogationem proferuntur. *Donatus.* ITANE TANDEM, QUAESO — MERCEDEM DARE LEX JUBET.] Egregia exceptione, & mentem legis, & consilium legislatoris adversario opponit: tanto successu, ut depulsus ille hoc conatu, ad priorem & jam profligatam disputationem se referret. ubi & Phormioni opportunum fuit priori praescriptione rei judicatae se tueri. *Boeclerus.*

103. ITEM, UT MERETRICEM.] Mire variant Codd. Mss. & Impressi. In aliis est, ITIDEM, UT MERETRICCM, in aliis, CIVEM ITEM UT MERETRICEM. rursus in aliis, CIVEM ITIDEM UT MERETRICEM. — Si τὸ CIVEM tollas, nescio quid elegantiae perit. *Vesterhov.* Idem sensit Mer. Casaubonus, laudans ex Plautiniana, *Civem ubi abusus sis.* Cur ergo in textum non admiserunt, praesertim cum constructionem & sensum faciat expeditiorem? Minellius sane ita edidit, at rejecit, nescio quâ auctoritate, ITEM, UT MERETRICEM.

104. UBI ABUSUS SIS.] *Utimur* cum honore, *abutimur* cum injuria. *Donatus.* Aliam distinctionem vide ad And. Prol. Prol. 5. UBI ABUSUS SIS.] Ita vetus Interpres vertit locum Judic. XIX. 25. *Qua cum tota nocte* abusi *essent, dimiserunt eam.* Plaut. Pers. I. 3. 47.

filiam utendam *tuam*
Mihi da: [Sa. *Numquam* quojquam *etiam* utendam *dedi.*
To. *Non ad istoc quod insimulas.*] Vesterhov.

Adscripsi, quae uncinis includuntur, nam sine iis talem significatum verbi *Utor* monstratum esse non putabam. ABUSUS SIS, pro, *abusus fuerit quis*, i. e. vitiaverit. & subauditur *Civem*, vel, *ingenuam*; neque enim *Abusus*, hoc sensu, in meretricem cadere videtur.

105. MERCEDEM, pecuniam pro meritorio quaestu. *Paraphrastes Delph.*
Quam

Ut ne quid turpe [107] civis in se admitteret,
Propter egestatem, proximo jussa 'st dari.
[108] Ut cum uno aetatem degeret? quod tu vetas. 70

De.

Quam locutionem non intelligo. Sub. *Pro usu corporis*, seu, *consuetudine venerea.*

106. Bene AMITTERE: quia finis cupiditatis (*expletae* sc.) amissio est. *Donatus.* AMITTERE, dimittere, deserere.

106. CIVIS, Civis filia, mulier ingenua. PROPTER EGESTATEM, extrema paupertate coacta. DARI sub. in matrimonium. * Idoneum testimonium est, bonorum esse natalium, *Civem* dixisse. nam apud veteres (Vide ad And. III. 1. 11. *Vest.*) Peregrinae mulieres in meretricum numero habebantur. Sic ipse alibi, (And. III. 1. 11.)

Adeon' est demens? ex peregrina?

Et alibi (Eun. I. 2. 27.)

Samia mihi mater fuit: ea habitabat Rhodi.

Et Parmeno comprobans respondit, *Potest taceri hoc.* id est, meretricem matrem te habuisse. Donatus.

108. UT CUM UNO AETATEM DEGERET.] Quid enim est pudicitia nisi unius * scientia viri? *Donatus.* * Idem ἄνδρα γινώσκειν, dicunt Graeci. Evang. Luc. 1. 34. Et contra γινώσκειν γυναῖκα, Matth. I. 25. Vide Commentatores. *Foeminae notitiam habuisse* dixit Caesar B. G. VI. 21. Eundem usum habet Hebraeorum ידע *Cognovit.* Vesterhov. UT CUM UNO AETATEM DEGERET.] Videtur igitur eadem Solonis lege Polygamia prohiberi. quam Moses non probat, Paulus Apostolus disertè vetat. Plaut. Cistell. I. 1. 79.

illum unum mihi exoptavi,
quicum aetatem degerem.

Gy. *Matronae magis conducibile est istuc, mea Silenium,*
Unum amare, & cum eo aetatem exigere, quoi nupta est semel.
Verum enim meretrix fortunati est oppidi simillima,
Non potest suam rem obtinere sola sine multis viris.

AE-

De. [109] Ita, proxumo quidem: at nos unde? aut quamobrem? *Ph.* [110] Ohe!
[111] *Actum*, ajunt, *ne agas.* *De.* Non agam? immo haud desinam,
[112] Donec perfecero hoc. *Ph.* [113] Ineptis. *De.* [114] Sine modo.

Ph.

AETATEM DEGERET.] Lucil. apud Non. V. *Antiquus:*
Quin potius vitam degas, *sedatu' quietam.*
Phaed. I. 3. 6. & I. 30. 6. *Vesterhov.*
CUM UNO AETATEM DEGERET. Contra ac meretrix, quae multos quidem habet amatores, seu *viros temporarios*, neminem autem proprium ac perpetuum vitae socium. Caeterum quod Vesterhovius hinc colligit, *Solonis lege Polygamiam prohiberi*, id, mihi quidem, gratis fecisse videtur.

109. Concedo, proximo jussa est dari. AT NOS UNDE? Sub. *Proximi ei sumus.* * UNDE, qua occasione. *Minell.*

110. OHE! modò interjectio stomachantis.

111. ACTUM, aiunt, NE AGAS.] AJUNT dicimus, quum proverbium significamus. *Acta res* est, de qua sententia prolata fit. *Donatus.* Τὸ πραχθὲν μὴ πράξῃς. Adelph. II. 2. 22. Cic. Fam. XIV. 3. Plaut. Pseud. I. 3. 28. *Stultus es:* rem actam agis. Cic. Amic. 22. *Praeposteris enim utimur consiliis, & acta agimus, quod vetamur veteri proverbio.* Idem Att. IX. 6. *Me miserum, quod tu non valuisti! unà fuissemus: consilium certe non defuisset,* Σύν τε δύ᾽ ἐρχομένω. *Sed* acta ne agamus: *reliqua paremus.* Et Epist. 18. *Tu, malum, inquies,* actum ne agas. Videtur ergo omnino *Actum agere* esse, de ea re (agenda) cogitare, quam jam antea actam oportebat, & cujus gerendae tempus oportunum jam praeteriit. *Vesterhov.*

112. DONEC PERFECERO HOC.] *Virgilius* (Aen. II. 719.)
donec me flumine vivo
Abluero.
PERFECERO.] Pro *Perfici-*

Ph. [115] Postremo tecum nihil rei nobis, Demipho est.
[116] Tuus est damnatus gnatus, non tu: nam [117] tua 75
Praeterierat jam ad ducendum aetas. *De.* [118] Omnia haec
Illum putato, quae ego nunc dico, dicere:
[119] Aut quidem cum uxore [120] hac, ipsum prohibebo domo.
Ge. [121] Iratus est. *Ph.* [122] Tute idem melius feceris.

De.

ficiam. Donatus. HOC, sc. negotium quod incepi, nimirum infectas reddere nuptias filii.

113. Nugas dicis. nihil enim perficies.

114. SINE MODO.] Haec minitantis sunt verba: & benè. imitatus est enim comminantem. *Donatus.* Comminantis formula. Vide ad Eun. I. 1. 20. *Vesterhov.*

115. POSTREMO, in summa, ut uno verbo te absolvam. NOBIS, mihi & Phanio.

116. TUUS EST DAMNATUS GNATUS, NON TU.] Ludit Phormio quum dicit, NON TU: & contemtibiliorem in hac causa sibi senem, quam Antiphonem fuisse, dicit: simulque aetatem illius esse despectam. *Donatus.* DAMNATUS, sc. ad ducendam Phanium.

117. NAM TUA PRAETERIERAT &c.] H. e. Cum ego hanc puellae causam suscipiebam, tu jam diu, propter aetatem, desieras esse nuptiis idoneus.

118. OMNIA HAEC &c.] Sic Heaut. III. 3. 49. Cicero Bruto, 32. *Ut pro Bruto etiam respondeam.* Et saepius alibi. *Vesterhov.*

119. AUT QUIDEM, i. e. Si a me hac in re dissentiet.

120. HAC, id est, tali. *Donatus.* IPSUM PROHIBEBO DOMO, Ejiciam domo, eâque illi interdicam.

121. Haec submisse dicit ad Phormionem: & vult ut desinat senis iram magis exasperare.

De. Itane [123] es paratus facere me advorsum omnia, 80
[124] Infelix? *Ph*. [125] Metuit hic nos, tametsi sedulo

122. TUTE IDEM MELIUS FECERIS.] Locus est hic, ut ostendat Phormio, de compacto egisse cum Antiphone. Quidam sic intelligunt, TUTE IDEM MELIUS FECERIS, ut senex potius exeat, quam ejiciat filium. Artificiose autem loquitur Phormio, ut adimat suspicionem seni consensionis & * cohibentiae inter parasitum & filium. *Donatus*. * Mf. Boend. *conventionis*. Mf. Lind. *conventiae*. Mallet Boeclerus: *convenientiae*, i. e. *conventionis*. Vesterhov. *Conhibentia* est conniventia. Ut in Cod. Theod. L. XI. de extraord. sive sord. muner. *Gratiosa conhibentia vel ignobili dissimulatione*. atque ita in vett. diplomatibus aliisque libris non raro scriptum reperitur. *Lindenbrog*. Sed vide Fabri Thesaur. in voce *Cobibilis*: unde colligi possit, *Cohibentiam* hic dici pro *congruentia*. ** TUTE IDEM MELIUS FECERIS. Sic Eun. III. 1. 63. Mire variant Interpretes in hac sententia explicanda Dacieria: *Vous ne ferez pas si mechant que vous dites*. Sed in Notis: *Ah, Monsieur, vous ferez mieux que vous ne dites*. (i. e. *Non eris ita inhumanus, ut dicis. Spero te melius facturum, quam loqueris*. Ut his verbis senem placare videatur.) Eugraphius exponit: *Hoc ipsum tu rectè feceris*. (Sc. Domo tibi interdicas, inde in perpetuum concedas. Huic explicationi congrua est Fabrini Italica, quam adducit Vesterhovius. nec differt Minellii & Mer. Casauboni) Mihi asteismus esse videtur, cujusmodi est And. I. 2. 33.

Bona verba, quaeso.

Eun. V. 9. 36. *Non cognosco vestrum tam superbum*. sub. ingenium. Heaut. III. 3. 50. *Optata loquere*. Vesterhov. Igitur Dacieriae interpretatio amplectenda est, sed ita tamen ut haec cum ironia dicantur.

123. De industria te comparâsti, ut &c. *Paraphrastes Delph*. Decrevisti, con-

Dissimulat. *Ge.* [126] Bene habent tibi principia. *Ph.* [127] Quin, quod est
Ferendum, feras. [128] tuis dignum factis feceris:
Ut

constituisti. Hat J da fore sat jer, &c. * PARATUS.] Palmerius e MSS. PACTUS tuetur. *Vesterhov.* PACTUS, Idne promisisti inimicis meis?

124. INFELIX?] Κακοδαίμων, improbe. nihil enim improbitate miserius. vel, alastor, per quem alii infelices. *Mer. Casaubonus.* *Felices* & *infelices* dicuntur etiam, per quos alii, seu felices seu infelices sunt. Virg. Ecl. V. 65.

Sis bonus, ô, felixque tuis!

Idem Aen. VII. 308.

Ast ego, magna Jovis conjux, nil linquere inausum
Quae potui infelix, *quae memet in omnia verti,*
Vincor ab Aenea.

Vide Servium ad utrumque locum. *Vesterhov.* Dan. J Ulykkens Fugl Haec autem verba miserabili voce & gestu a sene proferri videntur, magisque habent quaerimoniam, quam convitium.

125. Haec clanculum Getae loquitur, & ille itidem respondet. * SEDULO.] Sine dolo, instanter. *Donatus.* DISSIMULAT, celat. sub. metum. Donatus minus rectè; *fingit, mentitur.*

126. I. e. feliciter succedunt. *Paraphrastes Delph.*

127. Cur non, inquit, accommodas necessitati voluntatem? *Donatus.* Sustuli interrogandi notam. neque enim interrogantis est, nisi legas, QUIN, QUOD EST FERENDUM, FERS? Quod est in quibusdam Codd. Aliter tamen Donatus. Horat. Carm. I. 24. 19.

Durum; sed levius fit patientia,
Quicquid corrigere est nefas.

Vide And. V. 4. 18. *Vesterhov.* Et Hec. IV. 2. 27.

128. TUIS DIGNUM FACTIS FECERIS.] Sic infra V. 3. 1. *Ut soles.* & V. 8. 31. *Ut alia facta tua sunt.* Vesterhov. I. e. Hoc feceris prudenter, ut alia facere consuevisti. Ambiguum autem est, haec verba ad praecedens, an ad subsequens se referant: credo, ad utrumque.

Ut [129] amici inter nos ſimus. *De.* [130] Egon' tuam expetam
Amicitiam? aut te viſum, aut auditum velim? 85
Ph. Si [131] concordabis cum illa, habebis, quae [132] tuam
Senectutem oblectet. reſpice aetatem tuam.
De. Te oblectet! [133] tibi habe. *Ph.* [134] Minue vero iram. *De.* [135] Hoc age:
Satis jam verborum eſt [136]. niſi tu [137] properas mulierem

Qq 3 Ab-

129. Ab hac lite amici diſcedamus. *Paraphraſtes Delph.* AMICI INTER NOS.] Sic Heaut. III. 1. 91. Adelph. V. 3. 42. *Veſterhov.*

130. Non modo reſpuit amicitiam paraſiti, verum etiam ait ſe ejus vultum ac verba deteſtari. Hae interrogationes aequipollent negationibus. * VISUM, pro, videre. *Minell.*

131. Concorditer vives. *Minell.* HABEBIS, ſub. mulierem domi tuae.

132. Non *Te*, ſed SENECTUTEM TUAM. *Donatus.* Eleganter. Et benè OBLECTET, utpote triſtem & taediofam. * RESPICE, conſidera. *Paraphraſtes Delph.* Betænk Jeres høye Alder. Haec magna cum ſinceritatis & benevolentiae ſpecie loquitur Paraſitus.

133. Tibi eam poſſide. *Paraphraſtes Delph.* Quaſi te dignam. & haec dicit cum contemtu utriuſque.

134. MINUE VERO IRAM.] Contemnentis eſt. diſſuadere iracundiam *Donatus.* Moderare, quaeſo, &c. *Paraphraſtes Delph.*

135. HOC AGE.] Annuentis eſt. *Donatus.* Ut taceat nimirum. quod proximè ſequentia oſtendunt.

136. Sub. *Factum a te*, aut, *commutatum inter nos.*

137. PROPERAS.] Mſſ. Bodl. & Boend. cum edd. 1469. & Anonym. PROPERES. *Veſterhov.* MULIEREM, odioſè dixit. Denne Qvinde.

Abducere, [138] ego illam ejiciam. [139] dixi, Phormio. 90

Ph. Si tu illam adtigeris fecus, quam [140] dignum eft, liberam,

[141] Dicam tibi impingam grandem. [142] dixi, Demipho.

[143] Si quid opus fuerit, heus! [144] domo me. *Ge.* Intelligo.

138. EGO ILLAM EJICIAM.] Sic infra IV. 3. 22. Cic. Phil. II. 38. *Sororem tuam* ejecifti, *alia conditione quaefita.* Vefterhov. Sub. e domo mea.

139. DIXI. folent dicere perorata caufa. *Donatus.* Vide Hec. IV. 3. 6. Eft autem h. l. comminantis. unde mox reponitur Demiphoni a Phormione *Vefterhov.*

140. Decet, convenit. fub. *attingi.* LIBERAM, Liberalem, ingenuam, honeftam.

141. Vide fupra I. 2. 77. *Impingere* pugnam, compedes, vulnus, culpam, favium, Plautus; *impingere* epiftolam, beneficium, Seneca dixerunt. *Vefterhov.* Rigidam, afperam, feveram, in te actionem intendam.

142. DIXI, DEMIPHO.] Mirè comminationem & ferocitatem ejus imitatus eft fimili verbo *Donatus.*

143. SI QUID OPUS FUERIT.] Haec repentina difceffio habet aliquam majorem litigaturi denuntiationem. Et bene breviter: ne multiloquio infringeretur fuperior comminatio. *Donatus.* Haec abiens Phormio, clam dicit Getae, ne eos confufurrare Demipho fentiat. Donatus non cepit. Videtur autem de folennibus antiquitatis Romanae formulis depromtum. Plaut. Afin. I. 1. 104.

Li. *Nempe in foro?* De. *Ibi* fi quid opus fuerit, Li. *Meminero.*

Ciftell. IV. 2. 56.

fi quid eft opus, *dic impera.*

Cic. Att. XIII, 49. *Erat enim, fi meminifti, in confulatus petitione per te mihi polli-*

ACTUS SECUNDI

SCENA QUARTA.

DEMIPHO. GETA. HEGIO. CRATINUS. CRITO.

De. [1] QUANTA me [2] cura & sollicitudine afficit Gnatus, qui me & se hisce [3] impedivit nuptiis!
Neque mihi [4] in conspectum prodit; [5] ut saltem sciam

pollicitus, si quid opus esset. *Vesterhov.*

144. DOMO ME.] Sub. *Arcesse.* Minell. Quod multo melius est, quam cum Paraphrasta Delphini subaudire, *continebo.* nam, an hoc Latinè dicatur, ambigi potest. Vide tamen Sanctii Minervam, IV. 6. 3.

1. *Haec deliberativa est, in qua tres advocati sunt: quorum unus suadet, alter dissuadet, tertius, qui se alterutri addere debuisset, ejusmodi sententiam dicit, ut rursum deliberatione opus esse videatur.* Donatus.

2. Inquietudine animi & anxietate. *Paraph. Delph.* *Cura* est in spe bonorum: *Sollicitudo* in metu malorum. *Donatus.* Haec tamen differentia non videtur esse perpetua: saepe enim junguntur *Cura* & *sollicitudo*, non ut diversum quid exprimatur, sed modò ut intendatur sententia, uti hoc loco. Hekelius ad Popmam in v. *Cura*, eam describit, per *attentam cogitationem de re quapiam rectè expedienda.*

3. IMPEDIVIT.] Vide And. III. 5. 11. (& ibi notas.) *Vesterhov.* HISCE NUPTIIS, per has nuptias. vel Dilogæs intellige; *Se impedivit in has nuptias, & me simul in difficultates conjecit.*

4. IN CONSPECTUM PRODI'I.] Plaut. Bacchid. IV. 9. 84.
Pudet prodire *me* ad te in conspectum, *pater.* Vest.

Quid de hac re dicat, [6] quidve sit sententiae.
Abi tu; vise, redieritne jam, an nondum, domum.
Ge. Eo. *De.* [7] Videtis, quo in loco res haec sier.
[8] Quid ago? [9] dic, Hegio. *He.* * Ego Cratinum
censeo,

** Si

5. UT SALTEM, SCIAM, QUID &c.] Videtur igitur rem factam, et transactam, nolle rescindere irritamve facere; neque adeo cogere filium, uxorem, quam amet, dimittere. Similis est locus apud Senecam, Controv. I. 6. *Vesterhov.*

6. QUIDVE SIT.] Sub. *ei.* i. e. quo sit animo, uxorem retinere velit, nec ne.

7. VIDETIS, QUO IN LOCO &c.] Sic infra III. 1. 9. Heaut. II. 3. 118. Plaut. Epid. I. 1. 75.
quo in loco haec res sit, vides. Vesterhov
LOCO, statu.

8. QUID AGO?] Formula consilium petentium. Cic. pro P. Quint. 16. *Quintius ad vadimonium venit.* Quid ago? *Vesterhov.* H. e. Quid agendum mihi est?

9. DIC. HEGIO.] Solennis formula, qua utebantur, qui advocatos narrare causam volebant. sed & Coss. quoties Senatores dicere sententiam jubebant. Vide Brisson. de Form. Lib. V. *Vesterhov.*

* EGO CRATINUM CENSEO.] Potest EGO subdistingui: ut subaudiatur, *Ego dicam?* Donatus. EGO CRATINUM CENSEO.] Ita distinguo. Subauditur autem, *consulendum prius.* Sunt, qui Donatum sequuti distinguunt post τὸ EGO, quasi Hegio interrogans dixerit, EGO? CRATINUM CENSEO. Sed nescio quomodo Terentianum non videtur, post DIC, HEGIO, inferre, EGO? (Qui hoc minus Terentianum sit, quam inferre, MENE VIS?) Tum gravior est sententia, si unica sit. Porro, qui minus Critonis sententia ita distinguatur, versu 17. EGO? AMPLIUS DELIBERANDUM CENSEO. quod tamen nemo facilè probet.
De-

** Si tibi videtur. *De*. Dic, Cratine. *Cra*. Mene vis [10]?
De. Te. *Cra*. Ego, [11] quae in rem tuam sint, ea velim facias. [12] mihi
Sic hoc videtur: quod * te absente hic filius 10
Egit, [13] restitui in integrum, [14] aequom est, & bonum

Denique singulorum sententiae, ut satis graves videantur, τὸ EGO initiale habent. Vide Donatum ad Eunuch. V. 9. 42. *Vesterhov*. Mihi tamen non displicet interrogatio Hegionis & Cratini; quasi uterque detrectet, ac tergiversetur, primus dicere sententiam, in causa dubia. Alia Critonis est ratio, nullam enim definitivam sententiam protulit.

** SI TIBI VIDETUR.] Ex veteri formula Senatusconsultorum. qua utebantur, cum Senatus aliquid Consulibus fieri demandaret. Justinus Trogi initio Lib. XXXI. *Senatus scripsit Flaminino*, Si ei videatur, *Sicuti Macedoniam a Philippo, ita Graeciam a Nabide liberet*. Lindenbrog.

10. Sub. dicere sententiam.

11. QUAE IN REM TUAM SINT.] Benè principio benevolentiam suam commendavit: & sic consilium dedit. *Donatus*. Sallust. Catil. 20. In rem *fore credens*. Liv. XXX. 4. *Scipio ad comparanda ea, quae* in rem *erant, tempus habuit*. Sallust. Jug. 31. *Frustra*, an ob rem, *in vestra manu est*. Vesterhov. *In rem sint*, i. e. utilia.

12. MIHI SIC HOC VIDETUR.] Videtur solennis formula in responsis prudentum; quia & Cratinus & Hegio ea utuntur. *Vest*. Mea haec est sententia. HOC aut est παρέλκον; aut per Enallagen positum, pro, *hac de re*.

* Praemittit rationem cur *hoc in integrum restituendum sit*; nempe quia *Filius egit*, qui sui juris non est, & quidem *absente patre egit*.

13. RESTITUI IN INTEGRUM.] Ut facta habean-

[15] Et id impetrabis. [16] dixi. *De.* Dic nunc, Hegio.
He. [17] Ego fedulo hunc dixiffe credo. [18] verum
ita eft,

[19] *Quot*

beantur pro infectis, & irrita fiant. Digeft. Tit. de in integrum reftitutione. Brutus ad Ciceronem, Epift. 17. *De Caefare vero, quod fieri potuit, ac debuit, transactum eft: neque jam* revocari in integrum poteft. Ampliff. Senator, Corn. van Bynkershoek fuper hoc loco a me confultus, ita refpondit: *Reftitutiones in integrum etiam propter abfentiam conceduntur. Et eò refpexit Cratinus. Ceterum de hoc loco Terentii prolixè egit Samuel Petitus, ad LL. Atticas, L. IV. T. 8. pag.* 361.*feqq.* Vefterhov. Praetor hominibus lapfis, vel circumfcriptis, fubveniebat; fi quis metu, vel fraude, five aetate, five abfentia, in captionem, & damnum incideret: nam quae facta erant refcindebantur. *Paraphraft. Delph.*

14. AEQUOM EST.] Ab honefto (fub. *argumentatur.*) ET BONUM.] Ab utili. *Donatus.* AEQUUM, per fe, & fua natura juftum. ET BONUM, fc. Et tibi, & Reipublicae utile. Sic enim patriae auctoritati confulitur. Amant vero Latini fcriptores *Aequum* & *bonum* jungere. Salluft. Jug. XXXVII. 7. *Fit reus magis* ex aequo bonoque, *quam ex jure gentium, Bomilcar.* Flor. I. 22. 5. *Cum Senatu quoque vehementius* aequo bonoque *certatum eft.* Plaut. Curcul. I. 1. 65. *Nil* aequi bonique *ab eo impetrare queo.* * Haec variè leguntur: AEQUOM AC BONUM EST. AEQUOM AC BONUM ESSE. AEQUOM ESSE ET BONUM. *Vefterhov.*

15. ET ID IMPETRABIS.] A poffibili. Et breviter deliberativae tres locos tetigit, juftum, utile, & poffibile. *Donatus.* A magiftratu obtinebis. *Paraphr. Delph.*

16. DIXI.] Magnificè, fed fimul ridiculè unico refponfo τὸ DIXI fubjicitur. *Vefterhov.*

17. EGO SEDULO HUNC DIXISSE CREDO.] Artificiofè perfonam defendit, fententiam reprehen-

[19] *Quot homines, tot ſententiae: ſuus cuique mos.*
Mihi non videtur, [20] quod ſit factum legibus, 15
Re-

henſurus: ne ſi inimicus ſit, adimat auctoritatem ſententiae ſuae. *Donatus.* SEDULO, Cum ſtudio, σπουδαίως, bona fide. *Minell.*

18. VERUM ITA EST.] Subjunxit locum ἀποκρίσεως oratoriae: ut invidiae contradicturus occurreret. *Donatus.* VERUM, *ſed.* ne quis adjectivum putet. ITA EST. ſub. *ut vulgo ajunt.*

19. QUOT HOMINES, TOT SENTENTIAE.] Idem variè varii extulerunt. Homerus, Odyſſ. Ξ. 228.

Ἄλλος γάρ τ' ἄλλοισιν ἀνὴρ ἐπιτέρπεται ἔργοις.

Philemon, laudante Stobaeo:

Ἡμῶν δ' ὅσα καὶ τὰ σώματ' ἐστὶ τὸν ἀριθμὸν
Καθενὸς, τοσούτους ἐστὶ καὶ τρόπους ἰδεῖν.

Virgil. Ecl. II. 65.

trahit ſua quemque voluptas.

Horat. Sat. II. 1. 27.

quot capitum vivunt, totidem ſtudiorum Millia.

Perſius. Sat. V. 52.

Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor uſus.
Velle ſuum cuique eſt.

SUUS CUIQUE.] Claſſici auctores τὸ *Suus, a, um* praeponunt τῷ *Quisque.* (Virgilius, & Perſius, locis modò citatis) Propert II. Eleg. 28.

mors ſua quemque manet.

Cic. pro Roſc. Amer. cap. 24. Sua quemque *fraus, & ſuus terror maxime*, ſuum quemque *ſcelus agitat.* Veſterhov. Nepos in Attico XI. 6. Sui cuique *mores fingunt fortunam.* MOS hic ſumitur ſenſu ſuo vulgato, nempe pro *ratione vivendi conſuetudine firmata.* Non enim pro *opinione*, ut Paraphraſtae Delphini & Minellio viſum eſt,

20. QUOD SIT FACTUM LEGIBUS &c.] Hic alio ordine locos ſuaſoriae tetigit: primum a poſſibili, ſecundum ab honeſto. *Donatus.* Cic. Verr. V. 8. *Perditae civitates, deſperatis omnibus rebus, hos ſolent exitus exitiales habere, ut damnati* in integrum reſtituan-

Rescindi posse: [21] & turpe inceptu est. *De.* Dic, Crito.

Cri. [22] Ego amplius deliberandum censeo:

[23] Res magna est. *He.* [24] Numquid nos vis? *De.* Fecistis [25] probè:

[26] In-

tuantur, *vincti solvantur*, exules reducantur, res judicatae rescindantur. Quintil. Declam. CCCLXXII. *Quidquid* lege factum *est*, *vindicari lege non solet*. Ibidem: *Judicia tamen judiciis* rescindi *non possunt*. Vesterhov. FACTUM, decretum, pronuntiatum a judicibus. LEGIBUS, juxta leges. *Minell.* RESCINDI, dissolvi, tolli, irritum reddi. Liv. XXVI. 31. *Ne* acta *mea* rescindendo *alios in posterum duces segniores faciatis.* Sueton. Tib. 33. *Constitutiones quasdam Senatus* rescidit.

21. ET TURPE INCEPTU EST.] Ab honesto. * Utilitatem autem praetermisit per artem, quae ubi (sub. *res.*) non potest fieri, frustra spectatur. *Donatus.* * Codd. plerique veteres, *M. literam praetermisit*; quasi id dicatur, INCEPTU dictum, pro INCEPTUM. Sic infra III. 3. 2. *Secundum U. pronuntiari debet.* Quae sequuntur, videntur in mendo cubare, ita variè leguntur. *Vesterhov.* Is etiam observavit in novem Codd. MSS. & duabus Edd. antiqu. legi INCEPTUM. Gall. *un attentat.* facinus.

22. AMPLIUS DELIBERANDUM.] Cicero in Bruto. cap. 22. *Cum Consules, re audita*, amplius *de consilii sententia pronuntiassent.* i. e. amplius deliberandum. Idem & *ampliare* dicebant, h. e. differre sententiam, diutius de causa deliberare. Ascon. Ped. ad Cic. Verr. I. 9. Et Donat. ad h. l. Similis in re simili formula erat, NON LIQUET. Adi Turneb. Advers. I. 3. *Vesterhov.*

23. RES MAGNA EST.] Causa ampliandi sententiam. *Donatus.* Gravis, magni momenti, res est, de qua hic agitur. * Plaut. Aul. IV. 10. 41.

Magna est res, *quam ego tecum otiosè, si otium est, cupio loqui.*

Vir-

[26] Incertior sum multo, quam dudum. *Ge.* [27] Negant
Rediſſe. *De.* [28] Frater eſt exſpectandus mihi: 20
Is quod mihi dederit de hac re conſilium, id [29] ſequar.
Percontatum ibo ad portum, [30] quoad ſe recipiat.
Ge. At ego Antiphonem quaeram, ut, quae acta hic ſint, ſciat.
Sed eccum ipſum video [31] in tempore huc ſe recipere.

Virgil. Ecl III. 54. *Senſibus haec imis* (res eſt non parva) *reponas.* Apulej. Metam. III. *Neque parva res eſt.* Cic. Att. X. 1. *Nihil enim mihi adhuc accidit, quod majoris conſilii eſſet.* Veſterhov.

24. NUMQUID NOS VIS?] Abiturientium formula. q. d. *Numquid aliud eſt, quod nos velis, priusquam abimus.* Mer. Caſaubon.

25. PROBE per ironiam dixit.

26. INCERTIOR SUM MULTO, QUAM DUDUM.] Ex tribus enim unus ſuaſit, alter diſſuaſit, tertius nihil dixit. *Donatus.* Non abſimile eſt Phaedri illud, III. 3. 12. de hariolis conſultis:

Quid multa? variis diſſident ſententiis;
Hominisque curam cura majore adgravant.

De voce DUDUM vide Donat. ad And. III. 4. 3. valet autem h. l. *paullo ante.* Gall. *tantoſt.* Veſterhov.

27. NEGANT, ſc. domeſtici. REDISSE. ſub. *filium domum.* Vide ſupra verſum 5.

28. Sc. *Chremes.* * Mirum haec verba cum verſu ſeq. effugiſſe cenſuram Guyeti; tanto magis, quia ferè leguntur etiam Adelph. III. 4. 53. 54. *Veſterhov.*

29. EXSEQUAR legitur in Quatuor Mſſ. & duobus Edd. notante Veſterhovio.

30. Quando rediturus ſit. Sic ſupra I. 2. (97. 98.) *ſenem quoad exſpectatis veſtrum?* Mer. Caſaubon.

31. IN TEMPORE.] Εὐκαίρως. *Salluſt.* (in Fragmentis) *Maximeque ferocia regis Mithridatis in tempore bellaturi.* Donatus. Heaut. II. 3. 123. *Veſterhov.*

ACTUS TERTII

SCENA PRIMA.

ANTIPHO. GETA.

An. [1] ENIMVERO, Antipho, [2] multimodis [3] cum istoc animo es vituperandus,
Itane [4] hinc abisse: & [5] vitam tuam tutandam aliis dedisse?
[6] Alios tuam rem credidisti magis, quam tete, animadversuros?

Nam,

1. ENIMVERO, ANTIPHO. Ita se adloquitur, uti Davus And. I. 3. 1. *Vesterhov.*

2. MULTIMODIS, Vehementer. Vide Hec. II. 3. 7.

3. CUM ISTOC ANIMO: pro, *hujus animi.* Ennius,

* *Omnia* cum pulchris animis *Romana juventus.* Donatus.

* Hesselius edidit: *Optuma cum pulcreis animeis* &c. CUM ISTOC ANIMO.] H. e. ob istum animum. Vide ad And. V. 4. 38. *Vesterhov.*. ANIMO, sub. *tam timido.*

4. Sub. *Aequum erat.* Paraphrastes Delphini exponit, *Itane hinc decessisti?* Ut sit Enallage Modi. * ITANE HINC ABISSE: &c.?] Ε'ν ὑποκρίσει, ut (Aen. XI. 270)

Invidisse Deos, patriis ut redditus oris,
Conjugium optatum, & pulchram Calydona viderem?

Et (And. III. 5. 3.),

Servon' fortunas meas me commisisse futili? Donat.

5. VITAM, caussam tuam, quâ vita periclitatur. *Minell* Ingeniosè quidem. Sed praestat *Salutem* intelligere: jam enim recordatur Antipho, quod abiens dixerat supra I. 4. 41. *Commendo vobis Phanium, & vitam meam.*

6. ALIOS TUAM REM CREDIDISTI MAGIS QUAM TETE ANIMAD-

Nam, [7] ut ut erant alia, [8] illi certe, quae nunc tibi domi est, consuleres,
Ne quid [9] propter tuam fidem decepta [10] pateretur mali. 5

Cujus

ADVERSUROS?] Id est, Curaturos. ADVERSUROS laudat Rivius (ubi per Ellipsin deest, *animum*.) Idem festivo apologo docuit Aesopus apud Gell. II. 29. qui & Q. Ennii inde formatos versus citat:

Hoc erit tibi argumentum semper in promtu situm,
Ne quid exspectes amicos, quod tute agere possies.
Vesterhov.

7. UT UT ERANT ALIA.] Qualiacunque cetera essent circa te. *Eugraph.* UT UT ERANT ALIA.] Utcunque, quomodocunque. Infra V. 4. 1. Heaut. I. 2. 26. Plaut. Bacchid. V. 2. 73. *Ut ut est.* Et saepius alibi. *Vesterhov* ALIA, sc. quae ad te ipsum pertinebant.

8. ILLI CERTE, QUAE NUNC TIBI DOMI EST.] Elegantior lectio, quam quorundam Mss. & Impress. QUAE NUNC tuae DOMI EST. Intelligit autem Phanium. Sic infra III. 2. 19. & 21. *Vesterhov.* CERTE, saltem. *Eugraph.* CONSULERES, prospicere debueras.

9. PROPTER TUAM FIDEM DECEPTA.] Dum tibi fidem habet: vel, (dum) fidem illi dedisti, quâ te illi obstrinxisti. *Mer. Casaubon.* Sic And. I. 5. 36. Infra V. 7. 34. Plaut. Rud. I. 2. 34.

propter *ejusmodi viros vivo miser.*

Est autem *propter quem* idem, quod culpa alterius. *Vesterhov.* PROPTER FIDEM TUAM, i. e. fide abs te data. Idem dixerunt *Per fidem:* Plaut. Mostell. II. 2. 69.

per fidem
Deceptus *sum.* . . . .

Sallust. Oratione Philippi, 15. *Ut te neque hominum, neque Deorum, pudet, quos per fidem, aut perjurio violasti!* Et *Fides* hic denotat *promissum.* Non tamen damnaverim priorem sententiam Casauboni. minus huc apta sunt loca, quae citavit Vesterhovius, nam in iis non fit mentio *fidei.* Denique Fi-

Cujus nunc [11] miserae [12] spes opesque sunt in te uno omnes sitae.

Ge. Equidem, here, nos jam dudum hic te absentem [13] incusamus, [14] qui abieris.

An. Te ipsum quaerebam. *Ge.* Sed ea causa [15] nihilo magis [16] defecimus.

An.

Fides pro *fidelitate* accipi possit, at per ironiam Comico more. Ita Cic. pro Rosc. Amer. 38. *Istius* fide, *ac potius perfidia* decepti.

10. PATERETUR MALI.] Legitur & POTIRETUR, quia *potiri* τῶν μέσων fuit. Plautus, * *Hostium potitus est.* Donatus. * Epid. IV. 1. 35. ubi legitur, *Hostium est* potita. sub. *filia*. i. e. in hostium potestatem venit. quo sensu *potiri mali* foret, a malo opprimi. PATERETUR Mss. plerique omnes, cum editis vetustis. *Vesterhov.*

11. *Miseram* appellat, quasi a se desertam, & in exspectatione repudii positam. *Minell.*

12. SPES OPESQUE SUNT.] Haec quidem (*vocabula*) de his sunt, quae amant jungi. SPES OPESQUE SUNT. Ut, *Res fortunaeque*. Donat. Sallust. Jug. 114. de Mario: Spes *atque* opes *civitatis* in illo sitae erant. Vide ad Adelph. III. 2. 33. *Vesterhov.* Senec. Epist. XLVIII. *In te* Spes opesque *sunt*. OPES, auxilium; aut, salus, fortuna. *Bona* exponit Paraphrastes Delph.

13. Loquitur in praesenti, quia ipse etiam nunc perseverat *incusare*.

14. QUI ABIERIS.] Mollius, quam *Fugeris*. Donatus. H. e. Propterea quod abieris. Habet enim pronomen relativum QUI vim particulae causalis. Plaut. Amph. Prol. 57.

Quasi nesciam vos velle, qui divus siem,

Bacchid. I. 1. 58.

Sumne autem nibili, qui nequeam ingenio moderari meo!

Et V. 2. 50.

Non homo tu quidem es, qui istoc pacto tam lepidam illepidè appelles. Vesterh.

15. Quod abiisti; vel, quod te incusavimus.

An. Loquere, obsecro! quonam in loco sunt res, & fortunae meae:
Numquid patri subolet [17]? *Ge.* Nihil etiam. *An.* Et * quid spei porro 'st? *Ge.* Nescio. *An.* Ah! 10
Ge. [18] Nisi Phaedria haud cessavit pro te eniti. *An.* [19] Nihil fecit novi.
Ge. [20] Tum Phormio itidem in hac re, ut in aliis; strenuum hominem praebuit.

An.

16. Nihilo plus destitimus 'causam tuam agere', cessavimus pro te eniti. *Minell.*

17. Subaudi, Rem ex compacto gestam, & me mea voluntate esse coactum, ut ducerem Phanium. Adelph. III. 3. 43. Plaut. Cas. II. 3. 59.
subolet *hoc jam uxori, quod ego machinor.*
Unde iidem homines *sagaces*, & *emunctae naris* dicuntur, qui facile olfaciunt & odorantur rem. MSS. Graev. & edit. 1469. SUBDOLET, h. e. aliquantum dolet. Idem in pluscülis Donati Codd. impressis legitur. In editione Argentinensi additum; I. e. *Dolet patri meo, quod abierim, neque subierim ejus conspectum.* Vesterhov.
* ET QUID SPEI PORRO EST?] Vide ad And. Prol. 25. *Vesterhov.* Quid mihi sperandum putas, bonumne an malum? PORRO, in futurum.

18. NISI PHAEDRIA HAUD CESSAVIT &c.] NISI, comicè pro, *sed.* Sallust. Jug. 24. *Plura de Jugurtha scribere, dehortatur me fortuna mea: etiam antea expertus sum, parum fidei miseris esse.* Nisi *tamen intelligo*, Vide ad And. IV. 1. 40. *Vesterhov.* Et confer. Hec. II. 3. 6. & 7. HAUD CESSAVIT PRO TE ENITI, sedulò conatus est patrem tibi placare. *Non desiit enixè res tuas curare.* Paraphrastes Delph.

19. H. e. antiquum morem suum obtinuit. Dignum factis suis fecit. Ita solet. Itidem in hac re fecit, ut in aliis. Fecit ut alia ejus facta sunt. *Vesterhov.*

20. TUM, praeterea, etiam.

R r

An. Quid is fecit? *Ge.* [21] Confutavit verbis [22] admodum iratum [23] patrem.
An. [24] Eu! Phormio. *Ge.* [25] Ego quod potui, porro. *An.* Mi Geta, [26] omnes vos amo.
Ge.

etiam. * PHORMIO ITIDEM.] Guyetus in ἀνεκδότοις, PHORMIO SE ITIDEM. In impreſſis autem τὸ SE ſubaudit. Et videtur vix dici abſolutè, *praebere virum*. Dubius Ciceronis locus eſt, Fam. V. 18. *Rogo atque oro, te colligas*, virumque praebeas. *Veſterhov.* PRAEBUIT, oſtendit, aut praeſtitit.

21. CONFUTAVIT VERBIS.] Convicit: ut ſi diceret, *Refutavit*. ſed *Refutatio* in rem eſt: *Confutatio* in perſonam. *Donatus.* Plaut. Truc. II. 3. 28.
Ego iſtos, qui nunc me culpant, confutaverim.
Eſt autem vox culinaria, notatque *futo aquam ferventem compeſcere*. Titinnius, Setina:

Coquus magnum ahenum, quando fervit, paulâ confutat *trua*.

Vide ad Heaut. V. 1. 76. *Veſterhov.* VERBIS ideo forte addidit, quia etiam *factis* confutari potuerat. An *verbis* per Charientiſmum dixit, pro *maledictis?*

22. ADMODUM.] Haec vocula referri poteſt, & ad CONFUTAVIT, & ad IRATUM: Poſterius placet Minellio; prius mihi.

23. PATREM.] Mallet Faërnus ex Codice Bembino, SENEM, utpote accommodatius conſuetudini ſermonis ſervilis. Atque ita quidam ediderunt. Largirer, niſi verba fierent Antiphoni filio. Ita tamen Infra IV. 4. 1. *Veſterhov.*

24. Mſ. Graev. HEU, PHORMIO. ſed notat Agraetius, HEU *interjectio dolentis eſt*, EU *laudantis.* *Terentius*, EU, PHORMIO. Veſterhov.

25. EGO QUOD POTUI, PORRO.] De ſe mediocriter per ἔλλειψιν, moraliter ſatis. — Ordine. primo dominum, poſt Phormionem, ultimum ſe poſuit. *Donatus.* Modeſtè omiſit *Feci*. PORRO, etiam.

26. OMNES VOS AMO.] Gratias vobis omnibus

Ge. [27] Sic habent principia sese, ut dico. adhuc
[28] tranquilla res est. 15
Mansurusque [29] patruum pater est, dum huc adveniat. *An.* Quid eum? *Ge.* [30] Ut ajebat,
[31] De ejus consilio sese velle facere, [32] quod ad hanc rem attinet.

bus ago. Vide supra I. 2. 4. *Vesterbov.*

27. Sic supra II. 3. 82. *Vesterbov.* PRINCIPIA, sc. hujus negotii, & defensionis tuae.

28. TRANQUILLA RES EST.] Vide And. III. 5. 14. & Eun. V. 9. 8. *Vesterbov.* TRANQUILLA, integra & tuta. *Paraphrastes Delph.* Nihil adhuc movetur a patre, ad solvendas nuptias.

29. Patruos vulgo acres severosque vitiorum reprehensores faciunt Satyrici. Horat. Sat. II. 3. 87.

sive ego pravè,
Seu rectè; hoc volui: ne sis patruus *mihi.*

Pers. Sat. I. 9.

Tunc cum ad canitiem, & nostrum illud vivere triste
Adspexi, & nucibus facimus quaecunque relictis:
Cum sapimus patruos, *tunc, tunc ignoscite.*

Ubi vide quae notavit Isaacus Casaubonus. *Vesterbov.*

30. UT AJEBAT.] Guyetus Antiphoni etiam tribuit, legens, QUID EUM? QUID AIT? *Vesterbov.* UT, pro *quod*, o: quoniam, siquidem, aut, *ut qui quippe qui.* Abest haec vocula in Edd. Farnab. Delphini & Minell. neque id malè, nam videtur turbare constructionem τοῦ AJEBAT, cum SESE VELLE FACERE, versu seq.

31. DE EJUS SENTENTIA SESE VELLE FACERE.] Plaut. Capt. Prol. 48.

commenti de sua sententia.

Bacchid. IV. 9. 113.

Nihil ego tibi hodie consilii quidquam dabo:
Neque ego haud committam, ut si quid peccatum siet,
Fecisse *dicas* de mea sententia. *Vesterbov.*

I. e.

An. [33] Quantus metus eſt mihi, venire huc ſalvom nunc patruum, Geta!

Nam per ejus [34] unam, ut audio, aut vivam, aut moriar, ſententiam.

Ge. Phaedria [35] tibi adeſt. *An.* Ubinam? *Ge.* Eccum, [36] ab ſua palaeſtra exit foras. 20

I. e. Secundum ejus conſilium.

32. Mſ. Witt. QUOD HANC REM &c. *Veſterh.* HANC REM, matrimonium tuum.

33. Non optat SALVOM PATRUUM VENIRE, ſecundum *Apollodorum* : & (*ſed*, mallet Veſterhov.) oſtendit, non congruere ſalutem ejus cum commodo ſuo. An non dicit, (Immo, *An dicit*, *non malum* &c. Veſt.) *malum eſſe & incommodum ſibi*, ſed tantum magni terroris plenum adventum patrui? *Donatus*. Poſſit videri optare necem patrui: ſed loquitur, ex veteri formula. *Veſterhov.* SALVOM hic additum tantum ex veteri formula, ſalvum reditum amicis gratulantium. Nam id modò vult, non ut pereat patruus in via (quod ab Antiphonis perſona valde alienum), ſed adventum ejus, a quo ſua vita pendeat, ſibi magni metus cauſam fore. *Mer. Caſaubon.*

34. UNAM, ſolam. vel, UNAM SENTENTIAM, unum effatum judiciale. Spectat enim hoc conſilium patrui, ut de vita ſua latam ſententiam. UT AUDIO, Quantum ex verbis tuis intelligo. * AUT VIVAM, AUT MORIAR.] Sic ſolent in veteri Fabula amantes, ubi ſe amoribus, mariti, ubi uxoribus exoptatis ſe ſpoliari vident. Neque aliter noſtri aevi Fabulae Romanenſes. *Veſterhov.*

35. Benè TIBI, utpote exoptatus. Sic Heaut. II. 3. 2. *Mulier* tibi adeſt, *audin' Clinia?*

36. AB SUA PALAESTRA &c.] Bene palaeſtram ejus dixit lenonis domum, in qua eſt exercitus (pro, *exercetur*) amator aſſiduè. *Plautus* Bacchid. (I. 1. 32. Legitur nunc, *Penetrare.* Locum integrum vide in Commentario. *Veſterhov.*) *homo adoleſcens*

Penetrem hujusmodi in palaestram, ubi damnis desudascitur. Donatus.

PALAESTRA.] Propriè de loco gymnaſtico, ubi curſu, luƈta, haſta, diſco, ſaltu, aliisque ludis exercebantur. Virg. Aen. VI. 642.

Pars in gramineis exercent membra palaeſtris,
Contendunt ludo, & fulva luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.

H. l. lenonis domus intelligitur, continuo exercens & excrucians Phaedriam. Sic Eun. II. 3. 23. E. Plutarcho laudat Georg. Fabritius; Κύθηρις ἀπὸ τῆς αὐτῆς παλαίστρας, γύναιον ἀγαπώμενον. de Volumnii Eutrapeli liberta, quam Gallus Poëta, & Antonius Imperator amabant ſimul. Plaut. Bacchid. I. 1. 32.

homo adoleſcentulus
Penetrare hujusmodi in palaeſtram, *ubi damnis desudaſcitur,*
Ubi pro diſco damnum capiam, pro curſura dedecus!

Et mox:

ubi ego capiam pro machaera turturem,
Ubique imponat in manum alius mihi pro caeſtu cantharum:
Pro galea ſcaphium, pro insigni ſit corolla plectilis,
Pro haſta talus: pro lorica malacum capiam pallium:
Ubi mihi pro equo lectus detur, ſcortum pro ſcuto accubet.
Apage a me, apage. Veſt.

ACTUS TERTII

SCENA SECUNDA.

PHAEDRIA. DORIO. ANTIPHO. GETA

Ph. [1] DORIO, audi, obſecro. *Do.* Non audio. *Ph.* Parumper. *Do.* Quin [2] omitte me. *Ph.*

1. Integra haec Scena expreſſa eſt ex Plauti Pſeud. I. 3. *Veſterhov.*

2. Pro, mitte, ſine me ire. * QUIN, modò corri-

Ph. Audi, quod dicam. *Do.* [3] At enim taedet jam [4] audire eadem millies.
Ph. At nunc dicam, quod lubenter audias. *Do.* Loquere, audio.
Ph. Nequeo te exorare, ut [5] maneas triduum hoc? quo nunc abis?
Do. [6] Mirabar, si tu mihi quidquam afferres novi. 5
An. Hei! [7] metuo lenonem, [8] ne quid suat suo capiti! *Ge.* Idem ego metuo.

Ph.

ripiendi vel imperandi vim habet. ut, *Quin age.* (Virgil. Ecl. III. 52.) Donatus.

3. AT ENIM, pro simplici AT, aptum stomachanti.

4. AUDIRE EADEM MILLIES.] Sic. Eun. III. 1. 32. Cic. pro Mil. 20. Millies *in ea* (villa) *fuerat.* Vesterhov. Pro, *crebrò*, per moralem hyperbolen.

5. Differas puellam vendere: aut, me exspectes, dum argentum invenio.

6. Eadem constructione dixit And. I. 2. 4.
Mirabar, hoc si sic abiret.
De usu autem τȣ̂ SI pro *an*, vide Barthium ad Stat. Thebaid. IV. 367. *Vesterhov.* Mirum mihi visum esset, si quicquam novi dixisses. Hic quidem non puto SI pro *an* positum.

7. METUO LENONEM, NE QUID SUO SUAT CAPITI.] Deest *mali.* SUAT autem appingat atque affigat. SUO SUAT CAPITI? Ἀποσιώπησις. διὰ τὸν εὐφημισμὸν, * SUO CAPITI dixit, quum dicturus esset, Phaedriae. Ut (Virg. Aen. IV. 640.)
Dardaniique rogum capitis.
Donatus.
* Hinc fit verisimile, etiam Donatum legisse, uti legendum observat Muretus. Neque aliter ἀποσιώπησις locum habet. *Vesterhov.* Putat Scaliger, observante & approbante Merico Casaubono, METUO LENONEM, NE &c. Dictum esse, pro, *Metuo ne leno* &c. Hic eòdem redit res.

Ita

Ph. Non mihi credis? *Do.* [9] Hariolare. *Ph.* Sin
[10] fidem do. *Do.* [11] Fabulae!

R r 4 *Ph.*

Ita tamen solent Comici, pro nominativo uti accusativo, & cum eo verbo construere, quò propriè non pertinebat. Sic Plaut. Rud. IV. 3. 24.

vidulum

Istum, quoius ille est, novi ego hominem jampridem.

Pro, *Hominem istum, quoius ille* vidulus *est, novi ego jampridem.* Vide me, si tanti est, supra ad II. 3. 7.

8. NE QUID SUO SUAT CAPITI, constans fere Librorum lectio est, sed unde vix quidquam boni sensus eruas. Mss. Bodl. Graev. Witt. NE ALIQUID SUO &c. Ms. Mark. & Edit. Anon. NE QUID SUO ASSUAT &c. (atque ita videtur Donatus legisse) Guyetus, quia nihil expediebat, versum hunc *non versum, sed monstrum* vocat, *ab indocto & impudente interpolatore intrusum.* Est autem elegantissima lectio, quam e suo Ms. exhibet Muretus, METUO LENONEM, NE QUID SUAT. SUO CAPITI! Ubi enim dixisset Antipho, METUO LENONEM, NE QUID SUAT, i. e. machinetur, struat, & spectatores crederent, additurum, PHAEDRIAE CAPITI, subito flectit sermonem, atque per imprecationem subjicit, SUO CAPITI! q. d. Quae res ipsi lenoni male vertat. Primum τὸ *Suere* usurparunt, uti Graeci τὸ ῥάπτειν, pro, malum struere alteri. Sic *consutos dolos* dixit Plautus, Amph. I. 1. 211. Eidem *sutelae* sunt doli & fraudes, Capt. III. 5. 34. Neque aliter Cicero, pro Dejot. 6. *At quam festivè crimen* contexitur! Tum illa, SUO CAPITI! imprecandi formulam habent. Gr. εἰς κεφαλήν. Hecyr. III. 1. 53. 54. Cic. Philipp. XI. 5. Suo capiti *salvis nobis, ominetur.* Att. VIII. 5. *Multa, inquam, mala eum dixisse,* suo capiti, *ut ajunt.* Coelius ad Cic. Fam. VIII. 1. *Te ad IX. Kal. Jun. subrostrani* (quod illorum capiti sit!) *dissiparant periisse.* Quod autem Muretus in suo Ms. legit,

Ph. [12] Foeneratum istuc beneficium tibi pulchre dices. *Do.* [13] Logi!

Ph.

git, idem ita edidit Gryphius, Venet. 1580. *Vesterhov.* Neque ego dubitavi hanc lectionem in textu exprimere, praesertim cum planum & elegantem sensum suppeditet, & auctoritate fulciatur non contemnenda. Sciens praeterii loca Plauti, quae Vesterhovius contulit cum mutato sermone Antiphonis: Sunt autem Aul. II. 4. 23. Mostell. I. 3. 95. Pers. III. 1 68. Ibi prorsus aliud infertur, quam credunt spectatores, citra tamen imprecationem. *Caput* pro homine accipitur: & id vult Donatus loco Virgilii allato. Sic Horat. Carm. I. 24. 1.

Quis desiderio sit pudor aut modus
Tam cari capitis?

Noster And. II. 2. 34. *Ridiculum* caput! Adelph. II. 3. 8. *Festivom* caput! itaque SUO CAPITI, hic foret, *sibi.* Magis tamen Comicum est, simpliciter & proprio sensu accipere cum Vesterhovio. Sed & pro *vita* accipere licet.

9. H. e. Nugaris. Adelph. II. 1. 48. Possit & sensus esse, HARIOLARE, rem ipsam conjectas, me nimirum tibi non crediturum. *Vesterhov.*

10. Ms. Mark. SI FIDEM DO. Subaudi, *Me argentum confecturum, atque tibi pro Psaltria persoluturum.* Vesterhov. Sancte tibi promitto.

11. FABULAE!] Formula rejiciendi sermonem vanum, fictum & falsum. And. I. 3. 19. & III. 3. 21. Heaut. II. 3. 95. infra V. 7. 53. Unde & sermonem alterius exsibilando interturbantes, *Fabulam inceptat*, dicebant. And. V. 4. 22. Plaut. Menaechm. V. 1. 23.

an mos est ita hic,
Peregrino ut advenienti narrent fabulas?

Similem mimum vide Pseud. I. 3. *Vesterhov.*

12. FOENERATUM.] Ab utili. FOENERATUM ISTUC BENEFICIUM TIBI.] Id est, *mihi a te foeneratum* Donatus. Sc. praestitum mihi a te cum magno tuo lucro. BENEFICIUM dixit moram tridui. * FOENERATUM — TI-

Ph. Crede mihi, [14] gaudebis facto. [15] verum hercle hoc est. *Do.* [16] Somnia!

— TIBI PULCHRE.] H. e. magno foenore redditum. Adelph. II. 2. 11. Seneca Benef. I. 1. *Demus beneficia, non* foeneremur. Accius: Androm.

Quod beneficium haud sterili in segete, rex, te obsevisse intellliges. Vesterhov.

13. LOGI!] Turpilius, Canophoro:

Testamentum ergo celabis? Logi.

Sic Gr. λόγȣς λέγειν est inaniter verba fundere. Nonius Marcellus *Logos* exponit *sermones, vel dicta ridicula, & contemnenda.* Quo sensu & Plautus & Cicero usi. *Vesterhov.*

14. GAUDEBIS FACTO.] Plaut. Poen. I. 1.69. *faciam, ut* facto gaudeas. H. e. ne te fecisse poeniteat. Valet autem FACTO, post factum. Plaut. Rud. Prol. 28.

Idcirco moneo vos ego haec, qui estis boni,
Quique aetatem agitis cum pietate & cum fide,
Retinete porro; post factum *ut laetemini.* Vesterhov.

15. Bene ipse dictum suum confirmavit. *Donatus.* VERUM HERCLE HOC EST.] Formula, qua uti licet, ubi dictis fidem non invenis. Sic Eun. II. 3. 19. *Vesterhov.*

16. SOMNIA!] Adelph. II. 1. 50. Sed & *Somniare* pro, nugas blaterare dixerunt. Plaut. Amphitr. II. 2. 64.

paullisper mane,
Dum edormiscat unum somnum. Am. *Quaene vigilans* somniat? Vesterhov.

Ita infra V. 6. 34. Plaut. Curc. IV. 3. 14.

Quos tu mihi luscos libertos, quos Summanos somnias?

Persius, Sat. III. 83. ex persona Centurionis, philosophos irridentis:

Aegroti veteris meditantes somnia: gigni
De nihilo nihilum, in nihilum nil posse reverti.

Magis Comicum est SOMNIA hic accipere proprio suo sensu, quam cum Delphini Paraphraste, *inania & falsa*, exponere.

Ph. Experire [17], non eſt longum [18]. *Do.* [19] Cantilenam eandem canis. 10

Ph. [20] Tu mihi cognatus, tu parens, tu amicus, tu. *Do.* [21] Garri modo.

Ph.

17. Sub. *fidem meam*, ſeu, *quam ſervans promiſſi ſim.* an, *moram tridui?* hoc certe ſuadet, quod ſequitur.

18. NON EST LONGUM.] Subaudi, quod oro; nempe triduum Supra verſu 4. & infra verſu 28. *Veſterhov.* Aut ex priori ſubaudiendum eſt, *experimentum.*

19. CANTILENAM EANDEM CANIS.] Ita dicit: ut, *Vetus & vulgata cantio.* Donatus. CANTILENAM EANDEM CANIS.] Τὸ αὐτὸ ᾄδεις ᾆσμα. Dictum affine alteri: *Eadem oberras chorda.* Plaut. Trin. II. 2. 10.

Haec dies noctesque tibi canto, *ut caveas.*

Vide Heaut. II. 3. 19. Cicero Att. I. 19. *Ut crebro mihi vafer ille Siculus inſuſurret Epicharmus* cantilenam *illam ſuam.*

Νῆφε, καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν, ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν.

Dicitur autem *cantilena*, quod crebris ſermonibus cantatur. Unde & pro *convicio* ponitur. Feſtus: Occentaſſint *antiqui dicebant*, *quod nunc* convicium fecerint *dicimus*, *quod id clare*, *& cum quodam canore fit.* — *Inde* Cantilenam *dici*, *quia illam non cantus jucunditatem puto.* (Adde) Horat. A. P. 356. *Veſterhov.* Poſtrema verba Feſti in mendo cubant: inde adeo nihil certi, de ſenſu vocis *Cantilena*, concludi poteſt. Sed neque locus Horatii ſatis huc eſt aptus, agitur enim ibi de eodem errore ſaepius repetito. Minellio annotante, *Cantilenam eandem canis*, proverbium eſt in eos, qui moleſti ſunt, ſaepius eadem inculcantes: Sumtum a cantoribus; qui, ſi quando diutius eandem occinant cantionem, taedium afferunt auribus.

20. Nunc ridiculus adoleſcens ad humiles deſcendit blanditias: & credo eum ad ultimum TU additurum fuiſſe, *Deus*, niſi leno inter-

Ph. Adeon' [22] ingenio esse duro te atque inexorabili,
Ut neque misericordia *, neque precibus [23] molliri queas?

Do.

serrupisset sermonem. * Sic Plaut. Capt. II. 3. 84.
tu mihi herus nunc es, tu patronus, tu pater.
Guyetus ultimum TU expungens expedire se versum dicit, legendo, TU MIHI COGNATUS, PARENS TU, AMICUS TU. Sed vel ideo melior lectio vulgata, quod leno plura etiam dicere parantem Phaedriam obturbat. Sic Adelph. III. 4. 55. Laudat Pareus e Ms. Pal. TU MIHI PARENS, TU MIHI LOCO FRATRIS. E Ms. Lovaniensi citat Pulmannus: TU MIHI AMICUS, TU MIHI. *Vesterhov.* TU PARENS, TU AMICUS, TU.] Secunda ἀποσιώπησις. *Donatus.*

21. GARRI MODO.] Eun. II. 3. 86. Heaut. III. 2. 25. IV. 6. 19. Supra I. 4. 33. Amplius quid dicere videtur leno, quam ante, respondendo, *Fabulae, Logi, Somnia.* Quum igitur Phaedria toties repeteret illud TU, facetè respondet leno, GARRI MODO. Codd. quidam, GARRIS MODO. Est vero noctuarum speciatim, *Tutubare*, ex sono, quem edunt, *tu, tu*, vel potius, *tou, tou.* Sic Plaut. Menaechm. IV. 2. 90.
Me. *Egon' dedi?* Pe. Tu, tu istic, *inquam. vin' afferri noctuam*
Quae, Tu, Tu, *usque dicat tibi?*
Martialis III. 93. 8. ad ranas transtulit:
Meliusne ranae garriant Ravennates. Vesterhov.

22. Sub. *Credibile est;* aut ejusmodi quid. Verbis temperans, DURO, dixit, pro, *saevo, atroci.*

* Scil. ultrò, ex meae miseriae consideratione, nondum admotis precibus.

23. MOLLIRI.] propriè de ingenio duro. Infra IV. 3. 27. Plaut. Truc. Argum. versu 5.
Vi magna servos est ac trucibus moribus,
Lupae ne rapiant domini parsimoniam;
Et is tamen mollitur. *Vest.*

Do. Adeon' te esse incogitantem, atque impudentem, Phaedria,
Ut [24] phaleratis dictis ducas me, [25] & meam ductes gratiis ? 15

An.

24. PHALERATIS DICTIS.] Honestis atque ornatis: quia dixit, TU MIHI COGNATUS, TU PARENS. Et quasi leno, irridet honestatem, ac despicit. *Donatus*. UT PHALERATIS DICTIS DUCAS ME.] H. e. Verbis in speciem honestis me differas. A *phaleris*, equorum & equitum ornamentis. Persius Sat. III. 30.
Ad populum phaleras. *ego te intus, & in cute novi.*
Vide Barth. Advers. XXIV. 3. & Car. Andr. Dukerum V. Cl. ad Flor. I. 5. 6. Gr. φάλαρα. And. IV. 1. 20. Caes. B. C. I. 61. 3. *Bellum in hyemem* ducere *cogitabant.* (Idem, B. G. I. 16. 4. *Diem ex die ducere Aedui; conferri, comportari* (frumentum), *adesse, dicere. Ubi se diutius* duci (Caesar) *intellexit*, &c. Hic *Duci* est, vanis promissis trahi.) Sed & *ducere* est fallere. pro quo usitatius *circumducere*. Plaut. Mostell. III. 2. 26.
reperi, qui senem ducerem.
Capt. IV. 2. 7.
Hic ille est senex ductus, *quoi verba data sunt.* Vesterhov.
DUCAS, ducere putes, mihi verba dare tibi persuadeas. *Minell.* Decipere coneris. *Paraphrastes Delph.*

25. MEAM, sub. ancillam. * MEAM DUCTES GRATIIS.] Qui *Abducas* interpretantur, non cogitant, lenonium esse verbum, & turpiculum. Plaut. Asin. I. 3. 17.
Quid modi 'st? ductando, *amando, numquamne expleri potes?*
Et V. 2. 12.
qui quidem cum filio
Potet una, atque una amicam ductet, *decrepitus senex.*
Poen. IV. 2. 46.
Neque triobolum ullum amicae das, & ductas gratiis.
Menaechm. IV. 3. 20.
Nisi feres argentum, frustra me ductare *non potes.*
Lego & distinguo, *frustra, es*, ductare *me non potes.* (Immo nihil est mutandum, *frustra* enim gratis significare

An. [26] Miseritum 'ſt. *Ph.* [27] Hei! veris vincor.
Ge. [28] Quam uterque eſt ſimilis ſui!
Ph. [29] Neque, Antipho alia quum occupatus eſſet
ſollicitudine,

Tum

care poteſt, quemadmodum τὸ *gratis* fruſtra.) Muretus ad Plaut. Moſtell. III. 2. 161. translatum exiſtimat ab Imperatore exercitus. Uti enim *exercitum ductat* is, cui exercitus paret, ita & *ductare mulierem* dicitur, cui illa obtemperat, & morigera eſt, in rebus omnibus. Adde Rivium. Cod. Bemb. DUCIS GRATIS. ſed GRATIIS trochaici carminis ratio exigit. *Veſterhov.* GRATIIS, ſine mercede, gratuitò.

26. Antipho cum Geta ſemoti ſtantes lenonis & Phaedriae ſermones captaverant. Antipho igitur intellecta lenonis pertinacia in neganda Phaedriae amica, MISERITUM 'ST, inquit. q. d. *Miſeret me Phaedriae.* Sic Heaut. III. 1. 54. *Veſterhov.* Donato per ironiam dictum videtur.

27. HEI! VERIS VINCOR.] Hoc ſibi dicit adoleſcens. *Donatus.* Q. d. Vera praedicat leno, neque enim more fit, ut quis gratis ductet amicam ab avaro lenone; mihi vero, quod dem, nihil eſt. Sic Plaut. Moſtell. I. 2. 12.
Profecto ita eſſe, ut praedico, vero vincam. *Veſterhov.*

28. Haec Geta ad Antiphonem. q. d. Quam parum alter alterum movet, dum pertinaciter avarus eſt Dorio, nec quidquam flectitur precibus, impatientiſſimè autem amans Phaedria, qui, quanto minus ſpei eſt, tanto amat magis. Cic. Att. XVI. 3. *Nec dubito, quin ſuo more uterque.* Idem Famil. XI. 20. *Labeo Segulius, homo* ſui ſimillimus. *Veſterhov.*

29. NEQUE, ANTIPHO ALIA &c.] Hoc dolet Phaedria, quod in eadem re laboraverit Antipho, id eſt in amore. — ALIA, Minore aliqua ſollicitudine quam haec eſt, quam nunc gerit. *levi quapiam, non hac de nuptiis, quae eſt graviſſima.* An ALIA, praeter hanc, quam de me gerit?

Do-

Tum hoc esse [30] mihi objectum malum! *An.* [31] Ah! quid istuc autem est, Phaedria?
Ph. [32] O fortunatissime Antipho! *An.* Egone? *Ph.* Cui, [33] quod amas, domi est:

* Nec

Donatus. Ordo verborum ex trajectione rariori ita restituendus est: *Neque tum hoc malum mihi objectum esse, quum Antipho alia* (i. e. leviore) *occupatus esset sollicitudine!* Illud NEQUE non habet, unde pendeat. Sed in orationibus παθητικαῖς, ubi perturbatus est animus, ad cogitata saepe referri solent, quae ex abrupto offeruntur. quasi si non voce expressum, certè animo hoc agitasset: *Hoccine malum nunc mihi tempore tam alieno objici; neque tum, quum animus Antiphonis propria aegritudine liber mihi auxiliari potuisset, objectum esse!* Boeclerus. Queritur, sibi nihil praesidii esse in Antiphone, qui in eadem laboret Charybdi. q. d. *Nunc mihi hoc malum esse objectum, quum Antipho ipse rerum suarum satagit, nec me quidquam consilio vel auxilio adjuvat!* Dixit autem OCCUPATUS SOLLICITUDINE uti And. V. 1. 9. *homini adolescentulo* In *alio* occupato amore. Plaut. Mostell. IV. 3. 16. *nisi quid magis Es occupatus.* Vesterhov. OCCUPATUS ESSET, detineretur, impeditus esset. laboraret.

30. ESSE OBJECTUM, obtigisse, accidisse. * Adelph. IV. 4. 1. *Vesterhov.*

31. His (malo, *hic*) demum Antipho, Phaedriae, a quo nondum conspectus erat, propior factus, familiari allocutione, AH QUID ISTUC EST AUTEM, inquit, PHAEDRIA? de quo conquereris tantopere, & in quo auxilium meum desideras. *Boeclerus.* AUTEM hic est particula intensiva, ardori sciscitantis apta. Vesterhovius mallet τὸ AH tribuere Phaedriae, interrogatione ante posita, si per Codd. liceret.

32. Conversus jam ad Antiphonem Phaedria hoc respondet, (q. d.) *quamquam maxima itidem sollicitu-*

* Nec cum hujusmodi [34] umquam uſus venit, ut
conflictares malo. 20

An. Mihin' domi 'ſt? immo, id quod ajunt, [35] *auribus teneo lupum.*

[36] Nam

tudine occupatus ſis, uti modo dictum erat, fortunatiſſimus es tamen, ſi mecum compareris. nimirum ſuae cuique calamitates maximae videntur. *Boeclerus.*

33. Eleganter, pro, *Quam amas.* Eun. II. 3. 16.
aliquid inveni
Modò, quod ames.
Plaut. Epid. V. 1. 46.
Tibi quidem, quod ames,
domi praeſto eſt. Veſterh.
Ita ſupra, I. 3. 10.

* NEC CUM HUJUSMODI — CONFLICTARES MALO.] And. I. 1. 66. Intelligit autem amorem difficillimum, quem ſine ſumma moleſtia conficere non poterat ab impuriſſimo lenone. *Veſterhov.* Verbum *Conflictari* cum ablativo ſine praepoſitione conſtruitur a Nepote, Timol. I. 2. Caeſare B. G. V. 35. 5. B. C. I. 52. 3. & Hirtio, B. Af. 24. 2. Veſterhovius laudat Ciceronem, Fam. VI. 13. (aliis 14.) 4. Sed enim ibi verbum hoc eſt ambiguae ſignificationis.

34. USUS VENIT.] Opus aut neceſſe fuit. *Don.*

35. AURIBUS TENEO LUPUM.] Graecum proverbium, τῶν ὤτων ἔχω τὸν λύκον, ὅτ' ἔχειν, ὅτ' ἀφεῖναι δύναμαι. *Donatus.* Sueton. in Tiberio Cap. 25. *Cunctandi cauſa erat metus undique imminentium diſcriminum, ut ſaepe* lupum ſe auribus tenere *diceret.* Locum Terentii imitatus eſt Hieronymus, Epiſtolâ ad Pammachium, advers. errores Joh. Hieroſolym. *Nunc vero* auribus lupum apprehenderis, *nec tenere potes, nec audes dimittere.* Lindenbrog. Dicitur in eos, qui ejusmodi negotio involvuntur, quod neque relinquere ſit integrum, neque tamen tolerari poſſit. Videtur inde ortum, quod lupus ob aurium brevitatem, neque teneri commodè poſſit, neque citra ſummum periculum e manibus dimitti, bellua tam mordax. *Minellius.* Duplici incommodo laboro.

Vide

[36] Nam neque quomodo a me amittam, invenio: neque, uti retineam, scio.

Do. [37] Ipsum istuc mihi in hoc est. *An.* [38] Eia! ne parum leno sies.

[39] Num-

Vide Erasmum in Adag. *Vesterhov.*

36. NAM NEQUE &c.] Supra I. 3. 24. Ex Caecilio citat Gellius XV. 9.

Nam hi sunt inimici pessumi, fronte hilaro,
Corde tristi; quos neque ut apprendas, neque ut mittas, scias.

Codd. quidam, QUO AMITTAM. Alii, QUO PACTO. *Vesterhov.*

37. IPSUM ISTUC MIHI IN HOC EST.] Δεικτικῶς de Phaedria haec dicit leno. q. d. Hic mihi lupus est, quem neque ferre diutius, quia nihil numerat, neque absolvere possum, quia improbè blandus est, & multa pollicendo me obtundit. Guyetus versum hunc ineptum & insititium vocat. *Vesterhov.*

38. EJA! NE PARUM LENO SIES.] Ἔλλειψις. deest enim, *Vereris*. Donatus. Laudat haec verba Asconius Pedianus, ad Cic. Verr. I. 38. Habent autem correctionem ironicam verborum lenonis. q. d. Dicis, tibi ita rem esse cum Phaedria, ut videaris lupum tenere auribus, quia metuis ne parum sis leno, i. e. ne minus sis flagitiosus quam vulgus lenonum solet, non satis magno pretio vendens puellam. Sumitur autem persone ipsa pro moribus. Plaut. Pers. IV. 6. 4.

Ne non satis esses leno, *id metuebas miser.*

Coelius Ciceroni Att. X. 9. *Ne, dum pudet te*, parum optimatem *esse*, *parum diligenter*, *quod optimum sit*, *eligas.* Ovid. Metam. XII. 29.

pietatem publica causa,
Rexque patrem *vicit.* Vesterhov.

Cave ne parum te lenonem praestes. *Paraphrast. Delph.* Ita nulla Ellipsis: exhortatio autem per ironiam est, dehortationi aequipollens. q. d. Noli tam leno esse, tam lenonie agere.

[39] Numquid hic confecit? *Ph.* Hiccine? quod homo inhumaniſſimus:
Pamphilam meam vendidit. *Ge.* Quid? vendidit? *An.* Ain'? vendidit? 25
Ph. Vendidit. *Do.* [40] Quam indignum facinus! ancillam aere emtam * ſuo.
Ph. Nequeo exorare, ut me maneat, & [41] cum illo ut mutet fidem,

[42] Tri-

39. Abſolvitur interrogatio ante coepta, *Ah quid iſtuc eſt autem Phaedria?* nunquid flagitii eſt, quod hic confecit leno? *Boeclerus.* Sic Plaut. Moſtell. II. 2. 98. *Quid ego hodie negotii* confeci *malum!*
Infra V. 2. 5.
dum aliud aliquid flagitii conficiat.
Malim autem: NAM QUID HIC CONFECIT? uti ediderunt Aldus, Muretus, Heinſius. quod valet, *Quidnam.* Veſterhov.

40. QUAM INDIGNUM FACINUS! ANCILLAM &c.] Haec leno ad ſpectatores converſus ſarcaſticè dicit, Phaedriae PHAMPHILAM MEAM, & toties repetitum VENDIDIT falſè retundens. Quam igitur Phaedria tanto amore commotus *ſuam Pamphilam* dixerat, leno contemtim ANCILLAM vocat ſuam; quam ille *venditam* querebatur, hic EMTAM SUO AERE nihil mirum dicit, ſi rurſus vendiderit. Juvat elegantiam, quod SUO AERE potius dixit, quam MEO. Sic Horat. Serm. II. 3. 129.
ſervosque tuo quos aere pararis.
Mſ. Mark. EMTAM MEO. Mſ. Boend. & Edit. Anon. ANCILLAM MEAM EMTAM AERE MEO. *Veſterhov.* Ita cogitandum eſt haec ad ſpectatores dici, ut tamen audiant Phaedria & Antipho, ſic enim amarior erit ſarcaſmus & inſultatio. INDIGNUM, foedum, nefarium.

* Bene SUO, quaſi de tertia perſona. *Donatus.* Imo SUO, quia reſpondet ad antecedens, VENDIDIT.

41. CUM ILLO UT

 MU-

[42] Triduum hoc: dum id, quod eſt promiſſum, ab amicis argentum * aufero

[43] Si tum non dedero, unam praeterea horam ne oppertus ſies.

Do.

MUTET FIDEM.] Haec Guyeto nec Oedipus intelligit, legenti: NEQUEO EXORARE UT ME MANEAT; EO CUM UT NE MUTET FIDEM TRIDUUM HOC. Quando EO CUM UT NE MUTET FIDEM notant, *ea conditione, ut ſtet promiſſis.* Addit autem in Gloſſis ineditis; Phraſin illam, CUM EO, pro, *ea conditione*, vulgo ignotam, mutationis cauſam fuiſſe. Ita (*certè locuti ſunt*) Cicero, Livius, Columella, Celſus, Quinctilianus. Vide Fabri Theſaur. Latin. voce CUM. Et ſane rarior eſt locutio, ubi *mutare fidem cum aliquo* notat fidem alteri datam fallere: Sic *mutare dictum*, *mutare factum*, Plautina ſunt & Terentiana. Illud vero ἄκυρον videri poſſit, quod CUM ILLO — FIDEM dixit, pro, *fidem illi datam.* Sed & ita Plautus Pſeud. I. 3. 142. ubi leno itidem in ſimili negotio:

Si tu argentum attuleris, cum illo perdiderim fidem.

Idem, Curc. I. 2. 49.

ſi fidem ſervas mecum. (ubi *Mecum* valet *mihi*, *ergo me*.) Merc. III. 1. 33.

Si mecum *ſervatur fides.*

Prope ad noſtrum accedit illud Mil. IV. 1. 36.

ne iſtanc amittam, & haec mutet fidem.

Ubi itidem poterat dixiſſe, *haec mecum mutet fidem.* Fr. Fabricius, ILLO CUM UT &c. ut ſit ἀναστροφὴ, ne verſus claudicet. *Veſterhov.* CUM ILLO UT FIDEM MUTET, reſignet militi pactionem. *Minell.*

42. Hoc refertur ad τὸ MANEAT ME verſu priori.

* Accipio, adipiſcor. AFFERO ex Mſs. Lipſ. Witt. Boend. citat Veſterhovius.

43. Haec lenoni ſigillatim dicit. DEDERO, numeravero tibi. * Videtur leno riſu vel ſimili geſtu exce-

Do. [44] Obtundis. *An.* Haud longum [45] est id, quod orat, Dorio: exoret, sine. 30

Idem [46] hoc tibi, quod bene promeritus fueris, conduplicaverit.

Do. [47] Verba istaec sunt. *An.* [48] Pamphilamne hac urbe privari sines?

Ss 2 Tum

cepisse verba Phaedriae. Unde is ad eum conversus haec dicit. *Vesterhov.*

44. OBTUNDIS.] And. II. 2. 11. Editio 1469. & quaedam aliae vetustae, OBTUNDE. Idem ex Codd. Victor. & Basilic. laudat Faërnus. *Vesterhov.* Quod si ita legeretur, haberet ironiam ut supra, *ne parum leno sis.* Est autem *Obtundere*, aures alicujus fatigare, & quasi surdas reddere, idem identidem inculcando.

45. Sub. *Tempus*, *spatium.* sic versu 10. supra.

46. Duplo majorem pro hoc beneficio tibi referet gratiam. * Explicat *Antipho*, quod versu 8. dixerat *Phaedria:*

Foeneratum istuc tibi pulchre dices.

Ciceronianum est, *Cumulatè reddere*, *cumulatissime referre gratiam*, *beneficium.* Vesterhov. CONDUPLICAVERIT.] Conjunctivum pro indicativo, id est, *Conduplicabit.* Donatus.

47. Ad similem promissionem supra versu 8. dixerat, LOGI. Plaut. Pseud. I. 3. 27. in re simili leno juveni:

mortua re, verba nunc facis. Vesterhov.

VERBA, sc. mera, & inania, sine re.

48. Videntur potius esse verba Phaedriae, mox de se, tamquam de tertio quodam loquente. AB HAC URBE. Mſ. Boend. Mallet Guyetus, PAMPHILANE HANC URBEM PRIVARI SINES. *Vesterhov.* PRIVARI, excludi. *Minell.* Si puella redemta esset a Phaedria, futura erat civis: caeteroquin a milite pro concubina abducenda. Lepida est conjectura Guyeti, ex qua Philumena spectatur ut urbis ornamentum. PAMPHILAM cum emphasi est pro-

Tum praeterea horunc' amorem [49] diſtrahi [50] poterin' pati?

Do. Neque ego, neque tu [51]. *Ge.* [52] Di tibi omnes id, quod es dignus, duint!

Do. [53] Ego te complures, advorſum ingenium meum, menſes tuli, 35

[54] Pollicitantem, [55] nihil ferentem, flentem: [56] nunc contra omnia haec;

Rep-

pronuntiandum: q. d. tam eximiam puellam.

49. Aptè DISTRAHI dixit de amore firmiſſime cohaerente. Poteſt & dixiſſe HORUNC' AMOREM, pro *hoſce amantes*.

50. Mſ. Mark. POTERO. *Veſterhov.* Cui lectioni favet reſponſum lenonis, NEQUE TU.

51. Sc. *Poterimus pati eorum amorem diſtrahi.* Quod Antipho de ſeparatione ſeriò dixerat, id leno repetit, voce quidem ad miſerationem compoſita, ſed ut irridere illum appareat: Unde & Getae indignatio ſubſequitur: DII TIBI &c. *Minell.*

52. Mſ. Mark. *Ph.* DI TIBI. Mſs. Witt. Graev. DI TIBI — QUOD EST DIGNUM &c. Sed QUOD ES DIGNUS magis figuratum vocat Faërnus. *Veſterhov.* Imprecatio per Charientiſmum.

53. Haec Phaedriae dicit leno.

54. Multa & praeclara pollicentem.

55. NIHIL FERENTEM FLENTEM.] Ὅμοιον τῷ γένει. uſitatum veteribus. *Donatus.* Editio Veneta anni 1490. rectius, Ὁμοιοτέλευτον. *Veſterhov.* FERENTEM, afferentem, dantem.

56. Cl. Wielingius diſtinguit, NUNC, CONTRA, OMNIA HAEC REPPERI. Mſſ. variè, NUNC OMNIA CONTRA REPPERI. NUNC CONTRA OMNIA REPPERI. NUNC CONTRA, OMNIA REPPERI. Videtur autem praeſtare lectio vulgata: nam & ita Adelph. I. 1. 19. itidem abſolutè: *illi*

Repperi, qui det, neque lacrumet: [57] da locum melioribus.

An. Certe hercle, si [58] satis commemini, [59] tibi quidem est olim [60] dies,

Ss 3 Quam

ille contra, haec omnia. Valet autem, ἀντὶ τούτων πάντων. *Vesterhov.* Ex opposito horum omnium. *Minell.*

57. Cede plus dantibus. τοῖς κρείττοσι. Videtur desumtum e solenni lictorum formula, Consule adventante. Sic Plaut. Aul. III. 1. 2.

Date viam, *qua fugere liceat, facite totae plateae pateant.*

Curc. II. 3. 1.

Date viam *mihi noti atque ignoti.* Vesterhov.

MELIORIBUS, illis, qui plus possunt, quam tu. *Paraphrastes Delph.* Potentioribus, ditioribus. Loquitur autem in plurali, exaggerandi causa, cum solum militem intelligat.

58. Rectè recordor. Rarum verbum COMMEMINI, neque extans in Fabri Thesauro Cellariano. aut Falsteri, viri doctissimi, ad hunc observationibus.

59. Haec Phaedriae loquitur, non lenoni, ut exponit Paraphrastes Delphini; quamquam parum intersit. * Hic, OLIM futuri temporis. Nam leno de accipienda ab adolescente pecunia diem constituerat: & inventa meliori conditione, anticipaverat tempus cum adolescente praescriptum. *Donatus.* Sequentia Phaedriae & lenonis responsa suadent, ut OLIM de praeterito tempore capiamus, contra Grammatici sententiam.

60. DIES, QUAM AD DARES HUIC, PRAESTITUTA.] Mſ. Boend. PRAECONSTITUTA. Plaut. Pseud. I. 1. 56.

ei rei dies
Haec praestituta *est.*

Et II. 2. 28.

argento haec dies
Praestituta *est*, *quoad referret nobis.*

Quo respiciens Guyetus, QUOAD DARES legit. *Vesterhov.* QUAM AD, pro, ad quam, quâ. ἀναστροφὴ. QUOAD, *ad quod tempus*, reddit Minellius. malim, intra quod tempus. Licet pa-

Quam ad dares huic, praestituta. *Ph.* Factum. *Do.* [61] Num ego istuc nego?
An. Jam ea praeteriit? *Do.* [62] Non: verum haec ei antecessit. *An.* [63] Non pudet 40
Va-

parum laborandum sit de sensu hujus lectionis, natae scilicet in Guyeti cerebro. DARES, numerares lenoni pecuniam; Non enim, *traderes Pamphilam Phaedriae*, ut reddit Delphini Paraphrastes.

61. Codd. quidam: NON EGO &c. *Vesterhov.*

62. NON: VERUM EI HAEC ANTECESSIT.] Urbanè leno, HAEC ANTECESSIT: ut alii putant, meretrix vendita (Sc. *Militi cessit puella ante praestitutam tibi diem*): ut alii, dies, qua lenoni constitutum fuit (Forsan, *a milite, ut solveretur argentum, & puella traderetur.*) An apertè perfidus leno mentitur? unde sequitur, NON PUDET VANITATIS. *Donatus.* NON: VERUM HAEC EI ANTECESSIT.] I. e. Cras aderit. in crastinum finis constituti inter nos temporis incidit. Donatus nihil hic extricat. *Boeclerus.* NON: VERUM HAEC &c.] Ridicula responsio, quâ rationem anticipatae diei reddere velle videtur, nec tamen ullam reddit, nisi quod prior dies (quod nemo dubitat) posteriori antecesserit. quare apertè agnoscit perfidiam suam leno, ut lenone dignum erat, cui nullus pudoris, nullus honesti sensus. Sed & in verborum ambiguitate festive ludit Poëta. ita enim intelligi etiam possunt, ut hanc diem priorem ac potiorem, pretio scilicet oblato & parato, merito sibi fuisse pronuntiet. Possis & de virgine intelligere, ut ante praestitutam diem haec aliis cessisse dicatur. *Mer. Casaubonus.* Varie haec tentat Donatus; sed nihil expedit. Simplicior sensus est, *Haec dies proxima est ante praestitutam.* Vesterhov. Si divisim legatur, ANTE CESSIT, prima Donati sententia satis commoda erit, cui & Mer. Casaubonus adstipulatur in ultima nota sua.

63. NON PUDET VANI-

Vanitatis? *Do.* Minime, [64] dum ob rem. *Ge.*
[65] Sterquilinium. *Ph.* Dorio,
Itane [66] tandem facere oportet? *Do.* [67] Sic sum: si placeo, utere.
An. Siccine hunc decipis? *Do.* Immo enim vero, Antipho, hic me decipit.

NITATIS?] Apparet, supra lenonem de perfidia anticipati diei esse confessum. *Donatus.* Antipho lenonem vanitatis insimulat ob fraudem & perfidiam, & quod ante diem Phaedriae praestitutam, militi vendiderat Pamphilam. *Vesterbov.* VANITATIS mollius dixit, quam *perfidiae.* & temperat verbis, ne nimium irritet lenonem.

64. Hoc ipso probat se non parum lenonem esse, cui nihil praeter pretium dulce est. *Vesterbov.* REM, lucrum. *Quocunque modo rem*: ut * ille nescio quis. *Mer. Casaubon.* * De quo Horatius, Epist. I. 1. 65.
Isne tibi melius suadet, qui rem facias; rem,
Si possis recte; si non, quocunque modo rem.
Huc quadrat illud Sallustii Jug. 86. 3. *Omnia cum pretio honesta.* DUM, dummodo; & subauditur ex priori, *vanus sum.*

65. Stercorum receptaculum. *Paraphrastes Delph.* I. e. sordidissime homuncio, quem nihil pudet, dummodo lucellum facias. * Plautus in Mil. II. 1. 11. (de milite.)
gloriosus, impudens
Stercoreus, *plenus perjurii & adulterii.*
Et in Pseud. I. 3. 132.
Fraudulente, *Ca.* Impure leno. *Ph.* Coenum.
Sic Graecis in usu est, κόπριος ἀνὴρ. Suidas. *Lindenbrog.* Plaut. Cas. I. 1.26. *Ex sterquilinio effosse.*
Pers. III. 3. 2.
lutum lenonium,
Commictum coenum, sterquilinium *publicum.* *Vesterh.*

66. TANDEM ex abundanti insertum est, ad vehementiam interrogationi, seu expostulationi, addendam.

67. SIC SUM.] Εἰμὶ τοῖος, οἷος ὁρᾷς. Vide ad And

Nam hic me hujusmodi [68] esse sciebat: ego hunc esse aliter [69] credidi. [45
Iste me fefellit: ego [70] isti nihilo sum aliter, ac fui.
Sed [71] utut haec sunt; tamen hoc [72] faciam: cras mane argentum mihi
Miles [73] dare se dixit: si mihi prior tu adtuleris, Phaedria,
[74] Mea lege utar; ut [75] potior sit, qui [76] prior ad dandum 'st. Vale.

And. V. 4. 16. *Vesterhov.* τὸ SI non est in editione Minellii: & ita gravior fit Sarcasmus. UTERE, sub. *me amico.*

68. Sc. perjurum & perniciem adolescentium. *Vesterhov.* Sordidè avarum, & perfidum.

69. Fide dignum, & promissis stantem. *Vesterhov.* Opulentum nempe, & prodigum.

70. I. e. erga eum. QUAM FUI, sc. anteà, erga alios. Q. d. *Talem illi me praestiti, qualem me esse sciebat; nempe, lenonem; itaque non decepi.* Argutatio tali personâ digna.

71. Sc. utcunque nos gesserimus (ego & Phaedria) erga nos invicem.

72. Facere constitui. *Paraphrastes Delph.* Aut FACIAM, finam: aut certe τὸ HOC respicit verba, MEA LEGE UTAR.

73. Pro, *Daturum.* per Enallagen temporis. Possit & videri praesenti tempore uti ad exprimendam certitudinem repraesentandae a milite pecuniae.

74. MEA LEGE UTAR. Lenonia: in qua semper commodum est prius, quam fides. *Donatus.* An consuetudinem lucrum ducendi ante fidem, an conditionem emtioni adjectam intelligit? Posterius Cl. Wielingio placet. *Vesterh.* Magis autem Comicum est, priori sensu cum Donato accipere.

75. POTIOR SIT, plus possit, praeferatur. Minellius allegat Dictum vulgare: *Qui prior est tempore, potior est jure.*

76. Alterum solvendo praevenit.

AC-

ACTUS TERTII

SCENA TERTIA.

PHAEDRIA. ANTIPHO. GETA.

Ph. [1] QUID faciam? unde ego nunc tam [2] subito [3] huic argentum [4] inveniam miser,
Cui [5] minus nihilo est? [6] quod, si hic potuisset nunc exorarier

1. QUID FACIAM?] Οἰκονομία *ad futurum exitum Comoediae.* Donatus.

2. Citò. * Cras manè. Supra III. 2: 46. *Vesterhov.*

3. HUIC, Lenoni. Guyetus, approbante Vesterhovio, conjiciebat, HOC ARGENTUM, ɔ: tantum argenti, scilicet triginta minas. Praeterea Vesterhovium offendit HUIC & mox HIC, at nescit quomodo. Aures mihi tam delicatae non sunt.

4. Comicum est *invenire argentum*, pro conficere, Terentio & Plauto familiare. *Vesterhov.*

5. MINUS NIHILO.] Ὑπερβολή. *Donatus.* Minellio etiam videtur, recte de eo dici posse, qui debet plus quam habet.

6. QUOD, SI HIC POTUISSET &c.] Mss. Leidenses quatuor. Lips. Witt. Graev. QUOD HIC SI POTUISSET. Quando τὸ QUOD fuerit relativum, hoc sensu & ordine, QUOD (argentum) PROMISSUM FUERAT, SI HIC POTUISSET &c. Eundem sensum dat Lectio Faërni, QUOD, HIC SI POTE FUISSET EXORARIER (* At ea videtur minus latina, nisi τὸ HIC abjiciatur, & POTE FUISSET ad *Triduum* referatur, non ad *hominem*, EXORARIER vero significet *Impetrari.*) A Ms. Bodl. abest τὸ HIC. *Vesterhov.*

[7] Triduum hoc: [8] promissum fuerat. *An.* Itane hunc patiemur, Geta,
[9] Fieri miserum, qui me [10] dudum, ut dixti, [11] adjuverit [12] comiter?
Quin, quum [13] opus est, [14] beneficium rursum ei experimur reddere? 5
Ge. Scio quidem hoc esse [15] aequom. *An.* Age ergo, solus [16] servare hunc potes.
Ge. [17] Quid faciam? *An.* Invenias argentum. *Ge.* Cupio: sed id [18] unde, edoce.

An.

7. Moram, vel dilationem tridui. ita melius est accipere, quam cum quibusdam supplere, *ut èxspectaret.*

8. Antecedens pro consequente, valetque, *Dinumerari potuerat*, quia nimirum fuerat promissum. *Vesterhov.*

9. Perire. *Minell.* Eò miseriae redigi. *Paraphrastes Delph.*

10. DUDUM, modò. UT DIXTI, supra III. I. II.

11. ADJUVERIT.] Secundum U pronuntiari debet. *Donatus.* *Non debet*, legit Guyetus in Scholiis Mss. Laudat porro Ennianum illud: O *Tite*, *si quid ego* adjuero, *curamve levasse.* Ubi vulgò *adjuro.* Notatque Columna, ita Terentium dixisse ADJURIT pro ADJUVERIT. *Vesterh.* Ex verbis Donati liquet, secundum U, scriptum non fuisse, alioqui supervacuum fuisset de ejus pronuntiatione praecipere. *Faërnus.* *Adjuverit*, Enallage modi, pro adjuvit. *Minell.*

12. COMITER, veteres dixerunt παρὰ τὸ κόσμος. *Donatus.* *Pulchrè*, *lepidè*, ex mente Grammatici: aliàs *benignè.*

13. Necessitas exigit. *Minell.*

14. Parem referre gratiam, beneficium beneficio compensare. *Minell.* RURSUM, vicissim,

15. AEQUOM.] Codices quidam. VERUM. *Vesterhov.* Eodem sensu.

16. Ex periculo eripere. & plus dicit quam *Opitulari.*

17. QUID FACIAM?] Co-

An. [19] Pater adest hic. *Ge.* Scio: sed quid tum?
An. [20] Ah! *dictum sapienti sat est.*
Ge. Itane [22]? *An.* Ita. *Ge.* Sane hercle [23] pulchre suades. [24] etiam tu hinc abis?
[25] Non triumpho, ex nuptiis tuis si nihil [26] nanciscor mali: 10

Ni

Comiter (Vesterhovius aptè restituit, *Comice*). quamvis uterque intelligat, quid alteruter dicat, dissimulant tamen. *Donatus.*

18. Ubi, apud quem. Sub. *inveniam.*

19. Verecundè ait *adesse patrem*, non autem, *argento esse emungendum*, quae tamen ejus mens est.

20. Ostendit ingemiscendo, molestum sibi esse Getam, qui ita dissimulet, repetitisque sciscitationibus cogat se verecundiae fines transgredi.

21. Sensus est: Vel unicum dictum sat est sapienti homini, ad intelligentiam reliquorum. Galli dicunt, *A bon entendeur ne faut qu'une demie parole.* Intelligit autem patrem argento esse emungendum; quod sentiens mox Geta respondet, ITANE? Idemque testatur de Phormione infra IV. 2. sqq. Usus est eodem dicto, iisdemque verbis Plautus, Pers. IV. 7. 19. *Vesterhov.*

22. Sub. *Vis, ut a patre argentum hoc extorqueam.*

23. Praeclare, egregiè. Ironia.

24. Quin hinc te facessis cum dementi tuo consilio? * HINC ABIS.] *In malam crucem* (ut supra II. 3.) vel *rem*, volebat indignabundus dicere, sed repressit se. *Mer. Casaubonus.* Alii sic: An etiam hinc abis, ne me sc. ad hoc, quod fieri vis, adjuvare possis. *Minell.* At hic sensus non ita placet.

25. NON TRIUMPHO.] Maximum mihi gaudium est, si de tuis nuptiis nihil patior mali, & adhuc me cogis, uti in malo (*constitutus* sc.) aliud malum quaeram. *Eugraphius.* Metaphora sumta est a duce copiarum, qui si in receptu milites servarit, id profecto praestiterit quod inter praecipuas laudes summi Impera-

Ni etiam nunc me hujus caufa [27] quaerere in malo jubeas crucem?

An. * Verum hic dicit. *Ph.* Quid? ego vobis, [28] Geta, alienus fum? *Ge.* Haud puto [29].

Sed

ratoris pofitum eft. *Tanaquill. Faber.* NON TRIUMPHO.] Simili fere fenfu dixit Heaut. IV. 2. 5. Quum vero variè hunc locum capiant Interpretes, fimplicior (imo, *impeditior*) fenfus effe videtur: *Non fatis me is perditum, fi maxime nihil mali ex nuptiis tuis nancifcor, nifi jubeas me hujus tui cognati caufa malum in cruce quaerere.* Vefterhov. Malim ita exponere, *Nonne tantum mihi & tam certum malum ex nuptiis tuis imminet, ut pro triumpho habere (me beatum vere praedicare) poffim: fi id effugiam: nifi etiam jubeas me* &c. Aut; *Nonne fat mihi mali ex nupt. t. immin. quod fi non nancifcor, triumpho: nifi etiam jubeas &c.*

26. NIHIL NANCISCOR MALI.] Sic And. V. 6. 3. *Vefterhov.*

27. QUAERERE IN MALO JUBEAS CRUCEM.] Quafi dicat, *In malo aliud malum.* Donatus. Ajunt, fenfum effe, *In parvo malo magnum malum quaerere;* atque *parvum* illud *malum* intelligunt de nuptiis Antiphonis. Sed contrariatur, quod modò dixerat fervus, EX NUPTIIS TUIS SI NIHIL NANCISCOR MALI. (*Imo non contrariatur, nam hoc malum etiam impendet.*) Malim igitur per ὑπαλλαγὴν dictum accipere, pro, QUAERERE MALUM IN CRUCE. *Vefterhov.*

* Haec Antipho dicit ad Phaedriam converfus. *Vefterhov.* Vide an prorfus hic locus fimilis fit praeced. Sc. verf. 16. *heu veris vincor.* quod ideo annotandum duxi ut ἦθος utrobique idem cognofcatur. *Boeclerus.*

28. Benè Getam. nominatim compellat, in quo omnis auxilii fpes erat. ALIENUS, extraneus, nulla junctus neceffitudine, cujus res nihil ad vos pertineant, nullique adeo curae vobis effe debeant.

Sed parumne est, quod omnibus nunc nobis succenset senex,

Ni instigemus etiam, ut [30] nullus locus relinquatur preci?

Ph. [31] Alius ab oculis meis illam in [32] ignotum hinc abducet locum? hem! 15

[33] Tum igitur, dum licet, dumque adsum, [34] loquimini mecum, Antipho:

Contemplamini me. *Ge.* Quamobrem [35]? aut quidnam facturus, cedo?

Ph.

29. Sub. *Te esse alienum nobis.*

30. Ut preces non admittantur apud eum, sed contemtui habeantur, id est, ne posthac ulla ratione placari possit. *Minell.* Benè, PRECI (*potius quam*, veniae.) *Donatus.* Sic And. III. 4. 22. *Vesterhov.*

31. AL'US — ABDUCET?] Pro, *aliine licebit abducere?* seu, *Egone sinam, vosne sineris, ut alius eam abducat?* AB OCULIS MEIS.] E conspectu meo. * Vide ad Adelph. IV. 5. 35. *Vesterhov.*

32. IGNOTUM LOCUM, Obscurum aliquem & ignobilem terrarum angulum. HINC, ab Athenis, urbe nobilissima.

33. TUM IGITUR.] Servius ad Virgil. Aeneid. IX. 484. ita citat integrum versum: QUIN IGITUR, DUM LICET, LOQUIMINI MECUM, ANTIPHO. Editio anni 1469. DUM IGITUR LICET. DUMQUE ADSUM, Ita loquitur, quia mox dicturus erat, se persecuturum amicam esse. *Vesterhov.*

34. LOQUIMINI MECUM — CONTEMPLAMINI ME. Tanquam ultimum allocuturi, & visuri. *Minell.* Antiphònem nominatim appellat, nam scit eum magis affici sensu infortunii sui, quam Getam. CONTEMPLAMINI ME, i. e. vultum meum miserabilem, & haud dubiè desperatum. Caeterum τὸ CONTEMPLAMINI potest esse Indicativus modus: q. d. *Me in-*

Ph. [36] Quoquo hinc aſportabitur terrarum, certum eſt [37] perſequi,
Aut perire. *Ge.* [38] Dî bene vortant, quod agas! [39] pedetentim tamen.
An. Vide, ſi quid opis potes adferre huic. *Ge.* [40] Si quid! quid? *An.* [41] Quaere, obſecro, 20

[42] Ne

intuemini, & *verbum non dicitis.*

35. Sub. *Te contemplabimur?* Minell. aut, *haec dicis.?*

36. QUOQUO — ASPORTABITUR — CERTUM EST PESEQUI.] Sic Plautus, Merc. V. 2. 16.
certa re 'ſt
Me uſque quaerere illam, quoquò hinc abducta eſt gentium.
Valet autem ASPORTABITUR, *Absportabitur.* Nepos Themiſt. 2. *Omnia, quae moveri poterant, partim Salaminem, partim Troezenem* aſportant. Eadem ratione *Aſpellere* eſt, Abspellere. *Veſterhov.* CERTUM EST, firmiter decretum mihi. ſub. *Conſilium.*

37. PERSEQUI.] Mſ. Mark. PROSEQUI. Eſt vero in voce PERSEQUI ſollicitudo quaedam cum feſtinatione. Phaed. I. 28. 5. de vulpe catulos ſuos repetente ab aquila:
Hanc perſequuta *mater, orare incipit.* Veſterhov.

38. DI BENE VORTANT, QUOD AGAS!] Benè precandi formula, qua utebantur initio rei gerendae. *Minell.* Iisdem verbis legitur Hec. I. 2. 121. Ubi, ſicuti & hic, falſam ſapit ironiam.

39. PEDETENTIM.] Cautè. a *pedibus* & *tentando.* Donatus. PEDETENTIM.] Subaudi, *Perſequare.* q. d. σπεῦδε βραδέως (*Feſtina lente.*) Veſterhov. Poteſt intelligi de utroque propoſito adoleſcentis, & perſequendi amicam, & pereundi.

40. Roc repetit cum ſtomacho.

41. Aliquam rationem indaga, excogita.

[42] Ne quid plus minusve faxit, quod nos post pigeat, Geta.

Ge. Quaero. [43] salvos est, ut opinor: verum [44] enim metuo malum.

An. Noli metuere: [45] una tecum bona, mala, tolerabimus.

Ge

42. NE QUID PLUS MINUSVE FAXIT.] Interpretatur Mericus Casaubonus, *Ne quid omnino faciat.* Parum accuratè. Subauditur enim, *Quam aequum sit.* Sic Plaut. Capt. V. 3 18.

Eheu! cur ego plus minusque feci, *quam aequom fuit*

Menaechm. IV. 2. 25.

aut plus

Aut minus, *quam opus erat multo, dixeram.*

Noster, Hecyra V. 1. 4.

Aut ne quid faciam plus, *quod post me* minus *fecisse satius sit.*

Suet. Aug. 84. *Ne* plus minusve *loqueretur ex tempore.* Vesterhov. Ne quid malè faciat. *Paraphrastes Delph.* Non malè, nam quod supra vel infra modum est, eatenus est malum. *Plus aequo* fecisset adolescens, si persecutus esset amicam, aut mortem sibi consciviffet: *Minus aequo* fecisset, si tranquillo & otioso animo eam abduci passus esset.

43. Conservatus est, liberatus est a periculo. Et hoc magnificè dicit servus.

44. Edit. anni 1469. ENIMVERO. *Vesterhov.*

45. UNA TECUM BONA, MALA, TOLERABIMUS.] Adelph. III. 4. 50. Ad eundem modum Virgil. Aen. II. 709.

Quo res cumque cadent, unum & commune periclum,
Una salus ambobus erit.

Cicero Att. VIII. 3. *Ut mibi vel consilium meum cum illius consilio, vel fortuna conjungenda esse videatur.* Vesterhov. *Bona* non propriè dicuntur *tolerari:* estque hic adeo Figura Zeugma, ubi Verbum ad posterius Nomen refertur & significatione & constructione, ad prius autem constructione tantum. Sensus est, Omnem sortem, prosperam & adversam tecum participabimus.

Ge. Quantum tibi opus est argenti? loquere. *Ph.* [46] Solae triginta minae

Ge. Triginta! [47] hui, percara est, Phaedria. *Ph.* [48] Istaec vero vilis est. 25

Ge. [49] Age, age, inventas reddam. *Ph.* O [50] lepidum caput!

Ge. Aufer te hinc. *Ph.* [51] Jam opus est. *Ge.* Jam feres:

Sed opus est, mihi Phormionem ad hanc rem adjutorem [52] dari

An. [53] Praesto est: audacissimè [54] oneris quidvis impone, & feret:

[55] So-

mus. BONA MALAQUE citat Faber in Thesauro, v. *Tolero;* at copula venustius omittitur.

46. SOLAE TRIGINTA MINAE.] Ita Lucil. IX.
Tu milli nummûm potes unò *quaerere centum.* Vesterh. SOLAE, pro, *solummodo.* Antimeria. Callidè extenuat hoc verbo summam argenti.

47. HUI, Interjectio admirantis simul & amarum ridentis.

48. ISTAEC VERO VILIS EST.] Amatorie. *Donatus.* Mf. Bodl. & Edit. 1469. ISTA, Malim ISTOC, subaudi, pretio. *Vesterhov.* ISTAEC, cum emphasi. q. d. puella, tam praeclarâ indole, & formâ.

49. AGE, AGE.] Bono sis animo. *Paraphrastes Delph.*

50. LEPIDUM CAPUT.] And. II. 2. 34. *Vesterhov.*

51. Vis omnis est in τῷ JAM. Sic And. IV. 1. 59. *Vesterhov.* JAM, statim. OPUS EST, sub. *mihi istis triginta minis.* FERES, accipies.

52. DARI, *Adjungi*, vel simpliciter, *fieri.*

53. Certus & paratus adjutor tibi est.

54. ONERIS, gravis & ardui negotii. Translatio a jumentis, quibus onera imponuntur. IMPONE, injunge. FERET, exsequetur. Paraphrastes Delph. expo-

55 Solus est homo amico amicus. 56 *Ge.* Eamus ergo ad eum ocius. 30

An.

ponit; *Suscipiet faciendum.* Vesterhovius confert And. V. 3. 26. & adducit ex Editione anni 1469. QUID VIS ONERES, IMPONE, FERAT. qua lectione carere poteramus.

55. SOLUS EST HOMO AMICO AMICUS.] Apollodorus, Μόνος φιλεῖν γὰρ τοὺς φίλους ἐπίσταται. *Donatus.* Ita restituit Guyetus, quum antea legeretur, Μόνος ἐπίσταται φιλεῖν φίλους. *Vesterhov.* Sic Plaut Bacchid. I. 2. 3.

Homini amico, qui est amicus, *ita uti nomen possidet,*
Nisi Deos, ei nihil praestare.

Mil. III. 1. 65.

non invenies alterum,
Lepidiorem ad omnes res, nec qui amicus amico sit magis.

Ex Aristophane apud Athenaeum citat Erasmus,

ἀλλ' οὐδὲν μέλει
Τῶν σκομμάτων μοι. τῶν φίλων γὰρ ὢν φίλος
Ἔργοισι χρηστός, οὐ λόγοις ἔφυ μόνος.

at nihil moror dicteria.
Amico amicus cum siem factis, neque
Verbis modo prodesse propositum mihi, sed re simul factisque. Vesterhov.

Sic Petronius quoque locutus est; Edit. Colon. Latin. & Gall. pag. 222. *Frater ejus fortis fuit*, amicus amico. Et 227. *Piper non homo, — sed rectus, sed certut*, amicus amico, *cum quo audacter posses in tenebris micare.* Eâdem phrasi paulo aliter utuntur populares mei; dicunt nempe de eo, qui cum paucis quidem contrahit amicitias, at erga eos fidelem se praestat, & officiosum, Han er Vinr Vina sinna. HOMO per Enallagen numeri & casus, pro, *hominum*, v. *inter homines*: Nisi fortè SOLUS hic ponitur, pro, *unicus*, *singularis*, *egregius.*

56. Mss. Mark. Lips. Witt. Boend. cum edit. 1469. addunt: PH ABI, DIC, PRAESTO UT SIT DOMI. Sed in Ms. Graev. est. GE. ABI, DIC, PRAE-

 STO

An. [57] Numquid eſt, quod opera mea vobis opus ſit? *Ge.* [58] Nihil. verum abi domum,
Et illam miſeram, quam ego nunc intus ſcio eſſe [59] exanimatam metu,
Conſolare. ceſſas? *An.* Nihil eſt, aeque quod faciam lubens [60].
Ph. [61] Qua via iſtuc facies? *Ge.* Dicam in itinere: modo [62] te hinc amove.

STO &c. omiſſis illis, EAMUS ERGO &c. *Veſterbov.* Paraphraſtes Delph. ABI VERO: DIC, PRAESTO &c. ex perſona Phaedriae, unô ſeorſum verſu, poſt verba Getae infert.

57. NUMQUID EST.] Sic And. I. 1. 4. *Veſterbov.* QUOD, ad quod, quamobrem.

58. Mſ. Witt. NIHIL-VERO. ABI &c. *Veſterbov.*

59. Extremè perturbatam.

60. Ex priori ſupplendum, *atque eam conſoler.*

61. QUA VIA.] Heaut. I. 1. 49. *Veſterbov.* Ratione, modo. *Minell.*

62. TE HINC AMOVE.] And. IV. 2. 24. *Veſterbov.* Et aptè dicitur abire ceſſanti.

ACTUS QUARTI

SCENA PRIMA.

DEMIPHO. CHREMES.

De. [1] QUID? qua profectus cauſa hinc es [2] Lemnum, Chremes?

Ad-

1. QUID? QUA PROFECTUS CAUSA.] *Haec eſt narratio ſimplex.* Donatus. Legendum fortè eſt, *Oratio:* aut haec notula perti-

[3] Adduxtin' tecum filiam? *Ch.* Non. *De.* [4] Quid ita non?

Ch. Poftquam videt me [5] ejus mater effe hic diutius,

[6] Simul autem non [7] manebat aetas virginis

Tt 2 Meam

tinet ad verfum 3. & feqq. * QUID? QUA PROFECTUS CAUSA — ? ADDUXTIN' TECUM FILIAM?] Notabilem ἰδιωτισμὸν veterum rectè vocat J. Fr. Gronovius ad Plaut. Bacchid. II. 3. 15.

Ni. *Quid hoc? qua caufa eum hinc in Ephefum miferam,*
Accepitne aurum ab hofpite Archidemide? Vefterhov. Ordo eft, *Quid? Adduxtine tecum filiam, Chremes? qua caufa profectus* &c. Scio tamen fenfum effe poffe, *Cur profectus es Lemnum?* Sed hoc non ita placet; non eft verifimile Demiphonem ignoraffe caufam profectionis. Nifi quis velit hanc interrogationem pro reprehenfione accipere: q. d. *Quid tibi voluifti itinere in Lemnum, quando filiam inde non adduxifti?* Si penes me effet, tollerem interrogationem poft τὸ CHREMES, cum Edit. Hackiana: in qua etiam, ut & in Edit. Delph. legitur CHREME.

2. Unum (Corr. *Unam.*) e novem Cycladibus, in Mari Aegeo. Sic Nep. Milt. 2. *Vefterhov.* Omifit praepofitionem *In*, quae ordinariè praefigitur nominibus provinciarum, & infularum, quò itur. Similiter autem Nepos, loco, quem citat Vefterhovius. Plura exempla fuppeditat vir eruditus Thomas Bangius Obferv. Philolog. pag. 1066.—67.

3. Codd. quidam, ABDUXTIN'. *Vefterhov.*

4. Repetit odiofè & cum ftomacho verba Chremetis. *Minell.*

5. Sc. Uxor Lemnia. ESSE, morari. DIUTIUS, aliquantum diu, diufculè. noget længe. Paraphraftes Delph. fupplet, *quam folerem.* quod non placet.

6. SIMUL.] Adhaec, praeterea. *Vefterhov.* Obiter excufat mulierem, & culpam in fe transfert.

7. MANEBAT.] Exfpectare poterat. Supra III. 2. 4. & 27. Val. Flacc. II. 138. manet

Meam negligentiam: [8] ipſam cum omni familia 5
[9] Ad me profectam eſſe ajebant. *De.* Quid illic tam diu,
Quaeſo, igitur commorabare, ubi id audiveras?
Ch. Pol me detinuit morbus. *De.* Unde [10]? aut qui? *Ch.* Rogas?
[11] *Senectus ipſa eſt morbus.* ſed veniſſe eas
Salvas, audivi ex [12] nauta, qui illas [13] vexerat. 10

De.

manet *illa virum.* Veſt. Minellius ineptè adducit Horat. Carm. I. 28. 15. *Omnes una manet nox.*

8. AETAS VIRGINIS, ſc. jam nubilis filiae. * MEAM NEGLIGENTIAM, longiorem moram, ceſſationem. *Minell.* Me tam negligentem, ſeu, ceſſantem. aut, adventum mei, tam cunctantis.

9. IPSAM — AD ME PROFECTAM ESSE AJEBANT.] Ἀνακόλουθον, pro, *Ad me profecta eſſe dicebatur.* Mſ. Graev. AJEBAT (ſc. *populus Lemnius.*) *Veſterhov.* IPSAM CUM O. FAMIL.] Matrem, cum filia & famulis. *Minell.*

10. Sub. *is morbus ortus eſt.*

11. SENECTUS IPSA EST MORBUS.] Apollodorus, Τὸ γῆράς ἐστιν αὐτὸ νόσημα. *Donatus.* Ariſtotel. Τὴν μὲν νόσον εἶναι γῆρας ἐπίκτητον, τὸ δὲ γῆρας νόσον φυσικήν. (*Morbum quidem eſſe ſenectutem adventitiam, Senectutem autem morbum naturalem.*) Galen. Ὑγιεινῶν. Lib. I. Τὸ γῆρας νόσον ἤδη λέγουσιν ἔνιοι. *Lindenbrog.* Bion, teſte Diogene Laërtio, in ejus vita, Τὸ γῆρας ἔλεγεν ὅρμον εἶναι τῶν κακῶν. (*Senectutem malorum omnium portum eſſe afferebat.*) Plura παράλληλα habet Eraſmus in Adag. Adde Senecam, Epiſt. 108. Incertus Poëta: Ἐπὰν γέροντα ἴναι ἴδῃς, ἢ γραῦν τινα, ἴσθ' εὐθὺς, ὅτι κακῶς ἔχει. *Veſterhov.*

12. h. l. pro *nauclero.*

De. Quid gnato meo [14] obtigerit, me abſente, audiſtin' Chreme?
Ch. [15] Quod quidem me factum conſilii incertum facit.
Nam [16] hanc conditionem ſi cui tulero [17] extrario;

Tt 3 [18] Quo

13. Mſſ. & Edd. quid. poſt ann. 1469. ADVEXERAT. *Veſterhov.*

14. OBTIGERIT. In utramque partem *Obtingendi* verbo utuntur. Vide And. V. 6. 2. *Veſterhov.* Nunc apparet ſenem haud parum erga filium eſſe mitigatum; nuptias enim non ad culpam filii, ſed ad caſum infelicem refert.

15. Sub. *Audivi;* quod reſpondere Chremeti non vacat, adeo properat ad aperiendum fratri ſuum periculum, & ſollicitudinem. * FACTUM, facinus. *Paraphraſtes Delph.* Malim, *qui caſus*, exponere.

16. HANC CONDITIONEM SI CUI TULERO.] H. e. filiae meae matrimonium obtulero. Hec. II. 1. 44. Eſt vero antecedens pro conſequente. notat enim propriè *conditio* tractatum, ſeu pactionem, qua contrahitur matrimonium. Nepos Cim. I. 3. 4. Qui tamen locus huc prorſus non convenit.] Unde paſſim pro nuptiis licitis, ſeu illicitis uſurpatur. Juſtin. XI. 7. *Tam pulchra* conditio *prima regni felicitas videbatur.* Sueton. Aug. 69. Conditiones *quaeſitas per amicos, qui matresfamilias & adultas aetate virgines denudarent, atque perſpicerent, tanquam Thoranio mangone vendente.* Intelligit autem h. l. nuptias puellae clam ſuſceptae ex uxore Lemnia. Plaut. Trin. II. 4. 87.

Nunc conditionem *hanc, quam ego fero, & quam abs te peto,*
Dare atque accipere, Lesbonice, te volo. Veſt.

Conditionem *filiae quaerere*, ex Livio, III. citat Minellius. adde Sueton. Aug. 63.

17. Feſtus *Extrarium* exponit, *qui extra focum, jusque noſtrum ac ſacramentum eſt.* Certè ita Suet. Veſp. 5. *Prandente eo quondam, canis extrarius e trivio manum* bu-

[18] Quo pacto, aut unde mihi sit, dicendum ordine est.
[19] Te mihi fidelem esse aeque, atque egomet sum mihi, 15
Scibam: [20] ille, si me alienus adfinem volet,
[21] Tacebit, [22] dum intercedet familiaritas:
Sin [23] spreverit me, plus, quam [24] opus est scito, sciet.

Vere-

humanam intulit, *mensaeque subjecit*. Apulej. Apolog. *Praeterea minabatur*, *si extrario nupsisset*, *nihil se filiis ejus ex paternis eorum bonis testamento relicturum*. Erit igitur *Extrarius*, non domesticus, non ex eadem familia. Dicitur autem *Extraneus* & *Extrarius*, uti *Praesentaneus* & *Praesentarius*: *Proletaneus* & *Proletarius*. Pauci MSS. EXTRANEO. Porro, *Extrarius*, seu *Extraneus* consangvineis [Quae significatio hujus loci est] & domesticis opponitur. Vide Suet. Claud. 4. & 9. *Vesterhov.*

18. I. e. Quali ex connubio, ingenuane an spuria, & qua ex matre, haec filia mihi sit.

19. TE MIHI FIDELEM ESSE AEQUE &c.] Mirè admixtum ante completam sententiam de extraneo: TE MIHI FIDELEM ESSE. *Donatus*. Apparet hominem perturbatum, & trepidantem, loqui. Videtur autem post τὸ SCIBAM deesse, *Ideo te praeter ceteros affinem mihi exoptabam*. vel, *Ideo non verebar hoc secretum tecum communicare*.

20. Si quisquam extraneus, nulla mihi propinquitate conjunctus, animum induxerit hanc filiam ducere. Dubitat enim Chremes, an virum inventurus sit filiae, si ejus ortum exposuerit. Q. d. *Si quis alienus me socerum dignetur.*

21. Silentium servabit de hoc arcano.

22. H. e. Quamdiu florebit amicitia, atque affinitas, nostra, recensque erit & calida.

23. Sin aliquid intervenerit, cur mihi sit offensus.

Mer-

Vereorque ne uxor aliquâ [25] hoc rescifcat mea.
Quod si [26] fit, [27] ut me excutiam, atque egrediar domo, 20

 Id

Mer. Casaubon. Donatus dubitat quando proditum iri se dicat, ante, an post nuptias. Minellius & Delphini Paraphrastes intelligunt de repudio, quod fit post nuptias; atque adeo de renuntiatione affinitatis. Mihi non dubium est, quin ante nuptias intelligendum sit: h. sensu; *Si noluerit, dedignetur, me affinem.* & erit oppositio ad illud, SI ME ADFINEM VOLET.

24. I. e. Mihi expedit eum scire.

25. Sub. *ratione.* Aliquô modô. HOC Sc. Secretum meum. Connubium cum Lemnia muliere.

26. Mff. & edd. quid. post ann. 1469. SCIT. *Vesterhov.*

27. UT ME EXCUTIAM.] Legitur &, EXCUTIAT. Donatus. Quod quidam probant, & valet, *foras quatiat.* Sic Cic. Philipp. II. 22. *Consules ex Italia* excussos. *Vesterhov.* UT ME EXCUTIAM. Videtur tangere morem eorum virorum, qui matrimonio mulctati a suis uxoribus, & egredientes foras, excutere vestimenta jubebantur, ut constaret, nihil sub ipsis latere, quod clam auferre possent. [Unde hoc probatur? ego quidem, parvae lectionis, & paucorum librorum homo, fateor me dictum morem ignorare.] Hoc enim sensu & homo, & vestis *excuti* proprie dicitur. Plaut. Aul. IV. 4. 19. Phaed. V. 5. 18. Suet. Claud. 35. [Quae loca de *excussione vestium*, non *hominum*, agunt.] Quando sensus erit, q. d. Gallice, *Je n'ay qu'à vuider la maison, sans rien emporter.* [i. e. Nihil mihi restat, nisi ut domum relinquam, nullam rem mecum auferens, omnibus fortunis exutus.] Daciera morem Graecorum, aliorumque ex Oriente populorum respici existimat, vestes excutientium ad fores aedium, unde egrediebantur. Sic in Evang. Matth. X. 14. Ἐξερχόμενοι τῆς οἰκίας, ἢ τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐκτινάξατε τὸν κο-

Id restat. [28] nam ego meorum solus sum meus.

De.

κονιορ]ὸν τῶν ποδῶν ὑ. ὧν. Fabrini ita cepit, quasi sensus sit, *Me abigam.* Vesterhov. Huic ultimae, non sanè contemnendae, explicationi suffragatur Paraphr. Delph. qui, *me extrudam*, interpretatur. Neque diversa Lectio, quam Donatus citat, quicquam habet incommodi. Nihil autem ineptius est, quam explicatio Mer. Casauboni, meritò explosa Vesterhovio nempe; *Si quid in me opis aut ingenii sit, id adhibeam, ut mihi de futuro prospiciam.* Mihi tantisper, dum alius melior invenitur, sensus hic est; *Ut me omnibus bonis ultrò exuam*, seu, *ultrò me deturbem de omnium facultatum possessione, ultro decedam bonis quae in possessione habeo, omniumque rerum egenus domo exeam.* Cum hac explicatione facit versus sequens; si rectè capiatur.

28. MEORUM SOLUS SUM MEUS.] Apollodorus, Εγὼ γάρ εἰμι]ῶν ἐμῶν ἐμὸς μόνος. *Donatus.* Ante Guyetum, qui ita ex metri ratione rescripsit, legebatur, Εγὼ γάρ εἰμι μόνος]ῶν ἐμῶν ἐμός. *Vesterhov.* An is sensus est: *Nihil eorum quae domi meae sunt, meum est* [*praeter meam personam solam.* *verum omnia ex uxoris dote a me possidentur*] *atque adeo vacuo mihi exeundum erit.* [Hunc unicè verum hórum verborum sensum esse puto: atque sic bene cohaerent cum superioribus: minus autem bene si aliter accipias.] EGO MEORUM SOLUS SUM MEUS.] *Nostri* dicuntur, qui nobis favent. Sic And. V. 6. 12. Id igitur vult Chremes, neminem familiarium sibi favere, neque adeo culpam deprecaturum apud uxorem. [quasi vero nullum deprecatorem nisi ex domesticis habere possit! Imo potest uti vel Demiphone, quod & faciet infra.] Eodem modo *habere* dicimus eos, qui pro nobis sentiunt. Cic. Fam. XIV. 1. *Si omnes tribunos plebis habemus, si Lentulum tam studiosum, quam videtur, si vero etiam Pompejum & Caesarem, non est desperandum.* Utrumque junxit Fam. XII. 12. *Crede mihi, hunc exercitum*

De. Scio ita esse: & [29] istaec mihi res sollicitudini est:
[30] Neque adeo defetiscar umquam experirier,
Donec [31] tibi id, [32] quod pollicitus sum, [33] effecero.

citum, quem habeo; *senatus atque optimi cujusque esse, maximeque* tuum. Sed *Suus* esse dicitur, qui sui est arbitrii. Plaut. Menaechm. V. 7. 54.

dicam, ut a me abeat liber, quo volet:
Ne tum, quando suus *factus sit, a me argentum* petat

Persius, V. 88.

Vindicta, postquam meus *a recessi.* Vesterhov.

29. Editio anni 1469. IDEO ISTAEC RES MIHI SOLLICITUDINEM. *Vesterhov.* Sub. *creat*, seu *affert*. ISTAEC RES, periculum in quo versaris, si hoc secretum palam fiat. Minellius nuptias clandestinas filii Demiphonis cum filia Chremetis intelligit.

30. Haec Libri Bembini lectio est; quae varie exhibetur in Mss. aliis. Leidens. quinque, Traject. Graev. NEQUE DEFETISCAR UMQUAM EGO EXPER. Mss. Bodl. NEQUE DEFETISCAR IDEO INQUAM EGO &c. Ms. Witt. NEC DEFETISCAR NUNQUAM ADEO EXPER. Rivius, NEQUE DEFETISCAR USQUE ADEO EXPER. Quomodo citat Priscianus Lib. X. & XVIII. exponens οὔτε ἐξαπονήσοιμι ἄν. Edd. Junt. Ald. DEFECISCAR. Edit. Anonyma, DEFICISCAR. Codd. quidam. DEFATISCAR. *Vesterhov.* ADEO, eo usque. At suspectum est Vesterhovio vel ob inconstantem sedem. DEFETISCAR, defatigabor, deficiam. EXPERIRIER, conari, adniti. * V. C. EXPERIER. *Lindenbrog.*

31. TIBI, pro te, in tuam gratiam. non enim audiendi Delphini Paraphrastes & Vesterhovius, qui TIBI cum POLLICITUS jungunt.

32. Intelligit filii sui cum filia fratris nuptias. *Vesterh.*

33. DONEC — EFFECERO.] *Virgilius.* [Aen. II. 719.]

donec me flumine vivo.
Abluero. *Donatus.*

ACTUS QUARTI

SCENA SECUNDA.

GETA.

EGO hominem [1] callidiorem vidi neminem
Quam Phormionem. [2] venio ad hominem, ut dicerem,
[3] Argento opus esse, & id quo pacto [4] fieret.
[5] Vixdum dimidium dixeram, intellexerat.
Gaudebat: me laudabat [6]: [7] quaerebat senem: 5
Dis gratias agebat, [89] tempus sibi dari,

[9] Ubi

1. Sagaciorem, cordatiorem. Hoc ita intelligendum esse, ex versu 4. apparet.

2. Venustè repetitum, HOMINEM. *Donatus.* pro, *illum.*

3. Codd. quid. Mss. & Impr. ARGENTUM &c. *Vesterhov.* In accusativo casu, si Faërno credimus, sed unde is hoc sciebat? ait antiquos junxisse, τὸ *Opus esse*, etiam cum accusativo. probare debuerat.

4. I. e. confieret, seu, conficeretur. Boeclerus Guyeti correctionem citat, ET IS QUO PACTO FIERET: quae sanequam egregia est, ad impediendam orationem.

5. In Phormione igitur verum, quod supra dicebat Antipho, III. 3. 8. *Dictum sapienti sat est.* Ms. Boeud. & Edit. Anonyma: VIX DIMIDIUM DIXERAM DUM. *Vesterhov.*

6. Nempe ob tam callidum inventum.

7. Quaerebat, ubinam esset Demipho. *Paraphrast. Delph.* Fortè *Optabat senem sibi e vestigio dari ad ludificandum:* vel, *statim abire volebat ad quaerendum senem.* Fateor me sensum non satis perspicere. Vesterhovius sicco pede praeterit.

8. Occasionem sibi evenire.

[9] Ubi Phadriae se ostenderet nihilo minus
[10] Amicum esse, quam Antiphoni. hominem [11] ad forum
Jussi operiri: eò me esse adducturum senem.
Sed eccum ipsum [12]. [13] quis est ulterior? [14] atat!
Phaedriae 10
Pater

9. UBI, quo tempore, qua occasione. Potest quoque commodè exponi per, *ut*.

10. AMICUM ESSE.] Impletur, quod ante dictum erat: *solus est homo amico amicus.* quamquam enim in fallendis aliis quae datur opera, amicitiae tribui nequeat, nomina tamen & formulas obsequiosae amicitiae imitatur; commonetque homines quid in veris officiis inter amicos facere par sit. quam est enim egregia hic descriptio promti animi, & in quovis loco parati? *Boeclerus.*

11. I. e. in foro. Coelius ad Ciceron. Fam. VIII. 4. 9. *Senatus habitus est* ad Apollinis. pro, *ad aedem Apollinis;* h. e. *in aede.* Ita Noster dixit, *Apud forum.* And. I. 5. 19. & IV. 4. 6. * Plaut. Pseud. IV. 7. 138. *Si gradereris tantum, quantum loqueris, jam esses* ad forum.

Cic. Philipp. XIV. 12. Ad inferos *poenas parricidii luent.* [pro, apud inferos.] *Vesterbov.*

12. Senem Demiphonem, quem pollicitus eram adducere ad Phormionem.

13. QUIS EST ULTERIOR?] Nimis argutatur Guyetus, legens, QUIS EST INTERIOR? h. e. dignior; & inde conficiens, Chremetem Demiphone majorem natu fuisse. Quasi vero hic de honore agatur, & non de numero advenientium. *Vesterbov.* Ex cujus adeo sententia, ULTERIOR dictum est, pro *alter, praeter eum.* Videtur Geta ex obliquo conspexisse senes adventantes, & *ulteriorem* dicere, qui ab ulteriore parte, seu remotior, ambulabat; non autem ab eo latere Demiphonis, quod Getam spectabat.

14. Interjectio re subità & necopinata conterriti.

Pater venit. sed quid pertimui [15] autem, [16] bellua?
[17] An quia, quos fallam, pro uno duo sunt mihi
[18] dati?
[19] Commodius esse opinor [20] duplici spe utier.

[21] Petam

15. AUTEM, apta particula increpanti.

16. BELLUA?] Convicium in se ipsum. Plaut. Trin. IV. 2. 110.
nae tu me, edepol, arbitrare belluam.
Vesterhov. BELLUA, pro eo quod sequiores Latini dicunt *brutum.* Dan. Jeg dumme Beest.

17. Irridet se ipsum, id metuentem, quod maxime erat optandum.

18. Traditi. *Paraphrast. Delph.* à fortuna sc. quasi in meam potestatem.

19. Hunc versum expungit Guyetus [quod Boeclerus nollet factum.] Est vero appositissimus & Latinissimus. Unde & Priscianus Instit. Grammat. Lib. VII. eum laudat. Mss. Graev. COMMODIUS EST. *Vesterhov.*

20. Duabus niti anchoris; ac duplicem habere spem fallendi hunc & illum, ut saltem ab alterutro pecunia extorqueatur. *Minell.* DUPLICI SPE UTIER.] Sic Plaut. Truc. IV. 4. 15.
Cogitato, mus pusillus quam sit sapiens bestia,
Aetatem qui uni cubili nunquam committit suam.
Quia si unum ostium obsideatur, aliud perfugium gerit.
Ovid. Remed. Amor. 449.
Qui sibi jam pridem solatia bina *paravit.*

Id Gallis est, *Avoir deux cordes à son arc.* [Duabus chordis in plectro suo uti.] Pindarus, Olymp. VI. fin. Ἀγαθαὶ δὲ πέλοντ' ἐν χειμερίᾳ νυκτὶ θοᾶς ἐκ ναὸς ἀπεσκίμφθαι δύ' ἄγκυραι. *Utiles autem sunt in tempestuosa nocte celeri ex navi dependere ad firmandum duae anchorae.* Citat Weitzius e Stobaeo, Sermon. CCLXI. verba Aristonymi: Οὔτε ναῦν ἐκ μιᾶς ἀγκύρας, οὔτε βίον ἐκ μιᾶς ἐλπίδος ὁρμιστέον. *Neque navem una sola anchora, neque vitam una spe muniri oportet.* Vesterhov.

[21] Petam hinc, unde [22] a primo institui. is si dat, [23] sat est:
Si ab eo nihil [24] fiet, [25] tum [26] hunc adoriar hospitem. 15

21. Quaeram, auferre conabor argentum. *HINC, ab hoc sene Demiphone. Δεικτικῶς: hoc enim dicens Geta Demiphonem digito monstrat. *Minell.*

22. A PRIMO.] Ita integrè, pro, *primo*. ut *ad primum*, pro, *primum*. Sic infra IV. 3. 37. & 45. Plaut. Mostell. III. 2. 139. *multum improbiores sunt, quam a* primo *credidi.* Vesterhov.

INSTITUI, constitui, decrevi.

23. Bene est. *Minell.*

24. FIET, parabitur, conficietur, obtinebitur. AB EO, apud eum.

25. TUM.] Edit. Anonyma. TAMEN. *Vesterhov.*

26. HUNC ADORIAR HOSPITEM.] Astutè HOSPITEM, de eo qui supervenit: nomen aptum imprudentis rerum, atque alieno ab earum scientia. *Sallustius*, [Catil. 2. Legitur & *transiere*. *Vesterh.*] *Vitam sicuti peregrinantes transegere*, &c. Donatus.

ACTUS QUARTI
SCENA TERTIA.

ANTIPHO. GETA. CHREMES. DEMIPHO.

An. [1] EXSPECTO, [2] quam mox recipiat [3] huc sese Geta.

Sed

1. EXSPECTO, &c.] *Ad errorem cumulandum, persona Antiphonis interponitur: ut ei adaucto metu amittendae uxoris, major vis fiat repentinae laetitiae.* Donat.

2. QUAM MOX.] Sic Eun.

Sed patruum video cum patre [4] adstantem. hei mihi!
5 Quam timeo, adventus hujus [6] quo impellat patrem.
Ge. Adibo hosce. [7] O noster Chremes! *Ch.* Salve, Geta.
Ge. Venire salvom [8] volup' est. *Ch.* [9] Credo. *Ge.* [10] Quid agitur? 5
Ch.

Eun. IV. 7. 18. *Vesterhov.* I. e. cum impatientia exspecto reditum Getae.

[3]. Mss. Bodl. Graev. Witt. c. edit. an. 1469. omittunt HUC. observante Vesterhovio.

4. Hoc in loco stantem. non enim, *colloquentem*, quod Minellio visum est.

5. QUAM TIMEO.] Sic supra III. 1. 18. *Vesterhov.* QUAM, quantoperè.

6. QUO, in quam sententiam vel partem. IMPELLAT, inducat. *Minell.* ADVENTUS HUJUS, pro, hic adveniens, pulchrè. Haec omnia spectatoribus loquitur adolescens, ita ut senes non exaudiant.

7. O nunc interjectio exultantis. NOSTER per blandimentum addidit. q. d. *mi dulcissime.* * Codd. quid. O SALVE, NOSTER CHREME. *Vesterhov.*

8. *Hoc* VOLUP nomen est, ut *hoc Facul:* sic enim veteres per ἀποκοπὴν loquebantur. *Donatus.* Sic Ennius, Annal. VII.
Qui cum multa volup, *ac gaudia clamque palamque.*
Plautus passim. Adde Non. Marcellum. Mss. Bodl. & Graev. VOLUPTAS EST. Gr. καθ' ἡδονήν. *Vesterb.*

9. Et *Credo* & *creditur*, saepe usurpari videas, ubi alterius gratulationem accipimus, & gratias agimus; quod non omnes interpretes animadverterunt. *Tanaquill. Faber.* Quem secuta est filia Dacieria: cujus notam Gallicam adfert Vesterhovius, at hic locum habere non putat. Vide ad Hec. III 5. 7.

10. Quomodo tibi negotia procedunt? omniane recte, & ex sententia? Sic Eun II. 2. 40. III. 2. 3. Adelph. III. 3. 19. V. 7. 3.

Ch. Multa advenienti, [11] ut fit, [12] nova hic, * compluria

Ge. [13] Ita. [14] de Antiphone audiſtin' quae facta? *Ch.* Omnia.

Ge. [15] Tun' dixeras huic? [16] facinus indignum, Chreme,

Sic

11. Ut in hac vita uſu venire ſolet. *Paraphraſtes Delph.*

12. NOVA HIC, COMPLURIA.] Ita diſtinguendum. Neque enim pleonaſmus eſt, MULTA COMPLURIA. Sed quaſi binae ſententiae ſunt. Ubi enim dixiſſet, MULTA ADVENIENTI — NOVA HIC, ſubaudi, *narrantur*, ſubjicit quaſi aucturus, quod dixerat, admirabundus, COMPLURIA. *Veſterhov.* Paraphraſtes Delphini ad MULTA ſubaudit *occurrunt.* quod non diſplicet.

* Secundum regulam locutus eſt. nam *hoc complure*, & *haec* COMPURIA. — Sic veteres, quod noſtri demta ſyllaba COMPLURA dicunt. Sic Cato Originum ſecundo; *Fana hoc loco compluria*, Cicero in Protagora, *Confirmandi genera compluria.* Credo quia veteres *hoc plure*, non *hoc plus* dicebant. *Donatus.* Plaut. Caeco, ſi. Paedonibus: [Meum exemplar habet *Praedonibus.*] Plure *altero tanto, quanto ejus fundus eſt, velim.* Veſterhov.

13. ITA.] Modò admirantis particula.

14. Quae Antiphoni acciderunt. Plurali utitur odioſè, & ad exaggerationem.

15. Haec Geta ad Demiphonem converſus. Guyetus: *Nonne praedixeras huic* [Antiphoni] *deceptum iri a lenonibus.* Quae Boeclero *nimium exquiſita interpretatio* dicitur. Credo, Guyeto in animo fuiſſe locum Adelph. I. 2. 3. ubi *Dixin'* valet, *praedixine.* Veſterhov.

16. Mihi incertum eſt, an loquatur de facto Phormionis decipientis; an de culpa Antiphonis decipi ſe patientis. Verborum conſtructio poſteriorem ſenſum ſuadet. Interpretes ſilentiò praetereunt.

Sic [17] circumiri. *De.* Id hoc cum [18] agebam commodum,
Ge. [19] Nam hercle ego quoque ad quidem agitans mecum sedulò, 10
[20] Inveni, opinor, remedium huic rei. *De.* Quid, Geta?
Quod remedium? *Ge.* Ut abii abs te, fit forte obviam
Mihi Phormio. *Ch.* Qui Phormio? *Ge.* [21] Is, qui istam. *Ch.* Scio.

Ge.

17. CIRCUMIRI.] h. e. decipi. antecedens pro consequente. Plaut. Pseud. III. 2. 109.

eum circumire in hunc diem
Ut me, si posset, muliere intervorteret.

Est igitur *Circumire* propriè captare. *Vesterhov.*

18. AGEBAM, loquebar. * COMMODUM.] Commoda aestimatio est temporis. COMMODUM.] *Tantum quod.* Lucilius: *Quod mihi commodum est, aut uda vestimenta deposueram.* Donatus. Sic Eun. II. 3. 51. Plaut. Rud. II. 6. 35.

easque res agebam commodum.

Idem, Cas. III. 4. 3. Merc. I. 2. 106. Valet igitur COMMODUM, opportunè admodum, jam jam, eo ipso tempore. *Vesterhov.*

19. NAM, pro, sed. AGITANS MECUM, cum animo meo volutans, versans, i. e. cogitans, considerans.

20. INVENI — REMEDIUM.] Phaed. V. Prol. 2. 5.

Qui pretium operibus majus inveniunt

Ad quae verba Schefferus: *Eleganter, ad notandam callidam excogitationem doli ac commenti.* Vesterhov. REMEDIUM HUIC REI, Consilium ad dissolvendas nuptias Antiphonis.

21. IS, QUI ISTAM.] Ἀποσιώπησις tertia. deest *Obtrusit nobis*, aut, *defendit*, aut quid tale. *Donatus.* Dictum vultuosè, & ut subblandiretur fastidio Demipho-

Ge. [22] Visum est mihi, ut ejus tentarem sententiam.
[23] Prendo hominem solum: cur non, inquam, Phormio, 15
* Vides, inter vos [24] sic haec [25] potius cum bona
Ut componantur gratia, quam [26] cum mala?

Herus

phonis. cui rei apta est ἔλλειψις. *Vesterb.* ISTAM, Phanium sc.

22. Commodum esse judicavi, ut explorarem quid sentiret. *Minell.* UT EJUS TENTAREM SENTENTIAM. Sic And. III. 4. 9. Editio 1469. PERTENTAREM. *Vesterbov.*

23. PRENDO HOMINEM.] And. II. 2. 16. *Vesterbov.* I. e. prehendo, & seorsum duco. scitâ brevitate.

* Provides, das operam. *Minell.* INTER VOS.] Bona MSS. pars, INTER NOS. quomodo & Eugraphius legit. *Vesterbov.*

24. SIC.] Abest a MSS. Bodl. & Witt. sed MSS. Graev. & Boend. SI. *Vesterbov.* Si Terentius scripserit SIC, aut jungendum erit cum τῷ VIDES; aut intelligendum, quasi proferatur cum gestu aliquo, & signis consensionis atque amicitiae. Nihil hic ab Interpretibus meis observatum.

25. POTIUS CUM BONA UT COMPONANTUR GRATIA, QUAM CUM MALA. Quemadmodum *fides*, *dolus*, & quaedam alia, Sic GRATIA seu BONA, seu MALA dicitur. Lites autem *componi* dicuntur. Virgil. Ecl. III. 108.
Non nostrum, inter vos tantas componere lites. Vest.
CUM BONA GRATIA, cum amicitia & concordia, sine litibus. *Minell.* I. e. amicabiliter, ut nunc loquuntur, lubenti animo, sponte. Med det Gode. Noster And. II. 5. 11.
Quum istuc, quod postulo, impetro cum gratia
Id Plautus, in Milite, *Voluntate*, & *per gratiam bonam*, dixit. IV. 3. 31.
Quin si voluntate *nolet*, *vi extrudam foris*
Pa. *Istuc cave faxis: quin potius* per gratiam
Bonam *abeat abs te.*

26. CUM MALA, sc. *gratia*, id est, cum simul-

 tate

Herus [27] liberalis est, & [28] fugitans litium.
Nam caeteri quidem hercle amici omnes modò
[29] Uno ore [30] auctores fuère, ut [31] praecipitem hanc daret. 20
An. Quid hic [32] coeptat? aut quò evadet hodie?
Ge. [33] An legibus
Daturum poenas dices, si illam ejecerit?

Jam

tate & discordia, vi & ingratiis, ut apud Plautum saepius. *Minell.* Med det Onde.

27. Ingenuus ac benignus. *Minell.* Malim, *generosae indolis*, af en ædel Tænkemaade, raisonabel.

28. FUGITANS LITIUM.] Genitivo casui vim nominis habet FUGITANS junctum: accusativo, vim tantum participii. FUGITANS LITIUM.] Quasi quod vult in domino facere, id jam in eo esse dicit: praeparans hominem ad contemtum pecuniae, quae poscetur statim. *Donatus.* En Fiende af Processer.

29. UNO ORE.] Vide ad And. I. 1. 69. *Vesterhov.* Gr. μιᾷ φωνῇ καὶ ἐξ ἑνὸς στόματος. Cic. Philipp. III. 4. *Atque ut vos una mente unaque voce dubitare vos negatis.* Eodem ad locum citatum annotante.

30. I. e. suasores, impulsores.

31. PRAECIPITEM HANC DARET.] H. e. domo ejiceret. Phaed. V. 7. 39.
Ab universis capite est protrusus foras.
Senec. Benef. VI. 1. *Alia detinebo diutius, alia expellam, & capite agam.* Gr. ὠθεῖν ἐπὶ κεφαλήν. *Vesterhov.*

32. COEPTAT, molitur. EVADET, perveniet. HODIE stomachosè adjectum.

33. Pergit in Mimesi colloquii sui cum Phormione. LEGIBUS, per leges, secundum leges, lege. *DATURUM. Ms. Mark. LATURUM. *Vesterhov.*

Jàm [34] id exploratum eſt. [35] heia! [36] ſudabis ſatis
Si cum illo inceptas homine: [37] ea eloquentia eſt.
Verum, [38] pone eſſe victum eum: at tandem tamen 25
[39] Non capitis ejus res agitur; ſed pecuniae.

34. H. e. Satis conſtat; Phanium tutò poſſe ejici ex aedibus, & ſine mulcta legum. *Veſterhov.*

35. Interjectio eſt concedentis, cum quadam illuſione. *Minell.*

36. SUDABIS SATIS.] H. e. Satis laborabis. Cic. Fam. III. 12. [8.] *Vides ſudare me; jamdudum laborantem, quomodo ea tuear, quae mihi tuenda ſunt, & te non offendam.* Senec. Epiſt. IV. *Parabile eſt, quod natura deſiderat; & appoſitum, ad ſupervacua* ſudatur. Unde *Opus ſudatum* Poëtis valet magno labore paratum [Fortè ſcripſit *patratum.*] Idem eſt *exſudare.* Horat. Sat. I. 10. 28.
Cum Pedius cauſſas exſudet. H. e. magno labore & cura agat. *Veſterhov.* INCEPTAS, ſub. litem.

37. Laudat Geta Demiphonis eloquentiam, ne Phormio ſua etiam eloquentia nixus, paciſci detrectet. De Eloquentiae porrò in judiciis vi conſule Nepotem in Vita Ariſtidis. *Veſterhov.*

38. PONO legit Faërnus, in Cod. Bemb. & exponit; *concedo.* At Boeclerus conſenſum librorum, & conſuetudinem loquendi ſequendum putat. * PONE; fac, finge, τίθει. quod vulgo *Poſito* dicunt. Lucian. Prometh. Τίθει δὲ, ὦ Ἑρμῆ τὸ χαλιπότερον. Ulpianus, D. De Injuriis & Famoſis Libellis. *Ponamus enim; ſtudiorum cauſa Romae agere.* Cic. Oratore, 4. Poſitum ſit *igitur in primis, ſine philoſophia non poſſe effici ſapientem.* Obſervat Cl. Burmannus ad Petron. cap. 101. locutionem deſumtam a calculis; qui ponuntur, & finguntur valere, quod ratiocinator velit. *Veſterhov.*

39. NON CAPITIS EJUS RES AGITUR, SED PECUNIAE.] Sic Heaut. III. 1. 67. Horat. Epiſt. I. 18. 84.

Postquam [40] hominem his verbis sentio [41] mollirier:
Soli sumus nunc hic, inquam; [42] eho! dic, [43] quid velis dari
Tibi in manum? ut herus [44] his desistat litibus:
[45] Haec hinc facessat, tu molestus ne sies. 30

Si

Nam tua res agitur, *paries cum proximus ardet*. Vest. I. e. Si ceciderit lite, vita ejus aut fama (existimatio) in nullum adducitur discrimen, verum pecunia tantum.

40. Magnificè dicit HOMINEM, & cum contemtu Phormionis.

41. MOLLIRIER.] Supra III. 2. 13. Virgil. Aen. I. 60.

mollit*que animos*, *& temperat iras*.

Mſ. Witt. EMOLLIRIER. Vesterhov. Pro *molliri*, per Paragogen, id est, mitigari, placidum reddi. *Minell.*

42. Admonendi vel excitandi particula. *Minell.*

43. Faërnus ex Cod. Bemb. QUID VIS DARI. A Donato seorsim sentit Eugraphius, exponens, *Quantam pecuniam in praesenti accipere vis*. Affine est illud And. I. 5. 62. Sed *dare prae manu* Germani vocant *zum voraus geben*. Batavi, *voorschieten*. [Dan. giøre Forskud.] Adelph. V. 9. 23. *Vesterhov.* DARI TIBI IN MANUM.] Datur ei in manum, qui furtim accipit sine arbitris, aut interprete. ut praevaricator, aut judex corruptus. *Donatus*. Meô sensu, haec interpretatio multum praestat alteri.

44. I. e. mittat hanc litem. * Virgil. Aen. I. 41.

mene incepto desistere *victam*?

Sallust. Jug. 25. *Minae graves denuntiabantur*, *quod* oppugnatione *non* desisterent. Idem, Fragm. Hist. II. *Ut actione desisteret*. Vesterhov.

45. HAEC HINC FACESSAT.] Pro, *Hinc se faciat*, id est, abeat: *Huc se faciat*, huc accedat, significat. — FACCESSAT.] Pro *Cedat*, alias *Faciat*. Ergo duas res significat hoc unum verbum. *Donatus*. HAEC, Phanium. HINC, a nobis, è nostra domo.

An. [46] Satin' illi Dî sunt propitii? *Ge.* Nam sat scio,
Si tu [47] aliquam partem aequi bonique dixeris,
[48] Ut est ille, bonus vir, [49] tria non commutabitis
Verba hodie inter vos. *De.* [50] Quis te istaec jussit loqui?

46. SATIN' ILLI DII SUNT PROPITII.] Geta senes argento emuncturus erat, quo Phaedriae amica emeretur. Fingit igitur, sese illud argentum, si tulisset, Phormioni dinumeraturum, ea conditione, ut Phanium rursus abduceret ab Antiphone, quod volebat Demipho. Antipho igitur ignarus consilii Getae, & metuens ne seriò id ageret, ut Phanium abstraheretur abs se, perturbatus inquit, SATIN &c.? q. d. *An Dii irati mentem ei ademerunt?* Sic Plaut. Mil. III. 1. 107. *Dii tibi propitii sunt.* H. e. sapis. Hinc quibus sanam mentem optabant, iis Deos optabant propitios. Senec. Epist. CX. init. *Ex Nomentano meo te saluto, & jubeo te habere mentem bonam*, hoc est, propitios Deos omnes: &c. Contrarium est And. IV. 1. 40. & supra I. 2. 24. *Vesterhov.* Horat. Epist. II. 1. 68. Jove *judicat* aequo. H. e. rectè, & sana mente, judicat,

47. ALIQUAM PARTEM.] Etsi non totum, vel [i. e. saltem] ALIQUAM PARTEM. *Donatus.* Si aequa tantula ex parte poposceris. *Paraphrastes Delph.*

48. UT EST ILLE, BONUS VIR.] Elegantiorem, puto, facit sententiam distinctio per κόμματος signum. And. V. 4. 12. *Vesterhov.*

49. TRIA NON COMMUTABITIS VERBA &c.] Sic dicebant, jurgium significantes. Proprie *verba commutare* est, quod *altercari* dicimus. *Donatus.* Sic And. II. 4. 7. *Vesterhov.* HODIE videtur hic, pro *umquam*, positum.

50. Interrogatio haec vim habet improbationis.

Ch. [51] Immo non potuit melius pervenirier
Eò, quò volumus. *An.* Occidi. *Ch.* Perge eloqui.
Ge. [52] A primo homo [53] insanibat. *Ch.* * Cedo, quid postulat?
Ge. [54] Quid? nimium. quantum libuit. *Ch.* Dic.
Ge. [55] Si quis daret

Ta-

51. Chremes arripit consilium, quod fuit commodissimum, ut exclusâ istâ possit filiam suam Demiphonis filio collocare. *Eugraphius.* MELIUS, commodius. PERVENIRIER EO, id obtineri, quod &c. Cic. Fam. XIII, 14. 3. *Ut quam commodissima conditione — negotium conficiat*, ad nummos*que* perveniat. * Vide ad Eun. I, 2. 44. *Vest.*

52. A PRIMO, proba lectio est, censente Vesterhovio: qui tamen non dissimulat, in multis Mss. & Edd. esse, AT PRIMO.

53. Ms. Boend. & Editio an. 1469. INSANIEBAT. Stomachabatur, debacchabatur. Adelph. IV. 2. 22. & IV. 7. 9. Cic. Mil. 17. *Insanissima concio.* Vesterhov. Forte sensus est, *insanam summam postulabat;* i. e. immanem, incredibilem, inusitatè magnam.

* Ms. Witt. CREDO. *Vest.*

54. QUID? NIMIUM, QUANTUM LIBUIT.] Apud quosdam diversae personae cum verbis singulis. *Donatus.* Ita distinxi, ut ἐμφατικώτερον. Ludovicus Carrio legit: C. QUID? Ge. NIMIUM QUANTUM. C. QUANTUM? DIC. Ge. SI QUIS DARET. Vide ejus Antiq. Lect. Commentar. II. cap. 13. quomodo & Lipsio placuisse scribit. Ms. Witt. Ge. QUID? NIMIUM. De. QUANTUM LIBUIT. quomodo e Charisio citat Muretus. Si junctim, NIMIUM QUANTUM legas, valebit simpliciter, NIMIUM, vel, PERNIMIUM. Eodem porro sensu dicitur, *immane quantum*, *mirum quantum*, *immensum quantum*, *infinitum quantum*. Graec. πλεῖστον ὅσον, θαυμαστὸν ὅσον, ἀμήχανον ὅσον, ὑπερφυὲς ὅσον

Talentum magnum. *De.* [56] Immo malum, hercle: ut nihil pudet!

Ge. [57] Quod dixi adeo ei: [58] quaeso, quid si filiam 40

ὅσον. *Vesterhov.* QUANTUM LIBUIT, Non quantum aequum erat, sed quantum libuit, postulavit. Dixit summam, quantum ei libido sua, non aequitas suasit.

55. Vafrè QUIS, suppresso nomine Demiphonis. * Mimesis verborum Phormionis. De *Talento magno*, seu Attico, quod constabat sexaginta minis [600 coronatis.] seu sex millibus drachmarum Atticarum, vide J. Fr. Gronovium, de Sestert. III. 4. *Vesterhov.* Duo *talenta Attica* faciunt Mer. Casaubonus, & Paraphrastes Delphini; nempe *magnum* & *parvum*: illud 80. minis, hoc 60. constitisse affirmantes. Ad hunc versum Plauti in Mostell. III. 1. 114.

Talentis magnis *totidem*, *quot ego & tu sumus.*

Observat Petitus, Talentum Atticum fuisse 60. minarum. Verum ut sciamus, quare *Talentum* alipuod *magnum* dicatur, advertendum ait; *talentum* aliud fuisse *auri*, aliud argenti; quorum illud (*auri*) appellatum fuerit βραχύ τι τάλαντον, *talentum paululum quiddam*, vel *minimum quiddam*, vel *breve quiddam*: hoc vero *Talentum magnum*, oppositè ad talentum *auri*, non autem ad ipsa inter se argenti *talenta*.

56. IMMO MALUM, HERCLE.] Demiphoni haec tribuenda: Chremes enim hac ipsa Scena facilem se praebet, & ut absolvatur Phormio, de suo daturus est Demiphoni. Editio anni 1469. & MSſ. Graev. Boend. Wtt. & Mark. rectè Demiphoni tribuunt. *Vesterhov.* Tantis adeo auctoritatibus nixus, nomen Demiphonis, pro Chremetis, praefixi. AD MALUM subaudiendum est ex priori, *magnum daret*. Dacieria reddit per imprecationem: *Six cens Diables à son cou.* i. e. *sexcenta mala capiti illius.*

57. QUOD, pro, id quod,

Suam unicam locaret? [59] parvi retulit
[60] Non suscepisse: inventa est, quae dotem [61] petat.

[62] Ad

quod, idem ADEO, etiam. Nempe fingit se respondisse Phormioni idem, quod nunc dixit senex; UT NIHIL PUDET, seu, *quam impudens es.*

58. QUAESO, rogo te, dic mihi * Pergit Geta narrare verba sua ad Phormionem, quorum vis non satis intelligitur, nisi quid dixerit ante Phormio, cogites. Ita ergo ille: SI QUIS DARET TALENT. MAGN. ubi illud SI falsè repetit Geta, respondens, QUID SI FILIAM SUAM UNICAM LOCARET? Quorum verborum hic sensus est: *Ne credas, Demiphonem locare filiam suam unicam, ut necesse ei sit, tantum dotis dare.* Eadem venustas est Heaut. IV. 3. 41. *Vesterhov.* Malim simpliciter capere; *Quid (quantum) dare deberet senex, si filiam unicam in matrimonium collocaret; a quo nunc tam immensam summam in puellae alienae dotem postulas?* Vel, *quid plus dare possit filiae unicae si eam locaret?*

59. PARVI RETULIT.] Nihil interfuit: vel parum interfuit. id est, nihil profuit. *Donatus.* PARVI RETULIT, NON SUSCEPISSE.] Sensus est, *Poterat tanta dote vel filia unica nuptum locari, si suscepta fuisset.* Si igitur *Talenti magni* summam spectes parvi refert herum non suscepisse filiam. And. III. 2. 16. Plaut. Epid. I. 2. 30.

quid retulit
Mihi tantopere te mandare, & mittere ad me epistolas?
Vesterhov.

Veteres in lucro videntur posuisse, non habere filias. Ideo ille Heaut. IV. 1. 14. de filia sublata; *ergo herus damno auctus est.* qui locus ex hoc illustratur. NON, i. e. nullam. SUSCEPISSE, procreâsse. consequens pro antecedente; nam levabant a terra recens natos infantes, quos alere volebant. Minellius hic somniat nescio quam *aliam filiam praeter unicam.*

60. NON SUSCEPISSE: INVENTA EST, QUAE &c.] In Graeca Fabula senex hoc dicit, *Quid interest me non suscepisse filiam,*

[62] Ad pauca ut redeam, ac mittam illius ineptias,
Haec denique ejus fuit poſtrema oratio:
Ego, inquit, jam a principio amici filiam,
Ita ut aequom fuerat, [63] volui uxorem ducere.
Nam mihi veniebat in mentem ejus [64] incommodum,
In ſervitutem pauperem ad ditem dari:
[65] Sed mihi opus erat, ut aperte tibi [66] nunc fabuler

Uu 5 Ali-

am, ſi modò dos dabitur alienae? Donatus.

61. PETAT, poſtulet; i. e. quae dotanda ſit.

62. Ut ad pauca verba redigatur oratio mea. *Paraphraſtes Delph.*

63. VOLUI UXOREM DUCERE.] Figmentum merum Getae, ex perſona Phormionis. *Veſterhov.*

64. INCOMMODUM, IN SERVITUTEM AD DITEM DARI.] Invidioſe dixit SERVITUTEM, quum de conjugio ſermo ſit. Sic ille apud Plautum Aſin. I. 1. 74.

Argentum accepi, dote imperium vendidi.

Porro autem locus hic expreſſus videtur ex Plauti Aulul. II. 2. 49.

Venit hoc mihi, Megadore, in mentem, te eſſe hominem divitem,
Factioſum; me item hominem pauperum pauperrimum.
Nunc ſi filiam locaſſem meam tibi, in mentem venit,
Te bovem eſſe, & me eſſe aſellum; ubi tecum conjunctus ſiem,
Ubi onus nequeam ferre pariter, jaceam ego aſinus in luto:
Tu me bos magis haud reſpicias, gnatus quaſi nunquam ſiem. Veſterhov.

DARI, tradi, dedi, quaſi in poteſtatem. Plaut. Aſin. III. 3. 119.

Poſtea ad piſtores dabo.
Citante Veſterhovio.

65. SED MIHI.] Παρένθεσις prima. [Quam claudere videtur verbum DEBEO, verſu 51.] SED MIHI OPUS ERAT.] Indictio (Wielingius malebat, *Inductio.*) doli eſt. nam antequam petit: petendi cauſam ingerit. *Donatus.*

66. NUNC ita addit, quaſi antea tectè & diſſimulatè

Aliquantulum [67] quae adferret, qui dissolverem 50
Quae debeo: [68] & etiam nunc, si vult Demipho
Dare, quantum [69] ab hac accipio, quae sponsa 'st
mihi:
Nullam mihi malim, quam isthanc uxorem dari.
An. [70] Utrum stultitia facere ego hunc, an malitia
[71] Dicam: scientem, an imprudentem: incertus sum.
De. [72] Quid, si animam debet? *Ge.* [73] Ager oppositus est pignori 55
Ob

latè cum Geta egerit. FABULER, eloquar. Plaut. Rud. II. 3. 8.
Verum omnes sapientes decet conferre & fabulari.

67. Sc. argenti. ADFERRET, secum ferret, inferret in domum. QUI, unde. DISSOLVEREM, solverem creditoribus meis. Estque Ciceronianum hoc sensu. probante Antonio Schoro. * QUAE ADFERRET, QUI DISSOLVEREM.] Quia, si opum causa habendarum dotatam quaereret, minor esset necessitas captandae opulentioris. Aes alienum addidit, cui rei nihil opponi potest. *Donatus.*

68. Mss. Bodl. & Witt. omittunt ET. observante Vesterhovio.

69. AB HAC ACCIPIO, QUAE SPONSA 'ST MIHI.] Mirè ACCIPIO; non *Accepturus sum*, Et definitivum modum ponit, ne de summa dotis superfit disputatio, *Donatus*, SPONSA, Desponsa. Est enim Participium hoc loco, non Nomen, *Minell.*

70. UTRUM &c.] Πάρελκον tertium. hoc idem enim valet UTRUM, quod *An.* Donatus.

71. DICAM, putem. consequens pro antecedente. * SCIENTEM, AN IMPRUDENTEM.] Ἀντίθετον secundum. nam Scienti IMPRUDENTEM reddidit. *Donatus.*

72. QUID, SI ANIMAM DEBET?] Graecum proverbium, καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὀφείλει. *Donatus*. Explicat Erasmus in Adagiis. *Vesterhov.* I. e. si se ipsum debet; ita ut credi-

Ob decem minas, inquit. *De.* Age; age; jam ducat: dabo.

Ge. Aediculae item sunt ob decem alias. *De.* [74] Oi! hui!

Nimium eſt. *Ch.* Ne clama: [75] petito haſce a me decem.

Ge. Uxori emunda ancillula 'ſt: [76] tum pluſcula 60
Supellectile [77] opus eſt; opus eſt ſumtu ad nuptias:

[78] His

ditoribus in compedes & ſervitutem tradendus ſit: *Egone illi dem, quò tantum debitum ſolvat?*

73. AGER OPPOSITUS &c.] Aſtutè non protinus *Triginta minas* dixit, ſed paullatim colligit, ut partibus congeſtis in ſumma ſenex minus gravetur. nam ſi ſemel diceret, deterreret parciſſimum ſenem. *Donatus.* OPPOSITUS — PIGN. OB DECEM MINAS. Plaut. Pſeud. I. 1, 85. *ſi me opponam pignori.* Valet autem OB h. l. *Pro*, Gell. XI. 10. *Tragœdus gloriae ſibi ducebat, talentum magnum ob unam fabulam datum eſſe*, Plautus paſſim. Vide Parei Lex. Plaut. v. *Ob.* Veſterhov,

74. Exclamationes indignantis, atque admirantis. OI abeſt a Mſſ. Bodl, Boend. Graev. Witt. aliis, Veſterhovio teſte. Faërnus in Libro Bembino legit, OI, EI.

75. I. e. accipiat ille. Antecedens pro conſequente.

76. Mſſ. Lipſ. Bodl. Graev. Boend. & Witt. cum edit. 1469. TUM AUTEM PLUSCULA. Quomodò Faërnus in nullo eſſe Libro ſcripto ait. *Veſterhov.* PLUSCULA, aliquanto majore SUPELLECTILE.] rebus ſc. mobilibus ad domum inſtruendam & ornandam, Boeſkab, Meubler,

77. OPUS, EST.] Manifeſtè pro *neceſſe eſt*, poſuit, licet hoc ab illo differat ex ſententia Catonis apud Senecam, Epiſt. XCIV. *Emas, non quod* opus eſt, *ſed quod* eſt neceſſe. Cic. Parad. VI. 1. *Filiam quis habet? pecunia eſt opus. duas? majore. Plures? majore etiam.*

Et

[78] His rebus [79] pone sane, inquit, decem minas.
De. [80] Sexcentas proinde scribito jam mihi dicas.
Nihil do. [81] impuratus me ille ut etiam irrideat?
Ch. * Quaeso, ego dabo, quiesce. tu modo filius 65

Fac

Et si, ut ajunt, Danai quinquaginta sint filiae, tot dotes magnam quaerunt pecuniam. Vesterhov.

78. HIS REBUS.] Emundae ancillae, & supellectili; item ad sumtum nuptiarum.

79. PONE SANE &c.] Bene, SANE: quasi plus quiddam exigat, sed hoc contentus sit. *Donatus.* PONE, destina. *Vesterhov.* Supputa. *Minell.* Impendantur. *Paraphrastes Delph.* Primum placet. SANE, ad minimum. ex Donati sententia.

80. SEXCENTAS PROINDE &c.] Perspicere hinc licet consuetudinem utriusque sermonis. nam *Apollodorus* μυρίας dixit, pro multis. Et ut apud Graecos μύρια, ita apud nos *Sexcenta* dicere pro multis, usitatum est. *Cicero* [Verr. I. 47.], *Sexcenta possum decreta proferre.* Donatus. PROINDE, propterea. Pro quo Mss. Bodl. Boend. & Graev. habent PERINDE. Edit. 1469. POTIUS. notante Vesterhovio.

81. IMPURATUS Propriè de lenone, IMPURUS & IMPURATUS. dicuntur autem, ut *Sordidus* & *sordidatus.* Heaut. II. 3. 56. *Vesterhov.* Non agitur hic de lenone; ergo cum Delph. Paraphrasta exponendum est, *Sceleratus.* ETIAM, insuper. Oven i Kiøbet. vel, ETIAM ME, non modo filium.

* QUAESO, EGO DABO. QUIESCE.] Semper Poëta morum ὑπερβολὴν comparatione moderatioris instituti temperat; iracundo, placidum; timido constantem componens. idque, non tantum varietatis causa, sed etiam ad argumentum & exitum Fabulae aptando ista, quasi ita necesse foret, aut certe peropportunum. Demipho & Chremes hic conferuntur, ut in Andria Simo & Chremes. *Boeclerus.*

Fac ut illam ducat, [82] nos quam volumus. *An.* Hei mihi!
Geta, occidisti me tuis [83] fallaciis.
Ch. Mea causa [84] ejicitur: me hoc est aequom [85] amittere.
Ge. [86] Quantum potes, me certiorem, inquit, face:
Si [87] illam dant, [88] hanc ut mittam; ne incertus fiem. 70
Nam [89] illi mihi dotem jam constituerunt dare.
Ch. Jam accipiat: [90] illis [91] repudium renuntiet:

Hanc

82. NOS QUAM VOLUMUS.] Intelligit filiam suam, clam in Lemno susceptam. *Vesterhov.* At ob praesentiam Getae, quae sit, non audet exprimere.

83. Technis & inventis. *Paraphrastes Delph.*

84. EJICITUR.] Matrimonio mulcatur. Supra II. 3. 90. Infra, IV. 5. 13. *Vesterhov.*

85. Majorem vim hoc habet, quam si diceret, DARE.

86. QUANTUM POTES &c.] Festinat Geta: scit enim dixisse lenonem, *Mea lege utar; ut potior sit, qui prior addandum est.* Donatus. QUANTUM, id est celerrime, quamprimum. *Mer. Casaubon.* Libri quidam, QUANTUM POTEST, sub. *fieri.* Vesterh.

87. ILLAM.] Phanium. *Vesterhov.* DANT, Nescio cur hic loquatur in plurali, cum tantum sermo sit de Demiphone: forsan Antiphonem etiam intelligit.

88. HANC, sponsam. de qua supra versu 52. * MITTAM.] Mss. Bodl. Graev. Witt. & edit. 1469. AMITTAM. Ms. Boend. OMITTAM.

89. ILLI, sponsae cognati. * JAM CONSTITUERUNT. Vis omnis est in τῷ JAM. Unde adeo respondet Chremes, JAM ACCIPIAT. *Vesterhov.* JAM, statim.

90. ILLIS.] Sponsae sc. & qui dotem dare Phormioni constituerant. quasi non filiam tantum, sed omnem familiam aspernaretur. Infra IV. 5. 5. *Vesterhov.*

Hanc ducat. *De.* [92] Quae quidem illi res vortat male!

Ch. Opportunè [93] adeo nunc [94] argentum mecum adtuli;

* Fructum, [95] quem Lemni [96] uxoris reddunt praedia: 75

[97] Id

91. REPUDIUM RENUNTIET.] Infra V. 7. 35. Plaut. Aul. IV. 10. 53. *Is me nunc* renuntiare repudium *jussit tibi.*
Proprie REPUDIUM dixit. *Divortium* enim inter virum & uxorem fieri, *Repudium* sponsae remitti ait Modestinus I. 101. §. 2. de Verb. Signif. *Vesterhov.*

92. QUAE QUIDEM ILLI RES VORTAT MALE!] Non desinit Poëta ostendere avaritiam Demiphonis, qui nec ideo libenter fert dari aliquid Phormioni, quia sic commodum ei est. *Virgilius* [Ecl. XI. 6.],
Hos illi, quod nec bene vertat, mittimus haedos. Donatus.
Livore actus Demipho invertit sollennem bene precandi formulam. Sic Adelph. II. 1. 37. Plaut. Aul. IV. 10. 57.
quae res tibi & gnatae tuae
Bene *feliciterque* vortat.
Trin. II. 4. 132.
Neque umquam quisquam est, quoius ille ager fuit,
Quin pessume ei res vorterit. *Vesterhov.*

93. ADEO, ad eam rem. Paraphrastes Delph. per *etiam*; Mihellius, per *valde*, exponunt.

94. ARGENTUM MECUM ATTULI.] Comicum. argentum praesto. Et causa additur cur praesto, & unde sit. simul iracundiae uxoris, & jurgio praeparatur locus. *Donatus.* Punctum posui post *Comicum*; ne quis cum Lindenbrogio putet Grammaticum loqui de *argento Comico.* *Quod argentum praesto sit, id* dicit *esse Comicum*; ɔ: ad Oeconomiam Fabulae valde accommodatum.

* FRUCTUM, QUEM — REDDUNT UXORIS PRAEDIA.] Gall. *Le revenu.* Neque enim quae terra nascuntur, *Fructus* tantum dicuntur, sed quivis reditus,

[97] Id sumam: [98] uxori, tibi opus esse, dixero.

tus, & quaecunque seu fructibus, seu aliis rebus vendundis pecunia redigitur. Cic. Parad. VI. 1. *Multi ex te audierunt, neminem esse divitem, nisi qui exercitum alere posset suis fructibus: quod populus Romanus tantis vectigalibus jam pridem vix potest.* Catull. Carm. CXL.

Firmano saltu non falsò Mentula dives
Fertur, qui tot res in se habet egregias.
Aucupia omne genus, pisces, prata, arva ferasque.
Nequicquam. fructus sumtibus exsuperas.

Sed & quaecunque commoda *Fructus* vocantur. Sic Adelph. V. 4. 16. Et *rei familiaris fructum* [pro, lucrum, accessionem] dixit Nepos Att. VI. *Vesterhov.*

95. QUEM LEMNI.] Et LEMNI & LEMNO legitur. *Donatus.* LEMNI, in Lemno, rariore loquendi modo. Caes. B. C. III. 106. 1. *Caesar — cum audisset Pompejum* Cypri *visum.* Nepos, Miltiade. II. 8. *Se domum* Chersonesi *habere.*

96. UXORIS, sc. Naufistratae: non Lemniae. * REDDUNT PRAEDIA.] Σχῆμα ἐπεξήγησις. Et proprie de fructu, REDDUNT. *Donatus.* Ovid. de Ponto I. Eleg. VI. 56.

Hanc messem satis est si mea reddat humus.

Horat. Epod. Od. XVI. 43.

Reddit *ubi Cererem tellus inarata quotannis.*

Vesterhov.

97. ID SUMAM.] Non FRUCTUM, sed ARGENTUM. ID SUMAM.] Impendam, unde & *Sumtus* dictus. *Donatus.*

98. UXORI, T. O. ESSE, DIXERO.] Bene ESSE, non *Fuisse*: ne jam repetendum videretur. DIXERO.] Adjunctivum, pro pronuntiativo. ut in Eunucho [II. 3. 87.], *Perculeris jam tu me.* Donatus. Nempe modô potentiali, pro, *dicere potero.*

AC-

ACTUS QUARTI
SCENA QUARTA.
ANTIPHO. GETA.

An. GETA! *Ge.* Hem! *An.* [1] Quid egisti? *Ge.* [2] Emunxi argento senes.
An. [3] Satin' id est? *Ge.* [4] Nescio hercle: tantum jussus sum.

An.

1. Magis hoc Objurgantis est, quam interrogantis. Nec obstat, quod interrogativè accipit Geta, nam in ea re est elegantia comica.

2. EMUNXI ARGENTO SENES.] Mirè. quum e contrario dicatur *Emunctus homo*, elegans & facetus: ut *Horatius* [Serm. I. 4. 8.] de *Lucilio*, *Emunctae naris*, inquit. *Donatus*. Plaut. Epidic. III. 4. 58. *
Qui me emunxisti *mucidum*.
Bacchid. IV. 4. 50.
Emungam *hercle hominem probè hodie*.
Mostell. V. 1. 59.
probè
Me emunxti.
Horat. Arte, 238.
Pythias emuncto *lucrata Simone talentum*.
Hesychius: Ἀπομύττειν. ἐξαπατᾶν, γυηλεύειν. *Vesterbov.* * Ad quem Plauti locum haec annotat vir doctus Dionysius Lambinus: *Metaphora servilis & jocosa. Graecis ἀπομύττειν. Me, tanquam puerulum, cujus nasus mucoris plenus, omnisque consilii expers est, delusum argento spoliasti.* Ibidem adfert Nostrum hunc locum. De metaphora a puerulis deducta Lambino consentiunt Baxter & Gesner ad locum Horatii citatum. Eodem sensu Dan. at snyde.

3. SATIN' ID EST?] Hoc est, idne tibi satis videtur ad miserias meas? An quasi εἰρωνικῶς dicit, ut dicere solemus, *Bene habet nunc*: aut *Fecisti certè quod debuisti*. Ideo autem subambigue [Ml. Boend. & Edit.

Ano-

An. [5] Eho! [6] verbero, aliud mihi respondes, ac rogo.
Ge. Quid ergo narras? *An.* Quid ego narrem! opera tua
[7] Ad restim mihi quidem res rediit planissume. 5

[8] Ut

Anonyma. Tarvis. &c. *Sub ambiguo.* Vest.] locutus est, ut nequaquam posset aliter interpretari a Geta, qui respondebit, *Nescio* &c. Donatus. SATIN' ID EST?] Formula objurgandi. q. d. *Satin' id tibi placet.* Vesterh.

4. Ita respondet Geta, quasi Antipho rogasset, an tanto argento emunxerit senes, quanto satis sit. Ubi vero addit, TANTUM JUSSUS SUM, intelligit triginta minas. *Vesterhov.* Facete ludit in ambiguitate interrogationis. TANTUM, sub. *argentum invenire.*

5. Interjectio admonentis, & excandescentis. *Minell.*

6. Appellatio contumeliosa servorum, & hominum nequam. AC, quam.

7. AD RESTIM MIHI QUIDEM RES REDIIT PLANISSUME.] Formula desperationis. Ita Caecilius, Synephebis.

Ad restim res redit: *immo collus, non res, nam ille argentum habet.*

Plaut Pseud. I. 1. 86.

Ca. *Restim volo*
Mihi emere. Ps. *Quamobrem?*
Ca. *Qui me faciam pensilem.*

Poen. I. 2. 184.

Capias restim, ac te suspendas, cum hero & vostra familia.

Pers. V. 2. 34.

Restim tu tibi cape crassam, ac suspende te.

Unde qui alteri mala optarent, scribebant in Tabulis Testamenti, *se restim ei relinquere.* Martial. IV. 69. 1.

Nihil Ammiano, praeter aridam restem
Moriens reliquit ultimis *pater* ceris. *Vesterhov.*

I. e. eò redacta est haec res, vel, eò redactae sunt spes & fortunae meae, ut nihil mihi aliud restet, quam chordam capere, & me suspendere.

[8] Ut te quidem omnes Di, Deaeque, Superi, Inferi,
[9] Malis exemplis perdant! hem! [10] si quid velis,
Huic mandes, quod quidem rectè curatum velis.
[11] Qui te ad scopulum e tranquillo [12] inferat.
Quid minus [13] utibile fuit, quam hoc [14] ulcus tangere, 10
Aut

8. Execratio. cui similis extat Heaut. IV. 6. 7. UT, utinam. QUIDEM asseverandi particula ex abundanti addita.

9. Gravissimis poenis. Donat. ad Eun. V. 7. 21. *Vesterbov.*

10. Si quis velit aliquid recte factum sive curatum esse, [huic mandet.] Ironia. *Minell.* HUIC MANDES &c.] Repetitus versus ex Adelph. III. 3. 18. *Vesterbov.*

11. Sensus est, *Qui te*, [se] *ex expedito faciat impeditissimum.* Translatio à re nautica, quia quae ad scopulum alliduntur naves exitio proximae sunt. Lucret. II. 1170.

Nec tenet, omnia paullatim tabescere, & ire
Ad scopulum spatio aetatis defessa vetusto.

Sed & inde in certum periculum rem adducere, *Rationes ad scopulos appellere* dixerunt. Cic. pro Rabir. 9. Eodem sensu Antonius *scopulus securitatis publicae*, Pompejus *scopulus piratarum*, L. Cassius, seuerus judex, *scopulus reorum*, dicti. Vide Freinshemii Ind. in Flor. v. *Scopulus.* In aliis legitur: HUIC MANDES, QUI TE AD SCOPULUM &c. *Vesterbov.*

12. I. e. impellat. *Minell.* Codd. quid. AUFERAT. *Vesterbov.* q. d. *Abripiat.*

13. UTIBILE dicitur, uti *vincibilis*, *conducibilis*, *vendibilis*. Plaut. Menaechm. V. 6. 22.

Servi, qui culpa carent, & metuunt; ii
Solent esse heris utibiles. *Vesterhov.*

14. ULCUS TANGERE.] Proverbiale: non εἰρωνικῶς dixit. *Donatus.* Affine est, *Camarina non est movenda.* Cic. pro Domo 5. *Tu, in hoc ulcere, tamquam unguis, exsisteres.* Et Nat. Deor. I. 37. *Quidquid*

Aut nominare uxorem? [15] injecta est spes patri,
Posse illam [16] extrudi. cedo nunc porro, Phormio
Dotem si accipiet, uxor ducenda est domum:
Quid fiet? *Ge.* * Non enim ducet. *An.* [17] Novi
caeterum

Xx 2 Quum

quid enim horum attigeris, ulcus est. Pacuvius, Niptris:

Operite, atque abscedite, jam jam
Mittite. Nam attrectatu & quassu
Saevum hunc amplificari' dolorem.

Est autem *tangere ulcus*, mentionem facere rei, quae alteri, qui audit, ingrata sit; translatione ab homine vomica & ulceribus obsito, quibus propter dolorem tangendis abstinendum est. Plaut. Pers. II. 5. 11.

To. *Quod hoc hic in collo tibi tumet?* Sa. *Vomica 'st, pressare parce.*
Nam ubi qui mala tetigit manu, dolores cooriuntur. Vesterhov.

15. INJECTA EST SPES PATRI.] Cic. Att. XVI. 5. *Bruto cum saepe* spem injecissem de ὁμοπλοίᾳ. Quamquam Victorii auctoritate τὸ *Spem* vulgo abest. *Vesterh.* Rarè dicitur *Injicere* bono sensu, pro, afferre, facere, excitare. Caes. B. G. I. 46. ultim. *multo major* alacritas studiumque *pugnandi majus exercitui* injectum *est.* Haud multum abludit Vellej. II. 126. 2. *Recte faciendi omnibus* — incussa voluntas. Cic. pro Caec. laudante Antonio Schoro: *Sperarunt, se* injecturos vobis caussam deliberandi, & judicandi justam moram & *religionem.*

16. Excludi, vel separari a me. *Minell.* Plaut. Poen. V. 4. 49.

si sim Juppiter,
Jam hercle ego illam uxorem ducam; & Junonem extrudam *foras.* Vesterhov.

* Οὐ μὲν ἄξει. Fr. Fabritius, ENIM NON DUCET. Sic Hec. II. 1. 41. *Vesterhov.*

17. Modò NOVI est simulatè concedentis. q. d. fac ita esse.

Quum [18] argentum repetent, [19] noſtra cauſa, ſcilicet ! 15

In

18. Cum ſenes repetent ab eo dotem Phanii repudiatae.

19. NOSTRA CAUSA, propter nos. *Minell.* Non peccabit, ſi quis cum Scaligero, Nannio & aliis velit accipere εἰρωνικῶς: NOSTRA CAUSA SCILICET IN NERVUM POTIUS IBIT, i. e. in vincula ſe duci potius patietur [Phormio ſc.], quam nos prodet. i. e. cum repetent argentum, potius nos prodet, quam in nervum compingi ſe, quod iis qui ſolvendo non erant, uſu veniebat, patietur. *Boeclerus.* IN NERVOM POTIUS IBIT.] Decipiet. a proverbio tracto a ſagittariis: quum vis conatusque tendentis arcum, non in volatum teli, ſed in ruptionem nervi *expetatur.* *Donatus.* Senſus eſt, Phormio neque ſcapulas perdere volet, neque in NERVUM, id eſt, vincula ire, ut nobis fidelis ſit, ſed potius cauſam noſtram deferens perire eum [Se. Phaedriam. An *eam* legendum ſc. *cauſam?* ita puto.] ſinet. Mirum vero de cauſa tamquam de homine loqui Antiphonem. Vide ſupra II. 2. 11. atque ibi laudata Legis XII. Tabb. verba, ad quae h. l. manifeſtò reſpicitur. Poſtea tamen qui ſolvendo non erant, operas pro pecunia dabant, ſublata illa legis ſaevitia. Poſtremo etiam Sulla dictatore diſſoluti ſunt, qui nexi erant, ſi bonam copiam ejurarent. *Veſterhov.* Apparet Virum ex Boecleri & Donati interpretationibus unam facere voluiſſe, quod prorſus non procedit. Mihi plauſibilior videtur Boecleri interpretatio, ita tamen ut Donati non aſperner, quippe quae lepidam phraſin ſuppeditat, & quodammodo convenit cum illo ſupra II. 2. 11. *Vereor, ne iſtaec fortitudo in nervom erumpat denique.* Videndum eſt in verbis Grammatici quid τὸ *Expetatur* ſignificet: an *exeat, evadat,* quomodo Plautus Amph. I. 1. 20. *Expetere* utitur, pro *accidere*: an vero ſignificat, *extendatur*

In nervom potius ibit. *Ge.* [20] *Nihil est*, Antipho,
Quin male narrando possit depravarier.
[21] Tu id, quod boni est, excerpis: dicis, quod mali est.
Audi nunc contra jam: si argentum acceperit,
Ducenda est uxor, ut ais: concedo tibi. 20
Spatium quidem [22] tandem adparandis nuptiis,

X x 3 [23] Vo-

tur, *explicetur*, *exseratur*, a Gr. πείρω?

20. NIHIL EST, — QUIN MALE NARRANDO POSSIT DEPRAVARIER.] Nimirum, teste Epicteto cap. 65. duo sunt rerum λαβαί. Contra Cicero Parad. I. *Sed nihil est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile: nihil tam horridum, tam incultum, quod non splendescat oratione, & tamquam excolatur.* Vesterhov. MALE NARRANDO, male verbis exprimendo. *Paraphrastes Delph.* Sive, male explicando: nam qui narrat, rem explicat.

21. TU ID, QUOD BONI EST, EXCERPIS.] Honeste EXCERPIS dixit. Et attende, quemadmodum dicat, *Excerpi bona*, quibus non utatur. *Donatus.* Hoc est quod Epictetus Enchirid. c. 65. egregiè docet, rem quamque duas habere ansas: alteram φορητὴν, quae facit ut nihil non tolerabile videatur; alteram ἀφόρητον, qua quicquid accidit praeter mentem fit intolerabile. EXCERPIS autem hic pro *demis*, *aufers*. quod non sine causa notari vult Donatus, cum Graeci in hac ipsa re τῷ ἐκλογίζεσθαι [forte ἐκλέγεσθαι.) plane aliter utantur. *Mer. Casaubon.* Mirè de bono EXCERPIS dicit, i. e. demis, rejicis. Accius, Myrmidonibus:
Tu addis, quod vitio est, demis, quod laudi datur.
Cic. de Legib. III. 10. *Sed est iniqua, in omni re accusanda, praetermissis bonis, malorum enumeratio, vitiorumque selectio.* Vesterhov.

22. TANDEM.] H. e. Saltem, ad minimum. Sic Eun. V. 9. 25. *Vesterhov.*

[23] Vocandi, [24] sacruficandi dabitur [25] paululum
Interea amici, quod polliciti sunt, [26] dabunt.
Id [27] ille istis reddet. *An.* Quamobrem? aut [28] quid dicet? *Ge.* Rogas?
[29] Quot res? postilla, monstra evenerunt mihi! 25
[30] In-

23. Invitandi ad nuptias propinquos & amicos.

24. SACRUFICANDI.] Vide ad Adelph. IV. 5. 65. *Vesterhov* Interpres Aristophanis in Scholiis ad Thesmophor. Ἥραν δὲ τὴν Τελείαν.] Ἥρα Τελεία καὶ Ζεὺς τέλειος ἐτιμῶντο ἐν τοῖς γάμοις, ὡς Πρυτάνεις ὄντες τῶν γάμων. Σουΐδας. καὶ τέλος ὁ γάμος, καὶ προτέλεια θυσία, ἡ πρὸ τῶν γάμων γινομένη. Itaque Plautus Aulul. III. 6. 43. in nuptiis Megadori:

Ego, nisi quid me vis, eo lavatum, ut sacruficem.

Puta, uti re divina facta Di Gamelii placarentur, omenque de successu matrimonii captaretur, cui rei auspices quoque olim adhibiti fuere. Val. Max. Lib. II. Cap. I. 1. *Apud antiquos non solum publicè, sed etiam privatim nihil gerebatur, nisi auspicio prius sumto: quo ex more nuptiis etiamnum auspices interponuntur: qui quamvis auspicia petere desierint, ipso tamen nomine veteris consuetudinis vestigia usurpant.* Lucan. Lib. II.

Junguntur taciti contentique auspice Bruto.

Ubi Vetus Scholiastes: *Auspex dicitur qui nuptiis interest, divinationem quaerens.* Lindenbrog.

25. PAULULUM.] Refertur ad SPATIUM. Sic Adelph. V. 9. 23. *Aliquid paululum.* Vesterhov.

26. Numerabunt argentum Phaedriae.

27. Phormio senibus.

28. Quam causam, cur reddat, poterit dicere? *Paraphrastes Delph.* QUAMOBREM, (ante) quo nomine, quo praetextu?

29. QUOT RES? POSTILLA, MONSTRA EVENERUNT MIHI!] Ita distinxi, ut ad QUOT RES? subaudiatur, *dicere po-*

[30] Introiit in aedes [31] ater alienus canis:

poterit. POSTILLA valet, *ex illo tempore, quo dote data Phanium mihi desponsa est*. And. V. 4. 33. Porro autem multa erant, unde aut bona, aut mala ominabantur; atque in illis sternutatio & tinnitus aurium. Hic autem incipit μίμησις verborum Phormionis. *Vesterhov.* MONSTRA.] Omina, prodigia.

30. INTROIIT IN AEDES.] Varia admodum ac multigeneris fuit τῆς μαντικῆς doctrina. sed de qua hic agitur ea propriè οἰκοσκοπικὴ dicebatur. Suidas [De Xenocrate]: Οὗτος συνεγράψατο τὸ οἰκοσκοπικὸν οἰώνισμα, οἷον ὅτι εἰ ἐν τῇ στέγῃ ἐφάνη γαλῆ, ἢ ὄφις, τὸ δὲ τι σημαίνει. Dio Cassius Lib. LVIII. de Sejano: Προϊόντος αὐτοῦ ἐκ τῆς οἰκίας γαλῆ διὰ μέσων σφῶν διῇξεν. Quinimo superstitiosos etiam de muribus augurari solitos, Jamblichus notat in Amorib. apud Photium Biblioth. pag. 133. Καὶ τὰ μυστήρια ἀπὸ τῶν μυῶν. πρώτην γὰρ εἶναι τὴν τῶν μυῶν μαγικήν. *Lindenbrog.*

31. Canem atrum aedes alienas introire infaustum erat: hunc interpretabantur homines superstitiosi significare adulterum, qui lectum connubialem conspurcaret. *Minell.* Multa de Canibus prodigia recenset Julius Obsequens. — ATER color infaustus est habitus. *Vesterhov.* Haec est quam Plautus *caninam scaevam* vocat in Casina, V. 4. 4. Nec sic tantum canis ominosus erat; verum etiam si vianti occurrisset infaustum omne iter putabatur. Tzetzes Chiliad. XIII. Hist. 474.

Κἂν τούτων σύμπαν μάντευμα καταχρηστικότερως
Κληδὼν, παρμὸς, συνάντημα κυνῶν &c.

Horatius Carm. III. Oda 27.

Impios parrae recinentis omen
Ducat, & praegnans canis, &c.

Idea-

Anguis [32] per impluvium decidit de tegulis:
[33] Gallina cecinit: [34] interdixit hariolus:

[35] Ha-

Ideoque etiam animalia haec θηρία δυσκλυδάνιστα vocabantur, quae ne nominari quidem sine malo omine poterant. *Lindenbrog.*

32. De *Impluvio* vide Eun. III. 5. 41. *Vesterhov.* IMPLUVIUM inquit Varro *est locus sub caelo in medio aedium relictus, unde lumen deorsum caperent: ita dictus, quod eò implueret.* Festus vero caussam notationis sic refert: Impluvium *quo aqua impluit collecta de tecto.* Paraphrastes Delph.

33. Observatum est, in qua domo *gallina canat*, * superiorem marito esse uxorem. *Donatus.* * Mſ. Boend. cum edd. plerisque ante Rob. Stephanum, *Superstitem.* Barlandus, *Superstitem fore.* Vesterhov. Et in Apulejo par portentum narratur, Milef. Lib. IX. *Una de cetera coborte gallina, per mediam cursitans aream, clangore genuino, velut ovum parere gestiens, personabat.* Clemens Alexandr. Stromat. Lib. 7. Ἀλεκτρυὼν τρεφόμενος, ἐὰν ἀπὸ ἑσπέρας ᾄσῃ, τιθέμενοι τοῦτο σημεῖον τινός. Et nunc quoque anilibus deliramentis infatuati forentur, si gallus tristem sonum ediderit, vel gallina cantarit, id mortem alicui ex familia, aut rixas significare. *Lindenbrog.* Rustici nostri dicunt, *La poulle a chante le cocq.* Idque cum acidit, extemplo misella illa gallina

Crudeli ferro meritas jugulata sub umbras

Mittitur . . . . .

Idque ad averruncandum malum eventum praesens remedium est. *Tanaquill. Faber.*

34. Hujusmodi monstra cum evenirent, qui superstitiosiores erant, statim ad hariolos abire solebant, atque ab illis consilium expetere. Theophrast. Περὶ δεισιδαιμ. Ἐὰν μῦς θύλακον ἀλφίτων διαφάγῃ, τὸν ἐξηγητὴν ἐλθὼν ἐρωτᾶν, τί χρὴ ποιεῖν. Ideoque addit Terentius, INTERDIXIT HARIOLUS. Sic & in Plauti Sticho III. 2.

[35] Haruſpex vetuit [36] ante brumam [37] aliquid novi

Xx 5 Ne-

2. 1. Gelaſimus paraſitus in re ſimili haruſpicum libros ſe conſuluiſſe dicit:
Libros inſpexi, tam confido, quam poteſt. Lindenbrog.
HARIOLUS eſt, qui divina mente vaticinatur. Dictus HARIOLUS, quaſi *fariolus*, a fatis & a fando. quum *F* pro *H*, & item *H* pro *F*, in multis locutionibus ponatur. An quod imitatur aſpirationem [Sc. literam *H*, & ejus ſonum] in exhalando? nam halitu ſolent excludere velut mortalem animam, ut divinam recipiant. unde & vocem ejusmodi dabant, quae eſt *, OE: quod OE ſonus exhalandi vim praeſtat. *Donat.*
* Quod ſuſpicabatur Scioppius ſcribendum eſſe *Oh* vel *Ho*, id Libri quid. vett. exhibent. Malim tamen *Ha* Veſterhov. *Haruſpex* & *Hariolus* hoc differunt, quod *Hariolus* divinat de humanis, *Haruſpex* de divinis. *Engraph.*

35. HARUSPEX ab *haruga* nominatur. nam *haruga* dicitur hoſtia, ab *hara* in qua concluditur & ſervatur. *hara* autem eſt, in qua pecora includuntur. Plautus, *Ruſticus*, *hircus*, *hara*; Moſtellaria (I. 1. 39.) *Donatus.* Bene monet Donatus, HARUSPEX dici ab *Haruga*, quae notet *hoſtiam*; ſed in eo errat quod *Harugam* ab *hara* dictam exiſtimat. Alias derivationes dant Janus Rutgerſius, Var. Lect. III. 9. & Voſſius in Etymolog. Verum ἔτυμον eſt Donati *Haruga*. Rem confecit Jac. Perizonius, V. Cl. ad Aelian. Var. Hiſt. III. 31. cujus juvat adſcribere verba: „ Denique Dionys. quoque Halicarn. Lib. II. Romanorum Haruſpices a ſuis, h. e. a Graecis dici ait ἱεροσκόπους, in eo tamen graviter errans, quod tradit, Romanos vocabulum Ἁρούσπικα formaſſe ex illo Graeco ἱεροσκόπον, exiguum quid illius primitivae vocis ſervantes. Nam revera *Haruſpices* ab Hetruſco *Haruga*, eaque *ſpectenda*, ſunt dicti, ut monet Donatus ad Terentii Phorm. *Haruga* autem eſt hoſtia, vocabulum non ab *Hara formatum*, ut idem Donatus putabat, ſed ex Oriente, & lin-

Negoti incipere. quae [38] caufa eft juftiffima. 30
[39] Haec fient. *An.* [40] Ut modo fiant. *Ge.* Fient:
[41] me vide.
Pater exit. abi, dic, [42] effe argentum, Phaedriae.

lingua Orientali, cujus multa reperiuntur apud Etruscos ex Afia ortos veftigia, translatum. Ibi enim *Haruga* fignificat *Caefam*, fcil. victimam, genere feminino, quia antiquiffimis temporibus femellae maxime ad facrificia adhibebantur. „ De ortu Harufpicinae vide Ciceronem, Divin. II. 23. *Vefterhov.*

36. ANTE BRUMAM.] Arte irrifit homines *Terentius*, quibus religio fit aggredi negotium aliquod diebus decrefcentibus. ANTE BRUMAM.] Quod ante brumam dies decrefcere incipiant. *Donatus.* BRUMA dicitur illa pars hyemis in qua dies funt breviores. Ovid. I. Faft.

Bruma *novi prima eft*, *veterisque noviffima folis*,
Principium capiunt Phaebus & annus idem.
Minell.

37. Mf. Bodl. AUTEM (pro ALIQUID): quod & in Impreff. quibusd. eft: defenditque Faërnus ex antiquiffimis Libris. quando τὸ INCIPERE erit nominis loco, pro, *Inceptio novi negotii.* Vefterhov.

38. Excufatio. * Sic fupra I. 4. 49. & And. I. 1. 114. & V. 4. 46. Heaut. Prol. 41. *Vefterhov.*

39. HAEC FIENT.] Refpondet his verbis Geta ad ea, quae verfu 14. dixerat Antipho, QUID FIET? habentque emphafin, poftquam tot res enumeraffet, dicendo demum, HAEC FIENT. *Vefterhov.*

40. Pro, *dummodo.* atque eft diffidentis.

41. ME VIDE.] Refpice, id eft, vultus mei fiduciam gere: fiquidem nullum periculum eft. Sic Graeci, nam aliter Latini. ME VIDE.] Quia [forte, *Qui*] in jure promittit, & interponit fuam fidem [Sub. *ita folet dicere*]: quod nos dicimus, *Me habes.* VIDE.] Refpice. *Donatus.* Sic And. II. 2. 14. *Vefterhov.*

42. Paratum effe. *Paraphraft. Delph.*

AC-

ACTUS QUARTI

SCENA QUINTA.

DEMIPHO. GETA. CHREMES.

De. [1] QUIETUS esto, inquam: ego curabo, ne quid verborum [2] duint:
[3] Hoc temere numquam [4] amittam ego a me, [5] quin mihi testes adhibeam.

Cui

1. I. e. securus. *Donat.*

2. Codd. quid. DUIT. quasi de solo Phormione dictum. Quidni autem sermo sit de Geta & Phormione simul? Edit. Anonyma, & Venet. an. 1490. NE QUID ISTI VERBORUM DUINT. H. e. ne quid fallant me, & argento accepto, Phanium apud Antiphonem maneat. *Vesterhov.*

3. HOC.] Δεικτικῶς. Ostendit enim marsupium cum argento. *Vesterhov.* TEMERE, imprudenter, incautè.

4. Dimittam e manibus meis. *Minell.*

5. QUIN — ADHIBEAM. CUI DEM, &c.] Ita distinxi. Vulgò, ADHIBEAM, CUI DEM. Id enim publicè sciri intererat, triginta minas datas esse Phormioni, & dotis nomine esse datas, ut Phanium ei nuberet. Continent autem haec verba [CUI DEM, ET QUAMOBREM DEM.] quasi formulam cautionis in numeranda pecunia. Cic. Fam. V. 20. *Ni ista pecunia gravissimis esset certissimisque monumentis testata, cui data, quo SCto, quibus tuis, quibus meis literis P. Sextio tradita esset.* Mss. Graev. Witt. Boend. cum edit. Anonyma, & quibusd. al. vetustis, CUM DEM. *Vesterhov.* QUIN, ut non. MIHI, mecum. ADHIBEAM, habeam, adducam;

Cui dem, & [6] quamobrem dem, commemorabo.
Ge. [7] Ut cautus est, ubi nihil opus est!
Ch. Atque ita [8] facto opus est. at matura, dum [9] libido eadem haec manet.
Nam si [10] altera illa magis instabit, forsitan [11] nos rejiciat. 5

Ge.

6. Quo nomine, quem in finem. COMMEMORABO; expressis verbis dicam, coram testibus. Potest & esse, *Simul dicam*.

7. UT CAUTUS EST, UBI NIHIL &c.] Consulit, inquit, quemadmodum detur, ubi omnino dare non debuerit. *Donatus*. Deridet senis prudentiam non temere, cum non sit in loco. Et non in loco sapere est desipere, *Minell.* Ms. Witt. UT CAUTUS, UBI NIHIL EST OPUS. Ms. Graev. UT CATUS EST: [i. e. callidus.] *Vesterhov.* UT, quam.

8. Facere oportet. * AT MATURA.] Faërnus, ET MATURA. *Vesterhov.* MATURA, Accelera. *Eugraph.*

9. Bene *Libidinem* posuit pro voluntate hominis incerti ac levis. *Donatus.* Dum se Phanium ducturum esse dicit Phormio. Contrarium est And. III. 3. 24. *V.*

10. ALTERA ILLA.] Quae fingebatur sponsa Phormioni. Supra IV. 3. 53. *Vesterhov.* INSTABIT, sc. *Phormioni*, ut conficiat secum nuptias. non autem, *urgebit per amicos apud Antiphonem*, quod Minellio visum est.

11. NOS REJICIAT.] Mulierem scilicet. An verè NOS, id est, negotium nostrum & conditionem? *Donatus.* Ita supra IV. 3. 72. *Repudium illis renuntiet.* REJICIAT, rejicere possit. * NOS REJICIAT. H. e. Phanium sibi a nobis destinatam. Phaed. II. [2. 4.]

Et improbum rejecit.

[Scheffero interprete: Negavit ei, quod petierat cum contemtu & aspernatione.] Ovid. Metam. IX. 512.

Ergo ego, quem fueram non rejectura petentem.

Plaut. Bacchid. IV. 3. 18. *Vesterhov.*

Ge. [12] Rem ipsam putasti. *De.* Duc me ad eum ergo. *Ge.* [13] Non moror. *Ch.* [14] Ubi hoc egeris,

Transito ad uxorem meam, ut conveniat [15] hanc, prius quam [16] hinc abeat:

[17] Dicat, nos dare eam Phormioni nuptum, ne succenseat:

[18] Et magis esse illum idoneum, qui ipsi sit familiarior:

[19] Nos

12. REM IPSAM PUTASTI.] Sic Plaut. Epid. II. 2. 100.
Rem, *herle*, loquere. Rud. V. 2. 19.
tetigisti acu. Vesterhov. PUTASTI.] Pro disputasti modo. *Donatus.* i. e. dixisti. recte conjectasti, divinasti. Et dicitur citra Ironiam, contrà quam Minellio videtur.

13. Nulla in me mora est, paratus sum, eamus. *Paraphrast. Delph.* Mſ. Graev. & Edit. 1469. NUM MOROR? *Vesterhov.*

14. UBI, postquam. TRANSITO, abito. Ita infra V. 7. 28. *Sed transi, sodes, ad forum.* an significat, *in transitu (obiter) conveni?* TRANSITO — UT CONVENIAT, scitissimâ brevitate, pro, *transiens agito cum uxore, rogato illam, ut conveniat* &c. Hoc non animadverterunt Interpretes.

15. Phanium, Antiphonis uxorem.

16. HINC, ab aedibus tuis. * ABEAT.] Goveanus, Faërnus, & Guyetus, ABIT. *Vesterhov.*

17. Ordo & sensus est, DICAT (uxor.) NE SUCCENSEAT (Phanium.) NOS DARE [*quod nos demus.*] EAM PHORMIONI NUPTUM. *Vesterhov.*

18. Optimum hunc versum, qui inservit persuadendae Phanio, ut Antiphone relicto, nubat Phormioni, expungit tamen Guyetus. *Vesterhov.* MAGIS ESSE — IDONEUM, magis illi convenire [Sc. maritum]. QUI, ut qui [quoniam]. FAMILIARIOR, usu familiaritatis notior.

[19] Nos nostro officio nihil digressos esse: quantum is voluerit, 10
Datum esse dotis. *De.* [20] Quid tua, malum! id refert? *Ch.* Magni, Demipho.
[21] *De.* Non satis est, tuum te officium fecisse, si non id fama adprobat?

Ch.

tior. *Paraphrastes Delph.* Ita vulgò dicunt populares mei. Kunnigir bytazt best, *Optimum commercium inter notos; Optimè convenit notis,*

19. NOS — OFFICIO NIHIL DIGRESSOS ESSE.] A Mſ. Bodl. abest τὸ ESSE. Mſſ. Graev. Witt. Boend. cum edd. 1469. & Anonyma, EGRESSOS. Sic *esse in officio, deserere officium, discedere ab officio,* Cicero dixit. *Vesterhov.* Intelligit dotis numerationem, quae ex lege debebatur cognatae.

20. MALUM! Interjectio. MAGNI DEMIPHO.] Nota, responsum contra QUID REFERT? non ad QUID relatum. Et quaere quomodo dicatur, *Quid mea? quid tua?* An deest *ad*: ut sit, *Ad mea*, aut *ad tua? Donatus.* Ex Donati verbis videre licet, existimare eum in accusativo casu efferri posse hanc dictionem. *Faernus.* Rem expedivit Cl. Perizonius ad Sanct. Min. III. V. 3. Vide infra V. 7. 47- *Vesterhov.* ID, nempe hoc dici & persuaderi Phanio.

21. Melius erit versum hunc [sine interrogatione] tribuere Chremeti; observante Palmerio. Atque ita Guyetus, addens in Scholiis Mſſ. τὸ NON SATIS EST OFFICIUM FECISSE, γνωμικῶς enunciari placet. Haec ille. Cic. Off. I. 28. *Negligere, quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. Vesterhov.* Non displicet haec tribui Chremeti, & pro sententia proverbiali accipi. Sed enim Demiphoni recte tribui puto, homini rigido & severo, suique cerebri ac moris. Latet quoque in verbis praeclara sententia philosophica, dum sic accipias: *Satis est tuum te officium fecisse, etiamsi fama id non adprobat.*

Ver-

Ch. Volo ipſius quoque voluntate hoc fieri, ne ſe ejectam [22] praedicet.

De. Idem ego iſtuc facere poſſum. *Ch.* [23] Mulier mulieri magis congruit.

De. Rogabo [24]. *Ch.* Ubi illas [25] ego nunc reperire poſſim, cogito. 15

Verbô, ſi Chremeti tribuatur, erit ſententia politica; ſi Demiphoni, philoſophica. Seneca, citante Mer. Caſaubono: *Nunquam volui populo placere. Nam quae ego ſcio, non probat populus: quae probat populus, ego neſcio.* & mox: *quis enim placere poteſt populo, cui placeat virtus?* TE, hominem quemcunque. FAMA, Opinio & ſermo populi.

22. PRÆDICET.] Non ſollicitanda haec vox, nec mutanda in PUTET. quid enim ad famae approbationem, ſi tantum *putaret, ſe ejectam*, & non publicè *praedicaret* Phanium? *Veſterhov.*

23. MULIER MULIERI MAGIS CONGRUIT.] Flor. III. 23. 3. *Viro cum viris facile convenit.* Weitzius e Plutarcho laudat: γέρων γέροντι γλῶτταν ἡδίστην ἔχει, παῖς παιδὶ, καὶ γυναικὶ προσφορὰν γυνή. [*Senex ſeni linguam ſuaviſſimam habet, puer puero, & mulier convenientem mulieri*]. Veſterhov. Femina feminae magis poterit perſuadere. Partes enim virorum viros, feminarum feminas, ut docet Horatius, aegre [corr. agere.] convenit. *Eugraph.* Pro CONGRUIT, Mſ. Witt. & edit. 1469. CONGRUET. Cod. Bemb. CONVENIT. Veſterhovio & Faërno teſtibus.

24. Nauſiſtratam uxorem, ut conveniat Phanium. *Veſterhov.*

25. ILLAS.] Filiam & uxorem [Lemniam]. *Donat.* COGITO, Sollicitus ſum. *Paraphraſtes Delph.* Quod non fuerat opus. Accipe ſimpliciter ut Adelph. IV. 2. 30. *Ubi illum quaeram, cogito.*

AC-

ACTUS QUINTI

SCENA PRIMA. *

SOPHRONA, CHREMES.

So. Quid agam? quem mihi amicum inveniam
mifera! aut [1] quò confilia haec referam?
Aut unde mihi auxilium petam?
Nam vereor, [2] hera ne ob meum fuafum [3] indignè
injuria adficiatur:
[4] Ita patrem adolefcentis facta haec tolerare audio
violenter.

Ch.

* Donatus hanc Scenam refert ad Actum IV. obfervante Georgio Fabricio. *Vefterhov.*

1. QUO CONSILIA HAEC REFERAM?] Cum quo communicabo commentum meum de nuptiis Phanii & Antiphonis? Plaut. Curc. II. 2. 4.
Tute ipfè, fi quid fomniafti,
ad me refers.
Cic. Div. II. 65. Defert ad conjectorem, *quidam, fomniaffe fe, ovum pendere ex fafcia lecti fui cubicularis.* Et cap. 70. *Parere quaedam matrona cupiens, dubitans effetne praegnans, vifa eft in quiete obfignatam habere naturam.* Retulit. Mf. Witt. QUOI. *Vefterhov.* CONSILIA HAEC, has Antiphonis & Phanii nuptias noftro confilio contractas. *Minell.*

2. HERA] Intelligit Phanium, heram minorem. Mf. Graev. NAM VEREOR HERAM, NE. Comice. *Vefterhov.*

3. Inhonefte, turpiter. INDIGNA, in Cod. Bemb. & aliis invenit Faërnus; quod referri poteft ad *Injuriam.*

4. ITA, fiquidem, eo quod. * VIOLENTER, Quod Graeci dicunt δεινῶς. *Donatus.* TOLERARE — VIOLENTER. Sic Eun. V. 5. 12. *Vefterhov.* Graviter, indigne.

Ch. [5] Nam quae haec anus est exanimata, [6] a fratre quae egressa 'st meo? 5

So. [7] Quod ut facerem, [8] egestas me impulit: [9] quum scirem infirmas nuptias

[10] Hasce esse, ut id, [11] consulerem, [12] interea vita ut in tuto foret.

Ch.

5. NAM QUAE &c.] Ἀναστροφή, ut, [Virgil. Georg. IV. 445.]
Nam quis *te juvenum confidentissime*.
Sed figura haec apta commotis est aliqua re nova. *Donatus.*

6. Pro, A domo fratris. ut, [Virgil. Aen. II. 311.[
jam proximus ardet Ucalegon. Donatus.

7. Quam rem ut facerem, Sc. ut suaderem Phanio eas fieri nuptias. *Minell.* vel, FACEREM, sinerem fieri.

8. EGESTAS ME IMPULIT.] Sic And. I. 5. 40. Plaut. Asin. III. 3. 81.
Quidvis egestas imperat.
Horat. Carm. III. 24. 42.
Magnum pauperies opprobrium, jubet
Quidvis & facere & pati. Vesterhov.

9. QUUM, quamvis. *Paraphrastes Delph.*

10. Dum versum hunc expungit Guyetus; simul sensum commodum praecedentis tollit. *Vesterh.*

11. CONSULEREM, providerem, curarem. Adelph. I. 2. 47. *Vesterhov.*

12. Totius sermonis Sophronae hic sensus est: *Egestas me impulit, ut id facerem, qui Phanium nuberet Antiphoni, juveni nobili & diviti, ut ita, si maxime infirmae hae essent nuptiae, tamen egestati prospicerem, nostramque vitam in tuto collocarem;* seu, *ne de victu essemus sollicitae, dote scilicet data.* Quem sensum non ceperunt Interpretes. Sic supra II. 3. 16.
Pauper, cui opera vita erat.
Clarius autem patebit id voluisse Sophronam, si distinguas, UT ID CONSULEREM INTEREA, VITA UT IN TUTO FORET. Sic mox V. 2. 5.
Ut sit, qui vivat, Vesterh.

Ch. Certe aedepol, [13] nisi me animus fallit, aut parum prospiciunt oculi,
Meae nutricem gnatae video. *So.* Neque ille [14] investigatur. *Ch.* Quid agam?
So. [15] Qui est ejus pater. *Ch.* [16] Adeo, an maneo, dum ea, quae loquitur magis [17] cognosco? 10

So.

Cetera rectè; nisi quod non video, cur VITA hic pro *victu* debeat accipi.

13. NISI ME ANIMUS FALLIT, AUT PARUM PROSPICIUNT OCULI.] Doctè *Terentius.* nam visa, vel corporis, vel animi sunt: hoc est, rationis, vel sensus. *Donatus.* PARUM PROSPICIUNT OCULI.] Plaut. Epid. V. 1. 28.

Satin' ego oculis utilitatem obtineo sincere, an parum? Vesterhov.

I. e. an visus mihi satis suppetit? & patet Vesterhovium τὸ PROSPICIUNT capere, pro *vident* simpliciter. Ita Plaut. Curc. II. 3. 38. ex persona parasiti, simulantis sibi oculos ab inedia caligare:

Perii! prospicio parum.

Minellius exponit, PROSPICIUNT OCULI, per *de longe video.* Atque is usus verbi est proprius: Virgil. Aen. VII. 29.

Atque hic Aeneas ingentem ex aequore lucum Prospicit.

14. INVESTIGATUR.] Sic Eun. II. 3. 3. Heaut. IV. 2. 8. *Vesterhov.* Sedulo inquirendo inveniri potest. *Paraphrastes Delph.*

15. QUI EST &c.] Continuatio superioris, *Ille investigatur.* EJUS, Phanii.

16. Adire mulierem, an hic consistere debeo? & notа locutionem. * Mss. Graev. & Witt. cum edd. praestantiss. ADEON', vel, ADEONE. Sic ante QUID AGO? legit Faërnus & alii, cum uno Ms. Leidens. *Vesterhov.*

17. Intelligo. *Paraphrastes Delph.* Mss. Bodl Graev. & Witt. COGNOSCAM. *Vesterhov.*

So. Quod si eum nunc reperire possim, nihil est, quod verear. *Ch.* Ea 'st ipsa.
[18] Conloquar. *So.* Quis hic loquitur? *Ch.* Sophrona. *So.* [19] Et meum nomen nominat?
Ch. Respice ad me. *So.* [20] Di, obsecro vos! estne hic Stilpho? *Ch.* Non. *So.* Negas?
Ch. [21] Concede hinc a foribus paululum istorsum, sodes, Sophrona.
[22] Ne me istoc posthac nomine [23] appellassis. *So.* Quid? non, obsecro, es,

18. Alloquar, compellabo.

19. Pergit sibi loqui, a sene aversa. Et ideo is subjicit, RESPICE AD ME, i. e. Visum retro ad me converte: propriè. Sunt tamen, qui, pro *adspice me*, capiant. quod & satis commode fieri potest.

20. DI, OBSECRO VOS! Modò admirantis formula.

21. Discede. Veretur Chremes, ne prae laetitia nimis apertè voce loquentem uxor audiat, & facinus suum prodatur [Sc. furtivum cum Lemnia connubium.] Ideo submisse hoc loquitur, & a foribus domus eam seducit. *Minell.*

PAULULUM ISTORSUM.] Nunc ISTORSUM [Mſ. Boend. & edd. plerique ante Rob. Stephanum, PAULULUM *adverbium est*. Suspicatur Faërnus legisse & scripsisse Donatum, ISTOC, sed & PAULLUM. *Vest.*] adverbium est loci: alias nomen. *Donatus.* ISTORSUM, in istam partem, istum locum versus.

22. Plaut. Amph. II. 2. 181.
Ne me appella falsò falso nomine.
Mſ. Bodl. NEC ME. Mſ. Graev. NEC ME — APPELLARIS. *Vesterhov.*

23. Appellaveris. Vetustè ab *appellasso*, Futuro Subjunctivi, verbi *appello*: ut a *levo*, *levasso*. Minell.

Quem semper te [24] esse dictitasti? *Ch.* [25] St! *So.* Quid has metuis fores?
Ch. [26] Conclusam hic habeo uxorem saevam. [27] verum istoc de nomine,
Eo perperam olim dixi, ne vos forte imprudentes [28] foris

[29] Ef-

24. ESSE pro *nominari*, antiquorum more dixit. *Donatus.*

25. In pluscculis Codd. EST legitur, quod defendit Rivius. And. IV. 1. 59. Heaut. III. 3. 36. *Vesterhov.*

26. CONCLUSAM &c.] Illaturus SAEVAM, bene CONCLUSAM praetulit [i. e. *praemisit*]: ut si diceret, *feram.* Donatus. CONCLUSAM.] And. II. 3. 12. Ovid. Amor. I. 4. 61.
Nocte vir includet. Vesterh.

27. ISTOC DE NOMINE.] Non assentior Faërno, Heinsio, Guyeto, Dacieriae, Hoogstratano, Unius Victoriani libri auctoritate legentibus: VERUM ISTOC ME NOMINE EO PERPERAM &c. Scilicet, duo rogaverat Sophrona Chremetem, — Ad postremum prius respondet, CONCLUSAM &c. Quod cum dixisset, pergit, VERUM ISTOC DE NOMINE, id est, *Quod ad nomen illud Stilphonis attinet, quô me in Lemno dictitavi, ideo perperam olim dixi, ne* &c. Si aliter legas, vocula VERUM omnem vim perdit. dicendum enim fuerat, *Tum, porro autem.* [Non video hanc rationem.] Elegans autem usus est particulae DE, pro, *quod attinet ad.* Plaut. Rud. IV. 7. 2.
de *illo vidulo,*
Si sapias, sapias.
Cicero passim [Vide Gottl. Cortii Indicem in ejus Epist. Fam. v. *De.*] Firmant lectionem meam MSS. Leid. quinque, cum MSS. Traject. Lips. Boend. Graev. Witt. sed & edit. vetustissimis & Optimis, Anon. Junt. Rob. Stephani. Ald. Tarvis. Venet. Argent. aliis. *Vesterh.* PERPERAM, falsò.

28. Extra aedes. *Minell.* i. e. apud extraneos, inter populum, in publico, in propatulo.

[29] Effutiretis: atque [30] id porro aliqua uxor mea
resciſceret.
So. Hem! [31] iſtoc pol nos te hic invenire miſerae
numquam potuimus. 20
Ch. Eho! dic mihi, quid rei tibi eſt cum familia
hac, [32] unde exis?
[33] Ubi illae ſunt? *So.* Miſeram me! *Ch.* [34] Hem!
quid eſt? vivuntne? *So.* Vivit gnata:
Matrem [35] ipſam [36] ex aegritudine miſeram mors
[37] conſecuta eſt.

29. EFFUTIRETIS.] Eloqueremini, evacuaretis, exinaniretis. EFFUTIRETIS, ab eo quod eſt effundere. Translatum eſt a vaſe, *Futili* nomine: quod patulo ore, fundo acuto instabile, nihil prorſus continet. Unde *Futilis* dicitur ejusmodi, ut nihil intra ſe contineat, & ſemper inanis ſit. *Donatus.* Vetus Scholiaſtes ad Statii Theb. VIII. 297. Futile *vas eſt quoddam lato ore, fundo anguſto, quo utebantur in ſacris Veſtae, quia aqua in ſacris Veſtae in terra non ponitur, quod ſi fiat piaculum eſt. Ideo excogitatum eſt vas, quod ſtare non poſſet, ſed ſi poſitum, ſtatim funderetur. Unde & homo commiſſa non retinens* Futilis *dicitur, contra* Non futilis, *bonus in conſiliis.* Veſterhov. ad And. III. 5. 3.

30. ID, meum clandeſtinum cum Lemnia conſortium. ALIQUA, ſub. *via, ratione.*

31. Sub. *nomine.* Sed & poteſt eſſe, *ob iſthoc*, ideo.

32. A qua, ɔ: ex cujus aedibus.

33. UBI ILLAE &c.] Muretus & Heinſius, AUT UBI ILLAE &c. quomodo & Mſſ. plerique cum Im preſſ. vett. Faërnus τὸ AUT recidit. Mſ. Witt. AUT UBI ILLAE? omiſſo SUNT. *Veſterhov.* Intelligit conjugem Lemniam, & gnatam.

34. Modò eſt conſternati.

35. IPSAM, abundat: niſi forte hoc poſuit pro *beram.*

Ch. [38] Male factum! *So.* Ego autem, [39] quae essem anus [40] deserta, egens, ignota,

Ut

36. EX AEGRITUDINE MISERAM MORS &c.] Bene moderatus est [i. e. *disposuit Poëta.*] ut neque nimis aegre ferat, neque rursum ἀπαθὴς sit. [*Manifestum est, Grammaticum haec notâsse ad responsum Chremeti.*] Et haec est οἰκονομία, ne in eadem urbe duae uxores, plus mali ex sollicitudine afferant Chremeti, quam ex alterius morte tristitiae. Neque in Comoedia possunt nimis miserabiles mortes esse; ne res in Tragoediam transeat. EX AEGRITUDINE.] Infirmitate ac morbo. *Donatus.* Guyetus in ἀνεκδότοις suspicatur scripsisse Donatum, *Non infirmitate aut morbo.* qui sane est sensus Terentii. Valet enim AEGRITUDINE idem quod *tristitia*, *maerore*, ex non invento marito. *Vesterhov.* Guyeti suspicionem hic nihil morabor, sed stabo auctoritate Donati, quem melius Latine scisse puto. Faber in Thesauro *Aegritudinem* h. l. utroque sensu sumit; quem vide.

37. MATREM — MORS CONSECUTA.] Lucret. Libr. III.
Frigida quem *semel est* vitai pausa sequuta. *Vesterhov.* Curt. IV. 14. 25. *Effugit mortem quisquis contemserit: timidissimum* quemque consequitur. Sc. mors. *Consequi* proprie dicitur de persequentibus, qui fugientes deprehendunt: hic bellè ad *mortem* transtulit; & id videtur velle, *mulierem ex morbo diuturno tandem decessisse.* Paraphrastes Delph. haec omnia sic exponit: *Matrem ejus tristitia, & animi anxietate oppressam nuper mors rapuit.*

38. MALE FACTUM!] Formula dolentis & indignantis. Plaut. Mostell. II. 2. 27.
Male, hercle, factum. Laetitiae Formula est, *O bene factum!* Sic And. I. 1. 78. Hec. V. 4. 17. *Vesterhov.*

39. Pulchrius hoc, quam *Quae eram*, vel, *Cum essem.*

40. DESERTA, EGENS, IGNOTA.] Singula pronun-

Ut potui [41], nuptum virginem locavi huic adolescenti, 25
[42] Harum qui est dominus aedium. *Ch.* Antiphonine? *So.* Hem! illi ipsi.
Ch. Quid! duasne is uxores habet? *So.* [43] Au! obsecro: unam ille [44] quidem hanc solam.
Ch. Quid [45] illa altera, quae dicitur cognata? *So.* Haec [46] ergo est. *Ch.* Quid ais?
So. [47] [Composito factum est, [48] quomodo hanc amans habere posset

nuntianda sunt. *Donatus.* I. e. sigillatim; & pausâ inter singula interposita.

41. Sub. *Feci*, v. *consului.*

42. HARUM QUI EST DOMINUS AEDIUM.] Cornelius van Bynckershoek, super hoc loco a me consultus, ita rescribebat: *Rectè filius, vivo patre*, DOMINUS AEDIUM dictus. *in eandem sententiam Paulus dixit in L. II. ff. de Liber. & Postum. hered. instit. Liberos vivo patre quodammodo dominos existimari.* Vesterhov.

43. Interjectio consternatae. * OBSECRO: Sub. *Deos.* Quod a Sophrona dicitur mali ominis avertendi causa. *Minell.* Quasi dicat; *Di meliora; Di prohibeant!* aut, *Bona verba, quaeso.*

44. Equidem, certe. *Minell.*

45. QUID, sub. *est.* ILLAM ALTERAM, legunt quidam, observante Minellio; sc. *Nonne habet uxorem?*

46. Indignandi vim habet in repetitione τὸ ERGO. Sic And. V. 2. 9. Plaut. Epid. III. 4. 40.
Quas tu mihi tenebras cudis? quin tu fidicinam
Produci intus jubes? Pe. Haec ergo est fidicina. *Vesterh.*

47. COMPOSITO.] Sic veteres: nos, *Ex composito.* ut [Virg. Aen. II. 129.], Composito *rumpit vocem, & me destinat arae.* Donat. Συντεταγμένως. Idem *Ex composito*, *De composito*, *Composita fraude*, *Compacto*, *De compacto*, dixerunt. *Vesterhov.* Med oplagt Raad.

Sine dote. *Ch.* [49] Dî vostram fidem! [50] quam saepe forte temere 30
Eveniunt, quae non [51] audeas optare! offendi [52] adveniens,
[53] Qui cum volebam, atque [54] ut volebam, collocatam filiam.

Quod

48. QUOMODO, hoc plenè posuit, pro simplici, *Qua*, i. e. *ut*. HABERE, modò pro *ducere*. SINE DOTE, cum non esset dotata.

49. Admirantis formula hoc loco.

50. Frequenter obtinentur per casum atque fortunam [Malim, *Fortunam atque casum*], quae vix exoptare quis audeat. *Eugraph.* QUAM SAEPE FORTE TEMERE EVENIUNT, &c.] Τὸ TEMERE abest ab Edit. 1469. Eaedem autem voces saepius junguntur Livio. Plaut. Mostell. I. 3. 40.

Insperata accidunt magis saepe, quam quae speres,

Pindarus, Olymp. XII.

Πολλὰ δ' ἀνθρώποις παρὰ γνώμην ἔπεσεν.

Multa vero hominibus praeter opinionem accidunt.

Vesterhov. FORTE, casu, fortunâ. & est ablativus. Sallust. Jugurth. init. Forte *potius, quam virtute* regatur. TEMERE, sine ratione (Sc. cognitâ), sine consilio, & provisu. FORTE TEMERE, af een Slunipe Lykke.

51. AUDEAS OPTARE.] Pro, *Audeat quis.* ut, *Facile ut pro eunucho probes.* Donatus.

52. ADVENIENS.] Pro, *Quum advenissem.* ut, [Virg. Georg. I. 16. Sed in fine legendum, *Saltusque Lycaei.* Vest.]

Ipse nemus linquens patrium suaque arva Latinus.

Quia Latina lingua deficit hac declinatione [Sc. *Participio praeterito activo.*] Donatus.

53. I. e. Matrimonio conjunctam cum eo, qui cum &c. Rara constructione dicitur *Mulier cum aliquo collocata:* sed rectè per Analogiam, uti *Nupta cum aliquo.*

54. Sc. *Conjugio legitimo.*

Quod nos [55] opere maxumo dabamus operam, ut fieret,
Sine noſtra [56] cura, maxuma ſua cura, [57] haec ſola fecit.
So. Nunc quid opus facto ſit, vide. pater adoleſcentis venit; 35
Eumque [58] animo iniquo hoc oppido ferre ajunt.
Ch. Nihil pericli 'ſt [59].
[60] Sed per Deos atque homines! meam eſſe [61] hanc, cave reſciſcat quisquam.
So. Nemo ex me ſcibit. *Ch.* Sequere me. [62] intus caetera audies.

55. OPERE MAXUMO, pro, *maxumopere*; ſummo ſtudio. OPERE — OPERAM. Paronomaſia.

56. Pro, noſtro labore. & eodem ſenſu CURA mox ſumitur.

57. Emphaſin habet HAEC, q. d. *miſella haec anicula*.

58. Ordo; *animo oppidò iniquo hoc ferre* &c. i. e. valde indignari hoc matrimonium.

59. Sub. *Ab hac re*; v. *ab eo*.

60. SED PER DEOS.] Adjurationis genus eſt. *Donatus*. Sub. *Te obteſtor*. rogat potius quam terret. notante Eugraphio.

61. HANC, Phanium. SCIBIT, Archaice, pro, *ſciet*.

62. INTUS.] Intelligit aedes Demiphonis. *Veſterb*.

ACTUS QUINTI
SCENA SECUNDA.
DEMIPHO. GETA.

De. [1] NOSTRAPTE culpa facimus, ut [2] malos expediat esse

Dum

1. Redit a Phormione Demipho cum Geta, postquam ei triginta minas persolverat; succenfetque, fieri non posse, ut quis famam bonam & opes simul tueatur. *Vesterhov.* NOSTRAPTE, Nostra propria. *Minell.*

2. MALOS EXPEDIAT ESSE.] Nobis satius fuerit malignos esse & difficiliores in dando. *Paraphrast. Delph.* Utile fit nobis esse malis, id est, difficilibus tenacibus & parcis. id est, ut facilitatis & largitatis nos poeniteat. *Minell.* Tanaquillus Faber negat *Malum*, pro *parco*, ullibi reperiri. Sine causa, ut opinor; licet exempla nunc non occurrant. Sallust. Oratione Pompej. sub finem; *Gallia — malis fructibus ipsa vix agitat.* Licet tamen MALOS hic simpliciter accipere de asperis, difficilibus, morosis. senibus sc. qui hic vulgò intelliguntur. Verum, quod nescio an ulli in mentem venerit, (nisi forsan Boeclero) per MALOS alii possunt intelligi, nempe homines improbi, Phormionis similes; Ut hoc dicat Demipho: *Nostra culpa fit, ut hominibus malis utile sit malos esse* (eos), seu, *malitia sua sit conducibilis: Tantum enim abest ut nos ab iis defendamus, aut puniamus eos, ut etiam sustentemus in malitia, dum famam lenitatis ac benignitatis nimium affectamus. Id quod mihi nunc eum hoc Phormione evenit.* Hunc sensum versu 4. & 5. firmari puto. miror autem, quod Vesterhovius in his duobus primis versibus exponendis tam perfunctorie versatus sit. Caeterum notavit MALIS esse in bona parte Mss. & Edd. Vett. recteque contulit Heaut. II. 4. 8.

Dum nimium dici nos bonos ſtudemus & benignos.
[3] *Ita fugias, ne praeter caſam*, quod ajunt: nonne id ſat erat,

Ac-

3. Proverbium, *Ita fugito, ne praeter caſam.* Hoc eſt, ne praetereas [*Ne praetermittas.* Mſ. Boend. & Edd. pleraeque ante Rob. Stephan. *Veſterb.*] caſam tuam, quae ſit tibi tutiſſimum receptaculum. Aut; *ita fugias, ne praeter caſam*, ubi cuſtodiri magis, & prehendi fur, & mulctari verberibus poteſt. — Queritur ſenex ſe, dum avari infamiam fugerit, in ſtulti reprehenſionem incidiſſe. *Donatus.* Tanaq. Faber. Epiſt. II. 11. conjicit, ſcripſiſſe Menandrum,

Φεῦγε μὲν
Ἀλλ' ȣ̓ παρ' ἄισαν,
φασίν.

Terentium vero non intelligentem, quid ſit παρ' ἄισαν, quod notet, *praeter modum*, male extuliſſe: ITA FUGIAS, NE PRAETER CAUSAM, [Eam lectionem habent Mſſ. Graev. & Lipſ. cum duobus Boecleri: item edd. 1469. & Heidelb. ut obſervat Veſterhovius.] quum fuerit vertendum: *Ita fugias, ne nimis fugias.* Quod cum pluribus verbis ſcripſiſſet, gloriatur, placuiſſe ſe doctis. quae vero ad hunc locum dicta ab aliis fuere, ea omnia *hydropici ſomnia* vocat. Non nimis tamen placuit Doctiſſimae filiae. J. Fr. Gronovius Obſerv. III. 9. ita, *Proverbium eſt ruſticum, inter ergaſtula natum: quod duo vocabula indicant*, fugere, & caſa. — *Qui* [ſervi] *fugiebant*, ut *id caute & tutius facerent, ex remotis plerumque & ultimis agri partibus primulum ſe in pedes conjiciebant, ubi a nemine obſervarentur. At* Caſam, *ſeu villam* [domini] *praeterire velle, qui fugam pararet, erat hominis de corio & capite ſuo ludentis. Quid enim poterat exſpectare, niſi ut aut domini, aut villici, aut alicujus obverſantium familiarium veniret in manus.* — ? *Proprie igitur hoc conſilium fugitivo datur, ſi fugam meditetur, ita eam inſtituat*, ut caſa domini non ſit praetereunda, *ne vitans* ſer-

Accipere ab illo injuriam? etiam argentum 'ſt ultro
⁴ objectum:

Ut

ſervitutem —, incidat in ſupplicium —. Et pertinet ad omnes, qui monendi ſunt, ne levius incommodum & onus gravati, in triſtiora & duriora praecipitent. Itaque ſenex Comicus — increpat rem ab ſeſe actam, qui metu calumniae & falſarum litium illum, a quo injuria affectus erat, pecunia donarat. Qui praeter caſam fugit, *videtur ſe prodere, ac velle capi: qui injuria accepta forum vitat nummos numerando, & praeſentem jacturam facit, & alteram injuriam invitat.* Boeclerus in Chreſtomathia, v. CASA, primam Donati interpretationem laudans, mox addit: *Niſi quod etiam* Caſam, *non definite accipere poſſis, hunc in modum:* „Ita fugias, ne oblatum fugae receptaculum, & quaſi praeſidium quodcunque praetereas, negligasve. „*Sed quomodo haec accommodant ad Scriptoris mentem? — Demipho hoc dicere videtur: Nos Phormionis ſycophantae malitiam nimia benignitate noſtra ultro alimus, & proficuam ipſi facimus. per injuriam nos implicuit hoc matrimonio, quod jure & actione forenſi diſſolvi aequum fuiſſet. At nos ultro argentum ei, tamquam praedam, objicimus, quo ille haud dubie ut inſtrumento novi flagitii utetur. Qua in re non obſecuti ſumus proverbio, quod dictat:* Ita fugiendum eſſe ne praeter caſam auferaris. *i. e. in fuga nullum praeſidium praetereundum; ſed proxima quaeque occupanda, neque ulterius, quam neceſſe eſt, adeoque non ad ultima, niſi deſperatis aut praeſeptis propioribus auxiliis, procurrendum eſſe. — Nos, inquit Demipho, nimia bonitate, antequam praeſidia juris tentaremus, jactura certa & non neceſſaria, incertum periculum redemimus: fugiendo ſcilicet praetervecti ea remedia, quae nos indemnes praeſtare poterant, fugamque ſiſtere merito debebant.* Veſterhov.

4. Multo hoc invidioſius, quam ſi *oblatum*, vel *praebitum* dixiſſet. Loquitur de Phormione tanquam cane, cui *cibus objici* dicitur. Et bene *jaci* de argento temere erogato. Ita Chremes

prius

Ut sit, qui vivat, dum [5] aliud aliquid flagitii conficiat. 5

Ge. [6] Planissume. *De.* [7] His nunc praemium est, qui recta prava faciunt.

Ge. Verissume. *De.* [8] Ut stultissime quidem [9] illi rem gesserimus.

Ge. [10] Modo ut hoc consilio possiet discedi, ut istam ducat.

De.

prius de eodem argento; *Me hoc est aequom amittere.*

5. ALIUD ALIQUID.] Vetustè. *Donatus.* Usitatius igitur, *Aliud quid.* Vesterhov.

6. Omnino verum hoc est, quod dicis. *Minell.* Assentitur hero, quod malitiam Phormionis attinet: non ideo damnat consilium suum, nam optat mox, ne id effectu careat.

7. Haec vultuose dicta. Tangit autem cum Phormione causidicos omnes. *Vesterhov.* Q. d. In hoc corrupto saeculo praemia dantur rabulis forensibus, qui faciunt *Candida de nigris, & de candentibus atra*, ex recto pravum, & ex pravo rectum. *Minell.*

8. Videtur extrinsecus subaudiendum, *Ita hoc fecimus; Ita gesta est res;* aut, *Itane nos hoc fecisse.* Si vero hoc ultimum admittatur, nota quaestionis post τὸ GESSERIMUS ponenda erit.

9. ILLI REM GESSERIMUS.] H. e. Illi lucrum conciliaverimus. Dubitat Guyetus an satis Latine dicatur, *gerere alicui rem.* Quid si igitur ILLI adverbialiter dicatur, pro, ILLIC, seu, in ea re? quod usitatum Comicis. *Vesterh.* Benè Latinum putem, *Tibi rem gero*, i. e. in tuum lucrum, & commodum.

10. Ne poeniteat dominum pecuniam dedisse, terrorem servus injecit. *Donatus.* Itaque ante UT subaudiendum erit *Vereor.* * MODO UT HOC CONSILIO &c.] Sensus est, Modo ut Phormio hac pecunia adduci possit, ut eam ducat. Adelph. III. 4. 62.

Ms.

De. [11] Etiamne id dubium 'ſt? *Ge.* Haud ſcio hercle, ut homo 'ſt, an mutet animum.
De. Hem! [12] mutet autem? *Ge.* Neſcio: verum, [13] ſi forte, dico. 10
De. Ita faciam, [14] ut frater cenſuit: [15] uxorem ejus huc adducam,
Cum iſta ut loquatur. tu, Geta, abi prae, nuntia hanc venturam.
Ge. [17] Argentum inventum 'ſt Phaedriae: [18] de jurgio ſiletur:

Pro-

Mſ. Graev. MODO HOC, omiſſo UT. *Veſterh.* HOC CONSILIO, per hoc meum conſilium. An HOC CONSILIO, hoc pacto, hac ratione, hac via? Ita melius videtur accipi. DISCEDI, nempe ex hac difficultate v. controverſia; i. e. eâ expediri, vel, ea ſic dirimi, terminari, tranſigi.

11. I. e. Adhucne. *UT HOMO 'ST. Ut ingenium eſt homini, qui tali ſit ingenio, ſcilicet perfidus, inconſtans, levis. *Minell.* UT HOMO 'ST.] Sic Adelph. I. 2. 63. Illa vero, HAUD SCIO, AN MUTET ANIMUM, valent, *Haud ſcio, an non mutet.* Veſterhov.

12. Mſ. Boend. MUTET ANIMUM? *Veſterhov.* AUTEM vim addit interrogationi.

13. SI FORTE.] H. e. Si forte caſus aliquis ita tulerit. Sic Heaut. III. 2. 40. *Veſterhov.*

14. UT FRATER CENSUIT.] Vide ſupra IV. 5. 7. *Veſterhov.*

15. Mſſ. & Impr. pluſculi, UT UXOREM. *Veſterhov.* Sc. fratris; Nauſiſtratam. HUC, domum meam. CUM ISTA, Phanio.

16. ABI PRAE, NUNTIA.] Ita malui cum quibusdam legere, quam cum aliis, ABI, PRAENUNTIA. Sic And. I. 1. 144. & Adelph. II. 1. 13. Senſus autem eſt, *Nuntia Phanio, Nauſiſtratam eſſe venturam.* Veſterhov.

17. Haec Geta ſecum, remoto jam Demiphone. *Veſterhov.*

Provisum est, [19] ne in praesentia haec hinc abeat: quid nunc porro [20]?

Quid fiet? [21] in eodem luto haesitas: [22] vorsuram solves, 15

Geta

18. Intelligit jurgium Demiphonis cum Phormione, ob nuptias Antiphonis & Phanii. *Vesterhov.*

19. NE IN PRAESENTIA HAEC HINC ABEAT.] H. e. Ne Phanium oppido ejiciatur, & domo Demiphonis. *Vesterhov.* Videtur Vesterhovius scripsisse, e *domo Demiphonis*, & per *oppido* intelligere ilico, statim. Ubi autem hoc provisum est a Geta? Extra scenam scilicet, suggerendo Phormioni causas differendarum nuptiarum, quas Antiphoni supra ostendit, Act. IV. 4. 20. & seqq.

20. Sub. *restat.* QUID FIET? Sc. *rebus meis.* Minell.

21. A viatoribus & viis lutulentis translata metaphora. q. d. *In eadem difficultate implicitus teneris.* Vesterhov. Respondet sibi quasi ex persona alterius: quod facetum, & valde aptum est secum deliberanti.

22. VORSURAM SOLVES.] Creditorem mutas. — *Vorsuram facere* dicitur, qui aes alienum ex aere alieno solvit. Dicitur etiam *Vorsuram facere*, cum minore foenore acceptam quis pecuniam majore occupat. *Donatus.* Mss. varie. VORSURAM & VORSURA. Hoc ad sensum aptius videtur hominibus etiam eruditis. Est autem VORSURA SOLVERE, debitori [sine dubio, *debitum*, vel, *creditori* voluit scribere.] dissolvere pecuniâ aliunde foenori accepta, ita ut creditor quidem mutetur, sed debitum maneat. Cic. Att. V. 15. *Ut verear, ne illud, quod tecum permutavi, versura mihi solvendum sit.* Hinc translate dicitur de eo, qui cum expedire se conatur, in eodem tamen haeret luto. Sed *versuram facere* est pecuniam foenori accipere, mutuum accipere sub usuris. Cic. Att. V. 21. *Salaminii cum Romae versuram facere vellent, non poterant.* Nepos Att. 2. *Quum*

cum

Geta. [23] praesens quod fuerat malum, [24] in diem abiit: [25] plagae crescunt:
Nisi prospicis [26]. nunc hinc domum ibo; ac Phanium edocebo,

Ne

enim versuram facere *publice necesse esset*, *neque ejus conditionem aequam haberent*, *semper se interposuit*. Et cap. 9. *Quin etiam*, *quum illa fundum secunda fortuna emisset in diem*, *neque post calamitatem* versuram facere *potuisset*, *ille se interposuit*. Vesterhov. Sentit cum Vesterhovio Mer. Casaubonus, laudans Gifanium, qui, hanc phraseos significationem ex pluribus locis Ciceronis apertè docuerit. ea loca ignoro. Sed quae Vesterhovius attulit, commode admittunt interpretationem Donati; hunc adeo tantisper sequar, dum meliora docebor. Quod ultimum scripsit Donatus, *majore occupat*, id sonat, *dat foenori;* non autem *sumit*, ut Minellius & Paraphrastes Delphini videntur intellexisse.

23. PRAESENS — MALUM, IN DIEM ABIIT.] Ὑποφορά. *Donatus*. Nempe hoc ipse sibi objicit, ut refutet illud prius, *In eodem luto haesitas*. Q. d. Imo non haesitas, *nam malum praesens dilatum est*. Per MALUM autem PRAESENS intelligit poenam quae ipsi ab reduce Demiphone imminebat, ob male gestam magistri provinciam. potest etiam intelligere dissolutionem nuptiarum Antiphonis: Minime autem intelligit metum Phaedriae ne eriperetur sibi fidicina (quod Vesterhovius putat); is enim non tam *dilatus*, quam sublatus erat, invento argento.

24. IN DIEM ABIIT.] Dilatum est. Eun. V. 7. 19. *Vesterhov*.

25. PLAGAE CRESCUNT.] Ἀνθυποφορά. *Donatus*. Poenae graviores fient. *Minell*. Nempe quia interea nova scelera committuntur. Hoc sibi respondet ad objectionem praecedentem. q. d. *Concedo, abiit in diem: ut eo ipso crescunt plagae*.

26. Puto extrinsecus subaudiendum, *Periisti*. aut ali,

Ne quid vereatur Phormionem, aut [27] ejus orationem.

aliquid tale. Ut id putem inducor coli distinctione, quam Vesterhovius post τὸ CRESCUNT posuit, ubi alii nullâ, vel minima saltem distinctione utuntur.

27. Videtur τὸ EJUS referendum ad Nausistratam, *Vesterhov.* Quae Phanio debuit persuadere nuptias cum Phormione. EJUS de Phormione capit Boeclerus; & per ORATIONEM intelligit pactum hujus de ducenda Phanio, si dos sibi numeraretur. Qui sensus non ita placet.

ACTUS QUINTI

SCENA TERTIA. *

DEMIPHO. NAUSISTRATA. CHREMES.

De. [1] AGEDUM, ut soles, Nausistrata, fac illa [2] ut placetur nobis

Ut

* Guyetus Scenam hanc integram expungit; sed & Scenas sequentes quatuor, quas is *quintam*, *septimam*, *octavam* & *nonam* vocat; sed quae nobis sunt quinta, sextae versus posteriores undecim, septima & octava. Finit autem Fabulam cum versu 4,. Scenae VI. delens τὸ GAUDEO, & substituens *Plaudite*. Haec vero vis est & inclementia mera, Ne de reliquis dicam, tolle Scenam ultimam facetam illam & oppido elegantem, & cum Phormione omnes Gratias exstinxeris. Merito igitur refutarunt nimis morosum Criticum Tanaq. Faber, Dacieria filia, & Boeclerus. *Vesterhov.*

1. *Divitis uxoris de marito licentius conquerentis haec allocutio est, cum dispositione* *fu-*

Ut [3] sua voluntate, id quod est faciundum, faciat.
Na. Faciam.

De. Pariter nunc [4] opera me [5] adjuves, ac [6] re dudum opitulata es.

Na. [7] Factum volo: at pol minus queo [8] viri culpa, quam [9] me dignum 'st.

De.

futurarum turbarum. Donatus. UT SOLES.] His verbis benevolentiam captat. Sic infra V. 8. 31. *Vest.*

2. Hoc est quod prius dixerat frater, *Ne succenseat:* imo aliquanto majus; nam ponit pro certo, quod sibi & fratri irata sit.

3. Respicit dictum supra IV. 5. 13. Sic Adelph. III. 4. 44. Idem *cum gratia* dixit And. II. 5. 11. *Vesterh.*

4. Melius est *Operam* hic accipere sensu suo primo & proprio, de actione seu labore, quam cum Minellio de diligentia, studio, ita enim rara illa distinctio, inter, *re*, & *operâ*, *juvare*, minus perspicitur.

5. ADJUVES.] Variant Mss. & edd. vett. nam in aliis est ADJUVAS, in aliis ADJUVA. *Vesterhov.* ADJUVES, adjuvare poteris.

6. AC RE DUDUM OPITULATA ES.] Supra enim dixerat Chremes, *Id sumam: uxori, tibi opus esse, dixero.* Donatus. Respicit argentum, quod, fiduciâ benignitatis Nausistratae, mutuum esse datum fingebatur Demiphoni. DUDUM, Modò, paulo ante.

7. FACTUM VOLO.] Formula significantis animi promtitudinem. Plaut. Bacchid. III. 3. 91.
Serva tibi sodalem, & mihi filium. Mn. Factum volo. *Vesterhov.*

Non muto factum, Facti me non poenitet. Contrarium est, *nollem factum.* Minell.

8. Sc. *Te & alios amicos re mea adjuvare.* * Q. d. Utinam potuissem plus tibi dare, quod factum esset, si ex praediis meis is fructus rediisset, qui redire debebat. *Minell.*

9. ME DIGNUM 'ST.] Me decet. *Minell.* Sic Heaut. I. 1. 55. & 56.

De. Quid autem? *Na.* Quia pol [10] mei patris bene parta indiligenter 5
Tutatur. nam ex his praediis talenta argenti bina
[11] Statim capiebat. hem, vir viro quid praestat! *De.* Binan'? quaeso!
Na. Ac [12] rebus vilioribus multo, tamen talenta bina. *De.* Hui!
Na. Quid haec videntur? *De.* [13] Scilicet! *Na.* [14] Virum me natam vellem:
[15] Ego ostenderem. *De.* [16] Certo scio. *Na.* Quo pacto [17]. *De.* [18] Parce sodes; 10

 [19] Ut

10. Bona sive. facultates patris mei juste ac honestis artibus acquisitas. *Minell.* INDILIGENTER TUTATUR.] Proprie. diligentia enim requiritur in patrefamilias. Cic. Verr. IV. 18. *Diodorus, homo frugi ac diligens, qui sua servare vellet.* Vesterhov. TUTATUR, procurat & conservat.

11. STATIM.] Perpetuò, aequaliter, & quasi uno statu. Plautus [Amph. I. 1. 120.]
Ita statim stant signa.
Et habet primam longam, quando autem significat aliud, primam brevem habet. *Donatus.* H. e. Ita singulis annis, ut numquam minus. Id igitur vult Nausistrata, patrem ex praediis suis, rebus quamlibet vilibus, eundem semper fructum percepisse. *Vesterhov.*

12. REBUS VILIORIBUS MULTO.] H. e. Quum minus multo cara esset annona, minorque adeo reditus exspectaretur. *Vesterhov.*

13. SCILICET.] Obscure & negligenter annuentis, ut qui Nausistratae sermone non delectaretur. *Mer. Casaubon.*

14. VIRUM ME NATAM VELLEM.] Phaed. III. 9. 11.
Vir natus, *quod rem feminarum tetigeris,*
Ubi vide Schefferum. *Vesterhov.* NATUM attulit Faërnus ex Lib. Bembino: quod nec illi displicet. Utroque modo rectè dicitur.

15.

[19] Ut possis cum illa: ne te adolescens mulier [20] defetiget.

Na. Faciam, ut jubes. sed meum virum abs te exire video. *Ch.* [21] Hem! Demipho,

Jam illi datum est argentum? *De.* Curavi ilico. *Ch.* Nollem datum.

[22] Hei! video uxorem: pene plus, quam sat erat [23]. *De.* Cur nolles [24], Chreme?

Ch.

15. EGO OSTENDEREM.] Haec cum stomacho [& vultuose] pronuntiantur. unde & interpellatur a Demiphone. Similis ejusdem verbi usus est And. V. 2. 26. *Vesterhov.*

16. I. e. Minime dubito. & hoc placide interponit, ut Nausistratae sermonem (quae jam vocem altius tollere, & iram suscitare incipiebat) interciperet ac sisteret. Quo etiam spectant sequentia; PARCE SODES, &c. i. e. Parce tibi, ut par esse possis illi juniori, si forte opus, &c. *Mer. Casaubon.*

17. Sub. *Bene parta essent tutanda & augenda.* Vesterhov.

18. Haec verba Demiphoni esse tribuenda, non autem Chremeti, quod nuperos quosdam editores fecisse, haud sine causa miratur Vesterhovius, liquet ex responso Nausistratae versu 12. Sed & confirmatur a Vesterhovio auctoritate permultorum Mss. & Edd. veterum. * PARCE, Sub. *verbis.* i. e. cessa plura loqui in maritum. *Minell.* Consule viribus tuis. *Paraphrastes Delph.*

19. Sub. Contendere verbis; neve succumbas, si forte Phanium nolit sua voluntate exire matrimonio. quae omnia per εὐφημισμὸν reticentur. *Vesterhov.*

20. Bona Mss. & edd. post an. 1469. pars, DEFETIGET. pauci, ADFATIGET. *Vesterhov.*

21. Laetantis est modo, ob insperatum Antiphonis cum filia conjugium.

22. HEI! VIDEO UXOREM.] Haec vel secum, vel ad spectatores conversus dicit. *Vesterhov.* HEI, dolentis est, ob importunam uxoris praesentiam.

Ch. [25] Jam recte. *De.* Quid tu? ecquid locutus cum [26] ista es, quamobrem hanc ducimus? 15

Ch. [27] Transegi. *De.* Quid ait [28] tandem? *Ch.* [29] Abduci non potest. *De.* Quî, non potest?

Ch. Quia [30] uterque utrique est cordi. *De.* Quid istuc nostra? *Ch.* Magni. praeter haec,

Zz 3 Co-

23. *Dictum* sc. vel, *locutus sum*. Intempestiva enim argenti mentio, coram uxore, quam non viderat. *Mer. Casaub n.*

24. Sc. *Datum argentum Phormioni.*

25. Sc. *Omnia se habent.* Minell. nempe de nostris liberis. Sed & potest sic intelligi, quasi fingat se approbare, argentum esse datum, ut ejus ulteriorem mentionem coram uxore supprimat. * Ita dicit, propter uxorem praesentem loqui non audens amplius. Sic infra versu 29. Vide ad Heaut. III. 2. 7. *Vesterbov.* Adde Hec. III. 2. 20.

26. ISTA, Phanio. HANC, Nausistratam. DUCIMUS, huc adducimus. Ita melius est accipere cum Minellio; quam cum Boeclero, Vesterhovio, & aliis, per HANC intelligere Phanium, & DUCIMUS exponere, abducimus ex aedibus.

27. TRANSEGI.] And. I. 5. 13. Videtur ironice dictum a Chremete: quia si transegisset, jam abductam oportebat Phanium ab Aeschino (corr. *Antiphone.*) Vesterhov. Si quae hic est ironia, consistit in eo quod quam rem transegerat casus fortuitus, eam se Chremes, dissimulate loquens, transegisse dicit.

28. AIT, Phanium sc. TANDEM, ergo. & additum est per indignationem.

29. ABDUCI.] Sc. marito. cum emphasi ponitur. *Boeclerus.* In aliis est ADDUCI. Quomodo scripsisse Terentium probabile erat, si Antipho cordi tantum fuisset Phanio. Nunc quia uterque utrique cordi erat, Phanium ABDUCI non potuit. sub. marito, vel, ex aedibus. *Vesterhov.*

Cognatam comperi esse nobis. *De.* Quid! [31] deliras? *Ch.* [32] Sic erit.

Non temere dico. [33] redi mecum in memoriam. *De.* Satin' sanus es?

Na. [34] Au! cave, ne in cognatam pecces. *De.* Non est. *Ch.* Ne nega. 20

Patris nomen [35] aliud dictum est: hoc tu errasti. *De.* Non norat patrem?

Ch. Norat. *De.* Cur aliud dixit? *Ch.* [36] Numquamne hodie [37] concedes mihi,

Neque

30. UTERQUE UTRIQUE EST CORDI.] And. II. 1. 28. Phrasis multum amata Livio. Dixit autem UTERQUE UTRIQUE [pro, *alter alteri.*] uti Heaut. II. 4. 14. *Vesterhov.* Amant inter se ex animo.

31. DELIRAS.] Vide ad And. IV. 4. 13. *Vesterhov.*

32. Verum esse reperietur. *Paraphrast. Delph.* TEMERE, sine ratione, vanum, falsum.

33. REDI MECUM IN MEMORIAM.] Vult meminisse fratrem, quid narraverit ei de altera uxore Lemnia, atque inde nata filia. Demipho autem & tardus & importunus est. *Vesterhov.* Prima specie hic sensus est; *fac, sine, me tibi in memoriam revocare hanc cognationem.* at subest alter sensus, de quo Vesterhovius.

34. Interjectio consternatae mulieris. * OBSECRO, CAVE, NE IN COGNATAM PECCES.] Expellendo illam e matrimonio. In Codd. quibusdam est OBSECRO, VIDE. Pareus e Ms. Pal. laudat, DEMIPHO, VIDE. quod mirum est mire placere Guyeto in scholiis Mss. integram Scenam expungenti. *Vesterhov.* IN COGNAT. PECCES, injuriam facias cognatae.

35. NOMEN ALIUD DICTUM EST.] Hoc dicit verè, nomen enim suum mutaverat: aliorsum tamen a Demiphone accipitur. * ALIUD DICTUM EST.] In judicio à Phormione; sed & à Phanio ejusque matre mortua. intelligit nomen Stilphonis. *Vesterhov.*

Neque intelliges? *De.* [38] Si tu nihil narras. *Ch.* [39] Pergis? *Na* [40] Miror, quid hoc fiet.
De. Equidem hercle nescio. *Ch.* Vin' scire? [41] at ita me servet Juppiter!
Ut [42] propior illi, quam ego sum, ac tu, nemo 'st. *De.* Dì vostram fidem! 25
Eamus ad ipsam [43]: una omnes nos [44] aut scire, aut nescire hoc volo. *Ch.* [45] Ha!

36. Ad hoc nihil habet respondere; confugit ergo ad querelam & increpationem super obstinatione ac tarditate fratris.

37. CONCEDES.] H. e. *Credes*, *consenties*, interprete Nonio Marcello. v. *Concedere*. Idem INTELLIGES legit, non INTELLIGIS, quod laudat Georg. Fabricius. *Vesterhov.*

38. Sensus est: *Quid intelligam, si tu nihil narras.* Vesterhov. NIHIL mitius dixit, quam *nugas*, v. *falsum.*

39. Sub. *Mihi adversari*, v. *molestus esse.* * Codd. quidam, PERDIS. Sub. me, praesente uxore haec dicens. *Vesterhov.* Enecas, obtundis me. *Minell.*

40. I. e. Nescio. Quo sensu saepius apud Terentium.

41. AT ex abundanti posuit, ornatûs causa.

42. PROPIOR ILLI.] Sub. Genere & consanguinitate. quo sensu *Proximus* & *genere proximus* frequens est Terentio, *Vesterhov.*

43. Hoc *colon* post τὸ NOS collocarunt Delphini Paraphrastes & Minellius, legentes continuò, EAMUS AD IPSAM UNA OMNES NOS: quod & mihi melius videtur.

44. AUT SCIRE, AUT NESCIRE HOC VOLO.] Atqui vel *scimus* vel *nescimus* rem; nisi quod suspicio quasi media est. *Vesterhov.* Qui dubii sunt, nec sciunt rem nec nesciunt. ait se pro certo comperire velle, an cognata iis sit, necne.

45. Est ingemiscentis modò, non ridentis. In Codd. quibusdam est AH; notante Vesterhovio.

De. Quid est? *Ch.* [46] Itane parvam mihi fidem esse apud te? *De.* [47] Vin' me hoc credere?
Vin' [48] satis quaesitum mihi istuc esse? age, fiat. quid? [49] illa filia
Amici nostri, [50] quid futurum 'st? *Ch.* [51] Recte. *De.* [52] Hanc igitur mittimus?
Ch. Quidni? *De* [53] Illa maneat? *Ch.* Sic. *De.* [54] Ire igitur tibi licet, Nausistrata. 30

Na.

46. Queritur, & increpat fratrem, quod sibi nolit credere, cujus fidem & veracitatem plane cognoscat. Emphasis est in MIHI, & TE. Modus infinitivus eleganter inservit talibus conquestionibus & expostulationibus.

47. His ostendit, nondum sibi de rei veritate persuasum esse, sed crediturum tamen esse, ne fratri molestus sit.

48. Nihil [me] ultra de hac re quaerere. *Mer. Casaubon.* Ut omnem ulteriorem hujus rei examinationem omittam.

49. ILLA FILIA AMICI NOSTRI.] Id est, tua. *Donatus.* Ita loquitur, ne sentiat uxor, susceptam a Chremete ex alia uxore. Nondum autem norat Demipho Phanium Chremetis esse filiam. *Vesterhov.*

50. QUID FUTURUM EST?] Plaut. Epid. I. 2. 48. plenius
Quid de illa fiet *fidicina igitur?* Vide Heaut. III. 1. 53. *Vesterhov.*

51. RECTE.] Vide supra versu 15. *Vesterhov.* Sub. *illâ fiet*, vel, *de illa res se habet.*

52. Filiamne amici nostri, quam collocare nuptum Antiphoni destinaveramus, mittimus, negligimusque? Supra IV. 3. 70. Plaut. Poen. Prol. 100.
Neque duxit umquam, neque ille voluit mittere.
Sunt, qui de Nausistrata accipiunt· q. d. Hanc igitur domum remittimus, quum causa nulla sit, quare ad Phanium ire pergat? Sed prius magis placet. *Vesterhov.*

53. Phanium, quae abduci ab Antiphone non potest. *Minell.*

Na. Sic pol [55] commodius esse in omnes arbitror, quam * ut coeperas,
Manere hanc. nam [56] perliberalis visa 'st, quum vidi, mihi.
De. [57] Quid istuc negoti 'st? *Ch.* [58] Jamne operuit ostium? *De.* Jam. *Ch.* [59] O Juppiter!

54. Id vult, Domum redire licere Nausistratae, quod ejus opera opus non sit ad persuadendum Phanio, ut abeat ab Antiphone, & nubat Phormioni. simul amotam vult Nausistratam, ne quid de amoribus furtivis fratris cognoscat. *Vesterhov.*

55. COMMODIUS ESSE IN OMNES.] Et circa illum qui duxit, & circa illam quae ducta est, & circa te socerum. *Donatus.* IN OMNES, Omnibus. *Paraphrast. Delph.* Et erit dictum, ut, *In vulgus*, pro, vulgo.

* UT COEPERAS.] Institueras ejicere. *Vesterhov.* MANERE HANC, Phanium sc. in matrimonio Antiphonis.

56. PERLIBERALIS VISA 'ST.] Sic Hec. V. 4. 24. *Vesterhov.* Ordo est, *Perliberalis visa est mihi.* Donatus. PERLIBERALIS, valde honesta. *Minell.*

57. Quid ista res sibi vult? *Paraphrastes Delph.* Nondum resciverat Demipho, Chremetis filiam ex uxore Lemnia esse Phanium; neque adeo exputare potest, quare frater tantopere eam manere velit in matrimonio. *Vesterhov.*

58. Meticulosus Chremes, Nausistrata uxore intro eunte respiciens haec rogat Demiphonem. Edit. 1469. APERUIT. *Veste h.* Ea lectio magis quidem exprimit timorem Chremetis; at ob sequentia non potest admitti. OPERUIT OSTIUM, i. e. clausit. Rara locutio, cujus contrarium, *Aperire*, vulgatum est.

59. O JUPPITER!] Haec, uxore jam remota, clarius exclamat Chremes. *Vesterhov.* Et est modò exsultantis.

[60] Di nos respiciunt! gnatam inveni [61] nuptam cum tuo filio. *De.* [62] Hem!

Quo pacto id [63] potuit? *Ch.* [64] Non satis tutus est ad narrandum hic locus. 35

De. * At tu abi intro. *Ch.* [65] Heus! ne filii quidem nostri hoc rescifcant, volo.

60. DINOS RESPICIUNT.] Formula eorum, quibus subito ad salutem convertitur malum. And. IV. 1. 18. Eodem sensu Plautus Capt. IV. 2. 79.
Di te omnes adjuvant.
Bacchid. IV. 3. 24.
Deus respiciet nos aliquis.
Vesterhov.

61. NUPTAM CUM TUO FILIO.] Supra II. 1. 74. *Vesterhov.*

62. HEM!] Interjectio intelligentis quod diu quaesiverat. *Minell.*

63. Pro, fieri potuit.

64. NON SATIS TUTUS &c.] Veretur ne uxor ex propinquo auscultet, aut superveniat. Et praeterea *compendio consulitur, ne eandem rem denuo narrare sit necesse.* ut bene advertit Minellius. Mss. & Edd. quidam post an. 1469. omittunt HIC, notante Vesterhovio.

* AT modò, pro, *igitur.* INTRO, in aedes meas.

65. HEUS, Adverbium vocantis, & adhortantis ad attentionem. *Minell.*

AC-

ACTUS QUINTI
SCENA QUARTA.
ANTIPHO.

LAETUS ſum, [1] ut meae res ſeſe habent, [2] fratri obtigiſſe, quod volt.
Quam [3] ſcitum 'ſt, ejusmodi [4] parare in animo cupiditates;
[5] Quas, [6] quum res advorſae fient, paullo mederi poſſis!

Hic

1. UT MEAE RES &c.] Τὸ UT defendit Graevius ad Cic. Fam. XVI. 18. Atque ita eſt in Mſſ. Graev. Witt. laudatque Faërnus ex Cod. Bemb. Seneca, Epiſt. XIX. Ut ſe res habet, *ab Epicuro verſura facienda eſt.* UTUT autem vincit numero librorum. Sic Heaut. I. 2. 26. *Veſterhov.* UT, utcunque, quoquo modo.

2. FRATRI.] Intelligit Phaedriam patruelem. Plaut. Poen. V. 109.
Pater tuus is erat frater patruelis *meus.*
Suet. Caeſ. 29. *C. Marcello, qui* fratri patrueli *ſucceſſerat.* Eſtque phraſis ſacra. nam teſte Iſidoro, Orig. IX. 6. *Quatuor modis* Fratres *dicuntur in divinis ſcripturis, natura, gente, cognatione, affectu.* Veſterhov.

3. SCITUM 'ST.] Sic Heaut. I. 2. 36. *Veſterhov.* Elegans, pulchrum, i. e. quantae prudentiae & felicitatis. *Minell*

4. PARARE ANIMO.] Venuſte additum eſt, ANIMO. *Ennius* in ſexto;
Sed quid ego hic animo lamentor? Donatus.
PARARE, concipere. *Paraphraſtes Delph.*

5. QUAS.] Ἑλληνισμός. Mſſ. Witt. & Boend. QUIBUS. Ita & edit. 1469. *Veſterhov.*

6. QUUM RES ADVERSAE SIENT.] Quum deſideratae fuerint, id eſt, quum harum penuria fuerit.

Do

Hic [7] simul argentum repperit, cura sese expedivit.
Ego nullo possum [8] remedio me [9] evolvere ex his [10] turbis, 5
[11] Quin,

Donatus. QUAS, QUUM RES —, PAULLO MEDERI POSSIS.] Quibus, si aliquid adversi interveniat, facile remedium afferre possis. *Paraphrastes Delph.* I. e. quarum obstacula, si qua intervenerint, facili negotio possint removeri. non enim, puto, loquitur de amoliendis cupiditatibus, sed explendis: quod vel ex sequenti versu patet. Qui cupit, & cupito potiri non potest, aeger est, sanatur autem, cum amotis impedimentis, ejus potiundi facultatem nanciscitur. Mirum autem est, ad obscuri hujus versus illustrationem nihil attulisse Vesterhovium, praeter illud Horatii Ep. I. 10. 30.

Quem res plus nimio delectavere secundae,
Mutatae quatient.

Quod hinc, meo saltem sensu, alienum est. Nisi forsan, *Mederi cupiditati* accepit, pro, amovere; ut & Minellius facere videtur. Sed hoc contra circumstantias est, & mentem Antiphonis.

7. SIMUL, simul ac. *Minell.* REPPERIT, nactus est. CURA, sollicitudine de amica amittenda. SESE EXPEDIVIT, pro, expeditus & liberatus est. Proprie enim dicendo, Geta, qui paravit argentum, eum expedivit. Hic versus illustrat superiorem; nunc enim dixit *Cura se expedire*, quod ibi *Mederi cupiditate*. * CURA SESE EXPEDIVIT. Plaut. Capt. II. 3. 94. Expedivi *ex servitute filium.* Horat. Carm. I. 22. 10.

ultra
Terminum curis *vagor* expeditus.

Seneca Oedip. 13.
Curis solutus. *Vesterhov.*

8. REMEDIO, consilio, ratione. *Minell.* Adludit ad id, quod praedixerat, *Mederi.*

9. EVOLVERE.] Ita legendum, non EXSOLVERE, quod est in quibusd. Codd. evincit locus Eun. IV. 4. 56. Est autem metaphora a fili glomere translata. *Vesterhov.* Eandem metaphoram prior finxerat Faërnus;

[11] Quin, si hoc celetur, [12] in metu: sin [13] patefit, [14] in probro siem.
Neque me domum nunc reciperem, [15] ni mihi esset spes ostensa

Hu-

nus; & esto sane relicta auctoribus suis. Respondet autem EVOLVERE ad *Expedivit sese*, supra.

10. TURBIS, anxietatibus animi, perturbationibus. *Paraphraste Delph.* & *Minell* Benè sanè sic intelligitur, ut respiciatur *Cura* prius. potest tamen exponi molestiis, incommodis, Sorties.

11. QUIN, ut non. HOC, factum nuptiarum, sc. quod sua voluntate, non legibus coactus Phanium duxerit. *Minell.* Ita melius est intelligere, quam de argento Phormioni dato, ad emendam citharistriam; quod Vesterhovius facit. CELETUR PATRI, habet Boend. Rursusque Antipho lupum auribus tenet, ut supra III. 2. 21. notante eodem.

12. Semper enim metuendum erat, ne patefieret [quô pactô Phanium duxisset.] *Boeclerus.*

13. Ms. Graev. PATEFACIT. *Vesterhov.* Quod potest de Phormione intelligi.

14. IN PROBRO SIEM.] Apud patrem scilicet. *Donatus.* Sic Heaut. II. 3. 18. *Propter quam* in summa infamia sum. *Vesterhov*

15. NI MIHI ESSET SPES OSTENSA, HUJUSCE HABENDAE.] Spem hanc ostenderat Geta, Supra IV. 4 scilicet, quia Phormio, si vel maxime accepisset argentum, non erat ducturus Phanium, quod promiserat senibus. Dixit autem HABENDAE, pro, *Porro habendae* [Possidendae, retinendae.] And. V. 3. 18. Adelph. IV. 4. 12. Dicitur autem *Spes ostendi* [i e. offerri, objici, proponi] Cic. Verr. I. 51. *Iste Rabonium quiescere jubet, & simul ei nonnullam* spem *societatis* ostendit. Sed & *Ostentari spes* dicitur. Cic. pro A. Cluent. 7. *Mulier, amissis liberis, cum unius filii recuperandi* spes *esset* ostentata. *Vesterhov.* OSTENSA.] Complures Libri, OSTENTATA. Bemb. Victor.

Hujusce habendae. sed ubinam Getam invenire [16] possum,
Ut rogem, [17] quod tempus conveniundi patris me [18] capere jubeat?

Victor. & Basilic. OSTENTA habent: Ut in Eunucho, *An ego occasionem mihi* ostentam. *Faërnus.* Non repugnant haec cum superioribus, nam inter duo illa ancipitia, *Metum*, & *Probrum*, spes media ostensa erat habendae uxoris, per novas Phormionis technas. observante Boeclero.

16. Mss. plerique, & quidam Impress. vett. POSSIM. *Vesterhov.*

17. QUOD TEMPUS CONVENIUNDI PATRIS.] Permagni interesse credebant ut opportune quaeque agerentur. Heaut. II. 3. 123. Cic. Fam. XI. 16. *Ut* tempus observaret *epistolae tibi reddendae.* Vesterhov.

18. CAPERE.] Idem λαβεῖν καιρὸν dixerunt Graeci. *Vesterhov.*

ACTUS QUINTI
SCENA QUINTA.
PHORMIO. ANTIPHO.

Ph. [1] ARGENTUM accepi: tradidi lenoni: abduxi [2] mulierem:
Curavi, propria ea Phaedria ut [4] potiretur: [5] nam emissa est manu.

Nunc

1. Nimirum a Demiphone. *Vesterhov.*

2. Pamphilam nempe, ab lenone. ABDUXI edidit Vesterhovius, ex 7. Mss. & 6. Impressis Vett. Observat autem in aliis quibusdam esse, ADDUXI.

3. Perfeci. *Minell.* PROPRIA.] *Virgilius*, [Aen. I. 77.]

Con-

Nunc una mihi res etiam reſtat, quae eſt conficiunda, [6] otium
Ab ſenibus ad potandum ut habeam: nam aliquot [7] hos [8] ſumam dies.

An.

Connubio jungam ſtabili, propriam*que dicabo*. Donat. PROPRIA, priva. Sic And. V. 5. 4. *Veſterhov.*
Non uſuraria, ut Plautus loquitur, aut temporaria; ſed ſtabili, perpetua. *Mer. Caſaubon.*

4. Liber Bemb. POTERETUR; appoſite ad rationem verſus: ut & Catullus,
Liber ut innuptae poteretur *flore novercae*.
Faërnus. Quando erit in Conjugatione tertia: promiſcue enim uſi Poëtae. Ovid. Metam. IX. 313.
potitur*que puerpera voto.* Veſterhov.

5. EMISSA EST MANU.] Hic EMISSA MANU ἐξηγη[τ]ικῶς videtur dici, quae ab lenone impuriſſimo emta, adeoque emancipata ſit. *Boeclerus*. EMISSA EST MANU.] Ut jam alienari non poſſit amplius, tota ſui juris. *Mer. Caſaubon*. Proprie de ſervis & ancillis liberalitate donatis, atque è poteſtate herili dimiſſis. Plaut. Capt. II. 3. 48.
Numquam erit tam avarus, quin te gratus emittat manu.
Cic. Fam. XIII. 77. *Cum ſe a me* manumiſſum *eſſe diceret, crediderunt.* H. l. autem rationem reddit Phormio, quare Phaedria poſſit propria potiri cithariſtria [vid. not. Boecleri.] *Veſterhov.*

6. Ait id ſibi curandum eſſe, ut ne a Demiphone & Chremete, urgentibus nuptias cum Phanio, aut dotem repetentibus, interea turbetur, dum, poſt tantas res geſtas, genio ſuo indulgeat. Et notanda eſt phraſis, *Habere otium ab aliquo, ad aliquid faciendum.*

7. HOS, pro, *nunc, in praeſentia.* per ſcitam Antimeriam.

8. SUMAM DIES.] Impendam, conſumam, traducam, ſc. ad potandum ſ. ad hilaritatem. *Minell.* Plaut. Pſeud. V. 1. 23.

hanc

An. Sed Phormio [9] 'st. quid ais? *Ph.* Quid [10]?
An. Quidnam nunc facturus, Phaedria? 5
Quo pacto [11] satietatem amoris ait se velle sumere?
Ph. [12] Vicissim partes tuas acturus est. *An.* Quas?
Ph. Ut fugitet patrem.
[13] Te suam rogavit rursum ut ageres: causam ut pro se diceres.

Nam

hanc diem sumsimus *prothyme.*
Vide Adelph. II. 4. 23. *Vesterhov.*

9. 'ST.] Mss. & edd. quidam, ADEST. *Vesterhov.* AIS, nuntias, affers.

10. QUID? Sub. *rogas.*

11. SATIETATEM AMORIS — SUMERE.] Amori suo satisfacere. *Paraphrast. Delph.* Plaut. Amph. I. 2. 10.
Adeo usque satietatem dum capiet pater
Illius quam amat.
Mss. Bodl. Graev. Lips. & editi quid. post 1469. ABSUMERE. quod Emphaticum magis est. *Vesterhov.*

12. Per vices tuum officium est representaturus, te imitaturus, id faciet etiam, quod tu paulo ante faciebas. Translatio ab actoribus scenicis. *Minell.* Mox ipse Phormio explicat, quid per has *Partes* velit intelligi. Neque dicit, (licet ita sentiant Donatus & Vesterhovius) quod Phaedria sit defensurus Antiphonem, uti defensus ab Antiphone fuerit. Non tamen nego, Antiphonem hoc sensu capere posse verba parasiti.

13. TE SUAM ROGAVIT RURSUM UT AGERES.] *Partem* iterum subaudiamus. Et est ζευγμα a superiore. *Donatus.* SUAM.] Haec plurimorum Codd. lectio est. Faërnus tamen ex Libro Bemb. laudat SUAS. Et possit videri [Imo certum est] τὸ SUAS referendum ad PARTES. Neque fieri propemodum potest, ut aliter legerit Donatus, quamquam nunc vulgo editur *Partem.* quod nec praecessit, nec Latinum satis videtur. *Vesterhov.* Tamen standum puto auctoritate Donati, & ejus explicationem approbo. Ad magnam

Nam potaturus est apud me. ego [14] me ire senibus Sunium
Dicam [15] ad mercatum, ancillulam emtum, [16] quam dudum dixit Geta: 10
Ne, quum hic non videant me, [17] conficere credant argentum suum.
Sed [18] ostium concrepuit abs te. *An.* Vide, quis egrediatur. *Ph.* Geta 'st.

nam paupertatem redigeretur lingua Latina, si nihil haberetur in ea pro genuino, nisi quod inveniretur in paucis, qui nunc supersunt, scriptoribus. Quin PARS, pro, *privo officio*, seu *penso*, nihil videtur habere in se, quod contrarium sit genio Latini sermonis. Quid si Terentius ex industria hic variavit, & voluit ostendere, PARTEM etiam hoc sensu recte dici? Denique si nihil horum placet, melius est *Rem*, v. *provinciam* subaudire, quam, contra tantas auctoritates, in Contextu aliquid mutare.

14. Ordo; *Ego dicam senibus me Sunium ire.* * SUNIUM, Vide ad Eun. I. 2. 35. *Vesterhov.*

15. Ad nundinas publicas. Vide Donatum, ad Adelph. II. 2. 23. Mire convenit Nostrum antiqu. Mar: kadr. Dan. Markedt. German, Marckt. Non bene exposuit Minellius, *Faciendae mercaturae gratia.* Hoc autem iter finget Phormio; ad differendas cum Phanio nuptias, & otium sibi ab senibus conciliandum: mox quoque ipse aliam caussam ostendit.

16. QUAM DUDUM DIXIT GETA.] Vide supra IV. 3. 60. *Vesterhov.*

17. CONFICERE.] Citat Nonius Marcellus, explicans, *Consumere*, dilapidare, abligurire. Lucil. Lib. XXX.

Conficit *ipse*, *comestque*.

Alia significatione usus Davus Supra I. 1. 4. Plaut. Capt. III. 5. 15.

Confecisti *omnes res ac rationes meas.* Vesterhov.

18. OSTIUM CONCREPUIT ABS TE.] I. e. Ostium domus tuae. Sic *Fulgor ab auro*, pro, *auri*

 ful-

ACTUS QUINTI

SCENA SEXTA.

GETA. ANTIPHO. PHORMIO.

Ge. O FORTUNA! [1] ô Fors fortuna! quantis [2] commoditatibus,

Quam

fulgor, Lucret. [II. 50.] *Paraphrast. Delph.* Sic And. IV. 1. 59. *Vesterhov.* CONCREPUIT, pulsatum est: nam hoc erat signum apertionis ostii, datum ei, qui foris adstabat, ut recederet ab janua, ne hâc extrorsum apertâ, seu, ut Plinius loquitur, *in publicum rejecta*, incautus laederetur. Vide & Lindenbrog. ad locum Andriae citatum.

1. FORTUNA dicta est incerta res: FORS FORTUNA, eventus fortunae bonus. FORS FORTUNA!] Aliud FORTUNA est, aliud FORS FORTUNA. nam FORS FORTUNA est, cujus diem festum colunt, qui sine [Mss. & edd. ante Rob. Stephan. omittunt *Sine*. Vesterhov.] arte aliqua vivunt, hujus aedes trans Tiberim est. *Donatus.* FORTUNA, Dea est incerti eventus, quae culta posset prodesse & obesse. FORS FORTUNA, Dea prosperi eventus, id est felicissima Fortuna, quae tantum prodesse poterat: illa [Fortuna] *dubia* dicta est; haec etiam *Fors* absolute nonnumquam legitur: & colebatur ab infimae sortis hominibus, operariis, rusticis, servis, & omnibus qui sine arte aliqua viverent. *Minell.* Videntur *Fortem Fortunam* dixisse magnam Fortunae & incerti casus vim. Unde vero Brissonius in Addendis & Emendandis ad Formularum opus: „Genitivum *Fortis* Varro Lib. „V. de Lingua Lat. & Columella Lib. X. Accusativum vero idem Varro Lib. „III. de L. L. Ovid. Lib. „VI. Fastorum ediderunt. „In eoque Linguae Latinae „ignorantia lapsi Graeci auctores Dionys. Halicarn. „& Plutarch. videntur, qui „à *fortitudine* hanc appella„tio-

Quam [3] subito, hero meo Antiphone ope vestra
hunc [4] oneràstis diem!

An. Quidnam hic sibi volt? *Ge.* Nosque amicos
ejus [5] exoneràstis metu!

Aaa 2 Sed

„ tionem ductam existiman-
„ tes, Ἀνδρείαν & ἰσχυ-
„ ρὰν, & Ἀριστευτικὴν
„ reddiderunt: cum revera,
„ ut Cic. Lib. II. de Legib.
„ explicat, hoc nomine *in-*
„ *certos casus* Quirites sig-
„ nificarint." Cic. ad He-
renn. II. 23. ex Pacuvio.

Fortunam insanam esse, & caecam, & brutam, perhibent Philosophi,
Saxoque illam instare globoso praedicant volubilem:
Ideo quò saxum impulerit Fors, *cadere eò* Fortunam *autumant.*
Coecam ob eam rem esse iterant, quia nihil cernat, quò sese applicet.
Insanam autem ajunt, quia atrox, incerta, instabilisque sit.
Brutam, quia dignum, atque indignum nequeat internoscere.

Hec. III. 3. 26. *Vesterhov.*

2. Rebus commodis, id est, juvantibus, jucundis, [quam] felici rerum successu. *Minell.*

3. SUBITO, insperatò.
* OPE.] Mf. Boend. FORTUNA. *Vesterhov.* OPE, Favore, benignitate. *Minell.*

4. ONERASTIS.] Cumulastis. *Paraphrustes Delph.* Ut vereat ne tanto [felicitatum] oneri ferendo impar futurus sit. *Minell.* Plaut. [Capt. IV. 1. 7.]

Ita hic me amoenitate amoena amoenus oneravit dies. Mer. Casauboni.

Sallust. Jug. XII. 3. *Promissis* onerat. Plaut. Capt. IV. 2. 47.
Sed ego cesso hunc Hegionem onerare laetitia *senem.*
Stich. IV. 1. 27.
Nosmet potius oneremus *vicissatim* voluptatibus.
Milite, III. 1. 83.
Onera *te* hilaritudine.
Itaque hoc verbum etiam usurpatur ad bonorum copiam exprimendam, non modò malorum.

5. EXONERASTIS METU.] Elegans ἀντίθεσις. *Vesterh.*

Sed ego nunc [6] mihi cesso, [7] qui non humerum hunc onero pallio;
Atque [8] hominem propero invenire, ut haec, quae contigerint, sciat. 5
An. [9] Num tu intelligis, hic quid narret? *Ph.* Num tu? *An.* Nihil. *Ph.* [10] Tantundem ego.
Ge. Ad lenonem hinc ire pergam, ibi nunc sunt [11]. *An.* Heus Geta! *Ge.* [12] Hem tibi!
[13] Num mirum, aut novum est, revocari, [14] cursum quum institueris? *Ph.*

6. MIHI.] In meo officio. *Paraphrastes Delph.* Meo damno. *Minell.* Puto voculam abundare, solius elegantiae caussa.

7. HUNC.] Mſ. Witt. QUIN NUNC HUMERUM ONERO &c. Prope accedit ad πολυλογίαν Plautinam, ONERASTIS, EXONERASTIS, ONERO. Ita autem solebant festinantes palliati. Plaut. Capt. IV. 1. 11.

eodem pacto, ut Comici servi solent,
Conjiciam in collum pallium, *primo ex me hanc rem ut audiat.*

Epid. II. 2. 10.

Age, nunc jam, orna te, Epidice, & palliolum in collum conjice.

Vide ad Eun. IV. 6. 31. *Vesterhov.* HUNC venustius dixit, quam *meum.* Sustulerunt pallium, & in humeros rejecerunt, festinantes, ut expeditiores essent. * PALLIO.] Recte: quia palliata fabula est; non togata. *Donatus.*

8. HOMINEM.] Antiphonem quaerit. *Vesterhov.*

9. NUM.] Mſ. Boend. & editio an. 1469. NON. & mox, NON TU? *Vesterhov.*

10. Elegantius hoc dixit, quam *Neque.*

11. Antipho & Phaedria, cum Phormione. *Vesterhov.* Nempe in concludenda emtione Citharistriae.

12. HEM TIBI!] Aversantis seu indignantis est. *Minell.* Non autem subauditur *dico*, v. *clamo*, quod idem Interpres putat.

13. Tanti non est, ut illum morer, qui me revocat,

Ph. * Pergit hercle. *Ge.* Numquam tu [15] odio tuo me vinces. *An.* Non manes?

cat, quisquis est, cum nihil usitatius, quam ut festinans in via revocetur. *Mer. Casaubon.* MSS. & Impr. quidam; NON MIRUM. Boeclerus interpretatur, *An non mirum aut novum est?* Mihi contra videtur velle servus, vulgo ita fieri, ut currens revocetur. Proprie autem Geta [verbo *Revocare* usus est.] Atque inde, qui in sermone interpellatur, ne perveniat, quo vult, eleganter *Revocari* dicitur, maxime si jubeatur repetere dicta, & quasi bis eandem viam ire. Val. Max. VI. 2. 9. *Diphilus Tragoedus, cum Apollinaribus ludis ad eum versum venisset, in quo haec sententia continetur:* Miseria nostra magnus es, *directis in Pompejum manibus pronuntiavit, revocatusque aliquoties a populo, sine ulla cunctatione, nimiae illum & intolerabilis potentiae reum gestu perseveranti egit.* Hansta haec ex Cic. Att. II. 19. sed interpolata. Cic. pro Sext. 58. *Nominatim sum appellatus in Bruto:* Tullius, qui libertatem civibus stabiliverat. *millies* revocatum est. Vesterhov.

14. CURSUM QUUM INSTITUERIS.] H. e. quum quis festinat, vel, festinare vult. MS. Bodl. habet INSTITERIS. Sensu eôdem: at Minellius inepte exponit.

* PERGIS HERCLE ex Lib. Bemb. legit Faërnus. Donatus observat, distingui posse, & legi; PERGIT: HERCLE TU NUMQUAM ODIO &c. Vesterhovius notat, haec omnia in Codd. quibusdam tribui Antiphoni. usque ad illa GE. VAPULABIS.

15. Importunitate tua. *Mer. Casaubon.* Taedium & molestiam orationis *Odium* appellabant. Plaut. Asin. II. 4. 40.

jam hic me abegerit suo
odio.

Horat. Serm. I. 2. 6.

Durus homo, atque odio qui
posset vincere Regem. Vesterhov.

Adde Hec. I. 2. 48. Ubi *Odium* instantiam significat. VINCES, adduces ad obedien-

Ge. [16] Vapulabis. *An.* * Id quidem tibi jam fiet, nisi [17] resistis, verbero! 10

Ge.

diendum tibi, & cursum sistendum: Sed potest & proprie accipi, quasi neget se importunitate cessurum revocanti.

16. Ita diserte est in Mss. Leid. quinque, Bodl. Traject. Mark. Boend. & Lips. VAPULABERIS. Ms. Witt. quod forte legendum VAPULAVERIS. Faërnus VAPULA tuetur ex Codd. Bemb. & Vaticano: [aiens minantis verbum esse, non autem jam percutientis.] Et videtur sane hic locus exscriptus ex Plauti Asinaria, II. 4. 72.

Le. Vapula. Me. Id quidem tibi *hercle* fiet,
Ut vapules.

Muretus ex Cod. Veneto continuò post hanc vocem legit, CURIALIS VERNULA EST, QUI ME VOCAT. Diserte etiam leguntur in Ms. Boend. & editionibus, Anonyma, Tarvis. an. 1481. Veneta anni 1492. Argentina, anni 1499. Veneta, anni 1512. aliis Mureto antiquioribus; sed & Gambarello. Franciscus Fabritius ita: „ Carminis Trochaici ratione „ hanc lectionem probari, „ equidem omnes videre confido. Verba sic accipio, „ ut Geta illum, a quo sic „ revocetur, *curialem vernulam* esse apud se pronuntiet. Jam, curialis servus, cum publicus esset, „ quippe qui curiae, sive „ Φρατρία, tertiae parti „ tribus apud Athenienses, „ serviret atque ministraret, „ plus sibi auctoritatis atque „ imperii vindicabat. Geta „ tamen eum contemnens, „ non servum, imo ne vernam quidem, sed vernulam „ vocat.“ *Vitterhov.* Habetur quoque in Edd. Hack. & Minell. & fiunt duo versus ex uno, hoc modo:

Ge. Vapulabis. curialis vernula est, qui me vocat.
An. Id quidem &c.

* ID QUIDEM TIBI &c.] Id quod sibi dici audivit, minitatur. Et est conveniens error festinanti. *Donatus.* Apparet Donatum haec verba Getae tribuisse, VAPULABIS, autem Antiphoni; & RESISTIS, pro ; *cessas*, accepisse.

Ge. [18] Familiariorem oportet esse hunc, [19] qui minitatur malum.
Sed isne est, quem quaero, an non? ipsus est. *Ph.* [20] Congredere actutum. *An.* Quid est?
Ge. [21] O Omnium, quantum est, qui vivant, homo hominum ornatissime!

Aaa 4 [22] Nam

17. RESISTIS, Stas, manes, sistis gradum. *Mer. Casaub.* & *Paraphrast. Delph.*

18. FAMILIARIOREM.] Ex familia nostra. *Paraphrastes Delph.* Malo simpliciter, *Notum mihi*, intelligere. In Mss. & edd. nonnull. est, FAMILIAREM. notante Vesterhovio.

19. A Ms. Graev. & Impr. quibusd. abest τὸ QUI. Minitatur autem [i. e. intelligit per MALUM.] plagas & verbera Plaut. Pers. V. 2. 35.

Cave sis me attingas: ne tibi hoc scipione
Malum *magnum dem.* Vest. Sic And. II. 5. 20.
ut pro hoc malo mihi det malum.

20. CONGREDERE.] Huc accede. Plaut. Epid. IV. 1. 16.

Ph. *Quid si adeam?* Pe. *Haud scio*, an congrediar.
Bacchid. IV. 9. 56.
congredere. Ni. *Congredior.* Vesterhov.

ACTUTUM, Cito, statim: dicitur enim ab *actu*, id est, celeritate. unde *Actuariae naves* dicuntur celeres, id est, celeriter per mare transeuntes. *Minell.*

21. Abundantiam fortunae Antiphonis, abundantiâ verborum vult exprimere; nam suffecerat dicere, *O homo ornatissime! Nam — diligere.* * Mss. Lips. Graev. Witt. Boend. cum edit. Junt. Ald. Rob. Stephani, aliis, OMNIUM, — HOMINUM HOMO HONORATISSIME. Dixit autem ORNATISSIME, pro, beatissime. Plaut. Aul. IV. 9. 10.

Heu me miserum, miserum! perii male perditus! pessume ornatus *eo.*

A consequenti nimirum, beati enim & felices *ornati* & culti prodire consueverunt, infelices, squalentes & inculti. *Vesterhov.* Hoc prior viderat Minellius. Vehe-

[22] Nam fine controverfia ab Dîs folus diligere, Antipho.

An. [23] Ita velim: fed, qui iftuc credam ita effe, mihi dici velim. 15

Ge. Satin' eft, fi te [24] delibutum gaudio reddo? *An.* Enicas.

Ph. Quin tu hinc pollicitationes [25] aufer: & quod fers, cedo. *Ge.* [26] Oh!

Tu quoque hic aderas, Phormio? *Ph.* Aderam. [27] fed ceffas? *Ge.* [28] Accipe, hem!

[29] Ut

hementer placet mihi HONORATISSIME, ut fubaudiatur, *muneribus Deorum*: *Honorem* pro *dono* dixiffe antiquos notum eft. Eodem modo accipere licet, ORNATISSIME. QUANTUM EST, QUI VIVANT, Quotquot vivunt. Plaut. [Captiv.] IV. 2. 55.

O mihi!
Quantum eft *hominum optimorum optime, in tempore advenis.*

Citante Vefterhovio.

22. NAM &c.] Hicreddit Geta rationem, cur eum falutaverit *Ornatiffimum.* * SINE CONTROVERSIA.] Sine ambiguitate. *Donatus.* AB DIS SOLUS DILIGERE.] Vide And. V. 6. 9. *Vefterhov.* SOLUS, Supra modum. *Minell.* Praeftat fimpliciter intelligere, ob Hyperbolen.

23. Utinam Diis unice dilectus fim. QUI, ut. v. unde.

24. DELIBUTUM GAUDIO.] Ad animum transtulit, quod eft corporis. Nam *delibutus*, unctus dicitur. *Donatus.* Perfufum laetitia & gaudio; quomodo Cicero amat loqui, metaphora ab unguentis, quibus in re laeta utebantur, defumta. *Vefterhov.*

25. AUFER.] H. e. Omitte. Supra I. 4. 46. *Vefterh.* FERS, Affers, apportas [Sc. nuntii.] *Minell.*

26 OH!] Interjectio eft animadvertentis prius non vifum. *Minell.* Et, TU HIC ADERAS, ejusdem fententiae formula.

27. CESSAS, Odiofe cunctaris rem enarrare. SED TU CESSAS? laudat Faërnus ex omnibus fere Libris.

[29] Ut modo argentum tibi dedimus apud forum, recta domum
Sumus [30] profecti. [31] interea mittit herus me ad uxorem tuam. 20
An. Quamobrem? *Ge.* Omitto proloqui: nam [32] nihil ad hanc rem est, Antipho.
Ubi in [33] gynaeceum ire occipio, puer ad me adcurrit Mida:
[34] Pone adprehendit pallio. [35] resupinat: [36] respicio: rogo,

Aaa 5 Quam-

28. ACCIPE, audi: quod facetè opposuit τῷ Cedo Phormionis.... HEM nunc puto esse screantis, ut solent magnam quamdam narrationem aggressuri, non sine ostentatione quadam sui, & jactatione. Minellio est, demonstrantis se incipere.

29. UT MODO ARGENTUM.] Vide narrationem coeptam unde opus est. *Donatus.* Haec Phormioni narrat. *Vesterhov.* DEDIMUS.] Nam Geta duxerat herum ad Phormionem. Supra IV. 5. 6.

30. PROFECTI.] Sic Eun. II. 2. 49. & And III. 4. 21. ubi vide Vesterhovium.

31. INTEREA MITTIT.] Ex itinere praemittit. * Conversus ad Antiphonem hoc dicit. *Donatus.*

32. NIHIL AD HANC REM EST.] Sub. quam narraturus sum. Est autem formula, sermonem abrumpentis. Ita tergiversantes & extenuantes rem, *Nihil est* dicebant. Infra V. 8. 6. And. II. 6. 18. *Vesterhov.* Consultò noluit laetae narrationi tristia immiscere. EST, pro, attinet.

33. GYNAECEUM.] Γυναικεῖον, sub. οἴκημα. Nepoti, praefatione *Gynaeconitis* est interior pars aedium, quo nemo accedit, nisi propinqua cognatione conjunctus. Virgilio Aen. II. 486. dicitur domus interior. Eun. III. 5. 35. & Heaut. V. 1. 29. Conclave Adde Vitruvium VI. 10. *Vesterhov.* IRE OCCIPIO, introiturus eram.

34.

Quamobrem retineat me. ait, esse vetitum [37] intrò
ad heram accedere.
Sophrona modo fratrem huc, inquit, senis introduxit Chremem, 25
[38] Eum-

34. Edit. 1469. PONE ME &c. Plaut. Epid. I. 1. 1. *quis properantem me prehendit pallio?*
Mil. I. 1. 59.
pallio
Me reprehenderunt.
Docet Petitus, Observ. Miscell. III. 19. Morem hunc adprehendendi pallio, quos avertere ab incoepto itinere vellent, fuisse observatum apud Graecos, ex Platone in primo Πολιτειῶν sive de Repub. initio, unde sumserit Terentius. Κατιδὼν οὖν πόῤῥωθεν ἡμᾶς οἴκαδε ὡρμημένους Πολέμαρχος ὁ Κεφάλου, ἐκέλευσε δραμόντα τὸν παῖδα περιμεῖναι κελεῦσαι. Καί μου ὄπισθεν ὁ παῖς λαβόμενος τοῦ ἱματίου, κελεύει ὑμᾶς, ἔφη, Πολέμαρχος περιμεῖναι. *Vesterhov.*

35. Me retro trahit. *Paraphrastes Delph.* Nempe subita apprehensione pallii sic retorsit corpus Getae, ut hominis, qui resupinus agitur, speciem praeberet. Vel, faciem suam, ac cervicem intelligit, quae ad tales apprehensiones, sursum arriguntur, & si vehementiores sint, retrò flectuntur in humeros. Ex locis, quae Vesterhovius adduxit, non liquet, quo sensu hoc acceperit: Minellius autem exponit, *Retrahit me in dorsum.* Obscurè; & notat *Supinum*, v. *Resupinum*, dici, qui in dorso jacet. Non autem humi *resupinatum* esse Getam, ostendit ipse Geta, cum, RESPICIO, dicit: nam tum dicendum potius erat, *Suspicio.*

36. RESPICIO.] Christophor. Colerus, Epist. VI. RESPICOR laudat ex Mſ. Sebast. Miegii. nec minus Latinè dictum putat, quam *Conspicor.* Vesterhov. Idem puto: Sed utrumlibet accipiamus, propriè dictum erit, pro, *retrorsum aspicio*, seu, *visum flecto:* nec rectè vertit Delphini Paraphrastes, per *intueor.*

37. Introire ad Phanium.

[38] Eumque nunc esse intus [39] cum illis. hoc ubi ego audivi, ad fores

[40] Suspenso gradu placide ire perrexi: accessi: adstiti:

[41] Animam compressi: aurem [42] admovi: [43] ita animum coepi adtendere,

[44] Hoc

38. EUMQUE NUNC ESSE INTUS.] Ἀνακόλουθον, pro, *Isque nunc est intus*. continuantur enim verba pueri Midae. *Vesterhov.*

39. CUM ILLIS.] Intelligit Sophronam & Phanium. *Vesterhov.*

40. SUSPENSO GRADU.] Virgil. Cyr. 212.
Tum suspensa *levans* digitis vestigia primis,
Egreditur.
Seneca, Nat. Quaest. VII. 31. *Tenero & molli ingressu* suspendimus gradum. Turpilius, Demetrio:
Sandalio innixa digitis primoribus
Ad eundem modum dixit Latinus Pacatus, Panegyrico Theodosio dicto, III. 5. *Faciam ergo, quod facere praestantes scientia medicos saepe vidi, alterum vulnerum cicatrices, postquam eutem sanitate duxerunt, manu pendente tractabo.* [Item Seneca, Controvers. Lib. IX. 4. Suspensas *leviter admovebat manus.* de leniter pulsante.] Vide porro Interpretes ad Phaed. II. 4. 18. de fele:
Inde evagata noctu, suspenso pede. *Vesterb.*
Gressu molli, placido, silenti, & leniter terrae impresso. *Minell.*

41. ANIMAM COMPRESSI.] Spiritum continui, ut melius audirem. *Mer. Casaubon.* Ita sane solemus, cum clare & certe quicquam audire volumus, ne sonus ab halitu auditum turbet. Sed potuit hoc etiam facere, ne ab iis, qui intus erant, animadverteretur. * ANIMAM dixit pro spiritu seu halitu. Titinnius, Fullonibus:
Interea foetida anima *nasum oppugnat.*
Plaut. Asin. V. 2. 43.
De. *Aedepol* animam *suaviorem aliquanto quam uxoris meae.*

Phi.

[44] Hoc modo sermonem captans. *An.* Eu Geta!
Ge. Hic [45] pulcherrimum

Facinus

Phi. *Dic*, *amabo*, *an foetet* anima *uxoris tuae*.

Phaed. III. 1. 5. de odore jucundo: *O suavis* anima! Hinc explicant illud Varronis, Bimargo, apud Nonium, III. 67. *Avi*, *& atavi nostri*, *cum allium ac cepe eorum verba olerent*, *tamen optime* animati *erant*. Ovid. Metam. VIII. 643.

ad flammas anima *producit anili*.

Plaut. Pseud. III. 1. 21.

Comprimere dentes *videor posse aliquo modo*.

Sed comprimenda *est mihi* vox *atque* oratio.

Animam *continere*, Cicero, de Orat. I. 61. [Item Lucan. Pharf. VIII. 616.] *Tenere* Ovidius dixerunt. Et hic quidem integrum hunc locum belle imitatus est, Fast. I. 425.

Surgit amans: animam*que* tenens, *vestigia furtim*

Suspenso *digitis fert taciturna* gradu. *Vesterhov.*

Ex hoc loco Ovidii planum est, *Suspenso gradu*, v. *pede*, esse locutionem Ellipticam, & *digitis* subaudiri debere.

42. Adhibui, apposui ad fores. *Minell.* Applicui, accommodavi.

43. Eo modo aptatis auribus, incepi animum arrigere & advertere ad intelligendum quid dicerent. *Minell.* Cum cura, sedulo, auscultare. Plena haec est dictio, pro qua & usurpatur simplex *Attendere*, per Ellipsin: uti *Advertere*, pro *animum advertere*, & *animadvertere*.

44. Ita faciendo ut dixi, sc. admovendo aures. Δεικτικῶς. Gestu enim corporis rem exprimit. *Minell.* Haec cum gestu pronuntiat, caput in alteram partem inclinans. Plaut. Cas. II. 8. 8.

Captandus *est horum clanculum* sermo *mihi*.

Mil. IV. 1. 9.

ne quis nostro hic auceps sermoni *fiet*.

Et versu 43.

Viden' tu illam oculis venaturam facere, *atque* aucupium auribus. *Vesterhov.*

Studens capere atque attrahere sermonem. *Minell.*

45. PULCHERRIMUM FACINUS AUDIVI.] Hu-

Facinus audivi: itaque penè hercle exclamavi gaudio. 30

An. [46] Quod? *Ge.* Quodnam arbitrare? *An.* Nescio. *Ge.* Atqui [47] mirificissimum:

[48] Patruus tuus pater est inventus Phanio uxori tuae. *An.* [49] Hem!

Quid ais? *Ge.* [50] Cum ejus consuevit olim matre in Lemno clanculum.

Ph. [51] Somnium! [52] utin' haec ignoraret suum patrem? *Ge.* Aliquid credito,

Phor-

Hujusmodi locos Poëtae actoribus indulgent: quod in his actoris [Mss. Hulst. & Boend. *Auctoris.*] est commendatio. *Donatus.* Rem verbis ornat ex gaudii vehementia. *Mer. Casaubon.* FACINUS, Rem. *πρᾶγμα.* *Minell.* Μέσον est FACINUS, etiam in bonam partem usurpatum. Sallust. Jug. 2. *Ingenii egregia* facinora, *sicut anima, immortalia sunt.* *καλὸν πρᾶγμα.* *Vesterhov.* Illud notandum; quod *Facinus*, non modò de actione, verum etiam de *re* & *casu* dicitur.

46. Editio an. 1469. QUID? & mox QUIDNAM. *Vesterhov.*

47. Excellentissimum, plane divinum. Hoc nomen magnam habet vim in laudationibus, & amplificationibus. Faber Soranus admonet, Augustinum veriore forma dixisse, *Mirificentissimum.* Boeclerus citat Priscianum, qui hunc locum laudet Lib. III.

48. PATRUUS TUUS EST PATER INVENTUS PHANIO &c.] Ut *Sallustius* in primo: *Liberis ejus avunculus erat.* Donatus. EST PATER, laudat Faernus ex Cod. Bemb. & aliis. INVENTUS, compertus.

49. HEM!] Interjectio admirantis & laetantis. *Minell.*

50. CUM EJUS CONSUEVIT OLIM MATRE.] Sic Adelph. IV. 5. 32. & Hec. IV. 1. 40. *Vesterhov.* Commercium amoris habuit. *Minell.*

51. SOMNIUM! &c.] Inducuntur hae contradictiones,

Phormio, esse causae [53]: sed me censen' potuisse omnia 35
[54] Intelligere extra ostium, intus quae inter sese ipsi [55] egerint?
Ph. [56] Atque hercle ego quoque illam inaudivi fabulam. *Ge.* Immo etiam [57] dabo,
Quo

enes, & morae, proposito & figura rem confirmandi. *Boeclerus.* Phantasma, res nihili; & vanum dictum tanquam dormiendo somniatum. *Minell.* Vide supra III. 2. 9.

52. UTIN' HAEC IGNORARET SUUM PATREM?] Guyetus in ἀνεκδότοις: φράσις ἐλλειπτική, pro, *Itane rudis erat, ut ignoraret patrem suum.* Supra *Hec.* I. 1. 9. *Utin' eximium neminem habeam?* Vesterhov. Haud absimiliter Horatius, Serm. I. 10. 21. *O seri studiorum* quine *putetis.* Sed hic licet extrinsecus audire, *Fieri potuit;* ut sit, *Fierine potuit uti haec* &c. IGNORARET, non cognosceret. Nepos, II. 1. 4. *Se ignorare Aristidem.*

53. Sub. *Cur ignoraverit.* CENSEN', num putas?

54. INTELLIGERE, distinctè audire. OSTIUM, sub. gynaecei. Posset aliquis putare, non dici *ostium* de partibus domus interioribus, s. conclavibus intra domum; quem hic aliud docet Terentius.

55. EGERINT, Locuti sint. *Mer. Casaubon.* Nepos, Dion. II. 4. *Ne agendi cum eo esset Dioni potestas.* Ubi vide quae praecedunt. Hanc phrasin pro pervulgatâ habet Antonius Schorus: at nunc credo eam, etsi probatissima sit, a paucis usurpari.

56. ATQUE HERCLE EGO QUOQUE ILLAM INAUDIVI &c.] *Plautus* in Milite Glorioso, [II. 2. 56.] *Nam * hoc cognomentum Poëtae esse* inaudivi *barbaro.* Donatus. * Sed legendum: *os columnatum.* Vesterhov. *Inaudire* maxime de rebus occultis dicitur, qualis erat consuetudo inter Chremetem & uxorem Lemniam. Cic. Fam. IX. 24. *Aquini, & Fabrateriae con-*
si-

Quo magis credas: patruus interea [58] inde huc egreditur foras:

Haud multo post cum patre idem recipit se intró denuo:

Ait uterque [59] tibi potestatem ejus habendae se dare. 40

Denique ego missus sum, te ut [60] requirerem, atque adducerem [61].

An.

filia sunt inita de me, quae te video inaudisse. *Vesterhov.* ATQUE, sane, equidem. Minellius conjicit legendum esse ATQUI, quae hic sit nota Revocationis sui, velut in memoriam nunc redeuntis, & jam recordantis, *se quoque illam audivisse fabulam* [i. e. relationem], quam Getae narranti prius non crediderat.

57. DABO.] Narrabo, dicam. Eodem sensu διδόναι usurpatur Graecis. Vide ad Heaut. Prol. 10. *Vesterhov.* Et alibi apud Nostrum. Hic tamen sensus esse possit, *Faciam, ut magis* &c.

58. INDE HUC.] Codd. quidd. INTUS. quod tuetur Georg. Fabritius. quando INTUS valet, ἔνδοθεν. nihil familiarius Plauto. Sic Pseud. II, 2. 10. *Ostium pultabo, atque intus evocabo aliquem foras.* Vesterhov.

HUC, nempe in scenam, Supra Sc. III.

59. Tibi se permittere eam habere uxorem. *Paraphrast. Delph.* SE DARE.] Τὸ SE abest a MSS. Graev. Witt. & edit. 1469. Faërnus ita delet SE, [quod negat in ullo Libro inveniri,] ut legat simul, [ex Libro Bemb. cui ob vetustatem plurimum tribuere solet,] ADHIBENDAE, & subaudiat, *In matrimonium.* q. d. adsciscendae, adjungendae. Vel simpliciter, ADHIBENDAE, pro, HABENDAE. Uti *adamare, adhaerere.* MS. Boend. [& omnes Libri Faërni] & editi quidam, DARI, omisso SE. *Vesterh.*

60. REQUIREREM.] Sic Supra II. 1. 79.

An. [62] Quin ergo [63] rape me. quid cessas? *Ge.*
[64] Fecero. *An.* [65] O mi Phormio,
Vale. *Ph.* Vale, Antipho: bene, ita me Dî ament!
[66] factum. gaudeo,
Tantam fortunam de improviso [67] esse his datam:
[68] Summa eludendi occasio 'st mihi nunc senes, 45
Et

61. Sc. ad patrem & socerum.

62. MSS. Graev. Boend. Witt. cum edit. 1469. HEM! QUIN ERGO &c. quod, ex mente Faërni & Vesterhovii, nec versus nec sensus desiderat: Minellio est interjectio indignantis, quod non ducatur celeriter. Credo eum indignari quod servus tamdiu se per ambages tenuerit, cum rem uno verbo significare potuisset.

63. RAPE ME.] Sensus est, *Abduc, duc, quantum potes.* quod Chaerea Phaedriae dicit Eun. II. 3. 85. *Vesterhov.* Virgilius, Aen. VII. 724:

Turnoque feroces
Mille rapit *populos.*

Nec potuit ardor festinandi melius exprimi.

64. Faciam; sc. *rapiam te.* Et est Enallage Modi.

65. His particulis, O MI, Phormioni amicitiam suam in futurum confirmat.

66. Guyetus hic finit Comoediam, legens, recisis omnibus, quae sequuntur, BENE, ITA ME DII AMENT, FACTUM. PLAUDITE. Quidam legunt & distingvunt; BENE, ITA ME —. FACTUM GAUDEO, TANTAM &c. Alii; VALE; ANTIPHO, BENE. ITA ME —, FACTUM GAUDEO, &c. Denique, BENE, ITA —! FACTUM GAUDEO. TANTAM — ESSE HIS DATAM! MS. Boend. BENE, —, FACTUM; ET GAUDEO. *Vesterhov.* Haec secum ad spectatores dicit Phormio, postquam Antipho & Geta recessissent. *Minell.*

67. ESSE DATAM, contigisse. * Concessam esse, HIS, Adolescentibus, Phaedriae & Antiphoni. *Minell.*

68. SUMMA, egregia. * ELUDENDI.] Codd. quidam, LUDENDI. *Vesterhov.*

Et Phaedriae [69] curam adimere argentariam;
Ne cuiquam suorum [70] aequalium [71] supplex siet.
Nam idem hoc argentum, ita [72] ut datum 'st, ingratiis
[73] Ei datum erit. hoc [74] qui cogam, [75] re ipsa repperi.
Nunc

69. CURAM ADIMERE.] Varie, pro, *adimendi occasio est*. Donatus. Infinitivus pro Gerundio positus more Graecorum. CURAM ARGENTARIAM.] De argento isto reddendo; quo redemit puellam. *Minell.* Eodem sensu Plautus, Pseud. I. 3: 65.

Nimis miser sum: nummum nusquam argenti reperire queo.
Ita miser & amore pereo, & inopia argentaria. *Vest.*
Idem, Pseud. I. 2. 103. *Auxilium* argentarium, dixit, pro, Argenti.

70. AEQUALIUM.] Vide ad And. II. 6. 22. *Vesterhov.* Cic. de Senect. 4. *Adolescens ita dilexit senem, ut* aequalem. Citante ibi Vesterhovio.

71. SUPPLEX SIET.] Ut nimirum dent illam summam, senibus reddendam. *Vesterhov.* I. e. Supplicet. Et proprie *Supplex* est, qui humiliter orat, in genua procumbens.

72. UT DATUM EST INGRATIIS.] A senibus sine justa causa per fraudem extortum. *Mer. Casaubon.* Vide notam sequ.

73. EI DATUM ERIT.] Sub. *Phaedriae*. hoc sensu: Quicquid est hoc argenti, quo emunxi senes, id vel invitis his senibus habebit; neque de reddendo cogitare opus habebit. In Mss. nostris est, HIS, quod & multae editiones praeferunt. quod eodem sensu acceperim: i. e. ab invitis senibus, velint, nolint, datum erit, non revocabitur. *Boeclerus.* HIS est in Ms. Lips. & suprascriptum *Senibus:* HIS vero in plerisque Codd. teste Vesterhovio. Hoc admitterem, si per me staret, & sic exponerem: *Sicut hoc argentum mihi datum est ingratiis, ita etiam senibus datum*, ɔ: redditum, *erit ingratiis.* H. e. Sicut senes nullam a me inierunt gratiam, dando mihi argentum, (Fecerunt enim hoc, non

 sua

Nunc gestus mihi, [76] voltusque est capiundus novus. 50

Sed

sua voluntate, sed meis fallaciis delusi) ita neque mihi, si reddidero, ullam gratiam habebunt, sed videbuntur sibi suum recuperare. HIS INGRATIS, legit Fabrini, Italicus interpres, & sensu propemodum, quo ego, accipit. Ut verum dicam, frigida mihi videtur altera interpretatio, neque stat nisi unius fere Cod. Bembini auctoritate.

74. QUI COGAM.] Heaut. I. 1. [93.] *quasi talenta ad quindecim* coegi. *Mer. Casaubon.* Hoc argentum ut colligam. *Paraphrastes Delph.* Unde agam & perficiam. *Eugraph.* I. e. quomodo conficiam, ut non reddatur hoc argentum. & videtur de industria *cogendi* verbo usus, ad arduum negotium exprimendum. Boeclerus ex duobus libris attulit *Agam*, quae sine dubio Glossa est. Sciendum tamen, COGAM propriè capi posse, & *senes* subaudiri. at, qui pro *Colligam* accipiunt, egregie falli arbitror; nam non erat colligendum, quod acceptum fuerat. Mirum, quod Vesterhovius hoc intactum reliquerit.

75. H. e. ex ipso rerum statu, ipsis circumstantiis. * REPPERI.] simulando nimirum, me ducturum; si dare denegarint, argentum non reddendo. *Vesterhov.* Sed hoc consulto omittit Terentius, ut in exspectationem erigat Spectatores: atque hoc est artificium comicum.

76. Vultus de novo componendus est mihi atque immutandus. *Paraphrastes Delph.* Sic Heaut. V. 1. 14. Sed & hinc *verus voltus* a ficto distinguitur. And. V. 1. 20. *Vesterhov.* *Vultus* est voluntas, quae pro motu animi in Facie ostenditur; *Facies* ipsa oris species [naturalis.] *Vultus* mutatur, *Facies* permanet. Sallust. in Catil. [XV. 5.] *Prorsus in facie vultuque vecordia inerat.* Popma. Quod *vultus* in ore est, id *Gestus* in corpore, sc. varia corporis, ad varios animi affectus significandos, compositio, seu *moderatio*, ut loquitur Hekelius.

Sed [77] hinc concedam in angiportum hoc proximum:
Inde [78] hisce ostendam me, ubi erunt [79] egressi foras.
[80] Quo me adsimularam ire ad mercatum, non eo.

77. Mss. Mark. & Boend. HIC. Priscian. Lib. VI legit ANGIPORTUM HUNC. *Vesterb.* De sensu & Etymo hujus vocabuli, vide Donatum ad Adelph. IV. 2. 39.

78. HISCE.] Intelligit Demiphonem & Chremetem. *Vesterhov.* OSTENDAM, Offeram, obvius prodibo. Confer Hec. IV. 4. 5. & V. 1. 30.

79. EGRESSI.] Ex aedibus Demiphonis. *Vesterb.*

80. Ordo est; *Non eo ad mercatum, quo me ire adsimularam;* i. e. adsimulare decreveram. Vide vers. 9. 10. Scen. praeced. NON EO, pro, *Non ibo.* * Quaerit Guyetus in ἀνεκδότοις. *Quid opus fuit hoc dicere?* Opus autem erat dicere [spectatoribus, non enim senibus, ut inepte capiunt Paraphrastes Delphini, & Minellius] se non iturum; ne quis miraretur, se, qui absentiam simulaturus erat, in publicum prodire. Prodibit autem, ut ad senes novam fabricam fingat. Ms. Boend. habet, IN MERCATUM. *Vesterhov.*

ACTUS QUINTI

SCENA SEPTIMA. *

DEMIPHO. PHORMIO. CHREMES.

De. DIS magnas merito gratias [1] habeo, atque ago:

* Huic Scenae haud immeritò etiam tribuerentur eae laudes, quibus Tanaquillus Faber ultimam hujus Comoediae Scenam extollit. Verba

Quando evenere haec nobis, frater, prospere.
[2] Quantum potest, nunc conveniundus Phormio est,
Priusquam [3] dilapidet nostras triginta minas,
Ut [4] auferamus. *Ph* [5] Demiphonem, si domi est, 5
Visam: [6] ut, quod. *De.* At nos ad te ibamus,
Phormio.

Ph.

Verba Fabri haec sunt: *In ea Scena, quam Guyetus spuriam putat,* [De ultima loquitur,] *id profecto est quod me nuper, cum vidi, in stuporem dedit; dii boni! In ea Scena & Gratiae & Risus, & Joci convenisse inter sese videntur, ut quanta maxima voluptate possent, aut auditores, aut lectores perfunderent. Huic Scenae equidem palmam do; totius Phormionis pars est & ingeniosissima & longè facetissima. Eam si tollas, Phormio mortuus est.*

1. HABEO, animo; AGO, verbis. *Minell* Vide Donatum ad Eun. IV. 6. 12. & Gotlieb Cortium ad Sallust. Jug. CX. 4. Dixit autem, HABEO GRATIAS, QUANDO EVENERE &c., uti in Andria, IV. 4. 31. Dis *pol* habeo gratias, Cum *in pariundo aliquot* adfuerunt *liberae.* QUANDO, quod, quoniam.

2. QUANTUM POTEST, dixit more suo, pro, quam citissime.

3. DILAPIDET.] Disperdat. *Donatus.* Rationem metaphorae reddit Faber Soranus, in hac voce. * Pauci Codd. DILAPIDAT. NOSTRAS.] Scilicet uterque frater contulerat partem in eam summam. Supra IV. 3. *Vesterhov.*

4. Recuperemus eas ab illo. *Minell.*

5. Hoc secum loquitur; & potest duplici modo capi, eodem ferè sensu: *Visam, num domi sit Demipho, &c. Conveniam Demiphonem, si domi est.*

6. VISAM: UT, QUOD.] Ἀποσιώπησις secunda. *Donatus.* Nisi interpellasset sermonem Demipho, dicturus erat Phormio; *Ut quod de uxore ducenda dictum & constitutum inter nos est, eam nunc ducam.* vel simile quid. *Vesterhov.*

Ph. De eadem [7] hac fortasse causa. *De.* Ita hercle.
Ph. [8] Credidi.
[9] Quid ad me ibatis? ridiculum [10]. verebamini
[11] Ne non id facerem, [12] quod recepissem semel?
[13] Heus! quanta quanta haec mea paupertas est, tamen

7. HAC, sc. *de qua te adibam.* intelligit autem nuptias suas.

8. Ego quoque suspicabar hanc esse causam profectionis vestrae. Dicit hoc & sequentia cum simulatione aliqua indignationis, quod de sua, quasi viri integerrimi, fide dubitare potuerint senes.

9. QUID AD ME IBATIS?] Guyeto in ἀνεκδότοις versus hic *subdititius, inutilis* & ἀδιόρθωτος dicitur. *Vesterhov.* Quam (ullamne) habuistis causam, de praestando promisso me interpellandi? Vel simpliciter, *Quid ad me volebatis; non enim adduci possum, ut hanc putem fuisse causam.*

10. Sub. *negotium, factum;* sc. itio vestra & suspicio: aut, quod mea fides vobis suspecta esse possit. Et sane hoc est ridiculum, quod parasitus & impostor miratur succensetque de sua fide dubitari.

11. Sensus erit idem, sive capias NE NON, pro, *ut*; sive legas, *Ne id non facerem.*

12. QUOD RECEPISSEM.] Deest, *ad me.* ut in Heautontim. [V. 5. 12.] *Ad me recipio: faciet.* Donatus. Pollicitus essem. Cic. Fam. X. 17. [2. Est vero Planci haec epistola.] Recipio vobis, *celeriter me negotium ex sententia confecturum.* Et XIII. 3. *Ut* mihi *coram* recepisti. Sed & *Recipere in se*, &, *ad se*, est spondere. Cic. Fam. XIII. 18. [6.] *Spondebo enim tibi, vel potius spondeo*, in me*que* recipio. *Vesterhov.*

13. HEUS!] Particula est jactantiam significans. *Minell.* Mss. decem, HEUS HEUS QUANTA HAEC &c. Mss. Mark. Boend. HEUS HEUS QUANTACUNQUE. Expressi autem quod

[14] Adhuc curavi unum hoc quidem, ut mihi esset fides [15].

Ch. [16] Estne ita, ut dixi, liberalis? *De.* Oppido.

Ph.

quod usitatum magis, & metro magis conveniens. Sic Gr. ὅσον ὅσον. Adelph. III 3. 40. Virg. Aen. II. 79.

nec, si miserum fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget.

Ennius, Annal. X.

Ille vir, haud magna cum re, sed plenu' fidei.

Laudat Cicero, de Senect. 1. Homer. Odyss. Ξ. 153. seqq. *Vesterhov.*. HAEC, sc. tam nota, vel, ex meo habitu notabilis. An HAEC cum taedio dixit, pro, *iniqua, molesta, acerba?*

14. ADHUC.] In hocusque tempus. Donatus censet τῷ ἀρχαϊσμῷ esse additum ex abundanti.

15. Sc. *apud alios.* Nam *Fides* h. l. est persuasio aliorum de fide nostra, vel probitate. Heaut. III. 3. 10. Potest hoc etiam dici de homine paupere, qui, debitis exacte solvendis, firmam sibi fidem conciliavit. quae tamen significatio non est hujus loci.

16. Codd. quidd. ESTNE EA, ITA UT &c.] Sunt, qui de Phormione intelligunt, omisso EA: sunt, qui de Phanio. Posterius magis placet; videturque Demipho, ubi dixisset, UT AUFERAMUS, additurus fuisse de *liberali forma* Phanii, de matronali modestia, ingenuoque pudore, vultuque modesto & venusto, nisi Phormio interpellasset sermonem. *Vesterhov.* Ego de Phormione dictum puto, cui senes nunc adulantur, quô pactô facilius ab eo auferre possint argentum suum: non autem convenit iis, tam de pecunia sollicitis, ut ex versu 3. & 4. patet, ullum momentum talis temporis, sermone ab re alieno, perdere. Demiphoni haec verba tribuuntur in Edit. Hack. & idem sensisse videtur Vesterhovius, licet Chremetis nomen praeposuerit.

Ph. [17] Itaque ad vos venio nuntiatum, Demipho,
Paratum [18] me esse. ubi voltis, uxorem date.
Nam omnes [19] posthabui mihi res, ita uti par fuit, 15
Postquam, [20] tantopere id vos velle, animadverteram.
De. At hic dehortatus est me, ne illam tibi darem.
Nam qui erit [21] rumor populi, inquit, si id feceris?
[22] Olim quum honestè potuit, tum non est data:
Nunc [23] viduam extrudi [24] turpe 'st. [25] ferme eadem omnia, 20

17. ITAQUE, Sc. quoniam sum homo liberalis. ita applicat ad se Phormio, quod Chremes ambiguè protulerat. NUNTIATUM, indicatum, significatum; in duob. Codd. Boecleri fuit, DENUNTIATUM. DEMIPHO, hunc appellat nominatim, ut ad quem magis pertineret negotium.

18. ME abesse a bona Mss. parte observat Vesterhovius. DATE, tradite.

19. Omisi omnia cetera negotia mea, ut hoc maturarem. * Plaut. Stich. II. 2. 38.
Immo res omnes relictas habeo, prae quod tu velis. Virg. Ecl. VII. 17.
Posthabui *tamen illorum mea seria ludo.* Vesterhov.

20. Mss. plusculi & impressi, TANTO OPERE ID &c. Nuptias meas cum Phanio, relicta priore sponsa mea. Urget autem dolose, ut nuptiae, ita uti futurae fuerant, nunc fiant; quod novit Phanium sibi non datum iri uxorem. *Vesterhov.*

21. RUMOR, sermo.

22. OLIM QUUM HONESTE POTUIT.] Sc. antequam jungebatur cum Antiphone, dote praebitâ honeste potuit collocari. DATA, Sc. *in matrimonium;* quod per venustam Ellipsin omittitur. Plane congruit Nostrum, at gefa, gipta; & Dan. at gifte.

23. Quae extrudebatur, antequam nuberet Phormioni, *vidua* erat; habetque haec vox invidiam quamdam. Et apparet, *viduas* etiam dictas, non tantum, quarum viri vita functi, sed &

[26] Quae tute dudum coram me incusaveras.
Ph. [27] Satis superbe illuditis me. *De.* Qui? *Ph.* Rogas?

Quia

& quae matrimonio expulsae erant. Plaut. Menaechm. I. 2. 3. [Verba sunt mariti, uxori importunae divortium interminantis.]

si mihi tale post hunc diem Faxis, faxo, foris vidua visas patrem. Vesterhov. Mulierem statim ducturus erat Phormio, ita nulla intercessit viduitas. Sed credo VIDUAM nunc vocasse, ob imparitatem matrimonii; quae nobilem virum, divitemque, & sui amantem, cum homine humili, egenoque, & solius dotis amante, mutare cogeretur. Latet ergo in hac voce contemtus Phormionis.

24. TURPE 'ST.] Praesertim nulla culpa admissa. *Vesterhov.* Opposuit hoc τῷ HONESTE, quod praemiserat.

25. Denique penè omnia me monuit [sc. frater.] *Paraphrastes Delph.*

26. Nova locutio CORAM ME INCUSAVERAS· non *Quae hic incusaveras.* CORAM ME INCUSAVERAS.] Belle: ut si quid neget, contra se ipsum sentire videatur. *Donatus.* Vide supra II. 3. 66. seqq. *Vesterhov.* Possunt haec dupliciter construi; nempe, *Quae — incusaveras coram me*; aut, *Quae — me incusaveras coram.* hoc modo, *Coram* erit adverbium, & *Quae*, ob quae, significabit. sensus eòdem fere redibit: at simplicius fuerit, priori modo capere. INCUSAVERAS, culpaveras; Mer. Casaubono & Minellio, Objeceras.

27. Nonnulli cum Donato SATIN' SUPERBE ILLUDITIS ME? nullus autem interrogationi locus est. *Vesterhov.* Videtur tamen haec majoris indignationis vim in se habere. ILLUDITIS, despectui & ludibrio habetis; ne quis pro *decipitis* capiat. Virg. Aen. IX. 634.

> *i, verbis* virtutem illude superbis.

Et dativum & accusativum casum regit *Illudo*, auctore Donato, & Servio ad locum Virgilii citatum, item ad Aen. II. 64.

Quia [28] ne alteram quidem illam potero ducere:
Nam [29] quo redibo ore ad eam, quam contemſerim?
Ch. [30] Tum autem, Antiphonem video ab ſeſe amittere 25
Invitum eam; inque. *De.* Tum autem video filium
Invitum ſane mulierem ab ſe amittere.
Sed tranſi ſodes ad forum, atque illud mihi
Argentum [31] rurſum jube reſcribi, Phormio.

Bbb 5 *Ph.*

28. NE ALTERAM QUIDEM.] Tmeſis elegans; pro, *Nequidem alteram.* & hoc vult: *Veſtra opera excidi, non modo uxore hac, verum & priori ſponſa mea.*

29. QUO REDIBO ORE.] Cic. Philipp. VII. 8. Quo ore *ille vos poterit, quibus viciſſim vos illum oculis intueri?* Sic infra V. 8. 53. Heaut. IV. 3. 22. *Veſterhov.* Qua fronte, audaciâ, fiduciâ. *Minell.*

30. TUM AUTEM &c.] Haec Chremes inſuſurrat Demiphoni, Phormione non audiente. Laudat Priſcian. Inſtit. Grammat. Lib. X. *Veſterhov.* TUM, praeterea. * AMITTERE, dimittere. *Minell.*

31. RURSUM JUBE RESCRIBI.] RESCRIBI, reddi. — Quoniam ad numerationem pecuniae antecedit ſcriptura, *Reſcribere* dicebant, pro renumerare. — JUBE RESCRIBI.] Per ſcripturam, id eſt, de menſae ſcriptura dari. Unde hodie additur chirographis, *Domo ex arca ſua*, vel, *ex menſae ſcriptura.* Donatus. ARGENTUM RURSUM — RESCRIBI.] Frequenti pleonaſmo inſervit RURSUM ſimili verbo junctum. Senſus autem eſt, *Cave mihi a menſa reddatur.* Quia Demipho ſuſpicabatur, ſe praeſentem pecuniam haud ablaturum a Phormione, igitur ſibi de menſa, atque adeo ſcriptura ſolvi poſtulat. Qua de re conſulendus Salmaſius de Foenore Trapezitico. Scilicet, qui pati nollent, pecuniam apud ſe manere otioſam, ne vacaret, eam ad argentarios deferebant, eosdemque trapezitas, qui

qui quamdiu ea utebantur, legitimas usuras solvebant domino. — Hinc solutiones apud antiquos Romanos duobus modis fieri solitas legimus, *ex arca*, vel *ex mensa*. Qui domo solvebat, ex arca pecuniam depromere intelligebatur, quam ibi sine fructu reconditam servabat. Qui ex mensa numerationem faciebat, itidem duplici modo eam facere adsueverat. Aut enim a mensario accipiebat foenore, qui pro ipso summam, quam desiderabat, & cui numeratam illam vellet, dependebat. Tunc debitor talis summae mensario existebat. Aut pecuniam ipse habebat apud mensam depositam; ex qua quantam summulam vellet, pro ipso numerabat mensarius, qui tantô minoris exinde manebat debitor. Hoc *Scribere* & *perscribere* dictum; atque inde *scriptura mensae*. Nam in suas tabulas referebat mensarius, quantum cuique resolvisset ex numero nummorum apud mensam suam positorum, aut quantum ipse pro alio expendisset ac numerasset. — Dicitur autem *scribere* debitor, quum mutuum sumit, & Chirographo se debitorem agnoscit; quod & *nomina facere* dicunt [ut Cic. Offic. III. 14.], & *perscribere*. Plaut. Curc. III. versu 39. Truc. I. 1. 53. [Quae loca non adscribo: non enim agunt de *debitore*, verum de *mensario* nomina in suas tabulas inferente.] Suet. Caes. 42. *Si quid usurae nomine numeratum, aut* perscriptum *fuisset*. Digest. XII. 1. 40. *L. Titius* scripsi, *me accepisse a P. Maevio quindecim mutua numerata mihi de domo*. Horat. Serm. II. 3. 75.

Putidius multo cerebrum est,
mihi crede, Perilli,
Dictantis, quod tu numquam rescribere *possis.*

Quem citat Servius ad Virg. Aen. VII. 422. [*Rescribere*, per reddere, exponens.] *Vesterhov*. Sensus ideo fuerit; *Adsigna mihi argentum hoc apud trapezitam;* seu, *Age cum mensario, ut is, vel praesenti argento, vel tantundem valente chirographô, abs te acceptô, tuoque nomine in suas tabulas relatô, hanc mihi summam numeret*. Plaut. Asin. II. 4. 34. de debitore, qui censebatur satisfecisse creditori, adducto domum ejus trapezitâ:

Nunc satagit: adducit domum etiam ultro, & scribit nummos.

Ubi vide Pistorium. Praeter allatas notiones τȣ̃ *Scribere*

in

Ph. [32] Quodne ego perscripsi [33] porro illis, quibus debui? 30

De.

in re nummaria, est etiam haec; quod creditores *scribere* dicebantur, cum consignabant, seu praescribebant debitoribus suis formulas chirographorum. ut apud Horat. Serm. II. 3. 69. Scribe *decem a Nerio* &c. Sc. *tabulas.* ubi Servius ad Virg. Aen. VII. 422. legit, *Scribe decem Nerio.* Vetus autem Scholiastes Cruquii annotat ad dictum Horat. l. Scribere *juris verbum est, pro mutuum sumere: Rescribere vero est reddere debitum.*

32. QUODNE EGO PERSCRIPSI &c.] Tune postulas tibi numerari id, quod postquam abs te accepi, debitoribus meis numeravi? q. d. *Homo ridiculus! qui tibi postules id, quod jam aliis rectè datum est.* * NE EGO PERSCRIPSI.] Multis per scripturam reddidi, multis dedi. ut apud Virgilium [Aen. VII. 144.]

Diditur hic subito Trojana per agmina rumor. Donat. Turnebus Adverf. IV. 13. interpretatur: *Quod ad trapezitam attuli, & totum scripsi, quibus dinumeraret certa die, ut nihil jam mihi reliquum sit, atque ita expunxi nomina, quibus debebam.* Donatum aliter legisse censent viri eruditi; quod Virgilii *diditur* nihil faciat ad Terentii PERSCRIPSI. Faërnus testatur in omnibus fere Libris scriptis esse DESCRIPSI. Sed Cod. Bembinum legere DISCRIPSI, quod probat [ex plausibili auctoritate Donati.] & Pareus edidit, & citat Bentlejus ad Horat. Serm. II. 3. 76. & Epist. II. 1. 105. Palmerius existimabat Terentium scripsisse, QUODNE EGO PERSCRIPSI PORRO ALIIS, AC DIDIDI? Idem ex Mſ. laudat Christoph. Colerus ad h. l. Janus Gulielmius in Mercat. Quaest. cap. 1. QUODNE EGO PERSCRIPSI PORRO IIS, QUIBUS DIDIDI? In Mſ. Donati Hulstiano diserte bis legitur, QUODNE EGO RESCRIPSI. Quomodo fere crediderim fuisse scriptum a Terentio: ut Phormio statuatur cum emphasi haec dicere [Stomachose reponens seni verbum suum]; q. d.

Rur-

De. 34 Quid igitur fiet? *Ph.* Si vis mihi uxorem dare,

Quam

Rursusne rescribam, quod jam rescripsi? Et videtur simul Phormio ludere senem, quod se facturum esse dixerat supra, V. 6. 45. Tum, quidni rescriberet Phormio, quod jam seu *perscripserat*, seu *descripserat*, seu *discripserat* aliis. [Obscurè haec dicuntur, & parum valent ad auctoritatem τȣ̃ RESCRIPSI adstruendam. nam eodem jure quaeri potest; *Quidni rescriberet Phormio Demiphoni, quod rescripserat aliis; poterat enim, de novo mutuando pecuniam, rescribere?* Sed uno modo ad utrumque respondetur: Non potuit idem specie argentum rescribere, quod, ubi ab sene acceperat, dinumerari fecerat creditoribus. & sciendum est, quod obscurè tangit Vesterhovius, Phormionem verniliter nunc ludere in eo, quod senex dixerat, ILLUD ARGENTUM; hoc ita capientem, quasi jam idem ipsum, quod in dotem tradiderat, reposcat. De caetero sentio cum Vesterhovio, quod τὸ RESCRIPSI, primâ saltem specie, majorem quamdam vim in se hic habeat, quam Lectiones caeterae. DISCRIPSI benè aptum est, ad multitudinem creditorum Phormionis designandam: PERSCRIPSI autem valet ad exprimendum, universam dotem creditoribus esse assignatam, ita ut nihil inde superfit. DESCRIPRI vero minus significans mihi videtur ceteris Lectionibus.] Omnis igitur vis est in iteratione τȣ̃ RESCRIPSI. J. Fr. Gronovius legit DESCRIPSI, ad Cic. Fam. XII. 1. [5.] *Pecuniae maximae describuntur.* [Pro quo Libri quidam habent *Discribuntur.* notante Gottl. Cortio.] h. e. variae summae variis hominibus solvendae definiuntur, & quasi distribuuntur. Quomodo frequens hujus vocis usus est apud Ciceronem. Plura notavit Hottomannus ad Cic. Verr. 1. 36. — Dicit autem, QUODNE EGO PERSCRIPSI, ut Plautus, Rud. IV. 7. 5.

> quodne ego *inveni in mari?*

Ms. Boend. QUOD EGO NE PERSCRIPSI. *Vesterhov.*

Quam despondisti, ducam: sin [35] est, ut velis
Manere illam apud te, [36] dos hic maneat, [37] Demipho.
Nam non est aequom, [38] me propter vos decipi:
Quum ego [39] vostri honoris caussa [40] repudium alterae 35
Remiserim, quae dotis * tantumdem dabat.

De.

33. PORRO, notat *postea*, *posteaquam accepi*. Vesterhov. Deinceps, continuò.

34. Videtur nectentem tricas Phormionem urgere, ut expresse respondeat. FIET, sub. *de redditione hujus pecuniae*.

35. SIN EST, UT VELIS.] Ita fere Hec. IV. 1. 43. 44. *Vesterhov*.

36. Gestu adjuvandum; se enim indigitat, dicendo HIC. Guyetus in glossis ineditis, *Apud me*, *in loculis meis*. δειϰτιϰῶς. *Vesterhov*.

37. Superbè hoc adjicit; & aptè ad verba senis; qui dixerat, *Jube rescribi*; *Phormio*. Ita supra, II. 3. 90. & 92.

38. Sic, And. I. 5. 36. *Vesterhov* & supra III. 1. 5. ubi vide. DECIPI, in fraudem & damnum incidere.

39. VOSTRI HONORIS CAUSA.] I. e. Vestro honori consulens, vel, pro eo, quo vos prosequor honore: vestri reverentia. *Mer. Casaubon*. Plaut. Curc. IV. 3. 17.

quod mandasti, *feci* tui honoris gratia.

Poen. III. 3. 25.

honoris tui caussa *huc ad te venimus*.

Cic. Fam. XIII. 26. *Id ut* honoris mei caussa *suscipias*, *vehementer te etiam atque etiam rogo*. Vesterhov.

40. REPUDIUM REMISERIM.] Plaut. Aul. IV. 10. 69.

Eâ re repudium remisit *avunculus caussa mea*.

Vide supra IV. 3. 72. Dixit autem ALTERAE, uti Heaut. II. 3. 30. Quamquam in plurib. Libr. est ALTERI. *Vesterhov*.

* Aequalem summam. DABAT, afferebat, seu, conferebat in societatem, impertiebat. Et significantius

dixit

De. I in malam rem hinc [41] cum istac magnificentia,
* Fugitive! etiam nunc credis, te ignorarier,
Aut tua facta [42] adeo? *Ph.* Irritor. *De.* [43] Tun' hanc duceres
Si tibi data esset? *Ph.* [44] Fac periculum. *De.* Ut filius 40
Cum illa [45] habitet apud te; hoc vostrum consilium fuit.
Ph. [46] Quaeso, quid narras? *De.* [47] Quin tu mihi argentum cedo.

Ph.

dixit DABAT, quam *Dedisset*, aut *Datura erat*. De etymo τȣ̃ TANTUNDEM & similium Pronominum adi Perizonium ad Sanctii Minerv. III. 14. 7.

41. CUM ISTAC MAGNIFICENTIA.] Vide ad Eun. IV. 6. 3. De usu τȣ̃ CUM vide ad And. V. 4. 38. Maxime Adelph. IV. 6. 1. [Adde Heaut. IV. 6. 7.] Intelligit autem magnificum illum verborum honorem & speciem, VOSTRI HONORIS CAUSA. *Vesterhov.* Jactantia, vana ostentatione.

* FUGITIVE, Furcifer. *Mer. Casaubon.* Temperat autem convitio senex, ut virum gravem decuit. Ita & versu praeced. *I in malam rem* speciem habet Charientismi, pro, *I in crucem*, *patibulum*; aut *Di te perdant*.

42. ADEO ex abundanti positum ad sensum intendendum. Potest tamen capi, pro, *saltem*, *quidem*, *potius*: ut sit quasi correctio prioris; nam haud facile cognoscitur ingenium hominis versipellis, qualis erat Phormio.

43. I. e. *Quasi vero duceres hanc* &c. Non enim revera est interrogatio.

44. FAC PERICULUM.] And. III. 3. 33. Eun. III. 2. 23. Heaut. I. 2. 36. II. 1. 9. Supra II. 2. 12. *Vesterhov.* Experire, anne ducerem.

45. Consuetudinem habeat. *Minell.* Assiduo versetur.

46. QUAESO, QUID NARRAS?] Faceta irrisio. *Vesterhov.* Irridet Demiphonem,

Ph. Immo vero uxorem tu cedo. *De.* [48] In jus ambula.

Ph. [49] In jus! [50] enimvero si porro esse odiosi pergitis.

De. Quid facies? *Ph.* Egone? vos me [51] indotatis modo.

45 Pa-

nem, jactantem se scire id, quod nulli in mentem venerat.

47. QUIN TU MIHI &c.] Hoc ab utroque cum clamore dici accipiendum est. *Donatus.* Ergo & *ab utroque cum clamore dici accipiendum est*, IN JUS AMBULA. quin potius hoc; quia ad prius uni Demiphoni respondet Phormio, ad posterius utrique. *Vesterhov.*

48. IN JUS AMBULA.] Ad judicem eamus. scilicet, nam JUS, pro loco est. *Cicero* [Pro Mur. 12. ubi nunc: *Quando te.* Vest.], *Quandoquidem, te in jure conspicio.* Donatus. Plaut. Curc. V. 2. 23. & 26. Et [Noster] infra versu 88. Rectè autem monet Donatus, JUS *pro loco* dici. Nepos Att. 6. In jus *de sua re numquam* iit. Paulus I. 11. ff. de Just. & Jur. *Alia*, inquit, *significatione* Jus *dicitur* locus in quo Jus redditur, *appellatione collata ab eo, quod fit, in eo, ubi fit.* Vide porro ad Eun. IV. 6. 30. Plura congessit Brissonius de Formulis, Lib. V. *Vesterhov.*

49. Repetitio haec habet affectum admirantis simul, & irritati.

50. ENIMVERO SI &c.] Vultu juvandum est, & pronuntiatione, hoc, quod tam minaciter suspenditur. ENIMVERO, principium est aliquid per iracundiam dicturi: ut *, *Hic tum alius ex alia parte* enimvero *hoc feret?* &c. Donatus. * Cicero Verr. I. 26. Sed legitur hodie: *Hic tum alius ex alia parte: Enimvero ferendum hoc non est. vocetur mulier.* ENIMVERO SI — PERGITIS.]. Comminatio est cum aposiopesi. *Vesterh.* ODIOSI, molesti, importuni, sc. mihi.

51. INDOTATIS.] Hoc est, ut Phanio. *Donatus.* Magnifice INDOTATIS dixit, & mox DOTATIS, quum de unica sermo sit. *Vesterhov.*

Patrocinari fortasse arbitramini:
Etiam [52] dotatis soleo. *Ch.* [53] Quid id nostra? *Ph.* [54] Nihil.
Hic quamdam noram; cujus vir uxorem [55]. *Ch.* Hem! *De.* Quid est?
Ph. [56] Lemni habuit aliam. *Ch.* [57] Nullus sum. *Ph.* Ex qua filiam

Su-

52. DOTATIS, ut Naustratae. *Donatus.* SOLEO, sc. esse patronus.

53. QUID ID NOSTRA?] Mirum videtur Guyeto, in ἀνεκδότοις, *postremam in* NOSTRA *produci, quum sit nominativi casus.* q. d. NOSTRA REFERT, i. e. *res nostra fert.* Rem expedit Jac. Perizonius, V. Cl. ad Sanct. Minerv. III. 5. 3. contendens post ipsum Sanctium & Scaligerum, contra Vossium maxime, autumantem, *mea, tua, sua*, juncta verbis *interest* & *refert* esse ablativos singulares [atque subaudiri *gratiâ*]; & ex analogia linguae Latinae evincens, *Hoc interest mea* dici, pro eo quod est, *Hoc interest inter mea negotia:* similiter, *Hoc refert mea*, pro, *Hoc refert se ad mea negotia.* Nec adeo juvari Vossium hoc Terentii loco, ubi postrema in NOSTRA producatur. *Profecto*, inquit, *invaluit licentia in metro comico, ut vix inde quid certa ratione probare vel refutare queas.* Vesterhov.

54. NIHIL. HIC QUAMDAM NORAM.] Κωμικῇ μιμήσει, non sine suavitate & lepore, ad ἀνταναγωγὴν [*litem ex adverso intendendam*] transit. *Boeclerus.* τὸ NIHIL εἰρωνικῶς accipiendum. *Vesterhov.*

55. Interrumpitur sermo a Chremete & Demiphone. HEM, modò timentis vocula.

56. LEMNI.] Pro eo, quod est, *In Lemno.* Infra V. 8. 24. Nep. Milt. 2. *Se autem domum* Chersonesi *habere.* Vesterhov. Vide & supra, IV. 8. 76. quamquam ibi *Lemni praedia* potest dictum esse pro, *praedia Lemnia.*

Suscepit: & eam clam [58] educat. *Ch.* [59] Sepultus
sum. 50

Ph. Haec adeo ego [60] illi jam denarrabo. *Ch.* Obsecro,

Ne facias. *Ph.* [61] Ho! tune is eras? *De.* [62] Ut
ludos facit!

Ch.

57. NULLUS SUM.] Perii, mortuus sum. *Donatus.* Formula despondentis animum. And. III. 4. 20. Eun. V. 7. 22. *Vesterhov.*

58. Mſ. Boend. EDUCAVIT. *Vesterhov.* Edd. Hack. Delph. & Minell. EDUCIT.

59. SEPULTUS SUM.] Αὔξησις. nam plus est, quam NULLUS SUM. *Donatus.* Multi conclamatae spei ad vitam revocati sunt, sed sepultis nulla spes reliqua. *Mer. Casaubon.* Sic Cic. Catil. IV. 6. *Cerno animo* sepulta *in patria miseros*, atque insepultos *acervos civium.* *Vesterhov.*

60. ILLI, uxori deceptae. & pergit ambigue loqui, exspectans ut Chremes ipsum se prodat, quod & mox deprecando facit. * DENARRABO, prolixè renuntiabo. *Paraphrastes Delph.* Cuncta narrabo.

61. HO! TUNE IS ERAS?] Sarcastice fingit se nescire, quod dudum ex Geta intellexerat. Sic Eun. V. 5. 21. *Vesterhov.* Applaudit sibi etiam, quod ex ipso Chremete rem cognoscat, atque adeo majori cum fiducia uxori referre possit. HO! est amarè insultantis vocula.

62. UT LUDOS FACIT!] Subaudi, *nobis*, vel, *nos*. And. III. 1. 21. Plaut. Pseud. IV. 7. 71.

Exploratorem hunc faciamus
ludo supposititium.
Ba. *Adeo donicum ipsus sese*
ludos fieri *senserit.*

Casin. IV. 1. 2.

Neque usquam ludos tam festivos fieri,
Quam hic intus fiunt ludi
ludificabiles
Seni nostro, *& nostro Olympioni villico.* Vesterhov.

Quam nos ludibrio habet! *Paraphrast. Delph.*

Ch. [63] Missum te facimus. *Ph.* [64] Fabulae! *Ch.* [65] Quid vis tibi?

Ar-

63. MISSUM TE FACIMUS.] And. IV. 1. 57. V. 1. 14. Vesterh. Remittimus tibi ambulationem in jus.

64. FABULAE!] Formula irridentis & spernentis dicta alterius. And. I. 3. 19. III. 3. 21. Heaut. II. 3. 95. Supra III. 2. 7. *Vesterhov.*

65. Quid postulas amplius? * ARGENTUM QUOD HABES?] VIS iterum subaudiendum est: ut sit, VIS ARGENTUM QUOD HABES? & est ἀσυνδέτως inferendum, CONDONAMUS TE. Sic est illud apud *Virgilium.* [Aen. I. 576.] *Vultis & his mecum pariter considere regnis?*
Urbem, quam statuo? *vestra est*

CONDONAMUS TE.] *Condono*, ablativo junxit: ut in Eunucho, [Prol. 17. Ex nota autem Grammatici in istum locum, concludo hic scripsisse eum; *Condono, accusativo junxit.*]
Habeo alia multa, quae nunc condonabitur. Donatus.

ARGENTUM, QUOD HABES, CONDONAMUS TE.] Videtur junctim & sine interrogatione pronunciandum, contra ac sentit Donatus. Dixit autem CONDONAMUS TE, uti Plautus Bacchid. V. 2. 24. *Si quam habes*, te condono, *tibi habe, numquam abs te petam.*
Afranius, Vopisco. *Id aurum* me condonat *literis.* Vest. Simplicissimum videtur hic statuere Ellipsin; ut sit plenum, *Eô te condonamus* Parum autem interest ad sensum sive intelligas; *de ejus solutione tibi gratiam facimus, ejus redditionem tibi remittimus;* sive, *eô te (id tibi) donamus.* Dicitur enim CONDONO, & pro simplici, *dono.* Plaut. Amph. I. 3. 36. & 38. *Nunc tibi hanc pateram — Alcumena*, tibi condono.
Sallust. Jug. LXIX. 9. *Philaeni — seque vitamque suam reipublicae* condonavere. *ita vivi obruti.* In Edd. Hack. & Minell. Distinctio post τὸ ARGENTUM nulla est: quod firmat Ellipsin meam. Nec displicet Donatus cum subauditione & interrogatione sua; cum praesertim Servius ei consentiat ad locum Virgilii citatum.

Argentum, quod habes, condonamus te. *Ph.* [65] Audio.

Quid vos, [67] malum! ergo me sic ludificamini, 55

[68] Inepti, [69] vostra puerili sententia?

[70] Nolo, volo: volo nolo rursum: [71] cedo, cape.

[72] Quod dictum, indictum 'st: quod modò erat ratum, irritum est.

Ccc 2 *Ch.*

66. AUDIO.] Formula consentientis, seu seriò, seu per ironiam. Prioris exemplum est Eun. II. 3. 79. Ubi vide Donatum; posterioris h. l. Belg. *Dat laat zig hooren.* Vesterhov. Adde supra I. 3. 8.

67. MALUM! adverbium est interpositae indignationis. *Donatus.*

68. Vani, futiles, nugatores.

69. PUERILI SENTENTIA.] Levi. And. II. 6. 18. Maxime Hec. III. 1. 32. Menander:

Παν]άπασι παιδαρίȣ γνώμην ἔχει. *Vesterhov.*

70. NOLO, VOLO: &c.] Primo singula separatim: deinde simul utraque pronuntianda sunt. *Donatus.* Inter eruditissimas Donati notas est, quae hic adscribitur, nihil potuit magis dici aptum ad evolvendam vim διανοίας μιμη]ικῆς. *Boeclerus.* Plaut. Cist. II. 1. 7.

Ita mihi omnia ingenia sunt: quod lubet, non lubet, jam id continuò. Vesterhov.

Ex ipsa senum persona loquens, deridet eorum levitatem.

71. CEDO.] H. l. valet, *Da*, est enim contrarium τȣ CAPE. *Vesterhov.* Utrumque de argento dotali intelligendum.

72. QUOD DICTUM, INDICTUM 'ST.] Sic Plaut. Aul. II. 2. 81.

scio, quo vos soleatis pacto perplexarier.
Pactum non pactum 'st, non pactum pactum 'st, quod vobis lubet.

Cistell. II. 1. 10.

Modò quod suasit, dissuadet: quod dissuasit, id ostentat.

Dicitur autem INDICTUM,

Ch. Quo pacto, aut unde [73] haec reſcivit? *De.* Neſcio:
Niſi, me dixiſſe nemini, id certo ſcio. 60
Ch. [74] Monſtri, ita me Di ament! ſimile. *Ph.* [75] Injeci ſcrupulum. *De.* Hem!
[76] Hiccine ut a nobis hoc tantum argenti auferat,
Tam aperte irridens? [77] emori hercle ſatius eſt.
Animo virili [78] praeſentique ut ſis, para:
Vides tuum peccatum eſſe [79] elatum foras. 65
Neque jam id celare poſſe te uxorem tuam.
Nunc quod ipſa ex aliis auditura ſit, Chreme,

Id

TUM, pro, *non dictum;* uti Adelph. III. 4. 62. *Me indicente.* Veſterhov.

73. HAEC.] Intelligit conjugium clandeſtinum.

74. Sc. Quod haec, tam ſedulò occultata, reſciverit. MONSTRI, miraculi. * Sic Eun. II. 3. 42. Plaut. Aſin. II. 2. 23.

pro monſtro *extemplo eſt, quando qui ſudat, tremit.* Veſterhov.

75. INJECI SCRUPULUM.] Sic And. V. 4. 37. Adelph. II. 2. 20. Plaut. Caſ. III. 3. 26.

Pol ego huic aliquem in pectus injiciam metum. *Veſterhov.*

76. Pulchra locutio, *Hiccine ut auferat?* pro *Hunccine auferre aequum eſt, committamus,* aut *patiamur?* aptaque irato. HOC TANTUM, pro, tantam ſummam. *Hoc tantum mali domeſtici.* Cicero, citante Mer. Caſaubono.

77. EMORI HERCLE SATIUS EST.] Sic Eun. I. 1. 21. *Veſterhov.* Sc. quam pati ut hic ſycophanta retineat argentum.

78. PRAESENTI, intrepido. Contrà, *Amentes* ſaepe dicuntur conſternati. PARA. ſtude, conare. * ANIMO VIRILI PRAESENTIQUE &c.] Eun. IV. 6. 31. *Veſterh.*

79. ELATUM FORAS.] Adelph. IV. 4. 16. Cic. Philipp. X. 3. Efferri *haec foras, & ad popul. R. aures pervenire.* Mſ. Mark. JAM ESSE LATUM. *Veſterh.* In vulgus prolatum, evulgatum.

Id nosmet ipsos indicare, [80] placabilius est.
Tum hunc [81] impuratum poterimus [82] nostro modo
Ulcisci. *Ph.* [83] Atat! nisi mihi prospicio, haereo. 70
Hi [84] gladiatorio animo ad me [85] adfectant viam.

Ccc 3 *Ch.*

80. PLACABILIUS.] Ad placandum aptius & efficacius. *Vesterhov.* Activè sumitur; uti & Adelph. IV. 3. 17.

81. IMPURATUM.] Convicium acerbum. Plaut. Rud. II. 6. 59.
impurata *bellua.*
III. 4. 46.
Nisi scio, probiorem hanc esse, quam te, impuratissime. Vesterhov.
Pro, *sceleratum.*

82. NOSTO MODO.] Ingenio scilicet. *Donatus.* Nostro arbitrio, ut nobis lubet. And. I. 1. 126. Eun. V. 3. 11. Plaut. Menaechm. II. 1. 25.
non tuo *hoc fiet* modo.
Pers. III. 1. 31.
Meo modo *istud potius fiet, quam tuo.* Vesterhov.
Sallust. Orat. Licinii. 18. *Gerant, habeantque* suo modo *imperia.*

83. ATAT! interjectio malum imminens animadvertentis. Concludit enim Phormio ex secreto colloquio senum, aliquid eos in suam perniciem consultare. HAEREO, captus sum, incidi in periculum, unde me numquam expediam; & utitur praesenti tempore, ad certitudinem periculi exprimendam. Metaphora est in *Haereo*, ab avibus visco implicitis, observante Minellio.

84. HI GLADIATORIO ANIMO.] Parato ad periculum: hoc est, ita perdito ac temerario, ut non sibi caveant, dummodo vulnerent. ut, *Sallustius*, [Jugurth. 60. Legendum autem cum Lindenbruchio, *Alteri alteros.* sic cap. 42. *Dum* alteri alteros *vincere quovis modo, & victos acerbius ulcisci volunt.* & cap. 79. Alteri alteros *aliquantum attriverant.* Vesterh.] *Avidius alter alterum sauciare, quam semet tegere.* Donatus. GLADIATORIO ANIMO.] H. e. Infestissimo. A more gladiatorum in arenam descendentium, quibus vel occidere alterum, vel

Ch. At vereor, ut placari possit. *De.* Bono animo es.

Ego [86] redigam vos gratiam, [87] hoc fretus, Chreme,
[88] Quum e medio excessit, [89] unde haec suscepta 'st tibi.

Ph.

vel occidi dicta lex erat. Gell. VII. 3. *Nam gladiatori, composito ad pugnandum, pugnae haec proposita sors est, aut occidere, si occupaverit, aut occumbere, si cessaverit.* Vide Lips. Saturn. Serm. II. 21. Unde *gladiatoris* appellatio in conviciis passim ponitur Ciceroni in Philippicis. Eodem sensu dixit Plautus Cistell. II. 1. 11.

Maritimis moribus mecum experitur.

H. e. feris & dolosis. Sic Lucret. V. 1002.

Nec poterat quamquam placidi pellacia Ponti
Subdola pellicere in fraudem, ridentibus undis. Vesterh.

85. ADFECTANT VIAM, plenum: quod nos ἐλλειπτικῶς. *Donatus.* Ergo ex mente Donati, per Ellipsin rectè dicitur, *Affectat ad me*, pro, me adoriri molitur. * Heaut. II. 3. 60. Plaut. Aul. III. 6. 39.

Ut me deponat vino, eam adfectat viam.

Virg. Georg. IV. 562.

viam*que* adfectat *Olympo.* Vesterhov.

Aditum cupidè quaerunt. *Minell.*

86. In concordiam reducam vos, te in gratiam cum uxore restituam. Confer And. V. 4. 45. Hec. III. 1. 11.

87. HOC sub. *negotio.* i. e. hac re. non enim *argumento*, quomodo supplet *Minellius.*

88. QUUM, Pro quia. DE MEDIO EXCESSIT.] Et ad dictum, & ad rationam dicti, Comicum est *Donatus.* Vide ad Adelph. III. 4. 33. Sic 2 Thess. II. 7. Ἕως ἐκ μέσου γένηται. *Vesterhov.* E vivis abiit. *Paraphrastes Delph.* Dilogia inest, quam credo Donatum attingere. nam prima specie sic intelligi potest; *Concessit ab oculis hominum, ita ut ejus praesentia tibi officere non possit.* Confer Hec. IV. 3. 14. atque ibi Vesterho-

Ph. Itane [90] agitis mecum? satis [91] astute adgredimini. 75
Non hercle ex re istius me instigasti, Demipho.
[92] Ain' tu? ubi peregre, [93] tibi quod libitum fuit, feceris,
Neque [94] hujus sis veritus; [95] feminae primariae,

hovium. Sed inest etiam Euphemismus, veteribus de morte frequens: uti in *Decedere*, *defungi*, *fuisse*, *obire* &c. hoc praesertim loco congruus, apud maritum defunctae.

89. UNDE, ex qua. Vide supra 49. HAEC, puella Phanium.

90. Vos erga me geritis? *Paraphrastes Delph.*

91. Εἰρωνεία. Et proprie *Adgredi*, accedere ad dimicandum est. Benè ergò servavit translationem a dimicantibus coeptam. *Donatus*. Mſ. Mark. ADGREDIMINI ME. *Vesterhov.* At praestat absolute intelligere cum Donato

92. AIN' TU? UBI PEREGRE.] Modò ad Chremetem, cum invectione conversus est. Donatus. Palmerius, cum Mſſ. Boend. Witt. Mark. & edit. 1469. AIN' TU TANDEM. *Vesterhov.* Ita And. V. 3. 4. q. d. Adeone impudens es, ut hoc cogitare, nedum dicere sustineas. Edit. Delph. AN TU, meliori connexione cum versu 80.

93. TIBI QUOD LIBITUM — FECERIS.] Libidini tuae satisfeceris. *Paraphrast. Delph.*

94. Adsentior Palmerio, existimanti gestum esse floccum ostendentis, vel aliam rem nauci. Possit etiam formula esse cum crepitu digiti conjuncta. Novum tamen videtur τὸ Veritus jungi genitivo. De hac constructione vide Voss. Art. Grammat. VII. 27. *Vesterh.* VERITUS, Verens, reverens fueris. nisi cum Palmerio [intelligas], nihil veritus sis, floccifeceris. ut τὸ EI [versu sequ.] redundet: ut alibi saepe. *Mer. Casaubon.* Puduerit te: ideo aequipollentis verbi casum genitivum obtinet. *Minell.* Supple vel *causâ*, ἕνεκα, vel *respectu*, aut

Quin [96] novo modo * ei faceres [97] contumeliam:
Venias nunc precibus [98] lautum peccatum tuum? 80

[99] Hisce

aut *respectum*. Perizonius. (ad Sanct. Minerv. II. 3 3. expunctô, post VERITUS, commate).

95. FEMINAE PRIMARIAE.] Sic Plaut. Mil. III. 1. 73.

primarius *parasitus*

Stich. I. 2. 81.

Qui vos capitis conditionem ex pessuma primariam?

Rud. IV. 4. 29.

primarius *vir*.

Cic. Fam. V. 11. [2.] *Quod mihi* feminam primariam, *Pompejam, uxorem tuam commendas.* Vesterhov. Uni ex primariis. *Paraphrastes Delph.* Primi ordinis, Praeclarae, nobilissimae, amplissimae.

96. NOVO MODO.] Inaudito, atque adeo scelestissimo. Plaut. Pseud. II. 4. 8.

istic Pseudolus

Novos *mihi est*.

Id est, incognitus. Cic. in Rull. II. 10. *Jam hoc inauditum & planè* novo more. [Sallust. Catil. LI. Genus poenae novum *decernere*.] Et notat Hottomannus Accusatorum esse, pro, nefario. ad Cic. pro Rosc. Amerin. cap. 1. *Injuriam* novo scelere *inusitatam*. Vesterh.

* EI.] Eleganter πλεονάζει. Quod maxime stilus facer amat. *Vesterhov.*

97. Injuriam. *Paraphrastes Delph.* & *Minell.* Ita praestat legere, quam quod est in quibusd. Codd. CONTUMELIAS. Eun. V. 2. 27. Plaut. Asin. II. 4. 82.

Tu contumeliam *alteri facias, tibi non dicatur?* Vesterhov.

98. LAUTUM PECCATUM TUUM.] Ut laves, ut maculam. *Donatus.* In eandem sententiam dixit leno, Adelph. II. 1. 10.

Neque tu verbis solves umquam, quod mihi re male feceris.

Cic. Legib. II. 10. Animi labes *nec diuturnitate vanescere, nec amnibus ullis* elui *potest*. Vesterhov. Ad purgandum. *Minell.* Citat hunc Terentii locum Perizonius ad Sanct. Minerv. III. 2. 3. pag. mihi 80. ubi notiones verbi *Luo* evolvit: quem legere operae pretium est.

[99] Hisce ego illam dictis ita [100] tibi incensam dabo,
Ut ne [101] restingvas, [102] lacrumis si exstillaveris.

99. HISCE EGO ILLAM DICTIS &c.] Palmerio & Pareo τὸ HISCE verbum est, ab *Hisco*. Ut sensus sit, HISCE, h. e. *mutire incipe, si quid audes*. Mihi haec acutiora videntur, quam par est. Dixerat versu 51. HAEC ADEO — DENARRABO. Pergit igitur, HISCE EGO ILLAM DICTIS &c. *Vesterhov.*

100. Inflammatam ira in te reddam. *Paraphrast Delph.* INCENSAM, pro *irritatam*, dixit; dein reliqua ἀλληγορικῶς subjungit, quasi vere ardentem crederet. Et INCENSAM DABO, uti Heaut. V. 1. 77. *Exornatum dabo.* Sallust. Jug. 59. *Expeditis peditibus suis*; hostes pene devictos dare. Ubi vide G. Cort. *Vesterhov.*

101. RESTINGUAS, Sc. ardorem ejus iracundiae. Nihil hoc versu validius dici potest, ad iram implacabilem exprimendam. * Videtur locus expressus ex Plauti Trinummo, III. 2. 49. quamquam sensu diverso:

tuum incendes *genus.*
Tum igitur tibi aqua *erit cupido, genus qui* restinguas *tuum.*

Et mox:

Ne scintillam *quidem relinques*, *genus qui* conglifcat *tuum.*

Quo loco *Incendendi* notio est illustrare, clarum & insigne facere. *Vesterh.*

102. LACRUMIS SI EXSTILLAVERIS.] *Stillare*, est guttas emittere ex corpore. EXSTILLARE, ipsum corpus guttatim finiri. Ergo quasi totum in lachrymas converti, & ex toto stillare corpore. *Donatus.* Sic Plaut. Pseud. III. 2. 29.
oculi ut exstillent. *Vesterhov.*

Etiamsi totus lacrymis liquefactus stillatim fluas. *Paraphrast. Delph.* Etsi tantum lacrymarum stillaveris, ut nihil humoris tibi, vel in unam supersit gnatam [forte, *guttam*.] Ita *effoeta* dicitur foemina, quae omnem foetum edidit. *Minell.* Forte cogitavit Autor de Niobe, quam Fabulae perhibent lapideam factam esse flendo li-

be-

De. [103] Malum, quod isti Dî Deaeque omnes duint!

Tantane [104] adfectum quemquam esse hominem audacia?

Non hoc publicitus [105] scelus hinc [106] deportarier 85

In

beros. De qua Propertius, II. 20. 10. *Lacrymans defluit.* I. e. flendo tota liquitur.

103. Idem versus totidem verbis est apud Plaut. Mostell. III. 1. 126. τὸ *Quod* autem παρέλκει. Liv. IV. 49. Malum *quidem militibus meis, inquit, nisi quieverint.* Vesterhov. Videtur versus continere indignationem tam foedi ominis, simul cum abominatione in Phormionem. Ita non abundat *Quod.*

104. ADFECTUM, praeditum. *Fieri potest*, aut, *credibile est* subauditur in fine versus. quamquam & sine eo bene exponi potest per modum indicativum; id quod etiam valet de versu sequenti.

105. Hunc sceleftum. Metonym. * PUBLICITUS.] Id est, publicâ curâ atque consilio: *Donatus.* Publice, suffragiis populi. Plaut. Amph. IV. 2. 7.

An fores censebas nobis publicitus *praeberier.*

[I. e. publico sumtu.] Bacchid. II. 3. 79. Publicitus *servant.* Pers. IV. 3. 39.

Ut fiat auctio publicitus.

Lucil. apud Non. v. *Publicitus:*

Publicitus *vendis tamen atque extrema ligurris.* Vest.

106. DEPORTARIER IN SOLAS TERRAS?] Cic. Philipp. XIII. 1. *Ex numero hominum ejiciendum*, ex finibus humanae naturae exterminandum *puto.* Plaut. Mostell. IV. 3. 2.

Non equidem in Aegyptum hinc modo vectus fui

Sed etiam in solas terras, *orasque ultimas.*

Rud. I. 4. 8.

Neque magis solae terrae *sunt, quam haec loca, atque hae regiones.*

Hinc *Deportati* dicti: [Vesterhov. IN SOLAS TERRAS.] *Virgilius* [Aen. XI. 569.]

Pa-

In ſolas terras? *Ch.* [107] In id redactus ſum loci,
Ut quid agam cum illo, neſciam prorſum. *De.*
Ego ſcio.
[108] In jus eamus. *Ph.* [109] In jus! huc, ſi quid
lubet.
De. [110] Adſequere, ac retine, dum ego huc ſervos
[111] evoco.

Ch.

Paſtorum & ſolis *exegit* montibus *aevum.*
Et *Salluſtius* in primo. Solis viis. Donatus. Virgilius, Georg. III. 259.
Heu male tum Libyae ſolis *erratur in* agris.
Salluſt. Jug. 103. *Marius — proficiſcitur in* loca ſola. *Solae terrae*, Solitariae, ab humano cultu vacuae, deſertae. Adde And. II. 4. 3.

107. IN ID — LOCI.] H. e. In eas anguſtias, atque ad eam conſilii inopiam.

108. IN JUS EAMUS.] Ad * praetoris ſellam. modò enim locum ſignificat. *Donatus.* * Val. Maxim. *Id egerunt, ne aut* ſellam *poneret, aut jus dicere auderet.* Horat. Lib. 1. Sat. 6. verſu 96.
meis contentus, honeſtos Faſcibus aut ſellis *nollem mihi ſumere.* Lindenbrog.

109. IN JUS! HUC, &c.] Apparet paraſitum niti ad domum Chremetis: ſenes vero ad forum conari attrahere. *Donatus.* HUC, δεικτικῶς, quaſi digitum intendat in aedes Chremetis, & Nauſiſtratam judicem appellet. Quamquam & de *Jure* commodè intelligitur. *Veſterhov.*

110. ADSEQUERE, AC RETINE.] Adparet, Phormionem, ubi dixiſſet, HUC, SI &c. recta inſtituiſſe gradum ſeu ad forum, ſeu ad Chremetis aedes; quamquam prius magis ſit veriſimile; ſi enim Chremes vidiſſet, Phormionem ad oſtium ſuarum aedium accedentem, procul dubio deprecatus fuiſſet, ne id faceret. *Veſterhov.* ADSEQUERE, ſequere ac prehende. Quod autem ad judicem ire aſſimulet paraſitus, manifeſtum eſt ex comminationibus ejus, quae mox ſequuntur. Verum Demipho poterat metuere,

Ch. [112] Etenim folus nequeo: adcurre huc: *Ph.* [113] Una injuria 'ſt 90
Tecum. *Ch.* [114] Lege agito ergo. *Ph.* [115] Altera eſt tecum, Chreme.

De.

tuere, ne elaberetur inter eundum; eam ob rem fervos evocat.

111. Mſ. Bodl. INVOCO. Vefterhov. Quando HUC valeret, *ad hoc negotium.*

112. ETENIM, pro *at* pofuit, ut turbatum oftenderet. Sic alibi [Locus eſt Adelph. II. 1. 14. ubi tamen *Enim* videtur legiſſe Donatus. *Veſterh.*] *Etenim non ſinam.* Donatus. ETENIM.] Popma ad Plaut. Epid. V. 2. 26. legit, *Enim.* quod veteribus etiam initiô ſententiae adhibitum. eſtque in Mſſ. pluſculis, & editis nonnull. vet. Sic Hec. II. 1. 41. *Veſterhov.*

113. Id eſt, actio injuriarum ex lege. *Donatus.* Intelligit violationem pacti de matrimonio: Veſterhovius putat non tantum Demiphoni haec dici, ſed & Demiphonem ad ea reſpondere, LEGE AGITO ERGO: unde haec illi rectè in Codd. quibusd. tribui. Hanc ſententiam firmat ſequens Donati nota. & ſane Chremes in majori eſſe videtur metu, quam ut tam audacter ſuſtineat reſpondere. Nihil adeo aliud pro vulgata ſtat lectione, praeterquam ſubdita Phormionis verba, ad Chremetem nominatim directa, quibus eum de novo terret alterâ litis denunciatione.

114. LEGE AGITO ERGO.] LEGE AGITO dicebatur ei, cujus intentio contemtibilis adverſario videbatur. *Plautus* in * Aularia, *Lege agito mecum, moleſtus ne ſis, & coenam coque.* Donatus. * Locus eſt, III. 3. 10. legendum autem, *I, & coenam coque.* Sic Plaut. Mil. II. 5. 43. *Lege agito.* Cic. pro A. Caecina 33. *Ex lege agant, & ſuum jus perſequantur.* Eſt igitur *lege agere* idem, quod litem intendere, quae Lege XII. Tabb. civibus populoque conceditur. Unde *Legis actiones* dictae, conceptae & conſtitutae a ICtis. Alio ſenſu

De. [116] Rapè hunc. *Ph.* [117] Itane agitis? enimvero [118] voce 'ſt opus.
Nauſiſtrata! exi. *Ch.* [119] Os opprime. *De.* Impurum vide,
Quantum valet [120]. *Ph.* Nauſiſtrata! inquam. *Ch.* Non taces?
Ph. Taceam? *De.* Niſi [121] ſequitur, [122] pugnos in ventrem ingere. 95
Ph.

ſenſu *lege agere* lictor dicitur quando juſſus a Coſ. mandata exſequitur. *Vesterhov.*

115. ALTERA.] Quam feciſti dotatae uxori *Donat.*

116. Abripe Phormionem. Servo hoc dicit, qui ad ſtrepitum hunc & tumultum ſuâ ſpontè accurriſſe poteſt. *Minell.*

117. ITANE AGITIS?] Eſt conquerentis vim ſibi fieri. Faërnus ex Bembino legit, SIC AGITIS?

118. Vociferatione. *Minell.* ENIMVERO &c.] Sic Liv. [Lib. 38.] Enimvero, *inquit Conſul, ferri jam ludificatio ipſa* [forte, *iſta.*] *non poteſt.* Veſterhov. Apta particula loquenti cum affectu.

119. OS OPPRIME.] Obtura (occlude) illi, ne loqui poſſit. *Minell.* & *Paraphraſtes Delph.* Plaut. Aſin. III. 2. 40.

opprime os.

[Ubi tamen ſignificat, *tace;* ſicuti & h. l. poteſt.] Stich. I. 2. 57.

Omnibus os obturent, *ne quis merito maledicat ſibi.* Prudent. paſſione Vincentii, 93.

His intonantem martyrem
Judex profanus non tulit.
Conclamat: os obtrudite,
Ne plura jactet *improbus.*
Veſterhov.

120. Sc. viribûs in reluctando. & VIDE dixit cum admiratione, quod tam robuſtus ſit *Impurus*, i. e. impudicus; quale genus debile fere & enerve eſſe ſoleat.

121. Sequacem ſe praebet, ſua voluntate ſe abduci patitur.

122. PUGNOS IN VENTREM INGERE.] Ur-

Ph. [123] Vel oculum exclude: [124] est, ubi vos ulciscar [125] probè.

Urbane IN VENTREM, quasi parasito. An VENTREM totum parasitum dicit? ut *Lucilius* in secundo: *Vivite lurcones, comedones, vivite* ventres.
An simpliciter? quia qui resistit, ne sequatur trahentem, collo obtorto repandum se facit [Codd. ante Rob. Stephan. legunt, *Ne sequatur collo trahentem, obtorto ore repandum* &c. *Vest.* Forte distinguendum; *Ne sequatur trahentem collo obtorto, repandum* &c.] & ventrem projicit. quum autem IN VENTREM feritur: curvatur, & sequitur. *Donatus*. Intelligit parasitum ventri obedientem. Epimenidis versus fertur, quem citat Paulus, Tit. I. 12.
Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσαι, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.
Hesiod. Theogen. 26.
Ποιμένες ἄγραυλοι, κακ' ἐλέγχεα, γαστέρες οἶον.
Lucil. Lib. XXX. 93.
Nemo istum ventrem pertundet.
Juvenal. Sat. IV. 107.
Montani quoque venter *adest, abdomine tardus.*

Adde Ampliss. Cuperi Observ. III. 10. Quod autem dixit, PUGNOS INGERE, id variè extulerunt. Plaut. Menaechm. V. 7. 23.
Hisce ego jam sementem in ore faciam, pugnosque obferam.
Et versu 28. *Recte pugnis.* Bacchid. III. 3. 46. *Pugnis contudit.* Poen. IV. 1. 3. *Incursat pugnis.* [Amph. I. 1. 172. *Onerandus est pugnis probe.*] Noster Adelph. IV. 2. 19.
me pugnis miserum, & istam psaltriam
Usque occidit. Vesterhov.

123. VEL, imo etiam. & ostendit Phormio, quidvis mali passurum se potius, quam sequatur. Tribuuntur haec verba Demiphoni in Codd. quibusd. teste Rivio. * OCULUM EXCLUDE.] Magna Codd. pars EXSCULPE. Et hanc phrasin varie efferunt. Plaut. Pseud. I. 5. 95.
Excludito *mihi hercle* oculum, *si dedero.*
Aul. II. 2. 12.
Cui ego jam linguam praecidam, atque oculos effodiam.

Me-

Menaechm. V. 7. 22.
eripe oculum *isti*.
Et versu 25.
face ut oculi locus in capite appareat.
Noster Adelph. III. 2. 20.
Adolescenti ipsi eriperem oculos.

124. Plaut. Pseud. V. 2. 26.
Erit, ubi te ulciscar, *si vivo*. Vesterhov.
Q. d. teneo occasionem vos efficaciter puniendi, neque hanc amittam.

125. Plusculi Codd. LOCUS. Et ita citat Priscianus Lib. XVI. Ms. Witt. MIHI MODO LOCUS. Vesterhov. Ita plena foret dictio, quae alias Elliptica. At haec lectio non probatur Faërno; *non enim*, inquit, *de loco, quem non erat muturus, est sermo, sed de facultate; quam habebat ulciscendi senes*. Quasi vero *Locus* non significet *Facultatem*.

ACTUS QUINTI

SCENA OCTAVA.

NAUSISTRATA. CHREMES. PHORMIO. DEMIPHO.

Nau. [1] QUIS [2] nominat me? *Ch.* [3] Hem! *Nau.* Quid istuc turbae 'st, obsecro,

Mi

1. *Hic velut controversia est: in qua reus sit maritus *. malae tractationis: & est status qualitatis venialis.* Donatus. * Intelligit vitam & consuetudinem. Gall. *Mauvaise conduite*[Sle Opførsel.] Sic Cic.Fam. XIII. 12. *Quo in munere ita* se tractavit. Catilin. III. 12. *Denique ita* me *in republ.* tractabo. Quod Gallis valet etiam, *se gouverner* [Skikke sig.] Vesterhov. Hoc fortasse ignorant etiam eorum quidam, qui caeterà bene sciunt Latinè.

2. Nomine vocat, seu, evocat.

3. Interjectio dolentis, vel obstupescentis. *Minell.*

Mi vir? *Ph.* [4] Hem! quid nunc [5] obticuisti? *Nau.* [6] Quis hic homo 'st?

[7] Non mihi respondes? *Ph.* Hiccine ut tibi respondeat [8]?

Qui hercle, [9] ubi sit, nescit. *Ch.* Cave illi quidquam creduas.

Ph. [10] Abi: tange: si non [11] totus friget, [12] me enica. 5

Ch.

4. HEM! Insultantis est modò.

5. I. e. Obmutuisti. *Paraphrastes Delph.* Vide ad Eun. V. 1. 4. Plaut. Bacchid. I. 1. 28.
Quid, amabo, obticuisti? Vest. Plures Libri scr. OBSTUPUISTI. Cod. Bemb. OBSTIPUISTI. sanè hoc non admiratus es, exponemus, sed stupidus, & quasi saxeus effectus es prae timore. *Faërnus.* Easdem quoque lectiones notavit ex quibusd. Codd. Vesterhovius.

6. Miratur Nausistrata viro suo rem esse cum Phormione, homine ignoto. *Vesterhov.*

7. Haec ad Chremetem loquitur. Ipse autem Phormio consultò tacet, qui sit, quo magis uxor instet rogitando obtundere Chremetem.

8. Sub. *vis.* aut RESPONDEAT, intellige, respondere possit. TIBI expungit Guyetus, notante Vesterhovio. At videtur emphaticè additum.

9. Prae terrore scilicet, & consternatione mentis. Plaut. *Equidem quo eam, aut qui sim, aut ubi sim, Nequeo cum animo certum investigare.* Mer. Casaubon. Sic Eun. II. 3. 13. Lucian. Dial. Cyclopis & Neptuni: Καὶ ȣ̓κ ἔτι ὅλως ἐν ἐμαυτῷ ἤμην. Flor. II. 10. 2. Ubi essent *prae poculis* nescientes. *Vesterhov.* Cic. Tusc. Quaest. I. 4. *Metus enim recessum quendam animi & fugam efficit.*

10. Accede ad eum, & attinge.

11. TOTUS FRIGET.] Eun. I. 2. 3. Adelph. IV. 4. 3. Laudat Nonius Marcellus, II. 325. *Vesterhov.* Virgil. Aen. I. 96. *Extemplo Aeneae solvuntur* frigore *membra.*

Ubi

Ch. [13] Nihil est. *Nau.* Quid ergo est? quid istic narrat? *Ph.* Jam scies:
Ausculta. *Ch.* * Pergin' credere? *Nau.* Quid ego, obsecro,
Huic credam, qui nihil dixit? *Ph.* [14] Delirat miser
Timore. *Nau.* Non pol [15] temere 'st, quod tu tam times.

Ch.

Ubi vide Servium. Et III. 29.

Mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidus*que* coit formidine sanguis.

12. Nihil causae dico, quin me occidas. *Paraphrastes Delph.*

13. NIHIL EST.] Sic Eun. IV. 2. 10. Adelph. II. 2. 25. Est autem non unius usus formula; vel enim extenuando rem ea utimur, uti Eun. loc. cit. vel desperando, uti in Adelph. l. c. vel praecidendo sermonem de re parum grata, uti hoc loco, & Phaed. III. 7. 17.

Unde hoc, amice? Nihil est.
Dic, quaeso, tamen.

Ubi vide Burmannum. *Vesterhov.*

* Jam antea dixerat, CAVE ISTI QUICQUAM CREDUAS (i. e. credas) hic iterum alieno loco ingerit, & expostulat cum uxore, quam jam pronuntiata sententia, quae tamen nihil adhuc audiverat. plane ut illi, qui metu mortis imminentis, mortem sibi consciscunt. Meticulosum hominem, sed & vim conscientiae istu pulchrè exhibent. *Mer. Casaubon.*

14. Graviter utrumque: DELIRAT & TIMORE, nam * *Deliratio* senectuti convenit: *timor*, conscientiae. *Donatus.* * Aliter censet ad Adelph. V. 1. 13. Cic. de Orat. III. 38. Ex Ennii Alcmaeone:

Tum pavor sapientiam mihi omnem exanimato expectorat.

Lucret. III. 454.

Claudicat ingenium, delirat *linguaque mensque. Vesterhov.*

Respicit autem Phormio dictum Chremetis, PERGIN' CREDERE? & specie excusationis, atque miserationis, haec loquitur Nausistratae.

15.

Ch. Ego timeo? *Ph.* [16] Recte sane: quando nihil times, 10
Et hoc [17] nihil est, quod ego dico: tu narra. *De.* Scelus!
[18] Tibi narret? *Ph.* [19] Eho tu! factum 'st abs te sedulò
Pro fratre. *Nau.* [20] Mi vir, non mihi narras? *Ch.* [21] At. *Nau.* [22] Quid at?
Ch. Non opus est [23] dicto. *Ph.* Tibi quidem [24]; at [25] scito huic opus est.
[26] In Lemno. *Ch.* Hem! [27] quid ais? *De.* * Non taces? *Ph.* Clam te. *Ch.* Hei mihi! 15
Ph.

15. De nihilo, sine causa.

16. I. e. *non times*: per ironiam. QUANDO, siquidem, quoniam.

17. NIHIL, falsum. NARRA, uxori nempe harum turbarum causam.

18. TIBI, ex tua voluntate. *Paraphrastes Delph.*

19. Interjectio deridentis. Q. d. Desine tu tandem: satis jam fratris Chremetis causam egisti, bene de fratre tuo meruisti, me irritando. Ironia. *Minell.* OHE legerat Faërnus ex Bembino, & cum eo Boeclerus; ex quo haec Minellii nota partim desumta est.

20. Haec pronuntiantur vultuosè, & quasi ab imperante.

21. Turbatus Chremes aliud dicere nequit. *Minell.* Est vocula detrectantis, & excusationem quaerentis, at non invenientis. Mire convenit Dan. Men.

22. Quid tibi vis cum tuo *At*?

23. Pro, *dicere.* sc. quid nos intercesserit negotii.

24. Sub. *non opus est.* i. e. non est utile.

25. I. e. scire; nempe *causam timoris tui.* HUIC, uxori: non autem *mihi Phormioni*, ut Pareus interpretatur.

26. Hic orditur indicium.

27. Codd. quidam Mss. & Impr. QUID AGIS? Quae saepius inter se permutantur in Codd. veteribus.

Ph. Uxorem duxit. *Nau.* [28] Mi homo, [29] Di melius duint!

Ph. [30] Sic factum est. *Nau.* Perii misera! *Ph.* & inde filiam

Suscepit [31] jam unam, [32] dum tu dormis. *Ch.* [33] Quid agimus?

bus. *Vesterhov.* Forsan τὸ QUID AIS? tribuendum est Nausistratae, rem sciendi cupidae. nam quid sonet in ore Chremetis, non video; nisi tantummodo ad interrumpendum sermonem Phormionis injectum est. QUID AGIS, foret deprecantis tam periculosum sibi indicium, sive Phormiohem inde avertere tentantis.

* Indictio silentii cum comminatione.

28. Quaerit Probus an matrona tam familiariter MI HOMO, recte dicat alieno: sed frustra. nam foeminarum oratio, etsi non blanditur, blanda est. *Donatus.* Bene MI HOMO, ad ignotum: & praeterea talis compellatio habet in se aliquid querimoniae, super miseria sua. certe suspicione & metu misera erat uxor, licet nondum crederet. Sic apud Plautum, Cistell. IV. 2. 55. ancilla, quae perdiderat *Cistellam*:

Mi homo, & mea mulier, *vos saluto.*

29. DI MELIUS DUINT!] Formula deprecandi. Ovid. Heroid, XVII. 30.

Di melius! *similis non fuit ille tui.*

Pacuvius, Chryse:

Dî *monerint* meliora! *atque amentiam tuam*
Averruncassint.

Cic. de Senect. 14. *Bene Sophocles, cum ex eo quidam jam affecto aetate quaereret, utereturne rebus Venereis?* Di meliora, *inquit.* Vesterhov. DUINT, i. e. dent. esse velint. *Paraphrast. Delph.*

30. Asseverantis formula.

31. JAM UNAM.] Invidiosè. Tacitè enim insinuat, fore, ut plures suscipiat. Et silet de obitu matris filiae. *Vesterhov.*

32. DUM TU DORMIS.] Secura es amoris viri tui. Vide ad Adelph. IV. 5. 59. Turpilius, Paraterusa: *Dum*

Nau. Pro Dî immortales! facinus [34] indignum & malum!

Ph. * Hoc actum 'ſt. *Nau.* An quidquam [35] hodie eſt factum indignius? 20

[36] Qui

Dum ego connixi ſomno, *hic ſibi proſpexit vigilans virginem.*
Propert. II. 21. 7.
tu nimium credula ſola jaces, Veſterhov.

33. QUID AGIMUS?] Facete dictum. *Donatus.* Non video etiam quid hic ſit faceti; niſi forſan, quod praeſenti tempore utens, praeſenti conſilio opus eſſe oſtendit: quod tamen non inſolens eſt Terentio. Verum ſi Demiphoni haec verba tribuantur, habent ridiculum, quod conſilium quaerit ex homine conſilii inope. * QUID AGIMUS?] Metu ſtupentis verba haec, & de fuga cogitantis. *Mer. Caſaubon.* Mallim haec tribuere Demiphoni, neque enim quidquam ad ea reſpondetur. Sed non tam Demipho quam Chremes tacebat. Eſt autem formula hominis qui incertus eſt conſilii. Enn. IV. 7. 41. & V. 9. 51. *Veſterhov.*

34. FACINUS INDIGNUM ET MALUM.] Solent haec jungi. Plaut. Moſtell. II. 2. 27.
non poteſt Dici, quam indignum facinus *feciſti*, & malum.
Menaechm. V. 7. 15.
O facinus indignum & malum. *Veſterhov.*
Multi Libr. Scr. habent FACINUS MISERANDUM ET MALUM. *Miſerandum* autem, quoad Nauſiſtratam, in quam ex hoc miſeria redundabat: *malum*, quoad Chremetem, qui id admiſerat [ita enim corrig. pro *amiſerat.*] Faërnus. INDIGNUM, foedum, deteſtandum. MALUM, improbum, nefarium. & ordinandum videtur, MALUM, ET INDIGNUM: nam *Indignum* majorem in ſe vim habet. MISERANDUM etiam apte convenit mulieri indignanti: nam illae amant vocabula *miſeriam* denotantia inferere conqueſtionibus ſuis.

* Tamen hoc factum eſt. *Paraphraſt. Delph.* Sc. quantum-

[36] Qui mihi, ubi ad uxores ventum 'st, tum [37] fiunt senes.

tumvis indignum. Poteſt tamen etiam videri Chremeti reſponſum: quaſi paraſitus dicat; *tuum negotium actum eſt, & periiſti.* * HOC ACTUM 'ST.] Haec a Chremete dicta videntur; ſunt enim verba animum deſpondentis. Quatuor Mſſ. tribuunt diſerte Chremeti, ſed ſine (forſan *cum* legendum, aut *fine*, i. e. in fine; nulla enim interrogatio in textu eſt] interrogandi nota. *Veſterhov.*

35. HODIE, Hoc tempore. *Paraphraſtes Delph.* Forſan *tenus* ſubaúditur, ut ſit *Hodie tenus*; i. e. in hodiernum uſque diem. quae expreſſio ſignantior foret alterâ.

36. QUI MIHI.] Eleganter inſertum MIHI ut in Heautont. *Is mihi, ubi adbibit plus paullo, ſua quae narrat facinora!* [ubi tamen nihil cauſae eſt, cur *Mihi* redundet.] *Donatus.* Hic verſus continet orationem imperfectam [in eo nempe, quod a priori non pendet]: qualis eſt iratorum. Ita vero ſuppleas: *An quidquam hodie eſt factum indignius, hoc facto mei viri? Ita ſolent, ſcilicet, qui mihi, ubi* &c. Τὸ *Mihi* eleganter παρέλκει. Sic Horat. Epiſt. I. 3. 15.

Quid mihi *Celſus agit?*

[Quo tamen loco *Mihi* poſſet jungi cum τῷ *Monitus*, quod ſequitur, & *a me* denotare.] Liv. Praefat. *Ad illa* mihi *pro ſe quiſque acriter intendat animum.* Et II. 29. *Pulſet tum* mihi *lictorem.* Veſterhov. Adde Lucret. II. 1037.

Quam tibi *jam nemo feſſus ſatiate videndi*
Suſpicere in coeli dignatur lucida templa.

37. Eleganter *Fieri* dixit. Et generaliter [Numero multitudinis, aut indefinitè] invidioſius, quam ſi unum accuſaret ſenem. *Donatus.* Habet invidiam τὸ FIUNT, pro, *Fieri ſe fingunt.* H. e. Senectutem ſuam excuſant, quo minus officium ſuum praeſtent uxoribus. Eſt porro locus deſumtus ex Plauti. Aſin. IV. 2. 3.

Ain' tu? apud amicam munus adoleſcentuli

Demipho, te [38] adpello: nam me cum [39] hoc ipso distaedet loqui.

[40] Haeccine erant itiones crebrae, & mansiones diutinae

[41] Lemni? haeccine erat ea, quae nostros [42] fructus minuebat, vilitas?

De. Ego, Nausistrata, esse in hac re [43] culpam meritam non nego;

Sed

Fungare? uxori excuses te, & dicas senem?

Et V. 2. 25.

Ille opere foris faciundo lassus noctu advenit:

Fundum alienum arat, incultum familiarem deserit.

Adde Eun. IV. 3. 24. *Vesterhov.*

38. I. e. Alloquor. *Minell.*

39. HOC, pro Chremete. contemtim.

40. Plusculi Codd. Mss. & editi, HAECINE. Sed Donatus ad Eun. III. 5. 34. HAECCINE etiam legit. Sic Virg. Aen. IV. 675.

Hoc illud, *germana*, fuit? *me fraude petebas?* Vest.

Convenit ferè And. I. 1. 99. hoc illud est!

Hinc illae lacrymae! haec illa 'st misericordia!

Item Plaut. Casin. II. 8. 26.

Illuc est, illuc; *quod hic hunc fecit villicum.*

Laudante Vesterhovio, ad dictum locum Andriae. Et multò hoc extulit venustius, quam si dixisset; *Eane causa erat itionum*, &c.

41. LEMNI.] Supra V. 7. 49. *Vesterhov.*

42. Intelligit fructum seu reditum binorum talentorum. Supra V. 3. 6. seqq. Plaut. Pseud. V. 2. 10.

Credo equidem, potesse te, scelus, Massici montis uberrimos quattuor

Fructus *ebibere in hora una.* Vesterhov.

43. CULPAM MERITAM.] Haec Mss. plerorumque, & in edd. praestantissimorum est lectio. Alii MERITUM, ut ad Chremetem referatur. Sic Plaut. Merc. IV. 6. 12.

Ut illae exiguntur, quae in se culpam commerent.

Vesterhov. MERITAM, Passivè, pro admissam, contractam, sub. *a viro*: cujus mentionem consultò videtur omi-

Sed [44] eam, quae ſit ignoſcenda. *Ph.* [45] Verba fiunt mortuo.

De. Nam neque [46] negligentiâ tuâ, neque odiô id fecit tuô.

omiſiſſe. Ita *Piaculum mereri*, Livius dixit, Lib. II. Adde ſupra, I. 4. 29. *Commeruiſſe culpam.* Plaut. Menaechm. V. 2. 29.

uter meruiſtis culpam? Verum quoniam Veſterhovius monuit, alteram lectionem referri ad Chremetem, hinc ſuſpicor eum τὸ MERITAM activo ſenſu cepisſe, retuliſſeque ad Nauſiſtratam: ut ſit ſenſus; *Injuriam te accepiſſe.* Vide Fabri Theſaurum in MEREO. Sciendum tamen talem locutionem huc minus convenire, propterea quod Nauſiſtrata in pejus eam accipere poterat; nempe, quod dicatur *digna fuiſſe hac injuria.* Paraphraſtes Delph. MERITUM admittit, & exponit abſurdè; *Culpam a Chremete* merito ejus *admiſſam eſſe.* Fateor me non intelligere cur hic inſeruerit, *Merito ejus.* Sive CULPAM modò, pro *delicto*, ſive pro *reatu*, accipias, res eòdem abierit.

44. Edit. 1469. EA, QUAE IGNOSCENDA. Cod.Bemb. EA QUIN SIT &c. ſubaudi, *negare non poteris.* Atque ita videtur Donatus legiſſe, ſcribens, Phormionem non eſſe paſſum, *ut totam ſententiam ſenex explicaret.* Veſterhov.

45. VERBA FIUNT MORTUO.] Gr. Νεκρῷ μύθους εἰς οὖς λέγεις. Vide Heaut. II. 1. 10. & Chiliad. Eraſm. *Veſterhov.* I.e. Non magis verba tua audit mulier, quam ſi mortua ſit. Et callidè MORTUO dixit, pro *Mortuae*, quod matronae diſplicere poterat, utpote ominoſum. Donatus tamen, ad verſ. 37. Mericus item Caſaubonus, Paraphraſtes Delph. & Minellius, MORTUO de Chremete intelligunt; Ut ſit ſenſus; *Fruſtra haec verborum* (quibus mulierem iratam placare ſtudes) *opera Chremeti impenditur, qui jam pro mortuo habendus.* Quos non audiendos puto.

46. NEGLIGENTIA TUA.] H. e. *Negligentia tui*,

[47] Vinolentus, [48] fere abhinc annos quindecim, [49] mulierculam
Eam compressit, unde haec nata 'st: [50] neque postilla umquam adtigit.
Ea mortem obiit: [51] e medio abiit: [52] qui fuit in re hac scrupulus. 30

tui. Quomodo & ODIO TUO, pro, *tui.* Sic Eun. III. 2. 28. Heaut. Prol. 41. Cic. Catil. II. 2. *Catilinam non modo invidiae meae, verum etiam vitae periculo sustulissem.* Ubi *invidiae* meae valet, qua mihi inviderętur. *Vesterhov.* TUI, circa te. *Donatus.* Quod te negligeret, neque quod te odio haberet. *Paraphrastes Delph.*

47. Praeterea & περιστάσεως addidit defensionem [Quae continetur tribus proximis versibus.] VINOLENTUS.] Ab imprudentia defensio. *Donatus.* Pro temulentus, ebrius. Id *Vini plenum* dixit, Hec. V. 3. 25.

48. Circiter ante *annos* &c. Defensio a vetustate criminis.

49. A diminutione contemtuque pellicis. Bene dixit COMPRESSIT: quod interdum est non amoris, sed injuriae. *Donatus.*

50. NEQUE POSTILLA &c.] Ita facti poenituit. Hic locus ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως est, id est, ab eo quod futurum sit. facilius enim ignoscitur non ultra peccaturis. *Donatus.* Legitur & POST. Editio 1469. POST ILLAM. *Vesterhov.* ATTIGIT simili sensu usurpavit Hec. I. 2. 61.

51. Bis idem dicit, & meritò hic immoratur, ubi praecipuum causae praesidium. Scen. praeced. 73. 74. *Mer. Casaubon.* Inter homines esse desiit.

52. Sensus; Ea sublata est [Hoc est, quod praecessit, E MEDIO &c.] cujus vita huic rei scrupulum afferret: jure enim posses viro irasci, a quo superducta tibi uxor adhuc viveret. *Faërnus.* In verbis est ἀνακόλουθον, nullum enim scrupulum uxori movere poterat mors pellicis, sed poterat

Quamobrem te oro, [53] ut alia facta tua sunt, aequo animo hoc feras.

Nau. [54] Quid ego, aequo animo? [55] cupio misera in hac re jam defungier.

Sed quid sperem? [56] aetate porro minus peccaturum putem?

rat vita movere suspicionem & metum, ne maritus consuetudine ejus uti pergeret. Si vero QUI SCRUPULUS intelligatur de ipsa pellice; quae scrupuli causa, si viveret, esse poterat, tum connexio melius procedet. Neque hoc erit insolentius, quam e. gr. *Cura*, pro eo, qui curae est aut curam affert; *Amor*, pro eo, qui amatur; *terror*, qui terrorem infert; *tutela*, qui tutelam gerit. & similia. Omnia liquidiora fuissent, si dixisset Autor, QUAE FUIT. sed maluit Relativum construere cum sequenti nomine. Sciendum tamen est, QUI esse posse Ablativum, & *unde*, *ex quo*, denotare: quomodo cepisse videtur Faërnus. sed enim ita non tollitur difficultas. Habetur autem in Fabri Sorani Thesauro, v. *Scrupulus*, alia lectio, quae multo est ad constructionem facilior, ubi vide.

53. UT ALIA FACTA &c.] Sic supra V. 3. 1. *Vesterhov.* Admonet illam oratoriè mansuetudinis suae. *Donatus.*

54. Repetitione hâc & interrogatione ostendit preces Demiphonis esse injustas.

55. CUPIO MISERA &c.] Egregiè hic exprimuntur, *quae in tali re muliebris dolor, quô est moestior imbecillo animo, eô miserabilia magis quaerentibus subjicit*, ut hoc verbis Livii efferam. *Boeclerus.* CUPIO — DEFUNGIER.] Sic Adelph. III. 4. 62. Guyetus suo Codici adscripserat: sub. *cum. i. e.* παύσεσθαι τῆς ἁμαρτίας. *Vesterhov.* DEFUNGIER.] *Defungi*, desinere. *Donatus.* Utinam in hac tam atroci injuria, omnibus defuncta essem, & libera in posterum. *Paraphrast. Delph.* idque, ut opinor, rectè. Caeterum aliam subjungit interpretationem, quae cum Guyetiana convenit.

[57] Jam tum erat ſenex, ſenectus ſi [58] verecundos facit.
An mea [59] forma atque aetas nunc magis expetenda 'ſt, Demipho? 35
[60] Quid mihi nunc adfers, quamobrem exſpectem, aut ſperem, porro non fore?
Ph. [61] Exſequias Chremeti, quibus eſt commodum, ire, hem! tempus eſt.
[62] Sic

56. Propter aetatem. *Paraphraſtes Delph.* ſc. *inclinantem.*

57. JAM TUM, nempe ante quindecim annos.

58. Homines temperatos, modeſtos. nam verecundia eſt juſtae reprehenſionis timor. Verè ſenex non ex temporis longinquitate, ſed ex laudabili & perfecta vita cernitur. *Minell.* Poëta mihi videtur VERECUNDOS poſuiſſe, pro, *pudicos.* Donatus obſervat verba haec, SENECTUS SI VERECUNDOS FACIT, dici graviter & modeſte.

59. FORMA ATQUE AETAS.] Solent haec jungi. And. I. 5. 51. Eun. III. 2. 20. Plaut. Perſ. II. 2. 48.
Tempori hanc vigilare oportet formulam *atque* aetatulam. Rud. IV. 1. 3.
forma *ſcitula atque* aetatula.
Suet. Calig. 25. *Caeſoniam neque* facie inſigni, *neque* aetatate integrâ, *matremque jam ex alio viro trium filiarum*, — *& ardentius & conſtantius amavit.* Veſterhov. ad And. I. 1. 45. EXPETENDA, appetibilis, amabilis. * Magis quam antea eum alliciet in amorem? *Paraphraſtes Delph.*

60. Callidius uſa eſt ad ultimum *. πύσμα[?]ι, converſo ad ipſum defenſorem mariti. de qua vi contradictionis exſultat paraſitus, tamquam confecto mortuoque adverſario ſuo. *Donatus.* * P. Victorius reponit, ἀποςροφῇ, *converſa ad ipſum* &c. *Veſterhov.* Quas rationes potes adducere, proponere, ut *exſpectem* &c.? NON FORE, ſub. *ut ſimiliter peccet maritus.*

61. Bono ordine. primo, DELIRAT MISER TIMO-

[62] Sic dabo! [63] age, age nunc, Phormionem, qui volet, lacessito.

[64] Faxo

MORE. post, VERBA FIUNT MORTUO. ad ultimum, EXSEQUIAS CHREMETI. delirat, moritur, effertur. *Donatus.* EXSEQUIAS CHREMETI, &c.] Sunt, qui CHREMETIS legunt, sed praeter phrasin Latinam, qua dicebant, *Exsequias ire alicui.* Erat autem haec formula funerum indictivorum: L. TITIUS. VIXIT. L. TITIO. EXSEQUIAS. IRE. QUOI. COMODUM. EST. JAM. TEMPUS. EST. OLLUS. EFFERTOR. Sil. Ital. XV. 394. Hannibal de M. Marcello caeso:

Vos ite superbae
Exsequias animae, *& cinerem donate supremi*
Muneris officio.

Ita vero salsè ἀλληγορεῖ Phormio, qui versu 5. dixerat de eodem Chremete: ABI: TANGE: SI NON TOTUS FRIGET, ME ENICA. Jam igitur quasi mortuo insultat, & efferendo ad sepulturam. Cic. pro A. Cluent. 71. *Mater* exsequias illius funeris prosequuta. Idem pro P. Quint. 15. *Huic acerbissimum vivo, videntique* funus ducitur (In aliis est, *indicitur*): *si funus id habendum sit, quò non amici conveniunt, ad exsequias cohonestandas.* Similis porro locus apud Plautum, de Demaeneto [ab uxore apud meretricem deprehenso, indiciô parasiti], Asin. V. 2. 60. ubi parasitus:

ecquis currit pollinctorem arcessere?

Et mox:

mortuus est Demaenetus.

Vesterhov. HEM! exhortantis modò, quasi ad funus prosequendum.

62. SIC DABO.] Formula est exsultantis ob poenam sumtam. Plaut. Menaechm. IV. 2. 40. & 64. *Sic datur.* Pseud. I. 2. 22. [ubi leno Ballio servos, inter verberandum, [alloquitur.]

Qui nunc? doletne? hem,
sic datur, *si quis herum*
servos spernit. Vesterhov.

DABO, reddam, rependam, vel, faxo ut talem fructum reportent, qui me lacessunt.

63. AGE, AGE NUNC, PHORMIONEM &c.] Gloriosa

[64] Faxo tali eum mactatum, atque hic est, infortunio.
Redeat [65] sane in gratiam: jam [66] supplicii satis est mihi: 40
Habet haec, ei quod, dum vivat, [67] usque ad aurem [68] obganniat.

Nau.

riosa provocatio, cum comminatione juncta. obliquè autem tangit, credo, Demiphonem.

64. Lib. Bemb. & quidam Mss. FAXO TALI SIT MACTATUS. MACTATUM INFORTUNIO.] Locutio Plauto familiaris. Est autem *Mactare* quasi *magis augere.* Unde *Mactare Deos hostiâ*, Latinè dici, ex Plauto & Cicerone docet Muretus ad Cic. Catil. I. 11. *Vesterhov.*

65. SANE modò permittendi vocula.

66. Contentus sum hac satisfactione. Plaut. Epid. V. 2. 59. Servus vinctus ad herum loquitur:
Numquam, hercle, hodie nisi supplicium mihi das, me solvi sinam
Pe. *Optumum atque aequissumum oras. soccos, tunicam pallium*
Tibi dabo.
Angore & pudore ob manifestatum crimen, tum confessione hujus ac purgatione, denique verborum castigatione, & acerba exprobratione uxoris, per totam vitam toleranda, hoc supplicium dedisse, & daturum sibi esse Chremetem, gloritur Phormio. Confert Vesterhovius And. V. 3. 32. ubi adscripsit Plaut. Mostell. V. 2. 43.
Si hoc pudet fecisse sumtum,
supplicii habeo satis.
Ibidem observavit; satis poenarum adversum impudicos in ipsa confessione criminis habitum fuisse: adducens Tacit. Annal. II. 85.

67. USQUE, identidem, perpetuò. Potest tamen hic designare propinquitatem, & exponi, *in ipsam aurem intrò ganniat.* Porro arbitror hoc versu secum loqui Phormionem: nam *Gannire* nimis diceret inhoneste de honesta matrona, cum praesertim ejus favorem captet.

68. OBGANNIAT.] Oblatret, murmuret. *Minell.*

Plaut.

Nau. [69] An meo merito, credo. [70] quid ego nunc commemorem, Demipho,
Singillatim, qualis ego in hunc fuerim? *De.* Novi aeque omnia
Tecum. *Nau.* [71] Meriton' hoc meo videtur factum? *De.* Minime [72] gentium:
Verum,

Plaut. Asin. II. 4. 16. *centies eadem imperem, atque* obganniam.
Amph. Suppos. Scena, *Di vestram fidem:*
Ble. Obgannis? So. *Nec gannio, nec latro.*
Innuitur primitiva vocis significatio. *gannire* enim vulpium est, sicut *latrare* canum. Adelph. IV. 2. 17. *Vesterh.*

69. AN MEO MERITO, CREDO.] Eam vim habet τὸ CREDO, ut sensus sit, Chremetem culpam hanc commeruisse, nullo Nausistratae merito. Sic mox, versu 44. AN vero & CREDO non tam interrogant, quam vel ironiae inserviunt, vel severae dictioni. Sulpicius ad Ciceronem Fam. IV. 5. An *illius vicem*, credo, *doles?* Lucret. V. 175.
An, credo, *in tenebris vita, ac moerore jacebat?* Vest. Ipsa sibi fingit hanc objectionem, more oratorio. Cic. pro Rosc. Amer. 28. *Literas*, credo, *misit alicui sicario, qui Romae noverat neminem.* Et nihil frequentius est apud Ciceronem, talibus objectionibus ironicis. Delph. Minell. Hack. legunt AT, pro, AN. Ad MERITO supplendum extrinsecus, *id fecit:* & sine dubio apponenda nota quaestionis; cui CREDO respondetur per ironiam.

70. QUID, quaero. Et haec ita pronuntiat, quasi molesta sibi sit; benefactorum suorum in Chremetem enumeratio; tum quod modestiae suae adversetur, tum quod multa sint ea, notaque omnibus, maxime autem Demiphoni. SINGILLATIM, minutatim, per singulas partes. Cod. Bemb. & quidam alii, SINGULATIM. auctore Faërno.

71. Delph. Minell. Hack. & Cod. Bemb. MERITO HOC &c.] An ergo videor tibi hoc (tantum contumeliae) a viro meruisse?

Verum, quando jam [73] accuſando fieri infectum non poteſt, 45

[74] Ignoſce: orat: confitetur: purgat. quid vis amplius?

Ph. [75] Enimvero prius quam haec dat veniam, mihi proſpiciam & Phaedriae.

Heus! Nauſiſtrata, prius quam huic reſpondes [76] temere, audi. *Nau.* Quid eſt?

Ph. Ego minas triginta per fallaciam [77] ab illo abſtuli:

Eas

72. GENTIUM, παρέλκον ad vim negationis augendum: *Omnium*, exponit Paraphraſtes Delph.

73. Reprehendendo, increpando. * FIERI INFECTUM &c.] Plaut. Aul. IV. 10. 11.
Quid vis fieri? factum eſt illud. fieri infectum non poteſt. *Veſterhov.*

74. Mſ. Witt. IGNOSCE ORANTI. *Veſterhov.* PURGAT, affert excuſationes, quae culpam facti minuunt. *Poſtulat ut ſuam purgationem, & ſatisfactionem accipias.* Paraphraſtes Delph. Qui mihi videtur verbum *Purgo* ſatis latè accipere. Mirum tamen videri poſſet, nihil hic a Demiphone promitti, de vitae in futurum emendatione, niſi antea oſtendiſſet mulier, eam nulla ratione ſperari poſſe, ad quod Demipho nihil potuerat opponere.

75. Haec ſibi loquitur Paraſitus. MIHI ET PHAEDRIAE, Nempe ut ego immunis poenae abeam, ob argentum fraude extortum ſenibus, Phaedria autem iſtud reddere non cogatur, & ſimul paternam reprehenſionem effugiat.

76. Incogitanter, inconſultè.

77. AB ILLO, Chremete. & callide tótam ſummam imputat Chremeti, cum tamen Demipho tertiam partem dederit: ſcit enim Nauſiſtratam ſuper hac parte nihil jure poſſe conſtituere. ABSTULI, accepi. Heaut. IV. 8. 9. citante Veſterhovio.

Eas dedi tuo gnato: is pro sua amica lenoni dedit. 50
Ch. Hem! quid ais? *Nau.* Adeon' hoc [78] indignum tibi videtur, filius
[79] Homo adolescens, si habet unam amicam, tu uxores duas?
[80] Nihil pudere? [81] quo ore illum objurgabis? responde mihi.
De. Faciet [82], ut voles. *Nau.* Immo, [83] ut meam jam scias sententiam,
Neque ego ignosco, neque promitto quidquam: [84] neque respondeo, 55
Prius quam gnatum [85] video. ejus judicio permitto omnia:
Quod is jubebit, faciam. *Ph.* Mulier sapiens [86] es, Nausistrata.

Nau.

78. Flagitiosum, nefarium.

79. Extrinsecus supplendum, *Cum sit*. HOMO vacat, ut Sallust. Catil. LII. 26. *Misereamini censeo; deliquere* homines adolescentuli. TU, Sub. *senex*.

80. Ita optimi Codices. Alii, NIHIL PUDET TE? *Vesterhov.*

81. QUO ORE.] Supra V. 7. 24. Juvenal. XIV. 56.
Unde tibi frontem, libertatemque *parentis;*
Cum facias pejora senex? Vesterhov.

82. Chremes sc. omnia. *Minell.*

83. Variè, UT JAM MEAM SCIAS (SCIAT) &c. *Vesterhov.*

84. Neque responso quicquam assevero. *Paraphrast. Delph.* Nihil decerno, nihil vobis confirmo.

85. Pro, *convenio*: EJUS JUDICIO &c. Eum facio arbitrum, & in causa patris, & in causa propria.

86. Edit. 1469. Omittit, ES. *Vesterhov.* Scitè satis; & tum pronuntiandum cum admiratione.

Nau. 87 Satin' id est. *Ph.* 88 Immo vero pulchre discedo, & probe,
Et praeter spem. *Nau.* 89 Tu tuum nomen dic quod est. *Ph.* 90 Mihin'?
Phormio: 91 vestrae familiae hercle amicus, & 92 tuo summus Phaedriae. 60
Nau. 93 Phormio, at ego ecastor posthac 94 tibi, quod potero, & quae voles,

Fa-

87. Plusc. Codd. SATIS ID EST? Malim cum edit. Bergii: SATIN' ID EST TIBI? *Vesterhov.*

88. Q. d. Non modo satis, verum etiam abunde, nam *pulchre* &c. DISCEDO, sc. ab hac controversia. i. e. Ea in meum honorem, meoque ex voto terminata est; de tali ejus exitu triumpho. * PULCHRE DISCEDO.] Cic. Fam. VIII. 6. *Quemadmodum exeat ex hac caussa.* Vesterhov.

89. TU TUUM NOMEN DIC.] Bene TU pronomine utitur: quia non habet nomen. Nam potentiorum blandimentum circa inferiores hoc fuit, ut nomina eorum quaererent: & quum audissent, ipsis nominibus eos compellarent statim. Tale est in Adelphis, *Qui vocare? Geta. hominem maxumi pretii, &c.* Donatus. Locus est Adelph. V. 6. 3. Ubi tamen paullo aliter legitur.

90. MIHIN'?] Ἀνακόλουθον, pro *Meumne*, sub. *Nomen.* Vesterhov.

91. VESTRAE FAMILIAE — AMICUS.] Hoc propter Antiphonis amicitiam dixit. *Donatus.*

92. TUO SUMMUS PHAEDRIAE.] And. V. 6. 6. Eun. II. 2. 40. Adelph. III. 2. 54. Supra I. 1. 1. *Vesterhov.* *Amicus*, iterum subaudiendum, *Donatus.* TUO blande addidit, & benevolentiam captans: ut supra versu 50.

93. Vide Donati notam ad versum 59. AT modò est asseverantis: potest tamen subaudiri *Vicissim.*

94. TIBI, Tui caussa. *Paraphrastes Delph.* Erga te. FACIAMQUE, pro, *Et fa-*

Faciamque, & dicam. *Ph.* [95] Benigne dicis. *Nau.* [96] Pol meritum 'st tuum.

Ph. Vin' primum hodie facere, [97] quod ego gaudeam, Nausistrata,

Et [98] quod tuo viro oculi doleant? *Nau.* Cupio. *Ph.* [99] Me ad coenam voca.

Nau.

faciam &c. I. e. dictis & factis me tibi benevolam praebebo.

95. BENIGNE DICIS.] Formula gratias agentium. *Vesterhov.*

96. Ita, per Pollucem! es promeritus.

97. I. e. Propter quod. *Minell.*

98. QUOD TUO VIRO OCULI DOLEANT.] *Oculi dolere* dicebantur illi, qui, quod nollet, videret. Plaut. Asin. V. 1. 4.
Pietas, pater, oculis dolorem *prohibet.*
Coelius ad Cic. Fam. VIII. 14. *Numquam tibi* oculi doluissent, *si in repulsa Domitii vultum vidisses.* Virg. Aen. V. 654.
At matres primo ancipites, oculis*que* malignis.
Ambiguae, spectare rates.
Plane uti Servator in Evangelio Matth. XX. 15. Ἠ ὁ ὀφθαλμός σȣ πονηρός ἐστιν, ὅτι ἐγὼ ἀγαθός εἰμι; *An tuus* oculus malus *est, quod ego bonus sum?* Vide Parei Lexic. Plaut. v. *Oculi dolere. Oculorum fastidium* dixit Cicero, Fam. II. 16. Idem Fam. IX. 2. *Quod quosdam homines* oculi *mei ferre non possent.* Caussam exponit Idem, Fam. VI. 1. Oculi augent dolorem; *qui ea, quae ceteri audiunt, intueri coguntur, nec avertere a miseriis cogitationem sinunt.* Sed ἀλγηδόνας ὀφθαλμῶν vocant Graeci rem amatam, qua potiri non licet. *Vesterhov.* Nulla major aegritudo afferri potuit Chremeti, quam si spectaret secum accumbentem Phormionem, qui flagitia ipsius uxori detexerat. *Minell.*

99. Facetè ex persona parasitica, beneficii optio facta est, quod promiserat mulier. *Donatus.* ME AD COENAM VOCA.] Vide And. II. 6. 22. Eun. II. 2. 28. *Vesterhov.*

Nau. Pol vero voco. *De.* Eamus intro hinc. *Nau.* [100] Fiat: [101] sed ubi est Phaedria;
[102] Judex noster? *Ph.* Jam hic, faxo, [103] aderit.
Ω Vos valete, & plaudite.

CALLIOPIUS RECENSUI.

100. FIAT imperiose dictum. Ceterum his nomen praeposui Nausistratae, ex auctoritate Donati, quam secutus quoque est Minellius; item MSS. non pauci & Edd. vetusti, teste Vesterhovio: hic tamen Chremeti maluit tribuere.

101. SED UBI EST PHAEDRIA, &c.] Bene JUDEX, ad illum enim mulieris delata sententia est: ut quum ita agatur, tuta sint marito omnia. Et per εἰρωνείαν ridicule dicitur ab ea, quae irata erat. *Donatus.*

102. JUDEX NOSTER?] Nihil facetius, quam judicem capi adversus crimen voluptatis paternae, & amatorem filium, & fratrem Antiphonis, cui nubet furtiva filia. JUDEX NOSTER?] Terribilis scilicet censor paternarum deliciarum. Vides igitur hic omnino sublatam uxoris iracundiam. *Donatus.*

103. Praesto sit. *Paraphrastes Delph.*

FINIS PHORMIONIS.

P. TE-